

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

බුද්දකනිකායෙ

මහානිද්දෙස-අට්ඨකථා

ගන්ථාරම්භකථා

අවිජ්ජාලඬ්ඨිං සාතෙන්තො, නන්දිරාගඤ්ච මූලතො;
භාවෙන්තට්ඨඬ්ඨිකං මග්ගං, ඵ්ඨි යො අමතං පදං.

පාපුණ්ණිවා ජිනො බොධිං, මිගදායං විගාහිය;
ධම්මවක්කං පවත්තෙන්වා, ථෙරං කොණ්ඩඤ්ඤමාදිතො.

අට්ඨාරසන්නං කොට්ඨං, බොධෙසි තාපසො තහිං;
චන්දෙහං සිරසා තඤ්ච, සබ්බසත්තානමුත්තමං.

තථා ධම්මුත්තමඤ්චෙව, සඬ්ඝඤ්චාපි අනුත්තරං;
සංඛිත්තෙන හි යො චුත්තං, ධම්මවක්කං විභාගෙසා.

සාරිපුත්තො මහාපඤ්ඤො, සත්ථුකජ්ජො ජිනත්‍රපො;
ධම්මවක්කං විභාජෙන්වා, මහානිද්දෙසමබ්බවි;
පායො විසිට්ඨො නිද්දෙසො, තංනාමවිසෙසිතො ච.

තං සාරිපුත්තං ජිනරාජපුත්තං, ථෙරං ථීරානෙකගුණාධිවාසං;
පඤ්ඤාපහාචුග්ගතචාරුකිත්තිං, සුනීචචුත්තිඤ්ච අපො නමිත්වා.

බමාදයාදියුත්තෙන, යුත්තමුත්තාදිවාදිනා;
බහුස්සුතෙන ථෙරෙන, දෙවෙන අභියාචිතො.

මහාවිහාරවාසීනං, සජ්ඣායම්හි පතිට්ඨිතො;
ගහෙතබ්බං ගහෙන්වාන, පොරාණෙසු විනිච්ඡයං.

අවොක්කමෙන්තො සමයං සකඤ්ච, අනාමසන්තො සමයං පරඤ්ච;
පුබ්බොපදෙසට්ඨකථානයඤ්ච, යථානුරූපං උපසංහරන්තො.

ඤාණජපහෙදාවහනස්ස තස්ස, යොගිහි නෙකෙහි නිසෙවිතස්ස;
අත්ථං අපුබ්බං අනුචණ්ණයන්තො, සුත්තඤ්ච යුත්තිඤ්ච
අනුක්කමෙන්තො.

ආරභිස්සං සමාසෙන, මහානිද්දෙසවණ්ණනං;
සද්ධම්මබ්‍රහ්මානෙන, නාත්තුක්කංසනකමායනා.

වක්ඛාමහං අට්ඨකථං ඡනස්ස, භිත්තාය සද්ධම්මචිරට්ඨිතත්ථං;
සක්කව්ච සද්ධම්මපජොතිකං තං, සුඤ්ඤාට්ඨායං ව සාධු සන්තොති.

තත්ථ “පාඨො විසිට්ඨො නිද්දෙසො, තංනාමවිසෙසිතො වා”ති වුත්තත්තා දුට්ඨො පාඨො – ඛ්‍යාඤ්ජනපාඨො, අත්ථපාඨො ව. තෙසු ඛ්‍යාඤ්ජනපාඨො අක්ඛරපදඛ්‍යාඤ්ජනආකාරනිරුත්තිනිද්දෙසවසෙන ඡබ්බිධො. අත්ථපාඨො සඬකාසනපකාසනවිවරණවිහජනඋත්තානීකරණපඤ්ඤත්තිවසෙන ඡබ්බිධො. තත්ථ තීසු ද්වාරෙසු පරිසුද්ධපයොගභාවෙන විසුද්ධකරුණානං චිත්තෙන පවත්තිතදෙසනා වාචාහි අකථිතත්තා අදෙසිතත්තා අක්ඛරමිති සඤ්ඤිතා, තං පාරායනිකමුභ්මණානං මනසා පුච්ඡිතපඤ්ඤානං වසෙන භගවතා රතනසරෙ නිසිදිත්වා සම්මසිතපට්ඨානමභාපකරණවසෙන ව අක්ඛරං නාමාති ගහෙනබ්බං.

අථ වා අපරිපුණ්ණං පදං අක්ඛරමිති ගහෙනබ්බං “සට්ඨිවස්සභස්සානී”ති එවමාදීසු (පෙ. ව. 802; ඡා. 1.4.54; නෙත්ති. 120) විය. එත්ථ හි සකාර නකාර සොකාරාදීනි අක්ඛරමිති, එකක්ඛරං වා පදං අක්ඛරමිති එකෙ. “යායං තණ්හා පොනොභවිකා”ති එවමාදීසු (මහාව. 14; විහ. 203; ම. නි. 3.374; පටි. ම. 2.30) විහත්‍යන්තං අත්ථපොතකං අක්ඛරපිණ්ඩං පදං. “නාමඤ්ච රූපඤ්චා”ති එවමාදීසු (ධ. ස. දුක්ඛානිකා 109; සු. නි. 878; මහානි. 107; චූළනි. අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙසො 6; නෙත්ති. 45) බ්‍රහ්මඅක්ඛරෙහි යුත්තං පදං නාම. සංඛිත්තෙන වුත්තං පදං විභාවෙති. පදෙන අභිභිතං ඛ්‍යාඤ්ජයති ඛ්‍යාත්තං පාකටං කරොතිති ඛ්‍යාඤ්ජනං, වාක්‍යමෙව. “චත්තාරො ඉද්ධිපාදා”ති සඬබ්බෙපෙන කථිතමත්ථං. “කතමෙ චත්තාරො? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු ඡන්දසමාධිපධානසඬබ්බාරසමන්තාගතං ඉද්ධිපාදං භාවෙති. වීරියවිත්තවීමංසසමාධිපධානසඬබ්බාරසමන්තාගතං ඉද්ධිපාදං භාවෙති”තිආදීසු (විහ. 431; සං. නි. 5.813; දී. නි. 3.306; අ. නි. 4.276) පාකටකරණභාවෙන ඛ්‍යාඤ්ජනං නාම. ඛ්‍යාඤ්ජනවිභාගපකාසො ආකාරො. “තත්ථ කතමො ඡන්දො? යො ඡන්දො ඡන්දිකතා කත්තුකමායනා”ති එවමාදීසු (විහ. 433) කථිතඛ්‍යාඤ්ජනං අනෙකවිධෙන විභාගකරණං ආකාරො නාම. ආකාරාභිභිතස්ස නිබ්බවනං නිරුත්ති. “එස්සො, වෙදනා”ති එවමාදීසු (ධ. ස. 1) ආකාරෙන කථිතං “චුසතීති එස්සො. වෙදියතීති වෙදනා”ති නිහරිත්වා වචනං නිරුත්ති නාම. නිබ්බවනවිත්ථාරො නිස්සෙසතො දෙසොති නිද්දෙසො, වෙදියතීති වෙදනාති නිබ්බවනලද්ධපදං “සුඛා දුක්ඛා අදුක්ඛමසුඛා, සුඛයතීති සුඛා, දුක්ඛයතීති දුක්ඛා, නෙව දුක්ඛයති න සුඛයතීති අදුක්ඛමසුඛා”ති අත්ථවිත්ථාරො නිරවසෙසෙන කථිතත්තා නිද්දෙසො නාම.

එවං ඡබ්බිධානි ඛ්‍යාඤ්ජනපදානි ජානිත්වා ව ඡසු අත්ථපදෙසු සඬබ්බෙපතො කාසනා දීපනා සඬකාසනා, “මඤ්ඤමානො ඛො, භික්ඛු, බන්ධො මාරස්ස අමඤ්ඤමානො මුත්තො පාපිමතො”ති එවමාදීසු සඬබ්බෙපෙන අත්ථදීපනා

සඬකාසනා නාම. එසො පන ටෙරො “බුද්ධෙන භගවතා එවං සඬබෙපං කත්වා
චුත්තමත්ථං ‘අඤ්ඤාතං භගවා, අඤ්ඤාතං සුගතා’”ති කටෙතුං සමත්ථො
පටිවිජ්ඣති.

උපරි චත්තබ්බමත්ථං ආදිතො කාසනා දීපනා පකාසනා, “සබ්බං, භික්ඛවෙ,
ආදිත්ත”න්ති එවමාදීසු (මහාව. 54; සං. නි. 4.28) පච්ඡා කථිතබ්බමත්ථං
පයමවචනෙන දීපනා පකාසනා නාම. එවං පයමං දීපිතං අත්ථං පුන පාකටං කත්වා
දීපනෙන “කිඤ්ච, භික්ඛවෙ, සබ්බං ආදිත්තං? චක්ඛුං, භික්ඛවෙ, ආදිත්තං, රූපා
ආදිත්තා”ති එවමාදීසු (මහාව. 54; සං. නි. 4.28) කථිතෙසු “තික්ඛිත්තිද්‍රියො
සඬබෙපෙන චුත්තං පටිවිජ්ඣති”ති කථිතත්තා ද්වෙ අත්ථපදානි තික්ඛිත්තිද්‍රියස්ස
උපකාරවසෙන චුත්තානි.

සංඛිත්තස්ස විත්ථාරාහිධානං සකිං චුත්තස්ස ච පුනපි අභිධානං විවරණං,
“කුසලා ධම්මා”ති (ධ. ස. 1) සඬබෙපෙන තික්ඛිත්තස්ස. “කතමෙ ධම්මා කුසලා?
යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං විත්තං උප්පන්නං හොති”ති (ධ. ස. 1)
නිද්දෙසවසෙන විත්ථාරණං විත්ථාරවසෙන පුන කථනං විවරණං නාම.

තං විභාගකරණං විභජනං, “යස්මිං සමයෙ”ති (ධ. ස. 1) විවරිතෙ කුසලෙ
ධම්මෙ “තස්මිං සමයෙ එස්සො හොති, වෙදනා හොති”ති (ධ. ස. 1) විභාගකරණං
විභජනං නාම. විවරස්ස විත්ථාරාහිධානෙන විභත්තස්ස ච උපමාහිධානෙන
පටිපාදනං උත්තානීකරණං, විවරණෙන විවරිතත්ථස්ස “කතමො තස්මිං සමයෙ
එස්සො හොති? යො තස්මිං සමයෙ එස්සො ඵුසනා සම්ඵුසනා”ති (ධ. ස. 2)
අනිවිවරිත්වා කථනඤ්ච විභජනෙන විභත්තස්ස “සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, ගාථි
නිව්චම්මා, එවමෙව ඛවාහං, භික්ඛවෙ, එස්සාහාරො දට්ඨබ්බොති වදාමි”ති (සං. නි.
2.63) එවමාදිඋපමාකථනඤ්ච උත්තානීකරණං නාම. ධම්මං සුභන්තානං
ධම්මදෙසනෙන විත්තස්ස අනෙකවිධෙන සොමනස්සඋප්පාදනඤ්ච අතිබිණ්ඩුද්ධිනං
අනෙකවිධෙන ඤාණස්ස තිබ්බිණ්ණභාවකරණඤ්ච පඤ්ඤත්ති නාම, තෙසං
සුභන්තානං තංවිත්තතොසනෙන තංවිත්තනිසාමනෙන ච පඤ්ඤායතීති
පඤ්ඤත්ති. තත්ථ භගවා අක්ඛරෙහි සඬකාසයති, පදෙහි පකාසයති, බ්‍යඤ්ජනෙහි
විවරති, ආකාරෙහි විභජති, නිරුත්තීහි උත්තානීකරොති, නිද්දෙසෙහි
පඤ්ඤාපයතීති. කිං චුත්තං හොති? බුද්ධා භගවන්තො එකච්චෙ වෙනෙයො
එකස්මිං දෙසනෙ අක්ඛරෙහි අත්ථසඬකාසනං කරොන්ති...පෙ.... නිද්දෙසෙහි
අත්ථපඤ්ඤාපනං කරොන්තිති අයමෙත්ථ අධිප්පායො.

අථ වා අක්ඛරෙහි සඬකාසයිත්වා පදෙහි පකාසයති, බ්‍යඤ්ජනෙහි විවරිත්වා
ආකාරෙහි විභජති, නිරුත්තීහි උත්තානීකත්වා නිද්දෙසෙහි පඤ්ඤාපයති. කිං චුත්තං
හොති? එවරූපෙන ධම්මදෙසනෙන එකච්චෙසු යානෙසු එකච්චානං වෙනෙයානං
විනයතීති.

අථ වා අක්ඛරෙහි උග්ඝාටයිත්වා පදෙහි පකාසෙන්නො විනයති
 උග්ඝටිතඤ්ඤං, ඛ්‍යඤ්ජනෙහි විවරිත්වා ආකාරෙහි විභජන්නො විනයති
 විපඤ්චිතඤ්ඤං, නිරුත්තීහි උත්තානීකත්වා නිද්දෙසෙහි පඤ්ඤාපෙන්නො විනයති
 නෙය්‍යං. ඉති වෙනෙය්‍යවසෙනපි යොජෙතබ්බමෙව.

අත්ථතො පනෙත්ථ කතමො ඛ්‍යඤ්ජනපාඨො, කතමො අත්ථපාඨොති?
 බුද්ධානං භගවත්තානං ධම්මං දෙසෙන්නානං යො අත්ථාවගමකො
 සවිඤ්ඤත්තිකසද්දො, සො ඛ්‍යඤ්ජනපාඨො. යො තෙන අභිසමෙතබ්බො
 ලක්ඛණරසාදිසහිතො ධම්මො, සො අත්ථපාඨොති වෙදිතබ්බො. පුනපි
 සන්ධායභාසිතො ඛ්‍යඤ්ජනභාසිතො සාවසෙසපාඨො අනවසෙසපාඨො නීතො
 නෙය්‍යොති ඡබ්බිධො පාඨො. තත්ථ අනෙකත්ථවත්තා සන්ධායභාසිතො “මාතරං
 පිතරං භන්ත්වා, රාජානො ද්වෙ ව ඛත්තියෙ”ති එවමාදි (ධ. ප. 294). එකත්ථවත්තා
 ඛ්‍යඤ්ජනභාසිතො ‘මනොපුබ්බඤ්චගමා ධම්මා’ති එවමාදි (ධ. ප. 1.2; නෙත්ති. 89,
 92; පෙටකො. 14). සාවසෙසො “සබ්බං, භික්ඛවෙ, ආදිත්ත”න්ති එවමාදි (මහාව.
 54; සං. නි. 4.28). විපරිතො අනවසෙසො “සබ්බෙ ධම්මා සබ්බාකාරෙන බුද්ධස්ස
 භගවතො ඤාණමුඛෙ ආපාථං ආගච්ඡන්ති”ති එවමාදි (මහානි. 156; වුළුනි.
 මොසරාජමාණවපුච්ඡානිද්දෙසො 85; පටි. ම. 3.5). යථා වචනං, තථා
 අවගන්තබ්බො නීතො “අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා”ති එවමාදි. යුත්තියා
 අනුස්සරිතබ්බො නෙය්‍යො “එකපුග්ගලො භික්ඛවෙ”ති එවමාදි (අ. නි. 1.170).

අත්ථො පන අනෙකජ්ජකාරො පාඨත්ථො සභාවත්ථො ඤායත්ථො
 පාඨානුරූපො නපාඨානුරූපො සාවසෙසත්ථො නිරවසෙසත්ථො නීතත්ථො
 නෙය්‍යත්ථො ඉච්චාදි. තත්ථ යො අජ්ජස්සත්ථස්ස ඤාපනත්ථමුච්චාරියතෙ, සො
 පාඨත්ථො “සාත්ථං සඛ්‍යඤ්ජන”න්තිආදීසු (පාරා. 1; දී. නි. 1.190) විය.
 රූපාරූපධම්මානං ලක්ඛණරසාදිසභාවත්ථො “සම්මාදිට්ඨිං භාවෙති”තිආදීසු (විභ.
 485; සං. නි. 5.3) විය. යො ඤායමානො භිතාය සංවත්තති, සො ඤාතුං අරහතීති
 ඤායත්ථො – “අත්ථවාදි ධම්මවාදි”තිආදීසු (දී. නි. 1.9, 194; 3.238; ම. නි. 1.411)
 විය. යථාපාඨං භාසිතො පාඨානුරූපො “චක්ඛු, භික්ඛවෙ, පුරාණකම්ම”න්ති (සං.
 නි. 4.146) භගවතා වුත්තං. තස්මා චක්ඛුමපි කම්මන්ති. ඛ්‍යඤ්ජනවිජායාය අත්ථං
 පටිබාහයමානෙන වුත්තො අත්ථො නපාඨානුරූපො, සො පාඨතො අනනුඤ්ඤාතො
 අකතපටික්ඛෙපො වියුත්තො. සො ව සඤ්චගහෙතබ්බමපි අසඤ්චගහෙත්වා,
 පරිවජ්ජෙතබ්බමපි වා කිඤ්ච අපරිවජ්ජෙත්වා පරිසෙසං කත්වා වුත්තො
 සාවසෙසත්ථො “චක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙ ව උජ්ජජ්ජති චක්ඛුච්ඤ්ඤාණං (සං. නි.
 4.60; මහානි. 107). සබ්බෙ තසන්ති දණ්ඩස්ස, සබ්බෙ භායන්ති මච්චුනො”තිආදීසු
 (ධ. ප. 129) විය. විපරිතො නිරවසෙසත්ථො “සන්ධාවිතං සංසරිතං මමඤ්චෙව
 තුම්භාකඤ්ච (දී. නි. 2.155; මහාව. 287; නෙත්ති. 114). තත්‍ර, භික්ඛවෙ, කො මන්තා
 කො සද්ධාතා...පෙ.... අඤ්ඤත්‍ර දිට්ඨපදෙහි”තිආදීසු (අ. නි. 7.66) විය.
 සද්දවසෙනෙව වෙදිතබ්බො නීතත්ථො “රූපා සද්දා රසා ගන්ධා, ඵොට්ඨබ්බා ව
 මනොරමා”තිආදීසු (සං. නි. 1.151, 165; මහාව. 33) විය. සම්මුතිවසෙන
 වෙදිතබ්බො නෙය්‍යත්ථො “චත්තාරොමෙ, භික්ඛවෙ, වලාහකූපමා

පුග්ගලා''තිආදීසු (අ. නි. 4.101-102) විය. එවමිධ පාද්ඤ්ච අත්ථඤ්ච විවරිත්ථා ධීතො අසංභීරො භවති පරවාදීහි දීසරත්තං තිත්ථවාසෙන.

ඉති අසංභීරභාවෙන යාව ආගමාධිගමසම්පදං, තාව චත්තුං සක්කොති. සඬ්ඛෙපචිත්ථාරනායෙන හෙතුදාහරණාදීහි අවබෝධයිතුං සමත්ථො. එවංවිධො අත්තානඤ්ච පරඤ්ච සොධෙතුං සමත්ථභාවෙන දුස්සීලාදිට්ඨිමලවිරහිතත්තා සුචි. දුස්සීලො හි අත්තානං උපහනති, තෙන නාදෙය්‍යවාචො ච භවති සබ්බොහාරමානො ඉධ නිච්චාතුරො වෙජ්ජොව. දුද්දිට්ඨි පරං උපහනති, නාවස්සයො ච භවති වාළගභාකුලො ඉව කමලසණ්ඨො. උභයවිපන්නො පන සබ්බථාපි අනුපාසනීයො භවති ගුථගතමිව ඡවාලාතං ගුථගතො විය ච කණ්ඨසප්පො. උභයසම්පන්නො පන සබ්බථාපි උපාසනීයො සෙවිතබ්බො ච විඤ්ඤ්භි, නිරුපද්දෙවො ඉව රතනාකරො, එවං භූතො එවං අමච්ඡරො අභිනාවරියමුට්ඨි. සුත්තසුත්තානුලොමආචරියවාදඅත්තනොමතිසඬ්ඛාතානඤ්ච චතුත්තං අපරිච්චාගී, තෙසං වසෙන බ්‍යාබ්‍යාතො.

“එකංසවචනං එකං, විහජ්ජවචනං පදං;
තතියං පටිපුච්ඡෙය්‍ය, චතුත්ථං පන යාපයෙ”ති.

එතෙසං වා අපරිච්චාගී. තතො එව සොතුනං හිතෙ නියුත්තත්තා තෙසං අවබෝධනං පති අකිලාසු භවතීති. ආහ වෙත්ථ –

“පාද්ඤ්චදිසංභීරො, චත්තා සුචි අමච්ඡරො;
චතුත්තං අපරිච්චාගී, දෙසකස්ස හිතාන්විතො”ති.

එත්ථ දෙසකස්සාති දෙසකො අස්ස, භවෙය්‍යාති අත්ථො. හිතාන්විතොති හිතෙ අනුගතො හිතචිත්තො. සො එසො සුචිත්තා පියො, චතුත්තං අපරිච්චාගීත්තා ගරු, අසංභීරත්තා භාවනීයො, දෙසකත්තා චත්තා, හිතාන්විතත්තා වචනක්ඛමො, පාද්ඤ්චදිත්තා ගම්භීරකථං කත්තා, අමච්ඡරත්තා න වාට්ඨානෙ නියොජකො ඉති –

“පියො ගරු භාවනීයො, චත්තා ච වචනක්ඛමො;
ගම්භීරඤ්ච කථං කත්තා, නො වාට්ඨානෙ නියොජකො”ති. (අ. නි. 7.37;
නෙත්ති. 113);

“අභිහිතො දෙසකො සො, තාව දානි අභිධීයතෙ”.

තත්ථ ධම්මගරුත්තා කථං න පරිභවති, ආචරියගරුත්තා කථිකං න පරිභවති, සද්ධාපඤ්ඤාදිගුණපටිමණ්ඩිතත්තා අත්තානං න පරිභවති, අසයාමායාවිත්තා අමතාහිමුඛත්තා ච අවික්ඛිත්තචිත්තො භවති, සුමෙධත්තා යොනියො මනසි කරොතීති. වුත්තඤ්ඤෙනං –

“පඤ්චනි, භික්ඛවෙ, ධම්මෙහි සමන්තාගතො සුඤ්ඤානො සද්ධම්මං
භබ්බො නියාමං ඔක්කමිතුං කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මත්තං. කතමෙහි
පඤ්චනි? න කථං පරිභොති, න කථිකං පරිභොති, න අත්තානං පරිභොති,
අවික්ඛිත්තචිත්තො ධම්මං සුඤ්ඤාති එකග්ගචිත්තො, යොනිසො මනසි
කරොති”ති (අ. නි. 5.151).

තංලක්ඛණපත්තත්තා භාවනං භජතීති. ආහ වෙත්ථ –

“ධම්මාවරියගරු සද්ධාපඤ්ඤාදිගුණමණ්ඩිතො;
අසයාමායාවිකස්ස, සුමෙධො අමතාහිමුඛො” . –

ඉති වත්තා ව සොතා ව.

එවං චුත්තප්පකාරං බ්‍යඤ්ජනඤ්ච අත්ථඤ්ච දස්සෙත්වා ඉදානි යො අනිඅග්ගං
කත්වා කථිතත්තා මහාසමුද්දමභාපථවී විය මහා ව සො නිද්දෙසො වාති
මහානිද්දෙසො, තං මහානිද්දෙසං වණ්ණයිස්සාමි.

තදෙනං මහානිද්දෙසං අත්ථසම්පන්නං බ්‍යඤ්ජනසම්පන්නං ගම්භීරං
ගම්භීරත්ථං ලොකුත්තරප්පකාසකං සුඤ්ඤානප්පට්ඨංයුත්තං
පට්ඨත්තිමග්ගඵලවිසෙසසාධනං පට්ඨත්තිපට්ඨක්ඛපට්ඨසෙධනං යොගාවචරානං
ඤ්ඤාණවරරතනාකරභූතං ධම්මකථිකානං ධම්මකථාවිලාසවිසෙසභෙතුභූතං
සංසාරභීරුකානං දුක්ඛනිස්සරණතදුපායදස්සනෙන අස්සාසන්නත්ථං
තප්පට්ඨසක්ඛනාසන්නත්ථඤ්ච ගම්භීරත්ථානඤ්ච අනෙකෙසං සුත්තන්තපදානං
අත්ථවිචරණෙන සුජනහදයපරිතොසන්නත්ථං, තථාගතෙන අරහතා
සම්මාසම්බුද්ධෙන සබ්බත්ථ අප්පට්ඨනසබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණමහාදීපොභාසෙන
සකලජනචිත්ථතමහාකරුණාසිනෙහෙන
වෙනෙයාජනහදයගතකිලෙසන්ධකාරවිධමනත්ථං සමුප්පලිතස්ස
සද්ධම්මමහාපදීපස්ස තදධිප්පායවිකාසනසිනෙහපරිසෙකෙන
පඤ්චවස්සසහස්සමතිවිරසමුප්පලනම්චිජනා ලොකානුකම්පකෙන සත්ථුකප්පෙන
ධම්මරාජස්ස ධම්මසෙනාපතිනා ආයස්මතා සාරිපුත්තත්ථෙරෙන භාසිතං සුත්වා
ආයස්මා ආනන්දො පට්ඨමහාසඤ්ඤිකාලෙ යථාසුතමෙව සඬගහං ආරොපෙසි.

සො පනෙස විනයපිටකං සුත්තන්තපිටකං අභිධම්මපිටකන්ති තිසු පිටකෙසු
සුත්තන්තපිටකපරියාපන්නො, දීඝනිකායො මජ්ඣිමනිකායො සංයුත්තනිකායො
අඬගුත්තරනිකායො බුද්දකනිකායොති පඤ්චසු මහානිකායෙසු
බුද්දකමහානිකායපරියාපන්නො, සුත්තං ගෙයාං වෙය්‍යාකරණං ගාථා උදානං
ඉතිචුත්තකං ජාතකං අබ්භුතධම්මං වෙදල්ලන්ති නවසු සත්ථුසාසනඬගෙසු
යථාසම්භවං ගාථඬගවෙය්‍යාකරණඬගද්වයසඬගහිතො.

“ද්වාසිති බුද්ධතො ගණ්හිං, ද්වෙසහස්සානි භික්ඛුතො;
චතුරාසිති සහස්සානි, යෙ මෙ ධම්මා පවත්තිතො”ති. (ථෙරගා. 1027) –

ධම්මභණ්ඩාගාරිකත්වේරෙන පඤ්චස්ථ ධාතෙස්ස ඵතදග්ගං ආරොපිතෙන පටිඤ්ඤාතානං චතුරාසීතියා ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානං භික්ඛුතො ගභිතෙස්ස ද්විස්ස ධම්මක්ඛන්ධසහස්සෙස්ස අනෙකසතධම්මක්ඛන්ධසඨගභිතො. තස්ස ද්වෙ වග්ගො අට්ඨකවග්ගො පාරායනවග්ගො ඛග්ගවිසාණසුත්තඤ්ච, එකෙකස්මිං වග්ගෙ සොළස සොළස කත්වා ඛග්ගවිසාණසුත්තඤ්චාති තෙත්තිංස සුත්තානි කාමසුත්තාදිඛග්ගවිසාණසුත්තපරියොසානානි. එවං අනෙකධා වචත්ථාපිතස්ස ඉමස්ස මහානිද්දෙසස්ස අනුපුබ්බපදත්ථවණ්ණනං කරස්සාමි. අයඤ්ඨි මහානිද්දෙසො පාඨතො අත්ථතො ච උද්දිසන්තෙන නිද්දිසන්තෙන ච සක්කච්චං උද්දිසිතබ්බො නිද්දිසිතබ්බො ච, උග්ගණ්හන්තෙනාපි සක්කච්චං උග්ගණ්හිතබ්බො ධාරෙතබ්බො ච. තං කිස්ස හෙතු? ගම්භීරත්තා ඉමස්ස මහානිද්දෙසස්ස ලොකහිතාය ලොකෙ විරට්ඨිතත්ථන්ති.

1. අට්ඨකවග්ගො

1. කාමසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

තත්ථ කාමසුත්තං ආදි. තස්මිම්පි ‘කාමං කාමයමානස්සා’ති ගාථා ආදි. සා උද්දෙසනිද්දෙසපටිනිද්දෙසවසෙන තිධා යිතා. ‘කාමං කාමයමානස්සා’ති එවමාදි උද්දෙසො. ‘කාමාති උද්දානතො ද්වෙ කාමා – වත්ථුකාමා ච කිලෙසකාමා චා’ති නිද්දෙසො. ‘කතමෙ වත්ථුකාමා? මනාපිකා රූපා’ති එවමාදි පටිනිද්දෙසො.

1. තත්ථ කාමන්ති මනාපියරූපාදිතෙභූමකධම්මසඨබාතං වත්ථුකාමං. කාමයමානස්සාති ඉච්ඡමානස්ස. තස්ස වෙතං සමිජ්ඣකීති තස්ස කාමයමානස්ස සත්තස්ස තං කාමසඨබාතං වත්ථු සමිජ්ඣකී වෙ, සවෙ සො තං ලහතීති වුත්තං හොති. අද්ධා පිතිමනො හොතීති එකංසං තුට්ඨවිත්තො හොති. ලද්ධාති ලහිත්වා. මච්චොති සත්තො. යදිච්ඡතීති යං ඉච්ඡති. ඉදං පන සඨබ්බෙපතො පදත්ථසම්ඛන්ධමත්තමෙව, විත්ථාරො පන උපරි පාළියං ආගතනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. යථා ච ඉමස්මිං, එවං ඉතො පරං සබ්බෙස්සපිති.

කාමාති උද්දිසිතබ්බපදං. උද්දානතොති නිද්දිසිතබ්බපදං. උද්දානතොති වග්ගවසෙන ‘මච්ඡුද්දානං කිතෙය්සා’ති ආදීසු විය. අථ චා උපරුපරි දානතො උද්දානං, උද්ධං උද්ධං සොධනතො බ්‍යවදානට්ඨෙන වොදානං විය. විත්ථාරකරණභාවෙන චා. කාමා ඉති පාඨසෙසං කත්වා වත්තබ්බං. ද්වෙති ගණනපරිච්ඡෙදො, න එකං, න තයො. වත්ථුකාමා චාති මනාපියරූපාදිවත්ථුකාමා ච. උපතාපනට්ඨෙන විබාධනට්ඨෙන ච කිලෙසකාමා ච. තෙස්ස වත්ථුකාමො පරිඤ්ඤෙය්සා, කිලෙසකාමො පහාතබ්බො. තත්ථ වත්ථුකාමො කිලෙසකාමෙන පත්ථයිතබ්බොති කාමීයතීති කාමො. කිලෙසකාමො වත්ථුකාමානං පච්චාසිසනස්ස කාරණභාවෙන කාමීයතෙ අනෙතාති කාමො. තත්ථ රූපාදික්ඛන්ධෙ සඨගභිතො වත්ථුකාමො, සඨබාරක්ඛන්ධෙ සඨගභිතො කිලෙසකාමො. ඡහි විඤ්ඤාණෙහි

විජානිතබ්බො වත්ථුකාමො, මනොවිඤ්ඤාණෙන ජානිතබ්බො කිලෙසකාමො.
කිලෙසානං පතිට්ඨට්ඨෙත කාරණට්ඨෙත ආරම්මණට්ඨෙත ච වත්ථුකාමො.

“නෙනෙ කාමා යානි විත්‍රානි ලොකෙ, සඬ්ඤ්ඤාපරාගො පුරිසස්ස කාමො;
තිට්ඨන්ති විත්‍රානි තපෙව ලොකෙ, අපෙත්ථ ධීරා විනයන්ති ඡන්ද්”න්ති. (අ.
නි. 6.63);

නන්දමාණවක- (ධ. ප. අට්ඨ. 1.68 උප්පලවණ්ණත්ථෙරිවත්ථු)
සොරෙය්‍යසෙට්ඨිපුත්තාදීනං (ධ. ප. 43) වත්ථුනි චෙත්ථ නිදස්සනං. කිලෙසකාමො
තාපනට්ඨෙත බාධනට්ඨෙත ච සයං කාමෙතීති කාමො. චුත්තම්පි චෙතං “රත්තො
බො, බ්‍රාහ්මණ, රාගෙන අභිභූතො පරියාදින්නවිත්තො අත්තබ්‍යාබාධායපි චෙතෙති,
පරබ්‍යාබාධායපි චෙතෙති, උභයබ්‍යාබාධායපි චෙතෙති”ති ච “රත්තො බො,
බ්‍රාහ්මණ, පාණම්පි භනති, අදින්නම්පි ආදියති, පරදාරම්පි ගච්ඡති, මුසාපි භණති”ති
(අ. නි. 3.54) ච එවමාදි නිදස්සනං.

තමෙව පටිනිද්දෙසවසෙන විත්ථාරෙත්ථා වත්තුකාමො – “කතමෙ
වත්ථුකාමා”තිආදිමාහ. තත්ථ කතමෙති කපෙතුකම්‍යතාපුච්ඡා. පඤ්චවිධා හි පුච්ඡා,
තාසං විභාගො උපරි පාළියංයෙව ආවි භවිස්සති. තාසු අයං කපෙතුකම්‍යතාපුච්ඡා.
තත්ථ මනාපිකාති මනං අප්පායන්ති වද්ධෙත්තීති මනාපා, මනාපා එව මනාපිකා.
රූපාති කම්මවිත්තඋතුආභාරසමුට්ඨානවසෙන චතුසමුට්ඨානිකා රූපාරම්මණා.
රූපයන්තීති රූපා, වණ්ණවිකාරං ආපජ්ජමානා හදයඬිගතභාවං පකාසෙත්තීති
අත්ථො.

තත්ථ කෙනට්ඨෙත රූපන්ති? රූප්පනට්ඨෙත. චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා –

“කිඤ්ච, භික්ඛවෙ, රූපං වදෙථ? රූප්පතීති බො, භික්ඛවෙ, තස්මා
‘රූප’න්ති චුච්චති. කෙන රූප්පති? සීතෙනපි රූප්පති, උණ්හෙනපි රූප්පති,
ජීසච්ඡායපි රූප්පති, පිපාසායපි රූප්පති,
ඬංසමකසවාතාතපසරීසපසම්ඵස්සෙනපි රූප්පති. රූප්පතීති බො, භික්ඛවෙ,
තස්මා ‘රූප’න්ති චුච්චති”ති (සං. නි. 3.79).

තත්ථ රූප්පතීති කුප්පති සට්ඨියති පිළියති, භිජ්ජතීති අත්ථො. සීතෙන තාව
රූප්පනං ලොකන්තරිකනිරයෙ පාකටං. මහිංසකරට්ඨාදිසුපි හිමපාතසීතලෙසු
පදෙසෙසු එතං පාකටමෙව. තත්ථ හි සත්තා සීතෙන හින්තජින්නසරීරා
ජීවිතක්ඛයම්පි පාපුණන්ති.

උණ්හෙන රූප්පනං අවිච්චිමහානිරයෙ පාකටං. තත්ථ හි තත්තාය ලොභපථවියා
නිපජ්ජාපෙත්ථා පඤ්චවිධබන්ධනාදිකරණකාලෙ සත්තා මහාදුක්ඛං අනුභවන්ති.

ජීසච්ඡාය රූප්පනං පෙත්තිවිසයෙ වෙව දුබ්භික්ඛකාලෙ ච පාකටං.
පෙත්තිවිසයස්මිඤ්ඤි සත්තා ද්වෙ තිණි බුද්ධන්තරානි කිඤ්චිදෙව ආමිසං භත්ථෙත

ගහෙත්වා මුඛෙ පක්ඛිපන්තා නාම න භොන්ති, අන්තොඋදරං ආදිත්තසුසිරරුක්ඛො විය භොති. දුබ්භික්ඛෙ කඤ්ඤිකමත්තම්පි අලභිත්වා මරණසත්තානං පමාණං නත්ථි.

පිපාසාය රුජ්ජනං කාලකඤ්ඤිකාදිසු පාකටං. තත්ථ හි සත්තා ද්වෙ තිණි බුද්ධන්තරානි හදයතෙමනමත්තං වා ජිව්හාතෙමනමත්තං වා උදකඛිත්ථුම්පි ලද්ධං න සක්කොන්ති. “පානීයං පිව්ස්සාමා” ති නදිං ගතානං ජලං වාලුකාතලං සම්පජ්ජති. මහාසමුද්දං පක්ඛන්තානම්පි සමුද්දො පිට්ඨිපාසාණොයෙව භොති. තෙ සුස්සන්තා බලවදුක්ඛපිළිතා විරවන්ති. ඩංසාදීහි රුජ්ජනං ඩංසමක්ඛිකාදිබහුලෙසු පදෙසෙසු පාකටං. තං පන – “කතමං තං රූපං සනිදස්සනං? සප්පට්ඨස්” න්ති ආදිනා නයෙන අභිධම්මෙ (ධ. ස. 656, 658) විත්ථාරිතමෙව.

සප්පන්තිති සද්දා, උදාහරීයන්තිති අත්ථො. උතුචිත්තවසෙන ද්විසමුට්ඨානිකා සද්දා. ගන්ධයන්තිති ගන්ධා, අත්තනො වත්ථුනි සුවයන්තිති අත්ථො. රසන්ති තෙ සත්තාති රසා, අස්සාදෙන්තිති අත්ථො. ඵ්ඨියන්තිති ඵොට්ඨබ්බා. එතෙ ගන්ධාදයො චතුසමුට්ඨානිකාව. තෙසං විභාගො අභිධම්මෙ (ධ. ස. 622-624) විත්ථාරිතොයෙව.

තමෙවත්ථං විත්ථාරවසෙන දස්සෙන්තො “අත්ථරණා පාවුරණා” තිආදිමාහ. තත්ථ අත්ථරිත්වා නිපජ්ජියන්තිති අත්ථරණා. සරීරං වෙයෙත්වා පාරුපියන්තිති පාවුරණා. අන්තොජාතාදයො චත්තාරො දාසී ව දාසො ව දාසීදාසා. ඛෙත්තං නාම යස්මිං පුබ්බණ්ණං රුහති. වත්ථු නාම යස්මිං අපරණ්ණං රුහති. යත්ථ වා උභයම්පි රුහති, තං ඛෙත්තං. තදත්ථාය කතභූමිභාගො වත්ථු. ඛෙත්තවත්ථුසීසෙන වෙත්ථ වාපිතළාකාදිනිපි සඬගහිතානි. හිරඤ්ඤන්ති කභාපණො. සුවණ්ණන්ති ජාතරූපං. තෙසං ගහණෙන ලොභමාසකො ජතුමාසකො දාරුමාසකොති සබ්බෙපි සඬගහං ගච්ඡන්ති. ගාමනිගමරාජධානියොති එකකුට්ඨාදි ගාමො. ආපණුයුත්තො නිගමො. එකස්ස රඤ්ඤො ආණාපවත්තිට්ඨානං රාජධානී. රට්ඨන්ති ජනපදෙකදෙසං. ජනපදොති කාසිකොසලාදිජනපදො. කොසොති චතුබ්බිධො කොසො – හත්ථි අස්සො රථො පත්ති. කොට්ඨාගාරන්ති තිවිධං කොට්ඨාගාරං – ධනකොට්ඨාගාරං ධඤ්ඤකොට්ඨාගාරං වත්ථකොට්ඨාගාරං. යං කිඤ්චිති අනවසෙසපරියාදානවචනං. රජනීයන්ති රඤ්ජෙතුං යුත්තට්ඨෙත.

ඉතො පරං තිකවසෙන දස්සෙතුං
අතීතත්තිකඅජ්ඣත්තත්තිකභීතත්තිකඛිකාසත්තිකසංයොගත්තිකකාමාවචරත්තිකව
සෙන ඡත්තිකෙ ආහ. තත්ථ අතීතත්තිකෙ තාව අත්තනො සභාවං උජ්ජාදාදික්ඛණං
වා පත්වා අතික්කන්තාති අතීතා. තදුභයම්පි න ආගතාති අනාගතා. තං තං කාරණං
පටිච්ච උජ්ජන්තාති පච්චුජ්ජන්තා. ඉදං භවෙන පරිච්ඡන්තං. පටිසන්ධිතො හි
පට්ඨාය අතීතභවෙසු නිබ්බත්තා අනන්තරභවෙ වා නිබ්බත්තා භොන්තු
කප්පකොට්ඨසතසහස්සමත්ථකෙ වා, සබ්බෙ අතීතායෙව නාම. චුතිතො පට්ඨාය
අනාගතභවෙසු නිබ්බත්තනකා කාමා අනන්තරභවෙ වා නිබ්බත්තන්තු
කප්පකොට්ඨසතසහස්සමත්ථකෙ වා, සබ්බෙ අනාගතායෙව නාම.
චුතිපටිසන්ධිඅත්තරෙ පවත්තා කාමා පච්චුජ්ජන්තා නාම.

අප්පකුත්තත්තිකෙ “එවං පවත්තමානා මයං අත්තාති ගහණං ගමිස්සාමා”ති
ඉමිනා විය අධිප්පායෙන අත්තානං අධිකාරං කත්වා පවත්තා අත්තනො සත්තානෙ
පවත්තා පාටිපුග්ගලිකා කාමා අප්පකුත්තා කාමා නාම. තතො ඛනිභූතා පන
ඉන්ද්‍රියබද්ධා වා අනින්ද්‍රියබද්ධා වා ඛනිද්ධා නාම. තතියපදං තද්දුහයවසෙන වුත්තං.

භීතත්තිකෙ භීතාති ලාමකා. මජ්ඣිමානි භීතපණීතානං මජ්ඣෙ භවාති
මජ්ඣිමා. අවසෙසා උත්තමට්ඨෙයන පණීතා. අපි ව උපාදායුපාදාය
භීතමජ්ඣිමපණීතතා වෙදිතඛිබ්බා. නෙරයිකානඤ්ඤි කාමා කොට්ඨපත්තා භීතා නාම.
තෙ උපාදාය තිරච්ඡානෙසු නාගසුපණ්ණානං කාමා පණීතා නාම.
සෙසතිරච්ඡානගතානං කාමා මජ්ඣිමා නාම. තෙසම්පි කාමා භීතා. තෙ උපාදාය
මහෙසක්ඛපෙතානං කාමා පණීතා නාම. අවසෙසානං කාමා මජ්ඣිමා නාම.
තෙසම්පි භීතා. තෙ උපාදාය ජානපදානං කාමා පණීතා නාම. පච්චන්තවාසීනං කාමා
මජ්ඣිමා නාම. තෙසම්පි භීතා. තෙ උපාදාය ගාමභොජකානං කාමා පණීතා නාම.
තෙසං පරිවාරිකානං කාමා මජ්ඣිමා නාම. තෙසම්පි භීතා. තෙ උපාදාය
ජනපදසාමිකානං කාමා පණීතා නාම. තෙසං පරිවාරිකානං කාමා මජ්ඣිමා නාම.
තෙසම්පි භීතා. තෙ උපාදාය පදෙසරාජුනං කාමා පණීතා නාම. තෙසං අමච්චානං
කාමා මජ්ඣිමා නාම. තෙසම්පි භීතා. තෙ උපාදාය චක්කවත්තිරඤ්ඤො කාමා
පණීතා නාම. තස්ස අමච්චානං කාමා මජ්ඣිමා නාම. තස්සපි භීතා. තෙ උපාදාය
භූමිමදෙවානං කාමා පණීතා නාම. තෙසං පරිවාරිකානං දෙවානං කාමා මජ්ඣිමා
නාම. තෙසම්පි භීතා. තෙ උපාදාය වාතුමහාරාජිකානං දෙවානං කාමා
පණීතාතිආදිනා නයෙන යාව අකතිට්ඨදෙවානං කාමා මත්ථකප්පත්තා පණීතා
නාම. එවං උපාදායුපාදාය භීතමජ්ඣිමපණීතතා වෙදිතඛිබ්බා.

ඔකාසත්තිකෙ ආපායිකා කාමාති අවඛිඪිසඛිබ්බාතෙසු අපගතඅයෙසු චතුසු
අපායෙසු නිබ්බත්තකාමා ආපායිකා. මනුස්සෙසු නිබ්බත්තකාමා මානුසිකා. දෙවෙසු
නිබ්බත්තකාමා දිබ්බා.

සංයොගත්තිකෙ පච්චුපට්ඨිතානං කාමානං පරිභුඤ්ජනතො ය්පෙත්වා
නෙරයිකෙ සෙසඅපායසත්තානං මනුස්සානං වාතුමහාරාජිකෙ දෙවෙ උපාදාය යාව
තුසිතකායිකානඤ්ඤි දෙවානං කාමා පච්චුපට්ඨිතා කාමා නාම.
පකතිපටියත්තාරම්මණතො අතිරෙකෙන රමිතුකාමතාකාලෙ යථාරූචිතං
ආරම්මණං නිමිමිනිත්වා නිමිමිනිත්වා රමන්තීති නිමිමානරතීනං දෙවානං කාමා
නිමිමිතා කාමා නාම. අත්තනො අප්පකුසයං ඤත්වා පරෙහි නිමිමිතෙ ආරම්මණෙ
සෙවන්තීති පරනිමිමිතවසවන්තීනං කාමා පරනිමිමිතා කාමා නාම. පරිග්ගහිතාති
“මය්හං එත”න්ති ගහිතා කාමා. අපරිග්ගහිතාති තථා අපරිග්ගහිතා
උත්තරකුරුකානං කාමා. මමායිතාති තණ්හාවසෙන “මම එත”න්ති ගහිතා.
අමමායිතාති වුත්තපටිපක්ඛා.

සබ්බෙපි කාමාවචරා ධම්මාති “හෙට්ඨතො අවිච්චිරයං පරියන්තං
කරිත්වා”තිආදිනා (ධ. ස. 1287) නයෙන වුත්තෙසු කාමාවචරධම්මෙසු

පරියාපන්නා. තත්‍රායං චචනත්ථො – උද්දානතො ද්වෙ කාමා, චත්ථුකාමො ච කිලෙසකාමො චාති. තත්ථ කිලෙසකාමො අත්ථතො ඡන්දරාගො. චත්ථුකාමො තෙභුමකං වට්ටං. කිලෙසකාමො චෙත්ථ කාමෙතීති කාමො. ඉතරො කාමීයතීති. යස්මිං පන පදෙසෙ දුට්ඨොපෙසො කාමො පචත්තිවසෙන අවචරති, සො චතුත්තං අපායානං මනුස්සානං ඡන්තඤ්ච දෙවලොකානං වසෙන එකාදසට්ඨො පදෙසො කාමො එත්ථ අවචරතීති කාමාවචරො. තත්ථ පරියාපන්නධම්මෙ සන්ධාය “සබ්බෙපි කාමාවචරා ධම්මා” ති චුත්තං. අත්තතො සභාවං ධාරෙන්නීති ධම්මා. රූපාවචරා ධම්මාති “හෙට්ඨතො බ්‍රහ්මලොකං පරියන්තං කරිත්වා උපරිතො අකනිට්ඨෙ දෙවෙ අන්තොකරිත්වා” තිආදිනා (ධ. ස. 1289) නයෙන චුත්තානං රූපාවචරධම්මානං වසෙන සබ්බෙපි ධම්මා රූපාවචරා. අරූපාවචරා ධම්මාති “හෙට්ඨතො ආකාසානඤ්චායතනුපගෙ දෙවෙ පරියන්තං කරිත්වා උපරිතො නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනුපගෙ දෙවෙ අන්තොකරිත්වා” තිආදිනා (ධ. ස. 1291) නයෙන චුත්තා සබ්බෙපි අරූපාවචරා ධම්මා. තත්ථ රූපෙ අවචරන්නීති රූපාවචරා. අරූපෙ අවචරන්නීති අරූපාවචරා. තණ්හාවත්ථුකාති පතිට්ඨට්ඨෙන කාරණට්ඨෙන ච තණ්හාය චත්ථුභූතා. තණ්හාරම්මණාති තණ්හාපචත්තිවසෙන තණ්හාය ආරම්මණභූතා. කාමනීයට්ඨෙනාති පච්චාසිසිතබ්බට්ඨෙන. රජනීයට්ඨෙනාති රඤ්ජෙනුං යුත්තට්ඨෙන. මදනීයට්ඨෙනාති කුලමදාදිමදං උප්පාදනීයට්ඨෙන.

තත්ථ “කතමෙ චත්ථුකාමා? මනාපිකා රූපා” තිආදිං කත්වා “යං කිඤ්ච රජනීයං චත්ථු” ති පරියොසානං සවිඤ්ඤාණකආවිඤ්ඤාණකවසෙන චුත්තං. අවසෙසං එකචතුක්කාදිකෂත්තිකන්ති වෙදිතබ්බං.

එවං චත්ථුකාමං දස්සෙත්වා කිලෙසකාමං දස්සෙනුං “කතමෙ කිලෙසකාමා” තිආදිමාහ. තත්ථ ඡන්දොති දුබ්බලරාගො. රාගොති තතො බලවතරො. උපරි තයොපි රාගා ඉමෙහි බලවතරා. කාමෙසුති පඤ්චස්ස කාමගුණෙසු. කාමච්ඡන්දොති කාමසඬ්ඛාතො ඡන්දො, න කත්තුකමානාඡන්දො, න ධම්මච්ඡන්දො. කාමනවසෙන රජ්ජනවසෙන ච කාමොයෙව රාගො කාමරාගො. කාමනවසෙන නන්දනවසෙන ච කාමොයෙව නන්දි කාමනන්දි. එවං සබ්බත්ථ කාමත්ථං විදිත්වා තණ්හායනට්ඨෙන කාමතණ්හා. සිනෙහනට්ඨෙන කාමස්නෙහො. පරිඨිහනට්ඨෙන කාමපරිළාහො. මුච්ඡනට්ඨෙන කාමමුච්ඡා. ගිලිත්වා පරිනිට්ඨාපනට්ඨෙන කාමඡ්ඤාසානං. වට්ටස්මිං ඔසෙහි ඔසිදාපෙතීති කාමොසො. වට්ටස්මිං යොජෙතීති කාමයොගො. දළ්භවසෙන තණ්හාදිට්ඨිග්ගහණං උපාදානං. චිත්තං නිවරති පරියොනන්ධතීති නිවරණං.

අද්දසන්ති අද්දක්ඛිං. කාමාති ආලපනං. තෙති තච. මූලන්ති පතිට්ඨං. සඬ්ඛකප්පාති පරිකප්පෙන. න තං සඬ්ඛකප්පයිස්සාමීති තං පරිකප්පනං න කරිස්සාමි. න හොහිසීති න භවිස්සසි.

ඉච්ඡමානස්සාති පච්චාසිසන්තස්ස. සාදියමානස්සාති අස්සාදියමානස්ස. පත්ථයමානස්සාති පත්ථනං උප්පාදෙන්තස්ස. පිහයමානස්සාති පාපුණිතුං ඉච්ඡං.

උප්පාදෙන්තස්ස. අභිජජ්ජමානස්සාති තණ්හාවසෙන තිත්තිං උප්පාදෙන්තස්ස. අථ
වා අභිවදන්තස්ස.

බත්තියස්ස වාතිආදි චතුජ්ජාතිවසෙන චුත්තං. ගහටියස්ස වා පබ්බජිතස්ස වාති
ලිඬිගවසෙන චුත්තං. දෙවස්ස වා මනුස්සස්ස වාති උපපත්තිවසෙන චුත්තං.
ඉජ්ඣකිති නිජ්ජජ්ජති. සමීජ්ඣකිති සම්මා නිජ්ජජ්ජති. ඉජ්ඣකි
විසෙසරූපපටිලාභවසෙන. ලහති දස්සනීයරූපපටිලාභවසෙන. පටිලහති
පසාදනීයරූපපටිලාභවසෙන. අධිගච්ඡති සණ්ඨානරූපපටිලාභවසෙන. චින්දති
ජවිජ්ජසාදරූපපටිලාභවසෙන. අථ වා පුඤ්ඤමහත්තෙන ඉජ්ඣකි. ජාතිමහත්තෙන
ලහති. ඉස්සරියමහත්තෙන පටිලහති. සුඛමහත්තෙන අධිගච්ඡති.
සම්පත්තිමහත්තෙන චින්දති.

එකංසවචනන්ති එකකොටියාසවචනං. “එකංසං වීවරං කත්වා (පාරා. 349,
367), එකංසඛ්‍යාකරණියො පඤ්ඤො”තිආදීසු (දී. නි. 3.312; අ. නි. 4.42) විය
අනෙකංසගහණපටික්ඛෙපො. නිස්සංසයවචනන්ති සංසයවිරහිතවචනං,
සන්දෙහපටික්ඛෙපවචනන්ති අත්ථො. නික්කඩ්ඛාවචනන්ති “කථමිදං කථමිදං”න්ති
කඩ්ඛාපටික්ඛෙපවචනං. අද්වේජඣවචනන්ති ද්විධාභාවං ද්වේජඣං, තංආභාවෙන
අද්වේජඣවචනං. ද්විධාභාවවිරහිතං “අද්වේජඣවචනා බුද්ධා”තිආදීසු විය
විමතිපටික්ඛෙපො. අද්වේඡ්ඤකවචනන්ති ද්විභද්‍යාභාවෙන අද්වේඡ්ඤකං.
“ඉතිභාස, ඉතිභාසා”ති ද්වේඡ්ඤකපටික්ඛෙපවචනං. නියොගවචනන්ති එකස්මිං
අත්ථෙ ද්වේ න යුජ්ජන්තිති නියොගවචනං ද්විධාපථපටික්ඛෙපො. අඤ්ඤත්ථ පන
“නියොගා අනාගතාරම්මණා නත්ථි”ති ආගතං. අපණ්ණකවචනන්ති පලාසරහිතං
සාරවචනං අවිරද්ධකාරණං “අපණ්ණකං යානමෙකෙ”තිආදීසු (ජා. 1.1.1) විය,
අපණ්ණකමණි විය සජ්ජතිට්ඨවචනං. අවත්ථාපනවචනමෙතන්ති එතං වචනං
ඔතරිත්වා පතිට්ඨිතං සන්තිට්ඨාපනං යපනං.

යානි ඉමස්මිං මහානිද්දෙසෙ විහත්තිං ආරොපිතානි පදානි, තානි විහත්තිං
ගච්ඡන්තානි තීහි කාරණෙහි විහත්තිං ගච්ඡන්ති, නානා භොත්තානි චතුහි කාරණෙහි
නානා භවන්ති. අපරදීපනා පනෙත්ථ ද්වේ යානානි ගච්ඡන්ති. කථං? තානි හි
බ්‍යඤ්ජනවසෙන උපසග්ගවසෙන අත්ථවසෙන වාති ඉමෙහි තීහි කාරණෙහි
විහත්තිං ගච්ඡන්ති. තත්ථ “කොධො කුජ්ඣනා කුජ්ඣිතත්තං, දොසො දුස්සනා
දුස්සිතත්ත”න්ති (ධ. ස. 1066) එවං බ්‍යඤ්ජනවසෙන විහත්තිගමනං වෙදිතබ්බං.
තත්ථ හි එකොව කොධො බ්‍යඤ්ජනවසෙන එවං විහත්තිං ලහති. “ඉජ්ඣකි
සමීජ්ඣකි ලහති පටිලහති ගච්ඡති අධිගච්ඡති”ති එවං පන උපසග්ගවසෙන
විහත්තිගමනං වෙදිතබ්බං. “පණ්ඩිව්චං කොසල්ලං නෙපුඤ්ඤං වෙහඛ්‍යා චින්තා
උපපරික්ඛා”ති (ධ. ස. 16) එවං අත්ථවසෙන විහත්තිගමනං වෙදිතබ්බං.

තෙසු පීතිපදනිද්දෙසෙ තාව ඉමා තිස්සො විහත්තියො ලබ්භන්ති. පීති
පාමොජ්ජන්ති හි බ්‍යඤ්ජනවසෙන විහත්තිගමනං භොති. ආමොදනා පමොදනා

පහාසොති උපසග්ගවසෙන. චිත්ති තුට්ඨි ඔදග්ගං අත්තමනතාති අත්ථවසෙන. ඉමිනා නයෙන සබ්බපදනිද්දෙසෙසු විහත්තිගමනං වෙදිතබ්බං.

නානා භොන්තානිපි නාමනානත්තෙන ලක්ඛණනානත්තෙන කිව්වනානත්තෙන පටික්ඛෙපනානත්තෙනාති ඉමෙහි චතුහි කාරණෙහි නානා භොන්ති. තත්ථ “කතමො තස්මිං සමයෙ ඛ්‍යාපාදො භොති? යො තස්මිං සමයෙ දොසො දුස්සනා” ති එත්ථ ඛ්‍යාපාදොති වා දොසොති වා ද්වෙපි එතෙ කොධො එව, නාමෙන පන නානත්තං ගතාති එවං නාමනානත්තෙන නානත්තං වෙදිතබ්බං.

රාසට්ඨෙත ව පඤ්චපි ඛන්ධා එකොව ඛන්ධො භොති. එත්ථ පන රූපං රූප්පනලක්ඛණං, වෙදනා වෙදයිතලක්ඛණා, සඤ්ඤා සඤ්ජානනලක්ඛණා, චෙතනා චෙතයිතලක්ඛණා, විඤ්ඤාණං විජානනලක්ඛණන්ති ඉමිනා ලක්ඛණනානත්තෙන පඤ්චක්ඛන්ධා භොන්ති. එවං ලක්ඛණනානත්තෙන නානත්තං වෙදිතබ්බං.

“චත්තාරො සම්මප්පධානා – ඉධ හික්ඛු අනුප්පන්තානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං අනුප්පාදාය...පෙ.... චිත්තං පග්ගණ්හාති පදහති” ති (විහ. 390; දී. නි. 2.402) එකමෙව වීරියං කිව්වනානත්තෙන චතුසු යානෙසු ආගතං. එවං කිව්වනානත්තෙන නානත්තං වෙදිතබ්බං.

“චත්තාරො අසද්ධම්මා කොධගරුතා, න සද්ධම්මගරුතා, මක්ඛගරුතා, න සද්ධම්මගරුතා, ලාභගරුතා, න සද්ධම්මගරුතා, සක්කාරගරුතා, න සද්ධම්මගරුතා” ති එවමාදීසු (අ. නි. 4.44) පන පටික්ඛෙපනානත්තෙන නානත්තං වෙදිතබ්බං.

ඉමානි පන චත්තාරි නානත්තානි න පිනියායෙව ලබ්හන්ති, සබ්බෙසුපි යථාලාභවසෙන ලබ්හන්ති. පිනියා හි පිනීති නාමං, චිත්තස්ස චිත්තන්ති නාමං. පිනි ව ඵරණලක්ඛණා, වෙදනා වෙදයිතලක්ඛණා, සඤ්ඤා සඤ්ජානනලක්ඛණා, චෙතනා චෙතයිතලක්ඛණා, විඤ්ඤාණං විජානනලක්ඛණං.

තථා පිනි ඵරණකිව්වා, වෙදනා අනුභවනකිව්වා, සඤ්ඤා සඤ්ජානනකිව්වා, චෙතනා චෙතයිතකිව්වා, විඤ්ඤාණං විජානනකිව්වන්ති එවං කිව්වනානත්තෙන නානත්තං වෙදිතබ්බං. පටික්ඛෙපනානත්තං පිනිපදෙ නත්ථි.

අලොභාදිනිද්දෙසෙ පන “අලොභො අලුබ්භනා අලුබ්භිතත්ත” න්තිආදිනා (ධ. ස. 35) නයෙන ලබ්හතීති එවං පටික්ඛෙපනානත්තෙන නානත්තං වෙදිතබ්බං. එවං සබ්බපදනිද්දෙසෙසු ලබ්භමානවසෙන චතුබ්බධම්පි නානත්තං වෙදිතබ්බං.

අපරදීපනා පන පදත්ථුති වා භොති දළ්භිකම්මං වාති එවං ද්වෙ යානානි ගච්ඡති. යට්ඨිකොට්ඨා උප්පිළෙන්තෙන විය හි සකිමෙව “පිනී” ති චුත්තෙ එතං පදං ථුල්ලිතමණ්ඩිතවිභූසිතං නාම න භොති, පුනප්පුනං ඛ්‍යාප්පනවසෙන

උපසග්ගවසෙන අත්ථවසෙන “පිති පාමොජ්ජං ආමොදනා පමොදනා භාසො පභාසො විත්ති”ති (ධ. ස. 9) චුත්තෙ චුල්ලිතමණ්ඩිතවිභූසිතං නාම හොති. යථා හි දහරකුමාරං නභාපෙත්වා මනොරමං වත්ථං පරිදභාපෙත්වා පුජ්ථානි පිළුන්ධාපෙත්වා අක්ඛිති අඤ්ජෙත්වා අථස්ස නලාටෙ එකමෙව මනොසිලාබ්න්දුං කරෙය්‍යා, න තස්ස එත්තාවතා විත්තතිලකො නාම හොති, නානාවණ්ණෙහි පන පරිවාරෙත්වා බිත්දුසු කතෙසු විත්තතිලකො නාම හොති. එවං සම්පදමිදං වෙදිතබ්බං. අයං පදත්ථුති නාම.

බ්‍යඤ්ජනවසෙන පන උපසග්ගවසෙන අත්ථවසෙන ව පුනස්පුනං භණනමෙව දළ්භිකම්මං නාම. යථා හි “ආවුසො”ති වා “හන්තෙ”ති වා “යක්ඛො”ති වා “සජ්ජො”ති වා චුත්තෙ දළ්භිකම්මං නාම න හොති, “ආවුසො ආවුසො, හන්තෙ හන්තෙ, යක්ඛො යක්ඛො, සජ්ජො සජ්ජො”ති චුත්තෙ පන දළ්භිකම්මං නාම හොති, එවමෙව සකිංදෙව යට්ඨිකොටියා උප්පිළෙන්තෙන විය “පිති”ති චුත්තමත්තෙ දළ්භිකම්මං නාම න හොති, පුනස්පුනං බ්‍යඤ්ජනවසෙන උපසග්ගවසෙන අත්ථවසෙන “පිති පාමොජ්ජං ආමොදනා පමොදනා භාසො පභාසො විත්ති”ති චුත්තෙයෙව දළ්භිකම්මං නාම හොතිති එවං අපරදීපනා ද්වෙ යානානි ගච්ඡති. එතිස්සාපි වසෙන ලබ්භිමානකපදනිද්දෙසෙසු සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

තත්ථ පිනයතිති පිති. සා සම්පියායනලක්ඛණා, කායචිත්තපිණනරසා ඵරණරසා වා, ඔදග්‍යපච්චුපට්ඨානා. යා පඤ්චකාමගුණපට්ඨසඤ්ඤාත්තානි යා රූපාදිපඤ්චකාමකොට්ඨාසපට්ඨසංයුත්තා පිති, සා පිනයතිති පිති, ඉදං සභාවපදං. පමුදිතස්ස භාවො පාමොජ්ජං. ආමොදනාකාරො ආමොදනා. පමොදනාකාරො පමොදනා. යථා වා භෙසජ්ජානං වා තෙලානං වා උණ්භොදකසීතොදකානං වා එකතො කරණං “මොදනා”ති චුච්චති, එවමයම්පි පිතිධම්මානං එකතො කරණෙන මොදනා. උපසග්ගවසෙන පන මණ්ඩෙත්වා “ආමොදනා පමොදනා”ති චුත්තා.

භාසෙතිති භාසො. පභාසෙතිති පභාසො, හට්ඨපහට්ඨාකාරානමෙතං අධිවචනං. විත්තිති විත්තං, ධනස්සෙතං නාමං. අයං පන සොමනස්සපච්චයත්තා විත්තිසරික්ඛතාය විත්ති. යථා හි ධනිනො ධනං පට්චිව සොමනස්සං උප්පජ්ජති, එවං පිතිමනොපි පිතිං පට්චිව සොමනස්සං උප්පජ්ජති. තස්මා “විත්ති”ති චුත්තා. තුට්ඨිති සභාවසණ්ඨිතාය පිතියා එතං නාමං. පිතිමා පන පුග්ගලො කායචිත්තානං උග්ගතත්තා අබ්භුග්ගතත්තා “උදග්ගො”ති චුච්චති, උදග්ගස්ස භාවො ඔදග්‍යං.

අත්තනො මනතා අත්තමනතා. අනභිරද්ධස්ස හි මනො දුක්ඛපදට්ඨානත්තා න අත්තනො මනො නාම හොති, අභිරද්ධස්ස සුඛපදට්ඨානත්තා අත්තනො මනො නාම හොති, ඉති අත්තනො මනතා අත්තමනතා, සකමනතා, සකමනස්ස භාවොති අත්ථො. සා පන යස්මා න අඤ්ඤස්ස කස්සචි අත්තනො මනතා, විත්තස්සෙව පනෙසා භාවො වෙනසිකො ධම්මො, තස්මා “අත්තමනතා විත්තස්සා”ති චුත්තා.

චිත්තවිචිත්තතාය චිත්තං. ආරම්මණං මිනමානං ජානාතීති මනො. මානසන්ති මනො එව, “අන්තලික්ඛවරො පාසො, ය්වායං වරති මානසො”ති (මහාව. 33; සං. නි. 1.151) හි එක්ථ පන සම්පයුත්තකධම්මො “මානසො”ති වුත්තො.

“කථස්සභි භගවා තුය්හං, සාවකො සාසනෙ රතො;
අප්පත්තමානසො සෙක්ඛො, කාලංකයිරා ජනෙ සුතා”ති. (සං. නි. 1.159)

එක්ථ අරහත්තං “මානස”න්ති වුත්තං. ඉධ පන මනො එව මානසං,
බ්‍යඤ්ජනවසෙන හෙතං පදං වඩ්ඪිතං.

හදයන්ති චිත්තං. “චිත්තං වා තෙ බිපිස්සාමි, හදයං වා තෙ ඵාලෙස්සාමි”ති (සු. නි. ආලවකසුත්තං; සං. නි. 1.237; 246) එක්ථ උරො “හදය”න්ති වුත්තං. “හදයා හදයං මඤ්ඤෙ අඤ්ඤාය තච්ඡති”ති (ම. නි. 1.63) එක්ථ චිත්තං. “චක්කං හදය”න්ති (බු. පා. 3.ද්වතිංසාකාරො; දී. නි. 2.377; ම. නි. 1.110) එක්ථ හදයවත්ථු. ඉධ පන චිත්තමෙව අබ්භන්තරට්ඨයෙන “හදය”න්ති වුත්තං. තමෙව පරිසුද්ධට්ඨයෙන පණ්ඩරං, භවඬ්ගං සන්ධායෙන වුත්තං. යථාහ – “පහස්සරමිදං, හික්ඛවෙ, චිත්තං, තඤ්ච ඛො ආගන්තුකෙහි උපක්කිලෙසෙහි උපක්කිලිට්ඨ”න්ති (අ. නි. 1.49). තතො නික්ඛන්තත්තා පන අකුසලමිපි ගඬ්ගාය නික්ඛන්තා නදී ගඬ්ගා විය ගොධාවරිතො නික්ඛන්තා ගොධාවරී විය ව “පණ්ඩර”න්ත්වෙව වුත්තං.

මනො මනායතනන්ති ඉධ පන මනොග්ගහණං මනස්සෙව ආයතනභාවදීපනත්ථං. තෙනෙතං දීපෙති “නයිදං දෙවායතනං විය මනස්ස ආයතනත්තා මනායතනං, අථ ඛො මනො එව ආයතනං මනායතන”න්ති. තත්ථ නිවාසට්ඨානට්ඨයෙන ආකරට්ඨයෙන සමොසරණට්ඨානට්ඨයෙන සඤ්ජානිදෙසට්ඨයෙන කාරණට්ඨයෙන ව ආයතනං වෙදිතබ්බං. තථා හි ලොකෙ “ඉස්සරායතනං, වාසුදෙවායතන”න්තිආදීසු නිවාසට්ඨානං “ආයතන”න්ති වුච්චති. “සුවණ්ණායතනං, රජතායතන”න්තිආදීසු ආකරො. සාසනෙ පන “මනොරමෙ ආයතනෙ, සෙවන්ති නං විභඬ්ගමා”තිආදීසු (අ. නි. 5.38) සමොසරණට්ඨානං. “දක්ඛිණාපථො ගුන්තං ආයතන”න්තිආදීසු සඤ්ජානිදෙසො. “තත්‍ර තත්‍රෙව සක්ඛිහබ්බතං පාපුණාති සති සතිආයතනෙ”තිආදීසු (අ. නි. 3.102; 5.23; ම. නි. 3.158) කාරණං. ඉධ පන සඤ්ජානිදෙසට්ඨයෙන සමොසරණට්ඨානට්ඨයෙන කාරණට්ඨයෙනාති තිධාපි වට්ඨති.

එස්සාදයො හි ධම්මා එක්ථ සඤ්ජායන්තීති සඤ්ජානිදෙසට්ඨයෙනපි එතං ආයතනං. ඛනිද්ධා රූපසද්දගන්ධරසථොට්ඨබ්බා ආරම්මණභාවෙනෙත්ථ ඔසරන්තීති සමොසරණට්ඨානට්ඨයෙනපි ආයතනං. එස්සාදීනං පන සහජාතාදිපච්චයට්ඨයෙන කාරණත්තා කාරණට්ඨයෙනපි ආයතනන්ති වෙදිතබ්බං. තදෙව මනනලක්ඛණෙ ඉන්ද්‍රියං කාරෙතීති ඉන්ද්‍රියං, මනො එව ඉන්ද්‍රියං මනින්ද්‍රියං.

විජානාතීති විඤ්ඤාණං. විඤ්ඤාණමෙව ඛන්ධො විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො. තස්ස රාසිආදිවසෙන අත්ථො වෙදිතඛිබ්බො. “මහාඋදකක්ඛන්ධොත්ථෙව සඬ්ඛං ගච්ඡති”ති (අ. නි. 4.51) එත්ථ හි රාසට්ඨයෙන ඛන්ධො චුත්තො. “සීලක්ඛන්ධො සමාධික්ඛන්ධො”තිආදීසු (දී. නි. 3.555) ගුණට්ඨයෙන. “අද්දසා බො භගවා මහන්තං දාරුක්ඛන්ධ”න්ති (සං. නි. 4.241-242) එත්ථ පණ්ණත්තිමත්තට්ඨයෙන. ඉධ පන රුළුහිතො ඛන්ධො චුත්තො. රාසට්ඨයෙන හි විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස එකදෙසො එකං විඤ්ඤාණං. තස්මා යථා රුක්ඛස්ස එකදෙසං ඡින්දන්තො “රුක්ඛං ඡින්දතී”ති චුච්චති, එවමෙව විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස එකදෙසභූතං එකමිපි විඤ්ඤාණං රුළුහිතො “විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො”ති චුත්තං.

තප්පා මනොවිඤ්ඤාණධාතුති තෙසං එස්සාදීනං ධම්මානං අනුච්ඡවිකා මනොවිඤ්ඤාණධාතු. ඉමස්මිඤ්ඤි පදෙ එකමෙව චිත්තං මිත්තනට්ඨයෙන මනො, විජානනට්ඨයෙන විඤ්ඤාණං, සභාවට්ඨයෙන නිස්සත්තට්ඨයෙන වා ධාතුති තීහි නාමෙහි චුත්තං. සහගතොති අවිජ්ඣිතො. සහජාතොති සද්ධිං නිග්ගතො. සංසට්ඨොති සංසග්ගො හුත්වා යීතො. සම්පයුත්තොති සමං පකාරෙහි යුත්තො. කතමෙහි පකාරෙහිති? එකුප්පාදාදීහි. නත්ථි කෙවි ධම්මා කෙහිවි ධම්මෙහි සම්පයුත්තාති? ආමන්තා. ඉති හි ඉමස්ස පඤ්ඤාස්ස පටික්ඛෙපෙ “නනු අත්ථි කෙවි ධම්මා කෙහිවි ධම්මෙහි සහගතා සහජාතා සංසට්ඨා එකුප්පාදා එකනිරොධා එකචත්ථුකා එකාරම්මණා”ති (කථා. 473) එවං එකුප්පාදනාදීනං වසෙන සම්පයොගත්ථො චුත්තො. ඉති ඉමෙහි එකුප්පාදනාදීහි සමං පකාරෙහි යුත්තො සම්පයුත්තො. එකුප්පාදොති එකතො උප්පන්නො, න විනාති අත්ථො. එකනිරොධොති එකතො නිරොධො. එකචත්ථුකොති හදයචත්ථුවසෙන එකචත්ථුකො. එකාරම්මණොති රූපාදිවසෙන එකාරම්මණො.

එත්ථ සහගතසද්දො තඛිභාවෙ, වොකිණ්ණෙ, ආරම්මණෙ, නිස්සයෙ, සංසට්ඨයෙහි පඤ්ඤාසු අත්ථෙසු දිස්සති ජිනවචනෙ. “යායං තණ්හා පොනොභවිකා නන්දිරාගසහගතා”ති (මහාව. 14; විහ. 203; ම. නි. 3.374; සං. නි. 5.1081; පටි. ම. 2.30) එත්ථ තඛිභාවෙ වෙදිතඛිබ්බො, නන්දිරාගභූතාති අත්ථො. “යා, හික්ඛවෙ, වීමංසා කොසප්පසහගතා කොසප්පසම්පයුත්තා”ති (සං. නි. 5.832) එත්ථ වොකිණ්ණෙ, අත්තරන්තරා උප්පජ්ජමානෙන කොසප්පෙන වොකිණ්ණාති අයමෙත්ථ අත්ථො. “ලාහි හොති රූපසහගතානං වා සමාපත්තීනං අරූපසහගතානං වා සමාපත්තීන”න්ති (පු. ප. 3-6) එත්ථ ආරම්මණෙ, රූපාරම්මණානං අරූපාරම්මණානන්ති අත්ථො. “අට්ඨකසඤ්ඤාසහගතං සතිසම්බොජ්ඣධිගං භාවෙති”ති (සං. නි. 5.238) එත්ථ නිස්සයෙ, අට්ඨකසඤ්ඤං නිස්සාය අට්ඨකසඤ්ඤං භාවෙත්වා පටිලද්ධන්ති අත්ථො. “ඉදං සුඛං ඉමාය පිනියා සහගතං හොති සහජාතං සම්පයුත්ත”න්ති (විහ. 578) එත්ථ සංසට්ඨෙ, සංමිස්සන්ති අත්ථො. ඉමස්මිම්පි යානෙ සංසට්ඨෙ ආගතො.

සහජාතසද්දො “සහජාතං පුරෙජාතං පච්ඡාජාත”න්ති (පටි. 1.1.435) එත්ථ විය සහජාතෙ. සංසට්ඨසද්දො “ගිහිහි සංසට්ඨො”ති ව, “එවං සංසට්ඨො,

හන්තෙ’’ති (සං. නි. 3.3) වානි එවමාදීසු සංසග්ගෙ. ‘‘කිසෙ ථුලෙ විවජ්ජේත්වා සංසට්ඨා යොජිතා භයා’’ති (ජා. 2.22.70) එත්ථ සදිසෙ.

‘‘පුට්ඨන්දපරිවාරො, අම්බො තෙ දධිවාහන;
මූලං මූලෙන සංසට්ඨං, සාධා සාධා නිසෙවරෙ’’ති. (ජා. 1.2.72) –

එත්ථ උපවිතෙ. ‘‘විත්තසංසට්ඨා ධම්මා’’ති (ධ. ස. දුකමානිකා 59) එත්ථ විත්තසම්පයුත්තධම්මෙ. ඉධ පන යො ඵලජ්ජදානෙ අවියොගධම්මො විනිබ්භොගං අකත්වා එකුජ්ජාදාදිධම්මො හුත්වා ‘‘සම්පයුත්තො’’ති වුච්චති. තංවිසයො. අථ වා ‘‘සහගතො’’ති වත්වා පච්ඡතො පච්ඡතො ආගතසුත්තෙන විය සො න භොතීති දස්සෙතුං ‘‘සහජාතො’’ති වුත්තං. එකතො උජ්ජන්තරූපාරූපං විය සොපි න භොතීති දස්සෙතුං ‘‘සංසට්ඨො’’ති වුත්තං.

ධීරොදකං විය ව සොපි න භොතීති දස්සෙතුං ‘‘සම්පයුත්තො’’ති වුත්තං. විනිබ්භොගං කාතුං අසක්කුණෙය්‍යට්ඨෙන හි සහුජ්ජන්තා ධම්මා සම්පයුත්තාපි අත්ථි බීරතෙලං විය. තථා විජ්ජයුත්තාපි බීරතො අපනීතං නවනීතං විය. එවං ලක්ඛණසම්පයුත්තො එකුජ්ජාදාදිලක්ඛණොයෙව භොතීති දස්සෙතුං ‘‘එකුජ්ජාදො’’ති ආදි වුත්තං. එත්ථ එකුජ්ජාදසහජාතානං කිං නානත්තං? උජ්ජාදෙ අන්තරවිරහිතො එකුජ්ජාදො. බීරකාලමුත්තස්සාපි දධිනො මථනෙ මථනෙ පාකටං නවනීතං විය පුරෙහත්තපච්ඡාහත්තවසෙන එකදිවසමෙව ජාතො විය සො න භොතීති දස්සෙතුං එකක්ඛණෙ නිබ්බත්තොති සහජාතො. එකවත්ථුකොති පතිට්ඨට්ඨෙන එකපරිච්ඡේදෙන එකවත්ථුකො, ද්විත්තං හික්ඛුතං එකවත්ථුකතා විය ධානන්තරවිරහිතො. එකාරම්මණොති අනියතෙකාරම්මණො න වක්ඛුට්ඨිඤ්ඤාණං වියාති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

මච්චොති මූලපදං. රූපාදීසු සත්තො ලග්ගො ලග්ගිතොති සත්තො. වුත්තඤ්ඤෙතං ‘‘සත්තො සත්තොති, හන්තෙ, වුච්චති, කිත්තාවතා නු ඛො, හන්තෙ, ‘සත්තො’ති වුච්චතීති? රූපෙ ඛො, රාධ, යො ඡන්දො යො රාගො යා නන්දී යා තණ්හා, තත්‍ර සත්තො තත්‍ර විසත්තො, තස්මා ‘සත්තො’ති වුච්චතී’’ති (සං. නි. 3.161; මහානි. 7). සත්තයොගෙන වා සත්තො. සුගතිදුග්ගතිං නරතීති නරො. මනුනො පුත්තොති මානවො. උපකරණෙන සයං පොසයතීති පොසො. පුං වුච්චති නිරයො, තං ගලතීති පුග්ගලො. ජීවිතින්ද්‍රියං ධාරෙතීති ජීවො. වුතිනො ජාතිං ගච්ඡතීති ජාගු. ජියතීති ඡන්තු. ඉන්ද්‍රියෙන ගච්ඡතීති ඉන්දගු. අථ වා ඉන්දගුතෙන කම්මුතා ගච්ඡතීති ඉන්දගු. ‘‘හින්දගු’’තිපි පාළි. හින්දන්ති මරණං, තං ගච්ඡතීති හින්දගු. මනුනො ජාතොති මනුජො. යං සාදියතීති යං රූපාදිං අස්සාදියති. සෙසං වුත්තනයමෙව. ඉතො පරං වුත්තමත්ථං නිගමෙත්තො තෙනාහ භගවා –

‘‘කාමං කාමයමානස්ස...පෙ.... ලද්ධා මච්චො යදිච්ඡති’’ති;

ඉතො පරං එත්තකම්පි අවත්වා විසෙසමත්තමෙව වක්ඛාම.

2. තස්ස වෙ කාමයානස්සාති තස්ස පුග්ගලස්ස කාමෙ ඉච්ඡමානස්ස, කාමෙන වා යායමානස්ස. ඡන්දජාතස්සාති ජාතතණ්හස්ස. ඡන්තුනොති සත්තස්ස. තෙ කාමා පරිභායන්තීති තෙ කාමා පරිභායන්ති වෙ. සල්ලවිද්ධොව රුප්පතීති අථ සො අයොමයාදිනා සල්ලෙන විද්ධො විය පිළියති. ඉතො පරං වුත්තං වජ්ජේත්වා අවුත්තෙසු යං යං අනුත්තානං, තං තදෙව කථයිස්සාමි.

වක්ඛුපිණනං ආරම්මණං පාපුණනවසෙන යායති ගච්ඡති. දස්සනීයවසෙන පියත්තං ආරම්මණවසෙන අප්පාපෙතීති නියාති. සවතීයං හුත්වා කණ්ණසොතපිණනං ආරම්මණවසෙන පරිකඩ්ඨතීති වුස්භති. සරිතබ්බං හුත්වා චිත්තපිණනං ආරම්මණවසෙන ගහෙත්වා උපසංහරීයතීති සංහරීයති. යථාති ඔපම්මත්ථෙ නිපාතො. හත්ථිනා යායති ගච්ඡතීති හත්ථියානෙන වා, වාඉති විකප්පත්ථෙ. අස්සෙන යායති ගච්ඡතීති අස්සයානෙන වා. ගොයුත්තං වය්භාදියානං ගොයානං, තෙන ගොයානෙන. අජයානාදීසුපි එසෙව නයො. ඉට්ඨවසෙන ජාතො සඤ්ජාතො.

ආරම්මණපියත්තවසෙන නිබ්බත්තො අභිනිබ්බත්තො. ආරම්මණමනාපභාවෙන පාකුභුතො. අථ වා කාමරාගවසෙන ජාතො සඤ්ජාතො. කාමනන්දිවසෙන නිබ්බත්තො අභිනිබ්බත්තො. කාමතණ්හාවසෙන කාමසිනෙහවසෙන කාමච්ඡන්දවසෙන කාමපරිලාභවසෙන ව පාකුභුතොති වෙදිතබ්බො.

තෙ වා කාමා පරිභායන්තීති තෙ වත්ථුකාමාදයො පරිභායන්ති විගච්ඡන්ති. සො වා කාමෙහි පරිභායතීති එසො ඛත්තියාදිපුග්ගලො වත්ථුකාමාදිකාමෙහි පරිභායති විගච්ඡති “පුබ්බෙව මච්චං විජහන්ති භොගා, මච්චො ධනෙ පුබ්බතරං ජහාති” ති (ජා. 1.5.2) එවමාදීසු විය. කථන්ති කෙන පකාරෙන. කිට්ඨන්තස්සෙවාති ධරන්තස්සෙව. තෙ භොගෙති තෙ වත්ථුකාමාදයො භොගෙ. රාජානො වාති පථබ්බාදිරාජානො. හරන්තීති ගහෙත්වා ගච්ඡන්ති, අපහරන්ති වා. වොරා වාති සන්ධිවිෂේදාදිකා. අග්ගි වාති දාවග්ගිආදි. දහතීති ඤාපෙති හස්මං කරොති. උදකං වාති ඔසාදිඋදකං. වහතීති ගහෙත්වා මහාසමුද්දං පාපෙති. අප්පියා වාති අකාන්තා අමනාපා. දායාදා හරන්තීති දායජ්ජවිරහිනා අස්සාමිකා හරන්ති. නිහිතං වාති නිධානං කත්වා යපිතං. නාධිගච්ඡතීති න වින්දති න පටිලහති, න පස්සතීති අත්ථො. දුප්පයුත්තාති විසමපයොගෙන යොජ්නා කසිවාණ්ණජ්ජාදිකම්මන්තා. හිප්පන්තීති හෙදං පාපුණන්ති, න පවත්තන්තීති අත්ථො. “හඤ්ජන්ති රථං අයානකා” තිආදීසු (ජා. 2.21.296) සම්භවො වෙදිතබ්බො.

කුලෙ වා කුලඬ්ඨාරො උප්පජ්ජතීති ඛත්තියාදිකුලෙ කුලඤ්ඤාපකො කුලෙ අන්තිමපුරිසො නිබ්බත්තති. “කුලඬ්ඨාරො” තිපි පාළි. යො තෙ භොගෙ විකිරතීති යො එසො කුලෙ පච්ඡිමකො තෙ හිරඤ්ඤාදිකෙ භොගෙ බෙපෙති. විධමතීති වියොගං කරොති, දුරෙ බිපති. විද්ධංසෙතීති නාසෙති අදස්සනං ගමෙති. අථ වා ඉත්ථිඬුත්තො හුත්වා විකිරති. සුරාඬුත්තො හුත්වා විධමති. අක්ඛඬුත්තො හුත්වා විද්ධංසෙති. විකිරති වා උප්පන්තං ආයං අජානනෙන. විධමති විස්සජ්ජනමුඛං

අජානනෙන. විද්ධංසෙති යපිතට්ඨානෙ ආරක්ඛං අසංවිධානෙනාති එවමාදිනා යොජෙතබ්බං.

අනිච්චතායෙව අට්ඨමීති විනාසභාවො එව අට්ඨමො. භායන්තීති අදස්සනං යන්ති. පරිභායන්තීති න පුන පඤ්ඤායන්ති. පරිධංසෙන්තීති යානතො අපගච්ඡන්ති. පරිපතන්තීති පග්ගරන්ති. අන්තරධායන්තීති අන්තරධානං අදස්සනං ගච්ඡන්ති. විජ්ජලුප්පන්තීති චුණ්ණච්චුණ්ණා හුත්වා අපගච්ඡන්ති.

තිට්ඨන්තෙව තෙ භොගෙති තෙසං ධනානං ඨිතකාලෙ “තිට්ඨන්තෙ නිබ්බුතෙ වාපි”ති එවමාදීසු (වි. ව. 806) විය. සොති සො භොගසාමිකො පුග්ගලො. චචති දෙවලොකතො. මරති මනුස්සලොකතො. විජ්ජලුප්පති නාගසුපණ්ණාදිලොකතො. අථ වා භායති ධඤ්ඤකොට්ඨාගාරවසෙන. පරිභායති ධනකොට්ඨාගාරවසෙන. පරිධංසති බලිබද්දහත්ථිඅස්සාදිවසෙන. පරිපතති දාසිදාසවසෙන. අන්තරධායති දාරාහරණවසෙන. නස්සති උදකාදිවසෙනාති එකෙ වණ්ණයන්ති.

අයොමයෙනාති කාළලොභාදිතිබ්බත්තෙන. සල්ලෙනාති කණ්ඨෙන. අට්ඨීමයෙනාති මනුස්සට්ඨිං යපෙත්වා අවසෙසෙන. දන්තමයෙනාති හත්ථිදන්තාදිනා. විසාණමයෙනාති ගොවිසාණාදිනා. කට්ඨමයෙනාති වෙළුකට්ඨාදිනා. විද්ධොති චුත්තජ්ජකාරසල්ලානං අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙන පහටො. රුජ්ජතීති විකිරති, විකාරං ආපජ්ජති. කුජ්ජතීති වලති, කොපං උජ්ජාදෙති. සට්ඨියතීති සට්ඨිතො භොති. පිළියතීති පිළිතො භොති, ලද්ධජ්ජභාරො කුජ්ජති. “තතියදිවසෙ සලාකං පවෙසෙත්වා ධොවනකාලෙ සට්ඨියති. ඛාරජ්ජදානෙ පිළියති. පහාරධොවනෙ වා රුජ්ජති. තස්මිං දුක්ඛුජ්ජාදනෙ කුජ්ජති. සලාකපවෙසනෙ පිළියති. ඛාරජ්ජදානෙ සට්ඨියති”ති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

බ්‍යාධිතොති ලද්ධජ්ජභාරො හුත්වා පිළිතො. දොමනස්සිතොති දොමනස්සජ්ජත්තො. විපරිණාමඤ්ඤථාභාවාති පකතිභාවං ජහිත්වා අඤ්ඤථාභාවං උපනීතෙන, අන්තොසොසාදි සොකො ව වාචාවිජ්ජලාපො පරිදෙවො ව කායපිළනාදි දුක්ඛඤ්ච විත්තපිළනාදි දොමනස්සඤ්ච භූසො ආයාසො උපායාසො ව. එතෙ චුත්තජ්ජකාරා සොකාදයො උජ්ජජ්ජන්ති සමුදාවාරං ගච්ඡන්ති.

3. තතියගාථායං සඬ්ඛෙපත්ථො – යො පන ඉමෙ කාමෙ තත්ථ ඡන්දරාගවික්ඛම්භනෙන වා සමුච්ඡේදෙන වා අත්තනො පාදෙන සජ්ජස්ස සිරං විය පරිවජ්ජෙති, සො හික්ඛු සබ්බලොකං විජ්ජාරෙත්වා ඨිතත්තා ලොකෙ විසත්තිකාසඬ්ඛාතං තණ්හං සතො හුත්වා සමතිවත්තතීති.

යොති විහජිතබ්බං පදං. යො යාදිසොතිආදීති තස්ස විහජනපදානි. එත්ථ ව යස්මා යොති අත්ථපදං. තඤ්ච අනියමෙන පුග්ගලං දීපෙති. තස්මා තස්ස අත්ථං දස්සෙත්තො අනියමෙන පුග්ගලදීපකං යො-සද්දමෙව ආහ. තස්මා එත්ථ එවමත්ථො වෙදිතබ්බො – යොති යො කොචිති. යස්මා යො යො කොචි නාම, සො

අවස්සං

යථාලිඛිතයථායුක්තයථාවිභිතයථාප්පකාරයංයානපත්තයංධම්මසමන්තාගතවසෙන එකෙනාකාරෙන පඤ්ඤායති, තස්මා තං තත්ථ ඤාපෙනුං තං හෙදං පකාසෙන්තො “යාදිසො”තිආදිමාහ. තත්ථ යාදිසොති ලිඛිතවසෙන යාදිසො වා තාදිසො වා හොතු, දීසො වා රස්සො වා කාළො වා ඔදානො වා මඬගුරව්ජවි වා කිසො වා ථුලො වාති අත්ථො.

යථායුක්තොති යොගවසෙන යෙන වා තෙන වා යුක්තො හොතු, නවකම්මයුක්තො වා උද්දෙසයුක්තො වා වාසධුරයුක්තො වාති අත්ථො. යථාවිභිතොති යථායපිතො නවකම්මාධිට්ඨායිකාදිවසෙන. යථාපකාරොති යථාපකාරෙන පතිට්ඨිතො පදිපනායකාදිවසෙන. යංයානප්පත්තොති යං යානන්තරං පත්තො සෙනාපතිසෙට්ඨිට්ඨානාදිවසෙන. යංධම්මසමන්තාගතොති යෙන ධම්මෙන උපාගතො ධුතඬිගාදිවසෙන.

වික්ඛම්භනතො වාති උපචාරප්පනාසමාධිති කිලෙසානං දුර්කරණතො වා සට්ඨපහාරෙන සෙවාලානං විය. සමුච්ඡේදතො වාති පුන අප්පවත්තිං කත්වා අවිචන්තතො මග්ගෙන කිලෙසානං උච්ඡින්නමූලතො පහානවසෙන සමුච්ඡේදතො වා. අට්ඨිකඬිකලූපමා කාමාතිආදීනි එකාදස පදානි විපස්සනාවසෙන චුත්තානි.

බුද්ධානුස්සතිං භාවෙන්තොපිතිආදීනි ඡ පදානි මරණස්සතිං භාවෙන්තොපි, උපසමානුස්සතිං භාවෙන්තොපිති ඉමානි ව උපචාරප්ඤානවසෙන චුත්තානි. ආනාපානස්සතිං භාවෙන්තොපි, කායගතාසතිං භාවෙන්තොපි, පයමං ඤානං භාවෙන්තොපිතිආදීනි නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තිං භාවෙන්තොපිති පරියොසානානි අප්පනාප්ඤානවසෙන චුත්තානි. තත්ථ අට්ඨිකඬිකලූපමා කාමාති සුනික්කන්තං නික්කන්තං නිම්මංසං ලොහිතමක්ඛිතං අට්ඨිකඬිකලං උපමා එතෙසං කාමානන්ති අට්ඨිකඬිකලූපමා කාමා. අප්පස්සාදට්ඨොනාති “අප්පං පරිත්තං සුඛස්සාදං ආදීනවො එත්ථ හියොයා”ති දස්සනට්ඨොන. පස්සන්තොති “යාවදෙව පන සො කුක්කුරො කිලමථස්ස විසාතස්ස භාගී අස්සා”ති ඤාණවක්ඛුනා පස්සන්තො. පරිච්ඡේදීති දුරඬිගමෙති. චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා —

“සෙය්‍යථාපි, ගහපති, කුක්කුරො ජිසව්ඡාදුඛිබ්බලාපරෙතො ගොසාතකසුනං පච්චුපට්ඨිතො අස්ස, තමෙනං දක්ඛො ගොසාතකො වා ගොසාතකන්තෙවාසී වා අට්ඨිකඬිකලං සුනික්කන්තං නික්කන්තං නිම්මංසං ලොහිතමක්ඛිතං උපසුම්භෙය්‍ය. තං කිං මඤ්ඤසී, ගහපති, අපි නු ඛො සො කුක්කුරො අම්භං අට්ඨිකඬිකලං සුනික්කන්තං නික්කන්තං නිම්මංසං ලොහිතමක්ඛිතං පලෙහන්තො ජිසව්ඡාදුඛිබ්බලාං පටිවිනෙය්‍යා”ති? “නො හෙනං, හන්තෙ”. “තං කිස්ස හෙනු”? “අදුඤ්චි, හන්තෙ, අට්ඨිකඬිකලං සුනික්කන්තං නික්කන්තං නිම්මංසං ලොහිතමක්ඛිතං, යාවදෙව පන සො කුක්කුරො කිලමථස්ස විසාතස්ස භාගී අස්සා”ති. “එවමෙව ඛො, ගහපති, අරියසාවකො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති ‘අට්ඨිකඬිකලූපමා කාමා චුත්තා භගවතා

බහුදුක්ඛා බහුපායාසා, ආදීනවො එත්ථ භියො’ති. එවමෙතං යථාභූතං සම්මප්පඤ්ඤාය දිස්වා යායං උපෙක්ඛා නානත්තා නානත්තසිතා, තං අභිනිවජ්ජෙත්වා යායං උපෙක්ඛා එකත්තා එකත්තසිතා, යත්ථ සබ්බසො ලොකාමිසුපාදානා අපරිසෙසා නිරුජ්ඣන්ති, තමෙවූපෙක්ඛං භාවෙති’ති (ම. නි. 2.42).

ගිජ්ඣාදීහි සාධාරණා මංසපෙසි උපමා එතෙසන්ති මංසපෙසුපමා. බහුතං සාධාරණං වියෙන බහුසාධාරණා. ආදිත්තං තිණුක්කං උපමා එතෙසන්ති තිණුක්කුපමා. අනුදහනං වියෙනාති හත්ථාදිඣාපනං වියෙන. සාධිකපොරිසප්පමාණා විතච්චිකානං විතද්ධමානං අභිගාරානං පුරා අභිගාරකාසු උපමා එතෙසන්ති අභිගාරකාසුපමා. මහාපරිලාභං වියෙනාති මහත්තපරිතාපනං වියෙන. ආරාමරාමණෙය්‍යාදිකං සුපිනං උපමා එතෙසන්ති සුපිනකුපමා. ඉත්තරපච්චුපට්ඨානං වියෙනාති අප්පත්වා, න උපගන්ත්වා තිට්ඨනං වියෙන. යාවිතෙන ලද්ධං යානාදිහණ්ඩං උපමා එතෙසන්ති යාවිතකුපමා. තාවකාලිකං වියෙනාති අනිබන්ධනං වියෙන. සම්පන්නඵලරුක්ඛො උපමා එතෙසන්ති රුක්ඛඵලුපමා. සම්භඤ්ජනපරිභඤ්ජනං වියෙනාති සාධාභඤ්ජනං වියෙන වෙව සමන්තතො භඤ්ජිත්වා රුක්ඛපාතනං වියෙන ව. අසි ව සුනා ව උපමා එතෙසන්ති අසිසුනුපමා. අධිකුට්ටනං වියෙනාති ඡන්දනං වියෙන. සත්තිසුලං උපමා එතෙසන්ති සත්තිසුලුපමා. විනිවිජ්ඣනං වියෙනාති නිපතෙත්වා ගමනං වියෙන. භයජනනං වියෙන සප්පසිරං උපමා එතෙසන්ති සප්පසිරුපමා. සප්පට්ඨයං වියෙනාති සහ අභිමුඛෙ භයං වියෙන. දුක්ඛජනනං අග්ගික්ඛන්ධං උපමා එතෙසන්ති අග්ගික්ඛන්ධුපමා. මහාභිතාපනං වියෙනාති මහත්තඅභිතාපකායපිලාඋප්පාදනං වියෙනාති කාමං පරිවජ්ජෙති. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“සෙය්‍යථාපි, ගහපති, ගිජ්ඣො වා කඨකො වා කුලලො වා මංසපෙසිං ආදාය උඨ්ඨියෙය්‍ය, තමෙනං ගිජ්ඣාපි කඨකාපි කුලලාපි අනුපතිත්වා අනුපතිත්වා විතච්චෙය්‍යං විස්සජ්ජෙය්‍යං. තං කිං මඤ්ඤසි, ගහපති, සචෙ සො ගිජ්ඣො වා කඨකො වා කුලලො වා තං මංසපෙසිං න ඛිජ්ජමෙව පටිනිස්සජ්ජෙය්‍ය, සො තතොනිදානං මරණං වා නිගච්චෙය්‍ය, මරණමත්තං වා දුක්ඛං”න්ති “එවං, හත්තෙ”. “එවමෙව ඛො, ගහපති, අරියසාවකො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති ‘මංසපෙසුපමා කාමා චුත්තා හගවතා...පෙ.... තමෙවූපෙක්ඛං භාවෙති. සෙය්‍යථාපි, ගහපති, පුරිසො ආදිත්තං තිණුක්කං ආදාය පටිවානං ගච්චෙය්‍ය. තං කිං මඤ්ඤසි, ගහපති, සචෙ සො පුරිසො තං ආදිත්තං තිණුක්කං න ඛිජ්ජමෙව පටිනිස්සජ්ජෙය්‍ය, තස්ස සා ආදිත්තා තිණුක්කා හත්ථං වා දහෙය්‍ය, බාහුං වා දහෙය්‍ය, අඤ්ඤතරං වා අඤ්ඤතරං වා අභිගපච්චඨගං දහෙය්‍ය, සො තතොනිදානං මරණං වා නිගච්චෙය්‍ය, මරණමත්තං වා දුක්ඛං”න්ති? “එවං, හත්තෙ”. “එවමෙව ඛො, ගහපති, අරියසාවකො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති ‘තිණුක්කුපමා කාමා චුත්තා හගවතා බහුදුක්ඛා බහුපායාසා...පෙ.... තමෙවූපෙක්ඛං භාවෙති. සෙය්‍යථාපි, ගහපති,

අඩිගාරකාසු සාධිකපොරිසා පුරා අඩිගාරානං විතච්චිකානං විතධුමානං. අථ පුරිසො ආගච්ඡෙය්‍ය ජීවිතුකාමො අමරිතුකාමො සුඛකාමො දුක්ඛජ්ජට්ඨකුලො, තමෙනං ද්වෙ ඛලවන්තො පුරිසා නානාබාහාසු ගහෙන්වා අඩිගාරකාසුං උපකඨිංචෙය්‍යං. තං කිං මඤ්ඤසි ගහපති, අපි නු සො පුරිසො ඉති විති වෙව කායං සන්තාමෙය්‍යා” ති? “එවං, හන්තෙ”. “තං කිස්සහෙනු”? “විදිතඤ්ඨි, හන්තෙ, තස්ස පුරිසස්ස ‘ඉමඤ්ච අහං අඩිගාරකාසුං පපතිස්සාමි, තතොනිදානං මරණං වා නිගච්ඡිස්සාමි මරණමත්තං වා දුක්ඛං” ති. “එවමෙව ඛො ගහපති අරියසාවකො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති ‘අඩිගාරකාසුපමා කාමා චුත්තා භගවතා...පෙ.... තමෙවුපෙක්ඛං භාවෙති. සෙය්‍යථාපි, ගහපති, පුරිසො සුපිනකං පස්සෙය්‍ය ආරාමරාමණෙය්‍යකං වනරාමණෙය්‍යකං භූමිරාමණෙය්‍යකං පොක්ඛරණිරාමණෙය්‍යකං, සො පටිබුද්ධො න කිඤ්චි පටිපස්සෙය්‍ය. එවමෙව ඛො, ගහපති, අරියසාවකො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති ‘සුපිනකුපමා කාමා චුත්තා භගවතා...පෙ.... තමෙවුපෙක්ඛං භාවෙති. සෙය්‍යථාපි, ගහපති, පුරිසො යාචිතකං භොගං යාචිත්වා යානං වා පොරිසෙය්‍යං පවරමණිකුණ්ඩලං. සො තෙහි යාචිතකෙහි භොගෙහි පුරක්ඛතො පරිවුතො අන්තරාපණං පටිපජ්ජෙය්‍ය. තමෙනං ජනො දිස්වා එවං වදෙය්‍ය ‘භොගී වත භො පුරිසො, එවං කිර භො භොගිතො භොගානි භුඤ්ජන්ති’ ති. තමෙනං සාමිකා යත්ථ යත්ථෙව තානි පස්සෙය්‍යං, තත්ථ තත්ථෙව තානි හරෙය්‍යං. තං කිං මඤ්ඤසි, ගහපති, අලං නු ඛො තස්ස පුරිසස්ස අඤ්ඤථත්තායා” ති? “එවං, හන්තෙ”. “තං කිස්සහෙනු”? “සාමිනො හි, හන්තෙ, තානි හරන්ති” ති. “එවමෙව ඛො, ගහපති, අරියසාවකො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති ‘යාචිතකුපමා කාමා චුත්තා භගවතා...පෙ.... තමෙවුපෙක්ඛං භාවෙති. සෙය්‍යථාපි, ගහපති, ගාමස්ස වා නිගමස්ස වා අවිදුරෙ තිබ්බො වනසණ්ඩො, තත්ත්ව රුක්ඛො සම්පන්නඵලො ව උපපන්නඵලො ව. න වස්සු කානිචි ඵලානි භූමියං පතිතානි. අථ පුරිසො ආගච්ඡෙය්‍ය ඵලත්ථිකො ඵලගවෙසී ඵලපරියෙසනං වරමානො. සො තං වනසණ්ඩං අජ්ඣොගාහෙන්වා තං රුක්ඛං පස්සෙය්‍ය සම්පන්නඵලඤ්ච උපපන්නඵලඤ්ච. තස්ස එවමස්ස ‘අයං ඛො රුක්ඛො සම්පන්නඵලො ව උපපන්නඵලො ව, නත්ථි ව කානිචි ඵලානි භූමියං පතිතානි, ජානාමි ඛො පනාහං රුක්ඛං ආරොපිතුං. යංනුනාහං ඉමං රුක්ඛං ආරොහිත්වා යාවදත්ථඤ්ච බාදෙය්‍යං, උච්ඡඩ්ගඤ්ච පුරෙය්‍ය’ ති? සො තං රුක්ඛං ආරොහිත්වා යාවදත්ථඤ්ච බාදෙය්‍ය, උච්ඡඩ්ගඤ්ච පුරෙය්‍ය. අථ දුතියො පුරිසො ආගච්ඡෙය්‍ය ඵලත්ථිකො ඵලගවෙසී ඵලපරියෙසනං වරමානො තිණ්හං කුයාරිං ආදාය. සො තං වනසණ්ඩං අජ්ඣොගාහෙන්වා තං රුක්ඛං පස්සෙය්‍ය සම්පන්නඵලඤ්ච උපපන්නඵලඤ්ච. තස්ස එවමස්ස ‘අයං ඛො රුක්ඛො සම්පන්නඵලො ව උපපන්නඵලො ව, නත්ථි ව කානිචි ඵලානි භූමියං පතිතානි, න ඛො පනාහං ජානාමි රුක්ඛං ආරොපිතුං. යංනුනාහං ඉමං රුක්ඛං මූලතො ඡෙත්වා යාවදත්ථඤ්ච බාදෙය්‍යං, උච්ඡඩ්ගඤ්ච පුරෙය්‍ය’ ති. සො තං රුක්ඛං මූලතො ඡිත්තෙය්‍ය. තං කිං මඤ්ඤසි, ගහපති, අමුකො සො

පුරිසො පයමං රුක්ඛං ආරුළුහො, සවෙ සො න ඛිප්පමෙව ඔරොහෙයා,
තස්ස සො රුක්ඛො පපතන්තො හත්ථං වා හඤ්ජෙයා පාදං වා හඤ්ජෙයා
අඤ්ඤතරං වා අඤ්ඤතරං වා අභිගපච්චභිගං හඤ්ජෙයා, සො තතොනිදානං
මරණං වා නිගච්ජෙයා, මරණමත්තං වා දුක්ඛං”න්ති? “එවං, හන්තෙ”.

“එවමෙව ඛො, ගහපති, අරියසාවකො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති ‘රුක්ඛඵලූපමා
කාමා වුත්තා භගවතා බහුදුක්ඛා බහුපායාසා, ආදීනවො එත්ථ හියෙයා’ති.
එවමෙතං යථාභූතං සම්මප්පඤ්ඤාය දිස්වා යායං උපෙක්ඛා නානත්තා
නානත්තසිතා, තං අභිනිවජ්ජෙත්වා යායං උපෙක්ඛා එකත්තා එකත්තසිතා.
යත්ථ සබ්බෙසො ලොකාමිසුපාදානා අපරිසෙසා නිරුජ්ඣන්ති. තමෙවූපෙක්ඛං
භාවෙති”ති (ම. නි. 2.43-48).

එවං අට්ඨිකභිකලාදිකඅග්ගික්ඛන්ධූපමපරියොසානතො විපස්සනං දස්සෙත්වා
ඉදානි උපචාරසමාධිං දස්සෙත්තො “බුද්ධානුස්සතිං භාවෙත්තො”තිආදිමාහ.

තත්ථ පුනප්පුනං උප්පජ්ජනතො සති එව අනුස්සති. පවත්තිතබ්බට්ඨානම්භියෙව
ව පවත්තත්තා සද්ධාපබ්බජිතස්ස කුලපුත්තස්ස අනුරූපා සතීතිපි අනුස්සති. බුද්ධං
ආරබ්භ උප්පන්නා අනුස්සති බුද්ධානුස්සති. අරහතාදිබුද්ධගුණාරම්මණාය සතියා
එතං අධිවචනං, තං බුද්ධානුස්සතිං. භාවෙත්තොති වඩ්ඪෙත්තො බ්‍රහ්මභෙත්තො.
ධම්මං ආරබ්භ උප්පන්නා අනුස්සති ධම්මානුස්සති,
ස්වාක්ඛාතතාදිධම්මගුණාරම්මණාය සතියා එතං අධිවචනං. සඤ්ඤා ආරබ්භ
උප්පන්නා අනුස්සති සඤ්ඤානුස්සති, සුප්පටිපන්නතාදිසඤ්ඤාගුණාරම්මණාය සතියා
එතං අධිවචනං. සීලං ආරබ්භ උප්පන්නා අනුස්සති සීලානුස්සති, අත්තනො
අඤ්ඤාදිසීලගුණාරම්මණාය සතියා එතං අධිවචනං. වාගං ආරබ්භ උප්පන්නා
අනුස්සති වාගානුස්සති, අත්තනො මුත්තවාගතාදිවාගගුණාරම්මණාය සතියා එතං
අධිවචනං. දෙවතා ආරබ්භ උප්පන්නා අනුස්සති දෙවතානුස්සති, දෙවතා
සක්ඛිට්ඨානෙ යපෙත්වා අත්තනො සද්ධාදිගුණාරම්මණාය සතියා එතං අධිවචනං.
ආනාපානෙ ආරබ්භ උප්පන්නා සති ආනාපානස්සති, ආනාපානනිමිත්තාරම්මණාය
සතියා එතං අධිවචනං. මරණං ආරබ්භ උප්පන්නා සති මරණස්සති,
එකභවපරියාපන්නජීවිතින්ද්‍රියුපච්ඡෙදසඤ්ඤාතමරණාරම්මණාය සතියා එතං
අධිවචනං.

කුච්ඡිතානං කෙසාදීනං පටික්කුලානං ආයත්තා ආකරත්තා කායොති සඤ්ඤා
ගතෙ සරීරෙ ගතා පවත්තා සති කායගතාසති, තාදිසං වා කායං ගතා සති
“කායගතසති”ති වත්තබ්බෙ රස්සං අකත්වා “කායගතසති”ති වුත්තං.
කෙසාදිකෙසු කායකොට්ඨාසෙසු පටික්කුලනිමිත්තාරම්මණාය සතියා එතං
අධිවචනං. උපසමං ආරබ්භ උප්පන්නා අනුස්සති. උපසමානුස්සති,
සබ්බදුක්ඛූපසමාරම්මණාය සතියා එතං අධිවචනං.

විතක්කවිචාරජිනිසුඛචිත්තෙකග්ගතාසම්පයුත්තං පයමජ්ඣානං භාවෙත්තො.
ජිනිසුඛචිත්තෙකග්ගතාසම්පයුත්තං දුතියජ්ඣානං භාවෙත්තො.

සුඛවිත්තෙකග්ගතාසම්පයුත්තං තතියජ්ඣානං භාවෙන්තො.
උපෙක්ඛාවිත්තෙකග්ගතාසම්පයුත්තං චතුත්ථජ්ඣානං භාවෙන්තො...පෙ....
නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං භාවෙන්තොපි කාමෙ පරිවජ්ජෙතීති.

වික්ඛම්භනප්පභානං දස්සෙත්වා ඉදානි සමුච්ඡේදෙන කාමානං පභානං දස්සෙතුං
“සොතාපත්තිමග්ගං භාවෙන්තොපි” තිආදිමාහ. තත්ථ මග්ගසොතස්ස ආපජ්ජනං
සොතාපත්ති, සොතාපත්තියා මග්ගො සොතාපත්තිමග්ගො. අපායගමනීයෙ
කාමෙති යෙහි අපායං ගච්ඡන්ති, තෙ අපායගමනීයෙ කාමෙ සමුච්ඡේදෙනො
සොතාපත්තිමග්ගං භාවෙන්තො පරිවජ්ජෙති. පටිසන්ධිවසෙන සක්ඛියෙව ඉමං
ලොකං ආගච්ඡන්ති සකදාගාමී, තස්ස මග්ගො සකදාගාමීමග්ගො. තං මග්ගං
භාවෙන්තො. ඔළාරිකෙති පරිළාභප්පත්තෙ. පටිසන්ධිවසෙනෙව කාමභවං
නාගච්ඡන්ති අනාගාමී, තස්ස මග්ගො අනාගාමීමග්ගො. තං මග්ගං භාවෙන්තො.
අනුසභගතෙති සුබ්බමභාවප්පත්තෙ. කිලෙසෙහි ආරක්ඛතා, කිලෙසාරීනං හතත්තා,
සංසාරචක්කස්ස අරානං හතත්තා, පාපකරණෙ රහාභාවා, පච්චයාදීනං අරහත්තා ච
අරහං, අරහතො භාවො අරහත්තං. කිං තං? අරහත්තඵලං. අරහත්තස්ස මග්ගො
අරහත්තමග්ගො. තං අරහත්තමග්ගං භාවෙන්තො. සබ්බෙන සබ්බන්ති
සබ්බෙනාකාරෙන සබ්බං. සබ්බථා සබ්බන්ති සබ්බප්පකාරෙන සබ්බං. අසෙසං
නිස්සෙසන්ති නිරවසෙසං ගන්ධමත්තමිපි අට්ඨපෙත්වා. අථ වා සබ්බෙන සබ්බං
මූලවසෙන. සබ්බථා සබ්බං ආකාරනිප්පදෙසවසෙන. අසෙසං නිස්සෙසං
භාවනානිප්පදෙසවසෙන. තථා පුරිමෙන දුච්චරිතාභාවෙන. දුතියෙන
පරිසුට්ඨානාභාවෙන. තතියෙන අනුසයාභාවෙන ඵවමෙකෙ චණ්ණයන්ති.

සප්පො චුච්චති අභීති යො කොචි සරන්තො ගච්ඡති. කෙනට්ඨෙනාති කෙන
අත්ථෙත. සංසප්පන්තො ගච්ඡන්ති යස්මා සම්මා සංසරන්තො ගච්ඡන්ති සප්පො.
භුජන්තොති වඩකවඩකො හුත්වා. පන්තසිරොති නිපන්තසිරො හුත්වා. සිරෙන
සුපතීති සිසං භොගන්තරෙ කත්වා සුපනභාවෙන සිරසා සුපතීති සරීසපො. බිලෙ
සයතීති බිලාසයො. “බිලසයො” තිපි පාළි, තං සුන්දරං. ගුහායං සෙතීති ගුහාසයො.
දායා තස්ස ආවුඨොති තස්ස සප්පස්ස දුට්ඨෙ දායා පහරණසත්ථසඬ්ඛාතො ආවුඨො.
විසං තස්ස සොරන්ති තස්ස සප්පස්ස ඛ්‍යාපකසඬ්ඛාතං විසං දාරුණං කක්ඛලං.
ජීවිහා තස්ස දුට්ඨොති තස්ස සප්පස්ස ද්වෙට්ඨා ජීවිහා. ද්විභි ජීවිහාහි රසං සායතීති
දුට්ඨාහි ජීවිහාහි රසං ජානාති අස්සාදං චින්දති සාදියතීති. ජීවිතුං කාමයතීති
ජීවිතුකාමො. අමරිතුං කාමයතීති අමරිතුකාමො. සුඛං කාමයතීති සුඛකාමො.
දුක්ඛප්පටික්කුලොති දුක්ඛං අනිච්ඡමානො. පාදෙනාති අත්තනො පාදෙන.
සප්පසිරන්ති සප්පස්ස සිසං. වජ්ජෙය්‍යාති දුරතො වජ්ජෙය්‍යා. විච්ඡේය්‍යාති තස්ස
පමාණෙන. පරිවජ්ජෙය්‍යාති සමන්තතො. අභිනිවජ්ජෙය්‍යාති චතුත්ථජ්ජමාණෙන.
අථ වා පුරිමෙන සිසතො. දුතියතතියෙන ද්විභි පස්සෙහි. චතුත්ථෙත පච්ඡතො.
“කාමෙ පන අප්පත්තස්ස පරියෙසනමූලදුක්ඛවත්ථුභාවෙන වජ්ජෙය්‍යා. පත්තස්ස
ආරක්ඛමූලදුක්ඛවත්ථුභාවෙන විච්ඡේය්‍යා. අඤ්ඤාණපරිළාභදුක්ඛවත්ථුභාවෙන
පරිවජ්ජෙය්‍යා. විනාසමුඛෙ පියවිප්පයොගදුක්ඛවත්ථුභාවෙන අභිනිවජ්ජෙය්‍යා” ති
ඵවමෙකෙ චණ්ණයන්ති.

රඤ්ජනවසෙන රාගො. බලවරඤ්ජනටියෙන සාරාගො. විසයෙ සත්තානං අනු අනු නයනතො අනුනයො. අනුරුජ්ඣානීති අනුරොධො, කාමෙතීති අත්ථො. යත්ථ කත්ථවි භවෙ සත්තා එතාය නන්දන්තීති නන්දී, සයං වා නන්දන්තී නන්දී. නන්දී ව සා රඤ්ජනටියෙන රාගො වාති නන්දිරාගො. තත්ථ එකස්මිං ආරම්මණෙ සකිං උප්පන්නා තණ්හා නන්දී, පුනප්පුනං උප්පජ්ජමානා නන්දිරාගොති වුවිච්ඡි. විත්තස්ස සාරාගොති යො හෙට්ඨා “බලවරඤ්ජනටියෙන සාරාගො”ති වුත්තො, සො න සත්තස්ස, විත්තස්සෙව සාරාගොති අත්ථො.

ඉච්ඡන්ති එතාය ආරම්මණානීති ඉච්ඡා. බහලකිලෙසභාවෙන මුව්ඡන්ති එතාය පාණිනොති මුව්ඡා. ගිලිත්වා පරිනිට්ඨපෙත්වා ගහණවසෙන අජ්ඣෙය්‍යානං. ඉමිනා සත්තා ගිජ්ඣන්ති ගෙධං ආපජ්ජන්තීති ගෙධො. බහලටියෙන වා ගෙධො. “ගෙධං වා පන පවනසණ්ඨ”න්ති හි බහලටියෙනෙව වුත්තං. අනන්තරපදං උපසග්ගවසෙන වඩ්ඪිතං, සබ්බතොභාගෙන වා ගෙධොති පලිගෙධො. සජ්ජන්ති එතෙනාති සචිගො. ලග්ගනටියෙන වා සචිගො. ඔසිදනටියෙන පඬිකො. ආකඬ්ඨනවසෙන එජා. “එජා ඉමං පුරිසං පරිකඬ්ඨති තස්ස තස්සෙව භවස්ස අභිනිබ්බත්තියා”ති හි වුත්තං. වඤ්චනටියෙන මායා. වට්ඨස්මිං සත්තානං ජනනටියෙන ජනිකා. “තණ්හා ජනෙති පුරිසං, විත්තමස්ස විධාවතී”ති (සං. නි. 1.55) හි වුත්තං. වට්ඨස්මිං සත්තෙ දුක්ඛෙන සංයොජයමානා ජනෙතීති සඤ්ජනතී. සට්ඨනටියෙන සිබ්බිතී. අයඤ්චි වට්ඨස්මිං සත්තෙ වුත්තප්පිසන්ධිවසෙන සිබ්බති සට්ඨති තුන්තකාරො විය පිලොතිකාය පිලොතිකං, තස්මා “සට්ඨනටියෙන සිබ්බිතී”ති වුත්තා. අනෙකජ්ජකාරං විසයජාලං තණ්හාවිජ්ජන්දිතනිවෙසසඬ්ඛාතං වා ජාලමස්සා අත්ථිති ජාලිතී.

ආකඬ්ඨනටියෙන සීසසොතා සරිතා වියාති සරිතා. අල්ලටියෙන වා සරිතා. වුත්තඤ්ඤෙතං “සරිතාති සිනෙහිතාති ව සොමනස්සාති භවන්ති ජන්තුනො”ති (ධ. ප. 341). අල්ලාති වෙව සිනිද්ධාති වාති අයඤ්ඤෙත්ථ අත්ථො. අනායබ්‍යසනාපාදනටියෙන කුමමානුබන්ධසුත්තකං වියාති සුත්තං. වුත්තඤ්ඤෙතං “සුත්තන්ති බො, හික්ඛවෙ, නන්දිරාගස්සෙතං අධිවචන”න්ති (සං. නි. 2.159). රූපාදීසු විත්ථතටියෙන විසතා. තස්ස තස්ස පටිලාභත්ථාය සත්තෙ ආයුභාපෙතීති ආයුහිතී. උක්කණ්ඨිතුං අපදානතො සභායටියෙන දුතියා. අයඤ්චි සත්තානං වට්ඨස්මිං උක්කණ්ඨිතුං න දෙති, ගතගතටියානෙ පියසභායො විය අභිරමාපෙති. තෙනෙව වුත්තං –

“තණ්හාදුතියො පුරිසො, දීසමද්ධානසංසරං;
ඉත්ථභාවඤ්ඤාභාවං, සංසාරං නාතිවත්තතී”ති. (ඉතිවු. 15; අ. නි. 4.9; මහානි. 191; වුළුති. පායායනානුගීතිගාථානිද්දෙස 107);

පණ්ඩානකවසෙන පණ්ඩි. භවනෙත්තීති භවරජ්ජු. එතාය හි සත්තා රජ්ජුයා ගීවායං බද්ධා ගොණා විය ඉච්ඡිතිච්ඡිතටියානං නියයන්ති. තං තං ආරම්මණං වනති භජති අල්ලීයතීති වනං, වනති යාවතීති වා වනං. වනථොති බ්‍යඤ්ජනෙන පදං වඩ්ඪිතං. අනත්ථදුක්ඛාතං වා සමුට්ඨාපනටියෙන ගහනටියෙන ව වනං වියාති වනං.

බලවතණ්භායෙනං නාමං. ගහනතරට්ඨේන පන තතො බලවතරා වනථො නාම.
තෙන චුත්තං -

“වනං ඡින්දප් මා රුක්ඛං, වනතො ජායතෙ භයං;
ඡේත්වා වනඤ්ච වනට්ඨඤ්ච, නිබ්බනා භොට් භික්ඛවො”ති. (ධ. ප. 283);

සන්ථවනවසෙන සන්ථවො, සංසග්ගොති අත්ථො. සො දුට්ඨො -
තණ්භාසන්ථවො මිත්තසන්ථවො ව. තෙසු ඉධ තණ්භාසන්ථවො අධිප්පෙනො.
සිනෙහවසෙන ස්නෙහො. ආලයකරණවසෙන කම්පමානා අපෙක්ඛතීති අපෙක්ඛා.
චුත්තම්පි චෙතං “ඉමානි තෙ දෙව චතුරාසීති නගරසහස්සානි
කුසාවතීරාජධානිප්පමුඛානි, එත්ථ දෙව ඡන්දං ජනෙහි ජීවිතෙ අපෙක්ඛං කරොහී”ති
(දී. නි. 2.266). ආලයං කරොහීති අයඤ්ඤත්ථ අත්ථො. පාටියෙක්කෙ
පාටියෙක්කෙ ආරම්මණෙ බන්ධනීති පටිබන්ධු, ඤාතකට්ඨේන වා පාටියෙක්කො
බන්ධුනිපි පටිබන්ධු. නිව්වසන්තිස්සිතට්ඨේනපි සත්තානං තණ්භාසමො බන්ධු නාම
නත්ථී. ආරම්මණානං අසනතො ආසා. අප්පකොත්ථරණතො චෙව තිත්තිං.
අනුගන්ත්වාච පරිභුඤ්ජනතො වාති අත්ථො. ආසිසනවසෙන ආසිසනා. ආසිසිතස්ස
භාවො ආසිසිතත්තං.

ඉදානි තස්සා පවත්තිට්ඨානං දස්සෙතුං “රුපාසා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ
ආසිසනවසෙන ආසාති ආසාය අත්ථං ගහෙත්වා රූපෙ ආසා රුපාසා. එවං නවපි
පදානි චෙදිතබ්බානි. එත්ථ ව පුරිමානි පඤ්ච පඤ්චකාමගුණවසෙන චුත්තානි,
පරික්ඛාරලොභවසෙන ඡට්ඨං. තං විසෙසතො පබ්බජිතානං, තතො පරානි තීණි
අතිත්තියවත්ථුචසෙන ගහට්ඨානං. න හි තෙසං ධනපුත්තජීවිතෙහි අඤ්ඤං පියතරං
අත්ථී. “ඉදං මය්හං, ඉදං මය්හ”න්ති වා “අසුකෙන මෙ ඉදං දිත්තං, ඉදං
දිත්ත”න්ති වා එවං සත්තෙ ජප්පාපෙතීති ජප්පා. පරතො ද්වෙ පදානි උපසග්ගෙන
වඩ්ඪිතානි, තතො පරං අඤ්ඤානාකාරෙන විහජිතුං ආරද්ධත්තා පුන “ජප්පා”ති
චුත්තං. ජප්පනාකාරො ජප්පනා. ජප්පිතස්ස භාවො ජප්පිතත්තං. පුනප්පුනං විසයෙ
ලුම්පති ආකඩ්ඪතීති ලොලුපො, ලොලුපස්ස භාවො ලොලුප්පං. ලොලුප්පනාකාරො
ලොලුප්පායනා. ලොලුප්පසමඬ්ඪිතො භාවො ලොලුප්පායිතත්තං.

පුච්ඡඤ්ජිකතානි යාය තණ්භාය ලාභට්ඨානෙසු පුච්ඡං වාලයමානා සුනඛා විය
කම්පමානා විවරන්ති, තං තස්සා කම්පනතණ්භාය නාමං. සාධු මනාපමනාපෙ
විසයෙ කාමෙතීති සාධුකාමො, තස්ස භාවො සාධුකම්පනා. මාතාමාතූච්ඡාතිආදිකෙ
අයුත්තට්ඨානෙ රාගොති අධම්මරාගො. යුත්තට්ඨානෙපි බලවා හුත්වා උප්පන්නො
ලොභො විසමලොභො. “රාගො විසම”න්තිආදිවනතො (විහ. 924) වා
යුත්තට්ඨානෙ වා අයුත්තට්ඨානෙ වා උප්පන්නො ඡන්දරාගො අධම්මට්ඨේන
අධම්මරාගො. විසමට්ඨේන විසමලොභොති චෙදිතබ්බො. ආරම්මණානං
නිකාමනවසෙන නිකන්ති. නිකාමනාකාරො නිකාමනා. පත්ථයනවසෙන පත්ථනා.
පිභායනවසෙන පිහනා. සුට්ඨු පත්ථනා සම්පත්ථනා. පඤ්චසු කාමගුණෙසු තණ්භා
කාමතණ්භා. රූපාරූපහවෙසු තණ්භා හවතණ්භා. උච්ඡේදසඬ්ඪාතෙ විහවෙ තණ්භා

විභවතණ්හා. සුද්ධෙ රූපහවස්මිංයෙව තණ්හා රූපතණ්හා. අරූපහවෙ තණ්හා අරූපතණ්හා. උච්ඡෙදදිට්ඨිසහගතො රාගො, නිරොධෙ තණ්හා නිරොධතණ්හා. රූපෙ තණ්හා රූපතණ්හා. සද්දෙ තණ්හා සද්දතණ්හා. ගන්ධතණ්හාදීසුපි එසෙව නයො. ඔසාදයො චුත්තත්ථාව.

කුසලධම්මෙ ආවරතිති ආවරණං. ඡාදනවසෙන ඡදනං. සත්තෙ වට්ටස්මි. බන්ධනිති බන්ධනං. විත්තං උපහන්ත්වා කිලිස්සති සංකිලිට්ඨං කරොතිති උපක්කිලෙසො. ථාමගතට්ඨෙන අනු අනු සෙතිති අනුසයො. උප්පජ්ජමානං විත්තං පරිසුට්ඨාතිති පරිසුට්ඨානං, උප්පජ්ජිතං අපදානෙන කුසලවාරං ගණ්හාතිති අත්ථො. “වොරා මග්ගෙ පරිසුට්ඨිංසු, ධුත්තා මග්ගෙ පරිසුට්ඨිංසු” තිආදීසු (චූළව. 430) හි මග්ගං ගණ්හිංසුති අත්ථො. එවම්ධාපි ගහණට්ඨෙන පරිසුට්ඨානං වෙදිතබ්බං. පලිවෙයනට්ඨෙන ලතා වියාති ලතා. “ලතා උප්පජ්ජ තිට්ඨති” ති (ධ. ප. 340) ආගතට්ඨානෙනපි අයං තණ්හා ලතාති චුත්තා. විවිධානි වත්ථුනි ඉච්ඡතිති වෙවිච්ඡං. වට්ටදුක්ඛස්ස මූලන්ති දුක්ඛමූලං. තස්සෙව දුක්ඛස්ස නිදානන්ති දුක්ඛනිදානං. තං දුක්ඛං ඉතො පහවතිති දුක්ඛප්පහවො. බන්ධනට්ඨෙන පාසො වියාති පාසො, මාරස්ස පාසො මාරපාසො. දුරුග්ගිලනට්ඨෙන බලිසං වියාති බලිසං, මාරස්ස බලිසං මාරබලිසං. තණ්හාහිභූතා මාරස්ස විසයං නාතික්කමන්ති, තෙසං උපරි මාරො වසං වත්තෙතිති ඉමිනා පරියායෙන මාරස්ස විසයොති මාරවිසයො. සන්දනට්ඨෙන තණ්හාව නදී තණ්හානදී. අජ්ඣාත්ථරණට්ඨෙන තණ්හාව ජාලං තණ්හාජාලං. යථා සුනඛා ගද්දුලබ්ද්ධා යදිච්ඡකං නියාන්ති, එවං තණ්හාබ්ද්ධා සත්තාති දළ්භබන්ධනට්ඨෙන ගද්දුලං වියාති ගද්දුලං, තණ්හාව ගද්දුලං තණ්හාගද්දුලං. දුප්පුරණට්ඨෙන තණ්හාව සමුද්දො තණ්හාසමුද්දො. අභිජ්ඣායනට්ඨෙන අභිජ්ඣා. ලුඛහන්ති එතෙන, සයං වා ලුඛහති, ලුඛහනමත්තමෙව වා තන්ති ලොභො. සම්පයුත්තකානං අකුසලානං පතිට්ඨට්ඨෙන මූලං.

විසත්තිකාතිති විසත්තිකා ඉති. කෙනට්ඨෙනාති කෙන සභාවෙන. විසතාති විත්ථවා රූපාදීසු. විසාලාති විපුලා. විසටාති තෙභූමකඛ්‍යාපකවසෙන විසටා. පුරිමවචනමෙව තකාරස්ස ටකාරං කත්වා බ්‍යඤ්ජනවිභාගං කත්වා චුත්තං. විසක්කතිති පරිසප්පති සහති වා. රත්තො හි රාගවත්ථුනා පාදෙන තාලියමානොපි සහති. ඔසක්කනං විප්ඵන්දනං වා “විසක්කන” ත්තිපි වදන්ති. “කුසලාකුසලානං පති” ති කෙවි වණ්ණයන්ති. විසංහරතිති තථා තථා කාමෙසු ආනිසංසං පස්සන්ති විවිධෙහි ආකාරෙහි නෙක්ඛම්මාහිමුඛප්පවත්තිතො විත්තං සංහරති සඬ්ඛිපති, විසං වා දුක්ඛං, තං හරති, වහතිති අත්ථො. විසංවාදිකාති අනිච්චාදිං නිච්චාදිතො ගණ්හන්ති විසංවාදිකා හොති. දුක්ඛනිබ්බත්තකස්ස කම්මස්ස හෙතුභාවතො විසමූලා, විසං වා දුක්ඛදුක්ඛාදිභූතා වෙදනා මූලං එතිස්සාති විසමූලා. දුක්ඛසමුදයත්තා විසං ඵලං එතිස්සාති විසඵලා. යාය තණ්හාය රූපාදිකස්ස දුක්ඛස්සෙව පරිභොගො හොති, න අමතස්සාති සා “විසපරිභොගා” ති චුත්තා. සබ්බත්ථ නිරුත්තිවසෙන පදසිද්ධි වෙදිතබ්බො.

තස්සා විසයං දස්සෙතුකාමො “විසාලා වා පන සා තණ්හා රූපෙ”ති ආදිමාහ. තත්ථ විසාලා වා පනාති මහන්ති එව තණ්හායනටියෙන තණ්හා, රූපාදයො පඤ්ච පඤ්චකාමගුණිකරාගවසෙන වුත්තා. කුලෙ ගණෙනිආදීනි එකාදස පදානි ලොලුප්පාදවසෙන වුත්තානි. කාමධාතුත්තිකො කම්මවට්ටවසෙන විහත්තො, කාමභවත්තිකො විපාකවට්ටවසෙන විහත්තො, සඤ්ඤාභවත්තිකො සඤ්ඤාවසෙන විහත්තො, එකවොකාරභවත්තිකො ඛන්ධවසෙන විහත්තො. අතීතත්තිකො කාලවසෙන, දිට්ඨවතුක්කො ආරම්මණවසෙන, අපායත්තිකො ඔකාසවසෙන, ඛන්ධත්තිකො නිස්සත්තනිජ්ජීවවසෙන විහත්තොති ඤාතබ්බං. තත්ත්වං සඬ්ඛෙපෙන අත්ථදීපනා විභාවනා ව –

“තත්ථ කතමා කාමධාතු? හෙට්ඨතො අවිචිතිරයං පරියන්තං කරිත්වා උපරිතො පරනිමිතවසවත්තිදෙවෙ අන්තොකරිත්වා යං එතස්මිං අන්තරෙ එත්ථාවචරා එත්ථ පරියාපන්නා ඛන්ධධාතුආයතනා රූපං වෙදනා සඤ්ඤා සඬ්ඛාරා විඤ්ඤාණං, අයං වුච්චති කාමධාතු” (ධ. ස. 1287).

“තත්ථ කතමා රූපධාතු? හෙට්ඨතො බ්‍රහ්මලොකං පරියන්තං කරිත්වා උපරිතො අකතිටියෙ දෙවෙ අන්තොකරිත්වා යං එතස්මිං අන්තරෙ එත්ථාවචරා එත්ථ පරියාපන්නා සමාපන්නස්ස වා උපපන්නස්ස වා දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරිස්ස වා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා, අයං වුච්චති රූපධාතු” (ධ. ස. 1289).

“තත්ථ කතමා අරූපධාතු? හෙට්ඨතො ආකාසානඤ්ඤායතනුපගෙ දෙවෙ පරියන්තං කරිත්වා උපරිතො නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනුපගෙ දෙවෙ අන්තොකරිත්වා යං එතස්මිං අන්තරෙ එත්ථාවචරා එත්ථ පරියාපන්නා සමාපන්නස්ස වා උපපන්නස්ස වා දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරිස්ස වා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා, අයං වුච්චති අරූපධාතු”ති (ධ. ස. 1291). අට්ඨකථායං පන “කාමධාතුති කාමභවො, පඤ්චක්ඛන්ධා ලබ්භන්ති. රූපධාතුති රූපභවො, පඤ්චක්ඛන්ධා ලබ්භන්ති. අරූපධාතුති අරූපභවො, චත්තාරො ඛන්ධා ලබ්භන්ති”ති වුත්තං.

අථ වා කාමරාගසඬ්ඛාතෙන කාමෙන යුත්තා ධාතු කාමධාතු, කාමසඬ්ඛාතා වා ධාතු කාමධාතු. කාමං පහාය රූපෙන යුත්තා ධාතු රූපධාතු, රූපසඬ්ඛාතා වා ධාතු රූපධාතු. කාමඤ්ච රූපඤ්ච පහාය අරූපෙන යුත්තා ධාතු අරූපධාතු, අරූපසඬ්ඛාතා වා ධාතු අරූපධාතු. තා එව ධාතුයො පුන භවපරියායෙන වුත්තා. භවන්තීති හි භවාති වුච්චන්ති. සඤ්ඤාය යුත්තො භවො, සඤ්ඤාවතං වා භවො, සඤ්ඤා වා එත්ථ භවෙ අත්ථීති සඤ්ඤාභවො. සො කාමභවො ව අසඤ්ඤාභවමුත්තො රූපභවො ව නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාභවමුත්තො අරූපභවො ව හොති.

න සඤ්ඤාභවො අසඤ්ඤාභවො, සො රූපභවෙකදෙසො. ඔලාරිකත්තාභාවතො නෙවසඤ්ඤා, සුබ්බමත්තෙන සබ්භාවතො නාසඤ්ඤාති නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා, තාය යුත්තො භවො නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාභවො. අථ වා ඔලාරිකාය සඤ්ඤාය අභාවා සුබ්බමාය ව භාවා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා අස්මිං.

හවෙති නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාභවො, සො අරුපභවෙකදෙසො. එකෙන රුපක්ඛන්ධෙන වොකිණ්ණො භවො, එකො වා වොකාරො, අස්ස භවස්සාති එකවොකාරභවො, සො අසඤ්ඤාභවො. චතුභි අරුපක්ඛන්ධෙහි වොකිණ්ණො භවො, චත්තාරො වා වොකාරා අස්ස භවස්සාති චතුචොකාරභවො, සො අරුපභවො එව. පඤ්චභි ඛන්ධෙහි වොකිණ්ණො භවො, පඤ්ච වා වොකාරා අස්ස භවස්සාති පඤ්චවොකාරභවො, සො කාමභවො ච රුපභවෙකදෙසො ච හොති. අතීතත්තිකො හෙට්ඨා වුත්තනයොව. දිට්ඨන්ති චතුසමුට්ඨානිකං රුපාරම්මණං. සුත්තන්ති ද්විසමුට්ඨානිකං සද්දාරම්මණං. මුත්තන්ති ථුසිත්වා ගහෙනඛ්ඛාති චතුසමුට්ඨානිකාති ගන්ධරසථොට්ඨඛ්ඛාරම්මණාති. විඤ්ඤාතඛ්ඛං නාම මනසා ජාතිතඛ්ඛං ධම්මාරම්මණං. තෙසු දිට්ඨසුත්තමුත්තවිඤ්ඤාතඛ්ඛෙසු ධම්මෙසු. විසවා විත්ථතාති මහන්තා පත්ථවා.

අපායලොකෙති වඩ්ඪිසඛ්ඛාතස්ස අයස්ස අභාවෙන අපායො, තස්මිං අපායලොකෙ. ඛන්ධලොකෙති රාසට්ඨෙන රුපාදයො පඤ්චක්ඛන්ධා එව ලොකො. ධාතුලොකෙති සුඤ්ඤතට්ඨෙන චක්ඛුධාතුආදයො අට්ඨාරස ධාතුයො එව ලොකො. ආයතනලොකෙති ආයතනාදිභි කාරණෙහි ද්වාදසායතනාති එව ලොකො. සඛ්ඛෙපි ලුප්පනපලුප්පනට්ඨෙන ලොකො, වුත්තප්පකාරෙ ලොකෙ විසවා විත්ථතාති විසත්තිකා. සතොති සරතීති සතො, පුග්ගලෙන සති වුත්තා.

තත්ථ සරණලක්ඛණා සති. සරන්ති තාය, සයං වා සරති, සරණමත්තමෙව වා එසාති සති. සා පනෙසා අපිලාපනලක්ඛණා, අසම්මොසනරසා, ආරක්ඛපච්චුපට්ඨානා, විසයාහිමුඛභාවපච්චුපට්ඨානා වා, ථීරසඤ්ඤාපදට්ඨානා, කායාදිසතිපට්ඨානපදට්ඨානා වා. ආරම්මණෙ දළ්භපතිට්ඨිතත්තා පන එසිකා විය, චක්ඛුද්වාරාදීනං රක්ඛණතො දොචාරිකො විය ච දට්ඨඛ්ඛා.

තස්සා පවත්තිට්ඨානං දස්සෙන්තො “කායෙ කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං භාවෙන්තො සතො”තිආදිනා නයෙන චතුඛ්ඛිධං සතිපට්ඨානමාහ. තත්ථ කායෙති රුපකායෙ. රුපකායො හි ඉධ අඛිගපච්චඛිගානං කෙසාදීනඤ්ච ධම්මානං සමුහට්ඨෙන හත්ථිකායරථකායාදයො විය “කායො”ති අධිප්පෙතො. යථා ච සමුහට්ඨෙන, එවං කුච්ඡිතානං ආයට්ඨෙන. කුච්ඡිතානඤ්චි පරමජෙගුච්ඡානං සො ආයොතිපි කායො. ආයොති උප්පත්තිදෙසො. තත්තායං වචනත්ථො – ආයන්ති තතොති ආයො. කෙ ආයන්තිති? කුච්ඡිතා කෙසාදයො. ඉති කුච්ඡිතානං කෙසාදීනං ආයොති කායො.

කායානුපස්සනාති කායස්ස අනුපස්සනා, කායං වා අනුපස්සනා, “කායෙ”ති ච වත්ථාපි පුන “කායානුපස්සනා”ති දුතියං කායග්ගහණං අසම්මිස්සතො වචත්ථානසනවිතිඛ්ඛොගාදිදස්සනත්ථං කතන්ති වෙදිතඛ්ඛං.

තෙන න කායෙ වෙදනානුපස්සනා විත්තධම්මානුපස්සනා වා, අථ ඛො කායානුපස්සනායෙවාති කායසඛ්ඛාතෙ වත්ථුස්මිං කායානුපස්සනාකාරස්සෙව

දස්සනෙන අසම්මිස්සනො වචන්ථානං දස්සිතං හොති, තථා න කායෙ
 අභිගප්ඵචඨගවිනිමුත්තඵකධම්මානුපස්සනා, නාපි
 කෙසලොමාදිවිනිමුත්තඉත්ථිපුරිසානුපස්සනා. යොපි චෙත්ථ කෙසලොමාදිකො
 භුතූපාදායසමුහසඨ්ඛාතො කායො, තත්ථාපි න
 භුතූපාදායවිනිමුත්තඵකධම්මානුපස්සනා, අථ ඛො රථසම්භාරානුපස්සකස්ස විය
 අභිගප්ඵචඨගසමුහානුපස්සනා, නගරාවයවානුපස්සකස්ස විය
 කෙසලොමාදිසමුහානුපස්සනා, කදලික්ඛන්ධපත්තවට්ඨිනිභූජනකස්ස විය
 රිත්තමුට්ඨිවිනිවෙදකස්ස විය ච භුතූපාදායසමුහානුපස්සනායෙවාති සමුහවසෙනෙව
 කායසඨ්ඛාතස්ස වත්ථුනො නානඡපකාරතො දස්සෙන්නෙන සනවිනිබ්භොගො
 දස්සිතො හොති. න හෙත්ථ යථාචුත්තසමුහවිනිමුත්තො කායො ච ඉත්ථි වා පුරිසො
 වා අඤ්ඤො වා කොචි ධම්මො දිස්සති, යථාචුත්තධම්මසමුහමත්තෙයෙව පන තථා
 තථා සත්තා මිච්ඡාහිනිවෙසං කරොන්ති. තෙනාහු පොරාණා –

“යං පස්සති න තං දිට්ඨං, යං දිට්ඨං තං න පස්සති;
 අපස්සං ඛජ්ඣතෙ මුළුභො, ඛජ්ඣමානො න මුච්චති” ති. (දී. නි. අට්ඨ.
 2.373; ම. නි. අට්ඨ. 1.106);

සනවිනිබ්භොගාදිදස්සනත්ථන්ති චුත්තං. ආදිසද්දෙන චෙත්ථ අයම්පි අත්ථො
 වෙදිතබ්බො. අයඤ්ඨි එතස්මිං කායෙ කායානුපස්සනායෙව, න
 අඤ්ඤධම්මානුපස්සනා. යථා අනුදකභූතායපි මරිටියා උදකානුපස්සනා හොති, න
 එවං අනිච්චදුක්ඛානත්තාසුභභූතෙයෙව ඉමස්මිං කායෙ
 නිච්චසුඛත්තසුභභවානුපස්සනා, අථ ඛො කායානුපස්සනා
 අනිච්චදුක්ඛානත්තාසුභාකාරසමුහානුපස්සනායෙවාති චුත්තං හොති.

අථ වා ය්වායං මහාසතිපට්ඨානෙ “ඉධ, හික්ඛවෙ, හික්ඛු අරඤ්ඤගතො
 වා...පෙ.... සො සතොව අස්සසති” තිආදිනා (දී. නි. 2.374; ම. නි. 1.107) නයෙන
 අස්සාසපස්සාසාදිචුණ්ණිකජාතඅට්ඨිකපරියොසානො කායො චුත්තො, යො ච
 පටිසම්භිදායං සතිපට්ඨානකථායං “ඉධෙකච්චො පථවිකායං අනිච්චතො
 අනුපස්සති. ආපොකායං. තෙජොකායං. වායොකායං. කෙසකායං. ලොමකායං.
 ඡවිකායං. වම්මකායං. මංසකායං. රුහිරකායං. න්භාරුකායං. අට්ඨිකායං.
 අට්ඨිමිඤ්ජකාය” ති කායො චුත්තො, තස්ස සබ්බස්ස ඉමස්මිංයෙව කායෙ
 අනුපස්සනතො කායෙ කායානුපස්සනාති එවම්පි අත්ථො දට්ඨබ්බො.

අථ වා කායෙ “අහ” තිති වා “මම” තිති වා එවං ගහෙනබ්බස්ස යස්ස කස්සචි
 අනුපස්සනතො තස්ස තස්සෙව පන කෙසලොමාදිකස්ස නානාධම්මසමුහස්ස
 අනුපස්සනතො කායෙ කෙසාදිසමුහසඨ්ඛාතකායානුපස්සනාති එවමත්ථො
 දට්ඨබ්බො. අපි ච “ඉමස්මිං කායෙ අනිච්චතො අනුපස්සති, නො
 නිච්චතො” තිආදිනා (පටි. ම. 3.35) අනුක්කමෙන පටිසම්භිදායං ආගතනයස්ස
 සබ්බස්සෙව අනිච්චලක්ඛණාදිනො ආකාරසමුහසඨ්ඛාතස්ස කායස්ස

අනුපස්සනතොපි කායෙ කායානුපස්සනාති එවම්පි අත්ථො දට්ඨබ්බො. අයං පන චතුසතිපට්ඨානසාධාරණො අත්ථො.

සතිපට්ඨානන්ති තයො සතිපට්ඨානා සතිගොචරොපි, තිඛා පටිපන්නෙසු සාවකෙසු සත්ථුනො පටිසානුනයවීතිවත්තතාපි, සතිපි. “චතුන්නං, භික්ඛවෙ, සතිපට්ඨානානං සමුදයඤ්ච අත්ථඨගමඤ්ච දෙසිස්සාමි, තං සුඤ්ඤාච සාධුකං මනසි කරොථ...පෙ.... කො ච, භික්ඛවෙ, කායස්ස සමුදයො? ආහාරසමුදයා කායසමුදයො” තිඤ්ඤා (සං. නි. 5.408) හි සතිගොචරො “සතිපට්ඨාන”න්ති වුච්චති. තථා “කායො උපට්ඨානං, නො සති, සති උපට්ඨානඤ්චෙව සති වා” තිඤ්ඤාපි (පටි. ම. 3.35). තස්සත්ථො – පතිට්ඨාති අස්මින්ති පට්ඨානං. කා පතිට්ඨාති? සති. සතියා පට්ඨානං සතිපට්ඨානං, පධානට්ඨානන්ති වා පට්ඨානං, සතියා පට්ඨානං සතිපට්ඨානං, හත්ථිට්ඨානඅස්සට්ඨානාදීනි විය.

“තයො සතිපට්ඨානා යදරියො සෙවති, යදරියො සෙවමානො සත්ථා ගණමනුසාසිතුමරහති” ති (ම. නි. 3.304, 311) එත්ථ තිඛා පටිපන්නෙසු සාවකෙසු සත්ථුනො පටිසානුනයවීතිවත්තතා “සතිපට්ඨාන”න්ති වුත්තා. තස්සත්ථො – පට්ඨපෙතබ්බතො පට්ඨානං, පවත්තයිතබ්බතොති අත්ථො. කෙන පට්ඨපෙතබ්බොති? සතියා, සතියා පට්ඨානං සතිපට්ඨානන්ති. “චත්තාරො සතිපට්ඨානා භාවිතා බහුලිකතා සත්ත ඛොජ්ඣාඨගෙ පරිපුරන්ති” තිඤ්ඤා (ම. නි. 3.147) පන සතියෙව “සතිපට්ඨාන”න්ති වුච්චති. තස්සත්ථො – පතිට්ඨාති පට්ඨානං, උපට්ඨාති ඔක්කන්තිත්වා පක්ඛන්දිත්වා පවත්තතිති අත්ථො. සතියෙව පට්ඨානන්ති සතිපට්ඨානං. අථ වා සරණට්ඨෙත සති, උපට්ඨානට්ඨෙත පට්ඨානං. ඉති සති ච සා පට්ඨානඤ්චාතිපි සතිපට්ඨානං. ඉදම්ඨ අධිප්පෙතං. තං සතිපට්ඨානං. භාවෙත්තොති වඩ්ඪෙත්තො. එත්ථ ච යං තිඛා පටිපන්නෙසු සාවකෙසු සත්ථුනො පටිසානුනයවීතිවත්තතා “සතිපට්ඨාන”න්ති වුත්තං, තං ඉමිනා සුත්තෙන ගහෙතබ්බං. වුත්තඤ්ඤෙතං භගවතා –

“තයො සතිපට්ඨානා යදරියො සෙවති, යදරියො සෙවමානො සත්ථා ගණමනුසාසිතුමරහති” ති (ම. නි. 3.304, 311) ඉති ඛො පනෙතං වුත්තං, කිඤ්චෙතං පටිච්ච වුත්තං. ඉධ, භික්ඛවෙ, සත්ථා සාවකානං ධම්මං දෙසෙති අනුකම්පකො භිතෙසි අනුකම්පං උපාදාය “ඉදං වො භිතාය ඉදං වො සුඛායා” ති. තස්ස සාවකා න සුස්සුසන්ති, න සොතං ඔදහන්ති, න අඤ්ඤා විත්තං උපට්ඨපෙන්නි, වොක්කම්ම ච සත්ථු සාසනා වත්තන්ති. තත්ථ, භික්ඛවෙ, තථාගතො න චෙව අනත්තමනො හොති, න ච අනත්තමනතං පටිසංවෙදෙති, අනවස්සුතො ච විහරති සතො සම්පජානො. ඉදං, භික්ඛවෙ, පඨමං සතිපට්ඨානං. යදරියො...පෙ.... මරහති.

“පුන චපරං, භික්ඛවෙ, සත්ථා...පෙ.... ඉදං වො සුඛායාති. තස්ස එකච්චෙ සාවකා න සුස්සුසන්ති...පෙ.... වත්තන්ති. එකච්චෙ සාවකා සුස්සුසන්ති...පෙ.... න ච වොක්කම්ම සත්ථු සාසනා වත්තන්ති. තත්ථ, භික්ඛවෙ, තථාගතො න චෙව අනත්තමනො හොති, න ච අනත්තමනතං පටිසංවෙදෙති, න ච අත්තමනො හොති,

න ව අත්තමනතං පටිසංවෙදෙනි. අනත්තමනතා ව අත්තමනතා ව තදුහයං
අභිනිවජ්ජෙත්වා උපෙක්ඛකො විහරති සතො සම්පජානො. ඉදං වුච්චති, භික්ඛවෙ,
දුතියං...පෙ.....

“පුන වපරං...පෙ.... ඉදං වො සුඛායාති. තස්ස සාවකා සුස්සුසන්ති...පෙ....
වත්තන්ති. තත්‍ර, භික්ඛවෙ, තථාගතො අත්තමනො වෙව හොති, අත්තමනතඤ්ච
පටිසංවෙදෙනි, අනවස්සුතො ව විහරති සතො සම්පජානො. ඉදං වුච්චති, භික්ඛවෙ,
තතිය”න්ති (දී. නි. 3.311).

එවං පටිසානුනයෙහි අනවස්සුතතා නිව්චං උපට්ඨිතසතිතාය තදුහයං
විනිවත්තතා “සතිපට්ඨාන”න්ති වුත්තා. බුද්ධානමෙව කිර නිව්චං උපට්ඨිතසතිතා
හොති, න පච්චෙකබුද්ධාදීනන්ති.

වෙදනාසු වෙදනානුපස්සනාතිආදීසු වෙදනාදීනං පුන වචනෙ පයොජනං
කායානුපස්සනායං වුත්තනයෙනෙව යථායොගං යොජෙත්වා වෙදිතබ්බං. අයම්පි
සාධාරණත්ථො. සුඛාදීසු අනෙකජ්ජහෙදාසු වෙදනාසු විසුං විසුං අනිච්චාදිතො
එකෙකවෙදනානුපස්සනා. සරාගාදිකෙ සොළසජ්ජහෙදෙ විත්තෙ විසුං විසුං
අනිච්චාදිතො එකෙකවිත්තානුපස්සනා. කායවෙදනාවිත්තානි යජෙත්වා
සෙසතෙභූමකධම්මෙසු විසුං විසුං අනිච්චාදිතො එකෙකධම්මානුපස්සනා
සතිපට්ඨානසුත්තන්තෙ වුත්තනයෙන නිවරණාදිධම්මානුපස්සනාති. එත්ථ ව
කායෙති එකවචනං, සරීරස්ස එකත්තා. විත්තෙති එකවචනං, විත්තස්ස
සභාවහෙදාභාවතො ජාතිග්ගහණෙන කතන්ති වෙදිතබ්බං. යථා ව වෙදනාදයො
අනුපස්සිතබ්බා, තථානුපස්සන්තො වෙදනාසු වෙදනානුපස්සනා, විත්තෙ
විත්තානුපස්සනා, ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සනාති වෙදිතබ්බා. කථං වෙදනා
අනුපස්සිතබ්බා? සුඛා තාව වෙදනා දුක්ඛතො, දුක්ඛා වෙදනා සල්ලතො,
අදුක්ඛමසුඛා අනිච්චතො අනුපස්සිතබ්බා. යථාහ –

“යො සුඛං දුක්ඛතො අද්ද, දුක්ඛමද්දක්ඛි සල්ලතො;
අදුක්ඛමසුඛං සන්තං, අද්දක්ඛි නං අනිච්චතො;
ස වෙ සම්මද්දෙසො භික්ඛු, පරිජානාති වෙදනා”ති. (සං. නි. 4.253);

සබ්බා එව වෙතා දුක්ඛතොපි අනුපස්සිතබ්බා. වුත්තඤ්ඤෙන “යං කිඤ්චි
වෙදයිතං, තං දුක්ඛස්මිත්ති වදාමි”ති (සං. නි. 4.259). සුඛදුක්ඛතොපි ව
අනුපස්සිතබ්බා. යථාහ “සුඛා වෙදනා ඨිතිසුඛා, විපරිණාමදුක්ඛා. දුක්ඛා වෙදනා
ඨිතිදුක්ඛා, විපරිණාමසුඛා. අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා ඤාණසුඛා, අඤ්ඤාණදුක්ඛා”ති
(ම. නි. 1.465). අපි ව අනිච්චාදිසත්තවිපස්සනාවසෙනාපි අනුපස්සිතබ්බා.
විත්තධම්මෙසුපි විත්තං තාව
ආරම්මණාධිපතිසහජාතභූමිකම්මවිපාකකිරියාදිනානත්තහෙදානං
අනිච්චාදිසත්තානුපස්සනානං සරාගාදියොළසහෙදානඤ්ච වසෙන අනුපස්සිතබ්බං.
ධම්මා සලක්ඛණසාමඤ්ඤලක්ඛණානං සුඤ්ඤතධම්මස්ස
අනිච්චාදිසත්තානුපස්සනානං සන්තාසන්තාදීනඤ්ච වසෙන අනුපස්සිතබ්බා.

ඉමෙ වත්තාරො සතිපට්ඨානා පුබ්බභාගෙ නානාවිත්තෙසු ලබ්භන්ති.
 අඤ්ඤෙනෙව හි විත්තෙන කායං පරිග්ගණ්හාති, අඤ්ඤෙන වෙදනං, අඤ්ඤෙන
 චිත්තං, අඤ්ඤෙන ධම්මෙ පරිග්ගණ්හාති, ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ පන
 එකවිත්තෙයෙව ලබ්භන්ති. ආදිතො හි කායං පරිග්ගණ්හිත්වා ආගතස්ස
 විපස්සනාසම්පයුත්තා සති කායානුපස්සනා නාම, තාය සතියා සමන්තාගතො
 පුග්ගලො කායානුපස්සි නාම. විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරියමග්ගං පත්තස්ස
 මග්ගක්ඛණෙ මග්ගසම්පයුත්තා සති කායානුපස්සනා නාම, තාය සතියා
 සමන්තාගතො පුග්ගලො කායානුපස්සි නාම.

වෙදනං පරිග්ගණ්හිත්වා චිත්තං පරිග්ගණ්හිත්වා ධම්මෙ පරිග්ගණ්හිත්වා
 ආගතස්ස විපස්සනාසම්පයුත්තා සති ධම්මානුපස්සනා නාම, තාය සතියා
 සමන්තාගතො පුග්ගලො ධම්මානුපස්සි නාම. විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා
 අරියමග්ගං පත්තස්ස මග්ගක්ඛණෙ මග්ගසම්පයුත්තා සති ධම්මානුපස්සනා නාම,
 තාය සතියා සමන්තාගතො පුග්ගලො ධම්මානුපස්සි නාම, එවං තාව දෙසනා
 පුග්ගලෙ තිට්ඨති, කායෙ පන “සුභ”න්ති විපල්ලාසප්පභානා කායපරිග්ගාහිකා සති
 මග්ගෙන සමිජ්ඣිකිති කායානුපස්සනා නාම. වෙදනාය “සුඛ”න්ති
 විපල්ලාසප්පභානා වෙදනාපරිග්ගාහිකා සති මග්ගෙන සමිජ්ඣිකිති
 වෙදනානුපස්සනා නාම. චිත්තෙ “නිච්ච”න්ති විපල්ලාසප්පභානා චිත්තපරිග්ගාහිකා
 සති මග්ගෙන සමිජ්ඣිකිති චිත්තානුපස්සනා නාම. ධම්මෙසු “අත්තා”ති
 විපල්ලාසප්පභානා ධම්මපරිග්ගාහිකා සති මග්ගෙන සමිජ්ඣිකිති ධම්මානුපස්සනා
 නාම. ඉති එකාව මග්ගසම්පයුත්තා සති චතුක්ඛිව්වසාධකට්ඨෙයෙව වත්තාරි නාමාති
 ලභති. තෙන වුත්තං “ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ පන එකවිත්තෙයෙව
 ලබ්භන්ති”ති.

පුන උපකාරවසෙන ව අපරිභීනවසෙන ව ගුණවසෙන ව අපරෙ තයො චතුක්කා
 වුත්තා. තත්ථ අසතිපරිවජ්ජනායාති න සති අසති, සති එත්ථ නත්ථිති වා අසති,
 මුට්ඨස්සතියා එතං අධිවචනං. පරිවජ්ජනායාති සමන්තතො වජ්ජනෙන.
 භත්තනික්ඛිත්තකාකසදිසෙ හි මුට්ඨස්සතිපුග්ගලෙ පරිවජ්ජනෙන
 උපට්ඨිතසතිපුග්ගලසෙවනෙන යානනිසජ්ජාදීසු සතිසමුට්ඨාපනත්ථං
 නින්තපොණපබ්භාරවිත්තතාය ව සති උප්පජ්ජති. සතිකරණයානං ධම්මානන්ති
 සතියා කාතබ්බානං ධම්මානං. කතත්තාති කතභාවෙන. චතුත්තං මග්ගානං
 කතත්තා, භාවිතත්තාති අත්ථො. සතිපරිබන්ධානං ධම්මානං. භතත්තාති
 කාමච්ඡන්දාදීනං නාසිතභාවෙන. සතිනිමිත්තානං ධම්මානං. අසම්මුට්ඨත්තාති සතියා
 කාරණානං කායාදිආරම්මණානං අනට්ඨභාවෙන.

සතියා සමන්තාගතත්තාති සතියා සම්මා ආගතත්තා අපරිභීනත්තා ව.
 වසිතත්තාති වසිභාවජ්ජත්තෙන. පාගුඤ්ඤකායාති පගුණභාවෙන.
 අපච්චොරොහණකායාති අනිවත්තනභාවෙන අපච්චොසක්කනභාවෙන.

සත්තත්තාති සභාවෙන විජ්ජමානත්තා. සත්තත්තාති නිබ්බූතසභාවත්තා. සමිත්තත්තාති කිලෙසානං වූපසමිත්තභාවත්තා. සත්තධම්මසමන්තාගතත්තාති සප්පුරිසධම්මෙහි අපරිභීතත්තා. බුද්ධානුස්සතිආදයො හෙට්ඨා චුත්තනායා ඵව. සරණකවසෙන සති, ඉදං සතියා සභාවපදං. පුනස්පුනං සරණතො අනුස්සරණවසෙන අනුස්සති. අභිමුඛං ගන්ත්වා විය සරණතො පටිසරණවසෙන පටිස්සති. උපසග්ගවසෙන වා වඩ්ඪිතමත්තමෙව. සරණාකාරො සරණතා. යස්මා පන සරණතාති තිණ්ණං සරණානම්පි නාමං, තස්මා තං පටිසෙධෙතුං පුන සතිග්ගහණං කතං. සතිසඬ්ඛාතා සරණතාති අයඤ්ඤෙත්ථ අත්ථො. සුතපරියත්තස්ස ධාරණභාවතො ධාරණතා. අනුපවිසනසඬ්ඛාතෙන ඔගාහනට්ඨෙන අපිලාපනභාවො අපිලාපනතා. යථා හි උදකෙ ලාබුකටාහාදීනි පලවන්ති, න අනුපවිසන්ති, න තථා ආරම්මණෙ සති. ආරම්මණඤ්ඤි ඵසා අනුපවිසති, තස්මා “අපිලාපනතා”ති චුත්තා. විරකතවිරහාසිතානං න සම්මුස්සනභාවතො අසම්මුස්සනතා. උපට්ඨානලක්ඛණෙ ජොතනලක්ඛණෙ ච ඉන්ද්‍රියං කාරෙතීති ඉන්ද්‍රියං, සතිසඬ්ඛාතං ඉන්ද්‍රියං සතින්ද්‍රියං. පමාදෙ න කම්පතීති සතිබලං. යාථාවසති නියානසති කුසලසතීති සම්මාසති. බුජ්ඣනකස්ස අඬ්ඟොති බොජ්ඣකඬ්ඟො, පසට්ඨො සුන්දරො වා බොජ්ඣකඬ්ඟො සම්බොජ්ඣකඬ්ඟො, සතියෙව සම්බොජ්ඣකඬ්ඟො සතිසම්බොජ්ඣකඬ්ඟො.

ඵකායනමග්ගොති ඵකමග්ගො, අයං මග්ගො න ද්වේධාපථභූතොති ඵවමත්ථො දට්ඨබ්බො. අථ වා ඵකෙන අයිතබ්බොති ඵකායනො. ඵකෙනාති ගණසඬ්ගණිකං පභාය වූපකට්ඨෙන පවිච්ඡිත්තවිත්තෙන. අයිතබ්බො පටිපජ්ජිතබ්බො, අයන්ති වා ඵකෙනාති අයනො, සංසාරතො නිබ්බානං ගච්ඡතීති අත්ථො. ඵකස්ස අයනො ඵකායනො. ඵකස්සාති සෙට්ඨස්ස. සබ්බසත්තානං සෙට්ඨොව භගවා, තස්මා “භගවතො”ති චුත්තං හොති. කිඤ්චාපි හි තෙන අඤ්ඤෙපි අයන්ති, ඵවං සන්තෙපි භගවතොව සො අයනො තෙන උප්පාදිතත්තා. යථාහ “සො හි බ්‍රාහ්මණ භගවා අනුප්පන්තස්ස මග්ගස්ස උප්පාදෙතා”තිආදි (සං. නි. 1.215; පටි. ම. 3.5; ම. නි. 3.79). අයතීති වා අයනො, ගච්ඡති පවත්තතීති අත්ථො. ඵකස්මිං අයනො ඵකායනො. ඉමස්මිංයෙව ධම්මවිනයෙ පවත්තති, න අඤ්ඤත්ථාති චුත්තං හොති. යථාහ “ඉමස්මිං බො, සුභද්ද, ධම්මවිනයෙ අරියො අට්ඨඬ්ඟිකො මග්ගො උපලබ්භතී”ති (දී. නි. 2.214). දෙසනාහෙදොයෙව හෙසො, අත්ථතො පන ඵකොව. අපි ච ඵකං අයතීති ඵකායනො. පුබ්බහාගෙ නානාමුඛභාවනානායෙන පවත්තොපි අපරහාගෙ ඵකං නිබ්බානමෙව ගච්ඡතීති චුත්තං හොති. යථාහ බ්‍රහ්මා සහම්පති –

“ඵකායනං ජාතිබයන්තදස්සී, මග්ගං පජානාති හිතානුකම්පී;
ඵතෙන මග්ගෙන තරිංසු පුබ්බෙ, තරිස්සන්ති යෙ ච තරන්ති ඔස”න්ති. (සං. නි. 5.384, 409);

මග්ගොති කෙනට්ඨෙන මග්ගො? නිබ්බානං ගමනට්ඨෙන, නිබ්බානත්ථිකෙහි මග්ගනියට්ඨෙන ව. උපෙතොති ආසන්නං ගතො. සමුපෙතොති තතො ආසන්නතරං ගතො. උභයෙනපි සතියා අපරිභීතොති අත්ථො. උපගතොති උපගන්ත්වා යීතො.

සමුපගතොති සම්පයුත්තො හුත්වා යීතො. “උපාගතො සමුපාගතො” තිපි පාළි. උභයෙනාපි සතිසමීපං ආගතොති අත්ථො. උපපන්නොති අවියොගාපන්නො. සමුපපන්නොති පරිපුණ්ණො. සමන්තාගතොති අවිකලො විජ්ජමානො. “උපෙනො සමුපෙනොති ද්විතී පදෙහි පවත්නං කථිතං. උපගතො සමුපගතොති ද්විතී පදෙහි පටිවෙධො. උපපන්නො සමුපපන්නො සමන්තාගතොති තීති පදෙහි පටිලාභො කථිතො” ති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

ලොකෙ වා සා විසත්තිකාති යා එසා අනෙකප්පකාරෙන වුත්තා විසත්තිකා, සා ඛන්ධලොකෙ එව, න අඤ්ඤත්‍ර ඛන්ධෙහි පවත්තතීති අත්ථො. ලොකෙ වා තං විසත්තිකන්ති ඛන්ධලොකෙ එව පවත්නං එතං විසත්තිකසංඛිතං තණ්හං. තරති කාමෙ පරිවජ්ජෙන්නො. උත්තරති කිලෙසෙ පජහන්නො. පතරති තෙසං පතිට්ඨාහෙනුං ඡින්දන්නො. සමතික්කමති සංසාරං අතික්කමන්නො. වීතිවත්තති පටිසන්ධිඅභබ්බුප්පත්තිකං කරොන්නො. අථ වා තරති උත්තරති කායානුපස්සනෙන. පතරති වෙදනානුපස්සනෙන. සමතික්කමති චිත්තානුපස්සනෙන. අථ වා තරති සීලෙන. උත්තරති සමාධිනා. පතරති විපස්සනාය. සමතික්කමති මග්ගෙන. වීතිවත්තති එලෙනාති එවමාදිනා යොජෙතබ්බං.

4. වතුත්ථගාථාය අයං සඨබ්බෙපත්ථො – යො එකං සාලිබ්බත්තාදිබ්බත්තං වා සරවත්ථාදිවත්ථුං වා කභාපණසංඛිතං භිරඤ්ඤං වා ගොඅස්සාදිහෙදං ගවාස්සං වා අන්තොජාතාදිදාසෙ වා භතකාදිකම්මකරෙ වා ඉත්ථිසඤ්ඤිතා ථියො වා ඤාතිඛන්ධවාදිබ්බත්ථු වා අඤ්ඤෙ වා මනාපියරූපාදිකෙ පුටුකාමෙ අනුගිජ්ඣතිති. සාලිබ්බත්තන්ති යත්ථ සාලියො විරුහන්ති. වීහිබ්බත්තාදිසුපි එසෙව නයො. වීහිති අවසෙසවීහයො. මොදයතිති මුග්ගො. සරවත්ථුන්ති සරපතිට්ඨාපනත්ථං කතාකතභූමිභාගො. කොට්ඨකවත්ථාදිසුපි එසෙව නයො. කොට්ඨකොති ද්වාරකොට්ඨාදි. පුරෙති සරස්ස පුරතො. පච්ඡාති සරස්ස පච්ඡතො. එත්ථ ආරාමෙත්ති චිත්තං තොසෙන්නීති ආරාමො, පුජ්ජෙනපි එලෙනපි ඡායායපි දකෙනපි රමන්තීති අත්ථො.

පසුකාදයොති එළකාදයො. අන්තොජාතකොති අන්තොසරදාසියා කුච්ඡිමිති ජාතො. ධනක්කීතකොති ධනෙන කීණිත්වා පරිවත්තෙත්වා ගතිතො. සාමං වාති සයං වා. දාසඛ්‍යන්ති දාසස්ස භාවො දාසඛ්‍යං, තං දාසඛ්‍යං. උපෙනීති උපගච්ඡති. අකාමකො වාති අත්තනො අරූචියා වා කරමරාතීතො.

තෙ වත්තාරො පුනපි දස්සෙතුං “ආමාය දාසාපි භවන්ති හෙකෙ” ති ආහ. ආමාය දාසාති අන්තොජාතදාසා. “යත්ථ දාසො ආමජාතො යීතො පුල්ලානි ගච්ඡති” ති එත්ථාපි එතෙව වුත්තා. ධනෙන කීතාති ධනදාසා. සාමඤ්ච එකෙති සයං දාසා. භයාපණුන්නාති අකාමදාසා. භයෙන පණුන්නා බිපිතා.

භතකාති භතියා ජීවනකා. කසිකම්මාදිකම්මං කරොන්නීති කම්මකරා. උපජීවිතොති සම්මන්තනාදිනා උපගන්ත්වා නිස්සයං කත්වා ජීවන්තීති උපජීවිතො.

ඉන්ථිති ථියති එතිස්සං ගබ්භොති ඉන්ථි. පරිග්ගහොති සහායී සස්සාමිකා.
මාතාපිතින්ධවාපි ඤාතින්ධු. සගොත්තො ගොත්තන්ධු. එකාවරියකුලෙ වා
එකජාතිමන්තං වා උග්ගහිතමන්තො මන්තන්ධු. ධනුසිප්පාදිසද්ධිං උග්ගහිතකො
සිප්පන්ධු. “මිත්තන්ධවාතිපි බන්ධු”ති කත්ථවි පොත්ථකෙ පායො දිස්සති.

ගිජ්ඣුකිති කිලෙසකාමෙන පත්ථෙති. අනුගිජ්ඣුකිති අනු අනු ගිජ්ඣුකිති
පුනප්පුනං පත්ථෙති. පලිගිජ්ඣුකිති සමන්තතො පත්ථෙති. පලිබ්ජ්ඣුකිති
විසෙසෙන පත්ථෙති. “ඔලාරිකත්තෙන නිමිත්තග්ගාභවසෙන ගිජ්ඣුකිති,
අනුගිජ්ඣුකිති, අනුබ්බාඤ්ජනග්ගාභවසෙන පලිගිජ්ඣුකිති, පලිබ්ජ්ඣුකිති”ති එවමෙකෙ
වණ්ණයන්ති.

5. පඤ්චමගාථායං අයං සඨ්ඛෙපත්ථො – තං පුග්ගලං අබලබ්බා කිලෙසා
බලියන්ති සහන්ති මද්දන්ති. සද්ධාබලාදිවිරහෙන වා අබලං තං පුග්ගලං අබලා
කිලෙසා බලියන්ති, අබලත්තා බලියන්තිති අත්ථො. අථ වා තං කාමගිද්ධං
කාමරත්තං කාමපරියෙසන්තඤ්ච සිභාදයො ව පාකට්ඨපරිස්සයා, කායදුච්චරිතාදයො
ව අපාකට්ඨපරිස්සයා මද්දන්ති. තතො අපාකට්ඨපරිස්සයෙහි අභිභූතං තං පුග්ගලං
ජාතිආදිදුක්ඛං භින්තං නාවං උදකං විය අන්වෙති.

අබලාති නත්ථි එතෙසං බලන්ති අබලා, බලවිරහිතා. දුබ්බලාති
මන්දපයොගාබලෙන කත්තබ්බකිව්චවිරහිතා. අප්පබලාති අප්පං පරිත්තං එතෙසං
බලන්ති අප්පබලා, යුජ්ඣිකුං අසමත්ථා. අප්පථාමකාති අප්පො පරිත්තො ථාමො
එතෙසං වායාමො උස්සාහොති අප්පථාමකා. භීනා නිභීනා පයොගහීනෙන. ඔමකා
ථාමහීනෙන. ලාමකා පච්චයහීනෙන. ජතුක්කා අජ්ඣාසයහීනෙන. පරිත්තා
පත්තිහීනෙන. සහන්තිති මද්දන්ති සට්ඨං උප්පාදෙන්ති. පරිසහන්තිති සබ්බතො
මද්දන්ති. අභිභවන්ති අපරාපරං උප්පත්තිවසෙන. අප්පකොත්ථරන්ති පුනප්පුනං
උප්පත්තිවසෙන. පරියාදියන්ති සුස්සොසෙත්වා යානෙන. මද්දන්ති
කුසලුප්පත්තිතිවාරණෙන.

සද්ධාබලන්ති සද්දහන්ති එතාය, සයං වා සද්දහති, සද්දහනමත්තමෙව වා
එසාති සද්ධා. සා සද්දහනලක්ඛණා, ඔකප්පනලක්ඛණා වා, සම්පසාදනරසා
උදකප්පසාදකමණ් විය. පක්ඛන්දනරසා වා ඔසුත්තරණො විය.
අකාලුසියපච්චුපට්ඨානා, අධිමුත්තිපච්චුපට්ඨානා වා. සද්ධෙය්‍යවත්ථුපදට්ඨානා,
සොතාපත්තිසඨ්ඨපදට්ඨානා වා. සා හත්ථවිත්තබ්ජාති විය දට්ඨබ්බා. අසද්ධියෙ න
කම්පතිති සද්ධාබලං. වීරියබලන්ති වීරස්ස භාවො වීරියං, වීරානං වා කම්මං වීරියං,
විධිනා වා නයෙන උපායෙන ඊරයිතබ්බං පවත්තයිතබ්බන්ති වීරියං. තං පනෙන
උපත්ථම්භනලක්ඛණඤ්ච පග්ගහණලක්ඛණඤ්ච වීරියං, සහජාතානං
උපත්ථම්භනරසං, අසංසිද්ධනභාවපච්චුපට්ඨානං, “සංවිග්ගො යොනිසො පදහති”ති
වචනතො (අ. නි. 4.113) සංවෙගපදට්ඨානං, වීරියාරම්භවත්ථුපදට්ඨානං වා. සම්මා
ආරද්ධං සබ්බසම්පත්තිනං මූලන්ති දට්ඨබ්බං. කොසජ්ජෙ න කම්පතිති වීරියබලං.
සතියා ලක්ඛණාදීනි චුත්තානෙව.

මුට්ඨස්සච්චෙ න කම්පතීති සතිබලං. සහජාතානි සම්මා ආධියති යපෙතීති සමාධි. සො පාමොක්ඛලක්ඛණො අවික්ඛෙපලක්ඛණො වා, සහජාතානං ධම්මානං ආරම්මණෙ සම්පිණ්ඩනරසො න්හානියවුණ්ණානං උදකං විය, උපසම්පව්වුපට්ඨානො, ඤාණපව්වුපට්ඨානො වා. “සමාහිතො යථාභූතං පජානාති පස්සතී” ති හි වුත්තං. විසෙසතො සුඛපදට්ඨානො නිවාතෙ පදිපච්චිනං යීති විය වෙනසො යීතීති දට්ඨබ්බො. උද්ධච්චෙ න කම්පතීති සමාධිබලං. පජානාතීති පඤ්ඤා. කිං පජානාති? “ඉදං දුක්ඛ” න්ති ආදිනා (මහාව. 15) නයෙන අරියසච්චානි. සා යථාසභාවපට්ඨෙධලක්ඛණා, අක්ඛලිතපට්ඨෙධලක්ඛණා වා කුසලිස්සාසබ්බිතඋසුපට්ඨෙධො විය, විසයොභාසනරසා පදිපො විය, අසම්මොහපව්වුපට්ඨානා අරඤ්ඤගතසුදෙසකො විය. අවිජ්ජාය න කම්පතීති පඤ්ඤාබලං. හිරිබලං ඔත්තජ්ජබලන්ති අහිරිකෙ න කම්පතීති හිරිබලං. අනොත්තජ්ජෙ න කම්පතීති ඔත්තජ්ජබලං. අයං උභයවසෙන අත්ථවණ්ණනා භොති. කායදුච්චරිතාදීහි හිරියතීති හිරි, ලජ්ජායෙන අධිවචනං. තෙහි ඵල ඔත්තජ්ජතීති ඔත්තජ්ජං, පාපතො උබ්බෙගස්සෙන අධිවචනං.

තෙසං නානාකරණදීපනත්ථං – “සමුට්ඨානං අධිපති, ලජ්ජාදිලක්ඛණෙන වා” ති ඉමං මාතිකං යපෙත්වා අයං විත්ථාරකථා වුත්තා – අජ්ඣත්තසමුට්ඨානා හිරි නාම, ඛේද්ධාසමුට්ඨානං ඔත්තජ්ජං නාම. අත්තාධිපති හිරි නාම, ලොකාධිපති ඔත්තජ්ජං නාම. ලජ්ජාසභාවසණ්ඨිතා හිරි නාම, භයසභාවසණ්ඨිතං ඔත්තජ්ජං නාම. සජ්ජතිස්සවලක්ඛණා හිරි නාම, චජ්ජහිරුකභයදස්සාවිලක්ඛණං ඔත්තජ්ජං නාම.

තත්ථ අජ්ඣත්තසමුට්ඨානං හිරිං චතුහි කාරණෙහි සමුට්ඨාපෙති – ඡාතිං පච්චචෙක්ඛිත්වා, වයං පච්චචෙක්ඛිත්වා, සුරභාවං පච්චචෙක්ඛිත්වා, බාහුසච්චං පච්චචෙක්ඛිත්වා. කථං? “පාපකරණං නාමෙතං න ඡාතිසම්පන්නානං කම්මං, භීතජ්චානං කෙවට්ඨාදීනං ඉදං කම්මං, මාදිසස්ස ඡාතිසම්පන්නස්ස ඉදං කම්මං කාතුං න යුත්ත” න්ති ඵලං තාව ඡාතිං පච්චචෙක්ඛිත්වා පාණාතිපාතාදිපාපං අකරොත්තො හිරිං සමුට්ඨාපෙති. තථා “පාපකරණං නාමෙතං දහරෙහි කත්තබ්බං කම්මං, මාදිසස්ස වයෙ යීතස්ස ඉදං කම්මං කාතුං න යුත්ත” න්ති ඵලං වයං පච්චචෙක්ඛිත්වා පාණාතිපාතාදිපාපං අකරොත්තො හිරිං සමුට්ඨාපෙති. තථා “පාපකම්මං නාමෙතං දුබ්බලජාතිකානං කම්මං, මාදිසස්ස සුරභාවසම්පන්නස්ස ඉදං කම්මං කාතුං න යුත්ත” න්ති ඵලං සුරභාවං පච්චචෙක්ඛිත්වා පාණාතිපාතාදිපාපං අකරොත්තො හිරිං සමුට්ඨාපෙති. තථා “පාපකම්මං නාමෙතං අන්ධබාලානං කම්මං, න පණ්ඩිතානං. මාදිසස්ස පණ්ඩිතස්ස බහුස්සුතස්ස ඉදං කම්මං කාතුං න යුත්ත” න්ති ඵලං බාහුසච්චං පච්චචෙක්ඛිත්වා පාණාතිපාතාදිපාපං අකරොත්තො හිරිං සමුට්ඨාපෙති. ඵලං අජ්ඣත්තසමුට්ඨානං හිරිං චතුහි කාරණෙහි සමුට්ඨාපෙති. සමුට්ඨාපෙත්වා ච පන අත්තතො විත්තෙ හිරිං පචෙසෙත්වා පාපකම්මං න කරොති. ඵලං අජ්ඣත්තසමුට්ඨානා හිරි නාම භොති. කථං ඛේද්ධාසමුට්ඨානං ඔත්තජ්ජං නාම? “සචෙ ත්ථං පාපකම්මං කරිස්සසී, චතුසු පරිසාසු ගරහජ්ජත්තො භවිස්සසී –

“ගරහිස්සන්ති තං විඤ්ඤා, අසුචිං නාගරිකො යථා;

වජ්ජිනො සීලවන්තෙහි, කථං භික්ඛු කරිස්සසී’ති. (ධ. ස. අට්ඨ. 1 කාමාවචරකුසල ධම්මුද්දෙසකථා) –

එවං පච්චචෙක්ඛන්තො හි බ්බිද්ධාසමුට්ඨිතෙන ඔත්තජ්ජෙන පාපකම්මං න කරොති, එවං බ්බිද්ධාසමුට්ඨානං ඔත්තජ්ජං නාම හොති.

කථං අත්තාධිපති හිරි නාම? ඉධෙකච්චො කුලපුත්තො අත්තානං අධිපතිං ජෙට්ඨකං කත්වා ‘‘මාදිසස්ස සද්ධාපබ්බජිතස්ස බහුස්සුතස්ස ධුතඨගධරස්ස න යුත්තං පාපකම්මං කාතු’’න්ති පාපං න කරොති. එවං අත්තාධිපති හිරි නාම හොති. තෙනාහ භගවා ‘‘සො අත්තානංයෙව අධිපතිං කරිත්වා අකුසලං පජහති, කුසලං භාවෙති, සාවජ්ජං පජහති, අනවජ්ජං භාවෙති, සුද්ධං අත්තානං පරිහරති’’ති (ධ. ස. අට්ඨ. 1 කාමාවචරකුසල ධම්මුද්දෙසකථා; අ. නි. 3.40).

කථං ලොකාධිපති ඔත්තජ්ජං නාම? ඉධෙකච්චො කුලපුත්තො ලොකං අධිපතිං ජෙට්ඨකං කත්වා පාපකම්මං න කරොති. යථාහ –

‘‘මහා බො පනායං ලොකසන්නිවාසො, මහන්තස්මිං බො පන ලොකසන්නිවාසෙ සන්නි සමණබ්බාහිමණා ඉද්ධිමන්තො දිබ්බවක්ඛුකා පරචිත්තවිදුනො, තෙ දුරතොපි පස්සන්ති, ආසන්නාපි න දිස්සන්ති, චෙනසාපි චිත්තං ජානන්ති. තෙපි මං එවං ජානෙය්‍යුං ‘පස්සථ හො ඉමං කුලපුත්තං සද්ධාය අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතො සමානො වොකිණ්ණො විහරති පාපකෙහි අකුසලෙහි ධම්මෙහි’ති. දෙවතාපි බො සන්නි ඉද්ධිමන්තිනියො දිබ්බවක්ඛුකා පරචිත්තවිදුනියො, තා දුරතොපි පස්සන්ති, ආසන්නාපි න දිස්සන්ති, චෙනසාපි චිත්තං ජානන්ති. තාපි මං එවං ජානෙය්‍යුං ‘පස්සථ හො ඉමං කුලපුත්තං සද්ධාය අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතො සමානො වොකිණ්ණො විහරති පාපකෙහි අකුසලෙහි ධම්මෙහි’ති. සො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති ‘ආරද්ධං බො පන මෙ වීරියං භවිස්සති අසල්ලීනං, උපට්ඨිතා සති අසම්මුට්ඨා, පස්සද්ධො කායො අසාරද්ධො, සමාහිතං චිත්තං එකග්ග’න්ති. සො ලොකංයෙව අධිපතිං කරිත්වා අකුසලං පජහති, කුසලං භාවෙති, සාවජ්ජං පජහති, අනවජ්ජං භාවෙති, සුද්ධං අත්තානං පරිහරති’’ති (ධ. ස. අට්ඨ. 1 කාමාවචරකුසල ධම්මුද්දෙසකථා; අ. නි. 3.40).

එවං ලොකාධිපති ඔත්තජ්ජං නාම හොති. ‘‘ලජ්ජාසභාවසණ්ඨිතා හිරි, භයසභාවසණ්ඨිතං ඔත්තජ්ජං’’න්ති එත්ථ පන ලජ්ජාති ලජ්ජනාකාරො, තෙන සභාවෙන සණ්ඨිතා හිරි. භයන්ති අපායභයං, තෙන සභාවෙන සණ්ඨිතං ඔත්තජ්ජං. තදුභයම්පි පාපපරිවජ්ජනෙ පාකටං හොති. එකච්චො හි යථා නාම එකො කුලපුත්තො උච්චාරපස්සාලාදීනි කරොන්තො ලජ්ජිතබ්බයුත්තකං එකං දිස්වා ලජ්ජනාකාරජ්ජන්තො භවෙය්‍ය හිළිතො, එවමෙව අජ්ඣත්තං ලජ්ජිධම්මං ඔක්කම්ත්වා පාපකම්මං න කරොති. එකච්චො අපායභයහිතො හුත්වා පාපකම්මං න කරොති.

තත්‍රිදං ඔපම්මං - යථා හි ද්විසු අයොගුලෙසු එකො සීතලො භවෙයා
ගුලංමක්ඛිතො, එකො උණ්හො ආදිත්තො. තත්ථ පණ්ඩිතො සීතලං ගුලංමක්ඛිතත්තා
ජිගුච්ඡන්තො න ගණ්හාති, ඉතරං ඩාහභයෙන. තත්ථ සීතලස්ස ගුලංමක්ඛනජිගුච්ඡාය
අගණ්හනං විය අජ්ඣන්තං ලජ්ජිධම්මං ඔක්කමිත්වා පාපස්ස අකරණං, උණ්හස්ස
ඩාහභයෙන අගණ්හනං විය අපායභයෙන පාපස්ස අකරණං වෙදිතබ්බං.

“සප්පතිස්සවලක්ඛණා හිරි, වජ්ජහිරුකභයදස්සාවිලක්ඛණං ඔත්තජ්ජ” න්ති
ඉදම්පි ද්වයං පාපපරිවජ්ජනෙ එව පාකටං හොති. එකච්චො හි
ජාතිමහත්තපච්චවෙක්ඛණා සත්ථුමහත්තපච්චවෙක්ඛණා
දායජ්ජමහත්තපච්චවෙක්ඛණා සබ්බමාරිමහත්තපච්චවෙක්ඛණාති චතුහි
කාරණෙහි සප්පතිස්සවලක්ඛණං හිරිං සමුට්ඨාපෙත්වා පාපං න කරොති. එකච්චො
අත්තානුචාදභයං පරානුචාදභයං දණ්ඩභයං දුග්ගතිභයන්ති චතුහාකාරෙහි
වජ්ජහිරුකභාවදස්සාවිලක්ඛණං ඔත්තජ්ජං සමුට්ඨාපෙත්වා පාපං න කරොති. තත්ථ
ජාතිමහත්තපච්චවෙක්ඛණාදීනි චෙව අත්තානුචාදභයාදීනි ච විත්ථාරෙත්වා
කටෙතබ්බාති. එවං චුත්තං සත්තවිධං බලං යස්ස පුග්ගලස්ස නත්ථි, තෙ කිලෙසා
තං පුග්ගලං සහන්ති...පෙ.... පරියාදියන්ති මද්දන්තීති.

ද්වෙ පරිස්සයාති පාකටාපාකටවසෙන ද්වෙ එව උපද්දවා, න එකං, න තීණි. තෙ
විභාගතො දස්සෙතුං “කතමෙ පාකටපරිස්සයා” තිආදිමාහ. තත්ථ කොකාති කෙකා.
අයමෙව වා පායො. වොරාති වොරියකම්මෙහි යුත්තා. මාණවාති සාහසිකකම්මෙහි
යුත්තා. කතකම්මාති සන්ධිවිජෙදාදිකතවොරිකකම්මා. අකතකම්මාති තං කම්මං
කාතුං නික්ඛන්තා. එත්ථ අස්සුති භවෙය්‍යුන්ති අත්ථො. චක්ඛුරොගොති චක්ඛුස්මි.
උජ්ජන්තරොගො, රුජ්ජිති රොගො. චක්ඛුරොගොතිආදයො චත්ථුවසෙන
වෙදිතබ්බා. නිබ්බන්තිතපසාදානඤ්ඤි රොගො නාම නත්ථි. කණ්ණරොගොති
බහිකණ්ණරොගො. මුඛරොගොති මුඛෙ උජ්ජන්තරොගො. දන්තරොගොති
දන්තසුලං. කාසොති බයරොගො. සාසොති ස්වාසො උග්ගාරරොගො. පිනාසොති
බහිනාසිකාය රොගො. ඩාහොති අබ්හන්තරෙ උජ්ජජනකො උණ්හො. මුච්ඡාති
සතිවිස්සජ්ජනකා. පක්ඛන්දිකාති ලොහිතපක්ඛන්දිකා අතිසාරො. සුලාති ආමසුලා
කුච්ඡිවාතො. විසුච්ඡාති මහන්තො විරෙවනකො. කිලාසොති සබලො. සොසොති
සුක්ඛනකො සොසබ්බාධි. අපමාරොති අමනුස්සග්ගාහො වෙරියක්ඛාබාධො. දද්දුති
දද්දුපිළකා. කණ්ඩුති වුද්දකපිළකා. කච්ඡුති මහාකච්ඡු. රබ්බාති නබ්බෙහි
විලිඛිතට්ඨානෙ රොගො. “නබ්බා” තිපි පාළි. විතච්ඡිකාති හත්ථතලපාදතලෙසු හිරං
හිරං කත්වා ඵාලෙන්තො උජ්ජජනකරොගො. ලොහිතපිත්තන්ති සොණිතපිත්තං,
රත්තපිත්තන්ති චුත්තං හොති. මධුමෙහොති සරිරබ්හන්තරෙ උක්කට්ඨරොගො.
චුත්තඤ්ඤෙනං “අපි ව මධුමෙහො ආබාධො උක්කට්ඨො” ති (පාවි. 15).

අංසාති අරිසරොගො. පිළකාති ලොහිතපිළකා. හගං දාලයතීති හගන්දලා,
වච්චමග්ගං ඵාලෙතීති අත්ථො. පිත්තසමුට්ඨානාති පිත්තෙන සමුට්ඨානං උජ්ජන්ති
එතෙසන්ති පිත්තසමුට්ඨානා. තෙ කිර ද්වත්තිංස හොන්ති. සෙම්භසමුට්ඨානාදිසුපි
එසෙව නයො. සන්තිපාතිකාති වාතපිත්තසෙම්භානං සන්තිපාතෙන එකීභාවෙන

උප්පන්නා. ආබාධටියෙන ආබාධා. උතුපරිණාමජාති උතුපරිණාමෙන. අවිච්ඡේදනාති සිතෙන උප්පජ්ජනකරොගා. විසමපරිහාරජාති අතිට්ඨානනිසජ්ජාදිනා විසමපරිහාරෙන ජාතා. ඔපක්කමිකාති වධබන්ධනාදිනා උපක්කමෙන ජාතා. කම්මවිපාකජාති බලවකම්මවිපාකසම්භූතා. සීතං උණ්භං...පෙ.... සම්ඵස්සොති ඉමෙ පාකටා එව. ඉති වාති එවං වා. ඉමෙ වුවචන්තීති නිගමෙන්තො ආහ.

කතමෙ පටිච්ඡන්තපරිස්සයාති අපාකටා අවිජාදිතඋපද්දවා කතමෙති ප්‍රච්ඡති. තත්ථ කායදූවචරිතන්ති පාණාතිපාතඅදින්නාදානමිච්ඡාචාරවෙනනා වෙදිතබ්බා. වච්ඡවචරිතන්ති මුසාවාදපිසුණවාචාචරුසවාචාසම්ඵප්පලාපවෙනනා වෙදිතබ්බා. මනොදූවචරිතන්ති අභිජ්ඣාබ්‍යාපාදමිච්ඡාදිට්ඨියො වෙදිතබ්බා. කායෙ පවත්තං, කායනො වා පවත්තං, දුට්ඨු වරිතං, කිලෙසපුත්තිකත්තා වා දුට්ඨු වරිතන්ති කායදූවචරිතං. වච්ඡමනොදූවචරිතෙසුපි එසෙව නයො.

කාමීයන්තීති කාමා, පඤ්ච කාමගුණා. කාමෙසු ඡන්දො කාමච්ඡන්දො. කාමයතීති වා කාමො, කාමො එව ඡන්දො, කාමච්ඡන්දො න කත්තුකම්‍යතාඡන්දො, න ධම්මච්ඡන්දො වා. කාමතණ්හාව එවංනාමිකා. කුසලධම්මෙ නිවරතීති නිවරණං, කාමච්ඡන්දො එව නිවරණං කාමච්ඡන්දනිවරණං. එවං සෙසෙසුපි. බ්‍යාපජ්ජති තෙන චිත්තං පුත්තිභාවං උපගච්ඡති, බ්‍යාපාදයති වා විනයාවාරරුපසම්පත්තිහිතසුඛාදීතීති වා බ්‍යාපාදො. ථිතනතා ථිතං. මිද්ධනතා මිද්ධං, අනුස්සාහසංභනනතා අසත්තිවිසානතා වාති අත්ථො. ථිතඤ්ච මිද්ධඤ්ච ථිතමිද්ධං. තත්ථ ථිතං අනුස්සාහනලක්ඛණං, වීරියවිනොදනරසං, සංසිද්ධනපච්චුපට්ඨානං. මිද්ධං අකම්මඤ්ඤතාලක්ඛණං, ඔනහනරසං, ලිනභාවපච්චුපට්ඨානං, පවලායිකානිද්දාපච්චුපට්ඨානං වා. උභයමපි අරතිතන්දිව්ජමිහිතාදීසු අයොනිසොමනසිකාරපදට්ඨානන්ති.

උද්ධතස්ස භාවො උද්ධච්චං. තං අවුපසමලක්ඛණං වාතාභිසාතවලජලං විය, අනවට්ඨානරසං වාතාභිසාතවලධපපටාකං විය, හත්තත්තපච්චුපට්ඨානං පාසාණාභිසාතසමුද්ධතහස්මං විය, වෙනසො අවුපසමො අයොනිසොමනසිකාරපදට්ඨානං. චිත්තචික්ඛෙපොති දට්ඨබ්බං. කුච්ඡිතං කතං කුකතං, තස්ස භාවො කුක්කුච්චං. තං පච්ඡානුතාපලක්ඛණං, කතාකතානුසොචනරසං, විජ්ජට්ඨාරපච්චුපට්ඨානං, කතාකතපදට්ඨානං දාසබ්‍යං විය දට්ඨබ්බං. උද්ධච්චඤ්ච කුක්කුච්චඤ්ච උද්ධච්චකුක්කුච්චං. විගතා විකිච්ඡාති විචිකිච්ඡා, සභාවං වා විචිනන්තො එතාය කිච්ඡති කිලමතීති විචිකිච්ඡා, සා සංසයලක්ඛණා, සංසජ්ජනරසා, අනිච්ඡයපච්චුපට්ඨානා, අනෙකංසග්ගාහපච්චුපට්ඨානා වා, අයොනිසොමනසිකාරපදට්ඨානා. පටිපත්තිඅන්තරායකරාති දට්ඨබ්බා.

රජ්ජනලක්ඛණො රාගො. දුස්සනලක්ඛණො දොසො. මුය්හනලක්ඛණො මොහො. කුජ්ඣනලක්ඛණො කොධො, චණ්ඩික්කලක්ඛණො වා, ආසාතකරණරසො, දුස්සනපච්චුපට්ඨානො. උපනන්ධනලක්ඛණො උපනාහො,

වෙරඅප්පට්තිස්සජ්ජනරසො, කොධානුබන්ධභාවපච්චුපට්ඨානො. චුත්තඤ්චෙනං
“පුබ්බකාලං කොධො, අපරකාලං උපනාහො” තිආදි (විභ. 891).

පරගුණමක්ඛනලක්ඛණො මක්ඛො. තෙසං විනාසනරසො,
තදවිජාදනපච්චුපට්ඨානො. යුගග්ගාහලක්ඛණො පළාසො, පරගුණෙහි අත්තනො
ගුණානං සමීකරණරසො, පරෙසං ගුණජ්ජමාණෙන උපට්ඨානපච්චුපට්ඨානො.

පරසම්පත්තිඛියනලක්ඛණො ඉස්සා, තස්ස අක්ඛමනලක්ඛණො වා, තත්ථ
අනභිරතිරසා, තතො විමුඛභාවපච්චුපට්ඨානා. අත්තනො සම්පත්තිනිගුහනලක්ඛණං
මච්ඡරියං, අත්තනො සම්පත්තියා පරෙහි සාධාරණභාවං අක්ඛමනරසං,
සඬකොචනපච්චුපට්ඨානං.

කතපාපපට්චිජාදනලක්ඛණො මායා, තස්ස නිගුහනරසා, තදාවරණපච්චුපට්ඨානා.
අත්තනො අවිජ්ජමානගුණජ්ජකාසනලක්ඛණං සාධෙය්‍යං, තෙසං සමුදාහරණරසං,
සරිරාකාරෙහිපි තෙසං විභූතකරණපච්චුපට්ඨානං.

චිත්තස්ස උද්ධුමානභාවලක්ඛණො ථම්මො, අප්පතිස්සවචුත්තිරසො,
අමද්දවපච්චුපට්ඨානො. කරණුත්තරියලක්ඛණො සාරම්මො, විපච්චනීකතාරසො,
අගාරවපච්චුපට්ඨානො.

උණ්ණතිලක්ඛණො මානො, අභංකාරරසො, උද්ධුමානභාවපච්චුපට්ඨානො.
අබ්භුණ්ණතිලක්ඛණො අතිමානො, අතිවිය අභංකාරරසො,
අච්චුද්ධුමානභාවපච්චුපට්ඨානො.

මත්තභාවලක්ඛණො මදො, මදග්ගහණරසො, උම්මාදපච්චුපට්ඨානො. පඤ්චස්ස
කාමගුණස්ස චිත්තස්ස වොස්සග්ගලක්ඛණො පමාදො, වොස්සග්ගානුජ්ජදනරසො,
සතිවිජ්ජවාසපච්චුපට්ඨානොති එවං ඉමෙසං ධම්මානං ලක්ඛණාදීනි වෙදිතබ්බානි.
අයමෙත්ථ සඬබ්බෙපො, චිත්ථාරො පන “තත්ථ කතමො කොධො” තිආදිනා
විභඬගෙ (විභ. 891) චුත්තනෙයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

විසෙසතො වෙත්ථ ආමිසගිද්ධො අත්තනා අලහන්තො අඤ්ඤස්ස ලාභිනො
කුජ්ඣනි, තස්ස සකිං උජ්ජන්තො කොධො කොධොයෙව. තදුත්තරි උපනාහො.
සො එවං කුද්ධො උපනස්හන්තො ච සන්තෙපි අඤ්ඤස්ස ලාභිනො ගුණං මක්ඛෙති
“අභමපි තාදිසො” ති ව යුගග්ගාහං ගණ්හාති. අයමස්ස මක්ඛො ච පළාසො ච, සො
එවං මක්ඛි පළාසි තස්ස ලාභසක්කාරාදීස්ස “කිං ඉමස්ස ඉමිනා” ති ඉස්සති පදුස්සති,
අයමස්ස ඉස්සා. සචෙ පනස්ස කාචි සම්පත්ති හොති, තස්සා තෙන සාධාරණභාවං න
සහති, ඉදමස්ස මච්ඡෙරං. ලාභහෙතු ඛො පන අත්තනො සන්තෙපි දොසෙ
පට්චිජාදෙති, අයමස්ස මායා. අසන්තෙපි ගුණෙ පකාසෙති, ඉදමස්ස සාධෙය්‍යං. සො
එවං පට්පන්තො සචෙ පන යථාධිජ්ජායං ලාභං ලහති, තෙන ථද්ධො හොති
අමුදුචිත්තො “න ඉදං එවං කාතබ්බ” න්ති ඔවදිතුං අසක්කුණෙය්‍යා, අයමස්ස
ථම්මො. සචෙ පන නං කොචි කිඤ්චි වදති “න ඉදං එවං කාතබ්බ” න්ති, තෙන

සාරද්ධවිත්තො හොති, භාක්‍රුටිකමුඛො “කො මෙ ත්ව”න්ති පසය්හහාණී, අයමස්ස සාරම්හො. තතො ථම්හෙන “අහමෙව සෙය්‍යො”ති අත්තානං මඤ්ඤන්තො මානී හොති. සාරම්හෙන “කෙ ඉමෙ”ති පරෙ අනිමඤ්ඤන්තො අනිමානී, අයමස්ස මානො ව අනිමානො ව. සො තෙහි මානානිමානෙහි ජාතිමදාදිඅනෙකරූපං මදං ජනෙති, මත්තො සමානො කාමගුණාදිහෙදෙසු වත්ථුසු පමජ්ජති, අයමස්ස මදො ව පමාදො වාති වෙදිතඛිඛං.

සබ්බෙ කිලෙසාති සබ්බෙපි අකුසලා ධම්මා. උපතාපනටියෙන විබාධනටියෙන ව කිලෙසා. කිලෙසපුත්තිකත්තා දුච්චරිතා. කිලෙසදරථකරණටියෙන දරථා. අන්තොධානාදිකරණටියෙන පරිලාභා. සදා තාපනටියෙන සන්තාපා. අකොසල්ලසම්භූතටියෙන අභිසංඛරණටියෙන ව සබ්බෙ අකුසලාභිසංඛාරා.

කෙනටියෙනාති කෙන අත්ථෙත. අභිභවනාදිතිවිධං අත්ථං දස්සෙතුං “පරිසහන්තීති පරිස්සයා”තිආදිමාහ. පරිසහන්තීති දුක්ඛං උප්පාදෙන්ති අභිභවන්ති. පරිභානාය සංවත්තන්තීති කුසලානං ධම්මානං පරිච්චජනාය සංවත්තන්ති. තත්‍රාසයාති තස්මිං සරීරෙ අකුසලා ධම්මා ආසයන්ති නිවසන්ති උප්පජ්ජන්තීති අත්ථො. තෙ පරිස්සයාති කායදුච්චරිතාදයො උපද්දවා. කුසලානං ධම්මානං අන්තරායායාති උපරි වත්තඛිඛානං සම්මාපටිපදාදිතො කොසල්ලසම්භූතානං ධම්මානං අන්තරධානාය අදස්සනත්ථාය සංවත්තන්ති. සම්මාපටිපදායාති සුන්දරාය පසට්ඨාය වා පටිපදාය, න මිච්ඡාපටිපදාය. අනුලොමපටිපදායාති අවිරුද්ධපටිපදාය, න පටිලොමපටිපදාය. අපච්චනිකපටිපදායාති න පච්චනිකපටිපදාය, අපච්චත්ථිකපටිපදාය. අත්ථත්ථපටිපදායාති අත්ථඅනුගතාය පටිපදාය, උපරුපරි වඩ්ඪිතාය පටිපදාය. යථා අත්ථො, තථා පටිපජ්ජිතඛිඛාය පටිපදායාති චුත්තං හොති. “අත්තත්ථපටිපදායා”තිපි පාළි, තං න සුන්දරං. ධම්මානුධම්මපටිපදායාති ධම්මො නාම නවලොකුත්තරධම්මො. අනුධම්මො නාම විපස්සනාදි. තස්ස ධම්මස්ස අනුරූපා ධම්මපටිපදා ධම්මානුධම්මපටිපදා, තස්සා ධම්මානුධම්මපටිපදාය.

සීලෙසු පරිපූරිකාරිතායාති පාතිමොක්ඛසීලෙසු පාරිපූරිං කත්වා ඨිතතාය. ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතායාති “චක්ඛුනා රූපං දිස්වා”තිආදිනා (දී. නි. 1.213; අ. නි. 3.16; ම. නි. 2.24; චූළනි. මෙත්තගුමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 18) නයෙන චුත්තෙසු මනච්ඡටියෙසු ඉන්ද්‍රියෙසු සුගොපිතද්වාරභාවස්ස. භොජනෙ මත්තඤ්ඤතායාති පටිග්ගහණාදීසු පමාණයුත්තතාය. අලංසාටකාදිං මුඤ්චිත්වා මිතභොජනතාය.

ජාගරියානුයොගස්සාති “දිවසං වඩ්ඪකමෙන නිසජ්ජාය ආවරණියෙහි ධම්මෙහි”ති (අ. නි. 3.16; ම. නි. 2.24) ඵලමාදිනා නයෙන පඤ්ච ජාගරණධම්මෙ අනුයොගස්ස. සතිසම්පජ්ඤ්ඤස්සාති සබ්බකම්මට්ඨානභාවනානුයුත්තානං සබ්බයොගීනං සබ්බදා උපකාරකස්ස සතිසම්පජ්ඤ්ඤස්ස.

සතිපට්ඨානානන්ති ආරම්මණෙසු ඔක්කන්තිත්වා පක්කන්දිත්වා උපට්ඨානතො පට්ඨානං, සතියෙව පට්ඨානං සතිපට්ඨානං. කායවෙදනාවිත්තධම්මෙසු පනස්සා

අසුහදුක්බානිව්වානත්තාකාරගහණවසෙන

සුහසුබනිව්වත්තසඤ්ඤාපහානකිව්වසාධනවසෙන ව පවත්තිතො චතුරා පහෙදො හොති, තෙසං චතුත්තං සතිපට්ඨානානං.

චතුත්තං සම්මප්පධානානන්ති පදහන්ති එතෙනාති පධානං, සොහනං පධානං සම්මප්පධානං, සම්මා වා පදහන්ති එතෙනාති සම්මප්පධානං, සොහනං වා තං කිලෙසවිරූපත්තවිරහතො, පධානඤ්ච භිතසුබනිප්ඵාදකට්ඨෙන සෙට්ඨභාවාහනතො, පධානභාවකරණතො වාති සම්මප්පධානං, වීරියස්සෙනං අධිවචනං. උප්පත්තූප්පත්තානං අනූප්පත්තූප්පත්තානඤ්ච චතුත්තං අකුසලකුසලානං පහානානූප්පත්තිඋප්පාදට්ඨිතිකිව්වසාධනවසෙන පවත්තිතො පනස්ස චතුරා පහෙදො හොති, තෙසං චතුත්තං සම්මප්පධානානං.

චතුත්තං ඉද්ධිපාදානන්ති එත්ථ ඡන්දවීරියචිත්තවිමංසාසු එකෙකො ඉප්ඤ්ඤිති ඉද්ධි, සම්ප්ඤ්ඤිති නිප්ප්ප්ඤ්ඤිති අත්ථො. ඉප්ඤ්ඤන්ති වා එතාය සත්තා ඉද්ධා වුද්ධා උක්කංසගතා හොත්තිති ඉද්ධි. පට්ඨමෙන අත්ථොන ඉද්ධියෙව පාදොති ඉද්ධිපාදො, ඉද්ධිකොට්ඨාසොති අත්ථො. දුතියෙන අත්ථොන ඉද්ධියා පාදොති ඉද්ධිපාදො, පාදොති පතිට්ඨා අධිගමුපායොති අත්ථො. තෙන භි යස්මා උපරුපරිවිසෙසසඬානං ඉද්ධිං පප්පත්ති පාපුණන්ති, තස්මා පාදොති වුච්චති. තෙසං චතුත්තං ඉද්ධිපාදානං.

සත්තන්තං බොජ්ඣංගානන්ති බොධියා, බොධිස්ස වා අඬගාති බොජ්ඣංගා. ඉදං වුත්තං හොති, යා එසා ධම්මසාමග්ගී යාය ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ උප්පප්පමානාය ලීනුද්ධව්වපතිට්ඨානායුහනකාමසුබත්තකිලමානුයොගඋච්ඡෙදසස්සතාහිනිවෙසාදී නං අනෙකෙසං උපද්දවානං පටිපක්ඛභූතාය සතිධම්මවිවයවීරියපීතිපස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසඬාතාය ධම්මසාමග්ගියා අරියසාවකො බුද්ධිකීති කත්වා “බොධි”ති වුච්චති, බුද්ධිකීති කිලෙසසත්තානනිද්දාය උට්ඨහති, චත්තාරි වා අරියසව්වානි පටිවිප්ඤ්ඤිති, නිබ්බානමෙව වා සවිජ්ඣරොති, තස්සා ධම්මසාමග්ගිසඬාතාය බොධියා අඬගාතිපි බොජ්ඣංගා කුමාරාඬගමග්ගඬගාදීනි විය. යො පනෙස යථාවුත්තප්පකාරාය එතාය ධම්මසාමග්ගියා බුද්ධිකීති කත්වා අරියසාවකො “බොධි”ති වුච්චති, තස්ස බොධිස්ස අඬගාතිපි බොජ්ඣංගා සෙනඬගරථඬගාදයො විය. තෙනාහු අට්ඨකථාවරියා “බුද්ධිකාකස්ස පුග්ගලස්ස අඬගාති බොජ්ඣංගා”ති. තෙසං සත්තන්තං බොජ්ඣංගානං.

අරියස්ස අට්ඨකිගිකස්ස මග්ගස්සාති අරියොති තංතංමග්ගවජ්ඣකිලෙසෙහි ආරකත්තා අරියභාවකරත්තා අරියඵලපටිලාභකරත්තා ව අරියො. අට්ඨකිගාති අස්සාති අට්ඨකිගිකො. ස්වායං චතුරඬගිකා විය සෙනා, පඤ්චඬගිකං විය ව තූරියං අඬගමත්තමෙව හොති, අඬගවිනිමුත්තො නත්ථි. නිබ්බානං මග්ගති, කිලෙසෙ වා මාරොත්තො ගච්ඡතිති මග්ගො, තස්ස අරියස්ස අට්ඨකිගිකස්ස මග්ගස්ස භාවනානුයොගස්ස. ඉමෙසං කුසලානං ධම්මානන්ති වුත්තප්පකාරානං.

ලෝකියලොකුත්තරකුසලධම්මානං. අන්තරායායාති ලොකුත්තරකුසලධම්මානං
අන්තරායාය අන්තරධානාය ලෝකියකුසලධම්මානං පරිච්චාගාය.

තෙසු ලොකුත්තරකුසලධම්මානං උප්පජ්ජිතුං අප්පදානට්ඨෙත පරිස්සයා නාම.
තෙ හි උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣමානා උපද්දවං නාවහන්ති. තත්ථෙතෙති තස්මිං
අත්තභාවෙ ඵතෙ. පාපකාති ලාමකා. අත්තභාවසන්තිස්සයාති අත්තභාවං
උපනිස්සාය ආරම්මණං කත්වා උප්පජ්ජන්තිති අත්තභාවසන්තිස්සයා. දකෙති
උදකෙ.

වුත්තං හෙතන්ති කථිතඤ්භි එතං. සාන්තෙවාසිකොති
අන්තෙවාසිකසඬ්ඛාතෙන කිලෙසෙන සහ වසතිති සාන්තෙවාසිකො. සාවරියකොති
සමුදාවරණසඬ්ඛාතෙන කිලෙසෙන සහ වසතිති සාවරියකො.

චක්ඛුනා රූපං දිස්වාති චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපං පස්සිත්වා. උපරි සොතෙන
සද්දං සුත්වාතිආදීසුපි එසෙව නයො. උප්පජ්ජන්තිති සමුදාවරන්ති. සරසඬ්ඛප්පාති
නානාරම්මණෙ සංසරණවසෙන උප්පන්නා පරිකප්පා. සංයොජනියාති
ආරම්මණභාවං උපගන්ත්වා සංයොජනසම්බන්ධතෙන සංයොජනානං භිතා.
ත්‍යස්සාති තෙ පාපකා අස්ස පුග්ගලස්ස. අන්තො වසන්තිති අඛින්නරෙ විත්තෙ
නිවසන්ති. අන්වාසවන්තිති කිලෙසසන්නානං අනුගන්ත්වා භුසං සවන්ති
අනුබන්ධන්ති. තෙ නන්ති තං පුග්ගලං ඵතෙ අකුසලා ධම්මා. සමුදාවරන්තිති සම්මා
ආවරන්ති පවත්තන්තිති අත්ථො.

කිලිස්සනට්ඨෙත මලා. සත්තුඅත්ථෙත අමිත්තා. වෙරිඅත්ථෙත සපත්තා.
හනනට්ඨෙත වධකා. පච්චාමිත්තට්ඨෙත පච්චත්ථිකා. අථ වා මලා
සූරියස්සොපක්කිලෙසවලාහකා විය. අමිත්තා සූරියස්ස ධූමං විය. සපත්තා සූරියස්ස
භිමං විය. වධකා සූරියස්ස රජං විය. පච්චත්ථිකා සූරියස්ස රාහු විය. “මලා
සුවණ්ණස්ස මලං විය විත්තප්පහානාසකා. අමිත්තා කාලලොහමලං විය විත්තෙ
සිනිද්ධභාවනාසකා, සපත්තා යුගනද්ධං යුජ්ඣන්තා සපත්තා විය විත්තෙ
පතිට්ඨිතධම්මධංසකා. වධකා මනුස්සඝාතකා විය ධම්මඝාතකා. පච්චත්ථිකා
රඤ්ඤා උපගතස්ස විනාසො විය මොක්ඛමග්ගස්ස පටිසෙධකා’ති එවමෙකෙ
වණ්ණයන්ති.

අනත්ථජනනොති න අත්ථං අනත්ථං, තං අනත්ථං උප්පාදෙතීති
අනත්ථජනනො. කො සො? ලොභො. විත්තප්පකොපනොති විත්තස්ස පකොපනො
වලනො, කුසලං නිවාරෙත්වා විත්තං රුන්ධතීති අත්ථො. භයමන්තරතො ජාතන්ති
අඛින්නරෙ අත්තනො විත්තෙයෙව ජාතං, අනත්ථජනනාදිභයහෙතු. තං ජනො
නාවබුජ්ඣතීති තං භයං බාලමහාජනො අවගන්ත්වා ඔතරිත්වා න ජානාති.
අත්ථන්ති ලුද්ධො පුග්ගලො ලෝකියලොකුත්තරඅත්ථං න ජානාති. ධම්මන්ති තස්ස
හෙතුං. අන්ධතමන්ති බහලන්ධකාරං. යන්ති යස්මා, යං නරං වා. සහතෙති අභිභවති.

අප්‍රකාශනයේ සකසන්නානො. උපපජ්ජමානා උපපජ්ජන්තිති පුබ්බන්තනො
 උද්ධං උපපජ්ජමානා අභිතාය උපපජ්ජන්ති දුක්ඛාය. තදුභයෙන අභාසුචිභාරාය.
 අභිතායාති වෙනසිකදුක්ඛත්ථාය. දුක්ඛායාති කායිකදුක්ඛත්ථාය. අභාසුචිභාරායාති
 තදුභයෙන න සුඛචිභාරත්ථාය. අථ වා “උපපජ්ජමානා උපපජ්ජන්තිති
 භවභිගවලනතො පටිඨාය යාව වොට්ඨබ්බතා, තාව උපපජ්ජමානා නාම.
 වොට්ඨබ්බතං පන පත්ථා අනිවත්තනභාවෙන උපපජ්ජන්ති නාමා”ති එවමෙකෙ
 වණ්ණයන්ති.

තවසාරංච සම්ඵලන්ති අත්තනො එලෙන නාසිතං තවසාරසඬ්ඛාතං වෙඵ්ඵි විය.
 අරතීති කුසලෙසු ධම්මෙසු උක්කණ්ඨිතතා. රතීති පඤ්චකාමගුණෙ අභිරතී.
 ලොමහංසොති කණ්ටකසදිසො හුත්ථා උද්ධග්ගලොමො. ඉතොනිදානාති අයං
 අත්තභාවො නිදානං පච්චයො එතෙසන්ති ඉතොනිදානා. ඉතොජාති ඉතො
 අත්තභාවතො ජාතා. ඉතො සමුට්ඨාය මනොවිතක්කාති යථා දීඝසුත්තකෙන පාදෙ
 බද්ධං කාකං කුමාරකා තස්ස සුත්තස්ස පරියන්තං අඬ්ගුලිං වෙදෙත්ථා
 ඔස්සජ්ජන්ති, සො දුරං ගන්ත්වාපි පුන තෙසං පාදමූලෙයෙව පතති, එවමෙව ඉතො
 අත්තභාවතො සමුට්ඨාය පාපවිතක්කා විත්තං ඔස්සජ්ජන්ති.

“සාන්තෙවාසිකො”තිආදිකං පට්මසුත්තං කිලෙසෙන සභවාසං සන්ධාය
 වුත්තං. “තයොමෙ, භික්ඛවෙ, අත්තරාමලා”තිආදිකං දුතියං
 කුසලධම්මමලීනකරණවසෙන අත්ථානත්ථස්ස අජානනවසෙන ව. “තයො බො,
 මහාරාජ, පුරිසස්ස ධම්මා අප්‍රකාශනං උපපජ්ජමානා”තිආදිකං තතියං අත්තනො
 නිස්සයසානනවසෙන. “රාගො ව දොසො ව ඉතොනිදානා”තිආදිකං චතුත්ථං
 කිලෙසානං පතිට්ඨාදස්සනවසෙන වුත්තන්ති ඤාතබ්බං.

තතො තතො පරිස්සයතොති තම්භා තම්භා උපද්දවා. තං පුග්ගලන්ති
 වුත්තප්පකාරකිලෙසසමඬ්භිපුග්ගලං. දුක්ඛං අත්ථෙතීති දුක්ඛං අනු එති මාතු
 පච්ඡතො ධීරපිවකො විය. අනුගච්ඡන්ති සම්පං ගච්ඡති වොරසාතකො විය
 වජ්ඣකප්පත්තස්ස. අත්ථාසිකං භොතීති සම්පත්තං භොති ධම්මගන්ථිකාය
 පරිච්ඡෙදො විය. ජාතිදුක්ඛන්ති ජාතිසද්දස්ස තාව අනෙකෙ අත්ථා පවෙදිතා. යථා –

භවො කුලං නිකායො ව, සීලං පඤ්ඤත්ති ලක්ඛණං;
 පසුති සන්ධි වෙවාති, ජාතිඅත්ථා පවෙදිතා.

තථා භිස්ස “එකම්පි ජාතිං ද්වෙපි ජාතියො”තිආදීසු (පාරා. 12; දී. නි. 1.31; ම.
 නි. 2.257) භවො අත්ථො. “අක්ඛිත්තො අනුපක්කුට්ඨො ජාතිවාදෙනා”ති (දී. නි.
 1.303) එත්ථ කුලං. “අත්ථි, විසාබෙ, නිගණ්ඨා නාම සමණජාතී”ති (අ. නි. 3.71)
 එත්ථ නිකායො. “යතොහං, භගිනි, අරියාය ජාතියා ජාතො නාභිජානාමි”ති (ම. නි.
 2.351) එත්ථ අරියසීලං. “තිරියා නාම තිණජාති නාභියා උග්ගන්ත්වා නහං ආභවිච
 ඨිතා අභොසි”ති (අ. නි. 5.196) එත්ථ පඤ්ඤත්ති. “ජාති ද්විභි බන්ධෙහි
 සඬ්ගහිතා”ති (ධාතු. 71) එත්ථ සඬ්ගතලක්ඛණං. “සම්පතිජාතො, ආනන්ද,

බොධිසත්තො”ති (දී. නි. 2.31; ම. නි. 3.207) එත්ථ පසුති. “භවපච්චයා ජාති”ති (මහාව. 1; උදා. 1; ම. නි. 1.403; සං. නි. 2.53; විහ. 225; කථා. 450) ව, “ජාතිපි දුක්ඛා”ති (මහාව. 14; විහ. 190; දී. නි. 2.387; ම. නි. 2.373; සං. නි. 5.1081; පටි. ම. 2.30) ව එත්ථ පරියායතො පටිසන්ධික්ඛණො, නිජ්ජරියායතො පන තත්ථ තත්ථ නිබ්බත්තමානානං සත්තානං යෙ යෙ ඛන්ධා පාතුභවන්ති, තෙසං තෙසං පට්ඨපාතුභාවො ජාති නාම.

කස්මා පනෙසා ජාති දුක්ඛාති වෙ? අනෙකෙසං දුක්ඛානං වත්ථුභාවතො. අනෙකානි හි දුක්ඛානි. සෙය්‍යාටීදං – දුක්ඛදුක්ඛං විපරිණාමදුක්ඛං සඬ්ඛාරදුක්ඛං පටිච්ඡන්තදුක්ඛං අප්පට්ච්ඡන්තදුක්ඛං පරියායදුක්ඛං නිජ්ජරියායදුක්ඛන්ති.

තත්ථ කායිකචෙතසිකා දුක්ඛචෙදනා සභාවතො ව නාමතො ව දුක්ඛත්තා “දුක්ඛදුක්ඛ”න්ති වුච්චති.

සුඛචෙදනා විපරිණාමෙන දුක්ඛුප්පත්තිහෙතුතො විපරිණාමදුක්ඛං. උපෙක්ඛාවෙදනා වෙච අවසෙසා ව තෙභුමකා සඬ්ඛාරා උදයබ්බයපිළිත්තා සඬ්ඛාරදුක්ඛං.

කණ්ණසුලදන්තසුලරාගජපරිලාභදොසමොභජපරිලාභාදි කායිකචෙතසිකො ආබාධො පුච්ඡිත්වා ජාතිතබ්බතො උපක්කමස්ස ව අපාකට්ඨාවතො පටිච්ඡන්තදුක්ඛං. අපාකට්ඨක්ඛන්තිපි වුච්චති.

ද්වන්තිංසකම්මකාරණාදිසමුට්ඨානො ආබාධො අපුච්ඡිත්වාච ජාතිතබ්බතො උපක්කමස්ස ව පාකට්ඨාවතො අප්පට්ච්ඡන්තදුක්ඛං. පාකට්ඨක්ඛන්තිපි වුච්චති.

යපෙත්වා දුක්ඛදුක්ඛං සෙසං දුක්ඛසච්චවිභවිගෙ ආගතං ජාතිආදි සබ්බමිපි තස්ස තස්ස දුක්ඛස්ස වත්ථුභාවතො පරියායදුක්ඛං. දුක්ඛදුක්ඛං පන නිජ්ජරියායදුක්ඛන්ති වුච්චති.

තත්‍රායං ජාති යං තං බාලපණ්ඩිතසුත්තාදීසු (ම. නි. 3.246 ආදයො) භගවතාපි උපමාවසෙන පකාසිතං ආපායිකං දුක්ඛං, යඤ්ච සුගතියම්පි මනුස්සලොකෙ ගබ්භොක්කන්තිමූලකාදිහෙදං දුක්ඛං උප්පජ්ජති, තස්ස වත්ථුභාවතො දුක්ඛා.

තත්‍රිදං ගබ්භොක්කන්තිමූලකාදිහෙදං දුක්ඛං – අයඤ්චි සත්තො මාතුකුච්ඡිමිහි නිබ්බත්තමානො න උප්පලපදුමපුණ්ඩරිකාදීසු නිබ්බත්තති, අථ බො හෙට්ඨා ආමාසයස්ස උපරි පක්කාසයස්ස උදරපටලපිට්ඨිකණ්ටකානං වෙමජ්ඣෙකෙ පරමසම්බාධෙ නිබ්බන්ධකාරෙ නානාකුණපගන්ධපරිභාවිතෙ අසුචිපරමදුග්ගන්ධපවනවිවරිතෙ අධිමත්තපෙගුච්ඡෙ කුච්ඡිප්පදෙසෙ සුතිමච්ඡසුතිකුමමාසවන්දනිකාදීසු කිම් විය නිබ්බත්තති. සො තත්ථ නිබ්බත්තො දස මාසෙ මාතුකුච්ඡිසම්භවෙන උස්මනා පුට්ඨාකං විය පච්චමානො පිට්ඨපිණ්ඩි විය

සෙදියමානෝ සම්ඤ්ජනපසාරණාදිවිරහිතෝ අධිමත්තං දුක්ඛං පච්චන්තහොතිති, ඉදං තාව ගම්භොක්කන්තිමූලකං දුක්ඛං.

යං පන සො මාතු සහසා උපක්ඛලනගමනනිසිදනවුටියානපරිවත්තනාදිසු සුරාධුත්තහත්ථගතෝ ඵලකෝ විය අහිතුණ්ඨිකහත්ථගතෝ සප්පපොතකෝ විය ව ආකඨ්ඨනපරිකඨ්ඨනඔධුනනද්ධුනනාදිනා උපක්කමෙන අධිමත්තං දුක්ඛං අනුභවති, යඤ්ච මාතු සීතුදකපානකාලෙ සීතනරකුපපන්නෝ විය උණ්භයාගුහත්තාදිඅප්ඤ්ඤාහරණකාලෙ අභිගාරවුට්ඨිසම්පරිකිණ්ණෝ විය ලොණම්බිලාදිඅප්ඤ්ඤාහරණකාලෙ ධාරාපටිච්ඡකාදිකම්මකාරණපන්නෝ විය තිබ්බං දුක්ඛං අනුභොති, ඉදං ගම්භපරිහරණමූලකං දුක්ඛං.

යං පනස්ස මුල්භගම්භාය මාතුයා මිත්තාමච්චසුභජ්ජාදිහිපි අදස්සනාරහෙ දුක්ඛුප්පත්තිටියානෙ ඡෙදනඵාලනාදිහි දුක්ඛං උප්පජ්ජති, ඉදං ගම්භවිපත්තිමූලකං දුක්ඛං.

යං විජායමානාය මාතුයා කම්මපෙහි වාතෙහි පරිවත්තෙන්වා නරකපපාතං විය අතිභයානකං යොනිමග්ගං පටිපාතියමානස්ස පරමසම්බාධෙන ව යොනිමුඛෙන තාලච්ඡිග්ගලෙන විය මහානාගස්ස නිකඨ්ඨියමානස්ස නරකසත්තස්ස විය ව සඨ්ඝාතපබ්බතෙහි විචුණ්ණියමානස්ස දුක්ඛං උප්පජ්ජති, ඉදං විජායනමූලකං දුක්ඛං.

යං පන ජාතස්ස තරුණවණසදිසසුබ්බමාලසරීරස්ස හත්ථග්ගහණන්භාපනධොවනචොළපරිමජ්ජනාදිකාලෙ සුවිමුඛබ්බරධාරාහි විජ්ඣානඵාලනසදිසං දුක්ඛං උප්පජ්ජති, ඉදං මාතුකුච්ඡිතෝ ඛණිතික්ඛමනමූලකං දුක්ඛං.

යං පන තතෝ පරං පචත්තියං අත්තනාව අත්තානං වධෙන්තස්ස අවෙලකවතාදිවසෙන ආතාපනපරිතාපනානුයොගමනුයුත්තස්ස කොධවසෙන අභුඤ්ජන්තස්ස උබ්බන්ධන්තස්ස ව දුක්ඛං හොති, ඉදං අත්තූපක්කමමූලකං දුක්ඛං.

යං පන පරතෝ වධබන්ධනාදිති අනුභවන්තස්ස දුක්ඛං උප්පජ්ජති, ඉදං පරුපක්කමමූලකං දුක්ඛන්ති.

ඉති ඉමස්ස සබ්බස්සාපි දුක්ඛස්ස අයං ජාති වත්ථුමෙව හොති, ඉදං ජාතිදුක්ඛං අන්වෙති.

ජරාදුක්ඛන්ති දුවිධා ජරා – සඨ්ඛතලක්ඛණඤ්ච ඛණ්ඨිච්චාදිසම්මතෝ සන්තතියං ඵකභවපරියාපන්නෝ ඛන්ධපුරාණභාවෝ ව, සා ඉධ අධිජ්ජෙතා. සා පනෙසා දුක්ඛා සඨ්ඛාරදුක්ඛභාවතෝ චෙව දුක්ඛවත්ථුතෝ ව. යං හිදං අඨ්ඨගපච්චඨගසිථිලභාවතෝ ඉන්ද්‍රියවිකාරවිරූපතා යොබ්බනවිනාසබලපසාතසතිමතිවිජ්ජවාසපරපරිභවාදිඅනෙකපච්චයං කායිකචෙතසිකං දුක්ඛමුප්පජ්ජති, ජරා තස්ස වත්ථු. තෙනෙතං වුවිචති –

“අඩිගානං සිථිලභාවා, ඉන්ද්‍රියානං විකාරතො;
යොබ්බනස්ස විනාසෙන, බලස්ස උපසාතතො.

“විජ්ජවාසා සතාදීනං, පුත්තදාරෙහි අත්තතො;
අජ්ජසාදනීයතො චෙව, භියොසා බාලත්තපත්තියා.

“පජ්ජොති දුක්ඛං යං මච්චො, කායිකං මානසං තථා;
සබ්බමෙතං ජරාහෙතු, යස්මා තස්මා ජරා දුඛා”ති. (විභ. අට්ඨ. 192; විසුද්ධි. 2.542);

ඉදං ජරාදුක්ඛං අන්වෙතීති සම්බන්ධො. බ්‍යාධීති විවිධං දුක්ඛං ආදහනි විදහනීති බ්‍යාධි. බ්‍යාධියති තාපයති කම්පයතීති වා බ්‍යාධි.

මරණදුක්ඛන්ති එත්ථාපි දුට්ඨං මරණං සඬ්ඛතලක්ඛණඤ්ච, යං සන්ධාය චුත්තං “ජරාමරණං ද්විභි ඛන්ධෙහි සඬ්ඛන”න්ති (ධාතු. 71). එකභවපරියාපන්නජීවිතින්ද්‍රියපබන්ධවිච්ඡේදො ව, යං සන්ධාය චුත්තං “නිව්චං මරණතො භය”න්ති (සු. නි. 581; ජා. 1.11.88). තං ඉධ අධිජ්ජෙතං. ජාතිපච්චයා මරණං උපක්කමමරණං සරසමරණං ආයුක්ඛයමරණං පුඤ්ඤක්ඛයමරණන්තිපි තස්සෙව නාමං. පුන ඛණිකමරණං සම්මුතිමරණං සමුච්ඡේදමරණන්ති අයම්පි හෙදො චෙදිතබ්බො. පචත්තෙ රූපාරූපධම්මානං හෙදො ඛණිකමරණං නාම. තිස්සො මතො චුස්සො මතොති ඉදං පරමත්ථතො සත්තස්ස අභාවා, සස්සං මතං, රුක්ඛො මතොති ඉදම්පි ජීවිතින්ද්‍රියස්ස අභාවා සම්මුතිමරණං නාම. බිණාසවස්ස අජ්ජපිසන්ධිකා කාලකිරියා සමුච්ඡේදමරණං නාම. බාහිරසම්මුතිමරණං යපෙත්වා ඉතරං සම්මුතිමරණඤ්ච ඉධ යථාචුත්තජ්ජපබන්ධවිච්ඡේදනභාවෙන සඬ්ඛනං, දුක්ඛස්ස පන චත්ථභාවතො දුක්ඛං. තෙනෙනං චුච්චති –

“පාපස්ස පාපකම්මාදි-නිමිත්තමනුපස්සතො;
භද්දස්සාපසහන්තස්ස, වියොගං පියවත්ථුකං;
මීයමානස්ස යං දුක්ඛං, මානසං අවිසෙසතො.

“සබ්බෙසඤ්චාපි යං සන්ධි-බන්ධනවිච්ඡේදනාදිකං;
විතුජ්ජමානමම්මානං, හොති දුක්ඛං සරීරජං.

“අසය්හමජ්ජතිකාරං, දුක්ඛස්සෙතස්සිදං යතො;
මරණං චත්ථු තෙනෙනං, දුක්ඛමිච්චෙව භාසිත”න්ති. (විභ. අට්ඨ. 193; විසුද්ධි. 2.543);

සොකපරිදෙවදුක්ඛදොමනස්සුපායාසදුක්ඛන්ති එත්ථ සොකාදීසු සොකො නාම ඤාතිබ්‍යසනාදීහි ථුට්ඨස්ස අන්තොනිජ්ඣානලක්ඛණො චිත්තසන්නාපො. දුක්ඛො පනස්ස දුක්ඛදුක්ඛන්තා චෙව දුක්ඛස්ස ව චත්ථභාවතො. තෙනෙනං චුච්චති –

“සත්තානං හදයං සොකො, සල්ලං විය විතුජ්ජති;
අග්ගිතත්තොව නාරාවො, භුසඤ්ච ධහතෙ සුත.

“සමාවහති ච ඛ්‍යාධි-ජරාමරණභෙදනං;
දුක්ඛමිපි විවිධං යස්මා, තස්මා දුක්ඛොති වුච්චති” ති. (විහ. අට්ඨ. 194;
විසුද්ධි. 2.544);

පරිදෙවො නාම ඤාතිඛ්‍යාසනාදීහි චුට්ඨස්ස වචිපලාපො. දුක්ඛො පනස්ස
සංසාරදුක්ඛභාවතො දුක්ඛවත්ථුතො ච. තෙනෙනං වුච්චති –

“යං සොකසල්ලවිහතො පරිදෙවමානො,
කණ්ඨොට්ඨනාලුතලසොසජමජ්ජසය්හං;
හිංයොධිමත්තමධිගච්ජතියෙව දුක්ඛං, දුක්ඛොති තෙන හගවා
පරිදෙවමාහා” ති. (විහ. අට්ඨ. 195; විසුද්ධි. 2.545);

දුක්ඛං නාම කායපිළනලක්ඛණං කායිකං දුක්ඛං. දුක්ඛං පනස්ස දුක්ඛදුක්ඛත්තා
වෙව මානසදුක්ඛාවහනතො ච. තෙනෙනං වුච්චති –

“පිළෙති කායිකමිදං, දුක්ඛං දුක්ඛඤ්ච මානසං හිංයො;
ජනයති යස්මා තස්මා, දුක්ඛන්ති විසෙසතො වුත්ත” ති. (විහ. අට්ඨ. 196-
197; විසුද්ධි. 2.546);

දොමනස්සං නාම චිත්තපිළනලක්ඛණං මානසං දුක්ඛං. දුක්ඛං පනස්ස
දුක්ඛදුක්ඛත්තා වෙව කායිකදුක්ඛාවහනතො ච. වෙනොදුක්ඛසමජ්ජිතා හි කෙසෙ
පකිරිය කන්දන්ති, උරාති පතිපිසෙන්නි, ආවට්ටන්ති, විවට්ටන්ති, ඡින්නපපාතං
පපතන්ති, සත්ථං ආහරන්ති, විසං බාදන්ති, රජ්ජුයා උබ්බන්ධන්ති, අග්ගිං පවිසන්ති,
නානාජපකාරං දුක්ඛං අනුභවන්ති. තෙනෙනං වුච්චති –

“පිළෙති යතො චිත්තං, කායස්ස ච පිළනං සමාවහති;
දුක්ඛන්ති දොමනස්සමිපි, දොමනස්සං තතො අහු” ති. (විහ. අට්ඨ. 196-
197; විසුද්ධි. 2.547);

උපායාසො නාම ඤාතිඛ්‍යාසනාදීහි චුට්ඨස්ස අධිමත්තවෙනොදුක්ඛජ්ජහාවිතො
දොසොයෙව. සඬ්ඛාරක්ඛන්ධපරියාපන්තො එකො ධම්මොති එකෙ. දුක්ඛො
පනස්ස සඬ්ඛාරදුක්ඛභාවතො චිත්තං පරිදහනතො කායස්ස විහනනතො ච.
තෙනෙනං වුච්චති –

“චිත්තස්ස ච පරිදහනා, කායස්ස විහනනතො ච අධිමත්තං;
යං දුක්ඛමුපායාසො, ජනෙති දුක්ඛො තතො වුත්තො” ති. (විහ. අට්ඨ. 198;
විසුද්ධි. 2.548);

එත්ථ ච මන්දග්ගිනා අන්තොභාජනෙ පාකො විය සොකො, තික්ඛග්ගිනා පච්චිමානස්ස භාජනතො ඛහි නික්ඛමනං විය පරිදෙවො, ඛහි නික්ඛන්තාවසෙසස්ස නික්ඛමිතුම්පි අප්පභොන්තස්ස අන්තොභාජනෙයෙව යාව පරික්ඛයා පාකො විය උපායාසො දට්ඨබ්බො.

නෙරයිකං දුක්ඛන්ති නිරයෙ පඤ්චවිධබන්ධනාදිකං දුක්ඛං අන්වෙති, තං දෙවදුතසුත්තෙන දීපෙතබ්බං. තෙනෙනං වුව්වති –

“ජායෙථ නො වෙ නරකෙසු සත්තො, තත්ථග්ගිදාහාදිකමප්පසස්භං; උභෙථ දුක්ඛං නු කුහිං පතිට්ඨං, ඉච්චාහ දුක්ඛාති මුනිධ ජාති”න්ති. (විභ. අට්ඨ. 191; විසුද්ධි. 2.541);

තිරච්ඡානයොනිකං දුක්ඛන්ති තිරච්ඡානෙසු කසාපතොදනාලනවිජ්ඣනාදිකං අනෙකවිධං දුක්ඛං අන්වෙති, තං බාලපණ්ඩිතසුත්තතො ගහෙතබ්බං. තෙනෙනං වුව්වති –

“දුක්ඛං තිරච්ඡෙසු කසාපතොදනණ්ඩාහිසානාදිභවං අනෙකං; යං තං කථං තත්ථ භවෙය්‍ය ජාතිං, විනා තහිං ජාති තතොපි දුක්ඛා”න්ති. (විභ. අට්ඨ. 191; විසුද්ධි. 2.541);

පෙත්තිවිසයිකං දුක්ඛන්ති පෙනෙසු පන චූප්පිපාස වාතාතපාදිනිබ්බත්තං දුක්ඛඤ්ච ලොකන්තරෙ තිබ්බන්ධකාරෙ අසය්‍යසිතාදිදුක්ඛඤ්ච අන්වෙති. තෙනෙනං වුව්වති –

“පෙනෙසු දුක්ඛං පන චූප්පිපාසවාතාතපාදිප්පභවං විචිත්තං; යස්මා අජාතස්ස න තත්ථ අත්ථී, තස්මාපි දුක්ඛං මුනි ජාතිමාහ.

“තිබ්බන්ධකාරෙ ච අසය්‍යසිතෙ, ලොකන්තරෙ යං අසුරෙසු දුක්ඛං; න තං භවෙ තත්ථ න වස්ස ජාති, යතො අයං ජාති තතොපි දුක්ඛා”න්ති. (විභ. අට්ඨ. 191; විසුද්ධි. 2.541);

මානුසිකං දුක්ඛන්ති මනුස්සෙසු වධබන්ධනාදිකං දුක්ඛං. ගබ්භොක්කන්තිමූලකං දුක්ඛන්ති “අයඤ්චි සත්තො මාතුකුච්ඡිමිහි නිබ්බත්තමානො න උප්පලපදුමපුණ්ඩරිකාදීසු නිබ්බත්තති”තිආදිනා නයෙන යං ජාතිදුක්ඛං වුත්තං, ඉදං තාව ගබ්භොක්කන්තිමූලකං දුක්ඛං අන්වෙති. ගබ්භෙ ධීතිමූලකං දුක්ඛන්ති යං පන “සො මාතු සහසා උපක්ඛලනගමනනිසිදනා”තිආදිනා නයෙන යං තිබ්බං දුක්ඛං වුත්තං, ඉදං ගබ්භෙ ධීතිමූලකං දුක්ඛං අන්වෙති. ගබ්භා වුට්ඨානමූලකං දුක්ඛන්ති “යං පනස්ස මුල්භගබ්භාය මාතුයා මිත්තාමච්චසුභජ්ජාදිහිපි අදස්සනාරහෙ දුක්ඛුප්පත්තිට්ඨානෙ”තිආදිනා නයෙන යං දුක්ඛං වුත්තං, ඉදං මාතුකුච්ඡිතො ඛහි නික්ඛන්තමූලකං දුක්ඛං අන්වෙති. තෙනෙනං වුව්වති –

“යඤ්චාපි ගුරුතරකෙ විය මාතුගබ්භෙ,
සත්තො වසං චිරමතො බහි නික්ඛමනඤ්ච;
පජ්ජෙති දුක්ඛමතිසොරමිදම්පි නත්ථී,
ජාතිං විනා ඉතිපි ජාති අයඤ්ථි දුක්ඛා.

“කිං භාසිතෙන බහුතා නනු යං කුහිඤ්චි,
අත්ථිධ කිඤ්චිරපි දුක්ඛමිදං කදාවි;
නෙවත්ථී ජාතිචිරතෙ යදතො මහෙසි,
දුක්ඛාති සබ්බපයමං ඉමමාහ ජාති”න්ති. (විභ. අට්ඨ. 191; විසුද්ධි. 2.541);

ජාතස්සුපනිබන්ධකං දුක්ඛන්ති ජාතස්ස උපනිබන්ධනං
න්භානලෙපනබාදනපිචනාදිජග්ගනදුක්ඛං අන්වෙති. ජාතස්ස පරාධෙය්‍යකං
දුක්ඛන්ති පරස්ස අඤ්ඤස්ස ආයත්තං ඉස්සරියදුක්ඛං අන්වෙති. “සබ්බං පරවසං
දුක්ඛ”න්ති හි චුත්තං. අත්තූපක්කමං දුක්ඛන්ති යං අත්තනාව අත්තනාං
වධෙන්නස්ස අවෙලකචනාදිවසෙන ආතාපනපරිතාපනානුයොගමනුයුත්තස්ස
කොධවසෙන අභුඤ්ජන්තස්ස උබ්බන්ධන්තස්ස ච දුක්ඛං භොති, ඉදං අත්තූපක්කමං
දුක්ඛං අන්වෙති. පරුපක්කමං දුක්ඛන්ති යං පරතො වධ්බන්ධනාදීනි අනුභවන්තස්ස
උප්පජ්ජති, ඉදං පරුපක්කමං දුක්ඛං අන්වෙති. දුක්ඛදුක්ඛන්ති කායිකචෙතසිකා
දුක්ඛා වෙදනා සභාවතො ච නාමතො ච දුක්ඛත්තා දුක්ඛදුක්ඛං, ඉදං දුක්ඛදුක්ඛං
අන්වෙති. සඬ්ඛාරදුක්ඛන්ති උපෙක්ඛාවෙදනා වෙච අවසෙසා ච තෙභුමකසඬ්ඛාරා
උදයබ්බයපිළිත්තා සඬ්ඛාරදුක්ඛං, ඉදං සඬ්ඛාරදුක්ඛං අන්වෙති.
විපරිණාමදුක්ඛන්ති සුඛවෙදනා විපරිණාමදුක්ඛස්ස හෙතූතො විපරිණාමදුක්ඛං, ඉදං
විපරිණාමදුක්ඛං අන්වෙති.

මාතුමරණන්ති මාතුයා මරණං. පිතුමරණන්ති පිතුතො මරණං. භාතුමරණන්ති
ජෙට්ඨකනිට්ඨභාතුනං මරණං. හගිනිමරණන්ති ජෙට්ඨකනිට්ඨහගිනීනං මරණං.
පුත්තමරණන්ති පුත්තානං මරණං. ධිතුමරණන්ති ධිතුනං මරණං. ඤාතිබ්‍යසනං
දුක්ඛන්ති ඤාතීනං බ්‍යසනං, වොරරොගහයාදිහි ඤාතික්ඛයො, ඤාතිචිනාසොති
අත්ථො. තෙන ඤාතිබ්‍යසනෙන චුට්ඨස්ස අජ්ඣොත්ථට්ඨස්ස අභිභූතස්ස උප්පන්නං
දුක්ඛං ඤාතිබ්‍යසනං දුක්ඛං, තං ඤාතිබ්‍යසනං දුක්ඛං අන්වෙති. සෙසෙසුපි එසෙව
නයො. අයං පන විසෙසො – භොගානං බ්‍යසනං භොගබ්‍යසනං, රාජවොරාදිවසෙන
භොගක්ඛයො, භොගචිනාසොති අත්ථො. චුත්තනායෙන තං භොගබ්‍යසනං දුක්ඛං
අන්වෙති. රොගබ්‍යසනන්ති රොගො එව බ්‍යසනං රොගබ්‍යසනං. රොගො හි
ආරොග්‍යං බ්‍යසති චිනාසෙතීති බ්‍යසනං, චුත්තනායෙන තං රොගබ්‍යසනං දුක්ඛං
අන්වෙති. සීලබ්‍යසනං දුක්ඛන්ති සීලස්ස බ්‍යසනං සීලබ්‍යසනං, දුස්සීලාස්සෙන
නාමං. චුත්තනායෙන තං සීලබ්‍යසනං දුක්ඛං අන්වෙති. සම්මාදිට්ඨිං විනාසයමානා
උප්පන්නා දිට්ඨියෙව බ්‍යසනං දිට්ඨිබ්‍යසනං, චුත්තනායෙන තං දිට්ඨිබ්‍යසනං දුක්ඛං
අන්වෙති. එත්ථ ච පුරිමානි ද්වෙ අනිජ්ජන්තානි, පච්ඡිමානි තිණි නිජ්ජන්තානි
තිලක්ඛණාහතානි. පුරිමානි ච තිණි නෙව කුසලානි නාකුසලානි.
සීලදිට්ඨිබ්‍යසනද්වයං අකුසලං.

යථාති ඔපම්මෙ. භින්නං නාවන්ති සිථිලබන්ධනං නාවං, ජජ්ජරිභූතං වා පදරුග්ඝාටිමං වා. දකමෙසින්ති උදකදායිං උදකජ්ජවෙසනිං. තතො තතො උදකං අන්වෙතීති තතො තතො භින්නට්ඨානතො උදකං පවිසති. පුරතොපීති නාවාය පුරිමභාගතොපි. පච්ඡතොපීති තස්සා පච්ඡිමභාගතොපි. භෙට්ඨතොපීති අධොභාගතොපි. පස්සතොපීති උභයපස්සතොපි. යං අන්තරන්තරා න චුත්තං, තං පාඨානුසාරෙන වෙදිතබ්බං.

තස්මා කායගතාසතිආදිභාවනාය ජන්තු, සදා සතො හුත්වා වික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදවසෙන රූපාදීසු වත්ථුකාමෙසු සබ්බජ්ජකාරම්පි කිලෙසකාමං පරිවජ්ජෙන්නො කාමානි පරිවජ්ජෙය්‍යා. එවං තෙ කාමෙ පභාය තජ්ජභානකරමග්ගෙනෙව චතුබ්බිධම්පි ඔසං තරෙය්‍ය තරිතුං සක්කුණෙය්‍යා. තතො යථා පුරිසො ගරුකං නාවං උදකං සිඤ්චිත්වා ලහුකාය නාවාය අජ්ජකසිරෙනෙව පාරගු භවෙය්‍ය පාරං ගච්ඡෙය්‍යා, එවමෙවං අත්තභාවනාවං කිලෙසුදකගරුකං සිඤ්චිත්වා ලහුකෙන අත්තභාවෙන පාරගු භවෙය්‍යා. සබ්බධම්මපාරං නිබ්බානං ගතො භවෙය්‍යා, අරහත්තජ්ජත්තියා ගච්ඡෙය්‍යා අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බානෙනාති අරහත්තනිකුටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි.

තස්මාති යස්මා ජාතිආදිකං දුක්ඛං එතං පුග්ගලං අන්වෙති, තස්මා. තංකාරණා තංභෙතුතිආදීසුපි එසෙව නයො. යස්මා චුත්තජ්ජකාරදුක්ඛං එතං අන්වෙති, තංභෙතු. යස්මා අන්වෙති තජ්ජච්චයා, යස්මා අන්වෙති තංනිදානන්ති එවං පදයොජනා කාතබ්බා. භෙතුතිආදීති කාරණවෙවචනාති. කාරණඤ්ඤි තෙන තස්ස ඵලං භිනොති පවත්තතීති භෙතු. තං තං පටිච්ච ඵලං එති පවත්තතීති පච්චයො. “හන්ද නං ගණ්හථා” ති දස්සෙන්නං විය අත්තනො ඵලං නිදෙතීති නිදානං.

“තංකාරණාති අකාරණනික්කාරණපටිසෙධො. තංභෙතුති අභෙතුමභාභූතභෙතුපටිසෙධො. තජ්ජච්චයාති අජ්ජච්චයෙන සද්ධිං අසාධාරණපච්චයපටිසෙධො. තංනිදානාති අනිදානෙන සභ ආගමාධිගමනිදානපටිසෙධො” ති එවමෙකෙ වණ්ණෙයන්ති. එතං ආදීනවං සම්පස්සමානොති එතං චුත්තජ්ජකාරං උපද්දවං විපස්සනාඤ්ඤාණෙන සම්මා පස්සමානො දක්ඛමානො.

සදාති මූලපදං. පුන සදාති අත්ථපදං. සදාති සබ්බදිවසෙ. සබ්බදාති සබ්බස්මිං කාලෙ. සබ්බකාලන්ති පුබ්බණ්ණාදිසබ්බකාලං. නිච්චකාලන්ති දිවසෙ දිවසෙ. ධූවකාලන්ති අබ්බොච්ඡන්තකාලං. සතතන්ති නිරන්තරං. සම්මතන්ති එකිභූතං. අබ්බොකිණ්ණන්ති අඤ්ඤෙන අසම්මිස්සං. පොඬබානුපොඬබන්ති පටිපාටියා සට්ඨං “පොඬබානුපොඬබං අවිරාධිතං උපට්ඨාතී” තිආදීසු (සං. නි. 5.1115) විය. උදකුම්කජාතන්ති නිබ්බත්තඋදකලාමිතරඬිගං විය. අවිච්ඡිති අවිරලං. සන්තතීති අනුපච්ඡින්නං. සහිතන්ති සට්ඨං එකිභූතං වා “සහිතං මෙ, අසහිතං තෙ” තිආදීසු (දී. නි. 1.202) විය. එස්සිතන්ති චුස්සිතං “නිවාතෙ චුස්සිතග්ගලෙ” තිආදීසු විය. පුරෙහත්තං පච්ඡාහත්තන්ති ද්වෙ පදානි දිවාකාලවිභාගවසෙන. පුරිමං යාමං.

මජ්ඣිමං යාමං පච්ඡිමං යාමන්ති තිණි රත්තිවිභාගවසෙන. කාලෙ ජුණ්හෙනි අඬ්ඬමාසවසෙන. වස්සෙ...පෙ.... ගිම්හෙනි තිණි උතුරවසෙන. පූර්වමෙ වයොඛන්ධෙ...පෙ.... පච්ඡිමෙ වයොඛන්ධෙති තිණි වයොවිභාගවසෙන වුත්තානීති ඤාතබ්බං.

සතොති චතුභි කාරණෙහි සතො. “කායෙ කායානුපස්සනාසතිපට්ඨානං භාවෙන්තො සතො” තිආදීනි “එවං සමුච්ඡේදතො කාමෙ පරිවජ්ජෙය්‍යා” ති පරියොසානානි වුත්තත්ථානෙව. අපි ව සත්තත්තා සතොති තීසු වත්ථුසු සත්තභාවෙන වා තයො කිලෙසෙ පටික්කමාපෙතුං සත්තිභාවෙන වා සත්තත්තා සතො. සත්තත්තාති කිලෙසොපක්කිලෙසෙ පලාපෙත්වා යානෙන ව ආරම්මණෙන ව පමොවෙත්වා සත්තත්තා සතො. සමිත්තත්තාති ඉට්ඨඵලදායකපුඤ්ඤෙන ව අනිට්ඨඵලදායකපාපෙන ව සමිත්තත්තා සතො. සත්තධම්මසමන්තාගතොති සජ්ජුරිසධම්මෙ භජනතො බුද්ධාදිඅරියපුග්ගලෙ සෙවනතො සත්තධම්මසමන්තාගතත්තා සතො.

වත්ථුකාමෙ පරිජානිත්වාති එතෙ වුත්තජ්ජකාරෙ තෙභූමකෙ වත්ථුකාමෙ තීරණපරිඤ්ඤාය ජානිත්වා. පභායාති කිලෙසකාමෙ පභානපරිඤ්ඤාය පරිවච්ඡිත්වා. පජභිත්වාති ඡඩ්ඛෙත්වා. කිං කවචරං විය පිටකෙනාති? න හි, අපි ව බො තං විනොදෙත්වා තරිත්වා විජ්ඣිත්වා නිහරිත්වා. කිං බලිබද්දමිව පතොදෙනාති? න හි, අථ බො තං බ්‍යන්තිං කරිත්වා විගතන්තං කරිත්වා. යථාස්ස අන්තොපි නාවසිස්සති, අන්තමසො භඩ්ගමත්තමපි, තථා තං කරිත්වා. කථං පන තං තථා කතන්ති? අනභාවං ගහෙත්වා අනු අභාවං ගමෙත්වා. සමුච්ඡේදජ්ජභානෙන යථා සමුච්ඡින්නා හොති, තථා කරිත්වාති වුත්තං හොති. එස නයො කාමච්ඡන්දනීවරණාදීසු.

කාමොසන්තිආදීසු පඤ්චකාමගුණිකරාගො අවසිද්ධන්ධෙය්‍ය “කාමොසො” ති වුච්චති. භවොසොති රූපාරූපභවෙසු ඡන්දරාගො ඤානානිකන්ති ව. දිට්ඨොසොති සස්සතදිට්ඨාදිසභගතා භවෙ පත්ථනායෙව, දිට්ඨොසො භවොසෙ එව සමොධානං ගච්ඡති. අවිජ්ජොසො චතුසු සච්චෙසු අඤ්ඤාණං. තත්ථ කාමගුණෙ අස්සාදතො මනසි කරොතො අනුජ්ජන්තො ව කාමොසො උජ්ජජ්ජති, උජ්ජන්තො ව කාමොසො සංවඩ්ඪති. මහග්ගතධම්මෙ අස්සාදතො මනසි කරොතො අනුජ්ජන්තො ව භවොසො උජ්ජජ්ජති, උජ්ජන්තො ව සංවඩ්ඪති. තෙභූමකධම්මෙසු චතුච්ඡල්ලාසපදට්ඨානභාවෙන අනුජ්ජන්තො ව අවිජ්ජොසො උජ්ජජ්ජති, උජ්ජන්තො ව සංවඩ්ඪතීති වෙදිතබ්බො. වුත්තනයපච්චතීකතො සුක්කපක්ඛො විත්ථාරෙතබ්බො.

අජ්ජණිතවිමොක්ඛං පටිපන්නො කාමොසං, අනිමිත්තවිමොක්ඛං පටිපන්නො භවොසං, සුඤ්ඤතවිමොක්ඛං පටිපන්නො අවිජ්ජොසඤ්ච තරෙය්‍ය. පට්ඨමග්ගවසෙන තරෙය්‍ය, දුතියමග්ගවසෙන උත්තරෙය්‍ය, තතියමග්ගවසෙන පතරෙය්‍ය, චතුත්ථමග්ගවසෙන සමතික්කමෙය්‍ය, එලවසෙන චීතිවත්තෙය්‍යාති. අථ වා “කාමොසවසෙන තරෙය්‍ය, භවොසවසෙන උත්තරෙය්‍ය, දිට්ඨොසවසෙන

පතරෙයා, අවිජ්ජොසවසෙන සමතික්කමෙයා, සබ්බොසවසෙන චිතිවත්තෙයා”ති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

ගරුකන්ති න සල්ලභුකං. භාරිකන්ති භාරභණ්ඩං එත්ථ යපයන්තිති භාරිකං. උදකං සිත්වාති උදකං සිඤ්චිත්වා. ඔසිඤ්චිත්වාති අතිරෙකං සිඤ්චිත්වා. ඡඩ්ඛෙත්වාති පාතෙත්වා. ලභුකායාති සල්ලභුකාය. බිජ්ජන්ති සීසං. ලභුන්ති තංඛණං. අජ්ජකසිරිතොවාති නිදුක්ඛෙනෙව. පාරං වුව්වති අමතං නිබ්බානන්ති සක්කායමරතො පාරභූතං පාරං. තණ්හාවානතො නික්ඛන්තං නිබ්බානං කථීයති. යොසොති යො එසො. සබ්බසඬ්ඛාරසමථොතිආදි සබ්බං නිබ්බානමෙව. යස්මා හි තං ආගම්ම සබ්බසඬ්ඛාරවිජ්ජන්තිතාති සමන්ති වූපසමන්ති, තස්මා “සබ්බසඬ්ඛාරසමථො”ති වුව්වති. යස්මා චෙතං ආගම්ම සබ්බෙ උපධයො පටිනිස්සට්ඨා හොන්ති, සබ්බා තණ්හා ඛීයන්ති, සබ්බෙ කිලෙසරජ්ජා විරජ්ජන්ති, සබ්බං දුක්ඛං නිරුජ්ඣති, තස්මා “සබ්බුපධිපටිනිස්සග්ගො, තණ්හක්ඛයො, විරාගො, නිරොධො”ති වුව්වති. යා පනෙසා තණ්හා භවෙන භවං, එලෙන වා සද්ධිං කම්මං චිත්ති සංසිඬ්ඛතීති කත්වා වානන්ති වුව්වති, තතො නික්ඛන්තං වානතොති නිබ්බානං. පාරං ගච්ඡෙයා නිමිත්තවසෙන එකතො වුට්ඨානගොත්‍රභුඤ්ජාණෙන නිබ්බානපාරං පාපුණෙයා. අධිගච්ඡෙයා නිමිත්තපවත්තෙහි උභතොවුට්ඨානමග්ගඤ්ජාණෙන නිබ්බානපාරං විසෙසෙන පාපුණෙයා. චූසෙයා නිබ්බානාරම්මණඵලචිත්තවසෙන නිබ්බානපාරං චූසෙයා. සච්ඡිකරෙයා ගුණවසෙන චූසිත්වා පච්චවෙක්ඛණඤ්ජාණෙන නිබ්බානපාරං පච්චක්ඛං කරෙයා. අථ වා “පයමමග්ගෙන පාරං ගච්ඡෙයා, දුතියෙන අධිගච්ඡෙයා, තතියෙන චූසෙයා, චතුත්ථෙන සච්ඡි කරෙයා”ති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති. යොපි පාරං ගන්තුකාමොති යො කොචි විපස්සනාඤ්ජාණෙ ධීතො පුග්ගලො නිබ්බානපාරං ගන්තුකාමො, සොපි අවස්සං තත්ථ ගම්ස්සතීති පාරගු. චුත්තඤ්ඤෙනං – “ඔතිණ්ණොම්හි ජාතියා ජරාය මරණෙන සොකෙහි පරිදෙවෙහි දුක්ඛෙහි දොමනස්සෙහි උපායාසෙහි”තිආදි. පුබ්බභාගෙ අජ්ඣාසයවසෙන විපස්සනායොගෙන ච, සොපි පාරගු නාම. යොපි පාරං ගච්ඡතීති යොපි මග්ගසමඬ්ඨි නිබ්බානපාරං ගච්ඡති, සොපි පාරගු නාම. යොපි පාරං ගතොති යොපි මග්ගෙන කිච්චං නිට්ඨාපෙත්වා එලෙ ධීතො නිබ්බානපාරඬ්ගතො, සොපි පාරගු නාම.

තං ජිනවචනෙන දස්සෙතුං “චුත්තම්පි හෙතං භගවතා – තිණ්ණො පාරඬ්ගතො ථලෙ තිට්ඨති බ්‍රාහ්මණො”තිආදිමාභ. අභිඤ්ඤාපාරගුති අධිගතෙන ඤ්ජාණෙන ඤාතපරිඤ්ඤාය නිබ්බානපාරං ගන්තුකාමො ගච්ඡති, ගතොති පාරගු. පරිඤ්ඤාපාරගුති සබ්බධම්මානං තීරණපරිඤ්ඤාය සමතික්කමිත්වා චුත්තනයෙන පාරගු. පභානපාරගුති සමුදයපක්ඛිකානං කිලෙසානං පභානපරිඤ්ඤාය සමතික්කමිත්වා චුත්තනයෙන පාරගු. යො හි සබ්බධම්මං පරිජානාති, සො තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිජානාති ඤාතපරිඤ්ඤාය තීරණපරිඤ්ඤාය පභානපරිඤ්ඤායාති. තත්ථ කතමා ඤාතපරිඤ්ඤා? සබ්බධම්මං ජානාති “ඉමෙ අජ්ඣත්තිකා, ඉමෙ බාහිරා, ඉදමස්ස ලක්ඛණං, ඉමානි රසපච්චුපට්ඨානපදට්ඨානානි”ති, අයං

ඤාතපරිඤ්ඤා. කතමා තීරණපරිඤ්ඤා? එවං ඤාතං කත්වා ලබ්භමානවසෙන සබ්බධම්මං තීරෙති “අනිච්චතො දුක්ඛතො රොගතො” තිආදිනා (සං. නි. 3.122), අයං තීරණපරිඤ්ඤා. කතමා පභානපරිඤ්ඤා? එවං තීරයිත්වා අග්ගමග්ගෙන ධම්මෙසු ඡන්දරාගං පජහති, අයං පභානපරිඤ්ඤාති. ඉමා පරිඤ්ඤායො සන්ධාය “සො අභිඤ්ඤාපාරගු පරිඤ්ඤාපාරගු පභානපාරගු” ති ආහ.

භාවනාපාරගුති භාවනාය කොටිං පත්වා මග්ගවසෙන නිබ්බානපාරං ගතො. සච්ඡිකිරියාපාරගුති ඵලනිබ්බානවසෙන සච්ඡි කිරියාඵලනිබ්බානපාරං ගතො. සමාපත්තිපාරගුති අට්ඨන්තං සමාපත්තීනං පාරං පත්තො. සබ්බධම්මානන්ති පඤ්චක්ඛන්ධාදිසබ්බධම්මානං. සබ්බදුක්ඛානන්ති ජාතිදුක්ඛාදිසබ්බදුක්ඛානං. සබ්බකිලෙසානන්ති කායදුච්චරිතාදිසබ්බකිලෙසානං. අරියමග්ගානන්ති සොතාපත්තිමග්ගාදිවතුන්තං අරියමග්ගානං. නිරොධස්සාති නිබ්බානස්ස. සබ්බසමාපත්තීනන්ති සබ්බාසම්පි අට්ඨන්තං රූපාරූපසමාපත්තීනං. සොති සො අරියො. වසිජ්ජත්තොති වසිභාවජ්ජත්තො. අථ වා කන්තභාවං ඉස්සරියභාවං නිජ්ජන්තභාවං පත්තො. පාරමිජ්ජත්තොති පාරමිති අවසානං නිට්ඨානං, උත්තමභාවං වා තං පත්තො. කත්ථ පත්තොති ආහ “අරියස්මිං සීලස්මි” න්තිආදි. තත්ථ අරියස්මිං සීලස්මිත්ති නිද්දොසෙ සීලස්මිං. අරියස්මිං සමාධිස්මිත්ති නිද්දොසෙ සමාධිස්මිං. අරියාය පඤ්ඤායාති නිද්දොසාය පඤ්ඤාය. අරියාය විමුක්තියාති නිද්දොසාය ඵලවිමුක්තියා. පුරිමෙන වාචාකමමන්තාජීවා ගහිතා, දුතියෙන වායාමසතිසමාධයො ගහිතා, තතියෙන විතක්කසම්මාදිට්ඨියො ගහිතා, චතුත්තරෙන තංසම්පයුත්තා සෙසධම්මා ගහිතාති වෙදිතබ්බා.

අන්තගතොති මග්ගෙන සඬ්ඛාරලොකන්තං ගතො. අන්තජ්ජත්තොති තමෙව ලොකන්තං ඵලෙන පත්තො. කොට්ඨතොති මග්ගෙන සඬ්ඛාරකොටිං ගතො. කොට්ඨජ්ජත්තොති තමෙව කොටිං ඵලෙන පත්තො. පරියන්තගතොති මග්ගෙන ඛන්ධායතනාදිලොකපරියන්තං පරිච්ඡේදං පරිවටුමං කත්වා ගතො. පරියන්තජ්ජත්තොති තමෙව ලොකං ඵලෙන පරියන්තං කත්වා පත්තො. වොසානගතොති මග්ගෙන අවසානං ගතො. වොසානජ්ජත්තොති ඵලෙන අවසානං පත්තො. තාණගතොති මග්ගෙන තායනං ගතො. තාණජ්ජත්තොති ඵලෙන තායනං පත්තො. ලෙණගතොති මග්ගෙන නිලීයනං ගතො. ලෙණජ්ජත්තොති තං ඵලෙන නිලීයනං පත්තො. සරණගතොති මග්ගෙන පතිට්ඨං ගතො. සරණජ්ජත්තොති ඵලෙන සරණං පත්තො. අභයගතොති මග්ගෙන නිබ්භයං ගතො. අභයජ්ජත්තොති ඵලෙන නිබ්භයං නිබ්බානං පත්තො. අවිචුතගතොති චුතිවිරහිතං නිබ්බානං මග්ගෙන ගතො. අවිචුතජ්ජත්තොති තං ඵලෙන පත්තො. අමතගතොති මරණරහිතං නිබ්බානං මග්ගෙන ගතො. අමතජ්ජත්තොති තං ඵලෙන පත්තො. නිබ්බානගතොති තණ්හාවානතො නික්ඛන්තං නිබ්බානං මග්ගෙන ගතො. නිබ්බානජ්ජත්තොති තමෙව ඵලෙන පත්තො. සො වුට්ඨවාසොති සො අරහා දසසු අරියවාසෙසු වසි පරිවසි වුට්ඨො වුට්ඨාති ව වුට්ඨවාසො. විණ්ණවරණොති සීලෙන සහ අට්ඨසු සමාපත්තිසු විණ්ණවසිති විණ්ණවරණො. ගතද්ධොති සංසාරද්ධානං.

අතික්කන්තො. ගතදිසොති සුපිනන්තෙනපි අගතපුබ්බං නිබ්බානදිසං ගතො.
ගතකොට්ඨකොති අනුපාදිසෙසනිබ්බානකොට්ඨං ගතො හුත්වා යීතො.
පාලිතබ්බුභ්මවරියොති රක්ඛිතබ්බුභ්මවරියො. උත්තමදිට්ඨිප්පත්තොති උත්තමං
සම්මාදිට්ඨිං පත්තො. පටිවිද්දාකුප්පොති අකුප්පං අවලනං අරහත්තඵලං
පටිවිජ්ඣිත්වා යීතො. සව්ඡිකතනිරොධොති නිරොධං නිබ්බානං සව්ඡිකත්වා යීතො.

දුක්ඛං තස්ස පරිඤ්ඤාතන්ති තිවිධං දුක්ඛං තෙන සමතික්කමිත්වා පරිච්ඡින්නං.
අභිඤ්ඤායාන්ති සභාවලක්ඛණාවබෝධවසෙන සොහනෙන ආකාරෙන
ජානිතබ්බං. අභිඤ්ඤාතන්ති අධිකෙන ඤාණෙන ඤාතං. පරිඤ්ඤායාන්ති
සාමඤ්ඤලක්ඛණාවබෝධවසෙන කිව්චසමාපන්නවසෙන ව ඛ්‍යාපිත්වා
පරිජානිතබ්බං. පරිඤ්ඤාතන්ති සමන්තතො ඤාතං. භාවෙනබ්බන්ති වඩ්ඨෙත්තබ්බං.
සව්ඡිකාතබ්බන්ති පච්චක්ඛං කාතබ්බං. දුට්ඨා හි සව්ඡිකිරියා පටිලාභසව්ඡිකිරියා
ආරම්මණසව්ඡිකිරියා වාති.

උක්ඛිත්තපලිසොති එත්ථ පලිසොති වට්ටමුලිකා අවිජ්ජා. අයඤ්ඡි
දුක්ඛිපනට්ඨෙත “පලිසො”ති වුච්චති. තෙනෙස තස්සා උක්ඛිත්තත්තා
“උක්ඛිත්තපලිසො”ති වුත්තො. සංකිණ්ණපරිබොති පරිබො වුච්චති
පුනඛිභවදායකො භවෙසු ජායනවසෙන වෙව සංසරණවසෙන ව “ජාතිසංසාරො”ති
ලද්ධනාමානං පුනඛිභවක්ඛන්ධානං පච්චයො කම්මාහිසඬ්ඛාරො. සො හි පුනස්පුනං
උප්පත්තිකරණවසෙන පරික්ඛිපිත්වා යීතත්තා “පරිබො”ති වුච්චති. තෙනෙස තස්සා
සංකිණ්ණත්තා විකිණ්ණත්තා “සංකිණ්ණපරිබො”ති වුත්තො. අබ්බුල්ලෙහසිකොති
එසිකාති වට්ටමුලිකා තණ්හා. අයඤ්ඡි ගම්භීරානුගතට්ඨෙත “එසිකා”ති වුච්චති.
තෙනෙස තස්සා අබ්බුල්ලත්තා ලුඤ්චිත්වා ඡඩ්ඞිතත්තා “අබ්බුල්ලෙහසිකො”ති
වුච්චති. නිරග්ගලොති අග්ගලං වුච්චන්ති ඔරම්භාගජනකාති කාමභවෙ
උප්පත්තිපච්චයාති ඔරම්භාගියාති. එතාති හි මහාකවාටං විය නගරද්වාරං චිත්තං
පිදහිත්වා යීතත්තා “අග්ගල”න්ති වුච්චන්ති. තෙනෙස තෙසං නිරග්ගලත්තා
හින්තත්තා “නිරග්ගලො”ති වුත්තො. අරියොති නික්කිලෙසො පරිසුද්ධො.
පන්තද්ධජොති පාතිතමානද්ධජො. පන්තභාරොති
බන්ධනාරකිලෙසභාරඅභිසඬ්ඛාරභාරපඤ්චකාමගුණභාරා පන්තා ඔරොපිතා අස්සාති
පන්තභාරො. අපි ව ඉධ මානභාරස්සෙව ඔරොපිතත්තා “පන්තභාරො”ති
අධිජපෙතො. විසංයුත්තොති වතුහි යොගෙහි සබ්බකිලෙසෙහි ව විසංයුත්තො. ඉධ
පන මානයොගෙනෙව විසංයුත්තත්තා “විසංයුත්තො”ති අධිජපෙතො.

එත්තාවතා ථෙරෙන මග්ගෙන කිලෙසෙ ඛෙපෙත්වා නිරොධසයනවරගතස්ස
බ්බිණ්ණසවස්ස නිබ්බානාරම්මණං ඵලසමාපත්තිං අජපෙත්වා විහරණකාලො දස්සිතො.
යථා හි ද්වෙ නගරාති එකං වොරනගරං, එකං බෙමනගරං. අථ එකස්ස
මහායොධස්ස එවං ඉච්ඡා උප්පජ්ජෙයා “යාවිමං වොරනගරං තිට්ඨති, තාව
බෙමනගරං භයතො න මුච්චති. වොරනගරං අනගරං කරිස්සාමි”ති සන්තාහං
කත්වා බග්ගං ගහෙත්වා වොරනගරං උපසඬ්ඞිකමිත්වා නගරද්වාරෙ උස්සාපිතෙ
එසිකත්ථම්මෙහ බග්ගෙන ඡින්දිත්වා සද්ධිං ද්වාරබාහාහි කවාටං හින්දිත්වා පලිසං

උක්ඛිපිත්වා පාකාරං භින්දන්තො පරිඛං සංකිරිත්වා නගරසොහනත්ථාය
 උස්සාපිතෙ ධජෙ පාතෙත්වා නගරං අග්ගිනා ඤාපෙත්වා ඛෙමනගරං පවිසිත්වා
 උපරිපාසාදමාරුද්භ ඤාතිගණපරිවුතො සුරසභොජනං භුඤ්ජෙය්‍යා. එවං වොරනගරං
 විය සක්කායො, ඛෙමනගරං විය නිබ්බානං, මහායොධො විය යොගාවචරො.
 තස්සෙවං හොති “යාව සක්කායවට්ටං වට්ටති, තාව ද්වත්තිංසකම්මකාරණෙහි
 අට්ඨනවුතිරොගෙහි පඤ්චවිසතිමහඛ්භයෙහි ව පරිමුච්චනං නත්ථි” ති. සො
 මහායොධො විය සන්තාහං සීලසන්තාහං කත්වා පඤ්ඤාතිණ්භග්ගං ගහෙත්වා
 බග්ගෙන එසිකත්ථම්මෙහි විය අරහත්තමග්ගෙන තණ්හෙසිකං ඡින්දිත්වා, සො
 යොධො සද්වාරබාහකං නගරකවාටං විය පඤ්චොරම්භාගියසංයොජනග්ගලං
 උග්ගොටෙත්වා, සො යොධො පලිසං විය අවිජ්ජාපලිසං උක්ඛිපිත්වා, සො යොධො
 පාකාරං භින්දන්තො පරිඛං විය කම්මාභිසංඛාරපාකාරං භින්දන්තො
 ජාතිසංසාරපරිඛං සංකිරිත්වා, සො යොධො නගරසොහනත්ථාය උස්සාපිතෙ ධජෙ
 විය මානද්ධජෙ පාතෙත්වා සක්කායනගරං ඤාපෙත්වා, සො යොධො ඛෙමනගරං
 පවිසිත්වා උපරිපාසාදෙ සුරසභොජනං භුඤ්ජන්තො විය නිබ්බානනගරං පවිසිත්වා
 අමතනිරොධාරම්මණං එලසමාපත්තිසුඛං අනුභවමානො කාලං වීතිනාමෙති.
 වුත්තඤ්ඤෙතං භගවතා (අ. නි. 5.71) –

“කථංඤ්ච, භික්ඛවෙ, භික්ඛු උක්ඛිත්තපලිසො හොති? ඉධ, භික්ඛවෙ,
 භික්ඛුනො අවිජ්ජා පභීනා හොති උච්ඡින්නමූලා තාලාවත්ථුකතා
 අනභාවංකතා ආයතිං අනුජ්ජාදමම්මා. එවං ඛො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු
 උක්ඛිත්තපලිසො හොති.

“කථංඤ්ච, භික්ඛවෙ, භික්ඛු සංකිණ්ණපරිඛො හොති? ඉධ, භික්ඛවෙ,
 භික්ඛුනො පොනොභවිකො ජාතිසංසාරො පභීනො හොති...පෙ.... එවං ඛො,
 භික්ඛවෙ, භික්ඛු සංකිණ්ණපරිඛො හොති.

“කථංඤ්ච, භික්ඛවෙ, භික්ඛු අබ්බුළුඤ්ඤෙසිකො හොති? ඉධ, භික්ඛවෙ,
 භික්ඛුනො තණ්හා පභීනා හොති...පෙ.... එවං ඛො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු
 අබ්බුළුඤ්ඤෙසිකො හොති.

“කථංඤ්ච, භික්ඛවෙ, භික්ඛු නිරග්ගලො හොති? ඉධ, භික්ඛවෙ,
 භික්ඛුනො පඤ්චොරම්භාගියානි සංයොජනානි පභීනානි හොන්ති...පෙ....
 එවං ඛො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු නිරග්ගලො හොති.

“කථංඤ්ච, භික්ඛවෙ, භික්ඛු අරියො පන්නද්ධජො පන්නභාරො
 විසංයුත්තො හොති? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො අස්මිමානො පභීනො හොති
 උච්ඡින්නමූලො තාලාවත්ථුකතො අනභාවංකතො ආයතිං අනුජ්ජාදමම්මො.
 එවං ඛො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු අරියො පන්නද්ධජො පන්නභාරො විසංයුත්තො
 හොති (අ. නි. 5.71).

“එවං විමුක්තචිත්තං බො, භික්ඛවෙ, භික්ඛුං සඉන්දා දෙවා සබ්බමකා
සපජාපතිකා අන්වෙසං නාධිගච්ඡන්ති ‘ඉදංනිස්සිතං තථාගතස්ස
විඤ්ඤාණං’”න්ති (ම. නි. 1.246).

පඤ්චග්ගවිජ්ජනානි කාමච්ඡන්දාදිපඤ්චග්ගානි විවිධෙහි උපායෙහි පජහිත්වා
ධීතො. චුත්තඤ්ඤෙතං –

“කථඤ්ඤාචුසො, භික්ඛු පඤ්චග්ගවිජ්ජනානො හොති? ඉධාචුසො,
භික්ඛුනො කාමච්ඡන්දො පහීනො හොති, ඛ්‍යාපාදො පහීනො හොති,
ථිනමිද්ධං පහීනං හොති, උද්ධච්චකුක්කුච්චං පහීනං හොති, විචිකිච්ඡා පහීනා
හොති. එවං බො, ආචුසො, භික්ඛු පඤ්චග්ගවිජ්ජනානො හොති”න්ති (දී. නි.
3.348, 360).

ජලභිගසමන්තාගතොති ඡන්තං අභිගානං පුරෙත්වා ඡස්ස ද්වාරෙස්ස
රූපාදිආරම්මණෙ පටිසානුනයං චජ්ජෙත්වා උපෙක්ඛාවසෙන සතො සම්පජානො
හුත්වා විහරණවසෙන ජලභිගානි පුරෙත්වා පරිපුණ්ණං කත්වා ධීතත්තා
“ජලභිගසමන්තාගතො”න්ති චුත්තො. චුත්තඤ්ඤෙතං –

“කථඤ්ඤාචුසො, භික්ඛු ජලභිගසමන්තාගතො හොති? ඉධාචුසො, භික්ඛු
චක්ඛුනා රූපං දිස්වා නෙව සුමනො හොති න දුම්මනො, උපෙක්ඛකො
විහරති සතො සම්පජානො. සොතෙන සද්දං සුත්වා...පෙ.... ඝාතෙන ගන්ධං
ඝායිත්වා, ජීවිහාය රසං ඝායිත්වා, කායෙන ථොට්ඨබ්බං චුසිත්වා, මනසා
ධම්මං විඤ්ඤාය නෙව සුමනො හොති න දුම්මනො, උපෙක්ඛකො විහරති
සතො සම්පජානො. එවං බො, ආචුසො, භික්ඛු ජලභිගසමන්තාගතො
හොති”න්ති (දී. නි. 3.348, 360).

එකාරක්ඛොති සතිආරක්ඛෙන එකො උත්තමො ආරක්ඛො අස්සාති
එකාරක්ඛො. චුත්තඤ්ඤෙතං –

“කථඤ්ඤාචුසො, භික්ඛු එකාරක්ඛො හොති? ඉධාචුසො, භික්ඛු
සතාරක්ඛෙන වෙනසා සමන්තාගතො විහරති. එවං බො, ආචුසො, භික්ඛු
එකාරක්ඛො හොති”න්ති (දී. නි. 3.348, 360).

චතුරාපස්සෙනොති පඤ්ඤාය පටිසෙවනපරිවජ්ජනවිනොදනපජහනානං වසෙන
චතුත්තං අපස්සයානං ඉතො විතො ව අපරිවත්තමානානං වසෙන චතුරාපස්සෙනො,
තෙසං පාපුණ්ණිත්වා ධීතො. චුත්තඤ්ඤෙතං –

“කථඤ්ඤාචුසො, භික්ඛු චතුරාපස්සෙනො හොති? ඉධාචුසො, භික්ඛු
සඨ්ඛායෙකං පටිසෙවති, සඨ්ඛායෙකං පරිවජ්ජෙති. සඨ්ඛායෙකං විනොදෙති,
සඨ්ඛායෙකං පජහති”න්ති ආදිනා (දී. නි. 3.348, 360) නයෙන විත්ථාරෙතබ්බං.

පණුන්තපව්වෙකසව්වොති “ඉදමෙව දස්සනං සව්වං, ඉදමෙව සව්ව” න්ති එවං පාටිච්ඡානං ගතිතත්තා පව්වෙකසඤ්ඤානානි දිට්ඨිසව්වොති පණුන්තානි නිහටානි පහිනානි අස්සාති පණුන්තපව්වෙකසව්වො.

සමවයසට්ඨෙසනොති එත්ථ අවයාති අනුනා. සට්ඨාති විස්සට්ඨා. සම්මා අවයා සට්ඨා එසනා අස්සාති සමවයසට්ඨෙසනො. සම්මා විස්සට්ඨසඤ්ඤානොති අත්ථො. කෙවලීති පරිපුණ්ණො. වුසිතවාති වුසිතබ්බමවරියො, ගරුසංවාසෙ අරියමග්ගෙහි දසසු අරියවාසෙසුපි වුසිතවන්තො. උත්තමපුරිසොති ඛිණ්ණකිලෙසත්තා විසෙසපුරිසො ආජඤ්ඤපුරිසො. පරමපුරිසොති උත්තමපුරිසො, පරමං වා පටිලාභං පත්තත්තා උත්තමං පත්තඛිණ්ණං අරහත්තපටිලාභං පත්තො අනුත්තරපුඤ්ඤක්ඛේත්තභූතො උත්තමපුරිසො, තෙනෙවත්ථෙන පරමපුරිසො. අනුත්තරං සමාපත්තිං සමාපජ්ජිතුං අමතං පටිලාභං පත්තත්තා පරමපත්තිජ්ජත්තො. අථ වා “සරාවාසෙ ආදීනවං සඤ්ජානිත්වා සාසනපව්සනවසෙන උත්තමපුරිසො. අත්තභාවෙ ආදීනවං සඤ්ජානිත්වා විපස්සනාපව්සනවසෙන පරමපුරිසො. කිලෙසෙ ආදීනවං සඤ්ජානිත්වා අරියභූමන්තරං පටිට්ඨො පරමපත්තිජ්ජත්තොති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

නෙවාචිනතීති කුසලාකුසලානං පහිනත්තා තෙසං විපාකං න වඩ්ඤති. නාපචිනතීති එලෙ ඨිතත්තා න විද්ධංසෙති. අපචිනිත්වා ඨිතොති පටිජ්ජස්සද්ධිපභානෙ ඨිතත්තා කිලෙසෙ විද්ධංසෙත්වා ඨිතො. ඉතො පරං තිහිපි පදෙහි මග්ගඵලවසෙනෙව යොජෙතඛිණ්ණං. නෙව පජ්හතීති පභාතඛිණ්ණාවෙන කිලෙසෙ න පජ්හති. න උපාදියතීති තණ්හාමානදිට්ඨිහි ගහෙතඛිණ්ණාවතො තෙහි න ගණ්හාති. පජ්හිත්වා ඨිතොති වජ්ජිත්වා ඨිතො. නෙව සංසිඛ්ඛතීති තණ්හාවසෙන නෙව සංසිඛ්ඛති. න උස්සිනෙතීති මානවසෙන න උක්ඛංසති. විසිනිත්වා ඨිතොති තණ්හාසංසිවනං අකත්වා ඨිතොති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති. නෙව විදුපෙතීති කිලෙසග්ගිං න නිබ්බාපෙති. න සන්ධුපෙතීති කිලෙසග්ගිං න ජාලාපෙති. විදුපෙත්වා ඨිතොති තං නිබ්බාපෙත්වා ඨිතො.

අසෙක්ඛෙන සීලක්ඛන්ධෙනාති සික්ඛිතඛිණ්ණාවෙන අසෙක්ඛෙන වාචාකම්මන්තාජීවසීලක්ඛන්ධෙන සීලරාසිනා සමන්තාගතත්තා ඨිතො, අපරිහීනභාවෙන ඨිතො. සමාධික්ඛන්ධෙනාති වායාමසතීහි සම්පයුත්තෙන සමාධිනා. විමුත්තික්ඛන්ධෙනාති එලවිමුත්තිසම්පයුත්තක්ඛන්ධෙන. විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනක්ඛන්ධෙනාති පව්වෙකක්ඛණඤ්ඤාණෙන. සව්වං සම්පටිපාදියිත්වාති චතුඅරියසව්වං සභාවවසෙන සකසන්තානෙ සම්පාදියිත්වා පටිවිජ්ඣිත්වා ඨිතො. එජං සමතික්කම්මිත්වාති කම්පනතණ්හං අතික්කම්මිත්වා. කිලෙසග්ගින්ති රාගාදිකිලෙසග්ගිං. පරියාදියිත්වාති ඛෙපෙත්වා නිබ්බාපෙත්වා. අපරිගමනතායාති සංසාරෙ අගමනභාවෙන පුනාගමනාභාවෙනාති අත්ථො. කටං සමාදායාති ජයග්ගාහං ගහෙත්වා. මුත්තිපටිසෙවනතායාති සඤ්ඤාකිලෙසෙහි මුච්චිත්වා රූපාදිආරම්මණසෙවනවසෙන. අථ වා සඤ්ඤාකිලෙසෙහි

මුත්තඵලසමාපත්තිසෙවනවසෙන. මෙත්තාය පාරිසුද්ධියාති උපක්කිලෙසමුත්තාය පරිසුද්ධිභාවෙ යිතාය මෙත්තාය යිතො. කරුණාදීසුපි එසෙව නයො.

අවචන්තපාරිසුද්ධියාති අතික්කන්තපරිසුද්ධිභාවෙන පරිසුද්ධියා අන්තං පාපුණිත්වා යිතො. අතම්මයතායාති තණ්හාදිට්ඨිමානා “තම්මයා”ති වුච්චන්ති. තෙසං අභාවො අතම්මයතා, තාය තණ්හාදිට්ඨිමානවිරහිතතාය යිතො. වුත්තඤ්ඤෙනං –

“සො තාදිසො ලොකවිදු සුමෙධො, සබ්බෙසු ධම්මෙසු අතම්මයො මුනී”ති (අ. නි. 3.40). එත්ථාපි තණ්හාමානදිට්ඨිවිරහිතොති අත්ථො. විමුත්තත්තාති සබ්බකිලෙසෙහි මුත්තභාවෙන. සන්තුස්සිතත්තාති යථාලාභයථාබලයථාසාරුප්පසන්තොසවසෙන සන්තුට්ඨභාවෙන යිතො.

බන්ධපරියන්තෙති එකචතුපඤ්චක්ඛන්ධානං තිහි පරිඤ්ඤාග්ගිහි ඤාපෙත්වා අන්තෙ අවසානෙ යිතො, නත්ථි එතස්ස අන්තොති වා පරියන්තං, තස්මිං පරියන්තෙ. ධාතුපරියන්තාදීසුපි එසෙව නයො. අයං පන විසෙසො – ධාතුපරියන්තෙති අට්ඨාරසන්තං ධාතුනං පරියන්තෙ. ආයතනපරියන්තෙති ද්වාදසන්තං ආයතනානං. ගතිපරියන්තෙති නිරයාදිපඤ්චන්තං ගතිනං. උපපත්තිපරියන්තෙති සුගතිදුග්ගතිසු නිබ්බත්තියා. පටිසන්ධිපරියන්තෙති කාමරූපාරූපභවෙසු පටිසන්ධියා. භවපරියන්තෙති එකචොකාරචතුපඤ්චසඤ්ඤාඅසඤ්ඤානෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාකාමරූපඅරූපභවානං. සංසාරපරියන්තෙති බන්ධධාතුආයතනානං අබ්බොවිජින්නපචත්තියා. වට්ටපරියන්තෙති කම්මවිපාකකිලෙසවට්ටානං පරියන්තෙ. අන්තිමෙ භවෙති අවසානෙ උපපත්තිභවෙ. අන්තිමෙ සමුස්සයෙ යිතොති අවසානෙ සමුස්සයෙ සරීරෙ යිතො. අන්තිමදෙහධරොති අන්තිමං අවසානදෙහං සරීරං ධාරෙතීති අන්තිමදෙහධරො. අරහාති ආරක්කතා අරීනං, අරානඤ්ච භතත්තා, පච්චයාදීනං අරහත්තා, පාපකරණෙ රහාභාවා අරහා.

තස්සායං පච්ඡිමකොති තස්ස බිණ්ණසවස්ස අයං සමුස්සයො අත්තභාවො අවසානො. වරිමොති අප්පො මන්දො වරිමො ආලොපො, වරිමං කබ්ඪං විය. පුන පටිසන්ධියා නත්ථිභාවං සන්ධාය “ජාතිමරණසංසාරො, නත්ථි තස්ස පුනබ්භවො”ති ආහ. ජනනං ජාති, මරන්ති තෙනාති මරණං, බන්ධාදීනං අබ්බොවිජින්නා සංසාරපචත්ති ව තස්ස බිණ්ණසවස්ස පුන නත්ථිති වුත්තං ගාථං නිගමෙන්නො ආහ තෙනාහ භගවා –

“තස්මා ජන්තු...පෙ.... නාවං සිත්ථාව පාරගු”ති.

ඉමස්මිං සුත්තෙ යං අන්තරන්තරා න වුත්තං, තං පාඨානුසාරෙන ගහෙතබ්බං.

සද්ධම්මජ්ජපජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

කාමසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ගුහට්ඨකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

7. දුතියෙ – සත්තොති ලග්ගො. ගුහායන්ති කායෙ. කායො හි රාගාදීනං වාළානං වසනොකාසනො ‘ගුහා’ති වුච්චති. බහුනාභිජන්තොති බහුනා රාගාදිකිලෙසජාතෙන අභිච්ඡන්තො. එතෙන අජ්ඣන්තබන්ධනං වුත්තං. තිට්ඨන්ති රාගාදිවසෙන තිට්ඨන්තො. මොහනස්මිං පගාල්භොති මොහනං වුච්චති කාමගුණො. එත්ථ හි දෙවමනුස්සා මුය්හන්ති තෙසු අජ්ඣාගාල්භා හුත්වා; එතෙන බාහිරබන්ධනං වුත්තං. දුරෙ විවෙකා හි තථාච්ඤා සොති සො තථාරූපො නරො තිව්ධාපි කායවිවෙකාදිවිවෙකා දුරෙ, අනාසන්තෙ. කිංකාරණා? කාමා හි ලොකෙ න හි සුප්පභායාති යස්මා ලොකෙ කාමා සුප්පභායා න භොන්ති, තස්මාති වුත්තං භොති.

සත්තොති හි බො වුත්තන්ති ‘සත්තො, නරො, මානවො’ති එවමාදිනා නයෙන කට්ඨොයෙව. ගුහා තාව වත්තබ්බාති ගුහා තාව කට්ඨෙතබ්බා. කායොති වාතිආදීසු අයං තාව පදයොජනා – කායො ඉති වා ගුහා ඉති වා...පෙ.... කුම්භො ඉති වාති. තත්ථ කායොති ‘කුච්ඡිතානං ආයොති කායො’තිආදිනා හෙට්ඨා සතිපට්ඨානකථායං වුත්තොයෙව. රාගාදිවාළානං වසනොකාසට්ඨෙත ගුහා, ‘පට්ඨිඡාදනට්ඨෙතා’තිපි එකෙ. ‘දුරභිගමං එකවරං, අසරීරං ගුහාසය’න්තිආදීසු (ධ. ප. 37) විය. රාගාදීහි ඥාපනට්ඨෙත දෙහො ‘තෙ හිත්වා මානුසං දෙහ’න්තිආදීසු (දී. නි. 2.332 ටොකං විසදිසං) විය. පමත්තකරණට්ඨෙත සන්දෙහො ‘හිජ්ජති සුතිසන්දෙහො, මරණන්තඤ්ඤි ජීවිත’න්තිආදීසු (ධ. ප. 148) විය. සංසාරෙ සඤ්චරණට්ඨෙත නාවා ‘සිඤ්ච හික්ඛු ඉමං නාවං, සිත්තා තෙ ලහුමෙස්සති’තිආදීසු (ධ. ප. 369) විය. ඉරියාපථස්ස අත්ථිභාවට්ඨෙත රථො ‘රථො සීලපරික්ඛාරො, ඥානක්ඛො වක්ඛවීරියො’තිආදීසු (සං. නි. 5.4) විය. අවුච්ඡන්තට්ඨෙත ධජො ‘ධජො රථස්ස පඤ්ඤාණ’න්තිආදීසු (ජා. 2.22.1841) විය.

කිම්බුලානං ආවාසභාවෙන වම්මිකො ‘වම්මිකොති බො, හික්ඛු, ඉමස්සෙතං වාතුමහාභූතිකස්ස කායස්ස අධිවචන’න්තිආදීසු (ම. නි. 1.251) විය. යටෙව හි බාහිරකො වම්මිකො, වමති වන්තකො වන්තුස්සයො වන්තසිනෙහසම්බද්ධොති චතුහි කාරණෙහි ‘වම්මිකො’ති වුච්චති. සො හි අභිනකුලඋන්දුරසරගොලිකාදයො නානස්පකාරෙ පාණකෙ වමතීති වම්මිකො. උපවිකාහි වන්තකොති වම්මිකො. උපවිකාහි වම්ත්වා මුඛතුණ්ඩකෙහි උක්ඛිත්තපංසුචුණ්ණෙන කට්ඨපමාණෙනපි පොරිසප්පමාණෙනපි උස්සිතොති වම්මිකො. උපවිකාහි වන්තබෙළසිනෙහෙන ආබද්ධතාය සත්තසත්තාහං දෙවෙ වස්සන්තෙපි න විජ්ජකිරියති, නිදාසෙපි තතො පංසුමුට්ඨිං ගහෙත්වා තස්මිං මුට්ඨිනා පිළියමානෙ සිනෙහො නික්ඛමති, එවං වන්තසිනෙහෙන සම්බද්ධොති වම්මිකො. එවමයං කායොපි ‘අක්ඛිමහා අග්ගිගුථකො’තිආදිනා නයෙන නානස්පකාරං අසුචිකලිමලං වමතීති වම්මිකො. බුද්ධපච්චෙකබුද්ධබ්බිණාසවා ඉමස්මිං අත්තභාවෙ නිකන්තිපරියාදානෙන අත්තභාවං

ඡඩ්ඩෙන්වා ගතැති අරියෙහි වන්තකොතිපි වම්මිකො. යෙහි වායං තිහි අට්ඨිසතෙහි
 උස්සිතො නහාරුසම්බද්ධො මංසාවලෙපනො අල්ලවම්මපරියොනද්ධො
 ඡවිරඤ්ජිතො සත්තෙ වඤ්චෙති, තං සබ්බං අරියෙහි වන්තමෙවාති වන්තස්සයොතිපි
 වම්මිකො. “තණ්හා ජනෙති පුරිසං, විත්තමස්ස විධාවති”ති (සං. නි. 1.55-57) එවං
 තණ්හාය ජනිතත්තා අරියෙහි වන්තෙනෙව තණ්හාසිනෙහෙන සම්බද්ධො අයන්ති
 වන්තසිනෙහෙන සම්බද්ධොතිපි වම්මිකො. යථා ච වම්මිකස්ස අන්තො
 නානප්පකාරා පාණකා තත්ථෙව ජායන්ති, උච්චාරපස්සාවං කරොන්ති, ගිලානා
 සයන්ති, මතා නිපතන්ති. ඉති සො තෙසං සුත්තිසරං වච්චකුටි ගිලානසාලා සුසානඤ්ච
 හොති. එවං ඛත්තියමහාසාලාදීනම්පි කායො “අයං ගොපිතරක්ඛිතො
 මණ්ඩිතපසාදිතො මහානුභාවානං කායො”ති අවින්තෙන්වා ඡවිතිස්සිතා පාණා
 වම්මිතිස්සිතා පාණා මංසනිස්සිතා පාණා නහාරුතිස්සිතා පාණා අට්ඨිතිස්සිතා
 පාණා අට්ඨිමිඤ්ජනිස්සිතා පාණාති එවං කුලගණනාය අසිතිමත්තාති
 කම්කුලසහස්සාති අන්තොකායස්මිංයෙව ජායන්ති, උච්චාරපස්සාවං කරොන්ති,
 ගෙලඤ්ඤෙන ආතුරිතාති සයන්ති, මතාමතා නිපතන්ති. ඉති අයම්පි තෙසං
 පාණානං සුත්තිසරං වච්චකුටි ගිලානසාලා සුසානඤ්ච හොතිති “වම්මිකො”ති සඩ්ධං
 ගතො.

මනාපාමනාපපතනට්ඨෙත නගරං “සක්කායනගර”න්තිආදීසු විය. රොගාදීනං
 නිළහාවෙන කුලාවකහාවෙන නිළං “රොගනිළං පහඬ්ගුර”න්තිආදීසු (ධ. ප. 148)
 විය. පටිසන්ධියා නිවාසගෙහට්ඨෙත කුටි “පඤ්චද්වාරායං කුටිකායං
 පසක්කියා”තිආදීසු (ථෙරගා. 125) විය. පුත්තිහාවෙන ගණ්ඨො “රොගොති
 හික්ඛවෙ, ගණ්ඨොති හික්ඛවෙ, සල්ලොති හික්ඛවෙ, කායස්සෙතං
 අධිවචන”න්තිආදීසු (අ. නි. 9.15) විය. හිජ්ජනට්ඨෙත කුම්භො “කුම්භුපමං
 කායමිමං විදිත්වා”තිආදීසු (ධ. ප. 40) විය. කායස්සෙතං අධිවචනන්ති එතං
 චුත්තප්පකාරං චතුමහාභූතමයස්ස කුච්ඡිතධම්මානං ආයස්ස අධිවචනං, කථනන්ති
 අත්ථො. ගුහායන්ති සරිරස්මිං. සත්තොති අල්ලිතො. විසත්තොති
 වණ්ණරාගාදිවසෙන විවිධො අල්ලිතො. සණ්ඨානරාගවසෙන ආසත්තො. තත්ථෙව
 “සුභං සුඛං”න්ති ගහණවසෙන ලග්ගො. අත්තග්ගහණවසෙන ලග්ගිතො.
 පලිබුද්ධොති එස්සරාගවසෙන අමුඤ්චිත්වා යිතො. හිත්තිබ්බෙලති හිත්තියං
 ආකොට්ඨකො. නාගදන්තෙති තථෙව හත්ථිදන්තසදිසෙ වඩ්ඤ්ඤාකො.
 සත්තන්ති හිත්තිබ්බෙල ලග්ගං. විසත්තන්ති නාගදන්තෙ ලග්ගං. ආසත්තන්ති
 විවරවංසෙ ලග්ගං. ලග්ගන්ති විවරරජ්ජයා ලග්ගං. ලග්ගිතන්ති පිට්ඨපාදෙ ලග්ගං.
 පලිබුද්ධන්ති මඤ්චපාදෙ ලග්ගන්ති එවමාදිනා නයෙන යොජෙතබ්බං.

ලග්ගනාධිවචනන්ති විසෙසෙන අල්ලියනකථනං. ඡන්තොති චුත්තප්පකාරෙහි
 කිලෙසෙහි ඡාදිතො. පුනප්පුනං උප්පත්තිවසෙන උපරුපරි ඡන්තොති උච්ඡන්තො.
 ආවුතොති ආවරිතො. නිවුතොති වාරිතො. ඔවුතොති අවත්ථරිත්වා ඡාදිතො.
 පිහිතොති භාජනෙන උක්ඛලිමුඛං විය පලිගුණ්ඨිතො. පට්ච්ඡන්තොති ආවටො.
 පටිකුජ්ජිතොති අධොමුඛං යපිතො. තත්ථ තිණපණ්ණාදිහි ඡාදිතං විය ඡන්තො.
 උච්ඡන්තො නදිං ආවරණසෙතු විය. ආවුතො ජනසඤ්චරණමග්ගාවරණං විය.

විනිබද්ධෝ මානවසෙනාති නානාවිධෙන මානාතිමානවසෙන නානාවිධෙ
 ආරම්මණෙ බද්ධෝ හුත්වා තිට්ඨති. පරාමට්ඨෝ දිට්ඨිවසෙනාති ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිනං
 වසෙන පරාමට්ඨෝ ආමසින්වා ගහිතො. වික්ඛෙපගතො උද්ධච්චවසෙනාති
 ආරම්මණෙ අසන්තිට්ඨනවසෙන විත්තවික්ඛෙපං පත්තො උපගතො.
 අනිට්ඨගතො විචිකිච්ඡාවසෙනාති රතනත්තයාදීසු කඨිබ්බසඨිබ්බාත්තය විචිකිච්ඡාය
 වසෙන සන්තිට්ඨානං අප්පත්තො. ථාමගතො අනුසයවසෙනාති
 දුන්නිහරණඅප්පහිනානුසයවසෙන ථීරභාවං පත්තො උපගතො හුත්වා තිට්ඨති.

රුපුපයන්ති තණ්හාදිට්ඨුපයවසෙන රූපං උපගන්ත්වා ආරම්මණං කත්වා.
 විඤ්ඤාණං තිට්ඨමානං තිට්ඨතීති තස්මිං ආරම්මණෙ රූපාරම්මණං විඤ්ඤාණං
 තිට්ඨන්තං තිට්ඨති. රූපාරම්මණං රූපපතිට්ඨන්ති රූපමෙව ආරම්මණං ආලම්බිත්වා
 රූපමෙව පතිට්ඨං කත්වා. නන්දුපසෙවනන්ති සප්පිතිකතණ්හොදකෙන ආසිත්තං
 විඤ්ඤාණං. වුද්ධිත්ති වුද්ධිභාවං. විරුල්භිත්ති ජවනවසෙන උපරිතො විරුල්භිභාවං.
 චෙපුල්ලන්ති තදාරම්මණවසෙන චෙපුල්ලං.

අත්ථී රාගොතිආදීනි ලොභස්සෙව නාමානි. සො හි රඤ්ජනවසෙන රාගො,
 නන්දනවසෙන නන්දී, තණ්හායනවසෙන තණ්හාති වුච්චති. පතිට්ඨිතං තත්ථ
 විඤ්ඤාණං විරුල්භන්ති කම්මං ජවාපෙත්වා පටිසන්ධිආකඨ්ඨනසමත්ථතාය
 පතිට්ඨිතඤ්ඤෙව විරුල්භඤ්ඤෙව. යත්ථාති තෙභුමකච්චට්ටෙ භුම්මං. සබ්බත්ථ වා
 පුරිමපදෙ එතං භුම්මං. අත්ථී තත්ථ සඨිබ්බරානං වුද්ධිති ඉදං ඉමස්මිං විපාකච්චට්ටෙ
 ඨිතස්ස ආයතිං වට්ටහෙතුකෙ සඨිබ්බරෙ සන්ධාය වුත්තං. යත්ථ අත්ථී ආයතිං
 පුනඛහවාහිනිබ්බත්තීති යස්මිං යානෙ ආයතිං පුනඛහවාහිනිබ්බත්ති අත්ථී. තත්ථ
 පුරිමසුත්තං රූපාදිආරම්මණලග්ගනවසෙන වුත්තං, දුතියසුත්තං තදෙවාරම්මණං
 අභිනන්දනවසෙන වුත්තං, තතියං විඤ්ඤාණපතිට්ඨානවසෙන වුත්තං, චතුත්ථං
 චතුබ්බිධආභාරවසෙන, කුසලාකුසලවිඤ්ඤාණපතිට්ඨානවසෙන වුත්තන්ති
 ඤාතබ්බං.

යෙභුයොනාති පායෙන. මුය්හන්තිති මොහං ආපජ්ජන්ති. සම්මුය්හන්තිති
 විසෙසෙන මුය්හන්ති. සම්පමුය්හන්තිති සබ්බාකාරෙන මුය්හන්ති. අථ වා
 රූපාරම්මණං පටිච්ච මුය්හන්ති, සද්දාරම්මණං පටිච්ච සම්මුය්හන්ති, මුතාරම්මණං
 පටිච්ච සම්පමුය්හන්ති. අවිජ්ජාය අන්ධිකතාති අට්ඨසු යානෙසු අඤ්ඤාණාය
 අවිජ්ජාය අන්ධිකතා. “ගතා”ති වා පායො, අන්ධභාවං උපගතාති අත්ථො.
 පගාල්භොති පටිට්ඨො. ඔගාල්භොති හෙට්ඨාභාගං පටිට්ඨො. අජ්ඣොගාල්භොති
 අධිඔගාහිත්වා අවත්ථරිත්වා විසෙසෙන පටිට්ඨො නිමුග්ගොති අධොමුඛං හුත්වා
 පටිට්ඨො. අථ වා දස්සනසංසග්ගෙන ඔගාල්භො. සවනසංසග්ගෙන
 අජ්ඣොගාල්භො. වචනසංසග්ගෙන නිමුග්ගො. සප්පුරිසසංසග්ගවිරහිතො වා
 ඔගාල්භො. සද්ධම්මසෙවනවිරහිතො වා අජ්ඣොගාල්භො.
 ධම්මානුධම්මපටිපත්තිවිරහිතො වා නිමුග්ගො.

විවෙකානි විවිත්ති, විවිච්චනං වා විවෙකො. තයොති ගණනපරිච්ඡේදො.
කායවිවෙකොති කායෙන විවිත්ති, විනා අපසක්කනං. චිත්තවිවෙකාදිසුපි එසෙව
නයො. ඉධ භික්ඛුති ඉමස්මිං සාසනෙ. සංසාරෙ භයං ඉක්ඛන්තො භික්ඛු. විවිත්තන්ති
සුඤ්ඤං, අප්පසද්දං අප්පනිග්ගොසන්ති අත්ථො. එතදෙව හි සන්ධාය විහඬිගෙ
“විවිත්තන්ති සන්තිකෙ වෙපි සෙනාසනං හොති, තඤ්ච අනාකිණ්ණං ගහට්ඨෙහි
පබ්බජිතෙහි, තෙන තං විවිත්ත”න්ති (විහ. 526) වුත්තං. සෙති වෙව ආසති ව
එත්ථාති සෙනාසනං, මඤ්චපියාදීනමෙතමධිවචනං. තෙනාහ –

“සෙනාසනන්ති මඤ්චොපි සෙනාසනං, පීඨමිපි... හිසිපි...
බ්බිබොහනමිපි... විහාරොපි... අඬ්ඨයොගොපි... පාසාදොපි... අට්ඨොපි...
මාළොපි... ලෙණමිපි... ගුහාපි... රුක්ඛමූලමිපි... වෙළුමිබොපි... යත්ථ
වා පන භික්ඛු පටික්කමන්ති, සබ්බමෙතං සෙනාසන”න්ති (විහ. 527).

අපි ව විහාරො අඬ්ඨයොගො පාසාදො හමිමියං ගුහාති ඉදං විහාරසෙනාසනං
නාම. මඤ්චො පීඨං හිසි බ්බිබොහනන්ති ඉදං මඤ්චපීඨසෙනාසනං නාම. විමිලිකා
වම්මබණ්ඩො තිණසන්ථාරො පණ්ණසන්ථාරොති ඉදං සන්ථකසෙනාසනං නාම.
යත්ථ වා පන භික්ඛු පටික්කමන්ති, ඉදං ඔකාසසෙනාසනං නාමාති එවං චතුබ්බිධං
සෙනාසනං හොති. තං සබ්බමිපි සෙනාසනග්ගහණෙන ගහිතමෙව.

ඉධ පනස්ස සකුණසද්දිසස්ස වාතුද්දිසස්ස භික්ඛුනො අනුච්ඡවිකසෙනාසනං
දස්සෙන්තො “අරඤ්ඤං රුක්ඛමූල”න්තිආදිමාහ. තත්ථ අරඤ්ඤන්ති
“නික්ඛමිත්වා බහි ඉන්දබ්ලා සබ්බමෙතං අරඤ්ඤ”න්ති (විහ. 529) ඉදං භික්ඛුනීනං
වසෙන ආගතං. “ආරඤ්ඤකං නාම සෙනාසනං පඤ්චධනුසතිකං පච්ඡිම”න්ති
(පාරා. 654) ඉදං පන ඉමස්ස භික්ඛුනො අනුරූපං. තස්ස ලක්ඛණං විසුද්ධිමග්ගෙ
ධුතඬිගනිද්දෙසෙ (විසුද්ධි. 1.31) වුත්තං. රුක්ඛමූලන්ති යංකිඤ්චි සන්තච්ඡායං
විවිත්තං රුක්ඛමූලං. පබ්බතන්ති සෙලං. තත්ථ හි උදකසොණ්ඩිසු උදකකිච්චං
කත්වා සීතාය රුක්ඛච්ඡායාය නිසින්තස්ස නානාදිසාසු බායමානාසු සීතෙන වාතෙන
බ්බිසමානස්ස චිත්තං එකග්ගං හොති. කන්දරන්ති කං වුවචති උදකං, තෙන දාරිතං,
උදකෙන භින්තං පබ්බතපදෙසං. යං “නදීතුම්බ”න්තිපි “නදීකුඤ්ඡ”න්තිපි වදන්ති.
තත්ථ හි රජතපට්ඨසදිසා වාලුකා හොති, මත්ථකෙ මණ්ඩිතානං විය වනගහනං,
මණ්ඩන්ධසදිසං උදකං සන්දති. එවරූපං කන්දරං ඔරුය්හ පානීයං පිවිත්වා ගත්තාති
සීතාති කත්වා වාලුකං උස්සාපෙන්වා පංසුකුලවීචරං පඤ්ඤාපෙන්වා නිසින්තස්ස
සමණධම්මං කරොතො චිත්තං එකග්ගං හොති. ගිරිගුහන්ති ද්විත්තං පබ්බතානං
අන්තරං, එකස්මිංයෙව වා උමඬිගසදිසං මහාවිචරං. සුසානලක්ඛණං විසුද්ධිමග්ගෙ
(විසුද්ධි. 1.34) වුත්තං.

වනපත්ථන්ති ගාමන්තං අතික්කමිත්වා මනුස්සානං අනුපචාරට්ඨානං යත්ථ න
කසන්ති න වපන්ති. තෙනෙවාහ “වනපත්ථන්ති දුරානමෙතං සෙනාසනානං
අධිවචන”න්තිආදි (විහ. 531). අබ්භොකාසන්ති අච්ඡන්තං. ආකඬ්ඨමානො
පනෙත්ථ වීචරකුට්ඨං කත්වා වසති. පලාලපුඤ්ජන්ති පලාලරාසිං.

මහාපලාලපුඤ්ජනෝ හි පලාලං නික්කඨිසීත්වා පබ්බාරලෙණසදිසෙ ආලයෙ කරොන්ති, ගව්ඡගුම්ඛාදීනම්පි උපරි පලාලං පක්ඛිපිත්වා හෙට්ඨා නිසින්නා සමණධම්මං කරොන්ති. සබ්බමෙතං සන්ධාය චුත්තං “කායෙන විචිත්තො විහරති” තිආදි. එකො වඬිකමං අධිට්ඨාති පවත්තයතීති චුත්තං හොති. ඉරියතීති ඉරියාපථං වත්තයති. වත්තතීති ඉරියාපථචුත්තං උප්පාදෙති. පාලෙතීති ඉරියාපථං රක්ඛති. යපෙතීති යපයති. යාපෙතීති යාපයති.

පයමං ඤානං සමාපන්නස්සාති කුසලජ්ඣානසමඬගිස්ස. නිවරණෙහි චිත්තං විචිත්තන්ති උපවාරෙන නිවරණෙහි විචිත්තම්පි සමානං අන්තොඅප්පනායං සුට්ඨු විචිත්තං නාම හොතීති දස්සෙතුං “පයමං ඤානං සමාපන්නස්ස නිවරණෙහි චිත්තං විචිත්තං හොතී” ති චුත්තං. එසෙව නයො විතක්කවිචාරපීතිසුඛදුක්ඛෙහි දුතියතතියවතුත්ථජ්ඣානානි සමාපන්නානන්ති. රූපසඤ්ඤායාති කුසලවිපාකකිරියවසෙන පඤ්චදසන්තං රූපාවචරජ්ඣානානං සඤ්ඤාය. පටිසසඤ්ඤායාති වක්ඛුරූපාදිසඬපිට්ඨනෙන උප්පන්නාය කුසලාකුසලවිපාකවසෙන ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණසඬබ්බාතාය පටිසසඤ්ඤාය ව. නානත්තසඤ්ඤායාති නානාරම්මණෙ පවත්තාය චතුරත්තාලීසකාමාවචරසඤ්ඤාය ව චිත්තං විචිත්තං හොති සුඤ්ඤං හොති.

ආකාසානඤ්චායතනං සමාපන්නස්සාති එත්ථ නාස්ස අන්තොති අනන්තං, ආකාසං අනන්තං ආකාසානන්තං, ආකාසානන්තමෙව ආකාසානඤ්චං, තං ආකාසානඤ්චං අධිට්ඨානට්ඨෙන ආයතනමස්ස සසම්පයුත්තධම්මස්ස ඤානස්ස දෙවානං දෙවායතනම්චාති ආකාසානඤ්චායතනං, කසිණුග්ගාටිමාකාසාරම්මණඤානස්සෙනං අධිවචනං. තං ආකාසානඤ්චායතනං සමාපන්නස්ස කුසලකිරියඤානං සමාපන්නස්ස. රූපසඤ්ඤායාති සඤ්ඤාසීසෙන රූපාවචරජ්ඣානානො වෙව තදාරම්මණතො ව. රූපාවචරජ්ඣානානම්පි හි “රූප” න්ති වුවචති “රූපි රූපානි පස්සති” තිආදීසු (පටි. ම. 1.209), තස්ස ආරම්මණම්පි “ඛනිද්ධා රූපානි පස්සති සුවණ්ණදුඛඛණ්ණානී” තිආදීසුපි (පටි. ම. 1.209). තස්මා ඉධ රූපෙ සඤ්ඤා රූපසඤ්ඤාති එවං සඤ්ඤාසීසෙන රූපාවචරජ්ඣානස්සෙනං අධිවචනං. රූපෙ සඤ්ඤා අස්සාති රූපසඤ්ඤං, රූපමස්ස නාමන්ති චුත්තං හොති. එවං පථවිකසිණාදිභෙදස්ස තදාරම්මණස්ස වෙනං අධිවචනන්ති වෙදිතඛිං. එතාය කුසලවිපාකකිරියාවසෙන පඤ්චදසවිධාය ඤානසඬබ්බාතාය රූපසඤ්ඤාය. එතාය ව පථවිකසිණාදිවසෙන අට්ඨවිධාය ආරම්මණසඬබ්බාතාය රූපසඤ්ඤාය.

පටිසසඤ්ඤායාති වක්ඛාදීනං වත්ථුනං රූපාදීනං ආරම්මණානඤ්ච පටිසානෙන සමුප්පන්නා සඤ්ඤා පටිසසඤ්ඤා, රූපසඤ්ඤාදීනං එතං අධිවචනං. යථාහ – “තත්ථ කතමා පටිසසඤ්ඤා? රූපසඤ්ඤා සද්දසඤ්ඤා ගන්ධසඤ්ඤා රසසඤ්ඤා ඵොට්ඨඛිඛසඤ්ඤා, ඉමා වුවචන්ති පටිසසඤ්ඤායො” ති (විහ. 603). තා කුසලවිපාකා පඤ්ච අකුසලවිපාකා පඤ්චාති එතාය පටිසසඤ්ඤාය.

නානත්තසඤ්ඤායාති නානත්තෙ ගොවරෙ පවත්තාය සඤ්ඤාය, නානත්තාය
 වා සඤ්ඤාය. යථාහ - “තත්ථ කතමා නානත්තසඤ්ඤා? අසමාපන්නස්ස
 මනොධාතුසමඛිගිස්ස වා මනොවිඤ්ඤාණධාතුසමඛිගිස්ස වා සඤ්ඤා සඤ්ජානනා
 සඤ්ජානිතත්තං, ඉමා වුව්චන්ති නානත්තසඤ්ඤායො”ති (විහ. 604) එවං විහඬිගෙ
 විහජිත්වා වුත්තා. තා ඉධ අධිජ්ජෙතා. අසමාපන්නස්ස
 මනොධාතුමනොවිඤ්ඤාණධාතුසඛිගිතා සඤ්ඤා රූපසද්දාදිභෙදෙ නානත්තෙ
 නානාසභාවෙ ගොවරෙ පවත්තන්ති. යස්මා වෙසා අට්ඨ කාමාවචරකුසලසඤ්ඤා,
 ද්වාදස අකුසලසඤ්ඤා, එකාදස කාමාවචරකුසලවිපාකසඤ්ඤා, ද්වෙ
 අකුසලවිපාකසඤ්ඤා, එකාදස කාමාවචරකිරියසඤ්ඤාති එවං චත්තුවත්තාලීසම්පි
 සඤ්ඤා නානත්තා නානාසභාවා අඤ්ඤමඤ්ඤං අසදිසා, තස්මා
 “නානත්තසඤ්ඤා”ති වුත්තා, තාය නානත්තසඤ්ඤාය.

චිත්තං විචිත්තං භොතීති ආකාසානඤ්ඤායතනං සමාපන්නස්ස
 රූපසඤ්ඤාපටිසසඤ්ඤානානත්තසඤ්ඤාසඛිබාතාහි සඤ්ඤාහි ඤානචිත්තං
 විචිත්තං භොති විනා භොති අපසක්කනං භොති. විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනන්ති එතදෙව
 විඤ්ඤාණං අධිට්ඨානට්ඨෙත ආයතනමස්සාති විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනං, ආකාසෙ
 පවත්තවිඤ්ඤාණාරම්මණස්ස ඤානස්සෙතං අධිවචනං. තං ඤානං සමාපන්නස්ස
 වුත්තජ්ජකාරාය ආකාසානඤ්ඤායතනසඤ්ඤාය චිත්තං විචිත්තං භොති.

ආකිඤ්චඤ්ඤායතනන්ති එත්ථ පන නාස්ස කිඤ්චනන්ති අකිඤ්චනං,
 අන්තමසො භඩගමත්තම්පි අස්ස අවසිට්ඨං නත්ථීති වුත්තං භොති. අකිඤ්චනස්ස
 භාවො ආකිඤ්චඤ්ඤං, ආකාසානඤ්ඤායතනවිඤ්ඤාණාපගමස්සෙතං අධිවචනං. තං
 ආකිඤ්චඤ්ඤං අධිට්ඨානට්ඨෙත ආයතනමස්සාති ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං, ආකාසෙ
 පවත්තිතවිඤ්ඤාණාපගමාරම්මණඤානස්සෙතං අධිවචනං. තං
 ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං සමාපන්නස්ස තාය විඤ්ඤාණඤ්ඤායතනසඤ්ඤාය චිත්තං
 විචිත්තං.

නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනන්ති එත්ථ පන යාය සඤ්ඤාය භාවතො තං
 “නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන”න්ති වුව්චති, යථාපටිපන්නස්ස සා සඤ්ඤා භොති,
 තං තාව දස්සෙතුං විහඬිගෙ (විහ. 620) “නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤී”ති උද්ධරිත්වා
 තඤ්ඤෙව “ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං සන්තතො මනසි කරොති,
 සඛිබාරාවසෙසසමාපත්තිං භාවෙති, තෙන වුව්චති නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤී”ති වුත්තං.
 තත්ථ සන්තතො මනසි කරොතීති “සන්තොවතායං සමාපත්ති, යත්ර හි නාම
 නත්ථිභාවම්පි ආරම්මණං කරිත්වා වසති”ති එවං සන්තාරම්මණතාය නං
 “සන්තා”ති මනසි කරොති. තං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං අජ්ජෙත්වා
 නිසින්නස්ස තාය ආකිඤ්චඤ්ඤායතනසඤ්ඤාය ඤානචිත්තං සුඤ්ඤං භොති.

සොතාපන්නස්සාති සොතාපත්තිඵලං පත්තස්ස. සක්කායදිට්ඨියාති
 විසතිවත්ථුකාය සක්කායදිට්ඨියා. විචිකිච්ඡායාති අට්ඨසු යානෙසු කඬ්ඛාය.
 සීලබ්බතපරාමාසාති “සීලෙන සුද්ධි, වතෙන සුද්ධි”ති පරාමසිත්වා

උප්පජ්ජනකදිට්ඨි. දිට්ඨානුසයාති අප්පභීනට්ඨේන සන්තානෙ අනුසයකා
 දිට්ඨානුසයා. තථා විචිකිච්ඡානුසයා. තදෙකට්ඨේහි වාති තෙහි සක්කායදිට්ඨිආදීහි
 එකතො යිතෙහි ව. උපතාපෙත්ති විබාධෙන්ති වාති කිලෙසා, තෙහි
 සක්කායදිට්ඨියාදිකිලෙසෙහි චිත්තං විචිත්තං සුඤ්ඤං හොති. එත්ථ
 “තදෙකට්ඨ”න්ති දුට්ඨං එකට්ඨං පහානෙකට්ඨං සහජෙකට්ඨස්ථ. අපායගමනීයා හි
 කිලෙසා යාව සොතාපත්තිමග්ගෙන න පභීයන්ති, තාව දිට්ඨිවිචිකිච්ඡාහි සහ
 එකස්මිං පුග්ගලෙ යිතාති පහානෙකට්ඨා. දසසු හි කිලෙසෙසු ඉධ දිට්ඨිවිචිකිච්ඡා එව
 ආගතා. අනුසයෙසු දිට්ඨානුසයවිචිකිච්ඡානුසයා ආගතා. සෙසා පන අපායගමනීයො
 ලොභො දොසො මොහො මානො ටීනං උද්ධච්චං අහිරිකං අනොත්තජ්ජන්ති අට්ඨ
 කිලෙසා දිට්ඨිවිචිකිච්ඡාහි සහ පහානෙකට්ඨා හුත්වා ද්විති අනුසයෙහි සද්ධං
 සොතාපත්තිමග්ගෙන පභීයන්ති. රාගදොසමොහපමුඛෙසු වා දියඬිඬෙසු
 කිලෙසසහස්සෙසු සොතාපත්තිමග්ගෙන දිට්ඨියා පභීයමානාය දිට්ඨියා සහ
 විචිකිච්ඡා පභීනා, දිට්ඨානුසයවිචිකිච්ඡානුසයෙහි සහ අපායගමනීයා සබ්බකිලෙසා
 පහානෙකට්ඨවසෙන පභීයන්ති. සහජෙකට්ඨා පන දිට්ඨියා සහ විචිකිච්ඡාය ව සහ
 එකෙකස්මිං චිත්තෙ යිතා අවසෙසකිලෙසා.

සොතාපත්තිමග්ගෙන හි වත්තාරි දිට්ඨිසහගතාති විචිකිච්ඡාසහගතඤ්චාති පඤ්ච
 චිත්තාති පභීයන්ති. තත්ථ ද්විසු දිට්ඨිසම්පයුත්තඅසඬ්ඛාරිකචිත්තෙසු පභීයමානෙසු
 තෙහි සහජාතො ලොභො මොහො උද්ධච්චං අහිරිකං අනොත්තජ්ජන්ති ඉමෙ
 කිලෙසා සහජෙකට්ඨවසෙන පභීයන්ති, ද්විසු දිට්ඨිසම්පයුත්තඅසඬ්ඛාරිකචිත්තෙසු
 පභීයමානෙසු තෙහි සහජාතො ලොභො මොහො ටීනං උද්ධච්චං අහිරිකං
 අනොත්තජ්ජන්ති ඉමෙ කිලෙසා සහජෙකට්ඨවසෙන පභීයන්ති,
 විචිකිච්ඡාසහගතචිත්තෙ පභීයමානෙ තෙන සහජාතො මොහො උද්ධච්චං අහිරිකං
 අනොත්තජ්ජන්ති ඉමෙ කිලෙසා සහජෙකට්ඨවසෙන පභීයන්ති. තෙහි
 දුට්ඨෙකට්ඨේහි කිලෙසෙහි චිත්තං විචිත්තං හොතීති මග්ගචිත්තං විචිචති,
 එලචිත්තං විචිත්තං වියුත්තං අපසක්කිතං සුඤ්ඤං හොතීති අත්ථො.

සකදාගාමීස්ස ඔළාරිකා කාමරාගසඤ්ඤොජනාති ඔළාරිකභූතා කායද්වාරො
 විතික්කමස්ස පච්චයභාවෙන ථුලභූතා මෙථුනරාගසඬ්ඛාතා සඤ්ඤොජනා. සො හි
 කාමභවෙ සඤ්ඤොජෙතීති “සඤ්ඤොජන”න්ති වුච්චති. පටිසසඤ්ඤොජනාති
 බ්‍යාපාදසඤ්ඤොජනා. සො හි ආරම්මණෙ පටිහඤ්ඤතීති “පටිස”න්ති වුච්චති. තෙ
 එව ථාමගතට්ඨේන සන්තානෙ අනුසෙන්තීති අනුසයා. අණුසහගතාති සුමුමභූතා
 කාමරාගසඤ්ඤොජනා පටිසසඤ්ඤොජනා අණුසහගතා කාමරාගානුසයා
 පටිසානුසයාති අප්පභීනට්ඨේන සන්තානෙ අනුසයනවසෙන සුමුමභූතා
 කාමරාගපටිසානුසයා. තදෙකට්ඨේහි වාති වුත්තත්ථෙහි දුට්ඨෙකට්ඨේහි කිලෙසෙහි
 චිත්තං විචිත්තං සුඤ්ඤං හොති.

අරහතොති කිලෙසාරීනං හතත්තා “අරහා”ති ලද්ධනාමස්ස. රූපරාගාති
 රූපභවෙ ඡන්දරාගා. අරූපරාගාති අරූපභවෙ ඡන්දරාගා. මානාති
 අරහත්තමග්ගවජ්ඣා මානා එව. තථා උද්ධච්චඅවිජ්ජාමානානුසයාදයො

අරහත්තමග්ගවජ්ඣා. එතෙසු උණ්ණතිලක්ඛණො මානො. අවුපසමලක්ඛණං උද්ධවිවං. අන්ධභාවලක්ඛණා අවිජ්ජා. රූපරාගඅරූපරාගවසෙන පවත්තා භවරාගානුසයා. තදෙකටයෙහි වාති තෙහි එකතො ධීතෙහි ව කිලෙසෙහි. බහිද්ධා ව සබ්බනිමිත්තෙහිති අජ්ඣත්තවිත්තසන්තානො අකුසලක්ඛන්ධො උපාදාය “බහිද්ධා”ති සඬ්ඛං ගතෙහි අජ්ඣත්තං මුඤ්චිත්වා බහිද්ධා පවත්තෙහි සබ්බසඬ්ඛාරනිමිත්තෙහි මග්ගවිත්තං විච්චවති චිතා හොති අපසක්කති, ඵලවිත්තං විචිත්තං වියුත්තං අපසක්කිතං හොති.

තත්ථ කිලෙසපටිපාටියා මග්ගපටිපාටියා වාති ද්විධා අනුසයානං අභාවො වෙදිතබ්බො. කිලෙසපටිපාටියා හි කාමරාගානුසයපටිසානුසයානං තතියමග්ගෙන අභාවො හොති, මානානුසයස්ස චතුත්ථමග්ගෙන, දිට්ඨානුසයවිචිකිච්ඡානුසයානං පයමමග්ගෙන, භවරාගානුසයාවිජ්ජානුසයානං චතුත්ථමග්ගෙනෙව. මග්ගපටිපාටියා පන පයමමග්ගෙන දිට්ඨානුසයවිචිකිච්ඡානුසයානං අභාවො හොති, දුතියමග්ගෙන කාමරාගානුසයපටිසානුසයානං තනුභාවො, තතියමග්ගෙන සබ්බසො අභාවො, චතුත්ථමග්ගෙන මානානුසයභවරාගානුසයාවිජ්ජානුසයානං අභාවො හොති. විත්තවිවෙකොති මහග්ගතලොකුත්තරවිත්තානං කිලෙසෙහි සුඤ්ඤභාවො, තුච්ඡභාවොති අත්ථො.

උපධිවිවෙකොති කිලෙසක්ඛන්ධඅභිසඬ්ඛාරසඬ්ඛාතානං උපධීනං සුඤ්ඤභාවො. උපධිං තාව දස්සෙතුං “උපධි වුච්චන්ති කිලෙසා වා”තිආදිමාහ. රාගාදයො යස්ස උප්පජ්ජන්ති, තං උපතාපෙන්නි විබාධෙන්නීති කිලෙසා ව. උපාදානගොචරා රූපාදයො පඤ්චක්ඛන්ධා ව. උපාදානසම්භූතා පුඤ්ඤාපුඤ්ඤආනෙඤ්ජාභිසඬ්ඛාරා ව. අමතන්ති නත්ථි එතස්ස මරණසඬ්ඛාතං මතන්ති අමතං, කිලෙසවිසපටිපක්ඛන්තා අගදන්තිපි අමතං. සංසාරයොනිගතිඋපපන්නිවිඤ්ඤාණට්ඨිතිසත්තාවාසෙසු සංසිබ්බති විනතීති තණ්හා “වාන”න්ති වුච්චති, තං තත්ථ නත්ථිති නිබ්බානං. විවෙකට්ඨකායානන්ති ගණසඬ්ගණිකාය අපගතසරීරානං. නෙක්ඛම්මාභිරතානන්ති නෙක්ඛම්මෙ කාමාදිතො නික්ඛන්තෙ පයමජ්ඣානාදිකෙ අභිරතානං තන්තින්තානං. පරමචොදානජ්ජත්තානන්ති උත්තමපරිසුද්ධභාවඵලං පාපුණිත්වා ධීතානං. “උපක්කිලෙසාභාවෙන පරිසුද්ධවිත්තානං, කිලෙසෙහි මුත්තභාවෙන පරමචොදානජ්ජත්තානං. වික්ඛම්භනජ්ජහානෙන පරිසුද්ධවිත්තානං, සමුච්චෙදජ්ජහානෙන පරමචොදානජ්ජත්තානං”න්ති ඵවමෙකෙ වණ්ණයන්ති. නිරූපධීනන්ති විගතූපධීනං. විසඬ්ඛාරගතානන්ති සඬ්ඛාරාරම්මණං චජිත්වා විගතසඬ්ඛාරං නිබ්බානං ආරම්මණවසෙන උපගතානං. විසඬ්ඛාරගතං විත්තන්ති එත්ථපි හි නිබ්බානමෙව “විසඬ්ඛාර”න්ති වුත්තං.

විදුරෙති විවිධෙ දුරෙ. සුවිදුරෙති සුවිදු ව්දුරෙ. න සන්තිකෙති න සමීපෙ. න සාමන්තාති න එකපස්සෙ. අනාසන්නෙති අනවචන්තසමීපෙ. විවෙකට්ඨෙති අතිදුරෙ, විගතෙති අත්ථො. තාදිසොති තංසදිසො. තස්සණ්ඨිතොති තෙන ආකාරෙන ධීතො. තජ්ජකාරොති තෙන පකාරෙන ධීතො. තජ්ජට්ඨාගොති

තංකොට්ඨාසිකො. අථ වා “අත්තභාවගුහාය ලග්ගභාවෙන තාදිසො. කිලෙසෙහි ඡන්තභාවෙන තස්සණ්ඨිකො. මොහනස්මිං පගාල්භාවෙන තප්පකාරො. තිහි විවෙකෙහි දුරභාවෙන තප්පට්භාගොති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

දුප්පභායාති සුඛෙන පභාතබ්බා න භොන්ති. දුච්චජ්ජාති සුඛෙන ජහිතුං න සක්කා. දුප්පරිච්චජ්ජාති සබ්බාකාරෙන ජහිතුං න සක්කා. දුන්තිම්මදයාති නිම්මදං අමදං කාතුං න සක්කා. දුබ්බිනිවෙයයාති විනිවෙයනං මොචනං කාතුං න සක්කා. දුත්තරාති උත්තරිත්වා අතික්කන්තුං න සක්කා. දුප්පතරාති විසෙසෙත්වා තරිතුං න සක්කා. දුස්සමතික්කමාති දුක්ඛෙන අතික්කමිත්තබ්බා. දුබ්බිනිවත්තාති නිවත්තෙතුං දුක්ඛා. අථ වා “පකතිවසෙන දුප්පරිච්චජ්ජා. ගොණපතාසං විය දුන්තිම්මදයා. නාගපාසං විය දුබ්බිනිවෙයයා. ගිම්භසමයෙ මරුකන්තාරං විය දුත්තරා දුප්පතරා. බාග්ගපරිග්ගහිතා අට්ඨි විය දුස්සමතික්කමා. සමුද්දව්වි විය දුබ්බිනිවත්තාති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

8. එවං පයමගාථාය “දුරෙ විවෙකා හි තථාච්චො”ති සාධෙත්වා පුන තථාච්චානං සත්තානං ධම්මතං ආචි කරොන්තො “ඉච්ඡානිදානා”තිආදිගාථමාහ. තත්ථ ඉච්ඡානිදානාති තණ්හාහෙතුකා. භවසාතබ්ද්ධාති සුඛවෙදනාදිම්හි භවසාතෙන බ්ද්ධා. තෙ දුප්පමුඤ්චාති තෙ භවසාතවත්ථුභූතා ධම්මා. තෙ වා තත්ථ බ්ද්ධා ඉච්ඡානිදානා සත්තා දුප්පමොචයා. න හි අඤ්ඤමොක්ඛාති අඤ්ඤෙ ව මොචෙතුං න සක්කොන්ති. කාරණවචනං වා එතං. තෙ සත්තා දුප්පමුඤ්චා. කස්මා? යස්මා අඤ්ඤෙන මොචෙතබ්බා න භොන්ති. යදි සත්තා මුඤ්චෙය්‍යුං, සකෙන ථාමෙන මුඤ්චෙය්‍යුන්ති අයමස්ස අත්ථො. පච්ඡා පුරෙ වාපි අපෙක්ඛමානාති අනාගතෙ අතීතෙ වා කාමෙ අපෙක්ඛමානා. ඉමෙ ව කාමෙ පුරිමෙ ව ජප්පන්ති ඉමෙ වා පච්චුප්පන්තෙ කාමෙ පුරිමෙ වා දුට්ඨෙපි අතීතානාගතෙ බලවතණ්හාය පත්ථයමානා. ඉමෙසඤ්ච ද්විත්තං පදානං “තෙ දුප්පමුඤ්චා න හි අඤ්ඤමොක්ඛා”ති ඉමිනාව සහ සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. ඉතරථා අපෙක්ඛමානා ජප්පං කිං කරොන්ති, කිං වා කතාති න පඤ්ඤායෙය්‍යුං.

භවසාතබ්ද්ධාති භවෙ සාතං භවසාතං, තෙන භවසාතෙන සුඛස්සාදෙන බ්ද්ධා භුත්වා යීතා. තං භාජෙත්වා දස්සෙතුං “එකං භවසාතං – සුඛා වෙදනා”තිආදිමාහ. යොබ්බනභාවො යොබ්බඤ්ඤං. අරොගභාවො ආරොග්‍යං. ජීවිතින්ද්‍රියස්ස පචත්තභාවො ජීවිතං. ලාභොති චතුත්තං පච්චයානං ලාභො. යසොති පරිවාරො. පසංසාති කිත්ති. සුඛන්ති කායිකචෙතසිකං සුඛං. මනාපිකා රූපාති මනවඨ්ඨනකා රූපා. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

චක්ඛුසම්පදාති චක්ඛුස්ස සම්පදා. “මය්හං චක්ඛු සම්පන්නං මණ්ඩිමානෙ උග්ගාට්ඨසිහපඤ්ජරං විය බායති”ති උප්පන්නං සුඛස්සාදං සන්ධාය “චක්ඛුසම්පදා”ති චුත්තං. සොතසම්පදාදීසුපි එසෙව නයො. සුඛාය වෙදනාය සාතබ්ද්ධා...පෙ.... විබ්ද්ධාති විවිධාකාරෙන බ්ද්ධා. ආබ්ද්ධාති විසෙසෙන ආදිතො බ්ද්ධා. ලග්ගාති ආරම්මණෙන සද්ධිං අප්පිතා. ලග්ගිතාති නාගදන්තෙ

එාණිතවාරකො විය ලග්ගිතා. යමෙත්ථ ච අවුත්තං, තං සත්තො විසත්තොතිආදිමිහි
වුත්තනයෙන ගහෙතබ්බං.

න හි අඤ්ඤමොක්ඛාති න පරෙහි මොක්ඛා. තෙ වා භවසාතවත්ථු දුප්පමුඤ්චාති
භවෙ සුඛස්සාදවත්ථුභූතා ධම්මා තෙ මුඤ්චිතුං දුක්ඛා. සත්තා වා එත්තො
දුම්මොවයාති සත්තා එව වා එතස්මා භවසාතවත්ථුතො මොචෙතුං දුක්ඛා.

දුරුද්ධරාති උද්ධරිතුං දුක්ඛා. දුස්සමුද්ධරාති සමන්තතො ඡින්නතට්ඨ
නරකාවාටෙ පතිතො විය උද්ධං කත්වා උද්ධරිතුං දුක්ඛා. දුබ්බුට්ඨාපයාති
උට්ඨාපෙතුං දුක්ඛා. දුස්සමුට්ඨාපයාති සුබුමඅත්තභාවං පථවියං පතිට්ඨාපනං විය
උස්සාපෙතුං අතිවිය දුක්ඛා.

තෙ අත්තනා පලිපපලිපන්නාති ගම්භීරකද්දමෙ යාව සීසතො නිමුග්ගා න
සක්කොන්ති. පරං පලිපපලිපන්නං උද්ධරිතුන්ති අපරං තට්ඨ නිමුග්ගං හත්ථෙ වා
සීසෙ වා ගහෙත්වා උද්ධරිත්වා ථලෙ පතිට්ඨාපෙතුං න සක්කොන්ති. සො චත
චුන්දාති සොති චත්තබ්බාකාරපුග්ගලනිද්දෙසො. තස්ස “යො”ති ඉමං
උද්දෙසවචනං ආහරිත්වා යො අත්තනා පලිපපලිපන්නො, සො චත, චුන්ද, පරං
පලිපපලිපන්නං උද්ධරිස්සතිති. එවං සෙසපදෙසු සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො.
පලිපපලිපන්නාති ගම්භීරකද්දමෙ නිමුග්ගො වුවිචති. යථා, චුන්ද, කොචි පුරිසො
යාව සීසතො ගම්භීරකද්දමෙ නිමුග්ගො, පරමපි තට්ඨ නිමුග්ගං හත්ථෙ වා සීසෙ
වා ගහෙත්වා උද්ධරිස්සතිති නෙතං යානං විජ්ජති. න හි තං කාරණමත්ථි, යෙන සො
තං උද්ධරිත්වා ථලෙ පතිට්ඨාපෙය්‍යාති. අදන්තො අවිනීතො අපරිනිබ්බුතොති එත්ථ
පන අනිබ්බසෙවනතාය අදන්තො. අසික්ඛිතවිනයතාය අවිනීතො.
අනිබ්බතකිලෙසතාය අපරිනිබ්බුතොති වෙදිතබ්බො. සො තාදිසො පරං දමෙස්සති
නිබ්බසෙවනං කරිස්සති, විනෙස්සති තිස්සො සික්ඛා සික්ඛාපෙස්සති.
පරිනිබ්බාපෙස්සති තස්ස කිලෙසෙ නිබ්බාපෙස්සති.

නත්ථඤ්ඤො කොචීති අඤ්ඤො කොචි පුග්ගලො මොචෙතුං සමත්ථො නත්ථි.
සකෙන ථාමෙනාති අත්තතො ඤාණථාමෙන. බලෙනාති ඤාණබලෙන.
වීරියෙනාති ඤාණසම්පයුත්තවෙතසිකවීරියෙන. පුරිසපරක්කමෙනාති පරං පරං
යානං අක්කමනෙන මහන්තවීරියෙන.

නාහං සහිස්සාමීති අහං න සහිස්සාමි න සක්කොමි, න වායමිස්සාමීති වුත්තං
හොති. පමොවනායාති පමොචෙතුං. කථංකථීන්ති සකඨිබ්බං. ධොතකාති ආලපනං.
තරෙසීති තරෙය්‍යාසි.

“අත්තනා හි කතං පාපං, අත්තනා සංකිලිස්සති;
අත්තනා අකතං පාපං, අත්තනාව විසුජ්ඣති;
සුද්ධි අසුද්ධි පච්චත්තං, නාඤ්ඤො අඤ්ඤං විසොධයෙ”ති. (ධ. ප. 165;
කථා. 743) –

එත්ථායමත්ථො – යෙන අත්තනා අකුසලං කම්මං කතං හොති, සො චතුස්ස අපායෙස්ස දුක්ඛං අනුභවන්තො අත්තනාව සංකිලිස්සති. යෙන පන අත්තනා අකතං පාපං, සො සුගතිඤ්ඤෙව අගතිඤ්ඤෙව ගච්ඡන්තො අත්තනාව විසුජ්ඣති. කුසලකම්මසංඛාරා සුද්ධි අකුසලකම්මසංඛාරා ච අසුද්ධි පච්චත්තං කාරකසත්තානං අත්තනියෙව විපච්චති. අඤ්ඤො පුග්ගලො අඤ්ඤං පුග්ගලං න විසොධයෙ නෙව විසොධෙති, න කිලෙසෙතිති වුත්තං හොති.

තිට්ඨතෙව නිබ්බානන්ති අමතමහානිබ්බානං තිට්ඨතියෙව.
නිබ්බානගාමිමග්ගොති පුබ්බහාගවිපස්සනානො පට්ඨාය අරියමග්ගො. තිට්ඨාමහං සමාදපෙතාති අහං ගණ්භාපෙතා පතිට්ඨාපෙතා තිට්ඨාමි. එවං ඔවදියමානා එවං අනුසාසියමානාති මයා එවං ඔවදියමානා එවං අනුසාසියමානා. එත්ථ උප්පන්නෙ වත්ථුස්මිං වදන්තො ඔවදති නාම, අනුප්පන්නෙ වත්ථුස්මිං අනුසාසන්තො “අයසොපි තෙ හවිස්සති” තිආදිවසෙන අනාගතං දස්සෙන්නො අනුසාසති නාම. සම්මුඛා වදන්තොපි ඔවදති නාම, පරම්මුඛා දුතසාසනං වා පෙසෙන්නො අනුසාසති නාම. සකිං වදන්තොපි ඔවදති නාම, පුනස්පුනං වදන්තො අනුසාසති නාම. ඔවදන්තො එව වා අනුසාසති නාම. අප්පෙකච්චෙති අපි එකච්චෙ, එකෙති අත්ථො. අච්චත්තනිට්ඨං නිබ්බානං ආරාධෙත්තීති ඛයවයසංඛාරානං අන්තං අතීතන්ති අච්චත්තං, අච්චත්තඤ්ඤෙව තං සබ්බසංඛාරානං අප්පචත්තිට්ඨානත්තා නිට්ඨඤ්චාති අච්චත්තනිට්ඨං, එකත්තනිට්ඨං, සතතනිට්ඨන්ති අත්ථො. තං අච්චත්තනිබ්බානං ආරාධෙත්ති සම්පාදෙත්ති. නාරාධෙත්තීති න සම්පාදෙත්ති, න පටිලහන්තිති අත්ථො. එත්ථ ක්‍යාහන්ති එතෙසු කිං අහං, කිං කරොමීති අත්ථො. මග්ගක්ඛායීති පටිපදාමග්ගක්ඛායී. ආචික්ඛති කෙට්ති. අත්තනා පටිපජ්ජමානා මුඤ්ඤෙවය්‍යුන්ති පටිපජ්ජන්තා මයං මුඤ්ඤෙවය්‍යුං.

අතීතං උපාදායාති අතීතං පටිච්ච. කථං පුරෙ අපෙක්ඛං කරොතීති කෙන පකාරෙන ඉක්ඛං ඔලොකනං කරොති. එවංරූපො අහොසින්ති දීඝරස්සඅණුකපුලාදිවසෙන එවංජාතිකො එවරූපො අහවිං. තත්ථ නන්දිං සමන්තානෙතීති තස්මිං රූපාරම්මණෙ තණ්හං සම්මා ආනයති උපනෙති. වෙදනාදීසුපි එසෙව නයො.

“ඉති මෙ වක්ඛු” තිආදයො වත්ථුආරම්මණවසෙන තණ්හුප්පත්තිං දස්සෙන්නො ආහ. ඉති රූපාතීති එවං රූපා ඉති. තත්ථ ඡන්දරාගපටිබ්ඳධන්ති තෙසු වක්ඛුරූපෙසු දුබ්බලසංඛාරානො ඡන්දො ච බලවසංඛාරානො රාගො ච, තෙන ඡන්දරාගෙන පටිබ්ඳධං අල්ලිතං. විඤ්ඤාණන්ති ජවනවිත්තං. ඡන්දරාගපටිබ්ඳධන්තා විඤ්ඤාණස්සාති තස්ස ජවනවිඤ්ඤාණස්ස ඡන්දරාගෙන බ්ඳ්ධතාවා. තදහිනන්දතීති තං ආරම්මණං තණ්හාවසෙන අහිනන්දති.

යානිස්ස තාතීති යානි අස්ස තානි. පුබ්බෙති අතීතෙ. සද්ධිත්ති එකතො. හසිතලපිතකිලිතාතීති දන්තවිදංසාදිහසිතානි ච, වච්චෙදං කත්වා ලපිතානි ච,

කායබ්බිඛාදිකිලිතානි ව. තදස්සාදෙතීති තං අස්සාදයති අස්සාදං වින්දති සාදියති. තං නිකාමෙතීති තං නිකාමයති පච්චාසිසති. විත්තිං ආපජ්ජතීති තුට්ඨිං පාපුණාති.

සියන්ති භවෙය්‍යං. අප්පට්ඨලද්ධස්ස පට්ඨලාභායාති අප්පත්තස්ස පාපුණනත්ථාය. විත්තං පණ්දහතීති විත්තං යපෙති. චෙතසො පණ්ධානපච්චයාති විත්තස්ස යපනකාරණා.

සීලෙන වාති පඤ්චසීලාදිසීලෙන වා. චතෙන වාති ධුතඬ්ගසමාදානෙන වා. තපෙන වාති වීරියසමාදානෙන වා. බ්‍රහ්මචරියෙන වාති මෙට්ඨනවිරතියා වා. දෙවො වාති මහානුභාවො දෙවරාජා වා. දෙවඤ්ඤතරො වාති තෙසං අඤ්ඤතරො වා.

ජප්පන්තාති ගුණවසෙන කථෙන්නා. පජ්ජපන්තාති පකාරෙන කථෙන්නා. අභිජප්පන්තාති විසෙසෙන කථෙන්නා, උපසග්ගවසෙන වා වඩ්ඪිතං.

9. එවං පඨමගාථාය “දුරෙ විවෙකා හි තථාච්චො”ති සාධෙත්වා දුතියගාථාය ව තථාච්චො. ධම්මතං ආචි කත්වා ඉදානි තෙසං පාපකරණං ආචි කරොන්නො “කාමෙසු ගිද්ධා”ති ගාථමාහ.

තස්සත්ථො – තෙ සත්තා කාමෙසු පරිභොගතණ්භාය ගිද්ධා, පරියෙසනාදිමනුයුත්තත්තා පසුතා, සම්මොහමාපන්නත්තා පමුල්භා, අවගමනතාය මච්ඡරියතාය බුද්ධාදීනං වචනං අනාදියතාය ව අවදානියා, කායවිසමාදිම්භි විසමෙ නිවිට්ඨා, අන්තකාලෙ මරණදුක්ඛපතීතා, “කිංසු භවිස්සාම ඉතො චුතාසෙ”ති පරිදෙවයන්තීති.

ගිද්ධාති කාමරාගෙන ගිද්ධා. ගධිතාති සඬ්කප්පරාගෙන පච්චාසිසමානා හුත්වා ගධිතා. මුච්ඡිතාති කාමතණ්භාය මුච්ඡාපරෙනා. අප්පකොසන්නාති කාමනන්දියා අධිමසන්නා අප්පකොත්ථො. ලග්ගාති කාමසිනෙහෙන අල්ලිතා. ලග්ගිතාති කාමපරිලාහෙන එකීභූතා. පලිබුද්ධාති කාමසඤ්ඤාය ආවට්ටිතා. අථ වා “දිට්ඨිදස්සනෙ ගිද්ධා. අභිණ්භදස්සනෙ ගධිතා. සංසග්ගකිරියස්මිං මුච්ඡිතා. විස්සාසකිරියස්මිං අප්පකොසන්නා. සිනෙහවලඤ්ජස්මිං ලග්ගා. ද්වයංද්වයසමාපත්තිම්භි ලග්ගිතා. අපරාපරං අමුඤ්චමානා හුත්වා පලිබුද්ධා”ති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

එසන්තීති පච්චාසිසන්ති. ගවෙසන්තීති මග්ගයන්ති. පරියෙසන්තීති සබ්බාකාරෙන ඉච්ඡන්ති පත්ථෙන්නි. අථ වා දිට්ඨාරම්මණෙ සුභාසුභං අත්ථී, නත්ථීති එසන්ති. සුභාසුභාරම්මණෙ පච්චක්ඛං කත්වා වලඤ්ජනත්ථාය පියං කරොන්නා ගවෙසන්ති. විත්තවසෙන එසන්ති. පයොගවසෙන ගවෙසන්ති. කරණවසෙන පරියෙසන්ති. තෙ දුට්ඨෙ කාමෙ පටිච්ච ඔතරිත්වා වරන්තීති තච්චරිතා. තෙ ව කාමෙ බහුලං යෙභුය්‍යෙන වඩ්ඪෙත්ති පවත්තයන්තීති තඬ්ඛහුලා. තෙ ව කාමෙ ගරුං කත්වා රහන්තීති තග්ගරුකා. තෙසු කාමෙසු නින්නා නම්තා

හුත්වා වසන්තීති තන්තින්තා. තෙසු කාමෙසු සන්තින්තා හුත්වා වසන්තීති තප්පොණා. තෙසු කාමෙසු අවලම්බිතා හුත්වා තෙසුයෙව නම්තා වසන්තීති තප්පබ්භාරා. තෙසු කාමෙසු අවත්ථරිත්වා මුච්ඡාපරෙතප්පසඬිගා හුත්වා වදන්තීති තදධිමුත්තා. තෙ ව කාමෙ අධිපතිං ජෙට්ඨකං කත්වා වසන්තීති තදධිපතෙය්‍යා. අථ වා “ආරම්මණස්ස ඉට්ඨභාවෙන තච්චරිතා. ආරම්මණස්ස කන්තභාවෙන තඬ්ඬහුලා. ආරම්මණස්ස මනාපභාවෙන තග්ගරුකා. ආරම්මණස්ස පියභාවෙන තන්තින්තා. ආරම්මණස්ස කාමුපසංභිතභාවෙන තප්පොණා. ආරම්මණස්ස රජනීයභාවෙන තප්පබ්භාරා. ආරම්මණස්ස මුච්ඡනීයභාවෙන තදධිමුත්තා. ආරම්මණස්ස ඛන්ධනීයභාවෙන තදධිපතෙය්‍යා”ති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

රූපෙ පරියෙසන්තීතිආදීසු පරියෙසන්තීති අලද්ධස්ස ලාභාය එසනවසෙන. පටිලහන්තීති හත්ථගතවසෙන. පරිභුඤ්ජන්තීති වළඤ්ජනවසෙන චුත්තන්ති ඤාතබ්බං. කලහං විවාදං කරොතීති කලහකාරකො. තස්මිං නියුත්තොති කලහපසුතො. කම්මකාරකාදීසුපි එසෙව නයො. ගොවරෙ වරන්තොති වෙසියාදිගොවරෙ, සතිපට්ඨානාදිගොවරෙ වා වරමානො. තෙසු නියුත්තො ගොවරපසුතො. ආරම්මණුපනිජ්ඣානවසෙන ඤානං අස්ස අත්ථිති ඤායී. තස්මිං නියුත්තො ඤානපසුතො.

අවගච්ඡන්තීති අපායං ගච්ඡන්ති. මච්ඡරිතොති සකසම්පත්තිං නිගුහන්තා. වචනන්ති කථනං. ඛ්‍යපථන්ති වාක්‍යපථං. දෙසනන්ති විස්සජ්ජනමවාදං. අනුසිට්ඨන්ති අනුසාසනිං. නාදියන්තීති න ගණ්හන්ති න ගරුං කරොන්ති. “න පටිස්සන්ති”ති වා පායො, සොයෙව අත්ථො. වත්ථුතො මච්ඡරියදස්සනත්ථං. “පඤ්ච මච්ඡරියානි ආවාසමච්ඡරිය”න්තිආදි චුත්තං. තත්ථ ආවාසෙ මච්ඡරියං ආවාසමච්ඡරියං. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො.

ආවාසො නාම සකලාරාමොපි පරිවෙණම්පි එකොවරකොපි රත්තිට්ඨානාදීනිපි. තෙසු වසන්තා සුඛං වසන්ති, පච්චයෙ ලහන්ති. එකො භික්ඛු චත්තසම්පන්නස්සෙව පෙසලස්ස භික්ඛුතො තත්ථ ආගමනං න ඉච්ඡති, ආගතොපි “බ්‍රිජ්ජං ගච්ඡතු”ති වින්තෙසි, ඉදං ආවාසමච්ඡරියං නාම. භණ්ඩනකාරකාදීනං පන තත්ථ වාසං අනිච්ඡතො ආවාසමච්ඡරියං නාම න භොති.

කුලන්ති උපට්ඨාකකුලම්පි ඤාතිකුලම්පි. තත්ථ අඤ්ඤස්ස උපසඬකමනං අනිච්ඡතො කුලමච්ඡරියං භොති. පාපපුග්ගලස්ස පන උපසඬකමනං අනිච්ඡතොපි මච්ඡරියං නාම න භොති. සො හි තෙසං පසාදභෙදාය පටිපජ්ජති. පසාදං රක්ඛිතුං සමත්ථස්සෙව පන භික්ඛුතො තත්ථ උපසඬකමනං අනිච්ඡතො මච්ඡරියං නාම භොති.

ලාභොති චතුපච්චයලාභොව. තං අඤ්ඤස්මිං සීලවන්තෙයෙව ලහන්තෙ “මා ලහතු”ති වින්තෙත්තස්ස ලාභමච්ඡරියං භොති. යො පන සද්ධාදෙය්‍යං විනිපානෙති, අපරිභොගදුප්පරිභොගාදිවසෙන විනාසෙති, පුනිභාවං ගච්ඡන්තම්පි අඤ්ඤස්ස න

දෙති, තං දිස්වා “සවෙ ඉමං එස න ලභෙය්‍යා, අඤ්ඤා සීලවා ලභෙය්‍යා, පරිභොගං ගච්ඡෙය්‍යා” ති චින්තෙන්තස්ස මච්ඡරියං නාම නත්ථි.

වණ්ණො නාම සරිරවණ්ණොපි ගුණවණ්ණොපි. තත්ථ සරිරවණ්ණො මච්ඡරී “පරො පාසාදිකො රූපවා” ති චුත්තෙ තං න කථෙතුකාමො භොති. ගුණවණ්ණමච්ඡරී පරස්ස සීලෙන ධුතඬිගෙන පටිපදාය ආචාරෙන වණ්ණං න කථෙතුකාමො භොති.

ධම්මොති පරියත්තිධම්මො ව පටිවෙධධම්මො ව. තත්ථ අරියසාවකා පටිවෙධධම්මං න මච්ඡරායන්ති, අත්තනා පටිවිද්ධධම්මෙ සදෙවකස්ස ලොකස්ස පටිවෙධං ඉච්ඡන්ති. තං පන පටිවෙධං “පරෙ ජානන්තු” ති ඉච්ඡන්ති, තන්තිධම්මෙයෙව පන ධම්මමච්ඡරියං නාම භොති. තෙන සමන්තාගතො පුග්ගලො යං ගුල්හං ගන්ථං වා කථාමග්ගං වා ජානාති, තං අඤ්ඤා න ජානාපෙතුකාමො භොති. යො පන පුග්ගලං උපපරික්ඛිත්වා ධම්මානුග්ගහෙන ධම්මං වා උපපරික්ඛිත්වා පුග්ගලානුග්ගහෙන න දෙති, අයං ධම්මමච්ඡරී නාම න භොති. තත්ථ එකච්චො පුග්ගලො ලොලො භොති, කාලෙන සමණො භොති, කාලෙන බ්‍රාහ්මණො, කාලෙන නිගණ්ඨො. යො හි භික්ඛු “අයං පුග්ගලො පවෙණ්ඤාගතං තන්තිං සණ්ඨං සුබ්බමං ධම්මන්තරං භින්දිත්වා ආලුළෙස්සති” ති න දෙති, අයං පුග්ගලං උපපරික්ඛිත්වා ධම්මානුග්ගහෙන න දෙති නාම. යො පන “අයං ධම්මො සණ්ඨො සුබ්බමො, සවායං පුග්ගලො ගණ්ඨස්සති, අඤ්ඤං ඛ්‍යාකරිත්වා අත්තානං ආචි කත්වා නස්සිස්සති” ති න දෙති, අයං ධම්මං උපපරික්ඛිත්වා පුග්ගලානුග්ගහෙන න දෙති නාම. යො පන “සවායං ඉමං ධම්මං ගණ්ඨස්සති, අම්භාකං සමයං භින්දිතුං සමත්ථො භවිස්සති” ති න දෙති, අයං ධම්මමච්ඡරී නාම භොති.

ඉමෙසු පඤ්චස්ස මච්ඡරියෙසු ආවාසමච්ඡරියෙන තාව යක්ඛො වා පෙතො වා හුත්වා තස්සෙව ආවාසස්ස සඬ්ඛාරං සීසෙන උක්ඛිපිත්වා විවරති. කුලමච්ඡරියෙන තස්මිං කුලෙ අඤ්ඤාසං දානමානනාදීනි කරොන්තෙ දිස්වා “භින්තං වතිදං කුලං මමා” ති චින්තයතො ලොභිතම්පි මුඛතො උග්ගච්ඡති, කුච්ඡිවිරොචනම්පි භොති, අත්තානිපි ඛණ්ඩාඛණ්ඩානි හුත්වා නික්ඛමන්ති. ලාභමච්ඡරියෙන සඬ්ඛස්ස වා ගණස්ස වා සන්තකෙ ලාභෙ මච්ඡරායිත්වා පුග්ගලිකපරිභොගං විය පරිභුඤ්ජිත්වා යක්ඛො වා පෙතො වා මහාඅපගරො වා හුත්වා නිබ්බන්තති. සරිරවණ්ණගුණවණ්ණමච්ඡරෙන පන පරියත්තිධම්මමච්ඡරියෙන ව අත්තනොව වණ්ණං වණ්ණොති, පරෙසං වණ්ණො “කිං වණ්ණො එසො” ති තං තං දොසං වදන්තො පරියත්තිධම්මඤ්ච කස්සචි කිඤ්චි අදෙන්තො දුබ්බණ්ණො වෙව ඵලමුගො ව භොති.

අපි ව ආවාසමච්ඡරියෙන ලොභගෙහෙ පච්චති, කුලමච්ඡරියෙන අප්පලාභො භොති, ලාභමච්ඡරියෙන ගුප්තිරයෙ නිබ්බන්තති, වණ්ණමච්ඡරියෙන හවෙ හවෙ නිබ්බන්තස්ස වණ්ණො නාම න භොති, ධම්මමච්ඡරියෙන කුක්කුළුතිරයෙ නිබ්බන්තති.

මව්ඡරායනවසෙන මව්ඡරියං. මව්ඡරායනාකාරො මව්ඡරායනා. මව්ඡරෙන අයිතස්ස මව්ඡරසමඤ්චිතො භාවො මව්ඡරායිතත්තං. “මය්භමෙව භොන්තු, මා අඤ්ඤස්සා”ති සබ්බාපි අත්තනො සම්පත්තියො ඛ්‍යාපෙතුං න ඉච්ඡතීති විච්චිෂො, විච්චිෂස්ස භාවො වෙච්චිෂං, මුදුමව්ඡරියස්සෙනං නාම. කදරියො වුව්චති අනාදරො, තස්ස භාවො කදරියං, ථද්ධමව්ඡරියස්සෙනං නාම. තෙන හි සමන්තාගතො පුග්ගලො පරමිපි පරෙසං දදමානං නිවාරෙති. චුත්තමිපි වෙනං –

“කදරියො පාපසඬ්ඤාපො, මිච්ඡාදිට්ඨිඅනාදරො;
දදමානං නිවාරෙති, යාවමානාන භොජන”න්ති. (සං. නි. 1.132);

යාවකෙ දිස්වා කටුකභාවෙන චිත්තං අඤ්චති සඬ්ඤාමානොති කටුකඤ්චුකො, තස්ස භාවො කටුකඤ්චුකතා. අපරො නයො – කටුකඤ්චුකතා වුව්චති කටච්ඡුග්ගාහො. සමතිත්තිකපුණ්ණාය හි උක්ඛලියා හත්තං ගණ්හන්තො සබ්බතොහාගෙන සඬ්ඤාපිතෙන අග්ගකටච්ඡුතා ගණ්හාති පුරෙත්වා ගහෙතුං න සක්කොති, එවං මව්ඡරිපුග්ගලස්ස චිත්තං සඬ්ඤාමානො, තස්මිං සඬ්ඤාමානො කායොපි තථෙව සඬ්ඤාමානො පටිකුටති පටිනිවට්ටති න සම්පසාරියතීති මව්ඡරං. “කටුකඤ්චුකතා”ති චුත්තං.

අග්ගහිතත්තං චිත්තස්සාති පරෙසං උපකාරකරණෙ දානාදිනා ආකාරෙන යථා න සම්පසාරියති, එවං ආවරිත්වා ගහිතභාවො චිත්තස්ස. යස්මා පන මව්ඡරිපුග්ගලො අත්තනො සන්තකං පරෙසං අදාතුකාමො භොති, පරසන්තකං ගණ්හිතුකාමො. තස්මා “ඉදං අච්ඡරියං මය්භමෙව භොතු, මා අඤ්ඤස්සා”ති පවත්තිවසෙනස්ස අත්තසම්පත්තිනිගුහනලක්ඛණතා පරසම්පත්තිග්ගහණලක්ඛණතා ව වෙදිතබ්බා.

බන්ධමව්ඡරියමිපි මව්ඡරියන්ති අත්තනො පඤ්චක්ඛන්ධසඬ්ඤාමානං උපපත්තිහවං අඤ්ඤෙහි අසාධාරණං “අච්ඡරියං මය්භමෙව භොතු, මා අඤ්ඤස්සා”ති පවත්තං මව්ඡරියං බන්ධමව්ඡරියං නාම. ධාතුආයතනමව්ඡරියෙසුපි එසෙව නයො. ගාහොති ගාහනිච්ඡයවසෙන ගහණං. අවදඤ්ඤානායාති සබ්බඤ්ඤාබුද්ධානමිපි කථිතං අජානනභාවෙන. යාවකානං අදදමානො හි තෙහි කථිතං න ජානාති නාම. ජනා පමත්තාති සතිච්ඡපවාසා ජනා. වචනන්ති සඬ්ඤාපවචනං. ඛ්‍යාප්පට්ඨන්ති විත්ථාරවචනං. දෙසනන්ති උපමං දස්සෙත්වා අත්ථසන්දස්සනවචනං. අනුසිට්ඨන්ති පුනස්පුනං සංලක්ඛාපනවචනං. අථ වා දස්සෙත්වා කථනං වචනං නාම. ගණ්හාපෙත්වා කථනං ඛ්‍යාප්පට්ඨං නාම. තොසෙත්වා කථනං දෙසනං නාම. පදස්සෙත්වා කථනං අනුසිට්ඨි නාම. අථ වා පරිතාපදුක්ඛං නාසෙත්වා කථනං වචනං නාම. පරිප්පාදුක්ඛං නාසෙත්වා කථනං ඛ්‍යාප්පට්ඨං නාම. අපායදුක්ඛං නාසෙත්වා කථනං දෙසනං නාම. හවදුක්ඛං නාසෙත්වා කථනං අනුසිට්ඨි නාම. අථ වා දුක්ඛසච්චපරිඤ්ඤාපටිවෙධයුත්තං වචනං. සමුදයසච්චපහානපටිවෙධයුත්තං ඛ්‍යාප්පට්ඨං. නිරොධසච්චසච්ඡිකිරියපටිවෙධයුත්තං දෙසනං. මග්ගසච්චභාවනාපටිවෙධයුත්තං අනුසිට්ඨිති එවමාදිනා නයෙන එකෙ වණ්ණයන්ති.

න සුස්සුසන්තිති න සුභන්ති. න සොතං ඔදහන්තිති සවනත්ථං කණ්ණසොතං
න යිපෙන්නි. න අඤ්ඤා චිත්තං උපට්ඨයපෙන්නිති ජානනත්ථං චිත්තං න
පතිට්ඨයපෙන්නි. අනස්සවාති ඔවාදං අසුභමානා. අවචනකරාති සුභමානාපි වචනං න
කරොන්නිති අවචනකරා. පටිලොමචුත්තිනොති පටාණි හුත්වා පවත්තනකා.
අඤ්ඤෙනෙව මුඛං කරොන්නිති කරොන්නාපි මුඛං න දෙන්තිති අත්ථො.

විසමෙති කායසුචරිතාදිසම්මතස්ස සමස්ස පටිපක්ඛත්තා විසමං, තස්මිං විසමෙ.
නිවිට්ඨාති පටිට්ඨා දුන්නිහරා. කායකම්මෙති කායතො පවත්තෙ, කායෙන වා
පවත්තෙ කායකම්මෙ. වචිකම්මාදිසුපි එසෙව නයො.

තත්ථ කායකම්මවචිකම්මමනොකම්මානි දුච්චරිතවසෙන විහත්තානි,
පාණාතිපාතාදයො දසඅකුසලකම්මපථවසෙන විහත්තාති ඤාතබ්බං. අයං තාවෙත්ථ
සාධාරණපදවණ්ණනා, අසාධාරණසු පන පාණස්ස අතිපාතො පාණාතිපාතො,
පාණවධො පාණසාතොති චුත්තං හොති. පාණොති චෙත්ථ වොහාරතො සත්තො,
පරමත්ථතො ජීවිතින්ද්‍රියං. තස්මිං පන පාණෙ පාණසඤ්ඤිතො
ජීවිතින්ද්‍රියපච්ඡෙදකඋපක්කමසමුට්ඨාපිකා කායවච්ඡිද්ධාරානං
අඤ්ඤතරද්ධාරපවත්තා වධකචෙතනා පාණාතිපාතො. සො ගුණවිරහිතෙසු
තිරච්ඡානගතාදිසු පාණෙසු බුද්දකෙ පාණෙ අප්පසාවජ්ජො, මහාසරීරෙ
මහාසාවජ්ජො. කස්මා? පයොගමහත්තතාය, පයොගසමත්තෙපි වත්ථුමහත්තතාය.
ගුණවත්තෙසු මනුස්සාදිසු අප්පගුණෙ පාණෙ අප්පසාවජ්ජො, මහාගුණ
මහාසාවජ්ජො. සරීරගුණානං පන සමහාවෙ සති කිලෙසානං උපක්කමානඤ්ච
මුදුතාය අප්පසාවජ්ජො, තිබ්බතාය මහාසාවජ්ජොති වෙදිතබ්බො.

තස්ස පඤ්ච සම්භාරා හොන්ති – පාණො පාණසඤ්ඤිතා වධකචිත්තං
උපක්කමො තෙන මරණන්ති. ඡප්පයොගා – සාහත්ථිකො ආණන්තිකො
නිස්සග්ගියො ථාවරො විජ්ජාමයො ඉද්ධිමයොති. ඉමස්මිං පනත්ථෙ
විත්ථාරියමානෙ අතිපපඤ්චො හොති, තස්මා නං න විත්ථාරියස්සාම. අඤ්ඤඤ්ච
එවරූපං, අත්ථිකෙහි පන සමත්තපාසාදිකං විනයට්ඨකථං (පාරා. අට්ඨ. 2.172)
ඔලොකෙත්වා ගහෙතබ්බං.

අදින්නස්ස ආදානං අදින්නාදානං, පරස්ස හරණං ථෙය්‍යං වොරිකාති චුත්තං
හොති. තත්ථ අදින්නන්ති පරපරිග්ගහිතං, යත්ථ පරො යථාකාමකාරිතං
ආපජ්ජන්තො අදණ්ඩාරහො අනුපවජ්ජො ව හොති, තස්මිං පන පරපරිග්ගහිතෙ
පරපරිග්ගහිතසඤ්ඤිතො තදාදායකඋපක්කමසමුට්ඨාපිකා ථෙය්‍යවෙතනා
අදින්නාදානං. තං හීනෙ පරසන්නකෙ වත්ථුස්මිං අප්පසාවජ්ජං, පණිතෙ
මහාසාවජ්ජං. කස්මා? වත්ථුපණිතතාය, වත්ථුසමත්තෙ සති ගුණාධිකානං සන්නකෙ
වත්ථුස්මිං මහාසාවජ්ජං. තං තං ගුණාධිකං උපාදාය තතො තතො හීනගුණස්ස
සන්නකෙ වත්ථුස්මිං අප්පසාවජ්ජං.

තස්ස පඤ්ච සම්භාරා භොන්ති - පරපරිග්ගහිතං පරපරිග්ගහිතසඤ්ඤිතා
ථෙය්‍යාවිත්තං උපක්කමො තෙන හරණන්ති. ඡප්පයොගා සාහත්ථිකාදයොව. තෙ ව
බො යථානුරූපං ථෙය්‍යාවහාරො පසය්භාවහාරො පටිච්ඡන්තාවහාරො
පරිකප්පාවහාරො කුසාවහාරොති ඉමෙසං පඤ්චන්තං අවහාරානං වසෙන
පවත්තන්ති. අයමෙත්ථ සඬබ්බෙපො. විත්ථාරො පන සමන්තපාසාදිකායං වුත්තො.

කාමෙසුථිච්ඡාවාරොති එත්ථ පන කාමෙසුති මෙථුනසමාවාරෙසු. ථිච්ඡාවාරොති
එකන්තනින්දිතො ලාමකාවාරො. ලක්ඛණතො පන අසද්ධම්මසෙවනාධිප්පායෙන
කායද්වාරප්පවත්තා අගමනියට්ඨානවිතික්කමචෙනතා කාමෙසුථිච්ඡාවාරො.

තත්ථ අගමනියට්ඨානං නාම පුරිසානං තාව මාතූරක්ඛිතා පිතූරක්ඛිතා
මාතෘපිතූරක්ඛිතා භාතූරක්ඛිතා භගිනිරක්ඛිතා ඤාතිරක්ඛිතා ගොත්තරක්ඛිතා
ධම්මරක්ඛිතා සාරක්ඛා සපරිදණ්ඩාති මාතූරක්ඛිතාදයො දස, ධනක්කිතා
ඡන්දවාසිනී භොගවාසිනී පටවාසිනී ඔදපත්තකිනී ඔහතචුම්බටකා දාසී ව හරියා
කම්මකාරී ව හරියා ධජාහවා මුහුත්තිකාති එතා ධනක්කිතාදයො දසාති විසති
ඉත්ථියො. ඉත්ථිසු පන ද්වීන්තං සාරක්ඛසපරිදණ්ඩානං දසන්තඤ්ච
ධනක්කිතාදීනන්ති ද්වාදසන්තං ඉත්ථිනං අඤ්ඤෙ පුරිසා, ඉදං අගමනියට්ඨානං
නාම.

සො පනෙස ථිච්ඡාවාරො සීලාදිගුණරහිතෙ අගමනියට්ඨානෙ අප්පසාවජ්ජො,
සීලාදිගුණසම්පන්නෙ මහාසාවජ්ජො. තස්ස චත්තාරො සම්භාරා - අගමනියවත්ථු
තස්මිං සෙවනවිත්තං සෙවනපයොගො මග්ගෙන මග්ගපටිපත්තිඅධිවාසනන්ති.
එකො පයොගො සාහත්ථිකො එව.

මුසාති විසංවාදනපුරෙක්ඛාරස්ස අත්ථහඤ්ජනකො වච්ඡයොගො
කායපයොගො වා. විසංවාදනාධිප්පායෙන පනස්ස
පරවිසංවාදකකායවච්ඡයොගසමුට්ඨාපිකා චෙනතා මුසාවාදො. අපරො නයො -
මුසාති අභූතං අතච්ඡං වත්ථු. වාදොති තස්ස භූතතො තච්ඡතො විඤ්ඤාපනං.
ලක්ඛණතො පන අතථං වත්ථුං තථතො පරං විඤ්ඤාපෙතුකාමස්ස
තථාවිඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපිකා චෙනතා මුසාවාදො. සො යමත්ථං හඤ්ජති, තස්ස
අප්පතාය අප්පසාවජ්ජො, මහන්තතාය මහාසාවජ්ජො. අපි ව ගහට්ඨානං අත්තතො
සන්තකං අදාතුකාමතාය “නත්ථි” තිආදිනායප්පවත්තො අප්පසාවජ්ජො, සක්ඛිතා
හුත්වා අත්ථහඤ්ජනත්ථං වුත්තො මහාසාවජ්ජො. පබ්බජිතානං අප්පකම්පි තෙලං
වා සප්පිං වා ලහිත්වා හසාධිප්පායෙන “අප්ප ගාමෙ තෙලං නදී මඤ්ඤෙ සන්දති” ති
පුරණකථානායෙන පවත්තො අප්පසාවජ්ජො, අදිට්ඨංයෙව පන දිට්ඨන්තිආදිනා
නායෙන වදන්තානං මහාසාවජ්ජො.

තස්ස චත්තාරො සම්භාරා භොන්ති - අතථං වත්ථු විසංවාදනවිත්තං තජ්ජො
වායාමො පරස්ස තදත්ථවිජානනන්ති. එකො පයොගො සාහත්ථිකොව. සො ව
කායෙන වා කායපට්ඨද්ධෙන වා වාචාය වා පරවිසංවාදකකිරියාකරණෙ දට්ඨබ්බො.

තාය වෙ කිරියාය පරො තමත්ථං ජානාති, අයං කිරියසමුට්ඨාපිකා
වෙනනාක්ඛණ්ණෙයෙව මුසාවාදකම්මුනා ඛජ්ඣති.

පිසුණුවාලාතිආදීසු යාය වාචාය යස්ස තං වාචං භාසති, තස්ස හදයෙ අත්තනො
පියභාවං පරස්ස ව සුඤ්ඤභාවං කරොති, සා පිසුණුවාලා. යාය පන අත්තනම්පි
පරම්පි ඵරුසං කරොති, යා වාචා සයම්පි ඵරුසා නෙව කණ්ණසුඛා න හදයඛිගමා,
අයං ඵරුසවාලා. යෙන සම්ඵං පලපති නිරත්ථකං, සො සම්ඵප්පලාපො. තෙසං
මූලභූතාපි වෙනනා පිසුණුවාලාදිනාමමෙව ලහති, සා ඵව ඉධ අධිප්පෙනාති.

තත්ථ සංකිලිට්ඨවිත්තස්ස පරෙසං වා හෙදාය අත්තනො පියකම්යතාය වා
කායවච්ඡයොගසමුට්ඨාපිකා වෙනනා පිසුණුවාලා. සා යස්ස හෙදං කරොති, තස්ස
අප්පගුණාය අප්පසාවජ්ජා, මහාගුණතාය මහාසාවජ්ජා.

තස්සා චත්තාරො සම්භාරා භොන්ති – භින්දිතඛිබ්බො පරො “ඉති ඉමෙ නානා
භවිස්සන්ති විනා භවිස්සන්ති” ති හෙදපුරෙක්ඛාරතා වා, “ඉති අභං පියො භවිස්සාමි
විස්සාසිකො” ති වියකම්යතා වා, තජ්ජො වායාමො, තස්ස තදත්ථවිජානනන්ති.

පරස්ස මම්මච්ඡෙදකකායවච්ඡයොගසමුට්ඨාපිකා ඵකත්තඵරුසවෙනනා
ඵරුසවාලා. මම්මච්ඡෙදකොපි පයොගො විත්තසණ්භතාය ඵරුසවාලා න භොති.
මානාපිතරො හි කදාචි පුත්තකෙ ඵචම්පි වදන්ති “වොරා වො ඛණ්ඩාඛණ්ඩිකං
කරොන්තු” ති, උප්පලපත්තම්පි ව තෙසං උපරි පතන්තං න ඉච්ඡන්ති.
ආචරිට්ඨපජ්ඣායා ව කදාචි නිස්සිතකෙ ඵචං වදන්ති “කිං ඉමෙ අභිරිකා
අනොත්තප්පිනො චරන්ති, නිද්ධමථ නෙ” ති. අථ ව තෙසං ආගමාධිගමසම්පත්තිං
ඉච්ඡන්ති. යථා ව විත්තසණ්භතාය ඵරුසවාලා න භොති, ඵචං වචනසණ්භතාය
අඵරුසවාලාපි න භොති. න හි මාරාපෙතුකාමස්ස “ඉමං සුඛං සයාපෙථා” ති වචනං
අඵරුසවාලා භොති, විත්තඵරුසතාය පනෙසා ඵරුසවාලාව, සා යං සන්ධාය
පචත්තිතා. තස්ස අප්පගුණතාය අප්පසාවජ්ජා, මහාගුණතාය මහාසාවජ්ජා. තස්සා
තයො සම්භාරා – අක්කොසිතඛිබ්බො පරො කුපිතචිත්තං අක්කොසනන්ති.

අනත්ථවිඤ්ඤාපිකා කායවච්ඡයොගසමුට්ඨාපිකා අකුසලවෙනනා
සම්ඵප්පලාපො. සො ආසෙවනමන්දතාය අප්පසාවජ්ජො, ආසෙවනමහන්තතාය
මහාසාවජ්ජො. තස්ස ද්වෙ සම්භාරා භොන්ති –
භාරතයුද්ධසිතාභරණාදිනිරත්ථකකථාපුරෙක්ඛාරතා තථාරූපිකථාකථනඤ්ඤාති.

අභිජ්ඣායතීති අභිජ්ඣා, පරහණ්ඩාහිමුඛි හුත්වා තන්තින්තතාය පචත්තතීති
අත්ථො. සා “අහො වත ඉදං මමාස්සා” ති ඵචං පරහණ්ඩාහිජ්ඣායනලක්ඛණා.
අදින්නාදානං විය අප්පසාවජ්ජා මහාසාවජ්ජා ව. තස්සා ද්වෙ සම්භාරා භොන්ති –
පරහණ්ඩං අත්තනො පරිණාමනඤ්ඤාති. පරහණ්ඩවත්ථුකෙ හි ලොභෙ
උප්පන්නෙපි න තාව කම්මපථහෙදො භොති, යාව “අහො වතිදං මමාස්සා” ති
අත්තනො න පරිණාමෙති.

හිතසුබං බ්‍යාපාදයතීති බ්‍යාපාදො, සො පරචිනාසාය මනොපදොසලක්ඛණො. එරුසවාවා විය අප්පසාවජ්ජො මහාසාවජ්ජො ව. තස්ස ද්වෙ සම්භාරා භොන්ති – පරසත්තො ව තස්ස ව චිනාසචිත්තාති. පරසත්තවත්ථුකෙ හි කොධෙ උප්පන්නෙපි න තාව කම්මපථහෙදො භොති, යාව “අහො වතායං උච්ඡිජ්ජෙය්‍යා විනස්සෙය්‍යා” ති තස්ස චිනාසං න චිත්තෙසි.

යථාභූච්චගහණාභාවෙන මිච්ඡා පස්සතීති මිච්ඡාදිට්ඨි. සා “නත්ථි දින්න” ත්තිආදිනා නයෙන විපරිතදස්සනලක්ඛණො. සම්ඵජ්ජලාපො විය අප්පසාවජ්ජා මහාසාවජ්ජා ව.

සඤ්ඤී, අසඤ්ඤී, නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤී භවිස්සාමාති රූපාදිවසෙන කඬ්ඛන්ති. භවිස්සාම නු ඛො මයන්තිආදිනා අත්තානං කඬ්ඛන්ති. තත්ථ භවිස්සාම නු ඛො. න නු ඛො භවිස්සාමාති තස්ස සස්සතාකාරඤ්ච උච්ඡෙදාකාරඤ්ච නිස්සාය අනාගතෙ අත්තානං විජ්ජමානතඤ්ච අවිජ්ජමානතඤ්ච කඬ්ඛන්ති. කිං නු ඛො භවිස්සාමාති ජාතිලිඬ්භූපපත්තියො නිස්සාය “ඛත්තියා නු ඛො භවිස්සාම, බ්‍රාහ්මණවෙස්සසුද්දගහට්ඨපබ්බජිතදෙවමනුස්සානං අඤ්ඤතරා” ති කඬ්ඛන්ති. කථං නු ඛො භවිස්සාමාති සණ්ඨානාකාරං නිස්සාය “දීඝා නු ඛො භවිස්සාම, රස්සඬ්ඛදාතකණ්ඨපමාණිකඅප්පමාණිකාදීනං අඤ්ඤතරා” ති කඬ්ඛන්ති. කෙච් පන “ඉස්සරනිම්මානාදීනි නිස්සාය ‘කෙන නු ඛො කාරණෙන භවිස්සාමා’ ති හෙතුතො කඬ්ඛන්ති” ති වදන්ති. කිං හුත්වා කිං භවිස්සාම නු ඛො මයන්ති ජාතිආදීනි නිස්සාය “ඛත්තියා හුත්වා නු ඛො බ්‍රාහ්මණා භවිස්සාම...පෙ.... දෙවා හුත්වා මනුස්සා” ති අත්තනො පරම්පරං කඬ්ඛන්ති. සබ්බත්ථෙව පන අද්ධානන්ති කාලාධිවචනමෙතං.

10. යස්මා එතදෙව තස්මා හි සික්ඛෙට්...පෙ.... ආහු ධීරාති. තත්ථ සික්ඛෙට්ඨාති තිස්සො සික්ඛා ආවජ්ජෙය්‍යා. ඉධෙවාති ඉමස්මිංයෙව සාසනෙ. තත්ථ සික්ඛිතබ්බාති සික්ඛා. තිස්සොති ගණනපරිච්ඡෙදො. අධිසීලසික්ඛාති අධිකං උත්තමං සීලන්ති අධිසීලං, අධිසීලඤ්ච තං සික්ඛිතබ්බට්ඨෙත සික්ඛා වාති අධිසීලසික්ඛා. එස නයො අධිචිත්තඅධිපඤ්ඤාසික්ඛාසු.

කතමං පනෙත්ථ සීලං, කතමං අධිසීලං, කතමං චිත්තං, කතමං අධිචිත්තං, කතමා පඤ්ඤා, කතමා අධිපඤ්ඤාති? වුවුවතෙ – පඤ්චඩ්ගදසඩ්ගසීලං තාව සීලමෙව. තඤ්ඤි බුද්ධෙ උප්පන්නෙපි අනුප්පන්නෙපි ලොකෙ පවත්නති. උප්පන්නෙ බුද්ධෙ තස්මිං සීලෙ බුද්ධාපි සාවකාපි මහාජනං සමාදපෙන්නි, අනුප්පන්නෙ බුද්ධෙ පච්චෙකබුද්ධා ව කම්මවාදිනො ව ධම්මිකා සමණබ්‍රාහ්මණා ව චක්කවත්තී ව මහාරාජානො මහාබොධිසත්තා ව සමාදපෙන්නි, සාමම්පි පණ්ඩිතා සමණබ්‍රාහ්මණා සමාදියන්ති. තෙ තං කුසලං ධම්මං පරිපුරෙත්වා දෙවෙසු ව මනුස්සෙසු ව සම්පත්තිං අනුභොන්ති.

පාතිමොක්ඛසංවරසීලං පන “අධිසීල” ත්ති වුවුවති. තඤ්ඤි සුරියො විය පජ්ජොතානං සිනෙරු විය පබ්බතානං සබ්බලොකියසීලානං අධිකඤ්චෙව

උත්තමඤ්ච, බුද්ධුප්පාදෙයෙව ච පචත්තති, න චිනා බුද්ධුප්පාදා. න හි තං පඤ්ඤත්තිං උද්ධරිත්වා අඤ්ඤො සත්තො යපෙතුං සක්කොති. බුද්ධායෙව පන සබ්බසො කායචිද්ද්වාරඅප්ඤ්ඤාචාරසොතං ඡින්දිත්වා තස්ස තස්ස විනික්කමස්ස අනුච්ඡවිකං තං සීලසංවරං පඤ්ඤපෙන්නි. පාතිමොක්ඛසංවරතොපි ච මග්ගඵලසම්පයුත්තමෙව සීලං අධිසීලං.

කාමාවචරානි පන අට්ඨ කුසලචිත්තානි ලොකියඅට්ඨසමාපත්තිචිත්තානි ච එකප්ඤ්ඤා කත්වා චිත්තමෙවානි වෙදිතබ්බානි. බුද්ධුප්පාදානුප්පාදෙ චස්ස පචත්ති, සමාදපනං සමාදානඤ්ච සීලෙ චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

විපස්සනාපාදකං අට්ඨසමාපත්තිචිත්තං පන “අධිචිත්ත” න්ති වුච්චති. තඤ්ඤි අධිසීලං විය සීලානං, සබ්බලොකියචිත්තානං අධිකඤ්චෙව උත්තමඤ්ච, බුද්ධුප්පාදෙයෙව ච හොති, න චිනා බුද්ධුප්පාදා. තතොපි ච මග්ගඵලචිත්තමෙව අධිචිත්තං.

“අත්ථි දින්නං අත්ථි යිට්ඨ” න්ති ආදිනයප්පචත්තං (ම. නි. 2.94) පන කම්මස්සකතාඤ්ඤාණං පඤ්ඤා. සා හි බුද්ධෙ උප්පන්නෙපි අනුප්පන්නෙපි ලොකෙ පචත්තති. උප්පන්නෙ බුද්ධෙ තස්සා පඤ්ඤාය බුද්ධාපි සාවකාපි මහාජනං සමාදපෙන්නි, අනුප්පන්නෙ බුද්ධෙ පච්චෙකබුද්ධා ච කම්මවාදිනො ච ධම්මිකා සමණබ්බාහ්මණා ච චක්කචත්ති ච මහාරාජානො මහාබොධිසත්තා ච සමාදපෙන්නි, සාමම්පි පණ්ඩිතා සත්තා සමාදියන්ති. තථා හි අභිකුරො දසවස්සසහස්සානි මහාදානං අදාසි. වෙලාමො වෙස්සන්තරො අඤ්ඤෙ ච බහු පණ්ඩිතමනුස්සා මහාදානානි අදංසු. තෙ තං කුසලං ධම්මං පරිපූරෙත්වා දෙවෙසු ච මනුස්සෙසු ච සම්පත්තිං අනුභවිංසු.

තිලක්ඛණාකාරපරිච්ඡේදකං පන විපස්සනාඤ්ඤාණං “අධිපඤ්ඤා” නි වුච්චති. සා හි අධිසීලඅධිචිත්තානි විය සීලචිත්තානං, සබ්බලොකියපඤ්ඤානං අධිකා වෙව උත්තමා ච, න ච චිනා බුද්ධුප්පාදා ලොකෙ පචත්තති. තතොපි ච මග්ගඵලපඤ්ඤාව අධිපඤ්ඤා.

ඉදානි එකෙකං දස්සෙන්නො “කතමා අධිසීලසික්ඛා – ඉධ භික්ඛු සීලවා හොති, පාතිමොක්ඛසංවරසංවුත්තො විහරති” නි ආදිමාහ. ඉධානි වචනං පුබ්බහාගකරණියසම්පදාය සම්පන්නස්ස සබ්බපකාරසීලපරිපූරකස්ස පුග්ගලස්ස සන්නිස්සයභූතසාසනපරිදීපනං, අඤ්ඤාසාසනස්ස ච තථාභාවපටිසෙධනං. චුත්තඤ්ඤෙතං – “ඉධෙව, භික්ඛවෙ, සමණො...පෙ.... සුඤ්ඤා පරප්පවාදා සමණෙහි අඤ්ඤෙහි” නි (ම. නි. 1.139-140). භික්ඛුති තස්ස සීලස්ස පරිපූරකස්ස පුග්ගලස්ස පරිදීපනං. පාතිමොක්ඛසංවරසංවුත්තොති ඉදමස්ස පාතිමොක්ඛසංවරෙ පතිට්ඨිතභාවපරිදීපනං. විහරතීති ඉදමස්ස තදනුරූපවිහාරසමඛිභාවපරිදීපනං. ආචාරගොචරසම්පන්නොති ඉදමස්ස පාතිමොක්ඛසංවරස්ස උපකාරකධම්මපරිදීපනං. අණුමත්තෙසු චප්පෙසු භයදස්සාවීති ඉදමස්ස පාතිමොක්ඛතො අවචනධම්මතාපරිදීපනං. සමාදායානි ඉදමස්ස සික්ඛාපදානං

අනවසෙසතො ආදානපරිදීපනං. සික්ඛතීති ඉදමස්ස සික්ඛාය සමඨිගීභාවපරිදීපනං.
සික්ඛාපදෙසුති ඉදමස්ස සික්ඛිතබ්බධම්මපරිදීපනං.

තත්ථ භික්ඛුති සංසාරෙ භයං ඉක්ඛතීති භික්ඛු. සීලමස්ස අත්ථිති සීලවාති එත්ථ
සීලන්ති සීලනට්ඨෙන සීලං. කිමිදං සීලනං නාම? සමාධානං වා, කායකම්මාදීනං
සුසීලාවසෙන අවිජ්ජකිණ්ණතාති අත්ථො. උපධාරණං වා, කුසලානං ධම්මානං
පතිට්ඨාවසෙන ආධාරභාවොති අත්ථො. එතදෙව හි එත්ථ අත්ථද්වයං
සද්දලක්ඛණවිදු අනුජානන්ති. අඤ්ඤ පන “අධිසෙවනට්ඨෙන ආචාරට්ඨෙන
සීලනට්ඨෙන සිරට්ඨෙන සීතලට්ඨෙන සිව්ට්ඨෙන සීල”න්ති වණ්ණයන්ති.

සීලනං ලක්ඛණං තස්ස, භින්නස්සාපි අනෙකධා;
සනිදස්සනත්තං රූපස්ස, යථා භින්නස්සනෙකධා.

යථා හි නීලපීතාදිභෙදෙනනෙකධා භින්නස්සාපි රූපායතනස්ස සනිදස්සනත්තං
ලක්ඛණං නීලාදිභෙදෙන භින්නස්සාපි සනිදස්සනභාවානතික්කමනතො. තථා
සීලස්ස චෙතනාදිභෙදෙන අනෙකධා භින්නස්සාපි යදෙනං කායකම්මාදීනං
සමාධානවසෙන, කුසලානඤ්ච ධම්මානං පතිට්ඨාවසෙන චුත්තං සීලනං, තදෙව
ලක්ඛණං චෙතනාදිභෙදෙන භින්නස්සාපි සමාධානපතිට්ඨාභාවානතික්කමනතො.
එවං ලක්ඛණස්ස පනස්ස –

දුස්සීලාවිද්ධංසනතා, අනවජ්ජගුණො තථා;
කිච්චසම්පත්තිඅත්ථොන, රසො නාම පච්චිවති.

තස්මා ඉදං සීලං නාම කිච්චට්ඨෙන රසෙන දුස්සීලාවිද්ධංසනරසං,
සම්පත්තිඅත්ථොන රසෙන අනවජ්ජරසන්ති වෙදිතබ්බං.

සොචෙය්‍යපච්චුපට්ඨානං, තයිදං තස්ස විඤ්ඤුහි;
ඔත්තජ්ජඤ්ච හිරි චෙව, පදට්ඨානන්ති වණ්ණිතං.

තඤ්ඤිදං සීලං “කායසොචෙය්‍යං චචිසොචෙය්‍යං මනොසොචෙය්‍යං”න්ති එවං
චුත්තසොචෙය්‍යපච්චුපට්ඨානං, සොචෙය්‍යභාවෙන පච්චුපට්ඨාති ගහණභාවං
ගච්ජති. හිරොත්තජ්ජඤ්ච පන තස්ස විඤ්ඤුහි පදට්ඨානන්ති වණ්ණිතං,
ආසන්නකාරණන්ති අත්ථො. හිරොත්තජ්ජෙ හි සති සීලං උජ්ජජ්ජති චෙව තිට්ඨති
ව, අසති නෙව උජ්ජජ්ජති චෙව න තිට්ඨති වාති එවංවිධෙන සීලෙන සීලවා භොති.
එතං සීලං නාම පාණාතිපාතාදීහි වා විරමන්තස්ස, වත්තපට්ඨන්ති වා පුරෙත්තස්ස
චෙතනාදියො ධම්මා වෙදිතබ්බා. චුත්තඤ්ඤෙනං පටිසම්භිදායං “කිං සීලන්ති?
චෙතනා සීලං, චෙතසිකං සීලං, සංවරො සීලං, අවිතික්කමො සීල”න්ති (පටි. ම.
1.39).

තත්ථ චෙතනා සීලං නාම පාණාතිපාතාදීහි වා විරමන්තස්ස වත්තපට්ඨන්ති වා
පුරෙත්තස්ස චෙතනා. චෙතසිකං සීලං නාම පාණාතිපාතාදීහි විරමන්තස්ස විරති. අපි

ව වෙනනා සීලං නාම පාණාතිපාතාදීනි පජ්භන්තස්ස සත්තකම්මපථවෙනනා.
 වෙනසිකං සීලං නාම “අභිජ්ඣං පභාය විගතාභිජ්ඣෙන වෙනසා විහරති” තිආදිනා
 (දී. නි. 1.217) නයෙන සංයුත්තමභාවග්ගෙ වුත්තා
 අනභිජ්ඣාබ්‍යාපාදසම්මාදිට්ඨිධම්මා. සංවරො සීලන්ති එත්ථ පඤ්චවිධෙන සංවරො
 වෙදිතබ්බො – පාතිමොක්ඛසංවරො සතිසංවරො ඤාණසංවරො ඛන්තිසංවරො
 විරියසංවරො. තස්ස නානාකරණං උපරි ආවි භවිස්සති. අවිතික්කමො සීලන්ති
 සමාදින්නසීලස්ස කායිකවාචසිකො අවිතික්කමො. එත්ථ ව සංවරසීලං,
 අවිතික්කමසීලන්ති ඉදමෙව නිජ්ජරියායතො සීලං. වෙනනාසීලං, වෙනසිකං සීලන්ති
 පරියායතො සීලන්ති වෙදිතබ්බං.

පාතිමොක්ඛන්ති සික්ඛාපදසීලං. තඤ්ඤි යො නං පාති රක්ඛති, තං මොක්ඛෙති
 මොවෙති ආපායිකාදීනි දුක්ඛෙහි, තස්මා “පාතිමොක්ඛ”න්ති වුත්තං.
 පාතිමොක්ඛසංවරසංවුත්තොති පාතිමොක්ඛසංවරසීලෙන සමන්තාගතො.
 ආචාරගොචරසම්පන්නොති ආචාරෙන වෙච ගොචරෙන ව සම්පන්නො.
 අණුමත්තෙසුති අප්පමත්තකෙසු. වජ්ජෙසුති අකුසලධම්මෙසු. භයදස්සාවීති
 භයදස්සි. සමාදායාති සම්මා ආදියිත්වා. සික්ඛති සික්ඛාපදෙසුති තං තං සික්ඛාපදං
 සමාදියිත්වා සික්ඛති. අපි ව සමාදාය සික්ඛති සික්ඛාපදෙසුති යංකිඤ්චි සික්ඛාපදෙසු
 සික්ඛාකොට්ඨාසෙසු සික්ඛිතබ්බං කායිකං වා වෙනසිකං වා, තං සබ්බං සමාදාය
 සික්ඛති.

බුද්දකො සීලක්ඛන්ධොති සඛ්ඝාදිසෙසාදිසාවසෙසො සීලක්ඛන්ධො.
 මහන්තොති පාරාජිකාදිනිරවසෙසො. යස්මා පන පාතිමොක්ඛසීලෙන භික්ඛු
 සාසනෙ පතිට්ඨාති නාම, තස්මා තං “පතිට්ඨා”ති වුත්තං. පතිට්ඨහති වා එත්ථ
 භික්ඛු, කුසලා ධම්මා එව වා එත්ථ පතිට්ඨහන්තිති පතිට්ඨා. අයමත්ථො “සීලෙ
 පතිට්ඨාය නරො සපඤ්ඤො”ති (සං. නි. 1.23, 192) ව, “පතිට්ඨානලක්ඛණං,
 මහාරාජ, සීලං සබ්බෙසං කුසලානං ධම්මාන”න්ති (මි. ප. 2.1.9) ව, “සීලෙ
 පතිට්ඨිතො ඛො, මහාරාජ...පෙ.... සබ්බෙ කුසලා ධම්මා න පරිභායන්ති”ති (මි. ප.
 2.1.9) ව ආදිසුත්තවසෙන වෙදිතබ්බො.

තදෙනං පුබ්බුජ්ජත්තිඅත්ථෙන්න ආදි. වුත්තම්පි වෙනං “තස්මාතිහ ත්වං උත්තිය
 ආදිමෙව විසොධෙහි කුසලෙසු ධම්මෙසු. කො වාදි කුසලානං ධම්මානං, සීලඤ්ච
 සුවිසුද්ධං දිට්ඨි ව උජ්ජකා”ති (සං. නි. 5.382). යථා හි නගරවඩ්ඪකී නගරං
 මාපෙතුකාමො පයිමං නගරට්ඨානං සොධෙති, තතො අපරභාගෙ
 විථිවතුක්කසිඬ්ඝාටකාදිපරිවිෂේදෙන විහජිත්වා නගරං මාපෙති. එවමෙව
 යොගාවචරො ආදිතො සීලං විසොධෙති, තතො අපරභාගෙ
 සමාධිවිපස්සනාමග්ගඵලනිබ්බානාති සවිජ්ජකරොති. යථා වා පන රජකො පයිමං තීහි
 බාරෙහි වත්ථං ධොවිත්වා පරිසුද්ධෙ වත්ථෙ යදිවිජ්ජකං රඬ්ගජාතං උපනෙති, යථා වා
 පන ඡෙකො විත්තකාරො රූපං ලිඛිතුකාමො ආදිතොව භික්තිපරිකම්මං කරොති,
 තතො අපරභාගෙ රූපං සමුට්ඨාපෙති. එවමෙව යොගාවචරො ආදිතොව සීලං

විසොධෙත්වා අපරභාගෙ සමථවිපස්සනාදයො ධම්මෙ සවිජ්ඣකරොති. තස්මා සීලං “ආදී”ති වුත්තං.

තදෙතං වරණසරික්ඛතාය වරණං. වරණාති හි පාදා වුව්චන්ති. යථා හි ඡින්නවරණස්ස පුරිසස්ස දිසං ගමනාහිසඬ්ඛාරො න ජායති, පරිපුණ්ණපාදස්සෙව ජායති, එවමෙව යස්ස සීලං හින්තං හොති ඛණ්ඩං අපරිපුණ්ණං, තස්ස නිබ්බානගමනාය ඤාණගමනං න සම්පජ්ජති. යස්ස පන තං අහින්තං හොති අඛණ්ඩං පරිපුණ්ණං, තස්ස නිබ්බානගමනාය ඤාණගමනං සම්පජ්ජති. තස්මා සීලං “වරණ”න්ති වුත්තං.

තදෙතං සංයමනවසෙන සංයමො. සංවරණවසෙන සංවරොති උභයෙනාපි සීලසංයමො වෙව සීලසංවරො ව කථිතො. වචනත්ථො පනෙත්ථ සංයමෙති විනික්කමච්ඡන්දනං, පුග්ගලං වා සංයමෙති විනික්කමවසෙන තස්ස විජ්ඣන්දිතුං න දෙතිති සංයමො. විනික්කමස්ස පවෙසනද්වාරං සංවරති පිදහතිති සංවරො.

මොක්ඛන්ති උත්තමං මුඛභූතං වා. යථා හි සත්තානං චතුබ්බිධො ආභාරො මුඛෙන පවිසිත්වා අඬ්ගමඬ්ගාති ඵරති, එවං යොගිනොපි චතුභූමකකුසලං සීලමුඛෙන පවිසිත්වා අත්ථසිද්ධිං සම්පාදෙති. තෙන “මොක්ඛ”න්ති. පමුඛෙ සාධුති පාමොක්ඛං, පුබ්බඬ්ගමං සෙට්ඨං පධානන්ති අත්ථො. කුසලානං ධම්මානං සමාපත්තියාති චතුභූමකකුසලානං පටිලාභත්ථාය පාමොක්ඛං පුබ්බඬ්ගමං සෙට්ඨං පධානන්ති වෙදිතබ්බං.

විච්චිවෙව කාමෙහීති කාමෙහි විච්චිව විනා හුත්වා අපක්කමිත්වා. යො පනායමෙත්ථ එවකාරො, සො නියමත්ථොති වෙදිතබ්බො. යස්මා ච නියමත්ථො, තස්මා තස්මිං පඨමං ඤානං උපසම්පජ්ජ විහරණසමයෙ අවිජ්ජමානානම්පි කාමානං තස්ස පඨමජ්ඣානස්ස පටිපක්ඛභාවං කාමපරිච්චාගෙනෙව චස්ස අධිගමං දීපෙති. කථං? “විච්චිවෙව කාමෙහී”ති එවඤ්ඤි නියමෙ කරියමානෙ ඉදං පඤ්ඤායති, නුනිමස්ස ඤානස්ස කාමා පටිපක්ඛභූතා, යෙසු සති ඉදං න පවත්තති අන්ධකාරෙ සති පදිපොභාසො විය, තෙසං පරිච්චාගෙනෙව චස්ස අධිගමො හොති ඔරිමතීරපරිච්චාගෙන පාරිමතීරස්සෙව. තස්මා නියමං කරොතිති.

තත්ථ සියා “කස්මා පනෙස පුබ්බපදෙයෙව වුත්තො න උත්තරපදෙ, කිං අකුසලෙහි ධම්මෙහි අවිච්චිවාපි ඤානං උපසම්පජ්ජ විහරෙය්‍යා”ති? න ඛො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං. තංනිස්සරණතො හි පුබ්බපදෙ එව එස වුත්තො. කාමධාතුසමතික්කමනතො හි කාමරාගපටිපක්ඛතො ච ඉදං ඤානං කාමානමෙව නිස්සරණං. යථාහ – “කාමානමෙතං නිස්සරණං යදිදං නෙක්ඛම්ම”න්ති (ඉතිවු. 72). උත්තරපදෙපි පන යථා “ඉධෙව, හික්ඛෙව, සමණො, ඉධ දුතියො සමණො”ති (ම. නි. 1.139) එත්ථ එවකාරො ආනෙත්වා වුව්චති, එවං චත්තබ්බො. න හි සක්කා ඉතො අඤ්ඤෙහිපි නිවරණසඬ්ඛාතෙහි අකුසලෙහි ධම්මෙහි අවිච්චිව ඤානං උපසම්පජ්ජ විහරිතුං. තස්මා විච්චිවෙව කාමෙහි විච්චිවෙව අකුසලෙහි ධම්මෙහිති

එවං පදද්වයෙපි එස දට්ඨබ්බො. පදද්වයෙපි ච කිඤ්චාපි විවිච්චාති ඉමිනා
සාධාරණවචනෙන තදභිගව්වෙකාදයො කායව්වෙකාදයො ච සබ්බෙපි විවෙකා
සභිගහං ගච්ඡන්ති, තථාපි පුබ්බභාගෙ කායව්වෙකචිත්තව්වෙකචික්ඛම්භනව්වෙකා
දට්ඨබ්බො. ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණේ
කායව්වෙකචිත්තව්වෙකසමුච්ඡෙදව්වෙකනිස්සරණව්වෙකා.

කාමෙහිති ඉමිනා පන පදෙන යෙ ව ඉධ “කතමෙ චත්ථුකාමා මනාපිකා
රූපා”තිආදිනා නයෙන චත්ථුකාමා චුත්තා, යෙ ව ඉධෙව විභඪගෙ “ඡන්දො
කාමො රාගො කාමො ඡන්දරාගො කාමො සඬකප්පො කාමො රාගො කාමො
සඬකප්පරාගො කාමො”ති එවං කිලෙසකාමා චුත්තා, තෙ සබ්බෙපි සඬගහිතා
ඉව්වෙව දට්ඨබ්බො. එවඤ්ඤි සති විවිච්චෙව කාමෙහිති චත්ථුකාමෙහිපි විවිච්චෙව්වාති
අත්ථො යුජ්ජති. තෙන කායව්වෙකො චුත්තො හොති.

විවිච්ච අකුසලෙහි ධම්මෙහිති කිලෙසකාමෙහි සබ්බාකුසලෙහි වා විවිච්චාති
අත්ථො යුජ්ජති. තෙන චිත්තව්වෙකො චුත්තො හොති. පුරිමෙන චෙත්ථ
චත්ථුකාමෙහි විවෙකවචනතො එව කාමසුඛපරිච්චාගො, දුතියෙන කිලෙසකාමෙහි
විවෙකවචනතො නෙක්ඛම්මසුඛපරිග්ගහො විභාවිතො හොති. එවං
චත්ථුකාමකිලෙසකාමවිවෙකවචනතොයෙව ච එතෙසං පඨමෙන
සංකිලෙසචත්ථුජ්ජහානං, දුතියෙන සංකිලෙසජ්ජහානං. පඨමෙන ලොලභාවස්ස
හෙතුපරිච්චාගො, දුතියෙන බාලභාවස්ස. පඨමෙන ච පයොගසුද්ධි, දුතියෙන
ආසයපොසනං විභාවිතං හොතිති ඤාතබ්බං. එස තාව නයො “කාමෙහි”ති එත්ථ
චුත්තකාමෙසු චත්ථුකාමපක්ඛෙ.

කිලෙසකාමපක්ඛෙ පන ඡන්දොති ව රාගොති ව එවමාදීහි අනෙකහෙදො
කාමච්ඡන්දොව “කාමො”ති අධිජ්ජෙතො. සො ච අකුසලපරියාපන්නොපි සමානො
“තත්ථ කතමො කාමච්ඡන්දො, කාමො”තිආදිනා නයෙන විභඪගෙ
ඤානපටිපක්ඛතො විසුං චුත්තො. කිලෙසකාමත්තා වා පුරිමපදෙ චුත්තො,
අකුසලපරියාපන්නත්තා දුතියපදෙ. අනෙකහෙදතො වස්ස කාමතොති අවත්වා
කාමෙහිති චුත්තං. අඤ්ඤෙසම්පි ච ධම්මානං අකුසලභාවෙ විජ්ජමානෙ “තත්ථ
කතමෙ අකුසලා ධම්මා, කාමච්ඡන්දො”තිආදිනා නයෙන විභඪගෙ (විභ. 564)
උපරිඤානඪගානං පච්චනිකපටිපක්ඛභාවදස්සනතො නිවරණානෙව චුත්තාති.
නිවරණානි හි ඤානඪගපච්චනිකානි තෙසං ඤානඪගානෙව පටිපක්ඛානි,
විද්ධංසකානි විසාතකානිති චුත්තං හොති. තථා හි “සමාධි කාමච්ඡන්දස්ස
පටිපක්ඛො, පිති බ්‍යාපාදස්ස, විතක්කො ථිනමිද්ධස්ස, සුඛං උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස,
විචාරො විචිකිච්ඡායා”ති පෙට්කෙ චුත්තං.

එවමෙත්ථ විවිච්චෙව කාමෙහිති ඉමිනා කාමච්ඡන්දස්ස වික්ඛම්භනව්වෙකො
චුත්තො හොති, විවිච්ච අකුසලෙහි ධම්මෙහිති ඉමිනා පඤ්චන්තම්පි නිවරණානං.
අග්ගහිතග්ගහණෙන පන පඨමෙන කාමච්ඡන්දස්ස, දුතියෙන සෙසනිවරණානං.
තථා පඨමෙන තීසු අකුසලමූලෙසු පඤ්චකාමගුණහෙදවිසයස්ස ලොභස්ස, දුතියෙන

ආසාතවත්ථුහෙදාදිවිසයානං දොසමොහානං. ඔසාදීසු වා ධම්මෙසු පයමෙන කාමොසකාමයොගකාමාසවකාමුපාදානඅභිජ්ඣාකායගන්ථකාමරාගසංයොජනානං, දුතියෙන අවසෙසඛසයොගාසවඋපාදානගන්ථසංයොජනානං. පයමෙන ච තණ්හාය තංසම්පයුත්තකානඤ්ච, දුතියෙන අවිජ්ජාය තංසම්පයුත්තකානඤ්ච. අපි ච පයමෙන ලොහසම්පයුත්තඅට්ඨවිත්තුප්පාදානං, දුතියෙන සෙසානං චතුත්තං අකුසලචිත්තුප්පාදානං වික්ඛම්භනවිවෙකො චුත්තො හොතීති වෙදිතබ්බො.

එත්තාවතා ච පයමස්ස ඤානස්ස පහානඤ්ඣං දස්සෙත්වා ඉදානි සම්පයොගඤ්ඣං දස්සෙතුං “සවිතක්කං සවිචාර”න්තිආදි චුත්තං. තත්ථ ආරම්මණෙ විත්තස්ස අභිනිරොපනලක්ඛණො විතක්කො, ආරම්මණානුමජ්ජනලක්ඛණො විචාරො. සන්තෙපි ච නෙසං කත්ථවි අවියොගෙ ඔළාරිකට්ඨෙන පුබ්බඤ්ඣමට්ඨෙන ච සණ්ඨාහිසානො විය චෙතසො පයමාහිනිපානො විතක්කො, සුබ්බමට්ඨෙන අනුමජ්ජනසභාවෙන ච සණ්ඨානුරූපො විය අනුපබන්ධො විචාරො. විජ්චාරවා චෙත්ථ විතක්කො පයමුප්පත්තිකාලෙ පරිජ්චන්දනභූතො විත්තස්ස, ආකාසෙ උප්පතිතුකාමස්ස පක්ඛිනො පක්ඛිවික්ඛෙපො විය, පදුමාහිමුඛපානො විය ච ගන්ධානුබන්ධචෙතසො හමරස්ස. සන්තචුත්ති විචාරො නාතිපරිජ්චන්දනභාවො විත්තස්ස, ආකාසෙ උප්පතිතස්ස පක්ඛිනො පක්ඛිප්පසාරණං විය, පරිබ්භමනං විය ච පදුමාහිමුඛපතිතස්ස හමරස්ස පදුමස්ස උපරිභාගෙ.

දුකතිපාතට්ඨකථායං පන “ආකාසෙ ගච්ඡතො මහාසකුණස්ස උභොහි පක්ඛෙහි වාතං ගහෙත්වා පක්ඛෙ සන්තිසීදාපෙත්වා ගමනං විය ආරම්මණෙ චෙතසො අභිනිරොපනභාවෙන පවත්තො විතක්කො, වාතග්ගහණත්ථං පක්ඛෙ එන්ද්‍රපයමානස්ස ගමනං විය අනුමජ්ජනභාවෙන පවත්තො විචාරො”ති චුත්තං. තං අනුප්පබන්ධෙන පවත්තියං යුජ්ජති. සො පන නෙසං විසෙසො පයමදුතියජ්ඣානෙසු පාකටො හොති. අපි ච මලග්ගහිතං කංසභාජනං එකෙන හත්ථෙන දළ්භං ගහෙත්වා ඉතරෙන හත්ථෙන චුණ්ණතෙලවාලණ්ඩුපකෙන පරිමජ්ජන්තස්ස දළ්භග්ගහණහත්ථො විය විතක්කො. පරිමජ්ජනහත්ථො විය විචාරො. තථා කුම්භකාරස්ස දණ්ඩප්පහාරෙන චක්කං හමයිත්වා භාජනං කරොන්තස්ස උප්පිළනහත්ථො විය විතක්කො. ඉතො විතො ච සඤ්චරණහත්ථො විය විචාරො. තථා මණ්ඩලං කරොන්තස්ස මජ්ඣෙ සන්තිරුමිහිත්වා ධීතකණ්ටකො විය අභිනිරොපනො විතක්කො. බහි පරිබ්භමනකණ්ටකො විය අනුමජ්ජමානො විචාරො. ඉති ඉමිනා ච විතක්කෙන ඉමිනා ච විචාරෙන සහ චත්තති රුක්ඛො විය පුජ්ථෙන ච එලෙන වාති ඉදං ඤානං “සවිතක්කං සවිචාර”න්ති චුචිවති.

විවෙකජන්ති එත්ථ විචිත්ති විවෙකො, නිවරණවිගමොති අත්ථො. විචිත්තොති වා විවෙකො, නිවරණවිචිත්තො ඤානසම්පයුත්තධම්මරාසීති අත්ථො. තස්මා විවෙකා, තස්මිං වා විවෙකෙ ජාතන්ති විවෙකජං. පිතිසුබන්ති එත්ථ පිණයතීති පිති, සා සම්පියායනලක්ඛණා. සා පනෙසා බුද්දිකාපිති, බණ්ඩකාපිති, ඔක්කන්තිකාපිති, උබ්බෙගාපිති, ඵරණාපිතිති පඤ්චවිධා හොති.

තත්ථ බුද්ධිකාපිති සරීරෙ ලොමහංසමත්තමෙව කාතුං සක්කොති. බණ්ඩකාපිති බණ්ඩ බණ්ඩ විජ්ජුප්පාදසදිසා හොති. ඔක්කන්තිකාපිති සමුද්දතීරං වීචි විය, කායං ඔක්කමිත්වා ඔක්කමිත්වා හිජ්ජති. උබ්බෙගාපිති බලවතී හොති, කායං උද්ධග්ගං කත්වා ආකාසෙ ලඛ්ඨාපනප්පමාණපත්තා.

ඵරණාපිති අතිබලවතී හොති. තාය හි උප්පන්නාය සකලසරීරං ධමිත්වා පූරිතවත්ථි විය මහතා උදකොසෙන පක්ඛන්දපබ්බතකුච්ඡි විය ව අනුපරිප්ඵ්ථං හොති. සා පනෙසා පඤ්චවිධා පිති ගබ්භං ගණ්හන්ති පරිපාකං ගච්ඡන්ති දුට්ඨං පස්සද්ධිං පරිපූරෙති කායපස්සද්ධිඤ්ච චිත්තපස්සද්ධිඤ්ච, පස්සද්ධි ගබ්භං ගණ්හන්ති පරිපාකං ගච්ඡන්ති දුට්ඨමපි සුඛං පරිපූරෙති කායිකං චෙතසිකඤ්ච, සුඛං ගබ්භං ගණ්හන්තං පරිපාකං ගච්ඡන්තං තිට්ඨං සමාධිං පරිපූරෙති බණ්ඩසමාධිං උපචාරසමාධිං අප්පනාසමාධිඤ්චාති. තාසු යා අප්පනාසමාධිස්ස මූලං හුත්වා වඩ්ඪමානා සමාධිසම්පයොගඪගතා ඵරණාපිති, අයං ඉමස්මිං අත්ථෙ අධිප්පෙනා පිතීති.

ඉතරං පන සුඛයතීති සුඛං, යස්ස උප්පජ්ජති, තං සුඛිතං කරොතීති අත්ථො. සුඛතං වා සුඛං, සුට්ඨු වා බාදති බණ්ඩි ව කායචිත්තාබාධන්ති සුඛං, සොමනස්සවෙදනායෙන නාමං. තං සාතලක්ඛණං. සන්තෙපි ව නෙසං කත්ථවි අවිජ්ජයොගෙ ඉට්ඨාරම්මණපටිලාහතුට්ඨි පිති, පටිලද්ධරසානුභවතං සුඛං. යත්ථ පිති, තත්ථ සුඛං, යත්ථ සුඛං, තත්ථ න නියමතො පිති. සඬ්ඛාරක්ඛන්ධසඬ්ඛනා පිති, වෙදනාක්ඛන්ධසඬ්ඛනං සුඛං. කන්තාරබ්බන්තස්ස වනන්තොදකදස්සනසවනෙසු විය පිති, වනච්ඡායප්පවෙසනඋදකපරිහොගෙසු විය සුඛං. තස්මිං තස්මිං සමයෙ පාකට්ඨාවතො චෙතං චුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. ඉති අයඤ්ච පිති ඉදඤ්ච සුඛං අස්ස ඝානස්ස, අස්මිං වා ඝානෙ අත්ථිති ඉදං ඝානං “පිතිසුඛ”න්ති චුච්චති.

අථ වා පිති ව සුඛඤ්ච පිතිසුඛං ධම්මචිත්තයාදයො විය. විවෙකජං පිතිසුඛං අස්ස ඝානස්ස, අස්මිං වා ඝානෙ අත්ථිති ඵ්වමපි විවෙකජංපිතිසුඛං. යථෙව හි ඝානං, ඵ්වං පිතිසුඛමපෙත්ථ විවෙකජමෙව හොති, තඤ්චස්ස අත්ථි, තස්මා අලොපසමාසං කත්වා ඵකපදෙනෙව “විවෙකජංපිතිසුඛ”න්තිපි වත්තුං යුජ්ජති.

පඨමන්ති ගණනානුපුබ්බතා පඨමං, ඉදං පඨමං උප්පන්නන්තිපි පඨමං. ඝානන්ති දුට්ඨං ඝානං ආරම්මණුපනිජ්ඝානං ලක්ඛණුපනිජ්ඝානඤ්චාති. තත්ථ අට්ඨ සමාපත්තියො පට්ඨිකසිණාදිආරම්මණං උපනිජ්ඝායන්තිති ආරම්මණුපනිජ්ඝානන්ති සඬ්ඛාං ගතා. විපස්සනාමග්ගඵලානි පන ලක්ඛණුපනිජ්ඝානං නාම. තත්ථ විපස්සනා අනිච්චාදිලක්ඛණස්ස උපනිජ්ඝානතො ලක්ඛණුපනිජ්ඝානං. විපස්සනාය කතකිච්චස්ස මග්ගෙන ඉජ්ඝානතො මග්ගො ලක්ඛණුපනිජ්ඝානං, ඵලං පන නිරොධසච්චං තථලක්ඛණං උපනිජ්ඝායන්ති ලක්ඛණුපනිජ්ඝානං. තෙසු ඉධ පුබ්බහාගෙ ආරම්මණුපනිජ්ඝානං, ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ ලක්ඛණුපනිජ්ඝානං අධිප්පෙනං.

තස්මා ආරම්මණුපනිජ්ඣානතො ච ලක්ඛණුපනිජ්ඣානතො ච
පච්චනිකඝාපනතො ච ඝානන්ති වෙදිතබ්බං.

උපසම්පජ්ජාති උපගන්ත්වා, පාපුණිත්වාති වුත්තං හොති. උපසම්පාදයිත්වා වා,
නිජ්ජාදෙන්වාති වුත්තං හොති. විහරතීති තදනුරූපෙන ඉරියාපට්ඨිභාරෙන ඉරියති,
වුත්තජ්ජකාරඝානසමඬ්ඨි හුත්වා අත්තභාවස්ස ඉරියනං වුත්තිං අභිනිජ්ජාදෙති.

තං පනෙතං පට්මජ්ඣානං පඤ්චඩ්ගච්ඡපභීතං පඤ්චඩ්ගසමන්තාගතං
තිවිධකල්‍යාණං, දසලක්ඛණසම්පන්නං. තත්ථ කාමච්ඡන්දො ඛ්‍යාපාදො ටීනමිද්ධං
උද්ධච්චකුක්කුච්චං විචිකිච්ඡාති ඉමෙසං පඤ්චන්තං නීවරණානං පහානවසෙන
පඤ්චඩ්ගච්ඡපභීතතා වෙදිතබ්බා. න හි එතෙසු අජ්ජභීතෙසු ඝානං උජ්ජජ්ජති.
තෙනස්සෙතාති පහානඬ්ගානීති වුච්චන්ති. කිඤ්චාපි හි ඝානක්ඛණෙ අඤ්ඤෙපි
අකුසලා ධම්මා පභීයන්ති, තථාපි එතානෙව විසෙසෙන ඝානන්තරායකරාති.
කාමච්ඡන්දෙන හි නානාවිසයජ්ජලොභිතං චිත්තං න එකත්තාරම්මණෙ සමාධියති,
කාමච්ඡන්දාහිභූතං වා, තං න කාමධාතුජ්ජභානාය පටිපදං පටිපජ්ජති. ඛ්‍යාපාදෙන වා
ආරම්මණෙ පටිහඤ්ඤමානං න නිරන්තරං පවත්ති. ටීනමිද්ධාහිභූතං අකම්මඤ්ඤං
හොති. උද්ධච්චකුක්කුච්චපරෙතං අවුපසන්තමෙව හුත්වා පරිබ්භමති. විචිකිච්ඡාය
උපහතං ඝානාධිගමසාධිකං පටිපදං නාරොහති. ඉති විසෙසෙන
ඝානන්තරායකරත්තා එතානෙව පහානඬ්ගානීති වුත්තාති.

යස්මා පන විතක්කො ආරම්මණෙ චිත්තං අභිනිරොපෙති, විචාරො
අනුපබන්ධති, තෙහි අවික්ඛෙපාය සම්පාදිතපයොගස්ස චෙතසො
පයොගසම්පත්තිසම්භවා පීති පීණනං සුඛඤ්ච උපබුහනං කරොති. අථස්ස
සෙසසම්පයුත්තධම්මා එතෙහි අභිනිරොපනානුබන්ධනපීණනුපබුහනෙහි
අනුග්ගහිතා එකග්ගතා එකත්තාරම්මණෙ සමං සම්මා ච ආධියති. තස්මා විතක්කො
විචාරො පීති සුඛං චිත්තෙකග්ගතාති ඉමෙසං පඤ්චන්තං උජ්ජත්තිවසෙන
පඤ්චඩ්ගසමන්තාගතතා වෙදිතබ්බා. උජ්ජන්තෙසු හි එතෙසු පඤ්චසු ඝානං
උජ්ජන්තං නාම හොති. තෙනස්ස එතාති පඤ්චඩ්ගසමන්තාගතානීති වුච්චන්ති.
තස්මා න එතෙහි සමන්තාගතං අඤ්ඤදෙව ඝානං නාම අත්ථිති ගහෙතබ්බං. යථා
පන අඬ්ගමත්තවසෙනෙව චතුරඬ්ගිනී සෙනා, පඤ්චඩ්ගිකං තූරියං, අට්ඨඬ්ගිකො ච
මග්ගොති වුච්චති, එවමිදම්පි අඬ්ගමත්තවසෙනෙව පඤ්චඩ්ගිකන්ති වා
පඤ්චඩ්ගසමන්තාගතන්ති වා වුච්චතීති වෙදිතබ්බං.

එතාති ච පඤ්චඩ්ගාති කිඤ්චාපි උපචාරක්ඛණෙපි අත්ථි, අථ ඛො උපචාරෙ
පකතිචිත්තතො බලවතරාති. ඉධ පන උපචාරතොපි බලවතරාති
රූපාවචරලක්ඛණජ්ජත්තාති නිජ්ජන්තාති. එත්ථ හි විතක්කො සුච්ඡදෙන
ආකාරෙන ආරම්මණෙ චිත්තං අභිනිරොපයමානො උජ්ජජ්ජති. විචාරො අතිවිය
ආරම්මණං අනුමජ්ජමානො. පීතිසුඛං සබ්බාවන්තම්පි කායං ඵරමානං. තෙනෙවාහ –
“නාස්ස කිඤ්චි සබ්බාවතො කායස්ස විවෙකජෙන පීතිසුඛෙන අජ්ඣුටං හොති” ති
(දී. නි. 1.226). චිත්තෙකග්ගතාපි හෙට්ඨිමම්හි සමුග්ගපටලෙ උපරිමං සමුග්ගපටලං
විය ආරම්මණෙසු චුසිතා හුත්වා උජ්ජජ්ජති, අයමෙනෙසං ඉතරෙහි විසෙසො. තත්ථ

විත්තෙකග්ගතා කිඤ්චාපි “සවිතක්කං සවිචාර” න්ති ඉමස්මිං පාඨෙ න නිද්දිට්ඨා,
තථාපි විහඬිගෙ (විහ. 565) “ඤානන්ති විතක්කො විචාරො ජිති සුඛං
විත්තෙකග්ගතා” ති එවං චුත්තත්තා අඬිගමෙව. යෙන හි අධිජ්ජායෙන භගවතා
උද්දෙසො කතො, සොයෙව තෙන විහඬිගෙ පකාසිතොති.

තිවිධකල්‍යාණං

තිවිධකල්‍යාණං දසලක්ඛණසම්පන්නන්ති එත්ථ පන
ආදිමජ්ඣපරියොසානවසෙනතිවිධකල්‍යාණතා. තෙසංයෙව ච
ආදිමජ්ඣපරියොසානානං ලක්ඛණවසෙන දසලක්ඛණසම්පන්නතා වෙදිතඛ්ඛා.
තත්‍රායං පාළි –

“පයමස්ස ඤානස්ස පටිපදාවිසුද්ධි ආදි, උපෙක්ඛානුබුහතා මජ්ඣෙ,
සම්පහංසනා පරියොසානං, පයමස්ස ඤානස්ස පටිපදාවිසුද්ධි ආදි. ආදිස්ස
කති ලක්ඛණාති? ආදිස්ස තිණි ලක්ඛණාති – යො තස්ස පරිපන්ථො, තතො
චිත්තං විසුජ්ඣති, විසුද්ධත්තා චිත්තං මජ්ඣමං සමථනිමිත්තං පටිපජ්ජති,
පටිපන්නත්තා තත්ථ චිත්තං පක්ඛන්දති. යඤ්ච පරිපන්ථතො චිත්තං
විසුජ්ඣති, යඤ්ච විසුද්ධත්තා චිත්තං මජ්ඣමං සමථනිමිත්තං පටිපජ්ජති,
යඤ්ච පටිපන්නත්තා තත්ථ චිත්තං පක්ඛන්දති. පයමස්ස ඤානස්ස
පටිපදාවිසුද්ධි ආදි, ආදිස්ස ඉමානි තිණි ලක්ඛණාති. තෙන චුච්චති – ‘පයමං
ඤානං ආදිකල්‍යාණඤ්චෙව හොති තිලක්ඛණසම්පන්නඤ්චා’ ති.

“පයමස්ස ඤානස්ස උපෙක්ඛානුබුහතා මජ්ඣෙ. මජ්ඣස්ස කති
ලක්ඛණාති? මජ්ඣස්ස තිණි ලක්ඛණාති – විසුද්ධං චිත්තං අජ්ඣුපෙක්ඛති,
සමථපටිපන්නං අජ්ඣුපෙක්ඛති, එකත්තුපට්ඨානං අජ්ඣුපෙක්ඛති. යඤ්ච
විසුද්ධං චිත්තං අජ්ඣුපෙක්ඛති, යඤ්ච සමථපටිපන්නං අජ්ඣුපෙක්ඛති,
යඤ්ච එකත්තුපට්ඨානං අජ්ඣුපෙක්ඛති. පයමස්ස ඤානස්ස
උපෙක්ඛානුබුහතා මජ්ඣෙ, මජ්ඣස්ස ඉමානි තිණි ලක්ඛණාති. තෙන
චුච්චති – ‘පයමං ඤානං මජ්ඣෙකල්‍යාණඤ්චෙව හොති
තිලක්ඛණසම්පන්නඤ්චා’ ති.

“පයමස්ස ඤානස්ස සම්පහංසනා පරියොසානං. පරියොසානස්ස කති
ලක්ඛණාති? පරියොසානස්ස චත්තාරි ලක්ඛණාති – තත්ථ ජාතානං ධම්මානං
අනතිවත්තනට්ඨෙත සම්පහංසනා, ඉන්ද්‍රියානං එකරාසට්ඨෙත සම්පහංසනා,
තදුපගච්චියවාහනට්ඨෙත සම්පහංසනා, ආසෙවනට්ඨෙත සම්පහංසනා.
පයමස්ස ඤානස්ස සම්පහංසනා පරියොසානං, පරියොසානස්ස ඉමානි
චත්තාරි ලක්ඛණාති. තෙන චුච්චති ‘පයමං ඤානං
පරියොසානකල්‍යාණඤ්චෙව හොති චතුලක්ඛණසම්පන්නඤ්චා’ ති (පටි. ම.
1.158).

“තනු පටිපදාවිසුද්ධි නාම සසම්භාරිකො උපවාරො. උපෙක්ඛානුබුහනා නාම අප්පනා. සම්පහංසනා නාම පච්චවෙක්ඛණා” ති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති. යස්මා පන “එකත්තගතං චිත්තං පටිපදාවිසුද්ධිපක්ඛන්දඤ්චෙව හොති උපෙක්ඛානුබුහිතඤ්ච ඤාණෙන ව සම්පහංසිත” න්ති පාළියං වුත්තං, තස්මා අන්තොඅප්පනායමෙව ආගමනවසෙන පටිපදාවිසුද්ධි, තනුමජ්ඣක්තුපෙක්ඛාය කිච්චවසෙන උපෙක්ඛානුබුහනා, ධම්මානං අනතිවත්තනාදිභාවසාධනෙන පරියොදාපකස්ස ඤාණස්ස කිච්චනිජ්ඣත්තිවසෙන සම්පහංසනා ව වෙදිතබ්බා.

කථං? යස්මිඤ්භි වාරෙ අප්පනා උප්පජ්ජති, තස්මිං යො නිවරණසංඛාරානො කිලෙසගණො තස්ස ඝානස්ස පරිපන්ථො, තතො චිත්තං විසුජ්ඣති. විසුද්ධත්තා ආවරණවිරහිතං හුත්වා මජ්ඣිමං සමථනිමිත්තං පටිපජ්ජති. මජ්ඣිමසමථනිමිත්තං නාම සමප්පවත්තො අප්පනාසමාධියෙව. තදනන්තරං පන පුරිමචිත්තං එකසන්තතිපරිණාමනයෙන තථත්තං උපගච්ඡමානං මජ්ඣිමං සමථනිමිත්තං පටිපජ්ජති නාම, එවං පටිපන්නත්තා තථත්තුපගමනෙන තත්ථ පක්ඛන්දති නාම. එවං තාව පුරිමචිත්තෙ විජ්ජමානාකාරනිජ්ඣාදිකා පට්ඨමස්ස ඝානස්ස උප්පාදක්ඛණෙයෙව ආගමනවසෙන පටිපදාවිසුද්ධි වෙදිතබ්බා.

එවං විසුද්ධස්ස පන තස්ස පුන විසොධෙතබ්බාභාවතො විසොධනෙ ඛ්‍යාපාරං අකරොන්තො විසුද්ධං චිත්තං අජ්ඣුපෙක්ඛති නාම. සමථභාවූපගමනෙන සමථපටිපන්නස්ස පුන සමාධානෙ ඛ්‍යාපාරං අකරොන්තො සමථපටිපන්නං අජ්ඣුපෙක්ඛති නාම. සමථපටිපන්නභාවතො එව වස්ස කිලෙසසංසග්ගං පභාය එකත්තෙන උපට්ඨිතස්ස පුන එකත්තුපට්ඨානෙ ඛ්‍යාපාරං අකරොන්තො එකත්තුපට්ඨානං අජ්ඣුපෙක්ඛති නාම. එවං තනුමජ්ඣක්තුපෙක්ඛාය කිච්චවසෙන උපෙක්ඛානුබුහනා වෙදිතබ්බා.

යෙ පනෙනෙ එවං උපෙක්ඛානුබුහිතෙ තත්ථ ජාතා සමාධිපඤ්ඤාසංඛාරා යුගනද්ධධම්මා අඤ්ඤමඤ්ඤං අනතිවත්තමානා හුත්වා පවත්තා, යානි ව සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි නානාකිලෙසෙහි විමුත්තත්තා විමුත්තිරසෙන එකරසානි හුත්වා පවත්තානි, යඤ්චෙස තදුපගං තෙසං අනතිවත්තනඑකරසභාවානං අනුච්ඡවිකං විරියං වාහයති, යා වස්ස තස්මිං බණ්ණෙ පවත්තා ආසෙවනා, සබ්බෙපි තෙ ආකාරා යස්මා ඤාණෙන සංකිලෙසවොදානෙසු තං තං ආදිනවඤ්ච ආනිසංසඤ්ච දිස්වා තථා තථා සම්පහංසිතත්තා විසොධිතත්තා පරියොදාපිතත්තා නිජ්ඣන්තාව, තස්මා “ධම්මානං අනතිවත්තනාදිභාවසාධනෙන පරියොදාපකස්ස ඤාණස්ස කිච්චනිජ්ඣත්තිවසෙන සම්පහංසනා වෙදිතබ්බා” ති වුත්තං.

විතක්කවිචාරානං වූපසමාති විතක්කස්ස ව විචාරස්ස වාති ඉමෙසං ද්විත්තං වූපසමා සමතික්කමා, දුතියජ්ඣානක්ඛණෙ අපාතුභාවාති වුත්තං හොති. තත්ථ කිඤ්චාපි දුතියජ්ඣානෙ සබ්බෙපි පට්ඨමජ්ඣානධම්මා න සන්ති, අඤ්ඤෙයෙව හි පට්ඨමජ්ඣානෙ එස්සාදෙයො, අඤ්ඤෙ ඉධ. ඔළාරිකස්ස පන ඔළාරිකස්ස අභිගස්ස සමතික්කමා පට්ඨමජ්ඣානතො පරෙසං දුතියජ්ඣානාදීනං අධිගමො හොතිති

දස්සනත්ථං “විතක්කවිචාරානං වූපසමා”ති එවං චුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.
අජ්ඣත්තන්ති ඉධ නියකජ්ඣත්තං අධිජ්ජෙනං, විහඬිගෙ පන “අජ්ඣත්තං
පච්චත්ත”න්ති (විහ. 573) එත්තකමෙව චුත්තං. යස්මා නියකජ්ඣත්තං අධිජ්ජෙනං,
තස්මා අත්තනි ජාතං, අත්තනො සන්තානො නිබ්බත්තන්ති අයමෙත්ථ අත්ථො.

සම්පසාදනන්ති සම්පසාදනං චූච්චති සද්ධා. සම්පසාදනයොගතො ඤානම්පි
සම්පසාදනං, නීලවණ්ණයොගතො නීලවත්ථං විය. යස්මා වා තං ඤානං
සම්පසාදනසමන්තාගතත්තා විතක්කවිචාරක්ඛොභවූපසමනෙන ව වෙතො
සම්පසාදයති, තස්මාපි “සම්පසාදන”න්ති චුත්තං. ඉමස්මිඤ්ච අත්ථවිකජ්ජෙ
සම්පසාදනං වෙතසොති එවං පදසම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. පුරිමස්මිං පන
අත්ථවිකජ්ජෙ වෙතසොති එතං එකොදිභාවෙන සද්ධිං යොජෙතබ්බං.

තත්ත්වයං අත්ථයොජනා – එකො උදෙතීති එකොදි, විතක්කවිචාරෙහි
අනාජ්ඣාරුළුභත්තා අග්ගො සෙට්ඨො හුත්වා උදෙතීති අත්ථො. සෙට්ඨොපි හි
ලොකෙ එකොති චූච්චති. විතක්කවිචාරවිරහිතො වා එකො අසභායො හුත්වානිපි
වත්තුං වට්ටති. අථ වා සම්පයුත්තධම්මෙ උදායතීති උදි, උට්ඨාපෙතීති අත්ථො.
සෙට්ඨට්ඨෙන එකො ව සො උදි වාති එකොදි, සමාධිස්සෙනං අධිවචනං. ඉති ඉමං
එකොදිං භාවෙති වඩ්ඪෙතීති ඉදං දුතියජ්ඣානං එකොදිභාවං. සො පනායං එකොදි
යස්මා වෙතසො, න සත්තස්ස, න ජීවස්ස. තස්මා එතං “වෙතසො එකොදිභාව”න්ති
චුත්තං.

නනු වායං සද්ධා පට්ඨමජ්ඣානෙපි අත්ථී, අයඤ්ච එකොදිනාමකො සමාධි, අථ
කස්මා ඉදමෙව “සම්පසාදනං වෙතසො එකොදිභාව”න්ති චුත්තන්ති? චූච්චතෙ –
අදුඤ්ඤි පට්ඨමජ්ඣානං විතක්කවිචාරක්ඛොභෙන විචිතරඬිගසමාකුලම්ච ජලං න
සුප්පසන්නං හොති, තස්මා සතියාපි සද්ධාය සම්පසාදනන්ති න චුත්තං. න
සුප්පසන්නත්තායෙව වෙත්ථ සමාධිපි න සුට්ඨු පාකටො, තස්මා එකොදිභාවන්තිපි
න චුත්තං. ඉමස්මිං පන ඤානෙ විතක්කවිචාරපලිබ්බොධාභාවෙන ලද්ධොකාසා
බලවතී සද්ධා, බලවසද්ධාසභායපටිලාභෙනෙව ව සමාධිපි පාකටො. තස්මා ඉදමෙව
එවං චුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

අවිතක්කං අවිචාරන්ති භාවනාය පභීනත්තා එතස්මිං, එතස්ස වා විතක්කො
නත්ථීති අවිතක්කං. ඉමිනාව නයෙන අවිචාරං. එත්ථාහ “නනු ව ‘විතක්කවිචාරානං
වූපසමා’ති ඉමිනාපි අයමත්ථො සිද්ධො. අථ කස්මා පුන චුත්තං ‘අවිතක්කං
අවිචාර’”න්ති? චූච්චතෙ – එවමෙනං, සිද්ධොවායමත්ථො. න පනෙනං
තදත්ථදීපකං, නනු අවොචුම්භ “ඔලාරිකස්ස පන ඔලාරිකස්ස අඬිගස්ස සමතික්කමා
පට්ඨමජ්ඣානතො පරෙසං දුතියජ්ඣානාදීනං සමධිගමො හොතීති දස්සනත්ථං
‘විතක්කවිචාරානං වූපසමා’ති එවං චුත්ත”න්ති.

අපි ව විතක්කවිචාරානං වූපසමා ඉදං සම්පසාදනං, න කිලෙසකාලුස්සියස්ස.
විතක්කවිචාරානඤ්ච වූපසමා එකොදිභාවං, න උපචාරජ්ඣානම්ච නීවරණජ්ජහානා,

න පයමජ්ඣානම්ච ව අභිගපාතුභාවාති එවං සම්පසාදනඵකොදිභාවානං
 හෙතුපරිදීපකමිදං වචනං. තථා විතක්කවිචාරානං වූපසමා ඉදං අවිතක්කං අවිචාරං,
 න තතියවතුත්ථජ්ඣානාති විය වක්ඛ්විඤ්ඤාණාදීති විය ව අභාවාති, එවං
 අවිතක්කඅවිචාරභාවස්ස හෙතුපරිදීපකඤ්ච, න විතක්කවිචාරාභාවමත්තපරිදීපකං.
 විතක්කවිචාරාභාවමත්තපරිදීපකමෙව පන “අවිතක්කං අවිචාර”න්ති ඉදං වචනං.
 තස්මා පුරිමං වත්වාපි පුන වත්තබ්බමෙවාති.

සමාධිජන්ති පයමජ්ඣානසමාධිතො සම්පයුත්තසමාධිතො වා ජාතන්ති
 අත්ථො. තත්ථ කිඤ්චාපි පයමමිපි සම්පයුත්තසමාධිතො ජාතං, අථ ඛො අයමෙව
 සමාධි “සමාධි”ති වත්තබ්බතං අරහති, විතක්කවිචාරක්ඛොභවිරහෙන අතිවිය
 අවලත්තා සුප්පසන්නත්තා ව. තස්මා ඉමස්ස වණ්ණභණ්ණන්ථං ඉදමෙව
 “සමාධිජ”න්ති වුත්තං. පීතිසුඛන්ති ඉදං වුත්තනයමෙව.

දුතියන්ති ගණනානුපුබ්බතා දුතියං. ඉදං දුතියං උප්පන්නන්තිපි දුතියං.

පීතියා ව විරාගාති විරාගො නාම වුත්තප්පකාරාය පීතියා ජිගුච්ඡනං වා
 සමතික්කමො වා. උභින්නං පන අන්තරා ව-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො, සො වූපසමං
 වා සම්පිණ්ඩෙති විතක්කවිචාරවූපසමං වා. තත්ථ යදා වූපසමමෙව සම්පිණ්ඩෙති,
 තදා පීතියා විරාගා ව, කිඤ්ච භියොසා වූපසමා වාති එවං යොජනා වෙදිතබ්බා.
 ඉමිස්සා ව යොජනාය විරාගො ජිගුච්ඡනත්ථො හොති, තස්මා පීතියා ජිගුච්ඡනා ව
 සමතික්කමා වාති අයමත්ථො දට්ඨබ්බො. යදා පන විතක්කවිචාරවූපසමං
 සම්පිණ්ඩෙති, තදා පීතියා ව විරාගා, කිඤ්ච භියොසා විතක්කවිචාරානඤ්ච වූපසමාති
 එවං යොජනා වෙදිතබ්බා. ඉමිස්සා ව යොජනාය විරාගො සමතික්කමනත්ථො
 හොති, තස්මා පීතියා ව සමතික්කමා විතක්කවිචාරානඤ්ච වූපසමාති අයමත්ථො
 දට්ඨබ්බො.

කාමඤ්චෙන විතක්කවිචාරා දුතියජ්ඣානෙයෙව වූපසන්නා, ඉමස්ස පන
 ඥානස්ස මග්ගපරිදීපනත්ථං වණ්ණභණ්ණන්ථඤ්චෙනං වුත්තං. “විතක්කවිචාරානං
 වූපසමා”ති භි වුත්තෙ ඉදං පඤ්ඤායති “නුන විතක්කවිචාරවූපසමො මග්ගො
 ඉමස්ස ඥානස්සා”ති. යථා ව තතියෙ අරියමග්ගෙ අප්පභීනානම්පි
 සක්කායදිට්ඨාදීනං “පඤ්චන්තං ඔරම්භාගියානං සංයොජනානං පභානා”ති (ම. නි.
 2.132-133) එවං පභානං වුච්චමානං වණ්ණභණ්ණනං හොති, තදධිගමාය
 උස්සුක්කානං උස්සාහජනකං, එවමෙව ඉධ අවූපසන්නානම්පි විතක්කවිචාරානං
 වූපසමො වුච්චමානො වණ්ණභණ්ණනං හොති, තෙනායමත්ථො වුත්තො “පීතියා ව
 සමතික්කමා විතක්කවිචාරානඤ්ච වූපසමා”ති.

උපෙක්ඛකො ව විහරතීති එත්ථ උපපත්තිතො ඉක්ඛතීති උපෙක්ඛා, සමං
 පස්සති, අපක්ඛපතිතා හුත්වා පස්සතීති අත්ථො. තාය විසදාය විපුලාය ථාමගතාය
 සමන්නාගතත්තා තතියජ්ඣානසමඬ්ඨි “උපෙක්ඛකො”ති වුච්චති.

උපෙක්ඛා පන දසවිධා හොති – ඡළඬිගුපෙක්ඛා බ්‍රහ්මචිහාරුපෙක්ඛා
බොජ්ඣංගපෙක්ඛා වීරියපෙක්ඛා සඬ්ඛාරුපෙක්ඛා වෙදනුපෙක්ඛා
විපස්සනුපෙක්ඛා තත්ත්වපෙක්ඛා මජ්ඣිමනිකායපෙක්ඛා ඤානපෙක්ඛා පාරිසුද්ධපෙක්ඛාති.

තත්ථ යා “ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු චක්ඛුතා රූපං දිස්වා නෙව සුමනො හොති න
දුම්මනො, උපෙක්ඛකො ච විහරති සතො සම්පජානො”ති (ම. නි. 6.1) එවමාගතා
බ්‍රහ්මචරිඤ්ඤා ඡළඬිගුපෙක්ඛා ද්වයං ඉට්ඨානිට්ඨඡළාරම්මණාපාථෙ
පරිසුද්ධපකතිභාවාචිජ්ඣනාකාරභූතා උපෙක්ඛා, අයං ඡළඬිගුපෙක්ඛා නාම.

යා පන “උපෙක්ඛාසහගතෙන චෙතසා එකං දිසං ඵරිත්වා විහරති”ති (දී. නි.
1.556; ම. නි. 1.77) එවමාගතා සත්තෙසු මජ්ඣිමනිකායපෙක්ඛා උපෙක්ඛා, අයං
බ්‍රහ්මචිහාරුපෙක්ඛා නාම.

යා පන “උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣංගං භාවෙති විචෙකනිස්සිත”න්ති (ම. නි.
2.247) එවමාගතා සහජාතානං ධම්මානං මජ්ඣිමනිකායපෙක්ඛා උපෙක්ඛා, අයං
බොජ්ඣංගපෙක්ඛා නාම.

යා පන “කාලෙන කාලං උපෙක්ඛානිමිත්තං මනසි කරොති”ති (අ. නි. 3.103)
එවමාගතා අනච්චාරද්ධනාතිසිට්ඨවීරියසඬ්ඛාතා උපෙක්ඛා, අයං වීරියපෙක්ඛා නාම.

යා පන “කති සඬ්ඛාරුපෙක්ඛා සමථවසෙන උප්පජ්ජන්ති, කති
සඬ්ඛාරුපෙක්ඛා විපස්සනාවසෙන උප්පජ්ජන්ති? අට්ඨ සඬ්ඛාරුපෙක්ඛා
සමථවසෙන උප්පජ්ජන්ති, දස සඬ්ඛාරුපෙක්ඛා විපස්සනාවසෙන උප්පජ්ජන්ති”ති
(පටි. ම. 1.57) එවමාගතා නිවරණාදිපටිසඬ්ඛාසන්තිට්ඨනාගහණෙ මජ්ඣිමනිකායපෙක්ඛා
උපෙක්ඛා, අයං සඬ්ඛාරුපෙක්ඛා නාම.

යා පන “යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති
උපෙක්ඛාසහගත”න්ති (ධ. ස. 150) එවමාගතා අදුක්ඛමසුඛසඬ්ඛාතා උපෙක්ඛා,
අයං වෙදනුපෙක්ඛා නාම.

යා පන “යදත්ථී යං භූතං, තං පජ්ඣති, උපෙක්ඛං පටිලභති”ති (ම. නි. 3.71-72;
අ. නි. 7.55) එවමාගතා විචිතනෙ මජ්ඣිමනිකායපෙක්ඛා උපෙක්ඛා, අයං විපස්සනුපෙක්ඛා
නාම.

යා පන ඡන්දාදීසු යෙවාපනකෙසු ආගතා සහජාතානං සමවාහිතභූතා උපෙක්ඛා,
අයං තත්ත්වපෙක්ඛා නාම.

යා පන “උපෙක්ඛකො ච විහරති”ති එවමාගතා අග්ගසුඛෙපි තස්මිං
අපක්ඛපාතජනනී උපෙක්ඛා, අයං ඤානපෙක්ඛා නාම.

යා පන “උපෙක්ඛාසනිපාරිසුද්ධිං චතුත්ථං ඤාන”න්ති (ධ. ස. 165; දී. නි. 1.232) එවමාගතා සබ්බපච්චනීකපරිසුද්ධා පච්චනීකචූපසමනෙපි අඛ්‍යාපාරභූතා උපෙක්ඛා, අයං පාරිසුද්ධිඋපෙක්ඛා නාම.

තත්ථ ඡලඬගුපෙක්ඛා ච බ්‍රහ්මචිහාරුපෙක්ඛා ච බොජ්ඣංගඬගුපෙක්ඛා ච තත්ත්වඋපෙක්ඛා ච ඤානුපෙක්ඛා ච පාරිසුද්ධිඋපෙක්ඛා ච අත්ථතො එකා, තත්ත්වඋපෙක්ඛාව හොති. තෙන තෙන අවත්ථාගෙදෙන පනස්සා අයං හෙදො. එකස්සාපි සතො සත්තස්ස කුමාරයුවථෙරසෙනාපතිරාජාදිවසෙන හෙදො විය, තස්මා තාසු යත්ථ ඡලඬගුපෙක්ඛා, න තත්ථ බොජ්ඣංගඬගුපෙක්ඛාදයො. යත්ථ වා පන බොජ්ඣංගඬගුපෙක්ඛා, න තත්ථ ඡලඬගුපෙක්ඛාදයො හොන්තීති වෙදිතබ්බො.

යථා චෙතාසං අත්ථතො එකීභාවො, එවං සඬබාරුපෙක්ඛාවිපස්සනුපෙක්ඛානම්පි. පඤ්ඤා එව හි එසා, කිච්චවසෙන ද්විධා හින්තා, යථා හි පුරිසස්ස සායං ගෙහං පට්ටිඨං සප්පං අප්පදදණ්ඩං ගහෙත්වා පරියෙසමානස්ස තං ථුසකොට්ඨකෙ නිපන්තං දිස්වා “සප්පො නු බො නො”ති අවලොකෙන්තස්ස සොවත්ථිකත්තයං දිස්වා නිබ්බේමතිකස්ස “සප්පො න සප්පො”ති විචිනතො මජ්ඣත්තතා උප්පජ්ජති, එවමෙව යා ආරද්ධවිපස්සකස්ස විපස්සනාඤාණෙන ලක්ඛණත්තයෙ දිට්ඨෙ සඬබාරානං අනිච්චභාවාදිවිචිනතො මජ්ඣත්තතා උප්පජ්ජති, අයං විපස්සනුපෙක්ඛා. යථා පන තස්ස පුරිසස්ස අප්පදදණ්ඩකෙන ගාල්හං සප්පං ගහෙත්වා “කිත්තාහං ඉමං සප්පං අවිහෙයෙන්තො අත්තානඤ්ච ඉමිනා අධංසාපෙන්තො මුඤ්චෙයා”න්ති මුඤ්චනාකාරමෙව පරියෙසතො ගහණෙ මජ්ඣත්තතා හොති, එවමෙව යා ලක්ඛණත්තයස්ස දිට්ඨත්තා ආදිත්තෙ විය තයො භවෙ පස්සතො සඬබාරග්ගහණෙ මජ්ඣත්තතා, අයං සඬබාරුපෙක්ඛා. ඉති විපස්සනුපෙක්ඛාය සිද්ධාය සඬබාරුපෙක්ඛාපි සිද්ධාව හොති. ඉමිනා පනෙසා විචිනනග්ගහණෙසු මජ්ඣත්තතාසඬබාතෙන කිච්චෙන ද්විධා හින්තාති. වීරියුපෙක්ඛා පන වෙදනුපෙක්ඛා ච අඤ්ඤමඤ්ඤඤ්ච අවසෙසාහි ච අත්ථතො හින්තායෙවාති. ආහ වෙන්ථ –

“මජ්ඣත්තබ්‍රහ්මබොජ්ඣංගඡලඬගඤ්ඤානසුද්ධියො;
විපස්සනා ච සඬබාරවෙදනාවීරියං ඉති.

“චිත්ථාරතො දසොපෙක්ඛා-ඡමජ්ඣත්තාදිතො තතො;
දුච්චෙ පඤ්ඤා තතො ද්විහි, චතස්සොච භවන්තිමා”ති.

ඉති ඉමාසු උපෙක්ඛාසු ඤානුපෙක්ඛා ඉධ අධිජ්ජෙතා. සා මජ්ඣත්තලක්ඛණා, අනාභොගරසා, අඛ්‍යාපාරපච්චුපට්ඨානා, පීතිවිරාගපදට්ඨානාති. එත්ථාහ – “නනු වායං අත්ථතො තත්ත්වඋපෙක්ඛාව හොති, සා ච පඨමදුතියජ්ඣානෙසුපි අත්ථී. තස්මා තත්ත්ව ‘උපෙක්ඛකො ච චිහරතී’ති එවමයං චත්තබ්බො සියා, සා කස්මා න චුත්තා”ති? අපරිබ්‍යත්තකිච්චතො. අපරිබ්‍යත්තඤ්ඤි තස්සා තත්ථ කිච්චං,

විතක්කාදීහි අභිභූතත්තා. ඉධ පනායං විතක්කවිචාරපිතීහි අනභිභූතත්තා
උක්ඛිත්තසිරා විය හුත්වා පරිබ්බත්තකිච්චා ජාතා, තස්මා වුත්තාති.

සතො ව සම්පජානොති එත්ථ සරතීති සතො. සම්පජානාතීති සම්පජානො. ඉති
පුග්ගලෙන සති ව සම්පජ්ඣෙත්ති වුත්තං. තත්ථ සරණඋක්ඛණා සති,
අසම්මුස්සනරසා ආරක්ඛපවිචුපට්ඨානා. අසම්මොහඋක්ඛණං සම්පජ්ඣෙත්ති,
තීරණරසං, පවිචයපවිචුපට්ඨානං.

තත්ථ කිඤ්චාපි ඉදං සතිසම්පජ්ඣෙත්ති පුරිමජ්ඣානෙසුපි අත්ථි, මුට්ඨස්සතිස්ස හි
අසම්පජානස්ස උපචාරමත්තමිපි න සම්පජ්ජති, පගෙව අප්පනා. ඔළාරිකත්තා පන
තෙසං ඤානානං භූමියං විය පුරිසස්ස විත්තස්ස ගති සුඛා හොති, අබ්බත්තං තත්ථ
සතිසම්පජ්ඣෙත්තිච්චං. ඔළාරිකඛිග්ගපහානෙන පන සුබ්බමත්තා ඉමස්ස ඤානස්ස
පුරිසස්ස බුරුධාරායං විය සතිසම්පජ්ඣෙත්තිච්චපරිග්ගහිතා එව විත්තස්ස ගති
ඉච්ඡිතඛිඛාති ඉධෙව වුත්තං. කිඤ්ච හියොයා – යථා ධෙත්වපගො වච්ඡො ධෙත්වතො
අපනීතො අරක්ඛියමානො පුනඳෙව ධෙත්වං උපගච්ඡති, එවමිදං තතියජ්ඣානසුඛං
පිනිතො අපනීතමිපි සතිසම්පජ්ඣෙත්තිආරක්ඛෙන අරක්ඛියමානං පුනඳෙව පිනි.
උපගච්ඡෙය්‍යා, පිනිසම්පයුත්තමෙව සියා, සුඛෙ වාපි සත්තා සාරජ්ජන්ති. ඉදංඤ්ච
අනිමධුරසුඛං, තතො පරං සුඛාභාවා. සතිසම්පජ්ඣෙත්තිභාවෙන පනෙත්ථ සුඛෙ
අසාරජ්ජනා හොති, නො අඤ්ඤාථාති ඉමමිපි අත්ථවිසෙසං දස්සෙත්තං ඉදමධෙව
වුත්තන්ති වෙදිතඛිඛං.

ඉදානි සුඛඤ්ච කායෙන පටිසංවෙදෙතීති එත්ථ කිඤ්චාපි
තතියජ්ඣානසමඛිගිතො සුඛපටිසංවෙදනාහොගො නත්ථි, එවං සන්තෙපි යස්මා
තස්ස නාමකායෙන සම්පයුත්තං සුඛං. යං වා තං නාමකායසම්පයුත්තං සුඛං,
තංසමුට්ඨානෙනස්ස යස්මා අනිපණිතෙන රූපෙන රූපකායො ඵුට්ඨො, යස්ස ඵුට්ඨත්තා
ඤානා වුට්ඨිතොපි සුඛං පටිසංවෙදෙය්‍යා, තස්මා එතමත්ථං දස්සෙත්තො “සුඛඤ්ච
කායෙන පටිසංවෙදෙතී”ති ආහ.

ඉදානි යං තං අරියා ආචික්ඛන්ති උපෙක්ඛකො සතිමා සුඛවිහාරීති එත්ථ
යංඤානහෙතු යංඤානකාරණා තං තතියජ්ඣානසමඛිගිපුග්ගලං බුද්ධාදියො අරියා
ආචික්ඛන්ති දෙසෙත්ති පඤ්ඤපෙත්ති පට්ඨපෙත්ති විවරන්ති විභජන්ති
උත්තානීකරොන්ති පකාසෙත්ති, පසංසන්තීති අධිප්පායො. කින්ති? උපෙක්ඛකො
සතිමා සුඛවිහාරීති. තං තතියජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරතීති එවමෙත්ථ යොජනා
වෙදිතඛිඛා.

කස්මා පන තං තෙ එවං පසංසන්තීති? පසංසාරහතො. අයඤ්චි යස්මා
අනිමධුරසුඛෙ සුඛපාරමිප්පත්තෙපි තතියජ්ඣානෙ උපෙක්ඛකො, න තත්ථ
සුඛාභිසංගිගෙන ආකඛිසීයති. යථා ව පිනි න උප්පජ්ජති, එවං උපට්ඨිතසතිතාය
සතිමා. යස්මා ව අරියකත්තං අරියජනසෙවිතමෙව ව අසංකිලිට්ඨං සුඛං
නාමකායෙන පටිසංවෙදෙති, තස්මා පසංසාරහො. ඉති පසංසාරහතො නං අරියා තෙ

එවං පසංසාහෙතුභූතෙ ගුණෙ පකාසෙන්තො “උපෙක්ඛකො සතිමා සුඛවිහාරී” ති
එවං පසංසන්තීති වෙදිතබ්බං. තතියන්ති ගණනානුපුබ්බතා තතියං, ඉදං තතියං
උප්පන්නන්තිපි තතියං.

සුඛස්ස ච පහානා දුක්ඛස්ස ච පහානාති කායිකසුඛස්ස ච කායිකදුක්ඛස්ස ච
පහානා. පුබ්බෙවාති තඤ්ච බො පුබ්බෙව, න චතුත්ථජ්ඣානක්ඛණෙ.
සොමනස්සදොමනස්සානං අත්ථඨගමාති චෙතසිකසුඛස්ස ච චෙතසිකදුක්ඛස්ස වාති
ඉමෙසම්පි ද්වින්නං පුබ්බෙව අත්ථඨගමා, පහානා ඉච්චෙව චුත්තං හොති.

කදා පන නෙසං පහානං හොති? චතුත්තං ඥානානං උපචාරක්ඛණෙ.
සොමනස්සඤ්ඤි චතුත්ථජ්ඣානස්ස උපචාරක්ඛණෙයෙව පභීයති,
දුක්ඛදොමනස්සසුඛාති පයමදුතියතතියජ්ඣානානං උපචාරක්ඛණෙසු. එවමෙනෙසං
පහානක්කමෙන අචුත්තානං, ඉන්ද්‍රියවිභඩ්ගෙ පන ඉන්ද්‍රියානං උද්දෙසක්කමෙනෙව
ඉධාපි චුත්තානං සුඛදුක්ඛසොමනස්සදොමනස්සානං පහානං වෙදිතබ්බං.

යදි පනෙතාති තස්ස තස්ස ඥානස්ස උපචාරක්ඛණෙයෙව පභීයන්ති, අථ
කස්මා “කත්ථ චුප්පන්නං දුක්ඛින්න්ද්‍රියං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣති? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු
විච්චිවෙව කාමෙහි...පෙ.... පයමං ඥානං උපසම්පජ්ජ විහරති, එත්ථ චුප්පන්නං
දුක්ඛින්න්ද්‍රියං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣති. කත්ථ චුප්පන්නං දොමනස්සින්න්ද්‍රියං...
සුඛින්න්ද්‍රියං... සොමනස්සින්න්ද්‍රියං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣති? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු,
සුඛස්ස ච පහානා...පෙ.... චතුත්ථං ඥානං උපසම්පජ්ජ විහරති. එත්ථ චුප්පන්නං
සොමනස්සින්න්ද්‍රියං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣති” ති (සං. නි. 5.510) එවං ඥානෙස්වෙව
නිරොධො චුත්තොති. අතිසයනිරොධත්තා. අතිසයනිරොධො හි නෙසං
පයමජ්ඣානාදිසු, න නිරොධොයෙව. නිරොධොයෙව පන උපචාරක්ඛණෙ
නාතිසයනිරොධො.

තථා හි නානාවජ්ජනෙ පයමජ්ඣානුපචාරෙ නිරුද්ධස්සාපි දුක්ඛින්න්ද්‍රියස්ස
ඛංසමකසාදිසම්ඵස්සෙන වා විසමාසනුපතාපෙන වා සියා උප්පත්ති, න ත්වෙව
අන්තොඅප්පනායං. උපචාරෙ වා නිරුද්ධම්පෙනං න සුට්ඨු නිරුද්ධං හොති,
පටිපක්ඛෙන අවිභතත්තා. අන්තොඅප්පනායං පන පිතිඵරණෙන සබ්බො කායො
සුඛොක්කන්තො හොති, සුඛොක්කන්තකායස්ස ච සුට්ඨු නිරුද්ධං හොති
දුක්ඛින්න්ද්‍රියං, පටිපක්ඛෙන විභතත්තා. නානාවජ්ජනෙයෙව ච දුතියජ්ඣානුපචාරෙ
පභීනස්සාපි දොමනස්සින්න්ද්‍රියස්ස යස්මා එතං විතක්කවිචාරපච්චයෙපි කායකිලමථෙ
විත්තුපසාතෙ ව සති උප්පජ්ජති, විතක්කවිචාරාභාවෙ නෙව උප්පජ්ජති. යත්ථ පන
උප්පජ්ජති, තත්ථ විතක්කවිචාරභාවෙ. අප්පභීනායෙව ච දුතියජ්ඣානුපචාරෙ
විතක්කවිචාරාති තත්ථස්ස සියා උප්පත්ති, න ත්වෙව දුතියජ්ඣානෙ,
පභීනප්පච්චයත්තා. තථා තතියජ්ඣානුපචාරෙ පභීනස්සාපි සුඛින්න්ද්‍රියස්ස
පිතිසමුට්ඨානපණිනරූපචුට්ඨකායස්ස සියා උප්පත්ති, න ත්වෙව තතියජ්ඣානෙ.
තතියජ්ඣානෙ හි සුඛස්ස පච්චයභූතා පිති සබ්බසො නිරුද්ධාති. තථා
චතුත්ථජ්ඣානුපචාරෙ පභීනස්සාපි සොමනස්සින්න්ද්‍රියස්ස ආසන්නත්තා,

අප්පනාපත්තිය උපෙක්ඛාය අභාවෙන සම්මා අනතික්කන්තත්තා ව සියා උප්පත්ති,
න ත්වෙව චතුත්ථජ්ඣානෙන. තස්මා එව ච “එත්ථුප්පන්නං දුක්ඛිත්ථේරියං අපරිසෙසං
නිරුජ්ඣති”ති තත්ථ තත්ථ අපරිසෙසග්ගහණං කතන්ති.

එත්ථාහ – “අට්ඨං තස්ස තස්ස ඤානස්සුපවාරෙ පභිනාපි එතා වෙදනා ඉධ
කස්මා සමාහරා”ති? සුඛග්ගහණත්ථං. යා හි අයං අදුක්ඛමසුඛන්ති එත්ථ
අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා චුත්තා, සා සුඛමා දුඛිඛ්ඤ්ඤෙය්‍යා, න සක්කා සුඛෙන ගහෙතුං,
තස්මා යථා නාම දුට්ඨස්ස යථා වා තථා වා උපසඬකම්ථවා ගහෙතුං
අසක්කුණෙය්‍යස්ස ගොණස්ස සුඛගහණත්ථං ගොපො එකස්මිං වජෙ සබ්බා ගාවො
සමාහරති, අට්ඨකෙකං නිහරන්තො පටිපාටියා ආගතං “අයං සො ගණ්හථ න”න්ති
තම්පි ගාභාපෙති, එවමෙව හගවා සුඛග්ගහණත්ථං සබ්බා එතා සමාහරිති. එවඤ්ච
සමාහරා එතා දස්සෙත්වා “යං නෙව සුඛං, න දුක්ඛං, න සොමනස්සං, න
දොමනස්සං, අයං අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා”ති සක්කා හොති එසා ගාහයිතුං.

අපි ව අදුක්ඛමසුඛාය වෙනොවිමුත්තියා පච්චයදස්සනත්ථඤ්චාපි එතා චුත්තාති
වෙදිතබ්බා. දුක්ඛප්පභානාදෙයො හි තස්සා පච්චයා. යථාහ – “චත්තාරො ඛො,
ආවුසො, පච්චයා අදුක්ඛමසුඛාය වෙනොවිමුත්තියා සමාපත්තියා. ඉධාවුසො, හික්ඛු
සුඛස්ස ව පභානා ...පෙ.... චතුත්ථං ඤානං උපසම්පජ්ජ විහරති. ඉමෙ ඛො,
ආවුසො, චත්තාරො පච්චයා අදුක්ඛමසුඛාය වෙනොවිමුත්තියා සමාපත්තියා”ති (ම.
නි. 1.458). යථා වා අඤ්ඤත්ථ පභිනාපි සක්කායදිට්ඨිආදෙයො තතියමග්ගස්ස
චණ්ණහණනත්ථං “තත්ථ පභිනා”ති චුත්තා, එවං චණ්ණහණනත්ථම්පෙනස්ස
ඤානස්සෙතා ඉධ චුත්තාතිපි වෙදිතබ්බා. පච්චයසාතෙන වා එත්ථ රාගදොසානං
අතිදුර්භාවං දස්සෙතුම්පෙනා චුත්තාති වෙදිතබ්බා. එතාසු හි සුඛං සොමනස්සස්ස
පච්චයො, සොමනස්සං රාගස්ස, දුක්ඛං දොමනස්සස්ස, දොමනස්සං දොසස්ස.
සුඛාදිසාතෙන ව තෙ සප්පච්චයා රාගදොසා හතාති අතිදුරෙ හොන්තිති.

අදුක්ඛමසුඛන්ති දුක්ඛාභාවෙන අදුක්ඛං, සුඛාභාවෙන අසුඛං. එතෙනෙත්ථ
සුඛදුක්ඛපටිපක්ඛභූතං තතියවෙදනං දිපෙති, න දුක්ඛසුඛාභාවමත්තං. තතියවෙදනා
නාම අදුක්ඛමසුඛා, උපෙක්ඛාතිපි චුච්චති. සා ඉට්ඨානිට්ඨවිපරිතානුභවනලක්ඛණා,
මජ්ඣන්තරසා, අවිභූතපච්චුපට්ඨානා, සුඛනිරොධපදට්ඨානාති වෙදිතබ්බා.

උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිත්ති උපෙක්ඛාය ජනිතසතිපාරිසුද්ධිං. ඉමස්මිඤ්ච
ඤානෙ සුපරිසුද්ධා සති, යා ව තස්සා සතියා පාරිසුද්ධි, සා උපෙක්ඛාය කතා, න
අඤ්ඤෙන. තස්මා එතං “උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධි”න්ති චුච්චති. යාය ව උපෙක්ඛාය
එත්ථ සති පාරිසුද්ධි හොති, සා අත්ථතො තත්ත්වමජ්ඣන්තරාති වෙදිතබ්බා. න
කෙවලඤ්ඤත්ථ තාය සතියෙව පරිසුද්ධා, අපි ව ඛො සබ්බෙපි සම්පයුත්තධම්මා,
සතිසීසෙන පන දෙසනා චුත්තා.

තත්ථ කිඤ්චාපි අයං උපෙක්ඛා හෙට්ඨාපි තීසු ඤානෙසු විජ්ජති, යථා පන දිවා
සූරියප්පභාහිභවා සොම්මභාවෙන ව අත්තනො උපකාරකත්තෙන වා සභාගාය

රත්තියා අලාභා දිවා විජ්ජමානාපි චන්දලොඛා අපරිසුද්ධා හොති අපරියොදානා,
 එවමයම්පි තත්ත්වමස්සකත්තපෙක්ඛාචන්දලොඛා විතක්කාදිපච්චනීකධම්මනෙජාහිභවා
 සභාගාය ව උපෙක්ඛාවෙදනාරත්තියා අපට්ඨානා විජ්ජමානාපි
 පයමස්සකානාදිහෙදෙසු අපරිසුද්ධා හොති. තස්සා ව අපරිසුද්ධාය දිවා
 අපරිසුද්ධචන්දලොඛාය පභා විය සහජාතාපි සතිආදයො අපරිසුද්ධාව හොන්ති.
 තස්මා තෙසු එකමපි “උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධි”න්ති න චුත්තං. ඉධ පන
 විතක්කාදිපච්චනීකධම්මනෙජාහිභවාභාවා සභාගාය ව උපෙක්ඛාවෙදනාරත්තියා
 පට්ඨානා අයං තත්ත්වමස්සකත්තපෙක්ඛාචන්දලොඛා අතිවිය පරිසුද්ධා, තස්සා
 පරිසුද්ධත්තා පරිසුද්ධචන්දලොඛාය පභා විය සහජාතාපි සතිආදයො පරිසුද්ධා
 හොන්ති පරියොදානා. තස්මා ඉදං ච “උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධි”න්ති චුත්තන්ති
 වෙදිතබ්බං. චතුත්ථන්ති ගණනානුපුබ්බතා චතුත්ථං. ඉදං චතුත්ථං උජ්ජන්තන්තිපි
 චතුත්ථං.

පඤ්ඤවා හොතීති පඤ්ඤා අස්ස අත්ථිති පඤ්ඤවා. උදයත්ථගාමිනියාති
 උදයගාමිනියා වෙව අත්ථගාමිනියා ව. සමන්තාගතොති පරිපුණ්ණො. අරියායාති
 නිද්දොසාය. නිබ්බේධිකායාති නිබ්බේධපක්ඛිකාය. දුක්ඛක්ඛයගාමිනියාති
 නිබ්බානගාමිනියා. සො ඉදං දුක්ඛන්ති එවමාදීසු “එත්තකං දුක්ඛං න ඉතො
 හියො”ති සබ්බමපි දුක්ඛස්ථවං සරසලක්ඛණපට්ඨෙධෙන යථාභූතං පජානාති
 පටිච්ඡෙදාති. තස්ස ව දුක්ඛස්ස නිබ්බත්තිකං තණ්හං “අයං දුක්ඛසමුදයො”ති.
 තදුභයමපි යං යානං පත්වා නිරුජ්ඣති, තං තෙසං අප්පවත්තිං නිබ්බානං “අයං
 දුක්ඛනිරොධො”ති. තස්ස ව සම්පාපකං අරියමග්ගං “අයං දුක්ඛනිරොධගාමිනී
 පටිපදා”ති සරසලක්ඛණපට්ඨෙධෙන යථාභූතං පජානාති පටිච්ඡෙදාති එවමත්ථො
 වෙදිතබ්බො.

එවං සරූපතො සච්චානි දස්සෙත්වා ඉදානි කිලෙසවසෙන පරියායතො
 දස්සෙත්තො “ඉමෙ ආසවා”තිආදිමාහ. තෙ චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බා. එවං
 තිස්සො සික්ඛායො දස්සෙත්වා ඉදානි තාසං පාරිපුරික්කමං දස්සෙතුං “ඉමා තිස්සො
 සික්ඛායො ආවජ්ජන්තො සික්ඛෙය්‍යා”තිආදිමාහ. තස්සත්ථො – පච්චෙකං
 පරිපුරෙතුං ආවජ්ජන්තොපි සික්ඛෙය්‍ය, ආවජ්ජිත්වාපි “අයං නාම සික්ඛා”ති
 ජානන්තොපි සික්ඛෙය්‍ය, ජානිත්වා පුනස්පුනං පස්සන්තොපි සික්ඛෙය්‍ය, පස්සිත්වා
 යථාදිට්ඨං පච්චෙක්ඛන්තොපි සික්ඛෙය්‍ය, පච්චෙක්ඛිත්වා තත්ථෙව විත්තං
 අවලං කත්වා පතිට්ඨපෙන්නොපි සික්ඛෙය්‍ය,
 තංතංසික්ඛාසම්පයුත්තසද්ධාවීරියසතිසමාධිපඤ්ඤාහි සකසකකිච්චං කරොන්තොපි
 සික්ඛෙය්‍ය, අභිඤ්ඤෙය්‍යාහිජානනකාලෙපි තං තං කිච්චං කරොන්තොපි තිස්සො
 සික්ඛායො සික්ඛෙය්‍ය, අධිසීලං ආවරෙය්‍ය, අධිචිත්තං සම්මා වරෙය්‍ය, අධිපඤ්ඤං
 සමාදාය වත්තෙය්‍ය.

ඉධාති මූලපදං. ඉමිස්සා දිට්ඨියාතිආදීහි දසහි පදෙහි සික්ඛත්තයසඬ්ඛාතං
 සබ්බඤ්ඤාබුද්ධසාසනමෙව කථිතං. තඤ්ඤි බුද්ධෙන භගවතා දිට්ඨත්තා දිට්ඨිති
 වුච්චති. තස්සෙව බමනවසෙන බන්ති, රුච්චනවසෙන රුචී, ගහණවසෙන ආදායො,

සභාවටියෙන ධම්මො, සික්ඛිතබ්බටියෙන විනයො, තදුහයෙනපි ධම්මවිනයො,
පවුත්තවසෙන පාවචනං, සෙට්ඨවරියටියෙන බ්‍රහ්මවරියං, අනුසිට්ඨිදානවසෙන
සත්ථුසාසනන්ති වුවවති. තස්මා “ඉමිස්සා දිට්ඨියා” තිආදිසු ඉමිස්සා බුද්ධදිට්ඨියා
ඉමිස්සා බුද්ධබන්ති යා ඉමිස්සා බුද්ධරුචියා ඉමස්මිං බුද්ධආදායෙ ඉමස්මිං
බුද්ධධම්මෙ ඉමස්මිං බුද්ධවිනයෙ.

“යෙ ඛො ත්වං, ගොතමි, ධම්මෙ ඡානෙය්‍යාසි ‘ඉමෙ ධම්මා සරාගාය
සංවත්තන්ති, නො විරාගාය, සඤ්ඤාගාය සංවත්තන්ති, නො
විසඤ්ඤාගාය, ආවයාය සංවත්තන්ති, නො අපවයාය, මහිවිජ්ජාය
සංවත්තන්ති, නො අප්පිවිජ්ජාය, අසන්තුට්ඨියා සංවත්තන්ති, නො
සන්තුට්ඨියා, සභිගණිකාය සංවත්තන්ති, නො පව්වෙකාය, කොසප්පාය
සංවත්තන්ති, නො විරියාරම්භාය, දුබ්බරතාය සංවත්තන්ති, නො
සුභරතායා’ති. එකංසෙන, ගොතමි, ධාරෙය්‍යාසි ‘නෙසො ධම්මො, නෙසො
විනයො, නෙතං සත්ථුසාසන’න්ති.

“යෙ ච ඛො ත්වං, ගොතමි, ධම්මෙ ඡානෙය්‍යාසි ‘ඉමෙ ධම්මා විරාගාය
සංවත්තන්ති, නො සරාගාය...පෙ.... සුභරතාය සංවත්තන්ති, නො
දුබ්බරතායා’ති. එකංසෙන, ගොතමි, ධාරෙය්‍යාසි ‘එසො ධම්මො, එසො
විනයො, එතං සත්ථුසාසන’”න්ති (අ. නි. 8.53; වුළුව. 406) –

එවං චුත්තෙ ඉමස්මිං බුද්ධධම්මවිනයෙ ඉමස්මිං බුද්ධපාවචනෙ ඉමස්මිං
බුද්ධබ්‍රහ්මවරියෙ ඉමස්මිං බුද්ධසාසනෙති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො.

අපි වෙතං සික්ඛත්තයසභිබ්බතං සකලං සාසනං භගවතා දිට්ඨන්තා
සම්මාදිට්ඨිපච්චයන්තා සම්මාදිට්ඨිපුබ්බධිගමන්තා ච දිට්ඨි. භගවතො ඛමනවසෙන
බන්ති. රුච්චනවසෙන රුචි. ගහණවසෙන ආදායො. අත්තනො කාරකං අපායෙසු
අපතමානං කත්වා ධාරෙතීති ධම්මො. සොච සංකිලෙසපක්ඛං විනෙතීති විනයො.
ධම්මො ච සො විනයො චාති ධම්මවිනයො. කුසලධම්මෙහි චා අකුසලධම්මානං එස
විනයොති ධම්මවිනයො. තෙනෙව චුත්තං –

“යෙ ච ඛො ත්වං, ගොතමි, ධම්මෙ ඡානෙය්‍යාසි ‘ඉමෙ ධම්මා විරාගාය
සංවත්තන්ති, නො සරාගාය...පෙ.... එකංසෙන ගොතමි ධාරෙය්‍යාසි ‘එසො
ධම්මො, එසො විනයො, එතං සත්ථුසාසන’”න්ති (අ. නි. 8.53; වුළුව. 406).

ධම්මෙන චා විනයො, න දණ්ඩාදීහීති ධම්මවිනයො. චුත්තමපි වෙතං –

“දණ්ඩෙතෙකෙ දමයන්ති, අඬුකුසෙහි කසාහි ච;
අදණ්ඩෙන අසත්ථෙත, නාගො දන්තො මහෙසිනා”ති. (වුළුව. 342; ම. නි.
2.352);

තථා –

“ධම්මෙන නියමානානං, කා උසුයා විජානත” න්ති. (මහාව. 63);

ධම්මාය වා විනයො ධම්මවිනයො. අනවජ්ජධම්මත්ථඤ්ඤෙස විනයො, න භවභොගාමිසත්ථං. තෙනාහ භගවා “නයිදං, භික්ඛවෙ, බ්‍රහ්මවරියං වුස්සති ජනකුහනත්ථ” න්ති (අ. නි. 4.25) විත්ථාරො. පුණ්ණත්ථෙරොපි ආහ “අනුපාදාපරිනිබ්බානත්ථං බො, ආවුසො, භගවති බ්‍රහ්මවරියං වුස්සති” ති (ම. නි. 1.259). විසිටියං වා නයතීති විනයො. ධම්මතො විනයො ධම්මවිනයො. සංසාරධම්මතො හි සොකාදිධම්මතො වා එස විසිටියං නිබ්බානං නයති. ධම්මස්ස වා විනයො, න තිත්ථකරානන්ති ධම්මවිනයො. ධම්මභූතො හි භගවා, තස්සෙව විනයො.

යස්මා වා ධම්මා එව අභිඤ්ඤෙය්‍යා පරිඤ්ඤෙය්‍යා පහාතබ්බා භාවෙනබ්බා සවිජ්ඣාතබ්බා ව, තස්මා එස ධම්මෙසු විනයො, න සත්තෙසු න ජීවෙසු වාති ධම්මවිනයො. සාත්ථසබ්බාඤ්ජනතාදිහි අඤ්ඤෙසං වචනතො පධානං වචනන්ති පච්චනං, පච්චනමෙව පාවචනං. සබ්බවරියාහි විසිටියවරියභාවෙන බ්‍රහ්මවරියං. දෙවමනුස්සානං සත්ථුභූතස්ස භගවතො සාසනන්ති සත්ථුසාසනං. සත්ථුභූතං වා සාසනන්තිපි සත්ථුසාසනං. “සො වො මමච්චයෙන සත්ථාති (දී. නි. 2.216) හි ධම්මවිනයොව සත්ථා” ති වුත්තොති එවමෙනෙසං පදානං අත්ථො වෙදිතබ්බො.

යස්මා පන ඉමස්මිංයෙව සාසනෙ සබ්බජ්ජකාරජ්ඣානනිබ්බත්තකො භික්ඛු දිස්සති, න අඤ්ඤත්‍ර, තස්මා තත්ථ තත්ථ “ඉමිස්සා” ති ව “ඉමස්මි” න්ති ව අයං නියමො කතොති වෙදිතබ්බො.

ජීවන්ති තෙන තංසම්පයුත්තකා ධම්මාති ජීවිතං. අනුපාලනලක්ඛණෙ ඉන්ද්‍රියං කාරෙතීති ඉන්ද්‍රියං. ජීවිතමෙව ඉන්ද්‍රියං ජීවිතින්ද්‍රියං. තං පවත්තසන්තතාධිපතෙය්‍යං භොති. ලක්ඛණාදිහි පන අත්තනා අවිනිභූත්තානං ධම්මානං අනුපාලනලක්ඛණං ජීවිතින්ද්‍රියං, තෙසං පවත්තතරසං, තෙසංයෙව යපනපච්චුපටියානං, යාපයිතබ්බධම්මපදටියානං. සන්තෙපි ව අනුපාලනලක්ඛණාදිමිහි විධානෙ අත්ථික්ඛණෙයෙව තං තෙ ධම්මෙ අනුපාලෙති, උදකං විය උප්පලාදීති. යථාසකං පච්චයෙහි උප්පන්නෙපි ව ධම්මෙ පාලෙති, ධාති විය කුමාරං, සයංපවත්තිතධම්මසම්බන්ධෙනෙව ව පවත්තති, නියාමකො විය නාවං. න භඩ්ගතො උද්ධං පවත්තයති, අත්තතො ව පවත්තයිතබ්බානඤ්ච අභාවා. න භඩ්ගක්ඛණෙ යපෙති, සයං හිජ්ජමානත්තා, බියමානො විය වට්ටිසිනෙහො පදීපසිබ්බං, න ව අනුපාලනපවත්තනට්ඨපනානුභාවවිරහිතං, යථාවුත්තක්ඛණෙ තස්ස තස්ස සාධනතොති දට්ඨබ්බං. ඨිතිපරිත්තතාය වාති ඨිතික්ඛණස්ස මන්දතාය ථොකතාය. අප්පකන්ති මන්දං ලාමකං. සරසපරිත්තතාය වාති අත්තතො පච්චයභූතානං කිච්චානං සම්පත්තීනං වා අප්පතාය දුබ්බලතාය.

තෙසං ද්විත්තං කාරණං විභාගතො දස්සෙතුං “කථං ඨිතිපරිත්තතායා” ති ආදිමාහ. තත්ථ “අතීතෙ විත්තක්ඛණෙ ජීවිත්ථාති එවමාදි

පඤ්චවොකාරහවෙ පවත්නියං චිත්තස්ස නිරුප්ඤ්ඤානකාලෙ සබ්බස්මිං.
 රූපාරූපධම්මෙ අනිරුප්ඤ්ඤානෙනෙපි රූපතො අරූපස්ස පට්ඨානභාවෙන අරූපජීවිතං
 සන්ධාය, චුතිචිත්තෙන වා සද්ධිං සබ්බෙසං රූපාරූපානං නිරුප්ඤ්ඤානභාවෙන
 පඤ්චවොකාරහවෙ චුතිචිත්තං සන්ධාය, චතුරවොකාරහවෙ රූපස්ස අභාවෙන
 චතුරවොකාරහවං සන්ධාය කථිතං''න්ති වෙදිතබ්බං. අතීතෙ චිත්තක්ඛණෙනි
 අතීතචිත්තස්ස භවිතක්ඛණසමඛිගිකාලෙ තංසමඛිගිපුග්ගලො ''ජීවිත්ථ'' ඉති වත්තුං
 ලබ්භති. න ජීවතීති ''ජීවති''තිපි වත්තුං න ලබ්භති. න ජීවිස්සතීති ''ජීවිස්සති''තිපි
 වත්තුං න ලබ්භති. අනාගතෙ චිත්තක්ඛණෙ ජීවිස්සතීති අනාගතචිත්තස්ස
 අනුප්පජ්ජනක්ඛණසමඛිගිකාලෙ ''ජීවිස්සති''ති වත්තුං ලබ්භති. න ජීවතීති
 ''ජීවති''ති වත්තුං න ලබ්භති. න ජීවිත්ථාති ''ජීවිත්ථ''ඉතිපි වත්තුං න ලබ්භති.
 පච්චුප්පන්නෙ චිත්තක්ඛණෙනි පච්චුප්පන්නචිත්තක්ඛණසමඛිගිකාලෙ. ජීවතීති
 ''ඉදානි ජීවති''ති වත්තුං ලබ්භති. න ජීවිත්ථාති ''ජීවිත්ථ''ඉති වත්තුං න ලබ්භති. න
 ජීවිස්සතීති ''ජීවිස්සති''තිපි වත්තුං න ලබ්භති.

ජීවිතං අත්තභාවො ව සුඛදුක්ඛා වාති අයං ගාථා පඤ්චවොකාරහවං අමුඤ්චිත්වා
 ලබ්භමානාය දුක්ඛාය වෙදනාය ගහිතත්තා පඤ්චවොකාරහවමෙව සන්ධාය චුත්තාති
 වෙදිතබ්බා. කථං? ජීවිතන්ති ජීවිතසීසෙන සඛිඛාරක්ඛන්ධො. අත්තභාවොති
 රූපක්ඛන්ධො. ''උපෙක්ඛා පන සන්තත්තා, සුඛමිච්චෙව භාසිතා''ති (චිහ. අට්ඨ. 232)
 චුත්තත්තා උපෙක්ඛාවෙදනා අන්තොකරිත්වා සුඛදුක්ඛා වාති
 වෙදනාක්ඛන්ධො, චිත්තං ඉති විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො චුත්තො. ඉමෙසං චතුන්නං
 ඛන්ධානං කථිතත්තායෙව ඛන්ධලක්ඛණෙන එකලක්ඛණභාවෙන
 ලක්ඛණාකාරවසෙන සඤ්ඤාක්ඛන්ධොපි කථිතොති වෙදිතබ්බො. එවං චුත්තෙසු
 පඤ්චසු ඛන්ධෙසු අරූපධම්මං මුඤ්චිත්වා කම්මසමුට්ඨානාදිරූපස්ස
 අප්පවත්තනභාවෙන එකචිත්තසමායුත්තාති අරූපපට්ඨානභාවො කථිතො හොති.
 කථං? අසඤ්ඤාසත්තෙ රූපමපි ඉධුපචිතකම්මබලං අමුඤ්චිත්වා පවත්තති,
 නිරොධසමාපන්නානං රූපමපි පට්ඨමසමාපන්නසමාපත්තිබලං අමුඤ්චිත්වා
 පවත්තති. එවං අත්තතො අප්පවත්තිට්ඨානෙපි රූපපවත්තිං අත්තතො සන්තකමෙව
 කත්වා පවත්තනසභාවස්ස අරූපධම්මස්ස අත්තතො පවත්තිට්ඨානෙ රූපපවත්තියා
 පට්ඨානකාරණභාවෙන එකචිත්තසමායුත්තාති චිත්තපට්ඨානභාවො කථිතොති
 වෙදිතබ්බො.

එවං පඤ්චවොකාරහවෙ පවත්නියං රූපපවත්තියා පට්ඨානභූතචිත්තනිරොධෙන
 රූපෙ ධරමානෙයෙව පවත්තානං නිරොධො නාම හොතීති අරූපධම්මවසෙන එව
 ''ලහුසො වත්තතෙ ඛණො''ති චුත්තං. අථ වා පඤ්චවොකාරහවෙ චුතිචිත්තං
 සන්ධාය කථිතාති වෙදිතබ්බා. එවං කථියමානෙ සුඛදුක්ඛා වාති
 කායිකචෙතසිකසුඛවෙදනා ව කායිකචෙතසිකදුක්ඛවෙදනා ව චුතිචිත්තක්ඛණෙ
 අහොන්තිපි එකසන්තතිවසෙන චුතිචිත්තෙන සද්ධිං නිරුප්ඤ්ඤාතීති කථිතා.
 චතුරවොකාරහවං වා සන්ධාය කථිතාතිපි වෙදිතබ්බා. කථං? අඤ්ඤාස්මිං යානෙ
 අත්තභාවොති සඤ්ඤාක්ඛන්ධස්ස චුත්තභාවෙන අත්තභාවොති
 සඤ්ඤාක්ඛන්ධොව ගහිතො. ඛුභ්මලොකෙ කායිකසුඛදුක්ඛදොමනස්සං

අහොන්තම්පි සුබදුක්ඛා වාති වෙදනාසාමඤ්ඤතො ලබ්භමානො වෙදනාක්ඛන්ධො ගහිතොති වෙදිතබ්බං. සෙසං චුත්තසදිසමෙව. ඉමෙසු ච තිසු විකප්පෙසු කෙවලාති ධුවසුබසුභඅත්තා නත්ථි, කෙවලං තෙහි අවොම්ප්පා. ලහුසො වත්තති බණොති චුත්තනගෙන එකචිත්තක්ඛණිකතාය ලහුකො අතිපරිත්තො ජීවිතාදීනං බණො වත්තති.

එකතො ද්විත්තං චිත්තානං අප්පවත්තිං දස්සෙන්නො “චුල්ලාසිතිසහස්සානි”ති ගාථමාහ. චුල්ලාසිතිසහස්සානි, කප්පා තිට්ඨන්ති යෙ මරුති යෙ දෙවගණා චතුරාසිති කප්පසහස්සානි ආයුං ගහෙත්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනෙ තිට්ඨන්ති. “යෙ නරා”තිපි පාළි. න ත්වෙව තෙපි ජීවන්ති, ද්විති විත්තසමොහිතාති තෙපි දෙවා ද්විති විත්තෙහි සමොහිතා එකතො හුත්වා යුගනද්ධෙන විත්තෙන න තු එව ජීවන්ති, එකෙනෙකෙන විත්තෙන ජීවන්තිති අත්ථො.

ඉදානි මරණකාලං දස්සෙන්නො “යෙ නිරුද්ධා”ති ගාථමාහ. තත්ථ යෙ නිරුද්ධාති යෙ බන්ධා නිරුද්ධා අත්ථඨගතා. මරන්තස්සාති මතස්ස. තිට්ඨමානස්ස වාති ධරමානස්ස වා. සබ්බෙපි සදිසා බන්ධාති චුතිතො උද්ධං නිරුද්ධක්ඛන්ධා වා පවත්තෙ නිරුද්ධක්ඛන්ධා වා පුන සට්ඨං අසක්කුණෙයාට්ඨෙන සබ්බෙපි බන්ධා සදිසා. ගතා අප්පට්ඨන්ධිකාති නිරුද්ධක්ඛන්ධානං පුන ආගන්ත්වා පට්ඨන්ධානාභාවෙන ගතා අප්පට්ඨන්ධිකාති වුච්චන්ති.

ඉදානි තිසු කාලෙසු නිරුද්ධක්ඛන්ධානං නානත්තං නත්ථිති දස්සෙතුං “අනන්තරා”ති ගාථමාහ. තත්ථ අනන්තරා ච යෙ භග්ගා, යෙ ච භග්ගා අනාගතාති යෙ බන්ධා අනන්තරාතිතා හුත්වා හින්තා නිරුද්ධා, යෙ ච අනාගතා බන්ධා හිජ්ජිස්සන්ති. තදන්තරෙති තෙසං අන්තරෙ නිරුද්ධානං පච්චුප්පන්තබන්ධානං. වෙසමං නත්ථි ලක්ඛණෙති විසමස්ස භාවො වෙසමං, තං වෙසමං නත්ථි, තෙහි නානත්තං නත්ථිති අත්ථො. ලක්ඛියතීති ලක්ඛණං, තස්මිං ලක්ඛණෙ.

ඉදානි අනාගතක්ඛන්ධානං වත්තමානක්ඛන්ධෙහි අසම්මිස්සභාවං කට්ඨන්තො “අනිබ්බත්තෙන න ජාතො”ති ගාථමාහ. අනිබ්බත්තෙන න ජාතොති අජාතෙන අපාතුභූතෙන අනාගතක්ඛන්ධෙන න ජාතො න නිබ්බත්තො. එතෙන අනාගතක්ඛන්ධස්ස වත්තමානක්ඛන්ධෙන අසම්මිස්සභාවං කට්ඨෙයි. පච්චුප්පන්නෙහි ජීවතීති බණපච්චුප්පන්නෙහි වත්තමානක්ඛන්ධෙන ජීවති. එතෙන එකක්ඛණෙ ද්විති විත්තෙහි න ජීවතීති කථිතං. විත්තභග්ගා මතොති ද්විති විත්තෙහි එකක්ඛණෙ අජීවනභාවෙන විත්තභග්ගාගෙන මතො. “උපරිතො විත්තභග්ගා”තිපි පාළි, තං උපුකමෙව. පඤ්ඤත්ති පරමත්ථියාති “රූපං ජීරති මච්චානං, නාමගොත්තං න ජීරති”ති (සං. නි. 1.76) වචනක්කමෙන පණ්ණත්තිමත්තං න ජීරණසභාවෙන පරමා ධීති එතිස්සාති පරමත්ථියා, සභාවට්ඨිතිකාති අත්ථො. “දත්තො මතො, මිත්තො මතො”ති පණ්ණත්තිමත්තමෙව හි තිට්ඨති. අථ වා පරමත්ථියාති පරමත්ථිකා. පරමො අත්ථො එතිස්සාති පරමත්ථිකා. අජටාකාසොති පඤ්ඤත්තියා

නත්ථිධම්මං පටිච්ච කථනං විය මතොති පඤ්ඤත්ති නත්ථිධම්මං පටිච්ච න කථියති,
ජීවිතින්ද්‍රියභඩ්ගසඬ්ඛාතං ධම්මං පටිච්ච කථියති.

අනිධානගතා භග්ගාති යෙ ඛන්ධා භින්නා, තෙ නිධානං නිහිතං නිවයං න
ගච්ඡන්තිති අනිධානගතා. පුඤ්ඤො නත්ථි අනාගතෙති අනාගතෙපි නෙසං
පුඤ්ඤාභාවො රාසිභාවො නත්ථි. නිබ්බත්තායෙව තිට්ඨන්තිති පච්චුප්පන්නවසෙන
උප්පන්නා යිතික්ඛණෙ වයධම්මාව හුත්වා තිට්ඨන්ති. කිමිව? ආරග්ගෙ සාසපුපමාති
සුචිමුඛෙ සාසපො විය.

ඉදානි ඛන්ධානං දස්සනභාවං දස්සෙන්නො “නිබ්බත්තාන”න්ති ගාථමාහ.
තත්ථ නිබ්බත්තානං ධම්මානන්ති පච්චුප්පන්නානං ඛන්ධානං. භඩ්ගො නෙසං
පුරක්ඛතොති එතෙසං හෙදො පුරතො කත්වා යපිතො. පලොකධම්මාති
නස්සනසභාවා. පුරාණෙහි අධිස්සිතාති පුරෙ උප්පන්නෙහි ඛන්ධෙහි න මිස්සිතා න
සංසග්ගා.

ඉදානි ඛන්ධානං අදස්සනභාවං දස්සෙන්නො “අදස්සනතො ආයන්ති”ති
ගාථමාහ. තත්ථ අදස්සනතො ආයන්තිති අදිස්සමානායෙව ආගච්ඡන්ති
උප්පජ්ජන්ති. භඩ්ගා ගච්ඡන්තිදස්සනන්ති හෙදා භඩ්ගතො උද්ධං අදස්සනභාවං
ගච්ඡන්ති. විජ්ජුප්පාදොව ආකාසෙති විවටාකාසෙ විජ්ජුලතාතිවිජරණං විය.
උප්පජ්ජන්ති වයන්ති වාති පුබ්බත්තතො උද්ධං උප්පජ්ජන්ති ව භිජ්ජන්ති ව,
නස්සන්තිති අත්ථො. “උදෙති ආපුරති වෙති වන්දො”ති (ජා. 1.5.3) එවමාදීසු විය.

එවං යිතිපරිත්තතං දස්සෙත්වා ඉදානි සරසපරිත්තතං දස්සෙන්නො “කථං
සරසපරිත්තතායා”තිආදිමාහ. තත්ථ අස්සාසුපනිඛන්ධං ජීවිතන්ති
අබ්භන්තරපවිසනනාසිකවාතපට්ඨෙද්ධං ජීවිතින්ද්‍රියං. පස්සාසොති
බ්හිනික්ඛමනනාසිකවාතො. අස්සාසපස්සාසොති තදුභයං. මහාභූතූපනිඛන්ධන්ති
චතුසමුට්ඨානිකානං පථවිආපතෙජ්ජවායානං මහාභූතානං පට්ඨෙද්ධං ජීවිතං.
කඤ්ඤිකාරාභාරූපනිඛන්ධන්ති අසිතපීතාදිකඤ්ඤිකාරආභාරෙත උපනිඛන්ධං.
උස්මුපනිඛන්ධන්ති කම්මජතෙජොධාතූපනිඛන්ධං. විඤ්ඤාණූපනිඛන්ධන්ති
භවභිභවිඤ්ඤාණූපනිඛන්ධං. යං සන්ධාය වුත්තං “ආයු උස්මා ව විඤ්ඤාණං, යදා
කායං ජහන්තිම”න්ති (සං. නි. 3.95).

ඉදානි නෙසං දුබ්බලකාරණං දස්සෙන්නො “මූලමපි ඉමෙසං
දුබ්බල”න්තිආදිමාහ. තත්ථ මූලමපිති පතිට්ඨට්ඨෙත මූලභූතමපි.
අස්සාසපස්සාසානඤ්ඤි කරජකායො මූලං. මහාභූතාදීනං අවිජ්ජාකම්මතණ්භාහාරා.
ඉමෙසන්ති වුත්තජ්ජකාරානං අස්සාසාදීනං ජීවිතින්ද්‍රියපවත්තිකාරණවසෙන
වුත්තානං. එතෙසු හි එකෙකස්මිං අසති ජීවිතින්ද්‍රියං න තිට්ඨති. දුබ්බලන්ති
අප්පථාමං. පුබ්බභෙතූපිති අතීතජාතියං ඉමස්ස විපාකවට්ටස්ස හෙතුභූතා
කාරණසඬ්ඛාතා අවිජ්ජාසඬ්ඛාරතණ්හුපාදානභවාපි. ඉමෙසං දුබ්බලා යෙ පච්චයා
තෙපි දුබ්බලාති යෙ ආරම්මණාදිසාධාරණපච්චයා. පභාවිකාති පධානං හුත්වා

උප්පාදිකා භවතණ්හා. සහභූමීති සහභවිකාපි රූපාරූපධම්මා. සම්පයොගාපීති එකතො යුත්තාපි අරූපධම්මා. සහජාපීති සද්ධිං එකච්ඡිතෙ උප්පන්තාපි. යාපි පයොජිකාති චුත්තිපටිසන්ධිවසෙන යොජෙතුං නියුත්තාති පයොජිකා, වට්ටමුලකා තණ්හා. චුත්තඤ්ඤෙතං “තණ්හාදුතියො පුරිසො”ති (ඉතිවු. 15, 105). නිච්චදුබ්බලාති නිරන්තරෙන දුබ්බලා. අනවට්ඨිතාති න අවට්ඨිතා, ඔතරිත්වා න ඨිතා. පරිපාතයන්ති ඉමෙති ඉමෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං පාතයන්ති බෙපයන්ති. අඤ්ඤමඤ්ඤස්සාති අඤ්ඤො අඤ්ඤස්ස, එකො එකස්සාති අත්ථො. හි-ඉති කාරණත්ථෙ නිපාතො. නත්ථි තායිතාති තායතො රක්ඛකො නත්ථි. න වාපි යපෙන්නි අඤ්ඤමඤ්ඤන්ති අඤ්ඤෙ අඤ්ඤං යපෙතුං න සක්කොන්ති. යොපි නිබ්බත්තකො සො න විජ්ජතිති යොපි ඉමෙසං උප්පාදකො ධම්මො, සො ඉදානි නත්ථි.

න ව කෙනවි කොවි භායතීති කොවි එකොපි කස්සවි වසෙන න පරිභායති. ගන්ධබ්බා ව ඉමෙ හි සබ්බසොති සබ්බෙ හි ඉමෙ බන්ධා සබ්බාකාරෙන භඩ්ගං පාපුණ්තුං යුත්තා. පුරිමෙහි පභාවිතා ඉමෙති පුබ්බහෙතුපච්චයෙහි ඉමෙ වත්තමානකා උප්පාදිකා. යෙපි පභාවිකාති යෙපි ඉමෙ වත්තමානකා උප්පාදකා පුබ්බහෙතුපච්චයා. තෙ පුරෙ මතාති තෙ චුත්තජ්ජකාරපච්චයා වත්තමානං අපාපුණ්ත්වා පයමමෙව මරණං පත්තා. පුරිමාපි ව පච්ඡිමාපි වාති පුරිමා පුබ්බහෙතුපච්චයාපි ව පච්ඡිමා වත්තමානෙ පච්චයසමුප්පන්නා ව. අඤ්ඤමඤ්ඤං න කදාපි මද්දසංසුති අඤ්ඤමඤ්ඤං කිස්මිඤ්ඤි කාලෙ න දිට්ඨපුබ්බා. ම-කාරො පදසන්ධිවසෙන චුත්තො.

වාතුමහාරාජිකානං දෙවානන්ති ධනරට්ඨවිරුළ්භකවිරුපක්ඛකුචෙරසඩ්ධාතා වතුමහාරාජා ඉස්සරා එතෙසන්ති වාතුමහාරාජිකා. රූපාදීහි දිබ්බන්ති කිළින්තීති දෙවා. තෙ සිනෙරුපබ්බතස්ස වෙමජ්ඣෙකෙ හොන්ති. තෙසු අත්ථි පබ්බතට්ඨකාපි, අත්ථි ආකාසට්ඨකාපි. තෙසං පරම්පරා වක්කවාළපබ්බතං පත්තා. බිඬ්ඨාපදොසිකා මනොපදොසිකා සිතවලාහකා උණ්භවලාහකා වන්දිමා දෙවපුත්තො සුරියො දෙවපුත්තොති එතෙ සබ්බෙපි වාතුමහාරාජිකදෙවලොකට්ඨා එව තෙසං වාතුමහාරාජිකානං ජීවිතං. උපාදායාති පටිච්ච. පරිත්තකන්ති වුද්ධිපටිසෙසො. ථොකන්ති මන්දකාලං, දීඝදිවසපටිසෙසො. බණ්කන්ති මන්දකාලං, කාලන්තරපටිසෙසො. ලහුකන්ති සල්ලහුකං, අලසපටිසෙසො. ඉතරන්ති සීඝ්‍රලවපටිසෙසො. අනද්ධනීයන්ති කාලවසෙන න අද්ධානක්ඛමං. නචිරට්ඨිතිකන්ති දිවසෙන චිරං න තිට්ඨතීති නචිරට්ඨිතිකං, දිවසපටිසෙසො.

තාවතිංසානන්ති තෙත්තිංසජනා තත්ථ උපපන්තාති තාවතිංසා. අපි ව තාවතිංසාති තෙසං දෙවානං නාමමෙවානිපි චුත්තං. තෙපි අත්ථි පබ්බතට්ඨකා, අත්ථි ආකාසට්ඨකා, තෙසං පරම්පරා වක්කවාළපබ්බතං පත්තා. තථා යාමාදීනං. එකදෙවලොකෙපි හි දෙවානං පරම්පරා වක්කවාළපබ්බතං අප්පන්නා නාම නත්ථි. දිබ්බසුඛං යාතා පයාතා සම්පන්නාති යාමා. තුට්ඨා පහට්ඨාති තුසිතා. පකතිපටියත්තාරම්මණතො අතිරෙකෙන නිම්මිතුකාමකාලෙ යථාරූචිතෙ භොගෙ

නිමිතින්වා රමන්තිනි නිමිමානරතී. විත්තාවාරං ඤාත්වා පරෙහි නිමිමිනෙසු
භොගෙසු වසං වත්තෙන්තිනි පරනිමිමිතවසවත්තී. බ්‍රහ්මකායෙ බ්‍රහ්මසට්ඨාය
නියුත්තානි බ්‍රහ්මකායිකා. සබ්බෙපි පඤ්චවොකාරබ්‍රහ්මානො ගහිතා.

ගමනියොති ගන්ධබ්බො. සම්පරායොති පරලොකො. යො භික්ඛවෙ විරං ජීවති,
යො වස්සසතන්ති යො විරං තිට්ඨමානො, යො වස්සසතමත්තං තිට්ඨති. අප්පං වා
භියොයාති වස්සසතතො උපරි තිට්ඨමානො ද්වෙ වස්සසතාති තිට්ඨමානො නාම
නත්ථි. භීළෙය්‍යා නන්ති නං ජීවිතං අවඤ්ඤාතං කරෙය්‍ය, ලාමකතො විත්තෙය්‍ය.
“භීළෙය්‍යාන”න්ති ව පටන්ති. අවිවයන්තිති අතික්කමන්ති. අභොරත්තාති
රත්තින්දිවපරිච්ඡෙදා. උපරුජ්ඣතිති ජීවිතින්ද්‍රියං නිරුජ්ඣති, අභාවං උපගච්ඡති.
ආයු බියාති මච්චානන්ති සත්තානං ආයුසඬ්ඛාරො ඛයං යාති. කුන්තදීනංව
ඔදකන්ති යථා උදකච්ඡින්නාය කුන්තදියා උදකං, එවං මච්චානං ආයු බියාති.
පරමත්ථතො හි අතිපරිත්තො සත්තානං ජීවිතක්ඛණො
එකච්ඡත්තක්ඛණිකමත්තොයෙව. යථා නාම රථවක්කං පවත්තමානමපි එකෙනෙව
නෙමිපදෙසෙන පවත්ති, තිට්ඨමානමපි එකෙනෙව තිට්ඨති, එවමෙව
එකච්ඡත්තක්ඛණිකං සත්තානං ජීවිතං තස්මිං විත්තෙ නිරුද්ධමත්තෙ සත්තො
නිරුද්ධොති වුච්චති.

ධීරාති ධීරා ඉති. පුන ධීරාති පණ්ඩිතා. ධිතිමාති ධිති අස්ස අත්ථිති ධිතිමා.
ධිතිසම්පන්නාති පණ්ඩිච්චෙන සමන්තාගතා. ධිකතපාපාති ගරහිතපාපා. තංයෙව
පරියායං දස්සෙතුං “ධි වුච්චති පඤ්ඤා”තිආදිමාහ. තත්ථ පජානාතිති පඤ්ඤා. කිං
පජානාති? “ඉදං දුක්ඛ”න්තිආදිනා නයෙන අරියසච්චාති. අට්ඨකථායං පන
“පඤ්ඤාපනවසෙන පඤ්ඤා”ති වුත්තා. කිත්ති පඤ්ඤාපෙති? “අනිච්චං දුක්ඛං
අනත්තා”ති පඤ්ඤාපෙති. සාව අවිජ්ජාය අභිභවනතො අධිපතියට්ඨෙන ඉන්ද්‍රියං,
දස්සනලක්ඛණො වා ඉන්ද්‍රියං කාරෙතීතිපි ඉන්ද්‍රියං, පඤ්ඤාව ඉන්ද්‍රියං
පඤ්ඤිත්තියං. සා පනෙසා ඔභාසනලක්ඛණා, පජානනලක්ඛණා ව; යථා හි
චතුහිත්තිකෙ ගෙහෙ රත්තිභාගෙ දීපෙ ජලිතෙ අන්ධකාරං නිරුජ්ඣති, ආලොකො
පාතුහවති, එවමෙව ඔභාසනලක්ඛණා පඤ්ඤා. පඤ්ඤාභාසසමො ඔභාසො නාම
නත්ථි. පඤ්ඤවතො හි එකපල්ලඬිකෙන නිසින්තස්ස දසසහස්සිලොකධාතු
එකාලොකා භොති. තෙනාහ ථෙරො –

“යථා, මහාරාජ, පුරිසො අන්ධකාරෙ ගෙහෙ තෙලජ්ජදීපං පවෙසෙය්‍ය,
පට්ටියො පදීපො අන්ධකාරං විද්ධංසෙති, ඔභාසං ජනෙති, ආලොකං විදංසෙති,
පාකටාති ව රූපාති කරොති; එවමෙව ඛො, මහාරාජ, පඤ්ඤා උප්පජ්ජමානා
අවිජ්ජන්ධකාරං විද්ධංසෙති, විජ්ජොභාසං ජනෙති, ඤාණාලොකං විදංසෙති,
පාකටාති අරියසච්චාති කරොති. එවං ඛො, මහාරාජ, ඔභාසනලක්ඛණා පඤ්ඤා”ති
(මි. ප. 2.1.15).

යථා පන ඡෙකො භිසක්කො ආතුරානං සප්පායාසප්පායාති භොජනාදීනි
ජානාති, එවං පඤ්ඤා උප්පජ්ජමානා කුසලාකුසලෙ සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බෙ

භීතජපණිතකණ්භසුක්කසජපටිභාගඅජපටිභාගෙ ධම්මෙ පජානාති. චුත්තම්පි චෙතං ධම්මසෙනාපතිනා “පජානාති පජානාතීති ඛො, ආවුසො, තස්මා පඤ්ඤවාති වුවිච්ඡි. කිඤ්ච පජානාති? ඉදං දුක්ඛන්ති පජානාති”ති (ම. නි. 1.449) විත්ථාරෙතබ්බං. එවමස්සා පජානනලක්ඛණතා වෙදිතබ්බා.

අපරො නයො – යථාසභාවපටිවෙධලක්ඛණා පඤ්ඤා,
අක්ඛලිතපටිවෙධලක්ඛණා වා, කුසලිස්සාසබ්බිත්තඋසුපටිවෙධො විය.
විසයොභාසරසා, පදිපො විය. අසම්මොභපච්චුපට්ඨානා, අරඤ්ඤගතසුදෙසකො විය.

බන්ධධරාති පඤ්චසු බන්ධෙසුඤාණං පවත්තෙන්තීති බන්ධධරා. අට්ඨාරසසු ධාතුසු ඤාණං පවත්තෙන්තීති ධාතුධරා. සෙසෙසුපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො නෙතබ්බො. තෙ ධරා එවමාභංසුති එතෙ පණ්ඩිතා එවං කථයිංසු. කථෙන්නීති “අජපකං පරිත්තක”න්ති කථයන්ති. භණන්තීති “ථොකං ඛණික”න්ති භාසන්ති. දීපයන්තීති “ලහුකං ඉත්තර”න්ති පතිට්ඨපෙන්නී. වොහරන්තීති “අනද්ධනිකං නචිරට්ඨිතික”න්ති නානාවිධෙන බ්‍යවහරන්ති.

11. ඉදානි යෙ තථා න කරොන්ති, තෙසං බ්‍යසනුජ්ජන්තිං දස්සෙන්තො “පස්සාමී”ති ගාථමාභ. තත්ථ පස්සාමීති මංසචක්ඛුආදීහි පෙක්ඛාමි. ලොකෙති අපායාදිමිහි. පරිචන්දමානන්ති ඉතො චිතො ච චන්දමානං. පජං ඉමන්ති ඉමං සත්තකායං. තණ්හාගතන්ති තණ්හාය ගතං අභිභූතං නිපාතිතන්ති අධිජ්ජායො. භවෙසුති කාමභවාදිසු. භීනා නරාති භීතකම්මන්තා නරා. මච්චුමුඛෙ ලපන්තීති අන්තකාලෙ සම්පත්තෙ මරණමුඛෙ පරිදෙවන්ති. අවීතතණ්හාසෙති අවිගතතණ්හා. භවාති කාමභවාදිකා. භවෙසුති කාමභවාදිකෙසු. අථ වා භවාභවෙසුති භවභවෙසු, පුනජ්ජනභවෙසුති චුත්තං හොති.

පස්සාමීති මංසචක්ඛුනාපි පස්සාමීති දුට්ඨං මංසචක්ඛු – සසම්භාරචක්ඛු පසාදචක්ඛුති. තත්ථ යොයං අක්ඛිකුපකෙ පතිට්ඨිතො හෙට්ඨා අක්ඛිකුපකට්ඨිකෙන උපරි හමුකට්ඨිකෙන උභතො අක්ඛිකුට්ඨිති ඛන්ධිද්ධා අක්ඛිලොමෙහි පරිච්ඡින්නො අක්ඛිකුපකමජ්ඣා නික්ඛන්තෙන න්හාරුසුත්තකෙන මත්ථලුඬිගෙ ආබද්ධො සෙතකණ්භමණ්ඩලවිචිත්තො මංසපිණ්ඩො, ඉදං සසම්භාරචක්ඛු නාම. යො පන එත්ථ සිතො එත්ථ පටිබද්ධො චතුත්තං මහාභූතානං උපාදාය පසාදො, ඉදං පසාදචක්ඛු නාම. ඉදමධිජ්ජෙතං. තදෙනං තස්ස සසම්භාරචක්ඛුතො සෙතමණ්ඩලපරික්ඛිත්තස්ස කණ්භමණ්ඩලස්ස මජ්ඣෙ අභිමුඛෙ ධීතානං සරීරසණ්ඨානුජ්ජන්තිපදෙසෙ දිට්ඨමණ්ඩලෙ සත්තසු පිචුපටලෙසු ආසිත්තතෙලං පිචුපටලානි විය සත්තක්ඛිපටලානි බ්‍යාපෙත්වා පමාණතො උභාසිරමත්තං චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං චත්ථුද්වාරභාවං සාධයමානං තිට්ඨති.

තං චක්ඛන්ති චක්ඛු, තෙන මංසචක්ඛුනා පස්සාමි. දිබ්බචක්ඛුනාති “අද්දසං ඛො අභං, භික්ඛවෙ, දිබ්බෙන චක්ඛුනා විසුද්ධෙනා”ති (ම. නි. 1.284) එවංවිධෙන දිබ්බචක්ඛුනා. පඤ්ඤාවක්ඛුනාති “වීරජං වීතමලං ධම්මචක්ඛුං උදපාදී”ති (ම. නි.

2.395; මහාව. 16) එවං ආගතෙන පඤ්ඤාවක්ඛුනා. බුද්ධවක්ඛුනාති “අද්දසං බො අහං, භික්ඛවෙ, බුද්ධවක්ඛුනා ලොකං වොලොකෙත්තො”ති (ම. නි. 1.283) එවමාගතෙන බුද්ධවක්ඛුනා. සමන්තවක්ඛුනාති “සමන්තවක්ඛු වුවිච්ඡි සබ්බඤ්ඤාඤාණං”න්ති (වුළුති. ධොතකමාණවප්පවිජාඉද්දෙස 32; මොසරාජමාණවප්පවිජානිද්දෙස 85) එවමාගතෙන සමන්තවක්ඛුනා. පස්සාමීති මංසවක්ඛුනා හත්ථතලෙ යපිතාමලකං විය රූපගතං මංසවක්ඛුනා. දක්ඛාමීති සඤ්ජානාමි දිබ්බෙන වක්ඛුනා වුතුපපාතං. ඔලොකෙමීති අවලොකෙමි පඤ්ඤාවක්ඛුනා වතුසව්වං. නිජ්ඣායාමිති චිත්තෙමි බුද්ධවක්ඛුනා සද්ධාපඤ්චමකානි ඉන්ද්‍රියානි. උපපරික්ඛාමීති සමන්තතො ඉක්ඛාමි පරියෙසාමි සමන්තවක්ඛුනා පඤ්ච නෙය්‍යපථෙ.

තණ්හාචන්දනාය චන්දමානන්ති තණ්හාවලනාය වලමානං. ඉතො පරං දිට්ඨිචන්දනාදිදිට්ඨිඛ්‍යසනෙන දුක්ඛෙන චන්දමානපරියොසානං වුත්තනයත්තා උත්තානමෙව. සම්චන්දමානන්ති පුනස්පුනං චන්දමානං. විජ්චන්දමානන්ති නානාවිධෙන වලමානං. වෙධමානන්ති කම්පමානං. පවෙධමානන්ති පධානෙන කම්පමානං. සම්පවෙධමානන්ති පුනස්පුනං කම්පමානං. උපසග්ගෙන වා පදං වඩ්ඪිතං.

තණ්හානුගතන්ති තණ්හාය අනුපවිට්ඨං. තණ්හායානුසටන්ති තණ්හාය අනුපත්ථං. තණ්හායාසන්නන්ති තණ්හාය නිමුග්ගං. තණ්හාය පාතිතන්ති තණ්හාය ඛිත්තං. “පරිපාතිත”න්ති වා පායො. අභිභූතන්ති තණ්හාය මද්දිතං අජ්ඣොත්ථං. පරියාදින්නචිත්තන්ති බෙපෙත්වා ගහිතචිත්තං. අථ වා ඔසෙන ගතං විය තණ්හාගතං. උපාදිණ්ණකරූපපච්චයෙහි පතිත්වා ගතං විය තණ්හානුගතං. උදකපිට්ඨිං ඡාදෙත්වා පත්ථට්ඨිලිකා උදකපිට්ඨි විය තණ්හානුසටං. වච්චකූපෙ නිමුග්ගං විය තණ්හායාසන්නං. රුක්ඛග්ගතො පතිත්වා නරකෙ පතිතං විය තණ්හාපාතිතං. උපාදිණ්ණකරූපං සංයොගං විය තණ්හාය අභිභූතං. උපාදිණ්ණකරූපපරිග්ගාහකස්ස උප්පන්නවිපස්සනං විය තණ්හාය පරියාදින්නචිත්තං. අථ වා කාමච්ඡන්දෙන තණ්හාගතං. කාමපිපාසාය තණ්හානුගතං. කාමාසවෙන තණ්හානුසටං. කාමපරිලාභෙන තණ්හායාසන්නං. කාමජ්ඣොසානෙන තණ්හාය පාතිතං. කාමොසෙන තණ්හාය අභිභූතං. කාමුපාදානෙන තණ්හාය පරියාදින්නචිත්තන්ති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති. කාමභවෙති කාමාවචරෙ. රූපභවෙති රූපාවචරෙ. අරූපභවෙති අරූපාවචරෙ. තෙසං නානත්තං හෙට්ඨා පකාසිතංයෙව.

භවාභවෙසුති භවාභවෙති භවොති කාමධාතු. අභවොති රූපාරූපධාතු. අථ වා භවොති කාමධාතු රූපධාතු. අභවොති අරූපධාතු. තෙසු භවාභවෙසු. කම්මභවෙති කම්මවට්ටෙ. පුනඛ්භවෙති පොනොභවිකෙ විපාකවට්ටෙ. කාමභවෙති කාමධාතුයා. කම්මභවෙති කම්මවට්ටෙ. තත්ථ කම්මභවො භාවයතීති භවො. කාමභවෙ පුනඛ්භවෙති කාමධාතුයා උපපත්තිභවෙ විපාකවට්ටෙ. විපාකභවො භවතීති භවො. රූපභවාදිසුපි එසෙව නයො. එත්ථ ව “කාමභවෙ රූපභවෙ අරූපභවෙ”ති

ඔකාසහවං සන්ධාය වුත්තං. තීසුපි “කම්මහවෙ” ති කම්මහවං, තථා “පුනඛහවෙ” ති උපපත්තිහවං සන්ධාය වුත්තං. පුනප්පුනඛහවෙති අපරාපරං උප්පත්තියං. ගතියාති පඤ්චගතියා අඤ්ඤකරාය. අත්තභාවාහිනිබ්බත්තියාති අත්තභාවානං අහිනිබ්බත්තියා. අවිතතණ්හාති මූලපදං. අවිගතතණ්හාති බණ්කසමාධි විය බණ්කප්පභානාභාවෙන න විගතා තණ්හා එතෙසන්ති අවිගතතණ්හා. අවත්තතණ්හාති තදඛිගප්පභානාභාවෙන අපරිච්චත්තතණ්හා. අවත්තතණ්හාති වික්ඛම්භනප්පභානාභාවෙන න වත්තතණ්හාති අවත්තතණ්හා. අමුත්තතණ්හාති අවිචන්තසමුච්ඡෙදප්පභානාභාවෙන න මුත්තතණ්හා. අප්පභීතතණ්හාති පටිප්පස්සද්ධිප්පභානාභාවෙන න පභීතතණ්හා. අප්පටිනිස්සට්ඨතණ්හාති නිස්සරණප්පභානාභාවෙන හවෙ පතිට්ඨිතං. අනුසයකිලෙසං අප්පටිනිස්සප්පිත්වා යිතත්තා අප්පටිනිස්සට්ඨතණ්හා.

12. ඉදානි යස්මා අවිගතතණ්හා එවං එන්දන්ති ව උපන්ති ව, තස්මා තණ්හාවිනයෙ සමාදපෙන්නො “මමායිතෙ” ති ගාථමාහ. තත්ථ මමායිතෙති තණ්හාදිට්ඨිමමත්තෙහි “මම” න්ති පරිග්ගහිතෙ වත්ථුස්මිං. පස්සථාති සොනාරෙ ආලපන්නො ආහ. එතම්පිති එතම්පි ආදීනවං. සෙසං පාකට්මෙව.

ද්වෙ මමත්තාති ද්වෙ ආලයා. යාවතාති පරිච්ඡෙදනියමත්ථෙ නිපාතො. තණ්හාසඬ්ඛාතෙතාති තණ්හාකොට්ඨාසෙන, සඬ්ඛා සඬ්ඛාතන්ති අත්ථතො එකං “සඤ්ඤානිදානා හි පපඤ්චසඬ්ඛා” තිආදීසු (සු. නි. 880) විය. සීමකතන්ති අපරිච්ඡෙදදොසවිරහිතං මරියාදකතං “තියොජනපරමං සීමං සම්මන්තිතු” න්ති ආදීසු (මහාව. 140) විය. ඔධිකතන්ති වචනපරිච්ඡෙදදොසවිරහිතං පරිච්ඡෙදකතං සීමන්තරිකරුක්ඛො විය. පරියන්තකතන්ති පරිච්ඡෙදකතං. සීමන්තරිකරුක්ඛො පන ද්විත්තං සාධාරණං, අයං පන එකාබද්ධතාලපන්ති විය කතන්ති පරියන්තකතං. පරිග්ගහිතන්ති කාලන්තරෙපි පරායත්තං මුඤ්චිත්වා සබ්බාකාරෙන ගහිතං. මමායිතන්ති ආලයකතං වස්සුපගතං සෙනාසනං විය. ඉදං මමන්ති සම්පෙ යිතං. එතං මමන්ති දුරෙ යිතං. එත්තකන්ති පරික්ඛාරනියමතං “එත්තකම්පි නප්පට්භාසෙය්‍යා” ති විය. එත්තාවතාති පරිච්ඡෙදත්ථෙපි නිපාතනියමතං “එත්තාවතා ඛො මහානාමා” ති විය. කෙවලම්පි මහාපථවිත්ති සකලම්පි මහාපථවිං.

අට්ඨසතං තණ්හාවිචරිතන්ති අට්ඨත්තරසතං තණ්හාගමනවිත්ථාරං. අට්ඨත්තරසතං කථං හොතීති වෙ? රූපතණ්හා...පෙ.... ධම්මතණ්හාති එවං චක්ඛුද්චාරාදීසු ජවනවිටියා පවත්තා තණ්හා “සෙට්ඨිපුත්තො, බ්‍රාහ්මණපුත්තො” ති එවමාදීසු පිනිතො ලද්ධනාමා විය පිතුසදිසාරම්මණෙ භූතා. එත්ථ ව රූපාරම්මණා රූපෙ තණ්හාති රූපතණ්හා. සා කාමරාගභාවෙන රූපං අස්සාදෙන්ති පවත්තමානා කාමතණ්හා. සස්සතදිට්ඨිසහගතරාගභාවෙන “රූපං නිච්චං ධූවං සස්සත” න්ති එවං අස්සාදෙන්ති පවත්තමානා හවතණ්හා. උච්ඡෙදදිට්ඨිසහගතරාගභාවෙන “රූපං උච්ඡිජ්ජති විනස්සති පච්ඡෙදං හවිස්සති” ති එවං අස්සාදෙන්ති පවත්තමානා විභවතණ්හාති එවං තිවිධා හොති. යථා ව රූපතණ්හා, තථා සද්දතණ්හාදයොපිති එතානි අට්ඨාරස තණ්හාවිචරිතානි හොන්ති. තානි අප්ඤ්ඤාත්තරූපාදීසු අට්ඨාරස,

බහිද්ධාරූපාදීසු අට්ඨාරසාති ඡත්තිංස, ඉති අතීතාති ඡත්තිංස, අනාගතාති ඡත්තිංස, පච්චුප්පන්තාති ඡත්තිංසාති අට්ඨසතං. අජ්ඣත්තිකස්ස උපාදාය “අස්මි”ති හොති, “ඉත්ථස්මි”ති හොතිති වා එවමාදීති අජ්ඣත්තිකරූපාදිතිස්සිතාති අට්ඨාරස, බාහිරස්සුපාදාය ඉමිනා “අස්මි”ති හොති, ඉමිනා “ඉත්ථස්මි”ති හොතිති බාහිරරූපාදිතිස්සිතාති අට්ඨාරසාති ඡත්තිංස. ඉති අතීතාති ඡත්තිංස, අනාගතාති ඡත්තිංස, පච්චුප්පන්තාති ඡත්තිංසාති එවමිපි අට්ඨසතතණ්භාවිවරිතාති හොන්ති.

විසතිවත්ථුකා සක්කායදිට්ඨිති රූපාදීනං පඤ්චන්තං බන්ධානං එකෙකමිපි “රූපං අත්තතො සමනුපස්සති”තිආදිනා (පටි. ම. 1.130-131) නයෙන චතුර්ධා ගාභවසෙන පවත්තාති වත්ථුති කත්වා උප්පන්තා විජ්ජමානට්ඨෙන සති බන්ධපඤ්චකසඬබාතෙ කායෙ දිට්ඨිති සක්කායදිට්ඨි. දසවත්ථුකා මිච්ඡාදිට්ඨිති “නත්ථි දින්නං, නත්ථි යිට්ඨ”න්තිආදිනායප්පවත්තා මිච්ඡාදිට්ඨි, අයාථාවදිට්ඨි විරජ්ඣත්වා ගහණතො වා චිතථා දිට්ඨි මිච්ඡාදිට්ඨි, අනත්ථාවහත්තා පණ්ඩිතෙහි කුච්ඡිතා දිට්ඨිතිපි මිච්ඡාදිට්ඨි. සා අයොනිසො අභිනිවෙසලක්ඛණා, පරාමාසරසා, මිච්ඡාභිනිවෙසපච්චුපට්ඨානා, අරියානමදස්සනකාමතාදිපදට්ඨානා, පරමවජ්ජාති දට්ඨබ්බා. දසවත්ථුකා අන්තග්ගාහිකා දිට්ඨිති සස්සතො ලොකො, අසස්සතො ලොකො, අන්තවා ලොකො”ති ආදිනායප්පවත්තා එකෙකං කොට්ඨාසං පතිට්ඨං කත්වා ගහණවසෙන එවං පවත්තා දිට්ඨි දසවත්ථුකා අන්තග්ගාහිකා දිට්ඨි. යා එවරූපා දිට්ඨිති යා එවංජාතිකා දිට්ඨි. දිට්ඨිගතන්ති දිට්ඨිසු ගතං. ඉදං දස්සනං ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිඅන්තොගධත්තාති දිට්ඨිගතං, දිට්ඨියෙව දුරතික්කමනට්ඨෙන ගහනං දිට්ඨිගහනං තිණගහනචනගහනපබ්බතගහනාති විය. සාසඬකසප්පට්ඨයට්ඨෙන දිට්ඨිකත්තාරං වොරකත්තාරවාළකත්තාරනිරුද්ධකත්තාරදුබ්බික්ඛකත්තාරා විය. සම්මාදිට්ඨියා විනිවිජ්ඣනට්ඨෙන විලොමනට්ඨෙන ච දිට්ඨිවිසුකායිකං. මිච්ඡාදස්සනඤ්ඤි උප්පජ්ජමානං සම්මාදස්සනං විනිවිජ්ඣති වෙව විලොමෙති ව. කදාවි සස්සතස්ස, කදාවි උච්ඡෙදස්ස ගහණතො දිට්ඨියා විරූපං එන්දිතන්ති දිට්ඨිවිජ්ජන්දිකං. දිට්ඨිගතිකො හි එකස්මිං පතිට්ඨාතුං න සක්කොති. කදාවි සස්සතං අනුස්සරති, කදාවි උච්ඡෙදං. දිට්ඨියෙව බන්ධනට්ඨෙන සංයොජනන්ති දිට්ඨිසංයොජනං. සුසුමාරාදයො විය පුරිසං ආරම්මණං දළ්භං ගණ්භාතීති ගාභො. පතිට්ඨගහනතො පතිට්ඨාභො. අයඤ්ඤි බලවපවත්තිභාවෙන පතිට්ඨහිත්වා ගණ්භාති. නිච්චාදිවසෙන අභිනිවිසතිති අභිනිවෙසො. ධම්මසභාවං අතික්කමිත්වා නිච්චාදිවසෙන පරතො ආමසතීති පරාමාසො. අනත්ථාවහත්තා කුච්ඡිතො මග්ගො, කුච්ඡිතානං වා අපායානං මග්ගොති කුම්මග්ගො. අයාථාවපට්ඨතො මිච්ඡාපට්ඨො. යථා හි දිසාමුල්ලෙන “අයං අසුකගාමස්ස නාම පට්ඨො”ති ගහිතොපි තං ගාමං න සම්පාපෙති, එවං දිට්ඨිගතිකෙන “සුගතිපට්ඨො”ති ගහිතොපි දිට්ඨි සුගතිං න පාපෙතීති අයාථාවපට්ඨතො මිච්ඡාපට්ඨො. මිච්ඡාසභාවතො මිච්ඡත්තං. තත්ථෙව පරිබ්භමනතො තරන්ති එත්ථ බාලාති තිත්ථං, තිත්ථඤ්ච තං අනත්ථානඤ්ච ආයතනන්ති තිත්ථායතනං, තිත්ථියානං වා සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙන නිවාසට්ඨානට්ඨෙන ච ආයතනන්තිපි තිත්ථායතනං. විපරියෙසභූතො ගාභො, විපරියෙසතො වා ගාභොති විපරියෙසග්ගාභො. අසභාවගාභොති විපරිතග්ගාභො. “අනිච්චෙ නිච්ච”න්ති

ආදිනයජ්ජවත්තවසෙන පරිවත්තෙන්වා ගාහො විපල්ලාසග්ගාහො. අනුපායගාහො මිච්ඡාගාහො. අයාථාවකස්මිං වත්ථුස්මිං න සභාවස්මිං වත්ථුස්මිං තථං යාථාවකං සභාවන්ති ගාහො “අයාථාවකස්මිං යාථාවක”න්ති ගාහො. යාවතාති යත්තකා. ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතානීති බ්‍රහ්මජාලෙ (දී. නි. 1.29 ආදයො) ආගතානි ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතානි.

අවිජ්ජෙදසංකිතොපි එන්දන්තීති අවිජ්ජන්දිත්වා පසය්හ බලක්කාරොන ගණ්ඨස්සන්තීති උප්පන්තසංකිතොපි වලන්ති. අවිජ්ජන්දන්තෙපිති චුත්තනයෙන අවිජ්ජ්ජන්තෙපි. අවිජ්ජන්තෙපිති චුත්තනයෙන අවිජ්ජන්දිත්වා ගතිතෙපි. විපරිණාමසංකිතොපිති පරිවත්තෙන්වා අඤ්ඤාථාභාවෙන ආසංකිතොපි. විපරිණාමන්තෙපිති විපරිවත්තනකාලෙපි. විපරිණාමෙපිති විපරිවත්තිතෙපි. එන්දන්තීති වලන්ති. සම්මන්දන්තීති සබ්බාකාරොන වලන්ති. විජ්ජන්දන්තීති විවිධාකාරොන එන්දන්ති. වෙධන්තීති භයං දිස්වා කම්පන්ති. පවෙධන්තීති ඡම්භිතන්තා භයෙන විසෙසෙන කම්පන්ති. සම්පවෙධන්තීති ලොමහංසනභයෙන සබ්බාකාරොන කම්පන්ති. එන්දමානෙති උපයොගබ්‍රව්වනං. අප්පොදකෙති මන්දොදකෙ. පරිත්තොදකෙති ලුළිතොදකෙ. උදකපරියාදානෙති බිණ්ණොදකෙ. බලාකාහි වාති චුත්තාවසෙසාහි පක්ඛිජාතිහි. පරිපාතියමානාති විහිංසියමානා සට්ටියමානා. උක්ඛිජියමානාති කද්දමන්තරතො නිහරියමානා ගිලියමානා වා. ඛජ්ජමානාති බාදියමානා. එන්දන්ති කාකෙහි. සම්මන්දන්ති කුලලෙහි. විජ්ජන්දන්ති බලාකාහි. වෙධන්ති තුණ්ඩෙන ගහිතකාලෙ මරණවසෙන. පවෙධන්ති විජ්ඣානකාලෙ. සම්පවෙධන්ති මරණසම්පෙ.

පස්සිත්වාති අගුණං පස්සිත්වා. තුලයිත්වාති ගුණාගුණං තුලයිත්වා. තීරයිත්වාති ගුණාගුණං විත්ථාරොත්වා. විභාවයිත්වාති වත්ථුභානභාගිං මුඤ්චිත්වා වජ්ජෙන්වා. විභූතං කත්වාති නිජ්ජන්තිං පාපෙන්වා ආවෙණිකං කත්වා. අථ වා සංකිණ්ණදොසං මොචෙන්වා වත්ථුචිභාගකරණෙන පස්සිත්වා. අපරිවිජ්ජෙදදොසං මොචෙන්වා පමාණකරණවසෙන තුලයිත්වා. වත්ථුදොසං මොචෙන්වා විභාගකරණවසෙන තීරයිත්වා. සම්මොහදොසං මොචයිත්වා අග්ගචිභාගකරණවසෙන විභාවයිත්වා. සනදොසං මොචෙන්වා පකතිචිභාගකරණෙන විභූතං කත්වා. පභායාති පජ්ඣිත්වා. පටිනිස්සජ්ජිත්වාති නිස්සජ්ජිත්වා. අමමායන්තොති තණ්හාදිට්ඨිහි ආලයං අකරොන්තො. අගණ්ඨන්තොති දිට්ඨියා පුබ්බභාගෙ පඤ්ඤාය තං න ගණ්ඨන්තො. අපරාමසන්තොති විතක්කෙන උභනං අකරොන්තො. අනභිනිවෙසන්තොති නියාමොක්කන්තිදිට්ඨිවසෙන නප්පවිසන්තො.

අකුබ්බමානොති පරිග්ගාහතණ්භාවසෙන අකරොන්තො. අජනයමානොති පොනොහවිකතණ්භාවසෙන අජනයමානො. අසඤ්ජනයමානොති විසෙසෙන අසඤ්ජනයමානො. අනිබ්බත්තයමානොති පත්ථනාතණ්භාවසෙන න නිබ්බත්තයමානො. අනභිනිබ්බත්තයමානොති සබ්බාකාරොන න අභිනිබ්බත්තයමානො. උපසග්ගවසෙන වා එතානි පදානි වඩ්ඪිතානි. එවමෙත්ථ පටිමගාථාය අස්සාදං.

13. තතො පරාහි චතුහි ගාථාහි ආදිනවඤ්ච දස්සෙත්වා ඉදානි සඋපායං
නිස්සරණං නිස්සරණානිසංසඤ්ච දස්සෙතුං, සබ්බාහි වා එතාහි කාමානං ආදිනවං
ඔකාරං සංකිලෙසඤ්ච දස්සෙත්වා ඉදානි නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසං දස්සෙතුං
“උභොසු අන්තෙසු”ති ගාථාද්වයමාහ. තත්ථ උභොසු අන්තෙසුති
එස්සඑස්සසමුදයාදීසු ද්වීසු, ද්වීසු පරිච්ඡෙදෙසු. විනෙයා ඡන්දන්ති ඡන්දරාගං
විනෙත්වා. එස්සං පරිඤ්ඤායාති චක්ඛුසම්ඵස්සාදිඑස්සං, එස්සානුසාරෙන වා
තංසම්පයුත්තෙ සබ්බෙපි අරුපධම්මෙ, තෙසං චත්ථුද්වාරාරම්මණවසෙන
රුපධම්මෙ වාති සකලම්පි නාමරූපං තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිජානිත්වා. අනානුගිද්ධොති
රූපාදීසු සබ්බධම්මෙසු අගිද්ධො. යදත්තගරහී තදකුබ්බමානොති යං අත්තනා
ගරහති, තං අකුරුමානො. න ලිම්පති දිට්ඨසුතෙසු ධිරොති සො එවරූපො
ධිතිසම්පන්නො ධිරො දිට්ඨෙසු ච සුතෙසු ච ධම්මෙසු ද්විත්තං ලෙපානං එකෙනාපි
ලෙපෙන න ලිම්පති, ආකාසම්ච නිරූපලිත්තො අවිචන්තවොදානජ්ජත්තො හොති.

එස්සො එකො අන්තොති එස්සො එකපරිච්ඡෙදො. චුසතීති එස්සො. ස්වායං
චුසනලක්ඛණො, සඬ්ඝට්ටනරසො, සන්තිපාතපච්චුපට්ඨානො,
ආපාඨගතවිසයපදට්ඨානො. අයඤ්ඤි අරුපධම්මොපි සමානො ආරම්මණෙ
චුසනාකාරෙනෙව පවත්තතීති චුසනලක්ඛණො. එකදෙසෙනෙව අනල්ලියමානොපි
රූපං විය චක්ඛුං, සද්දො විය ච සොතං චිත්තං ආරම්මණඤ්ච සඬ්ඝට්ටෙතීති
සඬ්ඝට්ටනරසො, චත්ථාරම්මණසඬ්ඝට්ටනතො වා උජ්ජන්නත්තා
සම්පත්තිඅත්ථෙතපි රසෙන “සඬ්ඝට්ටනරසො”ති වෙදිතබ්බො. චුත්තඤ්ඤෙන
අට්ඨකථායං —

“චතුභුමකඑස්සො නො චුසනලක්ඛණො නාම නත්ථී, සඬ්ඝට්ටනරසො
පන පඤ්චද්වාරිකොව හොති. පඤ්චද්වාරිකස්ස හි චුසනලක්ඛණොතිපි
සඬ්ඝට්ටනරසොතිපි නාමං. මනොද්වාරිකස්ස චුසනලක්ඛණොත්ථෙව නාමං,
න සඬ්ඝට්ටනරසො”ති (ධ. ස. අට්ඨ. 1, කාමාවචරකුසල, ධම්මුද්දෙසකථා).

ඉදඤ්ච චත්වා ඉදං සුත්තං (මි. ප. 2.3.8) ආහතං —

“යථා, මහාරාජ, ද්වෙ මෙණ්ඩා යුජ්ඣෙය්‍යං, යථා එකො මෙණ්ඩො,
එවං චක්ඛු දට්ඨබ්බං. යථා දුතියො මෙණ්ඩො, එවං රූපං දට්ඨබ්බං. යථා
තෙසං සන්තිපාතො, එවං එස්සො දට්ඨබ්බො. එවං චුසනලක්ඛණො ච
එස්සො සඬ්ඝට්ටනරසො ච. යථා, මහාරාජ, ද්වෙ සම්මා වජ්ජෙය්‍යං, ද්වෙ
පාණි වජ්ජෙය්‍යං. යථා එකො පාණි, එවං චක්ඛු දට්ඨබ්බං. යථා දුතියො පාණි,
එවං රූපං දට්ඨබ්බං. යථා තෙසං සන්තිපාතො, එවං එස්සො දට්ඨබ්බො. එවං
චුසනලක්ඛණො ච එස්සො සඬ්ඝට්ටනරසො වා”ති විත්ථාරො.

යථා වා “චක්ඛුනා රූපං දිස්වා”තිආදීසු (ධ. ස. 1352, 1354)
චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදිනි චක්ඛුආදිනාමෙන චුත්තානි, එවම්ධාපි තානි
චක්ඛුආදිනාමෙනෙව චුත්තානීති වෙදිතබ්බානි. තස්මා “එවං චක්ඛු

දට්ටබ්බ’ න්තිආදීසු එවං චක්ඛුච්ඤ්ඤාණං දට්ටබ්බන්ති ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. එවං සන්තෙ චිත්තාරම්මණසඬ්ඨිට්ඨතො ඉමස්මිම්පි සුත්තෙ කිච්චට්ඨයෙනෙව රසෙන ‘සඬ්ඨිට්ඨාරසො’ ති සිද්ධො හොති. තිණ්ණං සන්තිපාතසඬ්ඨාතස්ස පන අත්තනො කාරණස්ස වසෙන පවෙදිතත්තා සන්තිපාතපච්චුපට්ඨානො. අයඤ්ඤි තත්ථ තත්ථ ‘තිණ්ණං සඬ්ඨිට්ඨි එස්සො’ ති එවං කාරණස්සෙව වසෙන පවෙදිතොති. ඉමස්ස ව සුත්තපදස්ස තිණ්ණං සඬ්ඨිට්ඨියා එස්සොති අයමත්ථො, න සඬ්ඨිට්ඨිතමෙව එස්සො.

එවං පවෙදිතත්තා පන තෙනෙවාකාරෙන පච්චුපට්ඨාතීති ‘සන්තිපාතපච්චුපට්ඨානො’ ති වුත්තො. එලට්ඨයෙන පන පච්චුපට්ඨානෙනෙස වෙදනාපච්චුපට්ඨානො නාම හොති. වෙදනං හෙස පච්චුපට්ඨාපෙනි, උප්පාදෙතීති අත්ථො. උප්පාදයමානො ච යථා බහිද්ධා උණ්හපච්චයාපි සමානා ලාබ්භසඬ්ඨාතධාතුනිස්සිතා උස්මා අත්තනො නිස්සයෙ මුදුභාවකාරී හොති, න අත්තනො පච්චයභූතෙපි බහිද්ධා චිත්තචිත්තඬ්ඨාරසඬ්ඨාතෙ උණ්හභාවෙ. එවං චත්ථාරම්මණසඬ්ඨාතඅඤ්ඤපච්චයොපි සමානො චිත්තනිස්සිතත්තා අත්තනො නිස්සයභූතෙ චිත්තෙ එව එස වෙදනුප්පාදකො හොති, න අත්තනො පච්චයභූතෙපි චත්ථුම්භි ආරම්මණෙවාති වෙදිතබ්බො. තප්පෙන සමන්තාභාරෙන පන ඉන්ද්‍රියෙන ච පරික්ඛතෙ විසයෙ අනන්තරායෙන උප්පජ්ජනතො එස ‘ආපාටගතවිසයපදට්ඨානො’ ති වුච්චති.

එස්සො යතො සමුදෙති උප්පජ්ජති, සො ‘එස්සසමුදයො’ ති වුච්චති. වුත්තඤ්ඤෙනං – ‘සලායතනපච්චයා එස්සො’ ති (මහාව. 1; විහ. 225). අතීතදුකො කාලවසෙන වුත්තො. වෙදනාදුකො ‘උපෙක්ඛා පන සන්තත්තා, සුඛම්චිචෙව භාසිතා’ ති (විහ. අට්ඨ. 232) වුත්තත්තා උපෙක්ඛාවෙදනං සුඛමෙව කත්වා සුඛදුක්ඛවසෙන, නාමරූපදුකො රූපාරූපවසෙන, ආයතනදුකො සංසාරපචත්තිවසෙන, සක්කායදුකො පඤ්චක්ඛන්ධවසෙන වුත්තොති වෙදිතබ්බො. තත්ථ සුඛයතීති සුඛා. වෙදයතීති වෙදනා. දුක්ඛයතීති දුක්ඛා. නමනලක්ඛණං නාමං. රූප්පනලක්ඛණං රූපං. චක්ඛායතනාදීනි ඡ අප්ඤ්ඤාත්තිකානි. රූපායතනාදීනි ඡ බාහිරානි. රූපක්ඛන්ධාදයො පඤ්චක්ඛන්ධා විජ්ජමානට්ඨයෙන සක්කායො. අවිජ්ජාකම්මතණ්හාආභාරඑස්සනාමරූපා සක්කායසමුදයො.

චක්ඛුසම්ඵස්සොති චක්ඛතීති චක්ඛු, රූපං අස්සාදෙති විභාවෙති වාති අත්ථො. චක්ඛුතො පචත්තො සම්ඵස්සො චක්ඛුසම්ඵස්සො. සො පන අත්තනා සම්පයුත්තාය වෙදනාය සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයවිපාකආභාරසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතවසෙන අට්ඨධා පච්චයො හොති. සුණාතීති සොතං. තං සසම්භාරසොතබ්බිලස්ස අත්තො තනුතම්බලොමාවිතෙ අඬ්ඟුලිවෙද්ධසණ්ඨාතෙ පදෙසෙ සොතව්ඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං චත්ථුද්ධාරභාවං සාධයමානං තිට්ඨති. සොතතො පචත්තො සම්ඵස්සො සොතසම්ඵස්සො. ඝාතසම්ඵස්සාදීසුපි එසෙව නයො. ඝායතීති ඝාතං. තං සසම්භාරබ්බිලස්ස අත්තො අප්පදසණ්ඨාතෙ පදෙසෙ ඝාතව්ඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං චත්ථුද්ධාරභාවං සාධයමානං තිට්ඨති. ජීවිතමවිභායතීති ජීවිතා, සායනට්ඨයෙන වා

ජීවිතය. සා සසම්මාරජීවිතය අතිඅග්ගමූලපස්සානි වජ්ජේත්වා උපරිමතලමජ්ඣෙකි
හින්තලප්පලදලග්ගසංඝයානෙ පදෙසෙ ජීවිතවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං
වත්ථුද්වාරභාවං සාධයමානා තිට්ඨති. කුච්ඡිතානං සාසවධම්මානං ආයොති කායො.
ආයොති උප්පත්තිදෙසො. යාවතා ඉමස්මිං කායෙ උපාදිණ්ණපවත්ති නාම අත්ථී,
තත්ථ යෙභුයොන කායප්පසාදො කායවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං වත්ථුද්වාරභාවං
සාධයමානො තිට්ඨති. මුනාතීති මනො, විජානාතීති අත්ථො. මනොති
සභාවජ්ජනභවඬ්ගං; මනතො පවත්තො සම්ඵස්සො මනොසම්ඵස්සො.

ජබ්බිධම්මි පස්සං දුට්ඨමෙව හොතීති දස්සෙතුං “අධිවචනසම්ඵස්සො
පටිසසම්ඵස්සො”ති ආහ. මනොද්වාරිකො අධිවචනසම්ඵස්සො. පඤ්චද්වාරිකො
වත්ථාරම්මණාදිපටිසෙන උප්පජ්ජනතො පටිසසම්ඵස්සො.

සුඛවෙදනාය ආරම්මණෙ සුඛවෙදනීයො. දුක්ඛවෙදනාය ආරම්මණෙ
දුක්ඛවෙදනීයො. අදුක්ඛමසුඛවෙදනාය ආරම්මණෙ අදුක්ඛමසුඛවෙදනීයො. තත්ථ
සුඛයතීති සුඛං, යස්සුප්පජ්ජති, තං සුඛිතං කරොතීති අත්ථො. සුට්ඨු වා බනති, බාදති
ව කායවිත්තාබාධන්ති සුඛං. දුක්ඛයතීති දුක්ඛං, යස්සුප්පජ්ජති, තං දුක්ඛිතං
කරොතීති අත්ථො. න දුක්ඛං න සුඛන්ති අදුක්ඛමසුඛං, ම-කාරො පදසන්ධිවසෙන
වුත්තො.

කුසලොතිආදයො ජාතිවසෙන වුත්තා. තත්ථ කුසලොති
එකච්ඡතිකුසලචිත්තසම්පයුත්තො. අකුසලොති ද්වාදසාකුසලචිත්තසම්පයුත්තො.
අබ්‍යාකතොති අවසෙසවිපාකකිරියාබ්‍යාකතචිත්තසම්පයුත්තො.

සුන භවජ්ජහෙදවසෙන නිද්දිසන්තො “කාමාවචරො”තිආදිමාහ.
චතුපඤ්ඤාසකාමාවචරචිත්තසම්පයුත්තො කාමාවචරො. කාමං පභාය රූපෙ
අවචරතීති රූපාවචරො, කුසලාබ්‍යාකතවසෙන
පඤ්චදසරූපාවචරචිත්තසම්පයුත්තො. කාමඤ්ච රූපඤ්ච පභාය අරූපෙ අවචරතීති
අරූපාවචරො, කුසලාබ්‍යාකතවසෙන ද්වාදසාරූපාවචරචිත්තසම්පයුත්තො.

ඉදානි අහිනිවෙසවසෙන දස්සෙන්නො “සුඤ්ඤතො”තිආදිමාහ. තත්ථ
සුඤ්ඤතොති රාගදොසමොහෙහි සුඤ්ඤත්තා සුඤ්ඤතො.
රාගදොසමොහනිමිත්තෙහි අනිමිත්තත්තා අනිමිත්තො. රාගදොසමොහපණ්ඩිතං
අභාවතො අප්පණ්ණිතොති වුව්වති.

ඉදානි වට්ඨපරියාපන්නඅපරියාපන්නවසෙන දස්සෙන්නො
“ලොකීයො”තිආදිමාහ. ලොකො වුව්වති ලුප්පනපලුප්පනට්ඨෙන වට්ඨං, තස්මිං
පරියාපන්නභාවෙන ලොකෙ නියුත්තොති ලොකීයො. උත්තිණ්ණොති උත්තරො,
ලොකෙ අපරියාපන්නභාවෙන ලොකතො උත්තරොති ලොකුත්තරො. චූසනාති
චූසනාකාරො. සම්චූසනා සම්චූසිතත්තන්ති උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪිතං.

එවං ඥාතං කත්වාති එවං පාකටං කත්වා ජානන්තො තීරෙති තීරයති, උපරි
 වත්තබ්බාකාරෙන චිත්තෙති. අනිච්චන්තිකතාය ආදිඅන්තවත්තතාය ව අනිච්චතො
 තීරෙති. උප්පාදවයපටිපිළිනතාය දුක්ඛවත්ථුතාය ව දුක්ඛතො. පච්චයයාපනීයතාය
 රොගමූලතාය ව රොගතො. දුක්ඛතාසුලයොගිතාය කිලෙසාසුචිපග්ගරතාය
 උප්පාදජරාහඬිගෙහි උද්ධුමාතපරිපක්කපහින්තතාය ව ගණ්ඨතො. පිළාජනකතාය
 අන්තොතුදනතාය දුන්තීහරණීයතාය ව සල්ලතො. විගරහණීයතාය
 අවධිඪීආවහනතාය අසවත්ථුතාය ව අසතො. අසෙරිභාවජනකතාය
 ආබාධපදට්ඨානතාය ව ආබාධතො. අවසතාය අවිධෙය්‍යතාය ව පරතො.
 බ්‍යාධිජරාමරණෙහි ලුප්ඡනපලුප්ඡනතාය පලොකතො. අනෙකබ්‍යසනාවහනතාය
 ඊතීතො. අවිදිතානංයෙව විපුලානං අනත්ථානං ආවහනතො සබ්බපද්දවචත්ථුතාය ව
 උපද්දවතො. සබ්බහයානං ආකරතාය ව දුක්ඛවූපසමසඬ්ඛාතස්ස පරමස්සාසස්ස
 පටිපක්ඛභූතතාය ව භයතො. අනෙකෙහි අනත්ථෙහි අනුබද්ධතාය
 දොසුපසට්ඨතාය, උපසග්ගො විය අනධිවාසනාරහතාය ව උපසග්ගතො.
 බ්‍යාධිජරාමරණෙහි චෙව ලාභාදීහි ව ලොකධම්මෙහි පවලිතතාය වලතො.
 උපක්කමෙන චෙව සරසෙන ව පහඬිගුපගමනසීලතාය පහඬිගුතො.
 සබ්බාවත්ථාවිනිපාතිතාය, ථීරභාවස්ස ව අභාවතාය අධුවතො. අත්‍යයනතාය චෙව
 අලබ්භනෙය්‍යබ්බෙමතාය ව අතාණතො. අල්ලීයිතුං අනරහතාය, අල්ලීනානම්පි ව
 ලෙණකිච්චාකාරිතාය අලෙණතො. නිස්සිතානං භයසාරකත්තාභාවෙන අසරණතො.
 යථාපරිකප්පිතෙහි ධුවසුභසුඛත්තභාවෙහි රිත්තතාය රිත්තතො. රිත්තතායෙව
 තුව්ඡතො, අප්පකත්තා වා. අප්පකම්පි හි ලොකෙ “තුව්ඡ”න්ති වුවචති.
 සාමිනිවාසිවෙදක කාරකාධිට්ඨායකවිරහිතතාය සුඤ්ඤතො.

සයඤ්ච අසාමිකභාවාදිතාය අනත්තතො. පවත්තිදුක්ඛතාය, දුක්ඛස්ස ව
 ආදීනවතාය ආදීනවතො. අථ වා ආදීනං වාති ගච්ඡති පවත්තතීති ආදීනවො,
 කපණමනුස්සස්සෙතං අධිවචනං. ඛන්ධාපි ව කපණායෙවාති ආදීනවසදිසතාය
 ආදීනවතො. ජරාය චෙව මරණෙන වාති ද්වෙධා පරිණාමපකතිතාය
 විපරිණාමධම්මතො. දුබ්බලතාය, චෙග්ගු විය සුඛහඤ්ජනීයතාය ව අසාරකතො.
 අසහෙතුතාය අසමූලතො. මිත්තමුඛසපත්තො විය විස්සාසසාතිතාය වධකතො.
 විගතභවතාය විභවසම්භූතතාය ව විභවතො. ආසවපදට්ඨානතාය සාසවතො.
 හෙතුපච්චයෙහි අභිසඬ්ඛතතාය සඬ්ඛතතො. මච්චුමාරකිලෙසමාරානං
 ආමිසභූතතාය මාරාමිසතො. ජාතිජරාබ්‍යාධිමරණපකතිතාය
 ජාතිජරාබ්‍යාධිමරණධම්මතො. සොකපරිදෙවඋපායාසහෙතුතාය
 සොකපරිදෙවඋපායාසධම්මතො. තණ්හාදිට්ඨිදුච්චරිතසංකිලෙසානං විසයධම්මතාය
 සංකිලෙසධම්මතො. අවිජ්ජාකම්මතණ්හාසලායතනවසෙන උප්පත්තිතො
 සමුදයතො. තෙසං අභාවෙන අත්ථඬිගමතො. එස්සෙ ඡන්දරාගවසෙන
 මධුරස්සාදෙන අස්සාදතො. එස්සස්ස විපරිණාමෙන ආදීනවතො. උභින්නං
 නිස්සරණෙන නිස්සරණතො තීරෙතීති සබ්බෙසු ව ඉමෙසු “තීරෙති”ති පාඨසෙසො
 දට්ඨබ්බො.

පජ්ජනන්ති සකසන්තානතො නිහරති. විනොදෙතීති තුදති. බ්‍යන්තිං කරොතීති විගතන්තං කරොති. අනභාවං ගමෙතීති අනු අනු අභාවං ගමෙති. අරියමග්ගසත්ථෙත උච්ඡින්නං තණ්හාඅවිජ්ජාමයං මූලමෙතෙසන්ති උච්ඡින්නමූලා. තාලවත්ථු විය නෙසං වත්ථු කතන්ති තාලාවත්ථුකතා. යථා හි තාලරුක්ඛං සමූලං උද්ධරිත්වා තස්ස වත්ථුමත්තෙ තස්මිං පදෙසෙ කතෙ න පුන තස්ස තාලස්ස උප්පත්ති පඤ්ඤායති, එවං අරියමග්ගසත්ථෙත සමූලෙ රූපාදිරසෙ උද්ධරිත්වා තෙසං පුබ්බෙ උප්පන්නපුබ්බභාවෙන වත්ථුමත්තෙ චිත්තසන්තානෙ කතෙ සබ්බෙපි තෙ “තාලාවත්ථුකතා”ති වුව්චන්ති. යස්සෙසොති යස්ස පුග්ගලස්ස එසො ගෙධො. සමුච්ඡින්නොති උච්ඡින්නො. වූපසන්නොති එලෙන වූපසන්නො. පටිපස්සද්ධොති පටිපස්සද්ධිප්පභානෙන පටිපස්සමිභිතො. උපසග්ගෙන වා පදං වඩ්ඪිතං. අභබ්බුප්පත්තිකොති පුන උප්පජ්ජිතුං අභබ්බො. ඤාණග්ගිනා දඩ්ඨොති මග්ගඤාණග්ගිනා ඤාපිතො. අථ වා විසතික්ඛිත්තං භාජනෙන සහ ඡඩ්ඪිතං විය වත්ථුතා සහ පභීතො. මූලච්ඡින්නවිසවල්ලි විය සමූලච්ඡින්නොති සමුච්ඡින්නො. උද්ධතෙ උදකං සිඤ්චිත්වා නිබ්බාපිතඅභිගාරං විය වූපසන්නො. නිබ්බාපිතඅභිගාරෙ පතිතඋදකචුසිතං විය පටිපස්සද්ධො. අභිකුරුප්පත්තියා හෙතුච්ඡින්නබ්බං විය අභබ්බුප්පත්තිකො. අසනිපාතවිසරුක්ඛො විය ඤාණග්ගිනා දඩ්ඨොති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

වීතගෙධොති ඉදං සකභාවපරිච්චජනවසෙන චුත්තං. විගතගෙධොති ඉදං ආරම්මණෙ සාලයභාවපරිච්චජනවසෙන. චත්තගෙධොති ඉදං පුන අනාදියනභාවදස්සනවසෙන. මුත්තගෙධොති ඉදං සන්තතිතො විනිමොචනවසෙන. පභීතගෙධොති ඉදං මුත්තස්සාපි ක්වචි අනවට්ඨානදස්සනවසෙන. පටිනිස්සට්ඨගෙධොති ඉදං ආදින්නපුබ්බස්ස නිස්සග්ගදස්සනවසෙන චුත්තං. වීතරාගො විගතරාගො චත්තරාගොති චුත්තනයෙන යොජෙනබ්බං. තත්ථ ගිජ්ඣනවසෙන ගෙධො. රඤ්ජනවසෙන රාගො. නිච්ජාතොති නිත්තණ්හො. “නිච්ජදො”තිපි පායො, තණ්හාජදනවිරහිතොති අත්ථො. නිබ්බුතොති නිබ්බුතසභාවො. සීතිභුතොති සීතසභාවො. සුඛපටිසංවෙදීති කායිකවෙතසිකසුඛං අනුභවනසභාවො. බ්‍රහ්මභුතොති උත්තමසභාවෙන. අත්තනාති චිත්තෙන.

කතත්තා වාති පාපකම්මානං කතභාවෙන ව. අකතත්තා වාති කුසලානං අකතභාවෙන ව. කතං මෙ කායදූව්චරිතං, අකතං මෙ කායසුචරිතන්තිආදයො ද්වාරවසෙන අවිරතිවිරතිවසෙන කම්මපථවසෙන ව චුත්තා. සීලෙසුම්භි න පරිපූරකාරීතිආදයො චතුපාරිසුද්ධිසීලවසෙන. ඡාගරියමනනුයුත්තොති පඤ්චජාගරණවසෙන. සතිසම්පජඤ්ඤානාති සාත්ථකාදිසම්පජඤ්ඤවසෙන. චත්තාරො සතිපට්ඨානාතිආදයො බොධිපක්ඛියධම්මා ලොකියලොකුත්තරවසෙන. දුක්ඛං මෙ අපරිඤ්ඤාතන්තිආදයො චත්තාරො අරියසච්චවසෙන චුත්තාති වෙදිතබ්බං. තෙ අත්ථොතො තත්ථ තත්ථ චුත්තනයත්තා පාකට්ඨයෙව.

ධීරො පණ්ඩිතොති සත්ත පදා චුත්තත්ථායෙව. අපි ව දුක්ඛෙ අකම්මියට්ඨෙන ධීරො. සුබ්බෙ අනුප්පිලවට්ඨෙන පණ්ඩිතො. දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකත්ථෙ

කතපරිවයටියෙන පඤ්ඤවා. අත්තත්ථපරත්ථෙ නිච්චලටියෙන බුද්ධිමා. ගම්භීරඋත්තානත්ථෙ අපච්චොසක්කනටියෙන ඤාණි. ගුල්භපටිච්ඡන්තත්ථෙ ඔභාසනටියෙන විභාවී. නික්කිලෙසඛ්‍යවදානටියෙන තුලාසදිසොති මෙධාවී. න ලිම්පතීති සජාතියා න ලිම්පති ආකාසෙ ලෙඛා විය. න පලිම්පතීති විසෙසෙන න ලිම්පති. න උපලිම්පතීති සඤ්ඤොගො හුත්වාපි න ලිම්පති හත්ථතලෙ ලෙඛා විය. අලිත්තොති සඤ්ඤොගො හුත්වාපි න කිලිස්සති කාසිකවත්ථෙ යපිතමණ්ණරතනං විය. අපලිත්තොති විසෙසෙන න කිලිස්සති මණ්ණරතනෙ පලිවෙධීතකාසිකවත්ථං විය. අනුපලිත්තොති උපගන්ත්වාපි න අල්ලියති පොක්ඛරපත්තෙ උදකඛිත්ථු විය. නික්ඛන්තොති ඛති නික්ඛන්තො ඛන්ධනාගාරතො පලාතො විය. නිස්සටොති පාපපභීනො අමිත්තස්ස පටිච්ඡාපිතකිලිට්ඨවත්ථු විය. විජ්ජමුත්තොති සුට්ඨු මුත්තො ගස්භුපගෙ වත්ථුමිති රතිං නාසෙත්වා පුන නාගමනං විය. විසඤ්ඤුත්තොති කිලෙසෙහි එකතො න යුත්තො ඛ්‍යාධිනා මුත්තගිලාතො විය. විමරියාදිකතෙන වෙතසාති විගතමරියාදිකතෙන චිත්තෙන, සබ්බභවෙන සබ්බාරම්මණෙන සබ්බකිලෙසෙහි මුත්තචිත්තෙනාති අත්ථො.

14. සඤ්ඤං පරිඤ්ඤාති ගාථාය පන අයං සඨ්ඛෙපත්ථො – න කෙවලඤ්ච එස්සමෙව, අපි ව ඛො පන කාමසඤ්ඤාදිහෙදං සඤ්ඤං, සඤ්ඤානුසාරෙන වා පුබ්බෙ චුත්තනයෙනෙව නාමරූපං තිහි පරිඤ්ඤාහි පරිජානිත්වා ඉමාය පටිපදාය චතුබ්බිධම්පි විතරෙය්‍ය ඔසං, තතො සො තිණ්ණොසො තණ්හාදිට්ඨිපරිග්ගහෙසු තණ්හාදිට්ඨිකිලෙසප්පභානෙන අනුපලිත්තො ඛිණාසවමුති රාගාදිසල්ලානං අබ්බුළ්භත්තා අබ්බුළ්භසල්ලො, සතිවෙපුල්ලප්පත්තියා අප්පමත්තො වරං, පුබ්බභාගෙ වා අප්පමත්තො වරන්තො තෙන අප්පමාදවාරෙන අබ්බුළ්භසල්ලො හුත්වා සකපරත්තභාවාදිහෙදං නාසිසති ලොකම්මං පරඤ්ච, අඤ්ඤදත්ථු වරිමචිත්තනිරොධා නිරූපාදානොව ජාතවෙදො පරිනිබ්බාතීති අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි, ධම්මනෙත්තිධ්‍යපනමෙව කරොන්තො; න තු ඉමාය දෙසනාය මග්ගං වා ඵලං වා උප්පාදෙසි, ඛිණාසවස්ස දෙසිතත්තාති.

නීලාදිහෙදං ආරම්මණං සඤ්ජානාතීති සඤ්ඤා. සා සඤ්ජානනලක්ඛණා පච්චාහිඤ්ඤාණරසා. චතුහුම්කසඤ්ඤා හි නොසඤ්ජානනලක්ඛණා නාම නත්ථී, සබ්බා සඤ්ජානනලක්ඛණාව. යා පනෙත්ථ අහිඤ්ඤාණෙන සඤ්ජානාති, සා පච්චාහිඤ්ඤාණරසා නාම හොති. තස්සා වඩ්ඪකිස්ස දාරුමිහි අහිඤ්ඤාණං කත්වා පුන තෙන අහිඤ්ඤාණෙන තං පච්චාහිජානනකාලෙ, පුරිසස්ස කාළතිලකාදිඅහිඤ්ඤාණං සල්ලක්ඛෙත්වා පුන තෙන අහිඤ්ඤාණෙන “අසුකො නාම එසො”ති තස්ස පච්චාහිජානනකාලෙ, රඤ්ඤො පිළන්ධනගොපකභණ්ඩාගාරිකස්ස තස්මිං තස්මිං පිළන්ධනෙ නාමපණ්ණකං ඛන්ධිත්වා “අසුකං පිළන්ධනං නාම ආහරා”ති චුත්තෙ දීපං ජාලෙත්වා සාරගබ්භං පටිසිත්වා පණ්ණං වාවෙත්වා තස්ස තස්සෙව පිළන්ධනස්ස ආහරණකාලෙ ව පවත්ති වෙදිතබ්බා.

අපරො නයො - සබ්බසංඝානිකවසෙන හි සඤ්ජානනලක්ඛණා සඤ්ඤා, පුනසඤ්ජානනපච්චයනිමිත්තකරණරසා දාරුආදීසු තච්ඡකාදයො විය, යථාගතිතනිමිත්තවසෙන අභිනිවෙසකරණපච්චුපට්ඨානා හත්ථිදස්සකඅන්ධො විය, ආරම්මණෙ අනොගාල්භවුත්තිතාය අවිරට්ඨානපච්චුපට්ඨානා වා විජ්ජු විය, යථාඋපට්ඨිතවිසයපදට්ඨානා තිණපුරිසකෙසු මිගපොතකානං පුරිසාති උජ්ජන්තසඤ්ඤා විය. යා පනෙත්ථ ඤාණසම්පයුත්තා හොති, සා ඤාණමෙව අනුවත්තති, සසම්භාරපට්ඨිආදීසු සෙසධම්මා පට්ඨිආදීනි වියාති වෙදිතබ්බා.

කාමපට්ඨසඤ්ඤාත්තා සඤ්ඤා කාමසඤ්ඤා. ඛ්‍යාපාදපට්ඨසඤ්ඤාත්තා සඤ්ඤා ඛ්‍යාපාදසඤ්ඤා. විහිංසාපට්ඨසඤ්ඤාත්තා සඤ්ඤා විහිංසාසඤ්ඤා. තෙසු ද්වෙ සත්තෙසුපි සඬබ්බරෙසුපි උජ්ජජ්ජන්ති. කාමසඤ්ඤා හි පියෙ මනාපෙ සත්තෙ වා සඬබ්බරෙ වා විතක්කෙන්තස්ස උජ්ජජ්ජති. ඛ්‍යාපාදසඤ්ඤා අප්පියෙ අමනාපෙ සත්තෙ වා සඬබ්බරෙ වා කුජ්ඣිත්වා ඔලොකනකාලතො පට්ඨාය යාව විනාසනා උජ්ජජ්ජති. විහිංසාසඤ්ඤා සඬබ්බරෙසු න උජ්ජජ්ජති. සඬබ්බරො හි දුක්ඛාපෙතබ්බො නාම නත්ථි. “ඉමෙ සත්තා හඤ්ඤන්තු වා, උච්ඡිජ්ජන්තු වා, විනස්සන්තු වා, මා වා අහෙසු”න්ති විත්තනකාලෙ පන සත්තෙසු උජ්ජජ්ජති. නෙක්ඛම්මපට්ඨසඤ්ඤාත්තා සඤ්ඤා නෙක්ඛම්මසඤ්ඤා, සා අසුභපුබ්බහාගෙ කාමාවචරා හොති, අසුභකුමාරො රූපාවචරා, තං කුමාරං පාදකං කත්වා උජ්ජන්තමග්ගඵලකාලෙ ලොකුත්තරා. අඛ්‍යාපාදපට්ඨසඤ්ඤාත්තා සඤ්ඤා අඛ්‍යාපාදසඤ්ඤා, සා මෙත්තාපුබ්බහාගෙ කාමාවචරා හොති, මෙත්තාකුමාරො රූපාවචරා, තං කුමාරං පාදකං කත්වා උජ්ජන්තමග්ගඵලකාලෙ ලොකුත්තරා. අවිහිංසාපට්ඨසඤ්ඤාත්තා සඤ්ඤා අවිහිංසාසඤ්ඤා, සා කරුණාපුබ්බහාගෙ කාමාවචරා, කරුණාකුමාරො රූපාවචරා, තං කුමාරං පාදකං කත්වා උජ්ජන්තමග්ගඵලකාලෙ ලොකුත්තරා. යදා අලොභො සීසං හොති, තදා ඉතරෙ ද්වෙ තදන්වායිකා භවන්ති. යදා මෙත්තා සීසං හොති, තදා ඉතරෙ ද්වෙ තදන්වායිකා භවන්ති. යදා කරුණා සීසං හොති, තදා ඉතරෙ ද්වෙ තදන්වායිකා භවන්ති. රූපාරම්මණං ආරබ්භ උජ්ජන්තා සඤ්ඤා රූපසඤ්ඤා. සද්දසඤ්ඤාදීසුපි එසෙව නයො. ඉදං තස්සායෙව ආරම්මණතො නාමං. ආරම්මණානං වුත්තත්තා චක්ඛුසම්ඵස්සජාදිවත්ථුනිපි වුත්තානෙව හොන්ති.

යා ඵචරූපා සඤ්ඤාති අඤ්ඤාපි “පට්ඨසම්ඵස්සජා සඤ්ඤා අධිවචනසම්ඵස්සජා සඤ්ඤා”ති ඵචමාදිකා වෙදිතබ්බා. තත්ථ අධිවචනසම්ඵස්සජා සඤ්ඤාතිපි පරියායෙන ඡද්චාරිකායෙව. තයො හි අරුපිනො බන්ධා සයං පිට්ඨිවට්ටකා හුත්වා අත්තනා සහජාතසඤ්ඤාය “අධිවචනසම්ඵස්සජා සඤ්ඤා”ති නාමං කරොන්ති, නිජ්ජපරියායෙන පන පට්ඨසම්ඵස්සජා සඤ්ඤා නාම පඤ්චද්චාරිකා සඤ්ඤා, අධිවචනසම්ඵස්සජා සඤ්ඤා නාම මනොද්චාරිකා සඤ්ඤා. එතා අතිරෙකසඤ්ඤා පරිග්ගහිතාති වෙදිතබ්බා.

සඤ්ඤාති සභාවනාමං. සඤ්ජානනාති සඤ්ජානනාකාරො. සඤ්ජානිතත්තන්ති සඤ්ජානිතභාවො.

අවිජ්ජොසන්ති පුරෙතං අයුත්තට්ඨෙත කායදුච්චරිතාදි අවින්දියං නාම,
 අලද්ධබ්බන්ති අත්ථො. තං අවින්දියං වින්දතීති අවිජ්ජා. තබ්බිපරිතතො
 කායසුචරිතාදි වින්දියං නාම, තං වින්දියං න වින්දතීති අවිජ්ජා. ඛන්ධානං රාසට්ඨං,
 ආයතනානං ආයතනට්ඨං, ධාතුනං සුඤ්ඤට්ඨං, ඉන්ද්‍රියානං අධිපතියට්ඨං, සච්චානං
 තථට්ඨං අවිදිතං කරොතීතිපි අවිජ්ජා. දුක්ඛාදීනං පිළනාදිවසෙන චුත්තං චතුබ්බිධං
 අත්ථං අවිදිතං කරොතීතිපි අවිජ්ජා. අන්තවිරහිතෙ සංසාරෙ
 යොනිගතිභවිඤ්ඤාණට්ඨිතිසත්තාවාසෙසු සත්තෙ ජවාපෙතීති අවිජ්ජා.
 පරමත්ථතො අවිජ්ජමානෙසු ඉත්ථිපුරිසාදීසු ජවති, විජ්ජමානෙසු ඛන්ධාදීසු න
 ජවතීති අවිජ්ජා. අපි ච චක්ඛුච්ඤ්ඤාණාදීනං චත්ථාරම්මණානං
 පටිච්චසමුප්පාදපටිච්චසමුප්පන්නානඤ්ච ධම්මානං ඡාදනතොපි අවිජ්ජා, තං
 අවිජ්ජොසං. කාමොසවසෙන උත්තරෙය්‍ය. භවොසවසෙන පතරෙය්‍ය.
 දිට්ඨොසවසෙන සමතික්කමෙය්‍ය. අවිජ්ජොසවසෙන චීතිවත්තෙය්‍ය. අථ වා
 සොතාපත්තිමග්ගෙන පහානවසෙන උත්තරෙය්‍ය. සකදාගාමිමග්ගෙන
 පහානවසෙන පතරෙය්‍ය. අනාගාමිමග්ගෙන පහානවසෙන සමතික්කමෙය්‍ය.
 අරහත්තමග්ගෙන පහානවසෙන චීතිවත්තෙය්‍ය. අථ වා “තරෙය්‍යාදිපඤ්චපදං
 තද්ධිගාදිපඤ්චපහානෙන යොජෙතබ්බ”න්ති කෙච්ච දදන්ති.

“මොහං වුව්චති ඤාණ”න්ති චත්ථා තං පහෙදතො දස්සෙතුං “යා පඤ්ඤා
 පජානනා”තිආදිමාහ. තං චුත්තනයමෙව ය්‍යපෙත්වා “අමොහො ධම්මවිචයො”ති
 පදං. අමොහො කුසලෙසු ධම්මෙසු අභාවනාය පටිපක්ඛො භාවනාහෙතු. අමොහෙන
 අවිපරිතං ගණ්හාති මුල්ලස්ස විපරිතග්ගහණතො. අමොහෙන යාථාචං යාථාවතො
 ධාරෙන්නො යථාසභාවෙ පවත්නති. මුල්ලො හි “තච්ඡං අතච්ඡං, අතච්ඡඤ්ච
 තච්ඡ”න්ති ගණ්හාති; තථා ඉච්ඡිතාලාභදුක්ඛං න හොති. අමුල්ලස්ස “තං කුතෙත්ථ
 ලබ්භා”ති එවමාදිපච්චවෙක්ඛණසම්භවතො මරණදුක්ඛං න හොති.
 සම්මොහමරණඤ්ච දුක්ඛං, න ච තං අමුල්ලස්ස හොති. පබ්බජිතානං සුඛසංවාසො
 හොති, තිරච්ඡානයොනියං නිබ්බන්ති න හොති. මොහෙන හි නිච්චසම්මුල්ලා
 තිරච්ඡානයොනිං උපපජ්ජන්ති. මොහපටිපක්ඛො ච අමොහො මොහවසෙන
 අමජ්ඣිකත්තභාවස්ස අභාවකරො. අමොහෙන අවිහිංසාසඤ්ඤා ධාතුසඤ්ඤා
 මජ්ඣිමාය පටිපත්තියා පටිපජ්ජනං, පච්ඡිමගන්ථද්වයස්ස පහෙදනඤ්ච හොති.
 පච්ඡිමානි ද්වෙ සතිපට්ඨානානි තස්සෙව ආනුභාවෙන ඉජ්ඣන්ති. අමොහො
 දීඝායුකතාය පච්චයො හොති. අමුල්ලො හි හිතාහිතං ඤත්වා අහිතං පරිචජ්ජෙන්නො
 හිතඤ්ච පටිසෙවමානො දීඝායුකො හොති, අත්තසම්පත්තියා අපරිහිතො හොති.
 අමුල්ලො හි අත්තතො හිතමෙව කරොන්නො අත්තානං සම්පාදෙති. අරියවිහාරස්ස
 පච්චයො හොති, උදාසීනපක්ඛෙසු නිබ්බුතො හොති අමුල්ලස්ස සබ්බාහිසඤ්ඤාය
 අභාවතො. අමොහෙන අනත්තදස්සනං හොති. අසම්මුල්ලො හි
 යාථාවගහණකුසලො අපරිණායකං ඛන්ධපඤ්චකං අපරිණායකතො බුජ්ඣති. යථා
 ච එතෙන අනත්තදස්සනං, එවං අත්තදස්සනං මොහෙන. කො හි නාම
 අත්තසුඤ්ඤතං බුජ්ඣත්වා පුන සම්මොහං ආපජ්ජෙය්‍යාති.

තෙන ඤාණෙන සමන්තාගතොති එතෙන චුත්තජ්ජකාරෙන ඤාණෙන සමඨිගීභූතො සෙක්ඛාදයො මුනි. මොනජ්ජත්තොති පටිලද්ධඤාණො මුනිභාවං පත්තො. තීණිති ගණනපරිච්ඡේදො. මොනෙය්‍යානීති මුනිභාවකරා මොනෙය්‍යකරා පටිපදා ධම්මා. කායමොනෙය්‍යන්තිආදීසු විඤ්ඤත්තිකායරූපකායවසෙන පඤ්ඤාපෙනඛිං. කායමොනෙය්‍යං. විඤ්ඤත්තිවාචාසද්දවාචාවසෙන පඤ්ඤාපෙනඛිං. වචිමොනෙය්‍යං. මනොද්වාරිකචිත්තාදිවසෙන පඤ්ඤාපෙනඛිං. මනොමොනෙය්‍යං. තිවිධකායදූච්චරිත්තානං පහානන්ති පාණාතිපාතාදිවිධානං. කායතො පචත්තානං දුට්ඨු වරිත්තානං පජ්භනං. කායසුචරිත්තන්ති කායතො පචත්තං සුට්ඨු වරිත්තං. කායාරම්මණ ඤාණන්ති කායං. ආරම්මණං කත්වා අනිච්චාදිවසෙන පචත්තං. කායාරම්මණ ඤාණං. කායපරිඤ්ඤාති කායං. ඤාතතිරණජ්ජහානපරිඤ්ඤාහි ජානනවසෙන පචත්තං. ඤාණං. පරිඤ්ඤාසහගතො මග්ගොති අජ්ඣත්තිකං. කායං සම්මසිත්වා උජ්ජාදිතමග්ගො පරිඤ්ඤාසහගතො. කායෙ ඡන්දරාගස්ස පහානන්ති කායෙ තණ්හාඡන්දරාගස්ස පජ්භනං. කායසඬ්ඛාරනිරොධොති අස්සාසපස්සාසානං නිරොධො ආවරණො, චතුත්ථජ්ඣානසමාපත්තිසමාපජ්ජනං. වචිසඬ්ඛාරනිරොධොති විතක්කවිචාරානං නිරොධො ආවරණො, දුතියජ්ඣානසමාපත්තිසමාපජ්ජනං. විත්තසඬ්ඛාරනිරොධොති සඤ්ඤාවෙදනානං නිරොධො ආවරණො, සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධසමාපත්තිසමාපජ්ජනං.

පයමගාථාය කායමුනින්තිආදීසු කායදූච්චරිත්තජ්ජහානවසෙන කායමුනි. වචිදූච්චරිත්තජ්ජහානවසෙන වාචාමුනි. මනොදූච්චරිත්තජ්ජහානවසෙන මනොමුනි. සඛ්ඛාකුසලජ්ජහානවසෙන අනාසවමුනි. මොනෙය්‍යසම්පන්නන්ති ජානිතඛිං. ජානිත්වා එලෙ යීතත්තා මොනෙය්‍යසම්පන්නං. ආහු සඛ්ඛජ්ජහායිනන්ති සඛ්ඛකිලෙසෙ පජ්භිත්වා යීතත්තා සඛ්ඛජ්ජහායිනං කථයන්ති.

දුතියගාථාය නින්හාතපාපකන්ති යො අජ්ඣත්තඛහිද්ධසඬ්ඛාතෙ සඛ්ඛස්මිම්පි ආයතනෙ අජ්ඣත්තඛහිද්ධාරම්මණවසෙන උජ්ජත්තිරහානි සඛ්ඛපාපකානි මග්ගඤාණෙන නින්හාය ධොවිත්වා යීතත්තා නින්හාතපාපකං. ආහුති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො. අගාරමජ්ඣෙකෙ වසන්තා අගාරමුනිනො. පබ්බජ්ජපගතා අනගාරමුනිනො. තත්ථ සෙක්ඛා සෙක්ඛමුනිනො. අරහන්තො අසෙක්ඛමුනිනො. පච්චෙකඛුද්ධා පච්චෙකමුනිනො. සම්මාසම්ඛුද්ධා මුනිමුනිනො.

පුන කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡාවසෙන “කතමෙ අගාරමුනිනො”ති ආහ. අගාරිකානි කසිගොරක්ඛාදිඅගාරිකකම්මෙ නියුත්තා. දිට්ඨපදාති දිට්ඨනිබ්බානා. විඤ්ඤාතසාසනාති විඤ්ඤාතං. සික්ඛත්තයසාසනං. එතෙසන්ති විඤ්ඤාතසාසනා. අනගාරාති කසිගොරක්ඛාදිඅගාරියකම්මං. එතෙසං නත්ථිති පබ්බජිතා “අනගාරා”ති වුච්චන්ති. සත්ත සෙක්ඛාති සොතාපන්නාදයො සත්ත. තීසු සික්ඛාසු සික්ඛන්තිති සෙක්ඛා. අරහන්තො න සික්ඛන්තිති අසෙක්ඛා. තං තං කාරණං පටිච්ච එකකාව අනාවරියකාව චතුසච්චං. බුජ්ඣිතවන්තොති පච්චෙකඛුද්ධා පච්චෙකමුනිනො.

මුනිමුනිනො වුවුවත්ති තථාගතාති එත්ථ අට්ඨහි කාරණෙහි භගවා තථාගතො – තථා ආගතොති තථාගතො, තථා ගතොති තථාගතො, තථලක්ඛණං ආගතොති තථාගතො, තථධම්මෙ යාථාවතො අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො, තථදස්සිතාය තථාගතො, තථවාදිතාය තථාගතො, තථාකාරිතාය තථාගතො, අභිභවනට්ඨෙත තථාගතොති.

කථං භගවා තථා ආගතොති තථාගතො? යථා සබ්බලොකහිතාය උස්සුක්කමාපන්නා පුරිමකා සම්මාසම්බුද්ධා ආගතා. කිං වුත්තං හොති? යෙනාහිනීභාරෙන පුරිමකා භගවන්තො ආගතා, තෙනෙව අම්භාකම්පි භගවා ආගතො. අථ වා යථා පුරිමකා භගවන්තො දානසීලනෙක්ඛම්මපඤ්ඤාවීරියබන්තිසච්චාධිට්ඨානමෙත්තුපෙක්ඛාසඬ්ඛාතා දස පාරමියො දස උපපාරමියො දස පරමත්ථපාරමියොති සමතිංසපාරමියො පුරෙත්වා අඬ්භපරිච්චාගං නයනධනරජ්ජපුත්තදාරපරිච්චාගන්ති ඉමෙ පඤ්ච මහාපරිච්චාගෙ පරිච්චජිත්වා පුබ්බයොගපුබ්බවරියධම්මක්ඛානඤාතත්ථවරියාදයො පුරෙත්වා බුද්ධිවරියාය කොටිං පත්වා ආගතා, තථා අම්භාකම්පි භගවා ආගතො. යථා ව පුරිමකා භගවන්තො චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ, චත්තාරො සම්මජ්ජධානෙ, චත්තාරො ඉද්ධිපාදෙ, පඤ්චින්ද්‍රියානි, පඤ්ච බ්‍රාහ්මිකා, සත්ත බොජ්ඣංගිගෙ, අරියං අට්ඨඬ්ඛිකං මග්ගං භාවෙත්වා පුරෙත්වා ආගතා, තථා අම්භාකම්පි භගවා ආගතො. එවං තථා ආගතොති තථාගතො.

“යථා ව දීපඬ්ඛරබුද්ධආදයො, සබ්බඤ්ඤභාවං මුත්තයො ඉධාගතා; තථා අයං සත්තමුනීපි ආගතො, තථාගතො වුවුවත්ති තෙන චක්ඛුමා” ති.

කථං තථා ගතොති තථාගතො? යථා සම්පතිජාතා පුරිමකා භගවන්තො ගතා. කථංඤ්ච තෙ ගතා? තෙ හි සම්පතිජාතා සමෙහි පාදෙහි පට්ඨියං පතිට්ඨාය උත්තරාහිමුඛො සත්තපදවීතිභාරෙන ගතා. යථාහ –

“සම්පතිජාතො, ආනන්ද, බොධිසත්තො සමෙහි පාදෙහි පට්ඨියං පතිට්ඨහිත්වා උත්තරාහිමුඛො සත්තපදවීතිභාරෙන ගච්ඡති, සෙනම්හි ඡත්තෙ අනුධාරියමානෙ සබ්බා ව දිසා අනුච්චලාකෙති, ආසහිඤ්ච වාවං භාසති – ‘අග්ගොභමස්මි ලොකස්ස, ජෙට්ඨොභමස්මි ලොකස්ස, සෙට්ඨොභමස්මි ලොකස්ස, අයමන්තිමා ජාති, නත්ථි දානි පුනබ්භවො’” ති (දී. නි. 2.31; ම. නි. 3.207).

තඤ්චස්ස ගමනං තථං අහොසි අවිතථං අනෙකෙසං විසෙසාධිගමානං පුබ්බනිමිත්තභාවෙන. යඤ්ඤි සො සම්පතිජාතො සමෙහි පාදෙහි පතිට්ඨාති, ඉද්ධස්ස චතුර්ද්ධිපාදපට්ඨාහස්ස පුබ්බනිමිත්තං. උත්තරමුඛභාවො පනස්ස සබ්බලොකුත්තරභාවස්ස පුබ්බනිමිත්තං. සත්තපදවීතිභාරො සත්තබොජ්ඣංගරතනපට්ඨාහස්ස. “සුවණ්ණදණ්ඩා වීතිපතන්ති වාමරා” ති (සු. නි. 693) එත්ථ වුත්තවාමරුක්ඛෙපො පන සබ්බනිත්ථියනිම්මදනස්ස.

සෙනවිජිත්තධාරණං අරහත්තවිමුත්තිවරවිමලසෙනවිජිත්තපටිලාභස්ස.
සබ්බදිසානුවිලෝකනං සබ්බඤ්ඤානාචරණඤාණපටිලාභස්ස. ආසභිවාචාභාසනං
පන අප්පට්ඨත්තියවරධම්මවක්කපවත්තනස්ස පුබ්බනිමිත්තං. තථා අයං භගවාපි
ගතො. තඤ්චස්ස ගමනං තථං අහොසි අවිතථං තෙසංයෙව විසෙසාධිගමානං
පුබ්බනිමිත්තභාවෙන. තෙනාහු පොරාණා –

“මුහුත්තජාතොව ගවම්පතී යථා, සමෙහි පාදෙහි ඵ්ඨි වසුන්ධරං;
සො වික්කමී සත්ත පදානි ගොතමො, සෙනඤ්ච ඡත්තං අනුධාරයුං මරු.

“ගන්ත්වාන සො සත්ත පදානි ගොතමො, දිසා විලෝකෙසි සමා
සමන්තතො;
අට්ඨචිගුපෙතං ගිරමබ්භුදිරයි, සිහො යථා පබ්බතමුද්ධනිට්ඨිතො” ති. (පටි.
ම. අට්ඨ. 1.1.37; ඉතිවු. අට්ඨ. 38);

එවං තථා ගතොති තථාගතො.

අථ වා යථා පුරිමකා භගවන්තො, අයම්පි භගවා තථෙව නෙක්ඛම්මෙන
කාමච්ඡන්දං...පෙ.... පඨමජ්ඣානෙන නීවරණෙ...පෙ.... අනිච්චානුපස්සනාය
නිව්චසඤ්ඤං...පෙ.... අරහත්තමග්ගෙන සබ්බකිලෙසෙ පහාය ගතො, එවම්පි තථා
ගතොති තථාගතො.

කථං තථලක්ඛණං ආගතොති තථාගතො? පථවිධාතුයා කක්ඛලත්තලක්ඛණං
තථං අවිතථං, ආපොධාතුයා පග්ගරණලක්ඛණං, තෙජොධාතුයා
උණ්භත්තලක්ඛණං, වායොධාතුයා විත්ථම්භනලක්ඛණං, ආකාසධාතුයා
අසම්ඵුට්ඨලක්ඛණං, විඤ්ඤාණධාතුයා විජානනලක්ඛණං.

රූපස්ස රූප්පනලක්ඛණං, වෙදනාය වෙදයිතලක්ඛණං, සඤ්ඤාය
සඤ්ජානනලක්ඛණං, සඬ්ඛාරානං අභිසඬ්ඛරණලක්ඛණං, විඤ්ඤාණස්ස
විජානනලක්ඛණං.

විතක්කස්ස අභිනිරොපනලක්ඛණං, විචාරස්ස අනුමජ්ජනලක්ඛණං, පිතියා
ඵරණලක්ඛණං, සුඛස්ස සාතලක්ඛණං, විත්තෙකග්ගතාය අවික්ඛෙපලක්ඛණං,
එස්සස්ස ඵ්ඨසනලක්ඛණං.

සද්ධිත්ථියස්ස අධිමොක්ඛලක්ඛණං, වීරියිත්ථියස්ස පග්ගහලක්ඛණං,
සතිත්ථියස්ස උපට්ඨානලක්ඛණං, සමාධිත්ථියස්ස අවික්ඛෙපලක්ඛණං,
පඤ්ඤිත්ථියස්ස පජානනලක්ඛණං.

සද්ධාබලස්ස අස්සද්ධියෙ අකම්පියලක්ඛණං, වීරියබලස්ස කොසජ්ජෙ,
සතිබලස්ස මුට්ඨස්සච්චෙ, සමාධිබලස්ස උද්ධච්චෙ, පඤ්ඤාබලස්ස අවිජ්ජාය
අකම්පියලක්ඛණං.

සතිසම්බෝජ්ඣාසංඝායා උපට්ඨානලක්ඛණං, ධම්මවිවයසම්බෝජ්ඣාසංඝායා පට්ඨානලක්ඛණං, වීරියසම්බෝජ්ඣාසංඝායා පට්ඨානලක්ඛණං, පීතියසම්බෝජ්ඣාසංඝායා පට්ඨානලක්ඛණං, පස්සද්ධියසම්බෝජ්ඣාසංඝායා උපසමලක්ඛණං, සමාධිසම්බෝජ්ඣාසංඝායා අවික්ඛේපලක්ඛණං, උපෙක්ඛාසම්බෝජ්ඣාසංඝායා පට්ඨානලක්ඛණං.

සම්මාදිට්ඨියා දස්සනලක්ඛණං, සම්මාසංකප්පස්ස අභිනිරෝපනලක්ඛණං, සම්මාචාරාය පරිග්ගහලක්ඛණං, සම්මාකම්මන්තස්ස සමුට්ඨානලක්ඛණං, සම්මාආජීවස්ස වොදානලක්ඛණං, සම්මාචාරායාමස්ස පරිග්ගහලක්ඛණං, සම්මාසතියා උපට්ඨානලක්ඛණං, සම්මාසමාධිස්ස අවික්ඛේපලක්ඛණං.

අවිජ්ජාය අඤ්ඤාණලක්ඛණං, සංඛාරානං චේතනාලක්ඛණං, විඤ්ඤාණස්ස විජානනලක්ඛණං, නාමස්ස නමනලක්ඛණං, රූපස්ස රූප්පනලක්ඛණං, සලායතනස්ස ආයතනලක්ඛණං, එස්සස්ස චූසනලක්ඛණං, වේදනාය වේදයිතලක්ඛණං, තණ්හාය හේතුලක්ඛණං, උපාදානස්ස ගහණලක්ඛණං, භවස්ස ආයුහනලක්ඛණං, ජාතියා නිබ්බන්තිලක්ඛණං, ජරාය ජීරණලක්ඛණං, මරණස්ස චුතිලක්ඛණං.

ධාතුනං සුඤ්ඤතලක්ඛණං, ආයතනානං ආයතනලක්ඛණං, සතිපට්ඨානානං උපට්ඨානලක්ඛණං, සම්මප්පධානානං පදහනලක්ඛණං, ඉද්ධිපාදානං ඉජ්ඣනලක්ඛණං, ඉන්ද්‍රියානං අධිපතිලක්ඛණං, බලානං අකම්පියලක්ඛණං, බෝජ්ඣාසංඝායා නියානලක්ඛණං, මග්ගස්ස හේතුලක්ඛණං.

සච්චානං තථලක්ඛණං, සමථස්ස අවික්ඛේපලක්ඛණං, විපස්සනාය අනුපස්සනාලක්ඛණං, සමථවිපස්සනානං එකරසලක්ඛණං, යුගනද්ධානං අනනිචත්තනලක්ඛණං.

සීලවිසුද්ධියා සංවරණලක්ඛණං, චිත්තවිසුද්ධියා අවික්ඛේපලක්ඛණං, දිට්ඨිවිසුද්ධියා දස්සනලක්ඛණං, ඛයෙ ඤාණස්ස සමුවිෂේදලක්ඛණං, අනුප්පාදෙ ඤාණස්ස පස්සද්ධිලක්ඛණං, ඡන්දස්ස මූලලක්ඛණං.

මනසිකාරස්ස සමුට්ඨානලක්ඛණං, එස්සස්ස සමොධානලක්ඛණං, වේදනාය සමොසරණලක්ඛණං, සමාධිස්ස පමුඛලක්ඛණං, සතියා ආධිපතෙය්‍යලක්ඛණං, පඤ්ඤාය තතුත්තරියලක්ඛණං, විමුත්තියා සාරලක්ඛණං, අමනෝගධස්ස නිබ්බානස්ස පරියොසානලක්ඛණං තථං අවිතථං, එතං තථලක්ඛණං ඤාණගතියා ආගතො අවිරජ්ඣිත්වා පත්තො අනුප්පත්තොති තථාගතො. එවං තථලක්ඛණං ආගතොති තථාගතො.

කථං තථධම්මෙ යාථාචතො අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො? තථධම්මා නාම චත්තාරි අරියසච්චානි. යථාහ -

“වත්තාරිමානි, හික්ඛවෙ, තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි. කතමානි
වත්තාරි? ‘ඉදං දුක්ඛ’න්ති, හික්ඛවෙ, තථමෙතං අවිතථමෙතං
අනඤ්ඤථමෙත”න්ති විත්ථාරො (සං. නි. 5.1090).

තානි ච භගවා අභිසම්බුද්ධොති තථානං අභිසම්බුද්ධත්තා තථාගතොති වුච්චති.
අභිසම්බුද්ධත්ථො හි එත්ථ ගතසද්දො.

අපි ව ජරාමරණස්ස ජාතිපච්චයසම්භූතසමුදාගතට්ඨො තථො අවිතථො
අනඤ්ඤථො...පෙ.... සඬ්ඛාරානං අවිජ්ජාපච්චයසම්භූතසමුදාගතට්ඨො තථො
අවිතථො අනඤ්ඤථො. තථා අවිජ්ජාය සඬ්ඛාරානං පච්චයට්ඨො...පෙ.... ජාතියා
ජරාමරණස්ස පච්චයට්ඨො තථො අවිතථො අනඤ්ඤථො. තං සබ්බං භගවා
අභිසම්බුද්ධො, තස්සාපි තථානං අභිසම්බුද්ධත්තා තථාගතො. එවං තථධම්මො
යාථාවතො අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො.

කථං තථදස්සිතාය තථාගතො? භගවා යං සදෙවකෙ ලොකෙ...පෙ....
සදෙවමනුස්සාය පජාය අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු අපරිමාණානං සත්තානං
චක්ඛුද්වාරෙ ආපාථං ආගච්ඡන්තං රූපාරම්මණං නාම අත්ථී, තං සබ්බාකාරෙන
ජානාති පස්සති. එවං ජානතා පස්සතා ව තෙන තං ඉට්ඨානිට්ඨාදිවසෙන වා
දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතෙසු ලබ්භමානකපදවසෙන වා “කතමං තං රූපං රූපායතනං?
යං රූපං චතුත්තං මහාභූතානං උපාදාය වණ්ණනිභා සනිදස්සනං සප්පට්ඨං නීලං
පිතක”න්තිආදිනා (ධ. ස. 616) නයෙන අනෙකෙහි නාමෙහි තෙරසහි වාරෙහි
ද්විපඤ්ඤාසාය නයෙහි විභජ්ජමානං තථමෙව හොති, විතථං නත්ථී. එස නයො
සොතද්වාරාදීසු ආපාථමාගච්ඡන්තෙසු සද්දාදීසු. චුත්තම්පි චෙතං භගවතා —

“යං, හික්ඛවෙ, සදෙවකස්ස ලොකස්ස...පෙ.... සදෙවමනුස්සාය පජාය
දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං පත්තං පරියෙසිතං අනුච්චරිතං මනසා, තමහං
ජානාමි...පෙ.... තමහං අබ්භඤ්ඤාසිං. තං තථාගතස්ස විදිතං, තං තථාගතො
න උපට්ඨාසි”ති (අ. නි. 4.24).

එවං තථදස්සිතාය තථාගතො. තත්ථ තථදස්සිඅත්ථෙ තථාගතොති පදසම්භවො
චෙදිතබ්බො.

කථං තථවාදිතාය තථාගතො? යං රත්තිං භගවා බොධිමණ්ඩෙ
අපරාජිතපල්ලඬකෙ නිසින්තො චතුත්තං මාරානං මත්ථකං මද්දිත්වා අනුත්තරං
සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො, යඤ්ච රත්තිං යමකසාලානමත්තරෙ
අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බාසි, එත්ථත්තරෙ
පඤ්චවත්තාලීසවස්සපරිමාණෙ කාලෙ පට්ඨමබොධියම්පි මජ්ඣිමබොධියම්පි
පච්ඡිමබොධියම්පි යං භගවතා භාසිතං සුත්තං ගෙයාං...පෙ.... වෙදල්ලං. සබ්බං තං
අත්ථනො ඛාඤ්ජනතො ච අනුපවජ්ජං අනුනමනධිකං සබ්බාකාරපරිපුණ්ණං
රාගමදනිම්මදනං දොසමොහමදනිම්මදනං, නත්ථී තත්ථ වාලග්ගමත්තම්පි

පක්ඛලිතං, සබ්බං තං එකමුද්දිකාය ලඤ්ඡිතං විය, එකනාළියා මිතං විය, එකතුලාය තුලිතං විය ව තථමෙව හොති අවිතථං අනඤ්ඤථං. යථාහ –

“යඤ්ච, චුන්ද, රත්තිං තථාගතො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං
අභිසම්බුජ්ඣති, යඤ්ච රත්තිං අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායති,
යං එතස්මිං අන්තරෙ භාසති ලපති නිද්දිසති, සබ්බං තං තථෙව හොති නො
අඤ්ඤථා, තස්මා ‘තථාගතො’ති වුච්චති”ති (දී. නි. 3.188).

ගදඅත්ථො හි එත්ථ ගතසද්දො. එවං තථවාදිතාය තථාගතො.

අපි ව ආගදනං ආගදො, වචනන්ති අත්ථො. තථො අවිපරිතො ආගදො අස්සාති දකාරස්ස තකාරං කත්වා තථාගතොති එවමෙතස්මිං අත්ථෙ පදසිද්ධි වෙදිතබ්බො.

කථං තථාකාරිතාය තථාගතො? හගවතො හි වාචාය කායො අනුලොමෙති, කායස්සාපි වාචා. තස්මා යථාවාදී තථාකාරී, යථාකාරී තථාවාදී ව හොති. එවංභූතස්ස වස්ස යථා වාචා, කායොපි තථා ගතො පවත්තොති අත්ථො. යථා ව කායො, වාචාපි තථා ගතා පවත්තොති තථාගතො. තෙනෙවාහ – “යථාවාදී, භික්ඛවෙ, තථාගතො තථාකාරී, යථාකාරී තථාවාදී. ඉති යථාවාදී තථාකාරී, යථාකාරී තථාවාදී. ‘තස්මා තථාගතො’ති වුච්චති”ති (අ. නි. 4.23). එවං තථාකාරිතාය තථාගතො.

කථං අභිභවනට්ඨෙත තථාගතො? උපරි භවග්ගං හෙට්ඨා අවිචිං පරියන්තං කත්වා තිරියං අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු සබ්බසත්තෙ අභිභවති සීලෙන සමාධිනා පඤ්ඤාය විමුක්තියා විමුක්තිඤ්ඤාණදස්සනෙන, න තස්ස තුලා වා පමාණං වා අත්ථී, අථ බො අතුලො අප්පමෙයොසා අනුත්තරො රාජාතිරාජා දෙවනං අතිදෙවො සක්කානං අතිසක්කො බ්‍රහ්මානං අතිබ්‍රහ්මා. තෙනාහ –

“සදෙවකෙ, භික්ඛවෙ, ලොකෙ...පෙ.... සදෙවමනුස්සාය පජාය
තථාගතො අභිභූ අනභිභූතො අඤ්ඤදත්ථුදසො වසවත්ති, තස්මා
‘තථාගතො’ති වුච්චති”ති (අ. නි. 4.23).

තත්ථෙවං පදසිද්ධි වෙදිතබ්බො – අගදො විය අගදො. කො පනෙස? දෙසනාවිලාසො වෙව පුඤ්ඤස්සයො ව. තෙන හෙස මහානුභාවො භිසක්කො දිබ්බාගදෙන සප්පෙ විය සබ්බපරස්පවාදිතො සදෙවකඤ්ච ලොකං අභිභවති. ඉති සබ්බලොකාභිභවතෙ තථො අවිපරිතො දෙසනාවිලාසමයො වෙව පුඤ්ඤමයො ව අගදො අස්සාති දකාරස්ස තකාරං කත්වා තථාගතොති වෙදිතබ්බො. එවං අභිභවනට්ඨෙත තථාගතො.

අපි ව තථාය ගතොතිපි තථාගතො, තථං ගතොතිපි තථාගතො. ගතොති අවගතො, අතීතො පත්තො පටිපත්තොති අත්ථො. තත්ථ සකලං ලොකං තීරණපරිඤ්ඤාය තථාය ගතො අවගතොති තථාගතො, ලොකසමුදයං පහානපරිඤ්ඤාය තථාය ගතො අතීතොති තථාගතො, ලොකනිරොධං සච්ඡිකිරියාය

තථාය ගතො පත්තොති තථාගතො, ලොකනිරොධගාමීනිං පටිපදං තථං ගතො
පටිපත්තොති තථාගතො. තෙන යං චුත්තං භගවතා –

“ලොකො, භික්ඛවෙ, තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධො, ලොකස්මා තථාගතො
විසංයුත්තො. ලොකසමුදයො, භික්ඛවෙ, තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධො,
ලොකසමුදයො තථාගතස්ස පභීනො. ලොකනිරොධො, භික්ඛවෙ,
තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධො, ලොකනිරොධො තථාගතස්ස සච්ඡිකතො.
ලොකනිරොධගාමීනී පටිපදා, භික්ඛවෙ, තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධා,
ලොකනිරොධගාමීනී පටිපදා තථාගතස්ස භාවිතා. යං, භික්ඛවෙ, සදෙවකස්ස
ලොකස්ස...පෙ.... අනුච්චරිතං මනසා, සබ්බං තං තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධං.
තස්මා ‘තථාගතො’ති චුච්චති”ති (අ. නි. 4.23).

තස්ස ඵවම්පි අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉදම්පි ච තථාගතස්ස තථාගතභාවදීපෙන
මුඛමත්තමෙව. සබ්බාකාරෙන පන තථාගතොව තථාගතස්ස තථාගතභාවං
වණ්ණෙය්‍යා. යස්මා පන සබ්බබුද්ධා තථාගතගුණෙනාපි සමසමා, තස්මා සබ්බෙසං
වසෙන ‘තථාගතා’ති ආහ.

අරහත්තොති කිලෙසෙහි ආරකත්තා, අරීනං අරානඤ්ච භතත්තා, පච්චයාදීනං
අරහත්තා, පාපකරණෙ රහාභාවා තථාගතො අරහං. ආරකා හි සො සබ්බකිලෙසෙහි
සුචිදුරච්චුරෙ ධීතො මග්ගෙන සවාසනානං කිලෙසානං විද්ධංසිතත්තාති ආරකත්තා
අරහං.

“සො තතො ආරකා නාම, යස්ස යෙනාසමඬ්භිතා;
අසමඬ්භි ච දොසෙහි, නාථො තෙනාරහං මතො”.

තෙ වානෙන කිලෙසාරයො මග්ගෙන භතාති අරීනං භතත්තාපි අරහං.

“යස්මා රාගාදිසඬ්ඛාතා, සබ්බෙපි අරයො භතා;
පඤ්ඤාසත්ථෙත නාථෙත, තස්මාපි අරහං මතො”.

යඤ්චෙනං අවිජ්ජාභවතණ්භාමයනාහිං පුඤ්ඤාදිඅභිසඬ්ඛාරානං
ජරාමරණනෙමිං ආසවසමුදයමයෙන අක්ඛෙන විජ්ඣිත්වා තිභවරටෙ සමායොජිතං
අනාදිකාලජ්ජවත්තං සංසාරචක්කං, තස්සානෙන බොධිමණ්ඩෙ විරියපාදෙහි
සීලපථවියං පතිට්ඨාය සද්ධාභත්ථෙත කම්මක්ඛයකරං ඤාණඵරසුං ගහෙත්වා
සබ්බෙ අරා භතාති අරහං.

“අරා සංසාරචක්කස්ස, භතා ඤාණාසිනා යතො;
ලොකනාථෙත තෙනෙස, ‘අරහ’න්ති පචුච්චති”.

අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යත්තා ච චීවරාදිපච්චයෙ අරහති පූජාවිසෙසඤ්ච, තෙනෙව ච
උජ්ජන්තෙ තථාගතෙ යෙ කෙචි මහෙසක්ඛා දෙවමනුස්සා, න තෙ අඤ්ඤත්ථ පූජං

කරොන්ති. තථා හි බ්‍රහ්මා සහම්පති සිනෙරුමත්තෙන රතනදාමෙන තථාගතං
පුප්පෙසි, යථාබලඤ්ච අඤ්ඤෙ දෙවා ව මනුස්සා ව බිම්බිසාරකොසලරාජාදයො.
පරිනිබ්බතම්පි ව භගවන්තං උද්දිස්ස ඡන්තවුතිකොට්ඨනං විස්සජ්ජේත්වා
අසොකමහාරාජා සකලජම්බුදීපෙ චතුරාසිතිවිහාරසහස්සානි පතිට්ඨාපෙසි. කො පන
වාදො අඤ්ඤෙසං පුජාවිසෙසානන්ති පච්චයාදීනං අරහත්තාපි අරහං.

“පුජාවිසෙසං සහ පච්චයෙහි, යස්මා අයං අරහති ලොකනාථො;
අත්ථානුරූපං අරහන්ති ලොකෙ, තස්මා ජිනො අරහති නාමමෙතං”.

යථා ව ලොකෙ යෙ කෙච් පණ්ඩිතමානිනො බාලා අසිලොකහයෙන රහො
පාපං කරොන්ති, එවමෙස න කදාපි පාපං කරොන්ති පාපකරණෙ රහාභාවතොපි
අරහං.

“යස්මා නත්ථි රහො නාම, පාපකම්මෙසු තාදිනො;
රහාභාවෙන තෙනෙස, අරහං ඉති විස්සුතො”.

එවං සබ්බථාපි —

“ආරකත්තා හතත්තා ව, කිලෙසාරීන සො මුනි;
හතසංසාරචක්කාරො, පච්චයාදීන වාරහො;
න රහො කරොති පාපානි, අරහං තෙන වුච්චති”ති.

යස්මා පන සබ්බෙ බුද්ධා අරහත්තගුණෙනාපි සමසමා, තස්මා සබ්බෙසම්පි
වසෙන “අරහන්තො”ති ආහ. සම්මාසම්බුද්ධානි සම්මා සාමඤ්ච සබ්බධම්මානං
බුද්ධත්තා සම්මාසම්බුද්ධො. තථා හෙස සබ්බධම්මෙ සම්මාසම්බුද්ධො,
අභිඤ්ඤෙයො ධම්මෙ අභිඤ්ඤෙයානො, පරිඤ්ඤෙයො ධම්මෙ
පරිඤ්ඤෙයානො, පහාතබ්බෙ ධම්මෙ පහාතබ්බතො, සච්ඡිකාතබ්බෙ ධම්මෙ
සච්ඡිකාතබ්බතො, භාවෙනබ්බෙ ධම්මෙ භාවෙනබ්බතො. තෙනෙවාහ —

“අභිඤ්ඤෙයාං අභිඤ්ඤාතං, භාවෙනබ්බඤ්ච භාවිතං;
පහාතබ්බං පහීනං මෙ, තස්මා බුද්ධොස්මි බ්‍රාහ්මණා”ති. (සු. නි. 563; ම.
නි. 2.399);

අථ වා චක්ඛු දුක්ඛසච්චං, තස්ස මූලකාරණභාවෙන සමුට්ඨාපිකා පුරිමතණ්හා
සමුදයසච්චං, උභින්නං අප්පවත්ති නිරොධසච්චං, නිරොධපජානනා පටිපදා
මග්ගසච්චන්ති එවං එකෙකපද්දධාරෙනාපි සබ්බධම්මෙ සම්මා සාමඤ්ච බුද්ධො.
එස නයො සොතසානජිවිහාකායමනෙසු. එතෙනෙව ව නයෙන රූපාදීනි ඡ
ආයතනානි, චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදයො ඡ විඤ්ඤාණකායා, චක්ඛුසම්ඵස්සාදයො ඡ
ඵස්සා, චක්ඛුසම්ඵස්සජා වෙදනාදයො ඡ වෙදනා, රූපසඤ්ඤාදයො ඡ සඤ්ඤා,
රූපසඤ්චෙතනාදයො ඡ චෙතනා, රූපතණ්හාදයො ඡ තණ්හාකායා,
රූපචිතක්කාදයො ඡ චිතක්කා, රූපච්චාරාදයො ඡ ච්චාරා, රූපක්ඛන්ධාදයො

පඤ්චක්ඛන්ධා, දස කසිණානි, දස අනුස්සත්තියො, උද්ධමානකසඤ්ඤාදිවසෙන දස සඤ්ඤා, කෙසාදයො ද්වන්තිංසාකාරා, ද්වාදසායනනානි, අට්ඨාරස ධාතුයො, කාමභවාදයො නව භවා, පට්ඨාදීනි චත්තාරි ඤානානි, මෙත්තාභාවනාදයො චතස්සො අප්පමඤ්ඤායො, චතස්සො අරූපසමාපත්තියො, පටිලොමනො ජරාමරණාදීනි, අනුලොමනො අවිජ්ජාදීනි පටිච්චසමුප්පාදඤ්ඤානි ච යොජෙතඛිබ්බානි.

තත්ත්වයං එකපදයොජනා – ජරාමරණං දුක්ඛසච්චං, ජාති සමුදයසච්චං, උභින්නං නිස්සරණං නිරොධසච්චං, නිරොධපජානනා පටිපදා මග්ගසච්චන්ති එවං. එකෙකපද්දධාරෙන සබ්බධම්මෙ සම්මා සාමඤ්ච බුද්ධො අනුබුද්ධො පටිච්ච්ඤායං වා පන කිඤ්චි අත්ථි නෙය්‍යං නාම, සබ්බස්ස සම්මා සම්බුද්ධත්තා විමොක්ඛන්තිකඤාණවසෙන සම්මාසම්බුද්ධො. තෙසං පන විභාගො උපරි ආවි භවිස්සති. යස්මා පන සබ්බබුද්ධා සම්මාසම්බුද්ධගුණෙනාපි සමසමා, තස්මා සබ්බෙසම්පි වසෙන ‘සම්මාසම්බුද්ධා’ති ආහ.

මොනෙතානි කාමඤ්චි මොනෙය්‍යපටිපදාසඤ්ඤානෙත මග්ගඤාණමොනෙන මුනි නාම හොති, ඉධ පන තුණ්හිභාවං සන්ධාය ‘න මොනෙතා’ති වුත්තං. මුළුභරුපොති තුව්ඡරුපො. අවිද්දසුති අවිඤ්ඤා. එවරුපො හි තුණ්හිභුතොපි මුනි නාම න හොති. අථ වා මොනෙය්‍යමුනි නාම න හොති, තුව්ඡභාවො ච පන අඤ්ඤාණි ච හොතීති අත්ථො. යො ච තුලංච පග්ගස්භාති යථා හි තුලං ගහෙත්වා යීතො අතිරෙකං වෙ හොති, හරති, ඌනං වෙ හොති, පක්ඛිපති; එවමෙව සො අතිරෙකං හරන්තො විය පාපං හරති පරිවජ්ජෙති, ඌනකෙ පක්ඛිපන්තො විය කුසලං පරිපුරෙති. එවඤ්ච පන කරොන්තො සීලසමාධිපඤ්ඤාවිමුත්තිවිමුත්තිඤාණදස්සනසඤ්ඤානං වරං උත්තමමෙව ආදාය පාපානි අකුසලකම්මානි පරිවජ්ජෙති ස මුනි නාමාති අත්ථො. තෙන සො මුනීති කස්මා පන සො මුනීති වෙ? යං හෙට්ඨා වුත්තකාරණං, තෙන සො මුනීති අත්ථො. යො මුනාති උභො ලොකෙති යො පුග්ගලො ඉමස්මිං ඛන්ධාදිලොකෙ තුලං ආරොපෙත්වා මීනන්තො විය ‘ඉමෙ අජ්ඣන්තිකා ඛන්ධා, ඉමෙ බාහිරා’තිආදිනා නයෙන ඉමෙ උභො අත්ථෙ මුනාති. මුනි තෙන පවුච්චතීති තෙන පන කාරණෙන ‘මුනි’ති වුච්චතියෙවාති අත්ථො.

අසතඤ්චාති ගාථාය අයං සඤ්ඤෙපත්ථො – ය්වායං අකුසලකුසලජ්ජහෙදො, අසතඤ්ච සතඤ්ච ධම්මො, තං ‘අජ්ඣන්තං ඛන්ධා’ති ඉමස්මිං සබ්බලොකෙ පටිච්චසඤාණෙන අසතඤ්ච සතඤ්ච ඤාත්වා ධම්මං. තස්ස ඤාතත්තා එව, රාගාදිහෙදතො සත්තවිධං සඤ්ඤං තණ්හාදිට්ඨිහෙදතො දුට්ඨං ජාලඤ්ච අතිච්ච අතික්කම්ත්වා යීතො, සො තෙන මොනසඤ්ඤානෙත පටිච්චසඤාණෙන සමන්තාගතත්තා මුනි. දෙවමනුස්සෙහි පුජිතොති ඉදං පනස්ස ථුතිච්චනං. සො හි ඛිණාසවමුනිත්තා දෙවමනුස්සානං පුජාරහො හොති, තස්මා එවං වුත්තොති.

සල්ලන්ති මූලපදං. සත්ත සල්ලානීති ගණනපරිච්ඡෙදො. රාගසල්ලන්ති රඤ්ජනට්ඨෙන රාගො ච පිළාජනකතාය අන්තොතුදනතාය දුන්නීභරණතාය

සල්ලඤ්චානි රාගසල්ලං. දොසසල්ලාදිසුපි එසෙව නයො. අබ්බුල්භසල්ලොති මූලපදං. අබ්බන්තසල්ලොති නිහටසල්ලො. උද්ධතසල්ලොති උද්ධං හටසල්ලො උද්ධරිතසල්ලො. සමුද්ධතසල්ලොති උපසග්ගවසෙන වුත්තො. උප්පාටිතසල්ලොති ලුඤ්චිතසල්ලො. සමුප්පාටිතසල්ලොති උපසග්ගවසෙනෙව.

සක්කච්චකාරීති දානාදීනං කුසලධම්මානං භාවනාය පුග්ගලස්ස වා දෙය්‍යාධම්මස්ස වා සක්කච්චකරණවසෙන සක්කච්චකාරී. සත්තභාවකරණෙන සාතච්චකාරී. අට්ඨිතකරණෙන අට්ඨිතකාරී. යථා නාම කකණ්ටකො ථොකං ගන්ත්වා ථොකං තිට්ඨති, න නිරන්තරං ගච්ඡති; එවමෙව යො පුග්ගලො එකදිවසං දානං දත්වා පූජං වා කත්වා ධම්මං වා සුත්වා සමණධම්මං වා කත්වා පුන විරස්සං කරොති, තං න නිරන්තරං පවත්තෙති. සො ‘අසාතච්චකාරී, අනට්ඨිතකාරී’ ති වුවවති. අයං එවං න කරොතීති අට්ඨිතකාරී. අනොලීනවුත්තිකොති නිරන්තරකරණසංඛ්‍යාතස්ස විජ්ජාරස්ස භාවෙන න ලීනවුත්තිකොති අනොලීනවුත්තිකො. අනික්ඛිත්තච්ඡන්දොති කුසලකරණෙ විරියච්ඡන්දස්ස අනික්ඛිත්තභාවෙන අනික්ඛිත්තච්ඡන්දො. අනික්ඛිත්තධුරොති විරියධුරස්ස අනොරොපනෙන අනික්ඛිත්තධුරො, අනොසක්කිතමානසොති අත්ථො. යො තත්ථ ඡන්දො ව වායාමො වාති යො තෙසු කුසලධම්මෙසු කත්තුකමානාධම්මච්ඡන්දො ව පයත්තසංඛ්‍යාතො වායාමො ව. උස්සහනවසෙන උස්සාහො ව. අධිමත්තුස්සහනවසෙන උස්සොළ්ඨී ව. වායාමො වෙසො පාරං ගමනට්ඨෙන. උස්සාහො වෙසො පුබ්බච්චගමනට්ඨෙන. උස්සොළ්ඨී වෙසො අධිමත්තට්ඨෙන. අප්පට්චානි වාති අනිවත්තනා ව. සති ව සම්පජ්ඤ්ඤන්ති සරතීති සති. සම්පජානාතීති සම්පජ්ඤ්ඤං, සමන්තතො පකාරෙහි ජානාතීති අත්ථො. සාත්ථකසම්පජ්ඤ්ඤං සප්පායසම්පජ්ඤ්ඤං ගොවරසම්පජ්ඤ්ඤං අසම්මොහසම්පජ්ඤ්ඤන්ති ඉමස්ස සම්පජානස්ස වසෙන හෙදො වෙදිතබ්බො. ආතප්පන්ති කිලෙසනාපනවීරියං. පධානන්ති උත්තමවීරියං. අධිට්ඨානන්ති කුසලකරණෙ පතිට්ඨාභාවො. අනුයොගොති අනුයුඤ්ජනං. අප්පමාදොති නප්පමජ්ජනං, සතියා අවිජ්ජවාසො.

ඉමං ලොකං නාසිසතීති මූලපදං. සකත්තභාවන්ති අත්තනො අත්තභාවං. පරත්තභාවන්ති පරලොකෙ අත්තභාවං. සකරුපවෙදනාදයො අත්තනො පඤ්චක්ඛන්ධෙ, පරරුපවෙදනාදයො ව පරලොකෙ පඤ්චක්ඛන්ධෙ. කාමධාතුන්ති කාමභවං. රූපධාතුන්ති රූපභවං. අරූපධාතුන්ති අරූපභවං. පුන රූපාරූපවසෙන දුක්ඛං දස්සෙතුං කාමධාතුං රූපධාතුං එකං කත්වා, අරූපධාතුං එකං කත්වා වුත්තං. ගතිං වාති පතිට්ඨානවසෙන පඤ්චගති වුත්තා. උපපත්තිං වාති නිබ්බන්තිවසෙන චතුර්‍යොනි වුත්තා. පටිසන්ධිං වාති තිණ්ණං භවානං සට්ඨන්තවසෙන පටිසන්ධි වුත්තා. භවං වාති කම්මභවවසෙන. සංසාරං වාති ඛන්ධාදීනං අබ්බොච්ඡින්නවසෙන. වට්ටං වාති තෙභුමකවට්ටං නාසිසතීති.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

ගුහට්ඨකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. දුට්ඨධ්මකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

15. දුට්ඨධ්මකෙ පයමගාලායං තාව තත්ථ වදන්තීති භගවන්තං භික්ඛුසංඝස්ස උපවදන්ති. දුට්ඨමනාපි එකෙ, අපොඨි වෙ සච්චමනාති එකච්චෙ දුට්ඨචිත්තා, එකච්චෙ තථසඤ්ඤිතොපි හුත්වා තිත්ථියා තුට්ඨචිත්තා, යෙ තෙසං සුත්වා සද්දහිංසු, තෙ සච්චමනාති අධිජ්ජායො. වාදඤ්ච ඡාතන්ති එතං අක්කොසවාදං උජ්ජන්තං. මුනිනො උපෙතීති අකාරකතාය ව අකුජ්ජනතාය ව බුද්ධමුනි න උපෙති. තස්මා මුනිනත්ථි බිලො කුහිඤ්චීති තෙන කාරණෙන අයං මුනි, රාගාදිබිලෙහි නත්ථි බිලො කුහිඤ්චීති වෙදිතබ්බො.

දුට්ඨමනාති උජ්ජන්තෙහි දොසෙහි දුසිතචිත්තා. විරුද්ධමනාති තෙහි කිලෙසෙහි කුසලස්ස ද්වාරං අදත්වා ආවරිතචිත්තා. පටිවිරුද්ධමනාති උපසග්ගවසෙන පදං වඩ්ඪිතං. ආහතමනාති පටිසෙන ආහතං චිත්තං එතෙසන්ති ආහතමනා. පච්චාහතමනාති උපසග්ගවසෙනෙව. ආසාතිතමනාති විහිංසාවසෙන ආසාතිතං මනං එතෙසන්ති ආසාතිතමනා. පච්චාසාතිතමනාති උපසග්ගවසෙනෙව. අථ වා “කොඨවසෙන දුට්ඨමනා, උපනාහවසෙන පදුට්ඨමනා, මක්ඛවසෙන විරුද්ධමනා, පළාසවසෙන පටිවිරුද්ධමනා, දොසවසෙන ආහතපච්චාහතමනා, බ්‍යාපාදවසෙන ආසාතිතපච්චාසාතිතමනා. පච්චයානං අලාභෙන දුට්ඨමනා පදුට්ඨමනා, අයසෙන විරුද්ධමනා පටිවිරුද්ධමනා, ගරහෙන ආහතපච්චාහතමනා, දුක්ඛවෙදනාසමඬගීභාවෙන ආසාතිතපච්චාසාතිතමනා”ති එවමාදිනා නයෙන එකෙ වණ්ණයන්ති. උපවදන්තීති ගරහං උජ්ජාදෙන්ති. අභූතෙතනාති අසංවිජ්ජමානෙන.

සද්දහන්තාති පසාදවසෙන සද්ධං උජ්ජාදෙන්තා. ඔකජ්ජෙන්තාති ගුණවසෙන ඔතරිත්වා අවකජ්ජයන්තා. අධිමුච්චන්තාති සම්පසාදනවසෙන සන්තිට්ඨානං කත්වා තෙසං කථං අධිවාසෙන්තා. සච්චමනාති තච්ඡමනා. සච්චසඤ්ඤිතොති තච්ඡසඤ්ඤිතො. තථමනාති අවිපරිතමනා. භූතමනාති භූතත්ථමනා. යාථාවමනාති නිච්චලමනා. අවිපරිතමනාති නිච්ඡයමනා. තත්ථ “සච්චමනා සච්චසඤ්ඤිතො”ති සච්චවාදිගුණං, “තථමනා තථසඤ්ඤිතො”ති සච්චසද්ධාගුණං, “භූතමනා භූතසඤ්ඤිතො”ති ධීතගුණං, “යාථාවමනා යාථාවසඤ්ඤිතො”ති පච්චයිකගුණං, “අවිපරිතමනා අවිපරිතසඤ්ඤිතො”ති අවිසංවාදගුණං කථිතන්ති ඤාතබ්බං.

පරතොසොසොති අඤ්ඤෙසං සන්තිකා උජ්ජන්තසද්දො. අක්කොසොති ඡාතිආදීසු දසසු අක්කොසෙසු අඤ්ඤතරො. යො වාදං උපෙතීති යො පුග්ගලො උපවාදං උපගච්ඡති. කාරකො වාති කතදොසො වා. කාරකතායාති දොසස්ස කතභාවෙන වුච්චමානොති කථියමානො. උපවදියමානොති දොසං උපවිජ්ජමානො. කුජ්ජනීති කොපං කරොති.

බිලජාතතාපි නත්ථිති චිත්තබන්ධභාවචිත්තකච්චරභාවසඬබ්‍යං පටිඝබිලං ඡාතං අස්සාති බිලජාතො, තස්ස භාවො බිලජාතතා, තාපි නත්ථි න සන්ති. පඤ්චපි වෙතොබිලාති කාමෙ අචිතරාගො, කායෙ අචිතරාගො, රූපෙ අචිතරාගො,

යාවදන්ථං උදරාවදෙනකං භුඤ්ජීත්වා සෙය්‍යාසුඛං පස්සසුඛං මිද්ධසුඛං අනුයුත්තො විහරති, අඤ්ඤතරං දෙවනිකායං පණ්ඩාය භ්‍රමවරියං වරති “ඉමිනාහං සීලෙන වා වතෙන වා තපෙන වා භ්‍රමවරියෙන වා දෙවො වා භවිස්සාමි, දෙවඤ්ඤතරො වා”ති (ම. නි. 1.186) එවරුපා පඤ්චයි විත්තස්ස ඛන්ධභාවකවචරභාවසඬබ්බාකා චෙතොබ්බො නත්ථි.

16. ඉමඤ්ච ගාථං වත්වා භගවා ආනන්දත්ථෙරං පුච්ඡි – “එවං බුංසෙත්වා වම්භෙත්වා වුච්චමානා භික්ඛු, ආනන්ද, කිං වදන්ති”ති, “න කිඤ්ච භගවා”ති. “න, ආනන්ද, ‘අහං සීලවා’ති සබ්බත්ථ තුණ්හි භවිතබ්බං. ලොකෙ හි නාභාසමානං ජානන්ති, මිස්සං බාලෙහි පණ්ඩිත”න්ති (සං. නි. 2.241) වත්වා “භික්ඛු, ආනන්ද, තෙ මනුස්සෙ එවං පටිවොදෙන්තු”ති ධම්මදෙසනත්ථාය “අභුතවාදී නිරයං උපෙති”ති (ධ. ප. 306; උදා. 38; ඉතිවු. 48; සු. නි. 666) ඉමං ගාථං අභාසි. ථෙරො තං උග්ගහෙත්වා භික්ඛු ආහ – “මනුස්සා තුම්භෙහි ඉමාය ගාථාය පටිවොදෙතබ්බා”ති. භික්ඛු තථා අකංසු. පණ්ඩිතමනුස්සා තුණ්හි අහෙසුං. රාජාපි රාජපුරිසෙ සබ්බත්ථ පෙසෙත්වා යෙසං ධුත්තානං ලඤ්ජං දත්වා තිත්ථියා තං මාරාපෙසුං, තෙ ගහෙත්වා නිග්ගස්ස තං පචත්තිං ඤත්වා තිත්ථියෙ පරිභාසි. මනුස්සාපි තිත්ථියෙ දිස්වා ලෙඬ්චුනා භනන්ති, පංසුනා ඔකිරන්ති “භගවතො අයසං උප්පාදෙසු”න්ති. ආනන්දත්ථෙරො තං දිස්වා භගවතො ආරොචෙසි, භගවා ථෙරස්ස ඉමං ගාථමභාසි “සකඤ්චි දිට්ඨිං...පෙ.... වදෙය්‍යා”ති.

තස්ස අත්ථො – යායං දිට්ඨි තිත්ථියජනස්ස “සුන්දරිං මාරෙත්වා සමණානං සකායපුත්තියානං අවණ්ණං පකාසෙත්වා එතෙනුපායෙන ලද්ධං සක්කාරං සාදිශ්ස්සාමා”ති සො තං දිට්ඨිං කථං අතික්කමෙය්‍ය? අථ ඛො සො අයසො තමෙව තිත්ථියජනං පච්චාගතො තං දිට්ඨිං අච්චෙතුං අසක්කොන්තං. යො වා සස්සතාදිවාදී, සොපි සකං දිට්ඨිං කථමච්චයෙය්‍ය, තෙන දිට්ඨිජන්දෙන අනුනීතො තාය ව දිට්ඨිරුචියා නිව්චියො, අපි ව ඛො පන සයං සමත්තානි පකුබ්බමානො අත්තනාව පරිපුණ්ණානි තානි දිට්ඨිගතානි කරොන්තො යථා ජානෙය්‍ය, තථෙව වදෙය්‍යාති.

අවණ්ණං පකාසයිත්වාති අගුණං පාකටං කත්වා. සක්කාරන්ති චතුන්නං පච්චයානං සක්කච්චකරණං. සම්මානන්ති විත්තෙන බහුමානනං. පච්චාහරිස්සාමාති එතං ලාභාදිං නිබ්බත්තෙස්සාම. එවංදිට්ඨිකාති එවංලද්ධිකා. යථා තං “ලාභාදිං නිබ්බත්තෙස්සාමා”ති එවං අයං ලද්ධි තෙසං අත්ථි, තථා “අත්ථි මෙ චුත්තජපකාරො ධම්මො”ති එතෙසං බමති වෙව රුච්චති ව, එවංසභාවමෙව වා තෙසං චිත්තං “අත්ථි මෙ චිත්ත”න්ති. තදා තෙසං දිට්ඨි වා, දිට්ඨියා සහ ඛන්ති වා, දිට්ඨිඛන්තිහි සද්ධිං රුචි වා, දිට්ඨිඛන්තිරුචිහි සද්ධිං ලද්ධි වා, දිට්ඨිඛන්තිරුචිලද්ධිහි සද්ධිං අප්ඤ්ඤාසයො වා, දිට්ඨිඛන්තිරුචිලද්ධිඅප්ඤ්ඤාසයෙහි සද්ධිං අධිජපායො වා හොතිති දස්සෙන්තො “එවංදිට්ඨිකා...පෙ.... එවංඅධිජපායා”ති ආහ. සකං දිට්ඨින්ති අත්තනො දස්සනං. සකං ඛන්තින්ති අත්තනො සහනං. සකං රුචින්ති අත්තනො රුචිං. සකං ලද්ධින්ති අත්තනො ලද්ධිං. සකං අප්ඤ්ඤාසයන්ති අත්තනො අප්ඤ්ඤාසයං. සකං අධිජපායන්ති අත්තනො භාවං. අතික්කමිතුන්ති සමතික්කමිතුං.

අප බො ස්වෙව අයසොති සො එව අයසො එකංසෙන. තෙ පච්චාගතොති තෙසං පතිආගතො. තෙති සාමිඅත්ථෙ උපයොගවචනං.

අප වාති අත්ථන්තරදස්සනං. සස්සතොති නිච්චො ධුවො. ලොකොති අත්තභාවො. ඉදමෙව සච්චං, මොසමඤ්ඤන්ති ඉදං එව තච්ඡං තථං, අඤ්ඤං තුච්ඡං. සමත්තාති සම්පුණ්ණා. සමාදිත්තාති සම්මා ආදිත්තා. ගහිතාති උපගන්ත්වා ගහිතා.

පරාමට්ඨාති සබ්බාකාරෙන පරාමසිත්වා ගහිතා. අහිනිච්චාති විසෙසෙන ලද්ධජ්ජතිට්ඨා. අසස්සතොති චුත්තච්චරියායෙන වෙදිතබ්බො.

අත්තවාති සඅත්තො. අනත්තවාති වුද්ධිඅනත්තවා. තං ජීවන්ති සො ජීවො, ලිඬිගච්චලාසො කතො. ජීවොති ව අත්තායෙව. තථාගතොති සත්තො, “අරහ”න්ති එකෙ. පරං මරණාති මරණතො උද්ධං, පරලොකෙති අත්ථො. න භොති තථාගතො පරං මරණාති මරණතො උද්ධං න භොති. භොති ව න ව භොති තථාගතො පරං මරණාති මරණතො උද්ධං භොති ව න භොති ව. නෙව භොති න න භොති තථාගතො පරං මරණාති උච්ඡේදවසෙන නෙව භොති, තක්කිකවසෙන න න භොති.

සකාය දිට්ඨියාතිආදයො කරණවචනං. අල්ලිතොති එකිභූතො.

සයං සමත්තං කරොතීති අත්තනා උනභාවං මොචෙත්වා සම්මා අත්තං සමත්තං කරොති. පරිපුණ්ණන්ති අතිරෙකදොසං මොචෙත්වා සම්පුණ්ණං. අනොමන්ති භීතදොසං මොචෙත්වා අලාමකං. අග්ගන්ති ආදිං. සෙට්ඨන්ති පධානං නිද්දොසං. විසෙසන්ති ජෙට්ඨකං. පාමොක්ඛන්ති අධිකං. උත්තමන්ති විසෙසං න හෙට්ඨිමං. පවරං කරොතීති අතිරෙකෙන උත්තමං කරොති. අප වා “ආසයදොසමොචනෙන අග්ගං, සංකිලෙසදොසමොචනෙන සෙට්ඨං, උපක්කිලෙසදොසමොචනෙන විසෙසං, පමත්තදොසමොචනෙන පාමොක්ඛං, මජ්ඣිමදොසමොචනෙන උත්තමං, උත්තමමජ්ඣිමදොසමොචනෙන පවරං කරොති”ති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති. අයං සත්ථා සබ්බඤ්ඤාති අයං අම්භාකං සත්ථා සබ්බජානනවසෙන සබ්බඤ්ඤා. අයං ධම්මො ස්වාක්ඛාතොති අයං අම්භාකං ධම්මො සුට්ඨ අක්ඛාතො. අයං ගණො සුප්පට්ඨන්තොති අයං අම්භාකං ගණො සුට්ඨ පට්ඨන්තො. අයං දිට්ඨි හද්දිකාති අයං අම්භාකං ලද්ධි සුන්දරා. අයං පට්ඨදා සුපඤ්ඤත්තාති අයං අම්භාකං පුබ්බභාගා අත්තන්ත පාදිපට්ඨදා සුට්ඨ පඤ්ඤත්තා. අයං මග්ගො නිය්‍යානිකොති අයං අම්භාකං නිය්‍යාමොක්කන්තිකො මග්ගො නිය්‍යානිකොති සයං සමත්තං කරොති.

කථෙය්‍ය “සස්සතො ලොකො”ති. භණෙය්‍ය “ඉදමෙව සච්චං මොසමඤ්ඤ”න්ති. දීපෙය්‍ය “අත්තවා ලොකො”ති. වොහරෙය්‍ය නානාවිධෙන ගණ්භාපෙය්‍ය “භොති ව න ව භොති”ති.

17. අළු රාජා සත්තාභව්වයෙන තං කුණපං ඡඩ්ඛාපෙත්වා සායන්භසමයං විහාරං ගත්ත්වා භගවත්තං අභිවාදෙත්වා ආහ - “නනු, භන්තෙ, ඊදිසෙ අයසෙ උප්පන්නෙ මය්භමිපි ආරොචෙතබ්බං සියා”ති? එවං චුත්තෙ භගවා “න, මහාරාජ, ‘අහං සීලවා ගුණසම්පන්නෝ’ති පරෙසං ආරොචෙතුං අරියානං පටිරූප”න්ති වත්වා තස්සා අට්ඨුප්පත්තියා “යො අත්තනො සීලවතානීති අවසෙසගාථායො අභාසි.

තත්ථ සීලවතානීති පාතිමොක්ඛාදීනි සීලානි, ආරක්ඛේකාදීනි ධූතභිගවතානි ව. අනානුප්පට්ඨොති අප්පච්ඡිතො. පාවාති වදති. අනරියධම්මං කුසලා තමාහු, යො ආතුමානං සයමෙව පාවාති යො එවං අත්තානං සයමෙව වදති, තස්ස තං වාදං “අනරියධම්මො එසො”ති කුසලා එවං කථෙන්නි.

අත්ථි සීලක්ඛේව වතක්ඛේවාති සීලනට්ඨොන සීලක්ඛේව අත්ථි, සමාදානට්ඨොන වතක්ඛේව අත්ථි, වතං න සීලන්ති චුත්තත්ථෙව වතං අත්ථි, තං න සීලං. කතමන්ති කථෙතුකමානාප්පච්ඡා. ඉධ භික්ඛු සීලවාතිආදයො චුත්තනායා එව. සංවරට්ඨොනාති සංවරණට්ඨොන, චිතික්කමද්වාරං පිදහනට්ඨොන. සමාදානට්ඨොනාති තං තං සික්ඛාපදං සම්මා ආදානට්ඨොන. ආරක්ඛේකභිගන්ති අරක්ඛේක නිවාසො සීලං අස්සාති ආරක්ඛේකො, තස්ස අභිගං ආරක්ඛේකභිගං. පිණ්ඩපාතිකභිගන්ති භික්ඛාසඛිකානානං පරආමිසපිණ්ඩානං පාතො පිණ්ඩපාතො, පරෙහි දින්නානං පිණ්ඩානං පත්තෙ නිපතනන්ති චුත්තං හොති. තං පිණ්ඩපාතං උක්ඛන්ති තං තං කුලං උපසඬකමන්නො ගවෙසන්ති පිණ්ඩපාතිකො, පිණ්ඩාය වා පතිතුං වතමෙතස්සාති පිණ්ඩපාති. පතිතුන්ති වරිතුං. පිණ්ඩපාති එව පිණ්ඩපාතිකො, තස්ස අභිගං පිණ්ඩපාතිකභිගං. අභිගන්ති කාරණං චුච්චති. තස්මා යෙන සමාදානෙන සො පිණ්ඩපාතිකො හොති, තස්සෙතං අධිවචනන්ති වෙදිතබ්බං. එතෙනෙව නයෙන රථිකාසුසානසඬකාරකූටාදීනං යත්ථ කත්ථවි පංසුනං උපරි ධීතත්තා අබ්භුග්ගතට්ඨොන තෙසු පංසුකුලමීවාති පංසුකුලං. අළු වා පංසු විය කුච්ඡිතභාවං උලතිති පංසුකුලං, කුච්ඡිතභාවං ගච්ඡතිති චුත්තං හොති. එවං ලද්ධනිබ්බවනස්ස පංසුකුලස්ස ධාරණං පංසුකුලං, පංසුකුලං සීලමස්සාති පංසුකුලිකො, පංසුකුලිකස්ස අභිගං පංසුකුලිකභිගං. සඬ්ඝාට්ඨත්තරාසඬ්ඝඅත්තරවාසකසඬ්ඝාතං තිථිවරං සීලමස්සාති තෙථිවරිකො, තෙථිවරිකස්ස අභිගං තෙථිවරිකභිගං. සපදානචාරිකභිගන්ති දානං චුච්චති අවබ්භේධනං, අපෙතං දානතො අපදානං, අනවබ්භේධනන්ති අත්ථො. සහ අපදානෙන සපදානං, අවබ්භේධනවිරහිතං, අනුසරන්ති චුත්තං හොති. සපදානං වරිතුං ඉදමස්ස සීලන්ති සපදානචාරි, සපදානචාරියෙව සපදානචාරිකො, තස්ස අභිගං සපදානචාරිකභිගං. බලුපච්ඡාහත්තිකභිගන්ති බලුනි පටිසෙධනත්ථෙ නිපාතො. පචාරිතෙන සතා පච්ඡා ලද්ධං හත්තං පච්ඡාහත්තං නාම, තස්ස පච්ඡාහත්තස්ස හොජනං පච්ඡාහත්තහොජනං, තස්මිං පච්ඡාහත්තහොජනෙ පච්ඡාහත්තසක්ඛේකං කත්වා පච්ඡාහත්තං සීලමස්සාති පච්ඡාහත්තිකො, න පච්ඡාහත්තිකො බලුපච්ඡාහත්තිකො, සමාදානවසෙන පටික්ඛිත්තාතිරිත්තහොජනස්සෙතං නාම, තස්ස අභිගං බලුපච්ඡාහත්තිකභිගං. නෙසජ්ජිකභිගන්ති සයනං පටික්ඛිපිත්වා නිසජ්ජාය විහරිතුං.

සීලමස්සාති නෙසජ්ජිකො, තස්ස අභිගං නෙසජ්ජිකභිගං. යථාසන්ථතිකභිගන්ති යදෙව සන්ථතං යථාසන්ථතං, “ඉදං තුය්හං පාපුණාති”ති එවං පයමං. උද්දිට්ඨසෙනාසනස්සෙනං අධිවචනං. තස්මිං යථාසන්ථතෙ විහරිතුං සීලමස්සාති යථාසන්ථතිකො, තස්ස අභිගං යථාසන්ථතිකභිගං. සබ්බානෙව පනෙතාති තෙන තෙන සමාදානෙන ධුතකිලෙසත්තා ධුතස්ස භික්ඛුනො අභිගාති, කිලෙසධුතනනො වා ධුතන්ති ලද්ධවොහාරං ඤාණං අභිගං එනෙසන්ති ධුතභිගාති. අථ වා ධුතාති ව තාති පටිපක්ඛානං ධුතනනො අභිගාති ව පටිපත්තියාතිපි ධුතභිගාති. එවං තාවෙන්ථ අත්ථතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො. සබ්බානෙව චෙතාති සමාදානචෙතනාලක්ඛණාති. චුත්තම්පි චෙතං –

“යො සමාදියති, සො පුග්ගලො. යෙන සමාදියති, චිත්තචෙතසිකා එනෙ ධම්මා. යා සමාදානචෙතනා, තං ධුතභිගං. යං පටික්ඛිපති, තං වත්ථු”න්ති (විසුද්ධි. 1.23).

සබ්බානෙව ව ලොලුප්පවිද්ධංසනරසාති, නිල්ලොලුප්පභාවපච්චුපට්ඨානාති, අප්පිච්ඡතාදිඅරියධම්මපද්ධානාති. එවමෙන්ථ ලක්ඛණාදිහි විනිච්ඡයො චෙදිතබ්බො.

වීරියසමාදානම්පිති වීරියග්ගහණම්පි. කාමන්ති එකංසත්ථෙ නිපාතො. තචො ව න්හාරු වාති ඡවි ව න්හාරුවල්ලියො ව. අට්ඨි වාති සබ්බා අට්ඨියො ව. අවසිස්සතුති තිට්ඨතු. උපසුස්සතු මංසලොභිතන්ති සබ්බං මංසඤ්ච ලොභිතඤ්ච සුක්ඛතු. “තචො”ති එකං අභිගං, “න්හාරු”ති එකං, “අට්ඨි”ති එකං, “උපසුස්සතු මංසලොභිත”න්ති එකං අභිගං. යං තන්ති උපරි වත්තබ්බපදෙන සම්බන්ධො. පුරිසථාමෙනාති පුරිසස්ස කායිකෙන බලෙන, බලෙනාති ඤාණබලෙන. වීරියෙනාති චෙතසිකඤාණවීරියනෙජෙන. පරක්කමෙනාති පරං පරං යානං අක්කමනෙන උස්සාහප්පත්තවීරියෙන. පත්තබ්බන්ති යං තං පාපුණිතබ්බං. න තං අපාපුණිත්වාති තං පත්තබ්බං අප්පත්වා. වීරියස්ස සණ්ඨානං භවිස්සති චුත්තප්පකාරස්ස වීරියස්ස සිටිලත්තං ඔසිදනං න භවිස්සති. “පට්ඨාන”න්තිපි පායො, අයමෙවත්ථො. චිත්තං පග්ගණ්හාතිති චිත්තං උස්සාහං ගණ්හාපෙති. පදහතිති පතිට්ඨාපෙති.

තාසිස්සන්ති න බාදිස්සාමි න භුඤ්ජිස්සාමි. න පිච්ඡිස්සාමිති යාගුපානාදිති න පිච්ඡිස්සාමි. විහාරතො න නික්ඛමෙති සෙනාසනතො බහි න නික්ඛමෙය්‍යං. නපි පස්සං නිපාතෙස්සන්ති පස්සං මඤ්චෙ වා පියෙ වා භූමියං වා කට්ඨන්ථරකෙ වා පාතනං යපනං න කරිස්සාමි. තණ්හාසල්ලෙ අනුහතෙති තණ්හාසඬ්ඛාතෙ කණ්ඞෙ අනුද්ධට්ඨෙ, අවිගතෙති අත්ථො.

ඉමං පල්ලඬකන්ති සමන්තතො ආභුජිතං ඌරුබද්ධාසනං. න භික්ඛිස්සාමිති න විජ්ඣිස්සාමි. යාව මෙ න අනුපාදායාති වතුහි උපාදානෙහි ගහණං අග්ගහෙත්වා. ආසවෙහිති කාමාසවාදිහි වතුහි ආසවෙහි. විමුච්චිස්සතිති සමුච්ඡෙදවිමුක්තියා න මුච්චිස්සති. න තාවාහං ඉමම්හා ආසනා වුට්ඨහිස්සාමිති ආදිං කත්වා යාව රුක්ඛමූලා

නික්බිසාමිති ඔකාසවසෙන වුත්තා. ඉමස්මිඤ්ඤෙව පුබ්බණ්ඩසමයං අරියධම්මං ආහරිස්සාමිති ආදිං කත්වා යාව ගිම්හෙනි කාලවසෙන වුත්තා. පුරිමෙ වයොබන්ධෙනිආදයො වයවසෙන වුත්තා. තත්ථ ආසනා න වුට්ඨනිස්සාමිති නිසින්නාසනා න උට්ඨනිස්සාමි. අඩ්ඨයොගාති නිකුණ්ඩගෙනා. පාසාදාති දීඝපාසාදා. හම්මියාති මුණ්ඩවිජදනගෙනා. ගුහායාති පංසුගුහාය. ලෙණාති මරියාදණ්ණවිජද්දා පබ්බතලෙණා. කුටියාති උල්ලිත්තාදිකුටියා. කුටාගාරාති කණ්ණිකං ආරොපෙත්වා කතගෙහතො. අට්ටාති ද්වාරට්ටාලකා. මාළාති වට්ටගෙනා. උද්දණ්ඩො නාම එකො පතිස්සයවිසෙසො. “තිජදනගෙනො” තිපි එකෙ. උපට්ඨානසාලාති සන්තිපාතසාලා හොජනසාලා වා. මණ්ඩපාදයො පාකටායෙව. අරියධම්මන්ති අනවජ්ජධම්මං, අරියානං වා බුද්ධපච්චෙකබුද්ධබුද්ධසාවකානං ධම්මං. ආහරිස්සාමිති මම චිත්තසම්පං ආනයිස්සාමි සිලෙන. සමාහරිස්සාමිති විසෙසෙන ආනයිස්සාමි සමාධිනා. අධිගච්ඡිස්සාමිති පටිලාභවසෙන ගම්ස්සාමි තද්ධිගෙන. එස්සයිස්සාමිති චුච්ඡිස්සාමි මග්ගෙන. සච්ඡිකරිස්සාමිති පච්චක්ඛං කරිස්සාමි එලෙන. අථ වා සොතාපත්තිමග්ගෙන ආහරිස්සාමි. සකදාගාමිමග්ගෙන සමාහරිස්සාමි, අනාගාමිමග්ගෙන අධිගච්ඡිස්සාමි, අරහත්තමග්ගෙන එස්සයිස්සාමි, පච්චෙකබ්බණෙන සච්ඡිකරිස්සාමි. ද්විසුපි නයෙසු එස්සයිස්සාමිති නාමකායෙන නිබ්බානං චුච්ඡිස්සාමිති අත්ථො.

අපුට්ඨොති මූලපදං, තස්ස අපුච්ඡිතොති අත්ථො. අපුච්ඡිතොති අජානාපිතො. අයාචිතොති අනායාචිතො. අනජ්ඣෙසිතොති අනාණාපිතො, “න ඉච්ඡිතො” ති එකෙ. අපසාදිතොති න පසාදාපිතො. පාවදතීති කථයති. අහමස්මිති අහං අස්මි හවාමි. ජාතියා වාති ඛත්තියබ්බාභ්මණජාතියා වා. ගොත්තෙන වාති ගොතමාදිගොත්තෙන වා. කොලපුත්තියෙන වාති කුලපුත්තභාවෙන වා. වණ්ණපොක්ඛරතාය වාති සරීරසුන්දරතාය වා. ධනෙන වාති ධනසම්පත්තියා වා. අජ්ඣෙතෙන වාති අජ්ඣායකරණෙන වා. කම්මායතනෙන වාති කම්මමෙව කම්මායතනං, තෙන කම්මායතනෙන, කසිගොරක්ඛකම්මාදිනා වා. සිප්පායතනෙන වාති ධනුසිප්පාදිනා වා. විජ්ජාට්ඨානෙන වාති අට්ඨාරසවිජ්ජාට්ඨානෙන වා. සුතෙන වාති බහුස්සුතගුණෙන වා. පටිභානෙන වාති කාරණාකාරණපටිභානසම්බන්ධාකාරණෙන වා. අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙන වා වත්ථුනාති ජාතිආදීනං එකෙකෙන වත්ථුනා වා.

උච්චා කුලාති ඛත්තියබ්බාභ්මණකුලා, එතෙන ජාතිගොත්තමහත්තං දීපෙති. මහාභොගකුලාති ගහපතිමහාසාලකුලා, එතෙන අඩ්ඨමහත්තං දීපෙති. උළාරභොගකුලාති අවසෙසවෙස්සාදිකුලා, එතෙන පහුතජාතරූපරජතාදිං දීපෙති. වණ්ඩාලාපි හි උළාරභොගා හොත්ති. ඤාතොති පාකටො. යස්සස්සිති පරිවාරසම්පන්නො. සුත්තන්තිකොති සුත්තන්තෙ නියුත්තො. විනයධරොති විනයපිටකධරො. ධම්මකථිකොති ආභිධම්මිකො. ආරඤ්ඤිකොතිආදයො ධුතඬගපුබ්බධගමපටිපත්තිදස්සනත්ථං වුත්තා. පට්ඨමස්ස ඤානස්ස ලාභීතිආදයො රූපාරූපඅට්ඨසමාපත්තියො දස්සෙත්වා පටිවෙධදස්සනවසෙන වුත්තා. පාවදතීති

මූලපදං. කපෙතීති “පිටකාවරියොස්මී”ති කථයති. භණතීති “ධුතඬිගිකොමිහී”ති පාකටං කරොති. දීපයතීති “රූපජ්ඣානං ලාභීමිහී”ති පරිදීපයති. වොහරතීති “අරූපජ්ඣානං ලාභීමිහී”ති වාකායහෙදං කරොති.

බන්ධකුසලාති පඤ්චස්ස බන්ධෙස්ස සලක්ඛණසාමඤ්ඤලක්ඛණෙස්ස ඡෙකා, ඤාතතීරණපභානවසෙන කුසලාති අත්ථො. ධාතුආයතනපට්ඨවසමුප්පාදාදීස්ස පි එසෙව නයො. නිබ්බානකුසලාති නිබ්බානෙ ඡෙකා. අනරියානන්ති න අරියානං. එසො ධම්මොති එසො සභාවො. බාලානන්ති අපණ්ඩිතානං. අසප්පුරිසානන්ති න සොහනපුරිසානං. අත්තාති අත්තානං.

18. සත්තොති රාගාදිකිලෙස්සපසමෙන සත්තො. තථා අභිනිබ්බුතත්තො. ඉති’හන්ති සීලෙස්ස අකත්ථමානොති “අභමස්මි සීලසම්පන්නො”තිආදිනා නයෙන ඉති සීලෙස්ස අකත්ථමානො, සීලනිමිත්තං අත්තුපනායිකං වාචං අභාසමානොති චුත්තං හොති. තමරියධම්මං කුසලා වදන්තීති තස්ස තං අකත්ථනං “අරියධම්මො එසො”ති බුද්ධාදයො බන්ධාදිකුසලා වදන්ති. යස්සුස්සදා නත්ථි කුභිඤ්චි ලොකෙති යස්ස ඛිණාසවස්ස රාගාදයො සත්තුස්සදා කුභිඤ්චි ලොකෙ නත්ථි. තස්ස තං අකත්ථනං “අරියධම්මො එසො”ති එවං කුසලා වදන්තීති සම්බන්ධො.

සත්තොති මූලපදං. රාගස්ස සම්තත්තාති රඤ්ජනලක්ඛණස්ස රාගස්ස සම්තභාවෙන. දොසාදීස්ස පි එසෙව නයො. විජ්ඣාතත්තාති සබ්බපරිලාභානං ඤාපිතත්තා. නිබ්බුතත්තාති සබ්බසත්තාපානං නිබ්බාපිතභාවෙන. විගතත්තාති සබ්බාකුසලාභිසංඛාරානං විගතභාවෙන දුරභාවෙන. පටිපස්සද්ධත්තාති සබ්බාකාරෙන අභබ්බුප්පත්තිකභාවෙන. සත්තන්තං ධම්මානං භින්නත්තා භික්ඛුති උපරි වත්තබ්බානං සත්තධම්මානං භින්නත්වා ධීතභාවෙන භික්ඛු. සක්කායදිට්ඨිවිච්ඡිකිච්ඡාසීලබ්බතපරාමාසොති ඉමෙ තයො කිලෙසා සොනාපත්තිමග්ගෙන භින්නා, රාගො දොසොති ඉමෙ ද්වෙ කිලෙසා ඔළාරිකා සකදාගාමිමග්ගෙන භින්නා, තෙ එව අණුසහගතා අනාගාමිමග්ගෙන භින්නා, මොහො මානොති ඉමෙ ද්වෙ කිලෙසා අරහත්තමග්ගෙන භින්නා. අවසෙසෙ කිලෙසෙ දස්සෙතුං “භින්නාස්ස හොන්ති පාපකා අකුසලා ධම්මා”ති ආහ. සංකිලෙසිකාති කිලෙසපච්චයා. පොනොභවිකාති පුනබ්භවදායිකා. සදරාති කිලෙසදරථා එත්ථ සන්තීති සදරා. “සද්දරා”තිපි පාඨො, සහදරථාති අත්ථො. දුක්ඛවිපාකාති ඵලකාලෙ දුක්ඛදායිකා. ආයතිං ජාතිජරාමරණයාති අනාගතෙ ජාතිජරාමරණස්ස පච්චයා.

පජ්ජෙන කතෙන අත්තනාති ගාථාය අයං පිණ්ඩත්ථො – යො අත්තනා භාවිතෙන මග්ගෙන පරිනිබ්බානං ගතො, කිලෙසපරිනිබ්බානං පත්තො, පරිනිබ්බානගතත්තා එව ව විනිශ්ඤ්ජකඬ්ඛො, විපත්තිසම්පත්තිභානිචුද්ධිඋච්ඡේදසස්සතඅපුඤ්ඤපුඤ්ඤප්පහෙදං භවඤ්ච විභවඤ්ච විජ්ජභාය මග්ගවාසං චුසිතවා ඛිණපුනබ්භවොති එතෙසං ථුතිවචනානං අරහො සො භික්ඛුති.

ඉතිහාසික, ඉදහන්කීති දුට්ටො පාටො. ඉතිති පදසන්ධිආදයො සන්ධාය
 “ඉදහ” න්ති පායං න රොවෙන්ති. තත්ථ ඉතිති යං චුත්තං. පදසන්ධිති පදානං සන්ධි
 පදසන්ධි, පදසටනන්ති අත්ථො. පදසංසග්ගොති පදානං එකිභාවො. පදපාරිපූරිති
 පදානං පරිපූරණං ද්විත්තං පදානං එකිභාවො. අක්ඛරසමවායොති එකිභූතොපි
 අපරිපුණ්ණොපි හොති, අයං න එවං. අක්ඛරානං සමවායො සන්නිපාතො හොතිති
 දස්සනත්ථං “අක්ඛරසමවායො” ති ආහ. බ්‍යඤ්ජනසිලිට්ඨතාති
 බ්‍යඤ්ජනසමුච්චයො පදමිති චුත්තානං බ්‍යඤ්ජනානං අත්ථබ්‍යඤ්ජනානං
 අත්ථබ්‍යන්තිකාරණානං වා මධුරභාවත්තා පායස්ස මුදුභාවො. පදානුපුබ්බතා
 මෙතන්ති පදානං අනුපුබ්බතාවො පදානුපුබ්බතා, පදපටිපාටිභාවොති අත්ථො.
 මෙතන්ති එතං. කතමන්ති චෙ? ඉතිති ඉදං. මෙතන්ති එත්ථ ම-කාරො
 පදසන්ධිවසෙන චුත්තො. කත්ථි හොතිති “අභමස්මි සීලසම්පන්නො” ති අත්තානං
 උක්කංසෙත්වා කට්ඨසීලො හොති. කත්ථකීති චුත්තනයෙන කට්ඨයති. විකත්ථකීති
 විවිධා කට්ඨයති. කත්ථනාති කට්ඨා. ආරතොති දුරතො රතො. විරතොති
 යානසඬකන්තිවසෙන විගතභාවෙන රතො. පටිවිරතොති තතො නිවත්තිත්වා
 සබ්බකාරෙන වියුත්තො හුත්වා රතො. තත්ථ පිසාවං විය දිස්වා පලාතො ආරතො.
 හත්ථිමිති මද්දන්තෙ විය පරිධාවිත්වා ගතො විරතො. යොධසම්පහාරං විය
 පොටෙත්වා මද්දෙත්වා ගතො පටිවිරතො.

බිණ්ණසවස්සාති බිණ්ණකිලෙසාසවස්ස. කම්මුස්සදොති
 පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරඅපුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරආනෙඤ්ජාභිසඬ්ඛාරසඬ්ඛාතානං කම්මානං
 උස්සදො උස්සන්තතා. යස්සිමෙති යස්ස බිණ්ණසවස්ස ඉමෙ උස්සදා.

19. එවං බිණ්ණසවපට්ඨන්ති. දස්සෙත්වා ඉදානි දිට්ඨිගතිකානං තිත්ථියානං
 පට්ඨන්තිඤ්ච දස්සෙන්නො ආහ “පකප්පිතා සඬ්ඛතා” ති. තත්ථ පකප්පිතාති
 පරිකප්පිතා. සඬ්ඛතාති පච්චයාභිසඬ්ඛතා. යස්සාති යස්ස කස්සචි දිට්ඨිගතිකස්ස.
 ධම්මාති දිට්ඨියො. පුරක්ඛතාති පුරතො කතා. සන්තිති සංවිජ්ජන්ති. අච්චදාතාති
 අවොදාතා. යදත්තති පස්සති ආනිසංසං, තං නිස්සිතො කුප්පපට්ච්චසන්තින්ති
 යස්සෙනෙ දිට්ඨිධම්මා ‘පුරක්ඛතා අවොදාතා සන්ති, සො එවංවිට්ඨො යස්මා අත්තති
 තස්සා දිට්ඨියා දිට්ඨධම්මිකඤ්ච සක්කාරාදිං, සම්පරාධිකඤ්ච ගතිවිසෙසාදිං
 ආනිසංසං සම්පස්සති, තස්මා තඤ්ච ආනිසංසං, තඤ්ච කුප්පතාය ව
 පට්ච්චසමුප්පන්නතාය ව සම්මුතිසන්නිතාය ව කුප්පපට්ච්චසන්තිසඬ්ඛාතං දිට්ඨිං
 නිස්සිතො ව හොති. සො තං නිස්සිතත්තා අත්තානං වා උක්කංසෙය්‍ය, පරෙ වා
 වම්භෙය්‍ය අභූතෙහිපි ගුණදොසෙහි.

සඬ්ඛතාති මූලපදං. සඬ්ඛතාති පච්චයෙහි සමාගන්ත්වා කතා. උපසග්ගවසෙන
 පදං වඬ්ඪිතං. අභිසඬ්ඛතාති පච්චයෙහි අභිකතා. සණ්ඨපිතාති පච්චයවසෙනෙව
 සම්මා යපිතා. අනිච්චාති හුත්වා අභාවෙන. පට්ච්චසමුප්පන්නාති වත්ථාරම්මණං
 පට්ච්ච උප්පන්නා. බයධම්මාති කමෙන බයසභාවා. වයධම්මාති පවත්තිවසෙන
 පරිභායනසභාවා. විරාගධම්මාති අනිවත්ති හුත්වා විගච්ඡනසභාවා. නිරොධධම්මාති

නිරුජ්ඣනසභාවා, අනුප්පත්තිධම්මා හුත්වා නිරුජ්ඣනසභාවානි අත්ථො.
දිට්ඨිගතිකස්සානි ද්වාසට්ඨිදිට්ඨියො ගහෙත්වා යීතපුග්ගලස්ස.

පුරෙක්ඛාරානි පුරෙ කතා. තණ්හාධජොති උස්සාපිතට්ඨෙන තණ්හාධජො,
තණ්හාපටාකා අස්ස අත්ථිති තණ්හාධජො. පුරෙවාරිකට්ඨෙන තණ්හා එව කෙතු
අස්සානි තණ්හාකෙතු. තණ්හාධිපතෙයොයානි ඡන්දාධිපතිවසෙන, තණ්හා
අධිපතිතො ආගතානි වා තණ්හාධිපතෙයොයා, තණ්හාධිපති වා එතස්ස අත්ථිති
තණ්හාධිපතෙයොයා. දිට්ඨිධජාදිසුපි එසෙව නයො. අවොදාතානි අපරිසුද්ධා.
සංකිලිට්ඨානි සයං කිලිට්ඨා. සංකිලෙසිකානි තපනීයා.

ද්වෙ ආනිසංසෙ පස්සතිති ද්වෙ ගුණෙ දක්ඛති. දිට්ඨධම්මිකඤ්ච ආනිසංසන්ති
ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ පච්චක්ඛධම්මානිසංසඤ්ච. සම්පරායිකන්ති පරලොකෙ
පත්තබ්බං ආනිසංසඤ්ච. යංදිට්ඨිකො සත්ථා භොතීති සත්ථා යථාලද්ධිකො භවති.
තංදිට්ඨිකා සාවකා භොන්තීති තස්ස වචනං සුඤ්ඤානා සාවකාපි තථාලද්ධිකා
භොන්ති. සක්කරොන්තීති සක්කාරජපත්තං කරොන්ති. ගරුං කරොන්තීති
ගරුකාරජපත්තං කරොන්ති. මානෙන්තීති මනසා පියායන්ති. පුජෙන්නීති
චතුපච්චයාහිභාරපුජාය පුජෙන්නි. අපචිතිං කරොන්තීති අපචිතිජපත්තං කරොන්ති.
තත්ථ යස්ස වත්තාරො පච්චයෙ සක්කරිත්වා සුඅභිසංඛිතෙ පණීතෙ කත්වා දෙන්ති,
සො සක්කතො. යස්මිං ගරුභාවං පට්ඨපෙත්වා දෙන්ති, සො ගරුකතො. යං මනසා
පියායන්ති, සො මානිතො. යස්ස සබ්බමිපෙනං කරොන්ති, සො පුජිතො. යස්ස
අභිවාදනපච්චුපට්ඨානඅඤ්ජලිකම්මාදිවසෙන පරමනිපච්චකාරං කරොන්ති, සො
අපචිතො. කෙචි “සක්කරොන්ති කායෙන, ගරුං කරොන්ති වාචාය, මානෙන්නි
චිත්තෙන, පුජෙන්නි ලාභෙනා”ති වණ්ණෙයන්ති. අලං නාගත්තාය වානි නාගභාවාය
නාගරාජභාවාය වා අලං පරියත්තං. සුපණ්ණත්තාය වානි සුපණ්ණරාජභාවාය.
යක්ඛත්තාය වානි යක්ඛසෙනාපතිභාවාය. අසුරත්තාය වානි අසුරභාවාය.
ගන්ධබ්බත්තාය වානි ගන්ධබ්බදෙවසට්ඨෙ නිබ්බත්තභාවාය. මහාරාජත්තාය වානි
චතුත්තං මහාරාජානං අඤ්ඤතරභාවාය. ඉන්ද්‍රත්තාය වානි සක්කභාවාය.
බ්‍රහ්මත්තාය වානි බ්‍රහ්මකායිකාදීනං අඤ්ඤතරභාවාය. දෙවත්තාය වානි
සම්මුතිදෙවාදීනං අඤ්ඤතරභාවාය. සුද්ධියානි පරිසුද්ධභාවාය අලං පරියත්තං.
විසුද්ධියානි සබ්බමලරහිතඅච්චන්තපරිසුද්ධභාවාය. පරිසුද්ධියානි සබ්බාකාරොන
පරිසුද්ධභාවාය.

තත්ථ තිරච්ඡානගොනියං අධිපච්චත්තං සුද්ධියා. දෙවලොකෙ අධිපච්චත්තං
විසුද්ධියා. බ්‍රහ්මලොකෙ අධිපච්චත්තං පරිසුද්ධියා. චතුරාසීතිකජපසභස්සානි
අතික්කම්ත්වා මුච්චනත්ථං මුත්තියා. අන්තරායාභාවෙන මුච්චනත්ථං විමුත්තියා.
සබ්බාකාරොන මුත්තියා පරිමුත්තියා. සුඡ්ඤ්ඤානීති තස්මිං සමයෙ පබ්බජිතභාවෙන
සුද්ධිං පාපුණන්ති. විසුඡ්ඤ්ඤානීති පබ්බජ්ජං ගහෙත්වා පටිපත්තියා යුත්තභාවෙන
විවිධෙන සුඡ්ඤ්ඤානීති. පරිසුඡ්ඤ්ඤානීති නිජ්ජන්ති. පාපෙත්වා සබ්බාකාරොන
සුඡ්ඤ්ඤානීති. මුච්චන්ති තෙසං සමයන්තරධම්මෙන. විමුච්චන්ති එතස්ස සත්ථුනො
ඔවාදෙන. පරිමුච්චන්ති එතස්ස සත්ථුනො අනුසාසනෙන. සුඡ්ඤ්ඤානීතිආදයො

අනාගතවසෙන වුත්තා. ආයතිං ඵලපාටිකඛ්ඛිති අනාගතෙ
විපාකඵලමාකඛ්ඛමානො. ඉදං දිට්ඨිගතිකානං ඉච්ඡාමත්තං. දිට්ඨිගතඤ්ඤි
ඉජ්ඣමානං නිරයං වා තිරච්ඡානායොනිං වා නිජ්ජාදෙති.

අව්චන්තසන්නීති අතිඅන්තනිස්සරණසන්නී. තදඛිගසන්නීති
පයමජ්ඣානාදිගුණඛිගෙන නිවරණාදිඅගුණඛිගං සමෙතීති ඥානං තදඛිගසන්නී.
සම්මුතිසන්නීති සමාහාරවසෙන දිට්ඨිසන්නී. තා විභාගතො දස්සෙතුං “කතමා
අව්චන්තසන්නී”තිආදිමාහ. අමතං නිබ්බානාන්ති ඵවමාදයො හෙට්ඨා
වුත්තත්ථායෙව. පයමං ඥානං සමාපන්නස්ස නිවරණා සන්නා හොන්තීති
ඵවමාදයො අන්තො අප්පනායං අතිසයවසෙන වුත්තා. අපි ව සම්මුතිසන්නී ඉමස්මිං
අත්ථෙ අධිජ්ජෙතා, සන්නීති ඉතරෙ ද්වෙ සන්නියො පටික්ඛිපිත්වා
සම්මුතිසන්නිමෙව දිපෙති. කුප්පසන්නින්ති විපාකජනකවසෙන පරිවත්තනවසෙන
චලසන්නිං. පකුප්පසන්නින්ති විසෙසෙන චලසන්නිං. ඵරිතසන්නින්ති
කම්පනසන්නිං. සමෙරිතසන්නින්ති විසෙසෙන කම්පිතසන්නිං. චලිතසන්නින්ති
තස්සෙව වෙවචනං. සට්ඨිතසන්නින්ති පිළිතසන්නිං. සන්නිං නිස්සිතොති
දිට්ඨිසඛ්ඛාතං සන්නිං නිස්සිතො. අස්සිතොති ආස්සිතො විසෙසෙන නිස්සිතො.
අල්ලිතොති එකිභූතො.

20. ඵවං නිස්සිතෙ තාව “දිට්ඨිනිවෙසා...පෙ.... ආදියති ව ධම්ම”න්ති තත්ථ
දිට්ඨිනිවෙසාති ඉදංසච්චාහිනිවෙසසඛ්ඛාතාති දිට්ඨිනිවෙසනාති. න හි
ස්ථාතිවත්තාති සුඛෙන අතිවත්තිතඛ්ඛා න හොන්ති. ධම්මෙසු නිව්ඡෙය්‍ය
සමුග්ගහිතන්ති ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතෙසු තං තං සමුග්ගහිතං අහිනිවිට්ඨධම්මං.
නිව්ඡිනිත්වා පවත්තා දිට්ඨිනිවෙසා න හි ස්ථාතිවත්තාති වුත්තං හොති. තස්මා නරො
තෙසු නිවෙසනෙසු, නිරස්සති ආදියති ව ධම්මන්ති යස්මා න හි ස්ථාතිවත්තා, තස්මා
නරො තෙසුයෙව දිට්ඨිනිවෙසනෙසු
අප්පිලගොසිලකුක්කුරසිලපඤ්චාතපමරුජ්ජපාතඋක්කුටිකප්පධානකණ්ටකාපස්ස
යාදිහෙදං සත්ථාරං ධම්මක්ඛානං ගණාදිහෙදඤ්ච තං තං ධම්මං නිරස්සති ව ආදියති
ව ජහති ව ගණහාති ව වනමක්කටො විය තං තං සාබන්ති වුත්තං හොති.

ඵවං නිරස්සන්තො ව ආදියන්තො ව අනවට්ඨිතවිත්තන්තා අසන්නෙහිපි
ගුණදොසෙහි අත්තනො වා පරස්ස වා යසායසං උප්පාදෙය්‍ය. දුරතිවත්තාති
අතික්කම්තුං දුක්ඛා. දුක්තරාති දුඋත්තරා. දුප්පතරා දුස්සමතික්කමා දුබ්බිනිවත්තාති
උපසග්ගෙන වඩ්ඪිතා.

නිව්ඡිනිත්වාති සස්සතවසෙන නිව්ඡයං කත්වා. විනිව්ඡිනිත්වාති අත්තවසෙන
නානාවිධෙන විනිව්ඡයං කත්වා. විචිනිත්වාති පරියෙසිත්වා. පච්චිනිත්වාති
අත්තනියවසෙන සබ්බාකාරෙන පරියෙසිත්වා. “නිවිනිත්වා විච්චිනිත්වා”තිපි
පායො. ඔධිග්ගාහොති අවධිසිත්වා ගාහො. බ්ලග්ගාහොති කොට්ඨාසවසෙන ගාහො
“බ්ලසො විහජිත්වා”තිආදිසු (දී. නි. 2.378; ම. නි. 1.111) විය. වරග්ගාහොති
උත්තමගාහො. කොට්ඨාසග්ගාහොති අවයවවසෙන ගාහො. උච්චයග්ගාහොති

රාසිවසෙන ගාහො. සමුවිවයග්ගාහොති කොට්ඨාසවසෙන රාසිවසෙන ව ගාහො. ඉදං සච්චන්ති ඉදමෙව සභාවං. තච්ඡන්ති තථභාවං අවිපරිතසභාවං. තථන්ති විපරිණාමරහිතං. භූතන්ති විජ්ජමානං. යාථාවන්ති යථාසභාවං. අවිපරිතන්ති න විපරිතං.

නිරස්සතීති නිඅස්සති වික්ඛිපති. පරච්චිජ්න්දනාය වාති පරෙහි විස්සජ්ජාපනෙන. අනභිසම්භුණන්තො වාති අසම්පාපුණන්තො වා අසක්කොන්තො වා විස්සජ්ජෙති. පරො චිච්ජන්දෙතීති අඤ්ඤො වියොගං කරොති. නත්ථෙත්ථාති නත්ථි ඵත්ථ. සීලං අනභිසම්භුණන්තොති සීලං අසම්පාදෙන්තො. සීලං නිරස්සතීති සීලං විස්සජ්ජෙති. ඉතො පරෙසුපි ඵසෙව නයො.

21. යො පනායං සබ්බදිට්ඨිගතාදිදොසධුනනාය පඤ්ඤාය සමන්තාගතත්තා ධොනො, තස්ස ධොනස්ස හි...පෙ.... අනුපයො සො. කිං වුත්තං හොති? ධොනධම්මසමන්තාගමා ධොනස්ස ධුතසබ්බපාපස්ස අරහතො කත්ථවි ලොකෙ තෙසු තෙසු භවෙසු සංකප්පනා දිට්ඨි නත්ථි. සො තස්සා දිට්ඨියා අභාවා, යාය ව අත්තනා කතං පාපකම්මං පටිච්ඡාදෙන්තා තිත්ථියා මායාය වා මානෙන වා ඵවං අගතිං ගච්ඡන්ති, තම්පි මායඤ්ච මානඤ්ච පහාය ධොනො රාගාදීනං දොසානං කෙන ගච්ඡෙය්‍ය, දිට්ඨධම්මෙ සම්පරායෙ වා නිරයාදීසු ගතිවිසෙසෙසු කෙන සබ්බං ගච්ඡෙය්‍ය, අනුපයො සො, සො හි තණ්හාදිට්ඨිඋපයානං ද්විත්තං අභාවෙන අනුපයොති.

කිං කාරණාති කෙන කාරණෙන. ධොනා වුවචති පඤ්ඤාති ධොනා ඉති කිංකාරණා පඤ්ඤා කථියති. තාය පඤ්ඤාය කායදූවචරිතන්ති තාය වුත්තජ්ජකාරාය පඤ්ඤාය කායතො පවත්තං දුට්ඨු කිලෙසපුතිකත්තා වා චරිතන්ති කායදූවචරිතං. ධුතඤ්ච ධොතඤ්චාති කම්පිතඤ්ච ධොවිතඤ්ච. සන්ධොතඤ්චාති සම්මා ධොවිතඤ්ච. නිද්ධොතඤ්චාති විසෙසෙන සුට්ඨු නිද්ධොතඤ්ච. රාගො ධුතො වාතිආදයො චතුත්තං මග්ගානං වසෙන යොජෙතබ්බා.

සම්මාදිට්ඨියා මිච්ඡාදිට්ඨි ධුතා වාති මග්ගසම්පයුත්තාය සම්මාදිට්ඨියා මිච්ඡාදිට්ඨි කම්පිතා චලිතා ධොවිතා. සම්මාසඬකප්පාදීසුපි ඵසෙව නයො. වුත්තඤ්ඤෙනං “සම්මාදිට්ඨිකස්ස, හික්ඛවෙ, මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජිණ්ණා හොති” ති සුත්තං (අ. නි. 10.106; දී. නි. 3.360) විත්ථාරෙතබ්බං. සම්මාඤ්ඤාණෙනාති මග්ගසම්පයුත්තඤ්ඤාණෙන, පච්චවෙක්ඛණඤ්ඤාණෙන වා. මිච්ඡාඤ්ඤාණන්ති විපරිතඤ්ඤාණං අයාථාවඤ්ඤාණං, පාපකිරියාසු උපවිත්තාවසෙන පාපං කත්වා “සුකතං මයා” ති පච්චවෙක්ඛණාකාරෙන ව උජ්ජන්තො මොහො. සම්මාවිමුත්තියා මිච්ඡාවිමුත්තීති සමුවිජෙදවිමුත්තියා විපරිතා අයාථාවිමුත්තියෙව චෙතොවිමුත්තිසඤ්ඤිතා.

අරභා ඉමෙහි ධොනෙයොහි ධම්මෙහීති රාගාදීහි කිලෙසෙහි දුරෙ යිතො අරභා ඉමෙහි චුත්තජපකාරෙහි කිලෙසධොවනෙහි ධම්මෙහි උපෙනො හොති. ධොනොති ධොනො පුග්ගලො, තෙනෙව “සො ධුතරාගො”තිආදයො ආහ.

මායා වුව්වති වඤ්චනිකාවරියාති වඤ්චනකිරියං වඤ්චනකරණං අස්සා අත්ථිති වඤ්චනිකාවරියා. තස්ස පටිච්ඡාදනහෙතුති තෙසං දුච්චරිතානං අජපකාසනකාරණා. පාපිකං ඉච්ඡං පණ්දහතීති ලාමකං පත්ථනං පතිට්ඨාපෙති. “මා මං ජඤ්ඤා”ති ඉච්ඡතීති “මය්හං කතං පාපං පරෙ මා ජානිංසු”ති පච්චාසීසති. සඬකප්පෙතීති විතක්කං උජ්ජාදෙති. වාවං භාසතීති ජානංයෙව පණ්ණත්තිං වීතික්කමන්තො හික්ඛු භාරියං කරොති. “අම්භාකං වීතික්කමට්ඨානං නාම නත්ථි”ති උපසන්තො විය භාසති. කායෙන පරක්කමතීති “මයා කතං ඉදං පාපකම්මං මා කෙවි ජානිංසු”ති කායෙන වත්තං කරොති. විජ්ජමානදොසපටිච්ඡාදනතො වක්ඛුමොහනමායා අස්සාති මායාවි, මායාවිතො භාවො මායාවිතා. කත්වා පාපං පුන පටිච්ඡාදනතො අතිච්ච අස්සරති එතාය සත්තොති අච්චසරා. කායවාචාකිරියාහි අඤ්ඤථා දස්සනතො වඤ්චෙතීති වඤ්චනා. එතාය සත්තා නිකරොන්තීති නිකති, මිච්ඡා කරොන්තීති අත්ථො. “නාහං එවං කරොමි”ති පාපානං වික්ඛිපනතො නිකිරණා. “නාහං එවං කරොමි”ති පරිවජ්ජනතො පරිහරණා. කායාදීහි සංහරණතො ගුහනා. සමභාගෙන ගුහනා පරිගුහනා. තිණපණ්ණෙහි විය ගුථං කායවචිකම්මෙහි පාපං ඡාදෙතීති ඡාදනා. සබ්බතො භාගෙන ඡාදනා පරිච්ඡාදනා. න උත්තානිං කත්වා දස්සෙතීති අනුත්තානිකම්මං. න පාකටං කත්වා දස්සෙතීති අනාවිකම්මං. සුට්ඨ ඡාදනා වොච්ඡාදනා. කතපටිච්ඡාදනවසෙන පුනපි පාපස්ස කරණතො පාපකිරියා. අයං වුව්වතීති අයං කතපටිච්ඡාදනලක්ඛණා මායා නාම වුව්වති, යාය සමන්තාගතො පුග්ගලො හස්මපටිච්ඡන්තො විය අඬගාරො, උදකපටිච්ඡන්තො විය බාණු, පිලොතිකපලිවෙය්තං විය ව සත්ථං හොති.

එකවිධෙන මානොති එකපරිච්ඡෙදෙන එකකොට්ඨාසෙන මානො. යා විත්තස්ස උත්තතීති යා විත්තස්ස අබ්භුස්සාපනා, අයං මානොති අත්ථො. එත්ථ පුග්ගලං අනාමසිත්වා නිබ්බත්තිතමානොව චුත්තො.

අත්තුක්කංසනමානොති අත්තානං උපරි යපනමානො. පරවම්භනමානොති පරෙ ලාමකකරණමානො. ඉමෙ ද්වෙ මානා යෙභුයොන තථා පවත්තාකාරවසෙන චුත්තා.

“සෙයොහමස්මි”ති මානොති ජාතිආදීනි නිස්සාය “අහමස්මි සෙයො”ති උජ්ජන්තො මානො. සදිසමානාදීසුපි එසෙව නයො. එවම්මෙපි තයො මානා පුග්ගලවිසෙසං අනිස්සාය තථා පවත්තාකාරවසෙන චුත්තා. තෙසු එකෙකො තිණ්ණමිපි සෙයාසදිසහිතානං උජ්ජජ්ජති. තත්ථ “සෙයොහමස්මි”ති මානො සෙයාස්සෙව යාථාවමානො, සෙසානං අයාථාවමානො. “සදිසොහමස්මි”ති මානො සදිසස්සෙව යාථාවමානො, සෙසානං අයාථාවමානො. “හීනොහමස්මි”ති මානො හීනස්සෙව යාථාවමානො, සෙසානං අයාථාවමානො.

චතුර්විධය මානෝ ලොකධර්මවසෙන වුන්නෝ. පඤ්චවිධය මානෝ පඤ්චකාමගුණවසෙන වුන්නෝ. ඡන්ද්‍රිකා මානෝ චක්ඛාදිසම්පත්තිවසෙන වුන්නෝ. තත්ථ මානං ජනෙතීති මානං උප්පාදෙති.

සත්තවිධය මානනිද්දෙස මානෝති උන්නමො. අතිමානෝති “ජාතිආදීහි මයා සදිසො නත්ථි”ති අතික්කම්ත්වා මඤ්ඤනවසෙන උප්පන්නෝ මානෝ. මානාතිමානෝති “අයං පුබ්බෙ මයා සදිසො, ඉදානි අහං සෙට්ඨො, අයං භීතතරො”ති උප්පන්නෝ මානෝ. අයං භාරාතිභාරො විය පුරිමං සදිසමානං උපාදාය මානාතිමානෝ නාමාති දස්සෙතුං “මානාතිමානෝ”ති ආහ. ඔමානෝති භීතමානෝ. යො “භීතොහමස්මි”ති මානෝ නාම වුන්නෝ, අයං ඔමානෝ නාම. අපි චෙත්ථ “ත්වං ජාතිමා, කාකජාති විය තෙ ජාති. ත්වං ගොත්තවා, චණ්ඩාලගොත්තං විය තෙ ගොත්තං. තුය්හං සරො අත්ථි, කාකසරො විය තෙ සරො”ති එවං අත්තානං හෙට්ඨා කත්වා පවත්තනවසෙන අයං “ඔමානෝ”ති වෙදිතබ්බො.

අධිමානෝති චත්තාරි සච්චානි අප්පත්වා පත්තසඤ්ඤස්ස, චතුහි මග්ගෙහි කත්තබ්බෙ කිච්චෙ අකතෙයෙව කතසඤ්ඤස්ස, චතුසච්චධම්මෙ අනධිගතෙ අධිගතසඤ්ඤස්ස, අරහත්තෙ අසච්ඡිකතෙ සච්ඡිකතසඤ්ඤස්ස උප්පන්නෝ අධිගතමානෝ අධිමානෝ නාම. අයං පන කස්ස උප්පජ්ජති, කස්ස න උප්පජ්ජති? අරියසාවකස්ස තාව න උප්පජ්ජති. සො හි මග්ගඵලනිබ්බානපභීතකිලෙසාවසිට්ඨකිලෙසපච්චචෙක්ඛණෙන සඤ්ජාතසොමනස්සො අරියගුණපට්ඨෙට්ඨෙ නික්කඬ්ඛො, තස්මා සොනාපන්නාදිනං “අහං සකදාගාමි”තිආදිවසෙන මානෝ න උප්පජ්ජති, දුස්සිලස්ස ච න උප්පජ්ජති. සො හි අරියගුණාධිගමෙ නිරාසොච. සීලවතොපි පරිච්චත්තකම්මට්ඨානස්ස නිද්දාරාමතාදිමනුයුත්තස්ස න උප්පජ්ජති, පරිසුද්ධසීලස්ස පන කම්මට්ඨානෙ අප්පමත්තස්ස නාමරූපං චචත්ථපෙත්වා පච්චයපරිග්ගහෙන විනිශ්ඡකඬ්ඛස්ස තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා සඬ්ඛාරෙ සම්මසන්නස්ස ආරද්ධවිපස්සකස්ස උප්පජ්ජති, උප්පන්නෙ ච සුද්ධසමථලාභී සුද්ධවිපස්සනාලාභී චා අන්තරා යපෙති. සො හි දසපි වස්සානි වීසම්පි වස්සානි තිංසම්පි වස්සානි අසීතිපි වස්සානි කිලෙසසමුදාවාරං අපස්සන්නෝ “අහං සොනාපන්නෝ”ති චා “සකදාගාමි”ති චා “අනාගාමි”ති චා මඤ්ඤති, සමථවිපස්සනාලාභී පන අරහත්තෙයෙව යපෙති. තස්ස හි සමාධිබලෙන කිලෙසා වික්ඛම්භිතා, විපස්සනාබලෙන සඬ්ඛාරා සුපරිග්ගහිතා, තස්මා සට්ඨිපි වස්සානි අසීතිපි වස්සානි වස්සසත්ථිපි කිලෙසා න සමුදාවරන්ති, බිණ්ණසවස්සෙව චිත්තවාරො හොති. සො එවං දීඝරත්තං කිලෙසසමුදාවාරං අපස්සන්නෝ අන්තරා අට්ඨත්වාච “අරහා අහ”න්ති මඤ්ඤති.

අස්මිමානෝති රූපෙ අස්මිතිආදිනා නයෙන පඤ්චසු බන්ධෙසු “අහං රූපාදයො”ති උප්පන්නෝ මානෝ. මිච්ඡාමානෝති පාපකෙහි කම්මායතනසිප්පායතනවිජ්ජාට්ඨානසුතපටිභානසීලබ්බතෙහි, පාපිකාය ච දිට්ඨියා උප්පන්නෝ මානෝ. තත්ථ පාපකං කම්මායතනං නාම කෙවට්ටමච්ඡබන්ධනෙසාදානං කම්මං. පාපකං සිප්පායතනං නාම

මව්පියාලබ්‍යවිකල්පකරණය වෙව පාසලිකවිකල්පලාභනාදිය ව ඡෙකතා. පාපකං විජ්ජාධානං නාම යා කාචි පරුපසාතවිජ්ජා. පාපකං සුතං නාම භාරතයුද්ධසිතාහරණාදිපටිසංයුත්තං. පාපකං පටිභානං නාම දුබ්භාසිතයුත්තං කප්පනාටකවිලප්පනාදිපටිභානං. පාපකං සීලං නාම අපසීලං ගොසීලං. වතම්භි අපවතගොවතමෙව. පාපිකා දිට්ඨි පන ද්වාසට්ඨියා දිට්ඨිගතෙසු යාකාචි දිට්ඨි. අට්ඨවිධමානො උත්තානත්ථොයෙව.

නවවිධෙන මානනිද්දෙසෙ සෙය්‍යස්ස “සෙය්‍යාහමස්මි”තිආදයො නව මානා පුග්ගලං නිස්සාය වුත්තා. එත්ථ පන සෙය්‍යස්ස “සෙය්‍යාහමස්මි”ති මානො රාජානඤ්චෙව පබ්බජිතානඤ්ච උප්පජ්ජති. රාජා හි “රට්ඨෙන වා ධනවාහනෙනි වා කො මයා සදිසො අත්ථි”ති එතං මානං කරොති. පබ්බජිතොපි “සීලධුතඨිගාදිහි කො මයා සදිසො අත්ථි”ති එතං මානං කරොති.

සෙය්‍යස්ස “සදිසොහමස්මි”ති මානොපි එතෙසංයෙව උප්පජ්ජති. රාජා හි “රට්ඨෙන වා ධනවාහනෙනි වා අඤ්ඤාපුත්ති සද්ධිං මය්හං කිං නානාකරණං”න්ති එතං මානං කරොති. පබ්බජිතොපි “සීලධුතඨිගාදිහි අඤ්ඤාන භික්ඛුනා මය්හං කිං නානාකරණං”න්ති එතං මානං කරොති.

සෙය්‍යස්ස “භීතොහමස්මි”ති මානොපි එතෙසංයෙව උප්පජ්ජති. යස්ස හි රඤ්ඤො රට්ඨං වා ධනවාහනාදිහි වා නාතිසම්පන්නාති භොන්ති, සො “මය්හං රාජාති වොහාරසුඛමත්තකමෙව, කිං රාජා නාම අහ”න්ති එතං මානං කරොති. පබ්බජිතොපි අප්පලාහසක්කාරො “අහං ධම්මකථිකො, ඛුස්සුතො, මහාථෙරොති කථාමත්තමෙව, කිං ධම්මකථිකො නාමාහං, කිං ඛුස්සුතො නාමාහං, කිං මහාථෙරො නාමාහං, යස්ස මෙ ලාහසක්කාරො නත්ථි”ති එතං මානං කරොති.

සදිසස්ස “සෙය්‍යාහමස්මි”ති මානාදයො අමච්චාදිනං උප්පජ්ජන්ති. අමච්චො වා හි රට්ඨියො වා “භොගයානවාහනාදිහි කො මයා සදිසො අඤ්ඤො රාජපුරිසො අත්ථි”ති වා, “මය්හං අඤ්ඤාහි සද්ධිං කිං නානාකරණං”න්ති වා, “අමච්චොති නාමමෙව මය්හං, සාසවිජාදනමත්තම්භි මෙ නත්ථි, කිං අමච්චො නාමාහ”න්ති වා එතෙ මානෙ කරොති.

භීතස්ස “සෙය්‍යාහමස්මි”ති මානාදයො දාසාදිනං උප්පජ්ජන්ති. දාසො හි “මාතිතො වා පිතිතො වා කො මයා සදිසො අඤ්ඤො දාසො නාම අත්ථි, අඤ්ඤා ජීවිතුං අසක්කොන්තා කුච්ඡිහෙතු දාසො නාම ජාතා, අහං පන පචෙණ්ණාගතත්තා සෙය්‍යා”ති වා, “පචෙණ්ණාගතභාවෙන උභතොසුද්ධිකදාසත්තෙන අසුකදාසෙන නාම සද්ධිං කි මය්හං නානාකරණං”න්ති වා, “කුච්ඡිවසෙනාහං දාසඛ්‍යං උපගතො, මානාපිතුකොටියා පන මෙ දාසට්ඨානං නත්ථි, කිං දාසො නාම අහ”න්ති වා එතෙ මානෙ කරොති. යථා ව දාසො, එවං පුක්කුසවණ්ඩාලාදයොපි එතෙ මානෙ කරොන්තියෙව.

එත්ථ ව සෙයාස්ස “සෙයොහමස්මි” ති උප්පන්නමානොව යාථාවමානො,
 ඉතරෙ ද්වෙ අයාථාවමානා. තථා සදිසස්ස “සදිසොහමස්මි” ති, භීනස්ස
 “භීනොහමස්මි” ති උප්පන්නමානොව යාථාවමානො, ඉතරෙ ද්වෙ අයාථාවමානා.
 තත්ථ යාථාවමානා අරහත්තමග්ගවජ්ඣා, අයාථාවමානා සොතාපත්තිමග්ගවජ්ඣා.

එත්ථ ව සෙයාස්ස “සෙයොහමස්මි” ති මානො උත්තමස්ස උත්තමට්ඨෙත
 “අහං සෙයො” ති එවං උප්පන්නමානො, සෙයාස්ස “සදිසොහමස්මි” ති මානො
 උත්තමස්ස සමට්ඨෙත “අහං සදිසො” ති එවං උප්පන්නමානො. සෙයාස්ස
 “භීනොහමස්මි” ති මානො උත්තමස්ස ලාමකට්ඨෙත “අහං භීනො” ති එවං
 උප්පන්නමානො. එවං සෙයාමානො සදිසමානො භීනමානොති ඉමෙ තයො මානා
 සෙයාස්ස උප්පජ්ජන්ති. සදිසස්සාපි අහං සෙයො, සදිසො, භීනොති තයො මානා
 උප්පජ්ජන්ති. භීනස්සාපි අහං භීනො, සදිසො, සෙයොති තයො මානා
 උප්පජ්ජන්ති.

දසවිධමානනිද්දෙසෙ ඉධෙකච්චො මානං ජනෙතීති එකච්චො පුග්ගලො මානං
 ජනයති. ජාතියා වාති ඛත්තියභාවාදිජාතිසම්පත්තියා වා. ගොත්තෙන වාති
 ගොතමගොත්තාදිනා උක්කට්ඨගොත්තෙන වා. කොලපුත්තියෙන වාති
 මහාකුලභාවෙන වා. වණ්ණපොක්ඛරතාය වාති වණ්ණසම්පන්නසරීරතාය වා.
 සරීරඤ්ඨි “පොක්ඛර” න්ති වුවච්ඡි, තස්ස වණ්ණසම්පත්තියා අභිරූපභාවෙනාති
 අත්ථො. ධනෙන වාති ධනසම්පන්නභාවෙන වා, මය්හං නිධානගතස්ස ධනස්ස
 පමාණං නත්ථීති අත්ථො. අජ්ඣෙතෙන වාති අජ්ඣායනවසෙන වා.
 කම්මායතනෙන වාති “අවසෙසා සත්තා ඡින්නපක්ඛකාකසදිසා, අහං පන
 මහිද්ධිකො මහානුභාවො” ති වා, “අහං යං යං කම්මං කරොමි, තං තං
 සම්ප්ප්ඤ්ඤාති” ති වා එවමාදිනයප්පවත්තෙන කම්මායතනෙන වා. සිප්පායතනෙන වාති
 “අවසෙසා සත්තා නිසිප්පා, අහං සිප්පවා” ති එවමාදිනයප්පවත්තෙන
 සිප්පායතනෙන වා. විජ්ජාට්ඨානෙන වාති ඉදං භෙට්ඨා වුත්තනයමෙව. සුතෙන වාති
 “අවසෙසා සත්තා අප්පස්සුතා, අහං පන බහුස්සුතො” ති එවමාදිසුතෙන වා.
 පටිභානෙන වාති “අවසෙසා සත්තා අප්පටිභානා, මය්හං පන පටිභානප්පමාණං
 නත්ථී” ති එවමාදිපටිභානෙන වා. අඤ්ඤාතරඤ්ඤාතරෙන වා වත්ථුනාති අවුත්තෙන
 අඤ්ඤාත වත්ථුනා වා. යො එවරූපො මානොති මානකරණවසෙන මානො.
 මඤ්ඤාතා මඤ්ඤාතත්තන්ති ආකාරභාවනිද්දෙසො. උස්සිතට්ඨෙත උත්තති.
 යස්සුප්පජ්ජති, තං පුග්ගලං උත්තාමෙති උක්ඛිපිත්වා යපෙතීති උත්තාමො.
 සමුස්සිතට්ඨෙත ධජො. උක්ඛිපනට්ඨෙත චිත්තං සම්පග්ගණ්හාතීති සම්පග්ගාහො.
 කෙතු වුවච්ඡි බහුසු ධජෙසු අච්චුග්ගතධජො. මානොපි පුනස්සුතං උප්පජ්ජමානො
 අපරාපරෙ උපාදාය අච්චුග්ගතට්ඨෙත කෙතු වියාති කෙතු, තං කෙතුං ඉච්ඡතීති
 කෙතුකමාසං, තස්ස භාවො කෙතුකමාසතා. සා පන චිත්තස්ස, න අත්තනො. තෙන
 වුත්තං “කෙතුකමාසතා චිත්තස්සා” ති. මානසම්පයුත්තඤ්ඨි චිත්තං කෙතුං ඉච්ඡති,
 තස්ස භාවො, කෙතුසඬ්ඛාතො මානොති. ධොනො මායඤ්ච මානඤ්ච පභාය
 පජ්ඣිත්වා යො සො ධොනො අරහා භෙට්ඨා වුත්තනයෙන

විනෝදනබ්‍යන්තිකරණාදිවසෙන කිලෙසෙ පජහිත්වා යීනො, සො තෙන රාගාදිනා කිලෙසෙන ගවිජෙය්‍යා.

නෙරයිකොති වාති නිරයෙ නිබ්බත්තකසත්තොති වා. තිරච්ඡානයොනිකාදිසුපි එසෙව නයො. සො හෙතු නත්ථීති යෙන ජනකහෙතුනා ගතියාදිසු නිබ්බත්තෙය්‍යා, සො හෙතු නත්ථී. පච්චයොති තස්සෙව වෙවචනං. කාරණන්ති යානං. කාරණඤ්ඤි තදායත්තවුත්තිතාය අත්තනො ඵලස්ස යානන්ති වුවිවති. තස්මා යෙන හෙතුනා යෙන පච්චයෙන ගතියාදිසු නිබ්බත්තෙය්‍යා, තං කාරණං නත්ථී.

22. යො පන තෙසං ද්විත්තං උපයානං භාවෙන උපයො භොති, සො උපයො හි...පෙ.... දිට්ඨිමිධෙව සබ්බන්ති. තත්ථ උපයොති තණ්හාදිට්ඨිනිස්සිනො. ධම්මෙසු උපෙති වාදන්ති “රත්තො”ති වා “දුට්ඨො”ති වා එවං තෙසු තෙසු ධම්මෙසු උපෙති වාදං. අනුපයං කෙන කථං වදෙය්‍යාති තණ්හාදිට්ඨිප්පහානෙන පන අනුපයං බීණාසවං කෙන රාගෙන වා දොසෙන වා කථං “රත්තො”ති වා “දුට්ඨො”ති වා වදෙය්‍යා. එවං අනුපවජ්ජො ව සො කිං තිත්ථියා විය කතපට්ඨිඡාදකො භවිස්සතීති අධිප්පායො. අත්තා නිරත්තා න හි තස්ස අත්ථීති තස්ස හි අත්තදිට්ඨි වා උච්ඡෙදදිට්ඨි වා නත්ථී, ගහණමුඤ්චනං වාපි අත්තනිරත්තසඤ්ඤිතං නත්ථී. කිං කාරණා නත්ථීති වෙ? අධොසි සො දිට්ඨිමිධෙව සබ්බන්ති. යස්මා සො ඉධෙව අත්තභාවෙ ඤාණම්බුනා සබ්බදිට්ඨිගතං අධොසි පජහි විනෝදෙසිති අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි. තං සුත්වා රාජා අත්තමනො භගවන්තං අභිවාදෙත්වා පක්කාමීති.

රත්තොති වාති රාගෙන රත්තොති වා. දුට්ඨොති වාතිආදිසුපි එසෙව නයො. තෙ අභිසංඛාරා අප්පහීනාති යෙ පුඤ්ඤාපුඤ්ඤආනෙඤ්ජාභිසංඛාරා, තෙ අප්පහීනා. අභිසංඛාරානං අප්පහීනත්තාති තෙසං වුත්තප්පකාරානං කම්මාභිසංඛාරානං න පහීනභාවෙන. ගතියා වාදං උපෙතීති පඤ්චන්තං ගතීනං අඤ්ඤතරාය කථනං උපගච්ඡති. තෙනෙවාහ – “නෙරයිකොති වා...පෙ.... වාදං උපෙති උපගච්ඡති”ති. වදෙය්‍යාති කථෙය්‍යා. ගහිතං නත්ථීති ගහෙනබ්බං නත්ථී. මුඤ්චිතබ්බං නත්ථීති මුඤ්චිත්වා යීතත්තා මොචෙතබ්බං නත්ථී.

යස්සත්ථී ගහිතන්ති යස්ස පුග්ගලස්ස “අහං මමා”ති ගහිතං අත්ථී. තස්සත්ථී මුඤ්චිතබ්බන්ති තස්ස පුග්ගලස්ස මොචෙතබ්බං අත්ථී. උපරි පදානි පරිවත්තෙත්වා යොජෙතබ්බාති. ගහණං මුඤ්චනා සමතික්කන්තොති ගහණමොචනා අරහා අතික්කන්තො. බුද්ධිපරිහානිවිතිවත්තොති වඩ්ඪිඤ්ච පරිහානිඤ්ච අතික්කමිත්වා පවත්තො. සො වුට්ඨවාසොතිආදිං කත්වා ඤාණග්ගිනා දඩ්ඨානීති පරියොසානං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව. අධොසිති කන්තෙසි. ධුනි සන්ධුනි නිද්ධුනිති උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪිතං.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

දුට්ඨධ්මකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සුද්ධට්ඨකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

23. චතුත්ථෙ සුද්ධට්ඨකෙ පට්ඨගාථාය තාවත්ථො – න, භික්ඛවෙ, එවරුපෙන දස්සනෙන සුද්ධි හොති, අපි ච ඛො කිලෙසමලීනත්තා අසුද්ධං, කිලෙසරොගානං අධිගමා සරොගමෙව චන්දාහං බ්‍රාහ්මණං, අඤ්ඤං වා එවරුපං දිස්වා දිට්ඨිගතිකො ඛාලො අභිජානාති “පස්සාමි සුද්ධං පරමං අරොගං, තෙන ච දිට්ඨිසඬ්ඛාතෙන දස්සනෙන සංසුද්ධි නරස්ස හොති”ති, සො එවං අභිජානන්තො තං දස්සනං “පරම”න්ති ඤාත්වා තස්මිං දස්සනෙ සුද්ධානුපස්සි සමානො තං දස්සනං “මග්ගඤ්ඤාණං”න්ති පච්චෙති. තං පන මග්ගඤ්ඤාණං න හොති.

පරමං ආරොග්‍යප්පත්තන්ති උත්තමං නිබ්‍යාධිං පාපුණ්ත්වා යීතං.
තාණප්පත්තන්ති තථා පාලනප්පත්තං. ලෙණප්පත්තන්ති
නිලියනප්පත්තං. සරණප්පත්තන්ති පතිට්ඨාපත්තං, දුක්ඛනාසනං වා පත්තං.
අභයප්පත්තන්ති නිබ්භයභාවප්පත්තං. අවිචුතප්පත්තන්ති නිව්චලභාවං පත්තං.
අමතප්පත්තන්ති අමතං මහානිබ්බානං පත්තං. නිබ්බානප්පත්තන්ති වානචරභිතං
පත්තං.

අභිජානන්තොති විසෙසෙන ජානන්තො. ආජානන්තොති ආජානමානො.
විජානන්තොති අනෙකවිධෙන ජානමානො. පටිවිජානන්තොති තං තං පටිච්ච
විජානමානො. පටිච්ච්ඤාත්තොති හදයෙ කුරුමානො.

චක්ඛුච්ඤ්ඤාණං රූපදස්සනෙනාති චක්ඛුච්ඤ්ඤාණෙන රූපදස්සනං. ඤාණන්ති
පච්චෙතීති පඤ්ඤා ඉති සද්දහති. මග්ගොති පච්චෙතීති “උපායො”ති සද්දහති.
පථොති සඤ්චාරො. නීයානන්ති ගහෙත්වා යාතීති නීයානං. “නීයාන”න්ති වා
පායො.

24. “දිට්ඨෙත වෙ සුද්ධි”ති දුතියගාථා. තස්සත්ථො – තෙන
රූපදස්සනසඬ්ඛාතෙන දිට්ඨෙත යදි කිලෙසසුද්ධි නරස්ස හොති, තෙන වා
ඤ්ඤාණෙන සො යදි ජාතිආදිදුක්ඛං පජ්ඣාති, එවං සන්තෙ අරියමග්ගතො අඤ්ඤෙන
අසුද්ධිමග්ගෙනෙව සො සුප්ඤ්ඤාති, රාගාදීහි උපධිහි සඋපධිකො එව සමානො
සුප්ඤ්ඤාති චත්තබ්බතං ආපන්නො හොති, න ච එවං විධො සුප්ඤ්ඤාති. තස්මා දිට්ඨි හි
නං පාව තථා වදානං, සා නං දිට්ඨියෙව “මච්ඡාදිට්ඨිකො අය”න්ති කථෙති,
දිට්ඨිඅනුරූපං “සස්සතො ලොකො”ති ආදිනා නයෙන තථා තථා වදාතීති.

රාගෙන සහ චත්තතීති සරාගො, රාගවාති අත්ථො. සදොසොති ආදිසුපි එසෙව
නයො.

25. න බ්‍රාහ්මණොති තතියගාථා. තස්සත්ථො – යො පන බ්‍රාහ්මණපාපත්තා බ්‍රාහ්මණො හොති, සො මග්ගෙන අධිගතාසවක්ඛයො ඛිණාසවබ්‍රාහ්මණො අරියමග්ගඤ්ඤාණතො අඤ්ඤෙන අභිමඤ්ඤාසම්මතරූපසඤ්ඤානෙ දිට්ඨො, තථාච්චිධසද්දසඤ්ඤානෙ සුතෙ, අච්චිකම්මසඤ්ඤානෙ සීලෙ, හත්ථිවතාදිහෙදෙ වතෙ, පථවිආදිහෙදෙ මුතෙ ච උප්පත්තො මිච්ඡාඤ්ඤානෙ සුද්ධිං න ආහාති. සෙසමස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස වණ්ණහණනාය වුත්තං. සො හි තෙධාතුකපුඤ්ඤෙ සබ්බස්මිඤ්ච පාපෙ අනුපලිත්තො, කස්මා? තස්ස පහිනත්තා තස්ස අත්තදිට්ඨියා, යස්ස කස්සචි වා ගහණස්ස පහිනත්තා අත්තඤ්ජහො, පුඤ්ඤාභිසඤ්ඤානාදිනං අකරණතො “නයිධ පකුබ්බමානො”ති වුච්චති. තස්මා නං එවං පසංසන්නො ආහ. සබ්බස්සෙව වස්ස පුරිමපාදෙන සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො – පුඤ්ඤෙ ච පාපෙ ච අනුපලිත්තො අත්තඤ්ජහො නයිධ පකුබ්බමානො න බ්‍රාහ්මණො අඤ්ඤතො සුද්ධිමාහාති. නාති පටික්ඛෙපොති න ඉති පටිසෙධො.

බ්‍රාහ්මණා සබ්බපාපකානීති ගාථායත්ථො – යො චතුත්ථමග්ගෙන බ්‍රාහ්මණා සබ්බපාපකානි ධීතත්තො ධීතොඉච්චෙව වුත්තං හොති. බ්‍රාහ්මණපාපත්තා එව ච විමලො විමලභාවං බ්‍රහ්මභාවං සෙට්ඨභාවං පත්තො, පටිනිස්සට්ඨසමාධිවික්ඛෙපකරකිලෙසමලෙන අග්ගමග්ගඵලසමාධිනා සාධුසමාහිතො, සංසාරහෙතුසමතික්කමෙන සංසාරමතිච්ච පරිනිට්ඨිකච්චතාය කෙවලිති ච, තණ්හාදිට්ඨිහි අනිස්සිතත්තා අනිස්සිතොති ච, ලොකධම්මෙහි නිබ්බිකාරත්තා තාදීති ච පවුච්චති. එවං ථුතිරහො ස බ්‍රහ්මා සො බ්‍රාහ්මණොති.

අඤ්ඤත්‍ර සතිපට්ඨානෙහීති චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ මුඤ්චිත්වා. සම්මජ්ජධානාදිසුපි එසෙව නයො.

සත්තෙකෙ සමණබ්‍රාහ්මණාති එකච්චෙ ලොකසඤ්ඤානෙන “සමණබ්‍රාහ්මණා”ති ලද්ධවොහාරා සංවිජ්ජන්ති. දිට්ඨසුද්ධිකාති දිට්ඨොන සුද්ධිං ඉච්ඡමානා. තෙ එකච්චානං රූපානං දස්සන්ති එතෙ දිට්ඨසුද්ධිකා එතෙසං රූපාරම්මණානං ඔලොකනං. මඤ්ඤං පච්චෙන්නීති ඉද්ධිකාරණං බුද්ධිකාරණං සබ්බසම්පත්තිකාරණං පතිට්ඨාපෙන්නි. අමඤ්ඤං පච්චෙන්නීති අනිද්ධිකාරණං න බුද්ධිකාරණං න සම්පත්තිකාරණං පතිට්ඨාපෙන්නි. තෙ කාලතො වුට්ඨහිත්වාති එතෙ දිට්ඨාදිමඤ්ඤානා පුරෙතරමෙව උට්ඨහිත්වා. අභිමඤ්ඤානාති විසෙසෙන වුට්ඨිකාරණගතාති. රූපානි පස්සන්ති නානාවිධානි රූපාරම්මණානි දක්ඛන්ති. වාටකසකුණන්ති එවංනාමකං. චුස්සවෙච්චලට්ඨින්නි චුස්සනක්ඛන්තෙන උප්පන්නං තරුණබෙච්චලට්ඨිං. ගබ්හිනිත්ථින්නි සගබ්හං ඉත්ථිං. කුමාරකං බන්ධෙ ආරොපෙත්වා ගච්ඡන්ති තරුණදාරකං අංසෙ උස්සාපෙත්වා ගච්ඡමානං. පුණ්ණසට්ඨි උදකපුණ්ණසට්ඨි. රොහිතමච්ඡන්ති රත්තරොහිතමච්ඡං. ආජඤ්ඤරථන්ති සින්ධවයුත්තරථං. උසහන්ති මඤ්ඤං. ගොකපිලන්ති කපිලගාචිං.

පලාලපුඤ්ජන්ති ප්‍රසරාසිං. තක්කසටන්ති ගොතක්කාදිපුරිතවාටිං. රිත්තසටන්ති
 තුවිජසටං. නටන්ති නටකාදිං. “ධුත්තකිරිය”න්ති එකෙ. නග්ගසමණකන්ති
 නිව්වොළසමණං. බරන්ති ගද්‍රහං. බරයානන්ති ගද්‍රහයුත්තං වය්භාදිකං.
 එකයුත්තයානන්ති එකෙන වාහනෙන සංයුත්තං යානං. කාණන්ති
 එකක්ඛිඋහයක්ඛිකාණං. කුණන්ති හත්ථකුණං. බඤ්ජන්ති බඤ්ජපාදං තිරියගතපාදං.
 පක්ඛහන්ති පිට්ඨසප්පිං. ජිණ්ණකන්ති ජරාජිණ්ණං. බ්‍යාධිකන්ති බ්‍යාධිපිළිතං.
 මතන්ති කාලඬිකතං.

සුතසුද්ධිකාති සොතවිඤ්ඤාණෙන සුතෙන සුද්ධිං ඉච්ඡමානා. සද්දානං
 සවනන්ති සද්දාරම්මණානං සවනං. වඩ්ඪාති වාතිආදයො ලොකෙ
 පවත්තසද්දමත්තාති ගහෙත්වා චුත්තා. අමඬිගලං පන “කාණො”තිආදිනා තෙන
 තෙන නාමෙන චුත්තසද්දායෙව. “ඡින්ද”න්ති වාති හත්ථපාදාදිවිජින්නන්ති වා.
 “භින්ද”න්ති වාති සීසාදිහින්තන්ති වා. “දඩ්ඪ”න්ති වාති අග්ගිනා ඤාපිතන්ති වා.
 “නට්ඨ”න්ති වාති වොරාදිහි විනාසිතන්ති වා. “නත්ථි”ති වාති න විජ්ජතිති වා.

සීලසුද්ධිකාති සීලෙන විසුද්ධිං ඉච්ඡනකා. සීලමත්තෙනාති සංවරණමත්තෙන.
 සංයමමත්තෙනාති උපරමමත්තෙන. සංවරමත්තෙනාති ද්වාරථකනමත්තෙන.
 අවිතික්කමමත්තෙනාති න අතික්කමිතමත්තෙන. සමණො මුණ්ඩිකාපුත්තොති
 මාතිතො ලද්ධනාමං. සම්පන්නකුසලන්ති පරිපුණ්ණකුසලං. පරමකුසලන්ති
 උත්තමකුසලං. උත්තමපක්ඛිජ්ජත්තන්ති උත්තමං අරහත්තං පාපුණ්ණිකබ්බතං පත්වා
 ධීතං. අයොජ්ජන්ති පරාජෙතුං අසක්කුණෙය්‍යං සමණං.

වතසුද්ධිකාති සමාදානෙන වතෙන සුද්ධිං ඉච්ඡනකා. හත්ථිවතිකා වාති
 සමාදින්නං හත්ථිවතං එතෙසං අත්ථිති හත්ථිවතිකා, සබ්බහත්ථිකිරියං කරොන්තිති
 අත්ථො. කථං? “අජ්ජ පට්ඨාය හත්ථිහි කාතබ්බං කරිස්සාමි”ති එවං.
 උජ්ජන්නචිත්තා හත්ථිනං ගමනාකාරං තිට්ඨනාකාරං නිසීදනාකාරං සයනාකාරං
 උච්චාරපස්සාවකරණාකාරං, අඤ්ඤෙ හත්ථි දිස්වා සොණ්ඩං උස්සාපෙත්වා
 ගමනාකාරඤ්ච සබ්බං කරොන්තිති හත්ථිවතිකා. අස්සවතිකාදිසුපි ලබ්භමානවසෙන
 යථායොගං යොජෙතබ්බං. තෙසු අවසානෙ දිසාවතිකා වාති පුරත්ථිමාදිදිසානං
 නමස්සනවසෙන සමාදින්නදිසාවතිකා, එතෙසං චුත්තජ්ජකාරානං
 සමණබ්‍රාහ්මණානං වතසමාදානං සම්පජ්ජමානං හත්ථිආදිනං සහබ්‍යතං උපනෙති.
 සවෙ බො පනස්ස මිච්ඡාදිට්ඨි හොති “ඉමිනාහං සීලවතසමාදානබ්‍රහ්මවරියෙන
 දෙවො වා දෙවඤ්ඤතරො වා හොමි”ති විත්තයන්තස්ස නිරයතිරච්ඡානයොනීතං
 අඤ්ඤතරො හොතිති ඤාතබ්බං. චුත්තඤ්ඤෙතං භගවතා (ම. නි. 2.79) –

“ඉධ, පුණ්ණ, එකච්චො කුක්කුරවතං භාවෙති පරිපුණ්ණං
 අබ්බොකිණ්ණං, කුක්කුරසීලං භාවෙති පරිපුණ්ණං අබ්බොකිණ්ණං,
 කුක්කුරචිත්තං භාවෙති පරිපුණ්ණං අබ්බොකිණ්ණං, කුක්කුරාකප්පං භාවෙති
 පරිපුණ්ණං අබ්බොකිණ්ණං. සො කුක්කුරවතං භාවෙත්වා පරිපුණ්ණං
 අබ්බොකිණ්ණං, කුක්කුරසීලං භාවෙත්වා පරිපුණ්ණං අබ්බොකිණ්ණං,

කුක්කුරවිත්තං භාවෙත්වා පරිපුණ්ණං අබ්බොකිණ්ණං, කුක්කුරාකප්පං
 භාවෙත්වා පරිපුණ්ණං අබ්බොකිණ්ණං කායස්ස හෙදා පරං මරණා
 කුක්කුරානං සහබ්බතං උපපජ්ජති. සචෙ ඛො පනස්ස එවංදිට්ඨි හොති
 ‘ඉමිනාහං සිලෙන වා චතෙන වා තපෙන වා බ්‍රහ්මචරියෙන වා දෙවො වා
 භවිස්සාමි දෙවඤ්ඤතරො වා’ති, සාස්ස හොති මිච්ඡාදිට්ඨි. මිච්ඡාදිට්ඨිස්ස
 ඛො අහං, පුණ්ණං, ද්විත්තං ගතීතං අඤ්ඤතරං ගතිං වදාමි නිරයං වා
 තිරච්ඡානගොතිං වා. ඉති ඛො, පුණ්ණං, සම්පජ්ජමානං කුක්කුරවතං
 කුක්කුරානං සහබ්බතං උපනෙති, විපජ්ජමානං නිරයං’න්ති.

ගන්ධබ්බවතිකාදයො ගන්ධබ්බාදීනං සහබ්බතං උපගච්ඡන්තීති අත්ථො න
 ගහෙතබ්බො, මිච්ඡාදිට්ඨියා ගහිතත්තා නිරයතිරච්ඡානගොතිමෙව උපගච්ඡන්තීති
 ගහෙතබ්බො.

මුත්තසුද්ධිකාති චුසිතෙන සුද්ධිකා. පථවිං ආමසන්තීති සසම්භාරිකං මහාපථවිං
 කායෙන චුසන්ති. හරිතන්ති අල්ලනීලසද්දලං. ගොමයන්ති ගවාදිගොමයං.
 කච්ඡපන්ති අට්ඨිකච්ඡපාදිඅනෙකවිධං. ඵාලං අක්කමන්තීති අයඵාලං මද්දන්ති.
 තිලවාහන්ති තිලසකටං තිලරාසිං වා. චුස්සතිලං බාදන්තීති මඬිගලපටිසංයුත්තං තිලං
 බාදන්ති. චුස්සතෙලං මක්ඛෙන්තීති තථාරූපං තිලතෙලං සරීරබ්භඤ්ජනං කරොන්ති.
 දන්තකට්ඨන්ති දන්තපොණං. මත්තිකාය න්භායන්තීති කුඬිකුට්ඨාදිකාය
 සණ්භමන්තිකාය සරීරං උබ්බට්ටෙත්වා න්භායන්ති. සාටකං නිවාසෙන්තීති
 මඬිගලපටිසංයුත්තං වත්ථං පරිදහන්ති. වෙයනං වෙයෙන්තීති සිසවෙයනං
 පත්තුණ්ණාදිපටං සිසෙ යපෙන්ති පටිමුච්චන්ති.

තෙධාතුකං කුසලාභිසම්බාරන්ති කාමධාතුරූපධාතුඅරූපධාතුසු පටිසන්ධිදායකං
 කොසල්ලසම්භූතං පච්චයාභිසම්බාරං. සබ්බං අකුසලන්ති ද්වාදසවිධං
 අකොසල්ලසම්භූතං අකුසලං. යතොති යදා. තෙ දසවිධො පුඤ්ඤාභිසම්බාරො ව,
 ද්වාදසවිධො අපුඤ්ඤාභිසම්බාරො ව, චතුබ්බිධො ආනෙඤ්ජාභිසම්බාරො ව
 යථානුරූපං සමුච්ඡේදජ්ජහානෙන පහිනා හොන්ති. අත්තදිට්ඨිජහොති “එසො මෙ
 අත්තා”ති ගහිතදිට්ඨිං ජහො. ගාහං ජහොති “එසොහමස්මි”ති
 මානසම්පයුත්තගහණං ජහො. පුන අත්තඤ්ජහොති “එතං මමා”ති
 තණ්හාගහණවසෙන ව දිට්ඨිගහණවසෙන ව පරාමසිත්වා ගහිතං, පරතො
 ආමට්ඨඤ්ච, තස්මිං අහිනිවිට්ඨඤ්ච, බලවතණ්හාවසෙන ගිලිත්වා අජ්ඣෙධාසිතඤ්ච,
 බලවමුච්ඡිතඤ්ච. සබ්බං තං වත්තං හොතීතිආදයො චුත්තනායායෙව.

26. එවං “න බ්‍රාහ්මණො අඤ්ඤතො සුද්ධිමාහා”ති වත්වා ඉදානි යෙ
 දිට්ඨිගතිකා අඤ්ඤතො සුද්ධිං බ්‍රුවන්ති, තෙසං තස්සා දිට්ඨියා අනිබ්බාහකභාවං
 දස්සෙන්තො “පුරිමං පහායා”ති ගාථමාහ. තස්සත්ථො – තෙහි අඤ්ඤතො
 සුද්ධිවාදා සමානාපි යස්සා දිට්ඨියා අප්පහිනත්තා ගහණමුඤ්චනං හොති, තාය පුරිමං
 සත්ථාරාදිං පහාය අපරං නිස්සිතා, එජාසම්බාතාය තණ්හාය අනුගතා අභිභූතා

රාගාදිහෙදං න තරන්ති සඬිගං, තඤ්ච අතරන්තා තං තං ධම්මං උග්ගණ්හන්ති ච නිරස්සජන්ති ච මක්කටොව සාබන්ති.

පුරිමං සත්ථාරං පභායාති පුරිමගහිතං සත්ථුපටිඤ්ඤං චජ්ජෙත්වා. පරං සත්ථාරං නිස්සිතාති අඤ්ඤං සත්ථුපටිඤ්ඤං නිස්සිතා අල්ලිතා. පුරිමං ධම්මක්ඛානං පභායාතිආදිසුපි එසෙව නයො.

එජානුගාති තණ්හාය අනුගා. එජානුගතාති තණ්හාය අනුගතා. එජානුසටාති තණ්හාය අනුසටා පක්ඛන්දා වා. එජාය පන්තා පතිතාති තණ්හාය නිමුග්ගා ච නික්ඛිපිතා ව.

මක්කටොති වානරො. අරඤ්ඤෙති විපිනෙ. පචනෙති මහාවනෙ. වරමානොති ගච්ඡමානො. එවමෙවාති ඔපම්මසංසන්දනං. පුට්ඨි නානා. පුට්ඨිදිට්ඨිගතානිති නානාවිධාති දිට්ඨිගතාති. ගණ්හන්ති ච මුඤ්චන්ති වාති ගහණවසෙන ගණ්හන්ති ච චජනවසෙන මුඤ්චන්ති ව. ආදියන්ති ච නිරස්සජන්ති වාති පලිබොධං කරොන්ති ච විස්සජ්ජෙත්ති ච බිපන්ති ව.

27. පඤ්චමගාථාය ච සම්බන්ධො – යො ච සො “දිට්ඨි හි නං පාව තථා වදාන”න්ති චුත්තො, සො සයං සමාදායාති. තත්ථ සයන්ති සාමං. සමාදායාති ගහෙත්වා. වතානීති හත්ථිවතාදීති. උච්චාවචන්ති අපරාපරං, හීනපණිතං වා සත්ථාරතො සත්ථාරාදිං. සඤ්ඤාසත්තොති කාමසඤ්ඤාදිසු උග්ගො. විද්වා ච චෙදෙහි සමෙච්ච ධම්මන්ති පරමත්ථවිද්වා ච අරහා චතුහි මග්ගඤ්ඤාණචෙදෙහි චතුසච්චධම්මං අභිසමෙච්චාති. සෙසං පාකටමෙව.

සාමං සමාදායාති සයමෙව ගහෙත්වා. ආදායාති ආදියිත්වා ගණ්හිත්වා. සමාදායාති සම්මා ආදාය. ආදියිත්වාති පලිබොධං කර්වා. සමාදියිත්වාති සම්මා පලිබොධං කර්වා. ගණ්හිත්වාති අවිස්සජ්ජෙත්වා. පරාමසිත්වාති දස්සිත්වා. අභිනිවිසිත්වාති පතිට්ඨහිත්වා. කාමසඤ්ඤාදයො චුත්තනයා එව.

විද්වාති මෙධාවි. විජ්ජාගතොති විජානනභාවං ගතො. ඤාණීති පඤ්ඤාසම්පත්තො. විභාවීති ඤාණෙන විමංසකො. මෙධාවීති අනිච්චාදීහි තුලිතඤ්ඤාණො. පඤ්ඤාතිආදයො හෙට්ඨා චුත්තනයායෙව. චතුසච්චධම්මං විචිනාතිති ධම්මච්චයසම්බොජ්ඣකඬගො. බොජ්ඣකඬගත්ථො හෙට්ඨා චුත්තොව. විමංසාති චතුසච්චධම්මච්චිනනා පඤ්ඤාව. “විමංසා ධම්මචින්තනා”ති හි චුත්තා. විපස්සනාති මග්ගසම්පයුත්තා විචිධාකාරෙන පස්සනා පඤ්ඤාව. සම්මාදිට්ඨිති සොහනා පසට්ඨා සුන්දරා මග්ගසම්පයුත්තා සම්මාදිට්ඨි. තෙහි චෙදෙහිති එතෙහෙව චතුහි මග්ගඤ්ඤාණෙහි. අන්තගතොති ජාතිජරාමරණස්ස පරියොසානං ගතො. කොට්ඨතොතිආදයො හෙට්ඨා චුත්තනයාව. චෙදානං වා අන්තගතොති ජාතිතබ්බානං අවසානජ්ජත්තො. චෙදෙහි වා අන්තගතොති චතුහි

මග්ගඤ්ඤාණවෙදෙහි වට්ටදුක්ඛස්ස පරියන්තභාවෙන අන්තසංඛාරං නිබ්බානං ගතො. විදිතත්තාති විදිතභාවෙන ජාතිතභාවෙන.

වෙදානි විවෙය්‍ය කෙවලානීති ගාථාය අයමත්ථො – යො චතුහි මග්ගඤ්ඤාණවෙදෙහි කිලෙසක්ඛයං කරොන්තො ගතො, සො පරමත්ථතො වෙදගු නාම භොති. සොච සබ්බසමණුක්ඛානං සත්ථසඤ්ඤිතානි වෙදානි තායෙව මග්ගභාවනාය කිච්චතො අනිච්චාදිවසෙන විවෙය්‍ය. තත්ථ ඡන්දරාගප්පභානෙන තමෙව සබ්බං වෙදමනිච්ච යාපි වෙදපච්චයා, අඤ්ඤාථා වා උප්පජ්ජන්ති වෙදනා, තාසු සබ්බවෙදනාසු චිතරාගො භොති. තස්මා තමත්ථං දස්සෙන්තො “කිං පත්තිනමාහු වෙදගු”න්ති (සු. නි. 533) පුට්ඨො “ඉදං පත්තින”න්ති අවත්වා “වෙදානි විවෙය්‍ය...පෙ.... වෙදගු සො”ති ආහ. යස්මා වා යො පච්චයපඤ්ඤාය වෙදානි විවෙය්‍ය, තත්ථ ඡන්දරාගප්පභානෙන සබ්බං වෙදමනිච්ච වත්තති. සො සත්ථසඤ්ඤිතානි වෙදානි ගතො ඤාතො අතික්කන්තොව භොති. යො වෙදනාසු චිතරාගො, සොපි වෙදනාසඤ්ඤිතානි වෙදානි ගතො අතික්කන්තො, අතිවෙදනං ගතොතිපි වෙදගු. තස්මා තමපි අත්ථං දස්සෙන්තො “ඉදං පත්තින”න්ති අවත්වා “වෙදානි විවෙය්‍ය...පෙ.... වෙදගු සො”ති ආහ.

සමෙච්චාති ඤාණෙන සමාගන්ත්වා. අභිසමෙච්චාති ඤාණෙන පටිච්ඡික්ඛිත්වා. ධම්මන්ති චතුසච්චධම්මං. සබ්බෙ සංඛාරාති සබ්බෙ සප්පච්චයා ධම්මා. තෙ හි සංඛතසංඛාරා නාම. පච්චයෙහි සංඛගම්ම කරියන්තීති සංඛාරා, තෙ එවං පච්චයෙහි සංඛගම්ම කතන්තා “සංඛතා”ති විසෙසෙන්වා චුත්තා. “කම්මනිබ්බන්තා තෙභුමකරුපාරුපධම්මා අභිසංඛතසංඛාරා”ති (විසුද්ධි. 2.587) අට්ඨකථාසු චුත්තා. තෙහි “අනිච්චා වත සංඛාරා”තිආදීසු (දී. නි. 2.221, 272; සං. නි. 1.186) සංඛතසංඛාරෙසු සංඛගහං ගච්ඡන්ති. “අවිජ්ජාගතොයං, භික්ඛවෙ, පුරිසපුග්ගලො පුඤ්ඤඤ්ඤවෙ සංඛාරං අභිසංඛරොති”තිආදීසු (සං. නි. 2.51) අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරාව ආගතා. තෙභුමිකකුසලාකුසලචෙතනා අභිසංඛරණකසංඛාරා නාම. “යාවතිකා අභිසංඛාරස්ස ගති, තාවතිකං ගන්ත්වා අක්ඛාහතං මඤ්ඤෙ අට්ඨාසී”තිආදීසු (අ. නි. 3.15) ආගතං කායිකචෙතසිකචිරියං පයොගාභිසංඛාරො නාම. “සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධං සමාපන්නස්ස ඛො, ආචුසො විසාබ්, භික්ඛුනො පයමං නිරුජ්ඣති වච්ඡසංඛාරො, තතො කායසංඛාරො, තතො චිත්තසංඛාරො”තිආදීසු (ම. නි. 1.464) ආගතා චිත්තකච්චාරා වාවං සංඛරොන්තීති වච්ඡසංඛාරා, අස්සාසපස්සාසා කායෙන සංඛරියන්තීති කායසංඛාරා, සඤ්ඤා ච වෙදනා ච චිත්තෙන සංඛරියන්තීති චිත්තසංඛාරා. ඉධ පන සංඛතසංඛාරා අධිප්පෙතා. අනිච්චා හුත්වා අභාවට්ඨෙත. දුක්ඛා පටිපිළනට්ඨෙත. සබ්බෙ ධම්මාති නිබ්බානම්පි අත්තොකත්වා චුත්තා. අනත්තා අවසවත්තනට්ඨෙත. අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරාති එත්ථ යං පටිච්ච ඵලමෙති, සො පච්චයො. පටිච්චාති න චිතා, අපච්චක්ඛිත්වාති අත්ථො. එතීති උප්පජ්ජති වෙච පවත්තති වාති අත්ථො. අපිච උපකාරකට්ඨො පච්චයට්ඨො. අවිජ්ජා ච සා පච්චයො වාති අවිජ්ජාපච්චයො, තස්මා අවිජ්ජාපච්චයා. සංඛාරා සම්භවන්තීති නිබ්බන්තන්ති, එවං සම්භවන්තිසද්දස්ස සෙසපදෙහිපි යොජනා කාතබ්බා.

තත්ථ කතමා අවිජ්ජා? දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණං, දුක්ඛසමුදයෙ අඤ්ඤාණං,
 දුක්ඛනිරෝධෙ අඤ්ඤාණං, දුක්ඛනිරෝධගාමිනියා පටිපදාය අඤ්ඤාණං, පුබ්බන්තෙ
 අඤ්ඤාණං, අපරන්තෙ අඤ්ඤාණං, පුබ්බන්තාපරන්තෙ අඤ්ඤාණං,
 ඉදප්පච්චයනාපට්චසමුප්පන්තෙසු ධම්මෙසු අඤ්ඤාණං. කතමෙ සඬ්ඛාරා?
 පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරො අපුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරො ආනෙඤ්ජාභිසඬ්ඛාරො, කායසඬ්ඛාරො
 වච්ඡසඬ්ඛාරො චිත්තසඬ්ඛාරො, අට්ඨ කාමාවචරකුසලවෙනනා, පඤ්ච
 රූපාවචරකුසලවෙනනා පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරො, ද්වාදස අකුසලවෙනනා
 අපුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරො, චතස්සො අරූපාවචරකුසලවෙනනා ආනෙඤ්ජාභිසඬ්ඛාරො,
 කායසඤ්චෙනනා කායසඬ්ඛාරො, වච්ඡසඤ්චෙනනා වච්ඡසඬ්ඛාරො,
 මනෝසඤ්චෙනනා චිත්තසඬ්ඛාරො.

තත්ථ සීයා – කථං පනෙතං ජානිතබ්බං ‘‘ඉමෙ සඬ්ඛාරා අවිජ්ජාපච්චයා
 හොන්ති’’ති? අවිජ්ජාභාවෙ භාවතො. යස්ස හි දුක්ඛාදීසු අවිජ්ජාසඬ්ඛාතං අඤ්ඤාණං
 අප්පහිනං හොති, සො දුක්ඛෙ තාව පුබ්බන්තාදීසු ච අඤ්ඤාණෙන සංසාරදුක්ඛං
 සුඛසඤ්ඤාය ගහෙත්වා තස්සෙව හෙතුභූතෙ තිව්ධෙපි සඬ්ඛාරෙ ආරහති. සමුදයෙ
 අඤ්ඤාණෙන දුක්ඛහෙතුභූතෙපි තණ්හාපරික්ඛාරෙ සඬ්ඛාරෙ සුඛහෙතූතො
 මඤ්ඤමානො ආරහති. නිරෝධෙ පන මග්ගෙ ච අඤ්ඤාණෙන දුක්ඛස්ස
 අනිරෝධභූතෙපි ගතිවිසෙසෙ දුක්ඛනිරෝධසඤ්ඤාදී හුත්වා නිරෝධස්ස ච
 අමග්ගභූතෙසුපි යඤ්ඤාමරතපාදීසු නිරෝධමග්ගසඤ්ඤාදී හුත්වා දුක්ඛනිරෝධං
 පත්ථයමානො යඤ්ඤාමරතපාදිමුඛෙන තිව්ධෙපි සඬ්ඛාරෙ ආරහති.

අපි ච සො තාය චතුසු සච්චෙසු අප්පහිනාවිජ්ජනාය විසෙසනො
 ජාතිජරාරොගමරණාදිඅනෙකාදීනවචොකිණ්ණමපි පුඤ්ඤඵලසඬ්ඛාතං දුක්ඛං
 දුක්ඛතො අජානන්තො තස්ස අධිගමාය කායච්චිත්තසඬ්ඛාරහෙදං
 පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරං ආරහති දෙවච්ඡරකාමකො විය මරුප්පපාතං. සුඛසම්මතස්සාපි ච
 තස්ස පුඤ්ඤඵලස්ස අන්තෙ මහාපරිලාභජනිකං විපරිණාමදුක්ඛතං අප්පස්සාදතඤ්ච
 අපස්සන්තොපි තප්පච්චයං චුත්තප්පකාරමෙව පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරං ආරහති සලහො
 විය දීපසිඛාහිනිපාතං, මධුබිත්ථුගිද්ධො විය ච මධුලිත්තසත්ථධාරාලෙහනං.

කාමුපසෙවනාදීසු ච සවිපාකෙසු ආදීනවං අපස්සන්තො සුඛසඤ්ඤාය වෙච
 කිලෙසාභිභූතතාය ච ද්වාරත්තයප්පවත්තමපි අපුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරං ආරහති බාලො
 විය ගුථකීළනං, මරිතුකාමො විය ච විසබ්බදනං. ආරුප්පවිපාකෙසු වාපි
 සඬ්ඛාරවිපරිණාමදුක්ඛතං අනවබුජ්ඣමානො සස්සතාදිවිපල්ලාසෙන
 චිත්තසඬ්ඛාරභූතං ආනෙඤ්ජාභිසඬ්ඛාරං ආරහති දිසාමුල්ලො විය
 පිසාවනගරාහිමුඛමග්ගගමනං. එවං යස්මා අවිජ්ජාභාවතොව සඬ්ඛාරභාවො, න
 අභාවතො. තස්මා ජානිතබ්බමෙන ‘‘ඉමෙ සඬ්ඛාරා අවිජ්ජාපච්චයා හොන්ති’’ති.

එත්ථාහ – ගණ්හාම තාව එතං ‘‘අවිජ්ජා සඬ්ඛාරානං පච්චයො’’ති, කිං
 පනායමෙකාව අවිජ්ජා සඬ්ඛාරානං පච්චයො, උදාහු අඤ්ඤෙපි පච්චයා සන්තිති? කිං
 පනෙත්ථ යදි තාව එකාව, එකකාරණවාදො ආපජ්ජති. අථ අඤ්ඤෙපි සන්ති,

“අවිජ්ජාපච්චයා සඬබාරා” ති එකකාරණනිද්දෙසො නුපපජ්ජති? න නුපපජ්ජති.
කස්මා? යස්මා –

“එකං න එකතො ඉධ, නානෙකමනෙකතොපි නො එකං;
එලමත්ථි අත්ථි පන එක-හෙතුඵලදීපනෙ අත්ථො”. (විභ. අට්ඨ. 226,
සඬබාරපදනිද්දෙස; පටි. ම. අට්ඨ. 1.1.105; විසුද්ධි. 2.617);

භගවා හි කත්ථවි පධානත්තා, කත්ථවි පාකටත්තා, කත්ථවි අසාධාරණත්තා
දෙසනාවිලාසස්ස ව වෙනෙය්‍යානඤ්ච අනුරූපතො එකමෙව හෙතුං වා ඵලං වා
දීපෙති. තස්මා අයමිධ අවිජ්ජා විජ්ජමානෙසුපි අඤ්ඤෙසු
වත්ථාරම්මණසභජාතධම්මාදීසු සඬබාරකාරණෙසු “අස්සාදානුපස්සිතො තණ්හා
පච්චස්සති” ති (සං. නි. 2.52) ව, “අවිජ්ජාසමුදයා ආසවසමුදයො” ති (ම. නි. 1.104) ව
වචනතො අඤ්ඤෙසම්පි තණ්හාදීනං සඬබාරහෙතුනං හෙතූති පධානත්තා, “අවිද්වා,
හික්ඛවෙ, අවිජ්ජාගතො පුඤ්ඤාහිසඬබාරම්පි අහිසඬබරොති” ති පාකටත්තා,
අසාධාරණත්තා ව සඬබාරානං හෙතුභාවෙන දීපිතාති වෙදිතඛිබ්බා. එතෙනෙව ව
එකෙකහෙතුඵලදීපනපරිහාරවචනෙන සඬබත්ථ එකෙකහෙතුඵලදීපනෙ පයොජනං
වෙදිතඛිබ්බන්ති.

එත්ථාහ – එවං සන්තෙපි එකත්තානිට්ඨඵලාය සාවජ්ජාය අවිජ්ජාය කථං
පුඤ්ඤානෙඤ්ජාහිසඬබාරපච්චයත්තං යුජ්ජති? න හි නිම්බඛිජතො උච්ඡු
උජ්ජජ්ජති. කථං න යුජ්ජස්සති? ලොකස්මිඤ්ඤි –

“විරුද්ධො වා විරුද්ධො ව, සදිසාසදිසො තථා;
ධම්මානං පච්චයො සිද්ධො, විපාකා ඵව තෙ ව න”.

ඉති අයං අවිජ්ජා විපාකවසෙන එකත්තානිට්ඨඵලා, සභාවවසෙන ව සාවජ්ජාපි
සමානා සඬබෙසම්පි එතෙසං පුඤ්ඤාහිසඬබාරාදීනං යථානුරූපං
යානකිච්චසභාවවිරුද්ධාවිරුද්ධපච්චයවසෙන, සදිසාසදිසපච්චයවසෙන ව පච්චයො
හොතීති වෙදිතඛිබ්බා. අපි ව අයං අඤ්ඤෙසු පරියායො –

“චුතුපපාතෙ සංසාරෙ, සඬබාරානඤ්ච ලක්ඛණෙ;
යො පටිච්චසමුප්පන්න-ධම්මෙසු ව විමුය්හති.

“අහිසඬබරොති සො එතෙ, සඬබාරෙ තිව්ධෙ යතො;
අවිජ්ජා පච්චයො තෙසං, තිව්ධානම්පයං තතො.

“යථාපි නාම ජච්චන්ධො, නරො අපරිණායකො;
එකදා යාති මග්ගෙන, උම්මග්ගෙනාපි එකදා.

“සංසාරෙ සංසරං බාලො, තථා අපරිණායකො;
කරොති එකදා පුඤ්ඤං, අපුඤ්ඤමපි එකදා.

“යදා ව ඤත්වා සො ධම්මං, සච්චානි අභිසමෙස්සති;
තදා අවිජ්ජපසමා, උපසන්තො වරිස්සති” ති.

සඬ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණන්ති ජවිඤ්ඤාණකායා චක්ඛුවිඤ්ඤාණං
සොතවිඤ්ඤාණං සානවිඤ්ඤාණං ජීවිහාවිඤ්ඤාණං කායවිඤ්ඤාණං
මනෝවිඤ්ඤාණං. තත්ථ චක්ඛුවිඤ්ඤාණං කුසලවිපාකං අකුසලවිපාකන්ති දුට්ඨං.
තථා සොතසානජීවිහාකායවිඤ්ඤාණානි. මනෝවිඤ්ඤාණං පන ද්වෙ
විපාකමනෝධාතුයො, තිස්සො අහෙතුකවිපාකමනෝවිඤ්ඤාණධාතුයො, අට්ඨ
සහෙතුකවිපාකවිත්තානි, පඤ්ච රූපාවචරවිපාකවිත්තානි, චත්තාරි
අරූපාවචරවිපාකවිත්තානිති බාවිසතිට්ඨං. ඉති සබ්බානි
බාත්තිංසලොකියවිපාකවිඤ්ඤාණානි.

තත්ථ සීයා – කථං පනෙතං ජානිතබ්බං “ඉදං චුත්තජපකාරං විඤ්ඤාණං
සඬ්ඛාරපච්චයා හොති” ති? උපචිතකම්මාභාවෙ විපාකාභාවතො. විපාකඤ්ඤෙතං,
විපාකඤ්ච න උපචිතකම්මාභාවෙ උජ්ජජනි, යදි උජ්ජජනෙය්, සබ්බෙසං
සබ්බවිපාකානි උජ්ජජනෙය්, න ච උජ්ජජනන්තිති ජානිතබ්බමෙතං.
“සඬ්ඛාරපච්චයා ඉදං විඤ්ඤාණං හොති” ති. සබ්බමෙව හි ඉදං
පචත්තිපට්ඨසන්ධිවසෙන ද්වෙධා පචත්තති. තත්ථ ද්වෙ පඤ්චවිඤ්ඤාණානි, ද්වෙ
මනෝධාතුයො, සොමනස්සසහගතා අහෙතුකමනෝවිඤ්ඤාණධාතූනි ඉමානි තෙරස
පඤ්චවොකාරහවෙ පචත්තියංයෙව පචත්තන්ති. සෙසානි එකුනවිසති තීසු හවෙසු
යථානුරූපං පචත්තියමිපි පට්ඨසන්ධියමිපි පචත්තන්ති.

“ලද්ධජපච්චයමිති ධම්ම-මත්තමෙතං භවත්තරමුපෙති;
නාස්ස තතො සඬ්ඤන්ති, න තතො හෙතුං විනා හොති”.

ඉති හෙතං ලද්ධජපච්චයං රූපාරූපධම්මමත්තං උජ්ජජනමානං
“භවත්තරමුපෙති” ති වුච්චති, න සත්තො න ජීවො. තස්ස ච නාපි අතීතභවතො ඉධ
සඬ්ඤන්ති අත්ථි, නාපි තතො හෙතුං විනා ඉධ පාතුභාවො. එත්ථ ච පුරිමං චචනතො
වුති, පච්ඡිමං භවත්තරාදිපට්ඨසන්ධානතො පට්ඨසන්ධිති වුච්චති.

එත්ථාහ – නනු එවං අසඬ්ඤන්තිපාතුභාවෙ සති යෙ ඉමස්මිං මනුස්සත්තභාවෙ
බන්ධා, තෙසං නිරුද්ධත්තා, එලපච්චයස්ස ච කම්මස්ස තත්ථ අගමනතො,
අඤ්ඤස්ස අඤ්ඤතො ච තං එලං සීයා, උපභුඤ්ජකෙ ච අසති කස්ස තං එලං සීයා,
තස්මා න සුන්දරමිදං විධානන්ති? තත්ථිදං වුච්චති –

“සන්තානෙ යං එලං එතං, නාඤ්ඤස්ස න ච අඤ්ඤතො;
බීජානං අභිසඬ්ඛාරො, එතස්සත්ථස්ස සාධකො.

“එලස්සුජ්ජත්තියා එව, සිද්ධා භුඤ්ජකසම්මුති;
එලුජ්ජාදෙන රුක්ඛස්ස, යථා එලති සම්මුති” ති.

යොපි වදෙයා “එවං සන්තෙපි එතෙ සඬ්ඛාරා විජ්ජමානා වා එලස්ස පච්චයා සිග්ගං, අවිජ්ජමානා වා. යදි ව විජ්ජමානා, පවත්තික්ඛණ්ණෙයෙව නෙසං විපාකෙන භවිතබ්බං. අථ අවිජ්ජමානා, පවත්තිතො පුබ්බෙ පච්ඡා ව නිව්චං එලාවහා සිග්ග” න්ති. සො එවං වත්තබ්බො –

“කතත්තා පච්චයා එතෙ, න ව නිව්චං එලාවහා;
පාටිභොගාදිකං තත්ථ, වෙදිතබ්බං නිදස්සන” න්ති.

විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපන්ති ඉධ වෙදනාසඤ්ඤාසඬ්ඛාරක්ඛන්ධා නාමං, වත්තාරි මහාභූතානි චතුත්තඤ්ච මහාභූතානං උපාදායරූපං රූපං. අභාවකගබ්භසෙයාකානං අණ්ඩජානඤ්ච පටිසන්ධික්ඛණ්ණෙ වත්ථුදසකං කායදසකන්ති විසති රූපරූපානි, තයො ව අරුපිනො ඛන්ධානි එතෙ තෙව්විසති ධම්මා “විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප” න්ති වෙදිතබ්බො. සභාවකානං භාවදසකං පක්ඛිපිත්වා තෙත්තිංස, ඔපපාතිකසත්තෙසු බ්‍රහ්මකායිකාදීනං පටිසන්ධික්ඛණ්ණෙ වක්ඛුසොතවත්ථුදසකානි ජීවිතින්ද්‍රියනවකඤ්චානි එකුනවත්තාලීස රූපරූපානි, තයො ව අරුපිනො ඛන්ධානි එතෙ ඛාවත්තාලීස ධම්මා “විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප” න්ති වෙදිතබ්බො. කාමභවෙ පන සෙසඔපපාතිකානං, සංසෙදජානං වා සභාවකපරිපුණ්ණායතනානං පටිසන්ධික්ඛණ්ණෙ වක්ඛුසොතසානජීවහාකායවත්ථුභාවදසකානීති සත්තති රූපරූපානි, තයො ව අරුපිනො ඛන්ධානි එතෙ තෙසත්තති ධම්මා “විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප” න්ති වෙදිතබ්බො. එස උක්කංසො, අවකංසෙන පන තංතංදසකවිකලානං තස්ස තස්ස වසෙන භාපෙත්වා භාපෙත්වා පටිසන්ධියං විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපසඬ්ඛා වෙදිතබ්බො. අරුපීනං පන තයොව අරුපිනො ඛන්ධා. අසඤ්ඤීනං රූපතො ජීවිතින්ද්‍රියනවකමෙවානි. එස තාව පටිසන්ධියං නයො.

පවත්තෙ පන සබ්බත්ථ රූපපවත්තිදෙසෙ පටිසන්ධිවිත්තස්ස ධීතික්ඛණ්ණෙ පටිසන්ධිවිත්තෙන සහ පවත්තඋතුතො උතුසමුට්ඨානං සුද්ධට්ඨකං පාතුභවති. පයමභවඬ්භතො පභුති විත්තසමුට්ඨානං සුද්ධට්ඨකං, සද්දපාතුභාවකාලෙ උතුතො වෙව චිත්තතො ව සද්දනවකං, කබලීකාරාහාරූපජීවීනං ආහාරසමුට්ඨානං සුද්ධට්ඨකන්ති එවං ආහාරසමුට්ඨානස්ස, සුද්ධට්ඨකස්ස, උතුචිත්තසමුට්ඨානානඤ්ච ද්විත්තං නවකානං වසෙන ඡබ්බිසතිවිධං, එකෙකචිත්තෙ තික්ඛන්තුං උජ්ජජ්ජමානං චුත්තකම්මසමුට්ඨානඤ්ච සත්තතිවිධන්ති ඡන්තචුතිවිධං රූපං, තයො ව අරුපිනො ඛන්ධානි නවනචුතිධම්මා යථාසම්භවං “විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූප” න්ති වෙදිතබ්බො.

තත්ථ සියා – කථං පනෙතං ජානිතබ්බං “පටිසන්ධිනාමරූපං විඤ්ඤාණපච්චයා භොති” ති? සුත්තතො යුත්තිතො ව. සුත්තෙ හි “චිත්තානුපරිවත්තිතො ධම්මා” තිආදිනා (ධ. ස. දුකමාතිකා 62) නයෙන බහුධා වෙදනාදීනං විඤ්ඤාණපච්චයනා සිද්ධා. යුත්තිතො පන –

“විත්තජෙන හි රූපෙන, ඉඳ දිට්ඨොන සිජ්ඣති;
අදිට්ඨස්සාපි රූපස්ස, විඤ්ඤාණං පච්චයො ඉතී” ති.

නාමරූපපච්චයා සලායතනන්ති නාමං වුත්තමෙව. ඉඳ පන රූපං නියමතො
චත්තාරි මහාභූතානි, ඡ වත්ථුනි, ජීවිතින්ද්‍රියන්ති එකාදසවිධං. සලායතනං පන
චක්ඛායතනං සොතසානජීවිහාකායමනායතනං.

තත්ථ සීයා – කථං පනෙතං ජානිතබ්බං “නාමරූපං සලායතනස්ස
පච්චයො” ති? නාමරූපභාවෙ භාවතො. තස්ස තස්ස හි නාමස්ස රූපස්ස ච භාවෙ තං
තං ආයතනං හොති, න අඤ්ඤාපාති.

සලායතනපච්චයා එස්සොති –

“ඡලෙව එස්සා සඬ්ඛෙපා, චක්ඛුසම්ඵස්සආදයො;
විඤ්ඤාණම්ච බාත්තිංස, විත්ථාරෙන භවන්ති තෙ”.

එස්සපච්චයා වෙදනාති –

“ද්වාරතො වෙදනා වුත්තා, චක්ඛුසම්ඵස්සජාදිකා;
ඡලෙව තා පහෙදෙන, ඉඳ බාත්තිංස වෙදනා”.

වෙදනාපච්චයා තණ්හාති –

“රූපතණ්හාදිහෙදෙන, ඡ තණ්හා ඉඳ දීපිතා;
එකෙකා තිවිධා තත්ථ, පචත්තාකාරතො මතා.

“දුක්ඛී සුඛං පත්ථයති, සුඛී භියොයාපි ඉච්ඡති;
උපෙක්ඛා පන සන්තත්තා, සුඛම්චිචෙව භාසිතා.

“තණ්හාය පච්චයා තස්මා, හොන්ති තිස්සොපි වෙදනා;
වෙදනාපච්චයා තණ්හා, ඉති වුත්තා මහෙසිනා” ති.

තණ්හාපච්චයා උපාදානන්ති චත්තාරි උපාදානානි කාමුපාදානං දිට්ඨුපාදානං
සීලබ්බතුපාදානං අත්තවාදුපාදානං. උපාදානපච්චයා භවොති ඉඳ කම්මභවො
අධිජ්ජෙතො, උපපත්තිභවො පන පදුද්ධාරවසෙන වුත්තො. භවපච්චයා ජාතීති
කම්මභවපච්චයා ජාති පටිසන්ධිබන්ධානං පාතුභවො.

තත්ථ සීයා – කථං පනෙතං ජානිතබ්බං “භවො ජාතියා පච්චයො” ති වෙ?
බාහිරපච්චයසමත්තෙපි භීතපණීතතාදිවිසෙසදස්සනතො. බාහිරානඤ්ඤි
ජනකජනනිසුක්කසොණිකාභාරාදීනං පච්චයානං සමත්තෙපි සත්තානං යමකානම්පි
සතං භීතපණීතතාදිවිසෙසො දිස්සති. සො ච න අහෙතුකො සබ්බදා ච සබ්බෙසඤ්ච
අභාවතො, න කම්මභවතො අඤ්ඤාහෙතුකො තදහිනිබ්බත්තකසත්තානං.

අප්‍රකාශිතසන්තානෙ අඤ්ඤස්ස කාරණස්ස අභාවතොති කම්මභවහෙතුකොව.
කම්මඤ්ඤි සත්තානං භීතපණිතතාදිවිසෙසස්ස හෙතු. තෙනාහ භගවා – “කම්මං
සත්තෙ විහජති යදිදං භීතපණිතතායා”ති (ම. නි. 3.289). තස්මා ජාතිතබ්බමෙන.
“භවො ජාතියා පච්චයො”ති.

ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්තිආදීසු යස්මා අසති ජාතියා ජරාමරණඤ්ඤෙව
සොකාදයො ව ධම්මා න භොන්ති, ජාතියා පන සති ජරාමරණඤ්ඤෙව
ජරාමරණසංඛාතදුක්ඛධම්මචුට්ඨස්ස බාලස්ස ජරාමරණාදිසම්බන්ධා වා තෙන
තෙන දුක්ඛධම්මෙන චුට්ඨස්ස අනභිසම්බන්ධා වා සොකාදයො ව ධම්මා භොන්ති.
තස්මා ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්ති. සමෙව්ව අභිසමෙව්ව ධම්මන්ති ඤාණෙන
සමාගන්ත්වා චතුසච්චධම්මං පටිවිජ්ඣන්වා.

එවං ද්වාදසපදිකං පච්චයාකාරජපවත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි විවට්ටවසෙන
අවිජ්ජාදීනං නිරොධදස්සනත්ථං “අවිජ්ජානිරොධා සංඛාරනිරොධොති සමෙව්ව
අභිසමෙව්ව ධම්ම”න්තිආදිමාහ. තත්ථ අවිජ්ජානිරොධාති අවිජ්ජාය
අනුප්පාදනිරොධා පුන අප්පවත්තිනිරොධෙන. සංඛාරනිරොධොති සංඛාරානං
අනුප්පාදනිරොධො භොති. එවං සෙසපදෙසුපි. ඉදං දුක්ඛන්තිආදයො පුබ්බෙ
චුත්තනායා එව. ඉමෙ ධම්මා අභිඤ්ඤායාති ඉමෙ තෙභූමකා ධම්මා
සභාවලක්ඛණාවබෝධවසෙන සොභනාකාරෙන, අධිකෙන ඤාණෙන වා සභාවතො
ජාතිතබ්බා. පරිඤ්ඤායාති සාමඤ්ඤලක්ඛණාවබෝධවසෙන,
කිච්චසමාපනවසෙන ව බ්‍යාපිත්වා ජාතිතබ්බා. ඉමෙ ධම්මා පහාතබ්බාති ඉමෙ
සමුදයපක්ඛිකා ධම්මා තෙන තෙන ගුණසිග්ගෙන පහාතබ්බා. භාවෙනබ්බාති
වඩ්ඪෙත්තබ්බා. සච්ඡිකාතබ්බාති පච්චක්ඛං කාතබ්බා. දුට්ඨා සච්ඡිකිරියා
පටිලාභසච්ඡිකිරියා ව ආරම්මණසච්ඡිකිරියා ව. ඡන්තං එස්සායතනානන්ති
චක්ඛාදීනං ඡන්තං ආයතනානං. සමුදයඤ්ඤෙව අත්ථසිග්ගමඤ්ඤාති උප්පාදඤ්ඤෙව
නිරොධඤ්ඤෙව.

භූරිපඤ්ඤාති භූරි වියාති භූරි, තාය භූරිපඤ්ඤාය සමන්තාගතො භූරිපඤ්ඤා.
මහාපඤ්ඤාතිආදීසු මහාපඤ්ඤාදීහි සමන්තාගතොති අත්ථො.

තත්‍රිදං මහාපඤ්ඤාදීනං නානත්තං – කතමා මහාපඤ්ඤා? මහන්තෙ අත්ථෙ
පරිග්ගණ්භාතීති මහාපඤ්ඤා. මහන්තෙ ධම්මෙ...පෙ.... මහන්තා නිරුත්තියො...
මහන්තාති පටිභානාති පරිග්ගණ්භාතීති මහාපඤ්ඤා. මහන්තෙ සීලක්ඛන්තෙ
පරිග්ගණ්භාතීති මහාපඤ්ඤා. මහන්තෙ සමාධික්ඛන්තෙ...පෙ....
පඤ්ඤාක්ඛන්තෙ... විමුත්තික්ඛන්තෙ... විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනක්ඛන්තෙ
පරිග්ගණ්භාතීති මහාපඤ්ඤා. මහන්තාති යානායානාති...පෙ....
මහාවිහාරසමාපත්තියො... මහන්තාති අරියසච්චානි... මහන්තෙ සතිපට්ඨානෙ...
සම්මප්පධානෙ... ඉද්ධිපාදෙ... මහන්තාති ඉන්ද්‍රියානි ... බලානි...
බොජ්ඣංගිනි... මහන්තෙ අරියමග්ගෙ... මහන්තාති සාමඤ්ඤඵලානි...
මහාඅභිඤ්ඤායො... මහන්තං පරමත්ථං නිබ්බානං පරිග්ගණ්භාතීති මහාපඤ්ඤා.

කතමා පුටුපඤ්ඤා? පුටුනානාබන්ධෙසු ඤාණං පවත්තනීති පුටුපඤ්ඤා.
 පුටුනානාධාතුසු...පෙ.... පුටුනානාආයතනෙසු... පුටුනානාපටිච්චසමුප්පාදෙසු...
 පුටුනානාසුඤ්ඤතමනුපලබ්භෙසු... පුටුනානාඅත්ථෙසු... ධම්මෙසු... නිරුත්තීසු...
 පටිභානෙසු... පුටුනානාසීලක්ඛන්ධෙසු...
 පුටුනානාසමාධිපඤ්ඤාවිමුත්තිවිමුත්තිඤාණදස්සනක්ඛන්ධෙසු...
 පුටුනානායානායානෙසු... පුටුනානාවිහාරසමාපත්තීසු... පුටුනානාඅරියසච්චෙසු...
 පුටුනානාසතිපට්ඨානෙසු... සම්මප්පධානෙසු... ඉද්ධිපාදෙසු... ඉන්ද්‍රියෙසු...
 බලෙසු... බොජ්ඣංගිගෙසු... පුටුනානාඅරියමග්ගෙසු... සාමඤ්ඤඵලෙසු...
 අභිඤ්ඤාසු... පුටුනානාජනසාධාරණෙ ධම්මෙ සමතික්කම්ම පරමත්ථෙ නිබ්බානෙ
 ඤාණං පවත්තනීති පුටුපඤ්ඤා.

කතමා භාසපඤ්ඤා? ඉධෙකච්චො භාසබහුලො වෙදබහුලො තුට්ඨිබහුලො
 පාමොජ්ජබහුලො සීලං පරිපුරෙති. ඉන්ද්‍රියසංවරං පරිපුරෙති. භොජනෙ
 මත්තඤ්ඤාතං...පෙ.... ජාගරියානුයොගං... සීලක්ඛන්ධං... සමාධික්ඛන්ධං...
 පඤ්ඤාක්ඛන්ධං... විමුත්තික්ඛන්ධං... විමුත්තිඤාණදස්සනක්ඛන්ධං පරිපුරෙතිති
 භාසපඤ්ඤා. භාසබහුලො...පෙ.... පාමොජ්ජබහුලො යානායානං පටිච්චිකම්මිති
 භාසපඤ්ඤා. භාසබහුලො විහාරසමාපත්තියො පරිපුරෙතිති භාසපඤ්ඤා.
 භාසබහුලො අරියසච්චානි පටිච්චිකම්මිති භාසපඤ්ඤා. සතිපට්ඨානො භාවෙති
 සම්මප්පධානො... ඉද්ධිපාදො... ඉන්ද්‍රියානි... බලානි... බොජ්ඣංගිගො...
 අරියමග්ගං භාවෙතිති භාසපඤ්ඤා, භාසබහුලො සාමඤ්ඤඵලානි සච්ඡිකරොතිති
 භාසපඤ්ඤා, අභිඤ්ඤායො පටිච්චිකම්මිති භාසපඤ්ඤා, භාසබහුලො පරමත්ථං
 නිබ්බානං සච්ඡිකරොතිති භාසපඤ්ඤා.

කතමා ජවනපඤ්ඤා? යං කිඤ්චි රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අජ්ඣත්තං වා
 බහිද්ධා වා ඔළාරිකං වා සුබ්බමං වා භීතං වා පණීතං වා යං දුරෙ සන්තිකෙ වා, සබ්බං
 රූපං අනිච්චතො ඛිජ්ජං ජවතිති ජවනපඤ්ඤා. දුක්ඛතො, අනත්තතො ඛිජ්ජං ජවතිති
 ජවනපඤ්ඤා. යා කාවි වෙදනා...පෙ.... යා කාවි සඤ්ඤා... යෙ කෙචි සඬබ්බාරා...
 යං කිඤ්චි විඤ්ඤාණං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං...පෙ.... යං දුරෙ සන්තිකෙ වා,
 සබ්බං විඤ්ඤාණං අනිච්චතො... දුක්ඛතො... අනත්තතො ඛිජ්ජං ජවතිති
 ජවනපඤ්ඤා. චක්ඛුං...පෙ.... ජරාමරණං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අනිච්චතො...
 දුක්ඛතො... අනත්තතො ඛිජ්ජං ජවතිති ජවනපඤ්ඤා.

රූපං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං අනිච්චං ඛයට්ඨෙන, දුක්ඛං භයට්ඨෙන,
 අනත්තා අසාරකට්ඨෙනාති තුලයිත්වා තීරයිත්වා විභාවයිත්වා විභූතං කත්වා
 රූපනිරොධෙ නිබ්බානෙ ඛිජ්ජං ජවතිති ජවනපඤ්ඤා. වෙදනා... සඤ්ඤා...
 සඬබ්බාරා... විඤ්ඤාණං... චක්ඛුං...පෙ.... ජරාමරණං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං
 අනිච්චං ඛයට්ඨෙන, දුක්ඛං භයට්ඨෙන, අනත්තා අසාරකට්ඨෙනාති
 තුලයිත්වා...පෙ.... විභූතං කත්වා ජරාමරණනිරොධෙ නිබ්බානෙ ඛිජ්ජං ජවතිති
 ජවනපඤ්ඤා.

රූපං අතීතානාගතපවිච්ඡේදනං අනිච්චං සඤ්ඤාං පටිච්චසමුප්පන්නං ඛයධම්මං වයධම්මං විරාගධම්මං නිරොධධම්මන්ති තුලයිත්වා...පෙ.... විභූතං කත්වා රූපනිරොධෙ නිබ්බානෙ ඛේපං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා. වෙදනා...පෙ.... සඤ්ඤා... සඤ්ඤා... විඤ්ඤාණං... චක්ඛුං...පෙ.... ජරාමරණං අතීතානාගතපවිච්ඡේදනං අනිච්චං...පෙ.... නිරොධධම්මන්ති තුලයිත්වා...පෙ.... විභූතං කත්වා ජරාමරණනිරොධෙ නිබ්බානෙ ඛේපං ජවතීති ජවනපඤ්ඤා.

කතමා තික්ඛපඤ්ඤා? ඛේපං කිලෙසෙ ඡන්දනීති තික්ඛපඤ්ඤා. උප්පන්නං කාමචිතක්කං නාධිවාසෙති. උප්පන්නං ඛ්‍යාපාදචිතක්කං... උප්පන්නං විහිංසාචිතක්කං... උප්පන්නුප්පන්නෙ පාපකෙ අකුසලෙ ධම්මෙ... උප්පන්නං රාගං... උප්පන්නං දොසං... මොහං... කොධං... උපනාහං... මක්ඛං... පළාසං... ඉස්සං... මච්ඡරියං... මායං... සායෙය්‍යං... ඵම්භං... සාරම්භං... මානං... අනිමානං... මදං... පමාදං... සබ්බෙ කිලෙසෙ... සබ්බෙ දූව්වරිතෙ... සබ්බෙ අභිසංඝරො... සබ්බෙ භවගාමිකම්මෙ නාධිවාසෙති පජහති විනොදෙති ඛ්‍යන්තීකරොති අනභාවං ගමෙතීති තික්ඛපඤ්ඤා. එකමිහි ආසනෙ චත්තාරො අරියමග්ගා, චත්තාරි ච සාමඤ්ඤඵලානි, චතස්සො ච පටිසම්භිදායො, ඡ අභිඤ්ඤායො අධිගතා භොන්ති සච්ඡිකතා එස්සිතා පඤ්ඤායාති තික්ඛපඤ්ඤා.

කතමා නිබ්බේධිකපඤ්ඤා? ඉධෙකච්චො සබ්බසංඝරොසු උබ්බෙගඛහුලො භොති උත්තාසඛහුලො උක්කණ්ඨනඛහුලො අරතිඛහුලො අනභිරතිඛහුලො ඛහිමුඛො න රමති සබ්බසංඝරොසු, අනිබ්බිද්ධපුබ්බං අපදාලිතපුබ්බං ලොභක්ඛන්ධං නිබ්බිජ්ඣති පදාලෙතීති නිබ්බේධිකපඤ්ඤා. අනිබ්බිද්ධපුබ්බං අපදාලිතපුබ්බං දොසක්ඛන්ධං...පෙ.... මොහක්ඛන්ධං... කොධං... උපනාහං...පෙ.... සබ්බෙ භවගාමිකම්මෙ නිබ්බිජ්ඣති පදාලෙතීති නිබ්බේධිකපඤ්ඤා.

28. ස සබ්බධම්මෙසු විසෙතිභූතො, යං කිඤ්චි දිට්ඨං ව සුතං මුතං වාති සො භූරිපඤ්ඤො ඛිණාසවො යං කිඤ්චි දිට්ඨං වා සුතං වා මුතං වා තෙසු සබ්බධම්මෙසු මාරසෙනං විනාසෙත්වා ධීතභාවෙන විසෙතිභූතො. තමෙව දස්සින්ති තං ඵව විසුද්ධදස්සිං. විවටං වරන්තන්ති තණ්හාජදනාදිවිගමෙන විවටං හුත්වා වරන්තං. කෙනිධ ලොකස්මි විකප්පයෙය්‍යාති කෙන ඉධ ලොකෙ තණ්හාකප්පෙන වා දිට්ඨිකප්පෙන වා කොචි විකප්පෙය්‍ය, තෙසං වා පහීනත්තා රාගාදිනා පුබ්බෙ චුත්තෙනාති.

කාමා තෙ පයමා සෙනාතිආදීසු වතුසු ගාථාසු අයමත්ථො – යස්මා ආදිතොව අගාරියභූතෙ සත්තෙ චත්ථුකාමෙසු කිලෙසකාමා මොහයන්ති, තෙ අභිභූයා අනගාරියභාවං උපගතානං පන්තෙසු වා සෙනාසනෙසු, අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙසු වා අධිකුසලෙසු ධම්මෙසු අරති උප්පජ්ජති. චුත්තඤ්ඤෙතං – “පබ්බජිතෙන ඛො, ආචුසො, අභිරති දුක්ඛරා”ති (සං. නි. 4.331). තතො තෙ පරපටිබද්ධජීවිකත්තා චූප්පිපාසා බාධෙති, තාය බාධිතානං පරියෙසනතණ්හා විත්තං කිලමයති, අථ තෙසං

කිලන්තවිත්තානං ථීනමිද්ධං ඔක්කමති තතො විසෙසමනධිගච්ඡන්තානං
 දුරභිසම්භවෙසු අරඤ්ඤවනපත්ථෙසු සෙනාසනෙසු විහරතං උත්තාසසඤ්ඤිතා භීරු
 ඡායති, තෙසං උස්සඬ්ඛිතපරිසඬ්ඛිතානං දීඝරත්තං විවෙකරසමනස්සාදයමානානං
 විහරතං “න සියා නු ඛො එස මග්ගො”ති පටිපත්තියං විචිකිච්ඡා උප්පජ්ජති, තං
 විනොදෙන්වා විහරතං අප්පමත්තකෙන විසෙසාධිගමෙන මානමක්ඛට්ඨිභා ඡායන්ති,
 තෙපි විනොදෙන්වා විහරතං තතො අධිකතරං විසෙසාධිගමං නිස්සාය
 ලාභසක්කාරසිලොකා උප්පජ්ජන්ති, ලාභාදිමුච්ඡිතා ධම්මපටිරූපකානි පකාසෙන්තා
 මිච්ඡායසං අධිගන්ත්වා තත්ථ ධීතා ඡාතිආදීහි අත්තානං උක්කංසෙන්ති, පරං
 වම්භෙන්ති. තස්මා කාමාදීනං පට්ඨමසෙනාදිභාවො වෙදිතඛිඛො.

එවමෙනං දසවිධං සෙනං උද්දිසිත්වා යස්මා සා කණ්ඞධම්මසමන්තාගතත්තා
 කණ්ඞස්ස නමුචිනො උපකාරාය සංවත්තති, තස්මා නං “තව සෙනා”ති
 නිද්දිසන්තො ආහ – “එසා නමුචි තෙ සෙනා, කණ්ඞස්සාහිප්පහාරිනී”ති. තත්ථ
 අහිප්පහාරිනී සමණබ්‍රාහ්මණානං සාතිනී නිප්පොථිනී, අන්තරායකරිනී අත්ථො. න
 නං අසුරො ජිනාති, ජෙත්වාච ලහතෙ සුඛන්ති එවං තව සෙනං අසුරො කායෙ ව
 ජීවිතෙ ව සාපෙක්ඛො පුරිසො න ජිනාති, සුරො පන ජිනාති, ජෙත්වාච මග්ගසුඛං
 ඵලසුඛඤ්ච අධිගච්ඡති.

යතො චතුහි අරියමග්ගෙහීති යදා චතුහි නිද්දොසනිඛිඛානමග්ගනසඬ්ඛාතෙහි
 මග්ගෙහි. මාරසෙනාති මාරස්ස සෙනා වචනකරා කිලෙසා. පටිසෙනිකරාති
 පටිපක්ඛකරා. ජිතා වාති පරාජයමානා හනිතා ව. පරාජිතා වාති නිග්ගහිතා ව.
 හග්ගාති හින්තා. විප්පලුග්ගාති චුණ්ණචුණ්ණා. පරම්මුඛාති විමුඛභාවං පාපිතා.
 විසෙනිභුතොති නික්කිලෙසො හුත්වා ධීතො.

වොදාතදස්සිත්ති ඛ්‍යවදාතදස්සිං. තානි ඡදනානීති එතානි
 තණ්හාදිකිලෙසඡදනානි. විචටානීති පාකට්ඨකතානි. විද්ධංසිතානීති ධීතට්ඨානතො
 අපහතානි. උග්ගාටිතානීති උප්පාටිතානි. සමුග්ගාටිතානීති විසෙසෙන උප්පාටිතානි.

29. න කප්පයන්තීති ගාථාය සම්බන්ධො අත්ථො ව – කිඤ්ච හියොයා? තෙ හි
 තාදිසා සන්තො ද්වින්තං කප්පානං පුරෙක්ඛාරානඤ්ච කෙනචි න කප්පයන්තී, න
 පුරෙක්ඛරොන්ති. පරමත්ථං අච්චන්තසුද්ධිං අධිගතත්තා අනච්චන්තසුද්ධිංයෙව
 අකිරියසස්සතදිට්ඨිං “අච්චන්තසුද්ධි”ති න තෙ වදන්ති. ආදානගන්ථං ගතිතං
 විසජ්ජාති චතුඛිඛිධම්පි රූපාදීනං ආදායකත්තා ආදානගන්ථං අත්තතො
 විත්තසන්තාතෙ ගථිතං ඛද්ධං අරියමග්ගසත්ථෙත විස්සජ්ජ ඡින්දිත්වා. සෙසං
 පාකට්ඨෙව.

අච්චන්තසුද්ධිත්ති අච්චන්තං පරමත්ථං සුද්ධිං. සංසාරසුද්ධිත්ති සංසාරතො
 සුද්ධිං. අකිරියදිට්ඨිත්ති කරොතො න කරියති පාපන්ති අකිරියදිට්ඨිං.
 සස්සතවාදන්ති “නිච්චො ධුචො සස්සතො”ති වචනං. න වදන්ති න කථෙත්ති.

ගන්ථානි නාමකායං ගන්ථෙත්ති, චුතිපටිසන්ධිවසෙන වට්ටස්මිං සටෙන්තිති ගන්ථා. අභිජ්ඣා ව සා නාමකායසටනවසෙන ගන්ථො වාති අභිජ්ඣාකායගන්ථො. භික්ෂුඛං බ්‍යාපාදයතිති බ්‍යාපාදො. බ්‍යාපාදො ව සො චුත්තනයෙන ගන්ථො වාති බ්‍යාපාදො කායගන්ථො. සීලබ්බතපරාමාසොති “ඉතො බහිද්ධා සමණ්‍යාග්මණානං සීලෙන සුද්ධි වතෙන සුද්ධි”ති (ධ. ස. 1143, 1222) පරතො ආමාසො. ඉදංසච්චාභිනිවෙසොති සබ්බඤ්ඤාභාසිතම්පි පටික්ඛිපිත්වා “සස්සතො ලොකො, ඉදමෙව සච්චං, මොසමඤ්ඤ”න්ති (ධ. ස. 1144) ඉමිනා ආකාරෙන අභිනිවෙසො ඉදංසච්චාභිනිවෙසො. අත්තනො දිට්ඨියා රාගොති අත්තනා අභිනිවිසිත්වා ගහිතාය දිට්ඨියා ඡන්දරාගො. පරවාදෙසු ආසාතොති පරස්ස වචනෙසු කොපො. අප්පච්චයොති අතුට්ඨාකාරො. අත්තනො සීලං වාති අත්තනා සමාදිත්තං ගොසීලාදිසීලං වා. අත්තනො දිට්ඨිති අත්තනා ගහිතා පරාමට්ඨා දිට්ඨි. තෙහි ගන්ථෙහිති එතෙහි චුත්තෙහි නාමකායසටනෙහි. රූපං ආදියන්තිති චතුසමුට්ඨානිකං රූපාරම්මණං ආදියන්ති ගණ්හන්ති. උපාදියන්තිති උපගන්ත්වා ගණ්හන්ති තණ්හාගහණෙන. පරාමසන්ති දිට්ඨිගහණෙන. අභිනිවිසන්ති මානගහණෙන. වට්ටන්ති තෙභූමකවට්ටං. ගන්ථෙති බන්ධනෙ.

වොසජ්ජිත්වා වාති සමමා විස්සජ්ජිත්වා වා. ගථිතෙති බන්ධනෙ. ගන්ථිතෙති ගන්ථනෙන ගන්ථිතෙ. විබන්ධෙති විසෙසෙන බන්ධෙ. ආබන්ධෙති අනෙකවිධෙන බන්ධෙ. පලිබුද්ධෙති අමුඤ්චිතෙ. බන්ධනෙ පොට්ඨිත්වාති තණ්හාමානදිට්ඨිබන්ධනානි පප්පොට්ඨිත්වා. විසජ්ජාති වජ්ජිත්වා.

ඉමෙ පන චත්තාරො ගන්ථෙ කිලෙසපටිපාටියාපි ආහරිතුං වට්ටති, මග්ගපටිපාටියාපි – කිලෙසපටිපාටියා අභිජ්ඣාකායගන්ථො අරහත්තමග්ගෙන පභියති, බ්‍යාපාදො කායගන්ථො අනාගාමිමග්ගෙන, සීලබ්බතපරාමාසො කායගන්ථො ඉදංසච්චාභිනිවෙසො කායගන්ථො සොතාපත්තිමග්ගෙන. මග්ගපටිපාටියා සීලබ්බතපරාමාසො කායගන්ථො ඉදංසච්චාභිනිවෙසො කායගන්ථො සොතාපත්තිමග්ගෙන, බ්‍යාපාදො කායගන්ථො අනාගාමිමග්ගෙන, අභිජ්ඣාකායගන්ථො අරහත්තමග්ගෙනාති. එතෙ චත්තාරො ගන්ථා යස්ස සංවිජ්ජන්ති, තං චුතිපටිසන්ධිවසෙන වට්ටස්මිං ගන්ථෙත්ති සටෙන්තිති ගන්ථා. තෙ චතුප්පහෙදා අභිජ්ඣායන්ති එතාය, සයං වා අභිජ්ඣායති, අභිජ්ඣායනමත්තමෙව වා එසාති අභිජ්ඣා. ලොභොයෙව නාමකායං ගන්ථෙති චුතිපටිසන්ධිවසෙන වට්ටස්මිං සටෙන්ති කායගන්ථො. බ්‍යාපජ්ජති තෙන විත්තං සුභිභාවං ගච්ඡති, බ්‍යාපාදයති වා විනයාවාරරූපසම්පත්තිභික්ෂුඛාදීනිති බ්‍යාපාදො. “ඉතො බහිද්ධා සමණ්‍යාග්මණානං සීලෙන සුද්ධි වතෙන සුද්ධි”ති පරාමසනං සීලබ්බතපරාමාසො, සබ්බඤ්ඤාභාසිතම්පි පටික්ඛිපිත්වා “සස්සතො ලොකො, ඉදමෙව සච්චං, මොසමඤ්ඤ”න්තිආදිනා ආකාරෙන අභිනිවිසන්ති ඉදංසච්චාභිනිවෙසො. යථා වය්හං වාතිආදිං වය්හාදිවිසඬිරණං ගන්ථානං වියොගකරණෙ උපමං දස්සෙන්තො ආහ.

න ජනෙන්තීති න උප්පාදෙන්ති. න සඤ්ජනෙන්තීති න නිබ්බත්තෙන්ති.
නාහිනිබ්බත්තෙන්තීති උපසග්ගවසෙන පදං වඩ්ඪිතං. න සඤ්ජනෙන්තීති
උප්පාදක්ඛණං. න නිබ්බත්තෙන්ති නාහිනිබ්බත්තෙන්තීති පවත්තික්ඛණං සන්ධාය
වුත්තං.

30. සීමාකිගොති ගාථා එකපුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනාය වුත්තා. පුබ්බසදිසො
එව පනස්සා සම්බන්ධො, සො එවං අත්ථවණ්ණනාය සද්ධිං වෙදිතබ්බො – කිඤ්ච
හියො? සො ඊදිසො භූරිපඤ්ඤො චතුත්තං කිලෙසසීමානං අතීතත්තා සීමාකිගො,
බාහිතපාපත්තා ච බ්‍රාහ්මණො, ඉත්ථම්භූතස්ස ච තස්ස නත්ථී,
පරචිත්තපුබ්බෙනිවාසඤ්ඤාණෙන ඤත්වා වා මංසදිබ්බවක්ඛුහි දිස්වා වා කිඤ්චි
සමුග්ගහීතං, අහිනිවිට්ඨන්ති වුත්තං හොති. සො ච කාමරාගාභාවතො න රාගරාගී
රූපාරූපරාගාභාවතො න විරාගරත්තො, යතො එවංවිධස්ස තස්ස ‘‘ඉදං පරම’’න්ති
කිඤ්චි ඉධ උග්ගහීතං නත්ථීති අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි.

වතස්සො සීමායොති වත්තාරො පරිච්ඡෙදා. දිට්ඨානුසයොති දිට්ඨි ව සා
අප්පහීනට්ඨෙන අනුසයො වාති දිට්ඨානුසයො. විචිකිච්ඡානුසයාදිසුපි එසෙව නයො.
කෙනට්ඨෙන අනුසයා? අනුසයනට්ඨෙන. කො එස අනුසයට්ඨො නාමාති?
අප්පහීනට්ඨො. එතෙ හි අප්පහීනට්ඨෙන තස්ස තස්ස සන්තානෙ අනුසෙන්ති නාම,
තස්මා ‘‘අනුසයා’’ති වුච්චන්ති. අනුසෙන්තීති අනුරූපං කාරණං ලහිත්වා
උප්පජ්ජන්තීති අත්ථො. අථාපි සියා – අනුසයට්ඨො නාම අප්පහීනාකාරො,
අප්පහීනාකාරො ච ‘‘උප්පජ්ජති’’ති වත්තුං න යුජ්ජති, තස්මා න අනුසයා
උප්පජ්ජන්තීති. තත්‍රිදං පටිච්චනං – අප්පහීනාකාරො අනුසයො, අනුසයොති පන
අප්පහීනට්ඨෙන ථාමගතා කිලෙසා වුච්චන්ති. සො චිත්තසම්පයුත්තො සාරම්මණො
සප්පච්චයට්ඨෙන සහෙතුකො එකන්තාකුසලො අතීතොපි හොති අනාගතොපි
පච්චුප්පන්තොපි, තස්මා ‘‘උප්පජ්ජති’’ති වත්තුං යුජ්ජති.

තත්‍රිදං පමාණං – පටිසම්භිදායං තාව අභිසමයකථායං (පටි. ම. 3.21)
‘‘පච්චුප්පන්තෙ කිලෙසෙ පජ්ජති’’ති සුචිත්තවා අනුසයානං පච්චුප්පන්තභාවස්ස
අත්ථිතාය ‘‘ථාමගතො අනුසයං පජ්ජති’’ති වුත්තං. ධම්මසඬ්ඨගණියං මොහස්ස
පදභාෂතෙ (ධ. ස. 390) ‘‘අවිජ්ජානුසයො අවිජ්ජාපරිශුද්ධානං, අවිජ්ජාලඬ්ඨී
මොහො අකුසලමූලං, අයං තස්මිං සමයෙ මොහො හොති’’ති අකුසලචිත්තෙන
සද්ධිං අවිජ්ජානුසයස්ස උප්පන්නභාවො වුත්තො. කථාවත්ථුස්මිං ‘‘අනුසයා
අඛ්‍යාකතා අනුසයා අහෙතුකා අනුසයා චිත්තවිජ්ජයුත්තා’’ති (කථා. 605) සබ්බෙ
වාදා පටිසෙධිතා. අනුසයයමකෙ සත්තන්තං මහාවාරානං අඤ්ඤතරස්මිං
උප්පජ්ජනවාරෙ ‘‘යස්ස කාමරාගානුසයො උප්පජ්ජති තස්ස පටිසානුසයො
උප්පජ්ජති’’තිආදි වුත්තං. තස්මා ‘‘අනුසෙන්තීති අනුරූපං කාරණං ලහිත්වා
උප්පජ්ජන්ති’’ති යං වුත්තං, තං ඉමිනා තන්තිජ්ජමාණෙන සුචුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.
යම්පි ‘‘චිත්තසම්පයුත්තො සාරම්මණො’’තිආදි වුත්තං, තම්පි සුචුත්තමෙව.
අනුසයො හි නාමෙස පරිනිජ්ජන්තො චිත්තසම්පයුත්තො අකුසලධම්මොති
නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං.

තත්ථ දිට්ඨානුසයො චතුසු දිට්ඨිසම්පයුත්තෙසු, විචිකිච්ඡානුසයො විචිකිච්ඡාසහගතෙ, අවිජ්ජානුසයො ද්වාදසසු අකුසලචිත්තෙසු සහජාතවසෙන ආරම්මණවසෙන ව; තයොපි අවසෙසනෙභූමකධම්මෙසු ආරම්මණවසෙන දිට්ඨිවිචිකිච්ඡාමොභා. කාමරාගානුසයො චෙත්ථ ලොභසහගතචිත්තෙසු සහජාතවසෙන ආරම්මණවසෙන ව, මනාපෙසු අවසෙසකාමාවචරධම්මෙසු ආරම්මණවසෙන උප්පජ්ජමානො ලොභො. පටිසානුසයො දොමනස්සසහගතචිත්තෙසු සහජාතවසෙන ආරම්මණවසෙන ව, අමනාපෙසු අවසෙසකාමාවචරධම්මෙසු ආරම්මණවසෙනෙව උප්පජ්ජමානො දොසො. මානානුසයො දිට්ඨිවිජ්ජයුත්තලොභසහගතචිත්තෙසු සහජාතවසෙන ආරම්මණවසෙන ව, දුක්ඛවෙදනාවජ්ජෙසු අවසෙසකාමාවචරධම්මෙසු රූපාරූපාවචරධම්මෙසු ව ආරම්මණවසෙනෙව උප්පජ්ජමානො මානො. භවරාගානුසයො චතුසු දිට්ඨිවිජ්ජයුත්තෙසු උප්පජ්ජමානොපි සහජාතවසෙන වුත්තො. ආරම්මණවසෙනෙව පන රූපාරූපාවචරධම්මෙසු උප්පජ්ජමානො ලොභො වුත්තො.

තත්ථ දිට්ඨානුසයොති ද්වාසට්ඨිවිධා දිට්ඨි. විචිකිච්ඡානුසයොති අට්ඨවත්ථුකා විචිකිච්ඡා. තදෙකට්ඨා ව කිලෙසාති සහජෙකට්ඨවසෙන දිට්ඨියා විචිකිච්ඡාය, සහජෙකට්ඨවසෙන එකතො යිතා. මානානුසයොති නවවිධමානො. පරමත්ථඤාණෙන වා ඤාත්වාති පරෙසං චිත්තාවාරජානනපඤ්ඤාය ජානිත්වා, චෙතොපරියඤාණෙන ජානිත්වාති වුත්තං හොති. පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණෙන වාති අතීතෙ නිවුට්ඨක්ඛන්ධානුස්සරණඤාණෙන ජානිත්වා. මංසවක්ඛුනා වාති පකතිවක්ඛුනා. දිබ්බවක්ඛුනා වාති දිබ්බසදිසෙන දිබ්බවිහාරසන්තිස්සිතෙන වා දිබ්බවක්ඛුනා පස්සිත්වා. රාගරත්තාති රාගෙන රඤ්ජිතා. යෙ පඤ්චසු කාමගුණෙසුති යෙ පඤ්චසු රූපාදිවත්ථුකාමකොට්ඨාසෙසු. විරාගරත්තාති විරාගසංඛිඛාතාසු රූපාරූපසමාපත්තිසු අතිරත්තා අල්ලීතා. යතො කාමරාගො වාති යදා කාමභවෙ රාගො ව. රූපාරූපරාගෙසුපි එසෙව නයො.

සද්ධම්මජ්ජපජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

සුද්ධට්ඨකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පරමට්ඨකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

31. පඤ්චමෙ පරමට්ඨකසුත්තෙ පරමන්ති දිට්ඨිසු පරිබ්බසානොති ඉදං පරමන්ති ගහෙත්වා සකාය සකාය දිට්ඨියා වසමානො. යදුත්තරිං කුරුතෙති යං අත්තනො සත්ථාරාදිං සෙට්ඨං කරොති. භීනාති අඤ්ඤෙ තතො සබ්බමාභාති තං අත්තනො සත්ථාරාදිං යපෙත්වා තතො අඤ්ඤෙ සබ්බෙ “භීනා ඉමෙ”ති ආභ. තස්මා විවාදානි අවිතිවත්තොති තෙන කාරණෙන සො දිට්ඨිකලභෙ අවිතිවත්තොව හොති.

වසන්තීති පයමුප්පන්තදිට්ඨිවසෙන වසන්ති. පවසන්තීති පවිසිත්වා වසන්ති. ආවසන්තීති විසෙසෙන වසන්ති. පරිවසන්තීති සබ්බභාගෙන වසන්ති. තං උපමාය සාධෙත්තො “යථා ආගාරිකා වා”තිආදිමාහ. ආගාරිකා වාති සරසාමිකා. සරෙසු වසන්තීති අත්තනො සරෙසු ආසඩ්ඛවිරහිතා හුත්වා නිවසන්ති. සාපත්තිකා වාති ආපත්තිබහුලා. සක්කිලෙසා වාති රාගාදිකිලෙසබහුලා. උත්තරිං කරොතීති අතිරෙකං කරොති. අයං සත්ථා සබ්බඤ්ඤාති ‘අයං අම්භාකං සත්ථා සබ්බං ජානාති’.

සබ්බෙ පරප්පවාදෙ බ්වතීති සබ්බා පරලද්ධියො ඡඩ්ඛෙති. උක්ඛිපතීති නිහරති. පරික්ඛිපතීති පරමිමුඛෙ කරොති. දිට්ඨිමෙධගාතීති දිට්ඨිවිභෙසකානි.

32. දුතියගාථායත්ථො – එවං අවිතිවත්තො ව යං දිට්ඨෙ සුතෙ සීලවතෙ මුතෙති එතෙසු චතුසු චත්ථුසු උප්පන්තදිට්ඨිසඩ්ධාතෙ අත්තනි පුබ්බෙ චුත්තප්පකාරං ආනිසංසං පස්සති, තදෙව සො තත්ථ සකාය දිට්ඨියා ආනිසංසං “ඉදං සෙට්ඨ”න්ති අභිනිවිසිත්වා අඤ්ඤං සබ්බං පරසත්ථාරාදිකං නිහිනතො පස්සති.

ද්වෙ ආනිසංසෙ පස්සතීති ද්වෙ ගුණෙ ඔලොකෙති. දිට්ඨධම්මිකඤ්ඤාති දිට්ඨෙ පච්චක්ඛෙ අත්තභාවෙ විපච්චනකරණං. සම්පරායිකඤ්ඤාති පරලොකෙ පටිලහිතබ්බගුණඤ්ඤාති. යංදිට්ඨිකො සත්ථාති යංලද්ධිකො තිත්ථායතනසාමිකො. අලං නාගත්තාය වාති නාගරාජභාවාය වා පරියත්තං. සුපණ්ණත්තාදීසුපි එසෙව නයො. දෙවත්තාය වාති සම්මුතිදෙවාදිභාවාය. ආයතිං එලපාටිකඩ්ඨි හොතීති අනාගතෙ විපාකඵලං පත්ථයානො හොති. දිට්ඨසුද්ධියාපි ද්වෙ ආනිසංසෙ පස්සතීති චක්ඛුච්ඤ්ඤාණෙන දිට්ඨරූපායතනස්ස වසෙන සුද්ධියා හෙතුත්තාපි අත්තනො ගහිතගහණෙන ද්වෙ ගුණෙ ඔලොකෙති. සුතසුද්ධියාදීසුපි එසෙව නයො.

33. තතියගාථායත්ථො – එවං පස්සතො ව යං අත්තනො සත්ථාරාදිං නිස්සිතො අඤ්ඤං පරසත්ථාරාදිං හීනං පස්සති, තං පන දස්සනං ගන්ථමෙව කුසලා වදන්ති, බන්ධනන්ති චුත්තං හොති. යස්මා එතදෙව, තස්මා හි දිට්ඨං ව සුතං මුතං වා, සීලබ්බතං හික්ඛු න නිස්සයෙය්‍යා, නාහිනිවෙසෙය්‍යාති චුත්තං හොති.

කුසලාති බන්ධාදිජානනෙ ඡෙකා. බන්ධකුසලාති රූපාදීසු පඤ්චසු බන්ධෙසු කුසලා.

ධාතුආයතනපටිච්චසමුප්පාදසතිපට්ඨානසම්මප්පධානඉද්ධිපාදඉන්ද්‍රියබලබෝජ්ඣකඩ්ඨි ගම්ගඵලනිබ්බානෙසුපි එසෙව නයො. තත්ථ මග්ගකුසලාති චතුසු මග්ගෙසු. එලකුසලාති චතුසු එලෙසු. නිබ්බානකුසලාති දුට්ඨෙ නිබ්බානෙ ඡෙකා. තෙ කුසලාති තෙ එතෙසු චුත්තප්පකාරෙසු ඡෙකා. එවං වදන්තීති එවං කථෙත්ති. ගන්ථො එසොති පස්සතො ව අත්තනො සත්ථාරාදිනිස්සිතඤ්ඤාති අඤ්ඤං පරසත්ථාරාදිං හීනතො දස්සනඤ්ඤාති ගන්ථො බන්ධනො එසොති වදන්ති. ලග්ගනං එතන්ති එතං චුත්තප්පකාරං නාගදන්තෙ ලග්ගිතං විය අධොලම්බනං. බන්ධනං එතන්ති නිව්ඡිත්තදිතුං දුක්ඛට්ඨෙත සඩ්ධිලිකාදිබන්ධනං විය එතං බන්ධනං. පලිබොධො එසොති සංසාරතො නික්ඛම්තුං අප්පදානට්ඨෙත එසො පලිබොධො.

34. චතුත්ථගාථායත්ථො – න කෙවලං දිට්ඨසුතාදීසු න නිස්සයෙය්‍ය, අපිච ඛො පන අසඤ්ජානං උපරුපරි දිට්ඨිමිපි ලොකස්මිං න කප්පයෙය්‍ය, න ජනෙය්‍යාති චුත්තං හොති. කීදිසං? ඤාණෙන වා සීලවතෙන වාපි, සමාපත්තිඤාණාදිඤාණෙන වා සීලවතෙන වා යා කප්පියති, එතං දිට්ඨිං න කප්පෙය්‍ය. න කෙවලඤ්ච දිට්ඨිං න කප්පයෙය්‍ය, අපිච ඛො පන මානෙනපි ජාතිආදීහි වත්ථුහි සමොති අත්තානමනුපනෙය්‍ය, භීනො න මඤ්ඤෙථ විසෙසි වාපීති.

අට්ඨසමාපත්තිඤාණෙන වාති පට්ඨමජ්ඣානාදීනං අට්ඨන්තං සමාපත්තීනං සම්පයුත්තපඤ්ඤාය වා. පඤ්චාහිඤ්ඤාඤාණෙන වාති ලොකියානං පඤ්චන්තං අහිඤ්ඤානං සම්පයුත්තපඤ්ඤාය වා. මිච්ඡාඤාණෙන වාති විපරිතසභාවෙන පවත්තාය පඤ්ඤාය අමුත්තෙ මුත්තං පස්සාති එවං උප්පන්නෙන මිච්ඡාඤාණෙන වා.

35. පඤ්චමගාථායත්ථො – එවඤ්ඤි දිට්ඨිං අකප්පෙන්තො අමඤ්ඤමානො ච අත්තං පභාය අනුපාදියානො යං පුබ්බෙ ගහිතං, තං පභාය පරං අග්ගණ්හන්තො තස්මිමිපි චුත්තප්පකාරෙ ඤාණෙ දුට්ඨං නිස්සයං නො කරොති, අකරොන්තො ච ස වෙ වියත්තෙසු නානාදිට්ඨිවසෙන හින්තෙසු සත්තෙසු න වග්ගසාරි ඡන්දාදිවසෙන අගච්ඡනධම්මො හුත්වා ද්වාසට්ඨියා දිට්ඨිසු කිඤ්චි දිට්ඨිං න පච්චෙති, න පච්චාගච්ඡති චුත්තං හොති.

චතුහි උපාදානෙහීති කාමුපාදානාදීහි චතුහි භුසං ගහණෙහි ස වෙ වියත්තෙසුති සො පුග්ගලො නිච්ඡිතෙසු. හින්තෙසුති ද්විධා හින්තෙසු.

36. ඉදානි යො සො ඉමාය ගාථාය චුත්තො ඛිණාසවො, තස්ස චණ්ණහණනත්ථං “යස්සුභයන්තෙ”තිආදිකා තිස්සො ගාථායො ආහ. තත්ථ පට්ඨමගාථාය යස්සුභයන්තෙති පුබ්බෙ චුත්තෙ එස්සාදිහෙදෙ. පණ්ඩිති තණ්හා. භවාභවායාති පුනප්පුනභවාය. ඉධ වා හුරං වාති සකත්තභාවාදිහෙදෙ ඉධ වා පරත්තභාවාදිහෙදෙ පරත්ථ වා.

එස්සො එකො අන්තොති චක්ඛුසම්ඵස්සාදිකො එකො කොට්ඨාසො. එස්සසමුදයොති වත්ථාරම්මණො. යතො සමුදෙති උප්පජ්ජති, සො සමුදයො. දුතියො අන්තොති දුතියො කොට්ඨාසො. අතීතන්ති අති ඉතං අතීතං, අතික්කන්තන්ති චුත්තං හොති. අනාගතන්ති න ආගතං, අනුප්පන්නන්ති චුත්තං හොති. සුඛා වෙදනාදයො විසභාවසෙන. නාමරූපදුකං නමනරූප්පතවසෙන. අප්ඤ්ඤාත්තිකාදයො අප්ඤ්ඤාත්තබ්බරවසෙන. සක්කායාදයො ඛන්ධපඤ්චකානං පවත්තිසමුදයවසෙන චුත්තාති වෙදිතබ්බා.

සකත්තභාවොති අත්තනො අත්තභාවො. පරත්තභාවොති පරස්ස අත්තභාවො.

37. දුතියගාථාය දිට්ඨෙ වාති දිට්ඨසුද්ධියා වා. එස නයො සුතාදීසු. සඤ්ඤාති සඤ්ඤාසමුට්ඨාපිකා දිට්ඨි.

අපරාමසන්තන්ති තණ්හාමානදිට්ඨිති න පරාමසන්තං. අනභිනිවෙසන්තන්ති තෙහෙව අනභිනිවිසන්තං.

“විනිබද්ධො”ති වාති මානෙන විනිබද්ධොති වා. “පරාමට්ඨො”ති වාති පරතො නිව්චසුබසුභාදීහි පරාමට්ඨොති වා. වික්ඛෙපගතොති උද්ධච්චවසෙන. අනිට්ඨංඛගතොති විවිකිච්ඡාවසෙන. ථාමගතොති අනුසයවසෙන. ගතියාති ගන්තබ්බවසෙන.

38. තතියගාථාය ධම්මාපි තෙසං න පටිච්ඡිකාසෙති ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතධම්මාපි තෙසං “ඉදමෙව සච්චං, මොසමඤ්ඤ”න්ති (උදා. 54) එවං න පටිච්ඡිකා. පාරඬගතො න පච්චෙති තාදීති නිබ්බානපාරං ගතො තෙන තෙන මග්ගෙන පහිනෙ කිලෙසෙ පුන නාගච්ඡති පඤ්චගි ව ආකාරෙහි තාදී හොතීති. සෙසං පාකට්මෙව.

විසතිවත්ථුකා සක්කායදිට්ඨිති “රූපං අත්තතො සමනුපස්සති”තිආදිනා (පටි. ම. 1.132) නයෙන එකෙකස්මිං ඛන්ධෙ චතුහි චතුහි ආකාරෙහි පඤ්චක්ඛන්ධෙ පතිට්ඨං කත්වා පචත්තා විජ්ජමානෙ කායෙ දිට්ඨි. දසවත්ථුකා මිච්ඡාදිට්ඨිති “නත්ථි දිත්ත”න්තිආදිනායජ්ජවත්තා (ධ. ස. 1221) දිට්ඨි. අන්තග්ගාහිකාදිට්ඨිති “සස්සතො ලොකො ඉදමෙව සච්චං, මොසමඤ්ඤ”න්තිආදිනායජ්ජවත්තා (ම. නි. 3.27) එකෙකං අත්තං අත්ථිති ගහෙත්වා පචත්තා දිට්ඨි. යා එවරූපා දිට්ඨිති ඉදානි වුච්චමානානං එකුනාවිසපදානං සාධාරණං මූලපදං. යා දිට්ඨි, තදෙව දිට්ඨිගතං; යා දිට්ඨි, තදෙව දිට්ඨිගහනන්ති සබ්බෙසං සම්බන්ධො කාතබ්බො. යා අයාථාචදස්සනට්ඨොන දිට්ඨි, තදෙව දිට්ඨිසු ගතං දස්සනං ද්වාසට්ඨිදිට්ඨියා අන්තොගතත්තාති දිට්ඨිගතං. හෙට්ඨාපිස්ස අත්ථො වුත්තොයෙව.

ද්විත්තං අත්තානං එකන්තගතත්තාතිපි දිට්ඨිගතං. තත්ථ සස්සතොති නිව්චො. ලොකොති අත්තා. “ඉධ සරීරංයෙව නස්සති, අත්තා පන ඉධ පරත්ථ ව සොයෙවා”ති මඤ්ඤන්ති. සො හි සාමඤ්ඤෙව ආලොකෙතීති කත්වා ලොකොති මඤ්ඤති. අසස්සතොති අනිව්චො. අත්තා සරීරෙනෙව සහ නස්සතීති මඤ්ඤන්ති. අන්තවාති පරිත්තෙ කසිණෙ ඤානං උප්පාදෙන්වා තං පරිත්තකසිණාරම්මණං චෙතනං “සපරියන්තො අත්තා”ති මඤ්ඤන්ති. අනන්ත වාති න අන්තවා අප්පමාණෙ කසිණෙ ඤානං උප්පාදෙන්වා තං අප්පමාණකසිණාරම්මණං චෙතනං “අපරියන්තො අත්තා”ති මඤ්ඤන්ති. තං ජීවං තං සරීරන්ති ජීවො ව සරීරඤ්ච තංයෙව. ජීවොති අත්තා, ලිඬගච්ඡල්ලාසෙන නපුංසකච්චනං කතං. සරීරන්ති රාසට්ඨොන ඛන්ධපඤ්චකං. අඤ්ඤං ජීවං අඤ්ඤං සරීරන්ති අඤ්ඤො ජීවො අඤ්ඤං ඛන්ධපඤ්චකං. හොති තථාගතො පරං මරණාති ඛන්ධා ඉධෙව විනස්සන්ති, සත්තො මරණතො පරං හොති විජ්ජති න නස්සති, තථාගතොති චෙතං සත්තාධිච්චනන්ති. කෙච්ච පන “තථාගතොති අරහා”ති වදන්ති. ඉමෙ න හොතීති පක්ඛෙ දොසං දිස්වා එවං ගණ්හන්ති. න හොති තථාගතො පරං මරණාති ඛන්ධාපි ඉධෙව නස්සන්ති, තථාගතො ව මරණතො පරං න හොති උච්ඡිජ්ජති. ඉමෙ හොතීති පක්ඛෙ දොසං දිස්වා එවං ගණ්හන්ති. හොති ව න ව හොතීති ඉමෙ

එකෙකපක්ඛපරිග්ගහෙ දොසං දිස්වා උභයපක්ඛං ගණ්හන්ති. නෙව හොති න න හොතිති ඉමෙ උභයපක්ඛපරිග්ගහෙ උභයදොසාපත්තිං දිස්වා “හොති ව න හොති”ති ව “නෙව හොති න න හොති”ති ව අමරාවික්ඛෙපපක්ඛං ගණ්හන්ති.

අයං පනෙත්ථ අට්ඨකථානායො (පටි. ම. අට්ඨ. 2.1.113) – “සස්සතො ලොකො”ති වාතිආදීහි දසභාකාරෙහි දිට්ඨිපහෙදොව වුත්තො. තත්ථ සස්සතො ලොකොති ව ඛන්ධපඤ්චකං ලොකොති ගහෙත්වා “අයං ලොකො නිව්චො ධූවො සබ්බකාලිකො”ති ගණ්හන්තස්ස සස්සතන්ති ගහණාකාරස්ථවත්තා දිට්ඨි. අසස්සතොති තමෙව ලොකං “උච්ඡිජ්ජති විනස්සති”ති ගණ්හන්තස්ස උච්ඡෙදග්ගහණාකාරස්ථවත්තා දිට්ඨි. අන්තවාති පරිත්තකසිණලාභිනො සුප්පමත්තෙ වා සරාවමත්තෙ වා කසිණෙ සමාපන්තස්ස අන්තොසමාපත්තියං පවත්තිතරූපාරූපධම්මෙ “ලොකො”ති ව කසිණපරිච්ඡෙදන්තෙන “අන්තවා”ති ව ගණ්හන්තස්ස “අන්තවා ලොකො”ති ගහණාකාරස්ථවත්තා දිට්ඨි. සා සස්සතදිට්ඨිහි හොති උච්ඡෙදදිට්ඨිහි. විපුලකසිණලාභිනො පන තස්මිං කසිණෙ සමාපන්තස්ස අන්තොසමාපත්තියං පවත්තිතරූපාරූපධම්මෙ “ලොකො”ති ව කසිණපරිච්ඡෙදන්තෙන ව “අනන්තො”ති ගණ්හන්තස්ස “අනන්තවා ලොකො”ති ගහණාකාරස්ථවත්තා දිට්ඨි. සා සස්සතදිට්ඨි හොති, උච්ඡෙදදිට්ඨිහි. තං ජීවං තං සරීරන්ති හෙදනධම්මස්ස සරීරස්සෙව “ජීව”න්ති ගහිතත්තා “සරීරෙ උච්ඡිජ්ජමානෙ ජීවම්හි උච්ඡිජ්ජති”ති උච්ඡෙදග්ගහණාකාරස්ථවත්තා දිට්ඨි. දුතියපදෙන සරීරතො අඤ්ඤස්ස ජීවස්ස ගහිතත්තා “සරීරෙ ව උච්ඡිජ්ජමානෙහි ජීවං න උච්ඡිජ්ජති”ති සස්සතගහණාකාරස්ථවත්තා දිට්ඨි. හොති තථාගතොතිආදීසු “සත්තො තථාගතො නාම, සො පරං මරණා හොති”ති ගණ්හතො පට්ඨමා සස්සතදිට්ඨි. “න හොති”ති ගණ්හතො දුතියා උච්ඡෙදදිට්ඨි. “හොති ව න ව හොති”ති ගණ්හතො තතියා එකච්චසස්සතදිට්ඨි. “නෙව හොති න න හොති”ති ගණ්හතො චතුත්ථා අමරාවික්ඛෙපදිට්ඨිහි වුත්තස්ථකාරා දසවිධා දිට්ඨි. යථායොගං භවදිට්ඨි ව විභවදිට්ඨි වාති ද්විධා හොති. තාසු එකාපි තෙසං ඛිණාසවානං න පටිච්ඡිතාති අත්ථො.

යෙ කිලෙසාති යෙ කිලෙසා සොතාපත්තිමග්ගෙන පභීනා, තෙ කිලෙසෙ. න පුනෙතීති න පුන එති. න පච්චෙතීති පුන නිබ්බත්තෙන්වා න පටිච්චිති, න පච්චාගච්ඡතීති පච්චහවෙ නාගච්ඡති. පඤ්චභාකාරෙහි තාදීති පඤ්චහි කාරණෙහි කොට්ඨාසෙහි වා සදිසො. ඉට්ඨානිට්ඨෙ තාදීති ඉට්ඨාරම්මණෙ ව අනිට්ඨාරම්මණෙ ව අනුනයපටිසං මුඤ්චිත්වා ධීතත්තා ද්විසු සදිසො. චත්තාවීති කිලෙසෙ චජිතවා. තිණ්ණාවීති සංසාරං අතික්කමිතවා. මුත්තාවීති රාගාදිතො මුත්තවා. තංනිද්දෙසා තාදීති තෙන තෙන සිලසද්ධාදිනා නිද්දිසිත්වා නිද්දිසිත්වා කථෙතබ්බතො සදිසො.

තං පඤ්චවිධං විත්ථාරෙන්වා කථෙතුකාමො “කථං අරහා ඉට්ඨානිට්ඨෙ තාදී”තිආදිමාහ. තත්ථ ලාභෙහිති චතුත්තං පච්චයානං ලාභෙහි. අලාභෙහිති තෙසං අලාභෙහි. යසෙහිති පරිවාරෙහි. අයසෙහිති පරිවාරවිපත්තියාහි. පසංසායහිති චණ්ණහණනායහි. නින්දායහිති ගරභායහි. සුඛෙහිති කායිකසුඛෙහි. දුක්ඛෙහිති

කායිකදුක්ඛෙපි. එකඤ්චෙ බාහං ගන්ධෙන ලිම්පෙය්‍යුන්ති සචෙ එකං බාහං
 චතුජාතියගන්ධෙන ලෙපං උපරුපරි දදෙය්‍යුං. වාසියා තච්ඡෙය්‍යුන්ති යදි එකං බාහං
 වඩ්ඪකී වාසියා තච්ඡෙත්වා තච්ඡෙත්වා තනුං කරෙය්‍යුං. අමුස්මිං නත්ථි රාගොති
 අමුස්මිං ගන්ධලෙපනෙ සිනෙහො නත්ථි න සංවිජ්ජති. අමුස්මිං නත්ථි පටිසන්ති
 අමුස්මිං වාසියා තච්ඡනෙ පටිහනනසඬ්ඛාතං පටිසං කොපං නත්ථි න සංවිජ්ජති.
 අනුනයපටිසවිජ්ජනොති සිනෙහඤ්ච කොපඤ්ච පජහිත්වා යීතො.
 උග්ඝාතිනිඝාතිවීතිවත්තොති අනුනයවසෙන අනුග්ගහඤ්ච පටිසවසෙන නිග්ගහඤ්ච
 අතික්කමිත්වා යීතො. අනුරොධවීරොධසමතික්කන්තොති අනුනයඤ්ච පටිසඤ්ච
 සමමා අතික්කන්තො.

සීලෙ සතීති සීලෙ සංවිජ්ජමානෙ. සීලවාති සීලසම්පන්නො. තෙන නිද්දෙසං
 කථනං ලහතීති තාදී. සද්ධාය සති සද්ධොති එවමාදීසුපි එසෙව නයො.

සද්ධම්මජපජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

පරමට්ඨකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ජරාසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

39. ජට්ඨෙ ජරාසුත්තෙ අප්පං වත ජීවිතං ඉදන්ති ඉදං වත මනුස්සානං ජීවිතං
 අප්පකං පරිත්තං යිතිපරිත්තතාය සරසපරිත්තතායාති ගුහට්ඨකසුත්තෙපි
 චුත්තනයමෙතං. ඔරං වස්සසතාපි මියාතීති වස්සසතා ඔරං කලලාදිකාලෙපි මියාති.
 අතිව්වාති වස්සසතං අතික්කමිත්වා. ජරසාපි මියාතීති ජරාය මියාති. ඉතො පරං
 ගුහට්ඨකසුත්තවණ්ණනාය චුත්තනයෙනෙව ගහෙතබ්බං.

අප්පන්ති මන්දං. ගමනීයො සම්පරායොති පරලොකො ගන්තබ්බො.
 කලලකාලෙපිති එත්ථ කලලකාලං නාම පටිසන්ධික්ඛණෙ තිහි ජාතිඋණ්ණංසුහි
 කතසුත්තග්ගෙ යිතතෙලබ්ධිද්විජ්ජමාණං අවිජ්ජං විජ්ජසන්නකලලං හොති. යං
 සන්ධාය චුත්තං –

“තිලතෙලස්ස යථා බින්නු, සජ්ජිමණ්ඩො අනාවිලො;
 එවං වණ්ණජපටිභාගං, කලලං සම්පවුච්චති”ති. (සං. නි. අට්ඨ. 1.1.235;
 විහ. අට්ඨ. 26 පකිණ්ණකකථා);

තස්මිං කලලකාලෙපි. වචනීති ජීවිතං ගලුති. මරනීති ජීවිතවියොගං ආපජ්ජති.
 අන්තරධායතීති අදස්සනං පාපුණාති. විජ්ජපුජ්ජතීති ජිජ්ජති. “අණ්ඩපයොනියා
 වචති. ජලාබුජයොනියා මරති. සංසෙදපයොනියා අන්තරධායති. ඔපපාතිකයොනියා
 විජ්ජපුජ්ජති”ති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති. අබ්බුදකාලෙපිති අබ්බුදං නාම කලලතො
 සත්තාහව්වයෙන මංසධොවනඋදකවණ්ණං හොති, කලලන්ති නාමං අන්තරධායති.
 චුත්තම්පි වෙතං –

“සත්තාහං කලලං හොති, පරිපක්කං සමුහනං;
විවට්ටමානං තබ්භාවං, අබ්බුදං නාම ජායති”ති. (සං. නි. අට්ඨ. 1.1.235);

තස්මිං අබ්බුදකාලෙපි. පෙසිකාලෙපිති තස්මාපි අබ්බුදා සත්තාහව්වයෙන
විලිනතිපුසදිසා පෙසි නාම සඤ්ජායති. සා මරිවචාණිතෙන දීපෙනබ්බා. ගාමදාරිකා හි
සුපක්කානි මරිවානි ගහෙත්වා සාටකන්තෙ භණ්ඩිකං කත්වා පිළෙත්වා මණ්ඩං
ආදාය කපාලෙ පක්ඛිපිත්වා ආතපෙ ය්‍යපෙත්ති, තං සුක්ඛමානං සබ්බභාගෙහි මුච්චති.
එවරූපා පෙසි හොති, අබ්බුදන්ති නාමං අන්තරධායති. චුත්තම්පි චෙතං –

“සත්තාහං අබ්බුදං හොති, පරිපක්කං සමුහනං;
විවට්ටමානං තබ්භාවං, පෙසි නාම පජායති”ති. (සං. නි. අට්ඨ. 1.1.235);

තස්මිං පෙසිකාලෙපි. සනකාලෙපිති තතොපි පෙසිතො සත්තාහව්වයෙන
කුක්කුටණ්ඩසණ්ඨායානො සනො නාම මංසපිණ්ඩො නිබ්බත්තති, පෙසිති නාමං
අන්තරධායති. චුත්තම්පි චෙතං –

“සත්තාහං පෙසි භවති, පරිපක්කං සමුහනං;
විවට්ටමානං තබ්භාවං, සනොති නාම ජායති.

“යථා කුක්කුටියා අණ්ඩං, සමන්තා පරිමණ්ඩලං;
එවං සනස්ස සණ්ඨානං, නිබ්බත්තං කම්මපච්චයා”ති. (සං. නි. අට්ඨ. 1.1.235);

තස්මිං සනකාලෙපි. පසාඛකාලෙපිති පඤ්චමෙ සත්තාහෙ ද්විත්තං ද්විත්තං
හත්ථපාදානං සීසස්ස චත්ථාය පඤ්ච පිළකා ජායන්ති, යං සන්ධාය චුත්තං –
“පඤ්චමෙ, හික්ඛවෙ, සත්තාහෙ පඤ්ච පිළකා සණ්ඨහන්ති කම්මතො”ති. තස්මිං
පසාඛකාලෙපි. තතො පරං ඡට්ඨසත්තමාදීනි සත්තාහානි අතික්කම්ම දෙසනං
සඬ්ඛිපිත්වා ද්වාචත්තාලිසසත්තාහෙ පරිණතකාලෙ කෙසලොමනබාදීනං
උප්පත්තිකාලඤ්ච. තස්ස ච නාහිතො උට්ඨිතො නාළො මාතු උදරපට්ඨෙන
එකාබද්ධො හොති, සො උප්පලදණ්ඩකො විය ඡිද්දො, තෙන ආහාරරසො
සංසරිත්වා ආහාරසමුට්ඨානරූපං සමුට්ඨාපෙති. එවං සො දසමාසෙ යාපෙති, තං
සබ්බං අචත්වා “සුතිසරෙ”ති ආහ. යං සන්ධාය චුත්තං –

“කෙසා ලොමා නබානි ව”;
“යඤ්චස්ස භුඤ්ජති මාතා, අන්තං පානඤ්ච හොජනං;
තෙන සො තත්ථ යාපෙති, මාතුකුච්ඡිගතො නරො”ති. (සං. නි. 1.235;
කථා. 692);

තත්ථ සුතිසරෙති සුතිකසරෙ, විජායනසරෙති අත්ථො. “සුතිකාසරෙ”ති වා
පායො, සුතිකායානි පදවිජෙදො. අද්ධමාසිකොපිති ජාතදිවසතො පට්ඨාය
අද්ධමාසො එතස්ස අත්ථිති අද්ධමාසිකො. ද්වෙමාසිකාදිසුපි එසෙව නයො.

ජාතදිවසතො පටියාය එකං සංවච්ඡරං එතස්ස අත්ථිති සංවච්ඡරිකො. උපරි ද්වෙවස්සිකාදිසුපි එසෙව නයො.

යදා ජිණ්ණො හොතිති යස්මිං කාලෙ ජරාජිණ්ණො භවති ජජ්ජරීභූතො. වුද්ධොති වයොවුද්ධො. මහල්ලකොති ජාතිමහල්ලකො. අද්ධගතොති තයො අද්ධෙ අතික්කන්තො. වයොඅනුප්පත්තොති තතියං වයං අනුප්පත්තො. ඛණ්ඩදන්තොති අන්තරන්තරා පතිතා දන්තා ඵාලිතා ව ජරානුභාවෙන ඛණ්ඩා දන්තා ජාතා අස්සාති ඛණ්ඩදන්තො. පලිතකෙසොති පණ්ඩරකෙසො. විලුනන්ති ලුඤ්චිත්වා ගහිතකෙසා විය ඛල්ලාටසීසො. ඛලිතසිරොති මහාඛල්ලාටසීසො. වලිනන්ති සඤ්ජාතවලි. තිලකාහතගත්තොති සෙතතිලකකාලතිලකෙහි විකිණ්ණසරිරො. හොග්ගොති භග්ගො, ඉමිනාපිස්ස වඩිකභාවං දීපෙති. දණ්ඩපරායණොති දණ්ඩපටිස්සරණො දණ්ඩදුතියො. සො ජරායපීති සො පුග්ගලො ජරායපි අභිභූතො මරති. නත්ථි මරණමිහා මොක්ඛොති මරණතො මුඤ්චනුපායො නත්ථි නුපලබ්භති.

එලානම්ච පක්කානං, පාතො පතනතො භයන්ති පරිපාකගතානං සිථිලවණ්ටානං පනසඵලාදිපක්කානං පච්චුසකාලෙ අවස්සං පතිස්සන්තිති එලසාමිකානං භායමානානං විය. එවං ජාතාන මච්චානං, නිච්චං මරණතො භයන්ති එවමෙව උප්පන්නානං සත්තානං මච්චුසඬ්ඛාතමරණතො සතතං කාලං භයං.

යථාපි කුම්භකාරස්සාති යථා නාම මත්තිකාභාජනං කරොන්තස්ස. කතං මත්තිකාභාජනන්ති (සු. නි. 582) තෙන නිට්ඨාපිතභාජනං. සබ්බං හෙදනපරියන්තන්ති පක්කාපක්කං සබ්බං හෙදනං භිජ්ජපරියන්තං අවසානං අස්සාති හෙදනපරියන්තං. එවං මච්චාන ජීවිතන්ති එවමෙව සත්තානං ආයුසඬ්ඛාරං.

දහරා ව මහන්තා වාති තරුණා ව මහල්ලකා ව. යෙ බාලා යෙ ව පණ්ඩිතාති යෙ ව අස්සාසපස්සාසායන්තා ජීවිතා බාලා යෙ ව පණ්ඩිච්චෙන සමන්තාගතා බුද්ධාදයො. සබ්බෙ මච්චුවසං යන්තිති එතෙ චුත්තප්පකාරා දහරාදයො සබ්බෙ මච්චුනො ඉස්සරියං උපගච්ඡන්ති.

තෙසං මච්චුපරෙතානන්ති එතෙසං මච්චුනා පරිවාරිතානං. ගච්ඡතං පරලොකතොති ඉතො මනුස්සලොකතො පරලොකං ගච්ඡන්තානං. න පිතා තායතෙ පුත්තන්ති පිතා පුත්තං න රක්ඛති. ඤාතී වා පන ඤාතකෙති මාතාපිතිපක්ඛිකා ඤාතී වා තෙයෙව ඤාතකෙ රක්ඛිතුං න සක්කොන්ති.

පෙක්ඛකඤ්ඤෙව ඤාතීනන්ති චුත්තවිධානංයෙව ඤාතීනං පෙක්ඛන්තානංයෙව ඔලොකෙන්තානංයෙව. පස්ස ලාලප්පතං පුට්ඨති පස්සාති ආලපනං. ලාලපන්නානං විලපන්නානං පුට්ඨනං නානප්පකාරානං. එකමෙකොව මච්චානං, ගොචජ්ඣො විය නියාතීති සත්තානං එකමෙකො වධාය නියාමානගොණො විය මරණාය නියාති

පාපුණියති. එවමබ්භාහතො ලොකොති එවමෙව සත්තලොකො භුසං ආහතො. මව්වුනා ව ජරාය වාති මරණෙන ව ජරාය ව අභිභූතො.

40. මමාසිතෙති මමාසිතවත්ථුකාරණා. විනාභාවං සත්තමෙවිදන්ති සත්තං විජ්ජමානං විනාභාවමෙව ඉදං, න සක්කා අවිනාභාවෙන භවිතුන්ති වුත්තං හොති.

සොවන්තීති විත්තෙන සොවනං කරොන්ති. කිලමන්තීති කායෙන කිලමං පාපුණන්ති. පරිදෙවන්තීති නානාවිධං වාචාවිලාපං භණන්ති. උරත්තාලිං කන්දන්තීති උරං තාලෙත්වා තාලෙත්වා කන්දන්ති. සම්මොහං ආපජ්ජන්තීති සම්මොහභාවං පාපුණන්ති.

අනිච්චොති හුත්වා අභාවටියෙන. සඬ්ඛතොති පච්චයෙහි සඬ්ගම්ම කතො. පටිච්චසමුප්පන්නොති පච්චයසාමග්ගිං පටිච්ච න පච්චක්ඛාය සහ සම්මා ව උප්පන්නො. ඛයධම්මොති ඛයං ගමනසභාවො. වයධම්මොති වයං ගමනසභාවො, භඬ්ගවසෙන භඬ්ගගමනසභාවොති අත්ථො. විරාගධම්මොති විරජ්ජනසභාවො. නිරොධධම්මොති නිරුජ්ඣනසභාවො. ය්වායං පරිග්ගහොති යො අයං පරිග්ගහො. “යාය පරිග්ගහො” තිපි පාඨො, අයමෙව පදච්ඡේදො. නිච්චොති සත්තකාලිකො. ධූවොති ටීරො. සස්සතොති අවචනො. අවිපරිණාමධම්මොති පකතිඅජහනසභාවො. සස්සති සමං තථෙව යස්සතීති චන්දසුරියසිනෙරුමභාසමුද්දපථවීපබ්බතාදයො විය තිටියෙය්‍ය.

නානාභාවොති ජාතියා නානාභාවො. විනාභාවොති මරණෙන වියොගභාවො. අඤ්ඤාභාවොති සබ්භාවතො අඤ්ඤාභාවො. පුරිමානං පුරිමානං ඛන්ධානන්ති අනන්තරෙ පුරෙ උප්පන්නානං ඛන්ධානං. විපරිණාමඤ්ඤාභාවාති පකතිභාවං ජහිත්වා අඤ්ඤාභාවෙන. පච්ඡිමා පච්ඡිමා ඛන්ධාදයො පවත්තන්ති උප්පජ්ජන්තීති සම්බන්ධො.

සබ්බං සරාවාසපලිබ්බොධන්ති සකලං ගිහිභාවජටං. ඤාතිමිත්තාමච්චපලිබ්බොධන්ති මාතෘපිතුපක්ඛිකා ඤාතී, මිත්තා සභායා, අමච්චා භව්වා. සන්තිධිපලිබ්බොධන්ති නිධානජටං ඡිත්තදිත්වා. කෙසමස්සුං ඔහාරෙත්වාති කෙසෙ ව මස්සුනි ව ඔරොපයිත්වා. කාසායානි වත්ථානීති කසායරසපීතානි වත්ථානි.

41. මාමකොති මම උපාසකො භික්ඛු වාති සඬ්ඛං ගතො, බුද්ධාදීනි වා වත්ථුනි මමායමානො.

තෙසං තෙසං සත්තානන්ති අනෙකෙසං සත්තානං සාධාරණනිද්දෙසො. “යඤ්ඤදත්තස්ස මරණං, සොමදත්තස්ස මරණං” න්ති එවඤ්ඤි දිවසම්පි කටියමානෙ නෙව සත්තා පරියාදානං ගච්ඡන්ති, න සබ්බං අපරත්තදීපනං සිජ්ඣති. ඉමෙහි පන ද්විහි පදෙහි න කොච්ච සත්තො අපරියාදින්නො හොති, න කිඤ්චි අපරත්තදීපනං න සිජ්ඣති. තම්භා තම්භාති අයං ගතිවසෙන අනෙකෙසං නිකායානං.

සාධාරණනිද්දෙසො. සත්තනිකායාති සත්තානං නිකායා, සත්තසට්ඨා සත්තසමුහාති අත්ථො. චුතීති වචනවසෙන චුත්තං. එකචතුපඤ්චක්ඛන්ධාය චුතියා සාමඤ්ඤවචනමෙතං. වචනතාති භාවවචනෙන ලක්ඛණනිදස්සනං. හෙදොති චුතික්ඛන්ධානං භඩ්දුප්පත්තිපරිදීපනං. අන්තරධානන්ති සට්ඨස් විය හින්තස්ස හින්තානං ඛන්ධානං යෙන කෙනවි පරියායෙන යානාභාවපරිදීපනං. මච්චුමරණන්ති මච්චුසඬ්ඛාතං මරණං, න ඛණිකමරණං. කාලො නාම අන්තකො, තස්ස කිරියාති කාලංකිරියා. එත්තාවතා සම්මුතිමරණං දීපිතං. ඉදානි පරමත්ථෙන දීපෙතුං “ඛන්ධානං හෙදො”තිආදිමාහ. පරමත්ථෙන හි ඛන්ධායෙව හිජ්ජන්ති, න සත්තො නාම කොවි මරති. ඛන්ධෙසු පන හිජ්ජමානෙසු සත්තො මරති, හින්තෙසු “මතො”ති වොහාරො හොති.

එත්ථ ච චතුචොකාරපඤ්චචොකාරවසෙන ඛන්ධානං හෙදො, එකචොකාරවසෙන කලෙවරස්ස නික්ඛෙපො. චතුචොකාරවසෙන වා ඛන්ධානං හෙදො, සෙසද්වයවසෙන කලෙවරස්ස නික්ඛෙපො වෙදිතඛ්ඛො. කස්මා? කාමරූපභවද්වයෙපි රූපකායසඬ්ඛාතස්ස කලෙවරස්ස සඬ්ඛාවතො. යස්මා වා චාතුමහාරාජිකාදීසු ඛන්ධා හිජ්ජන්තෙව, න කිඤ්චි නික්ඛිපන්ති, තස්මා තෙසං වසෙන ඛන්ධානං හෙදො, මනුස්සාදීසු කලෙවරස්ස නික්ඛෙපො. එත්ථ ච කලෙවරස්ස නික්ඛෙපකරණතො මරණං “කලෙවරස්ස නික්ඛෙපො”ති චුත්තං. ජීවිතින්ද්‍රියස්සුපච්ඡෙදොති ඉමිනා ඉන්ද්‍රියබද්ධස්සෙව මරණං නාම හොති, අනින්ද්‍රියබද්ධස්ස මරණං නාම නත්ථීති දස්සෙති. “සස්සං මතං, රුක්ඛො මතො”ති ඉදං පන වොහාරමත්තමෙව. අත්ථතො පන එවරූපානි වචනානි සස්සාදීනං ඛයවයභාවමෙව දීපෙන්නි. රූපගතන්ති රූපමෙව රූපගතං. වෙදනාගතන්තිආදීසුපි එසෙව නයො.

තත්ථ පුඛ්ඛෙව මච්චන්ති මච්චං වා හොගා පුඛ්ඛෙව පඨමතරඤ්ඤෙව විජහන්ති. මච්චො වා තෙ හොගෙ පුඛ්ඛතරං ජහති. කාමකාමීති වොරරාජානං ආලපති. අම්භො කාමෙ කාමයමාන කාමකාමී හොගිනො නාම ලොකෙ අසස්සතා, හොගෙසු වා නට්ඨෙසු ජීවමානා ච අහොගිනො හොන්ති. හොගෙ වා පහාය සයං නස්සන්ති, තස්මා අහං මහාජනස්ස සොකකාලෙපි න සොවාමීති අත්ථො.

විදිතා මයා සත්තුක ලොකධම්මාති වොරරාජානං ආලපන්නො ආහ. අම්භො සත්තුක මයා ලාහො අලාහො යසො අයසොතිආදයො ලොකධම්මා විදිතා. යථෙව හි වන්දො උදෙති ව පුරති ව පුන ව ඛියති, යථා ව සුරියො අන්ධකාරං විධමෙන්නො මහන්තං ලොකජ්ජදෙසං තපිත්වාන පුන සායං අත්ථං පලෙති අත්ථං ගච්ඡති න දිස්සති, එවමෙව හොගා උජ්ජජන්ති ව විනස්සන්ති ව, තත්ථ කිං සොකෙන, තස්මා න සොවාමීති අත්ථො.

තණ්හාමඤ්ඤනාය මඤ්ඤතීති තණ්හාය ජනිතමානමඤ්ඤනාය මඤ්ඤති. මානං කරොති දිට්ඨිමඤ්ඤනායාති දිට්ඨිං උපනිස්සයං කත්වා උජ්ජන්තාය

මඤ්ඤනාය. මානමඤ්ඤනායාති සහජාතමානමඤ්ඤනාය. කිලෙසමඤ්ඤනායාති
වුත්තජ්ජකාරාය උපතාපනටියෙන කිලෙසමඤ්ඤනාය මඤ්ඤති.

කුහාති විම්භාපකා. උද්ධාති බාණු විය උද්ධා. ලපාති පච්චයනිමිත්තෙන
ලපනකා.

42. සඬගතන්ති සමාගතං, දිට්ඨං ඵුට්ඨං වා. පියායිතන්ති පියකතං.

සඬගතන්ති සම්මුඛිභූතං. සමාගතන්ති සමීපං ආගතං. සමාහිතන්ති එකිභූතං.
සන්තිපතිතන්ති පිණ්ඩිතං. සුපිනගතොති සුපිනං පච්චියො. සෙනාබ්බුහං පස්සතීති
සෙනාසන්තිවෙසං දක්ඛති. ආරාමරාමණෙයාකන්ති පුප්ඵාරාමාදීනං රමණීයභාවං.
වනරාමණෙයාකාදිසුපි එසෙව නයො. පෙනන්ති ඉතො පරලොකං ගතං.
කාලඬකතන්ති මතං.

43. නාමංයෙවාචසිස්සති, අක්ඛෙය්‍යන්ති සබ්බං රූපාදිධම්මජාතං පභීයති,
නාමමත්තමෙව තු අචසිස්සති ‘‘බුද්ධරක්ඛිතො ධම්මරක්ඛිතො’’ති එවං අක්ඛාතුං
කපෙතුං.

යෙ වක්ඛුච්ඤ්ඤාණාභිසම්භූතාති යෙ සයං වක්ඛුච්ඤ්ඤාණෙන අභිසම්භූතා
රාසිකතා දිට්ඨා වතුසමුට්ඨානිකා රූපා. සොතච්ඤ්ඤාණාභිසම්භූතාති
පරතොසොසෙන සොතච්ඤ්ඤාණෙන රාසිකතා සුතා ද්විසමුට්ඨානිකා සද්දා.

44. මුනයොති ඛිණාසවමුනයො. ඛෙමදස්සිනොති නිබ්බානදස්සිනො.

සොකොති සොකනිද්දෙසෙ – බ්‍යසතීති බ්‍යසනං, හිතසුඛං ඛිපති විද්ධංසෙතීති
අත්ථො. ඤාතීනං බ්‍යසනං ඤාතිබ්‍යසනං, වොරරොගභයාදීහි ඤාතික්ඛයො
ඤාතිවිනාසොති අත්ථො. තෙන ඤාතිබ්‍යසනෙන. ඵුට්ඨස්සාති අජ්ඣොත්ථට්ඨස්ස,
අභිභූතස්ස සමන්තාගතස්සාති අත්ථො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. අයං පන
විසෙසො – භොගානං බ්‍යසනං භොගබ්‍යසනං, රාජවොරාදිවසෙන භොගක්ඛයො
භොගවිනාසොති අත්ථො. රොගොයෙව බ්‍යසනං රොගබ්‍යසනං. රොගො හි
ආරොග්‍යං බ්‍යසති විනාසෙතීති බ්‍යසනං. සීලස්ස බ්‍යසනං සීලබ්‍යසනං,
දුස්සීල්‍යස්සෙනං නාමං. සම්මාදිට්ඨිං විනාසයමානා උප්පන්නා දිට්ඨියෙව බ්‍යසනං
දිට්ඨිබ්‍යසනං. එත්ථ ව පුරිමානි ද්වෙ අනිජ්ජන්තානි, පච්ඡිමානි තිණි නිජ්ජන්තානි
තිලක්ඛණබ්‍යාහතානි. පුරිමානි ව තිණි නෙව කුසලානි නාකුසලානි,
සීලදිට්ඨිබ්‍යසනද්වයං අකුසලං.

අඤ්ඤතරඤ්ඤතරොනාති ගහිතෙසු වා යෙන කෙනචි අග්ගහිතෙසු වා
මිත්තාමච්චබ්‍යසනාදිසු යෙන කෙනචි. සමන්තාගතස්සාති සමනුබන්ධස්ස
අපරිමුච්චමානස්ස. අඤ්ඤතරඤ්ඤතරොන දුක්ඛධම්මෙනාති යෙන කෙනචි
සොකදුක්ඛස්ස උප්පත්තිහෙතුනා. සොකොති සොචනකවසෙන සොකො. ඉදං
තෙහි කාරණෙහි උප්පජ්ජනකසොකස්ස සභාවපච්චත්තං. සොචනාති

සොවනාකාරො. සොවිතත්තන්ති සොවිතභාවො. අන්තොසොකොති
 අබ්භන්තරසොකො. දුතියපදං උපසග්ගෙන වඩ්ඪිතං. සො හි අබ්භන්තරං
 සුක්ඛාපෙන්තො විය පරිසුක්ඛාපෙන්තො විය උප්පජ්ජති “අන්තොසොකො
 අන්තොපරිසොකො”ති වුවිති. අන්තොදාහොති අබ්භන්තරදාහො. දුතියපදං
 උපසග්ගෙන වඩ්ඪිතං. වෙනසො පරිජ්ඣායනාති විත්තස්ස ඤානනාකාරො.
 සොකො හි උප්පජ්ජමානො අග්ගි විය විත්තං ඤාපෙති දහති, “විත්තං මෙ ඤාමං,
 න මෙ කිඤ්චි පටිභාති”ති වදාපෙති. දුක්ඛිතො මනො දුම්මනො, තස්ස භාවො
 දොමනස්සං. අනුපට්ඨිට්ඨෙයන සොකොව සල්ලන්ති සොකසල්ලං.

පරිදෙවනිද්දෙසෙ – “මය්හං ධිතා, මය්හං පුත්තො”ති එවං ආදිස්ස ආදිස්ස
 දෙවන්ති රොදන්ති එතෙනාති ආදෙවො. තං තං වණ්ණං පරිකිත්තෙන්වා
 පරිකිත්තෙන්වා දෙවන්ති එතෙනාති පරිදෙවො. තතො පරානි ද්වෙ ද්වෙ පදානි
 පුරිමද්වයස්සෙව ආකාරභාවනිද්දෙසවසෙන වුත්තානි. වාචානි වචනං. පලාපොති
 තුව්ඡං නිරත්ථකවචනං. උප්පඩ්ඪභණ්ණිතඅඤ්ඤභණ්ණිතාදිවසෙන විරූපො පලාපො
 විජ්ජලාපො. ලාලජ්ජොති පුනජ්ජනං ලපනං. ලාලජ්ජනාකාරො ලාලජ්ජනා.
 ලාලජ්ජිතස්ස භාවො ලාලජ්ජිතත්තං. මච්ඡරියාදීනි වුත්තත්ථානෙව.

45. සත්තමගාථා එවං මරණඛිභාහතෙ ලොකෙ අනුරූපපටිපත්තිදස්සනත්ථං
 වුත්තා. තත්ථ පතිලීනවරස්සාති තතො තතො පතිලීනං විත්තං කත්වා වරන්තස්ස.
 භික්ඛුනොති කල්‍යාණපුපුජ්ජනස්ස වා සෙක්ඛස්ස වා. සාමග්ගියමාහු තස්ස තං, යො
 අත්තානං භවතෙ න දස්සයෙති තස්සෙතං පතිරූපමාහු, යො එවංපටිපන්නො
 නිරයාදිහෙදෙ භවතෙ අත්තානං න දස්සයෙ. එවඤ්ඤි සො ඉමම්භා මරණා
 මුච්චෙය්‍යාති අධිජ්ජායො.

පතිලීනවරා වුවිචන්ති තතො තතො ලීනවිත්තාවාරා කථියන්ති. සත්ත
 සෙක්ඛාති අධිසීලාදීසු තිසු සික්ඛාසු සික්ඛන්ති සොනාපත්තිමග්ගට්ඨං. ආදිං කත්වා
 යාව අරහත්තමග්ගට්ඨා සත්ත සෙක්ඛා. අරහාති එලට්ඨො. සො නිට්ඨිතවිත්තත්තා
 පතිලීනො. සෙක්ඛානං පතිලීනවරණභාවෙ කාරණං දස්සෙන්තො “කිං
 කාරණං”ති ආදිමාහ. තෙ තතො තතොති තෙ සත්ත සෙක්ඛා තෙහි තෙහි
 ආරම්මණෙහි විත්තං පතිලීනෙන්තාති අත්තනො විත්තං නිලීනෙන්තා.
 පතිකුට්ඨෙන්තාති සඬකොචෙන්තා. පතිවට්ඨෙන්තාති කට්ඨාරකං විය ආභූපෙන්තා.
 සන්තිරුද්ධන්තාති සන්තිරුජ්ඣන්තා. සන්තිගණන්තාති නිග්ගහං කුරුමානා.
 සන්තිවාරෙන්තාති වාරයමානා. රක්ඛන්තාති රක්ඛං කුරුමානා. ගොපෙන්තාති
 විත්තමඤ්ජුසාය ගොපයමානා.

ඉදානි ද්වාරවසෙන දස්සෙන්තො “චක්ඛුද්වාරො”ති ආදිමාහ. තත්ථ
 චක්ඛුද්වාරොති චක්ඛුවිඤ්ඤාණද්වාරො. සොතද්වාරාදීසුපි එසෙව නයො.
 භික්ඛුනොති පුපුජ්ජනකල්‍යාණකස්ස වා භික්ඛුනො, සෙක්ඛස්ස වා භික්ඛුනොති
 භික්ඛුසද්දස්ස වචනත්ථං අවත්වා ඉධාධිජ්ජෙතභික්ඛුයෙව දස්සිතො. තත්ථ
 පුපුජ්ජනො ව සො කිලෙසානං අසමුච්ඡින්නත්තා, කල්‍යාණො ව

සීලාදිපටිපත්තිසූත්තත්තාති පුපුජ්ජනකල්‍යාණොව පුපුජ්ජනකල්‍යාණකො, තස්ස පුපුජ්ජනකල්‍යාණකස්ස. අධිසීලාදීති සික්ඛතීති සෙක්ඛො, තස්ස සෙක්ඛස්ස වා සොතාපන්නස්ස වා සකදාගාමීනො වා අනාගාමීනො වා.

ආසන්නි නිසීදන්ති එත්ථාති ආසනං. යත්ථාති යෙසු මඤ්චපීඨාදීසු. මඤ්චොතිආදීති ආසනස්ස පහෙදවචනාති. මඤ්චොපි හි නිසජ්ජායපි ඔකාසත්තා ඉධ ආසනෙසු චුත්තො, සො පන මසාරකඛුන්දිකාබද්ධකුළීරපාදකආභවිවපාදකානං අඤ්ඤතරො. පීඨමිපි තෙසං අඤ්ඤතරමෙව. හිසීති උණ්ණහිසි වොළහිසි වාකහිසි තිණහිසි පණ්ණහිසිනං අඤ්ඤතරා. තට්ටිකාති තාලපණ්ණාදීහි විනිත්ථා කතා. වම්මඛණ්ඩොති නිසජ්ජාරහො යො කොචි වම්මඛණ්ඩො. තිණසන්ථාරාදයො තිණාදීති ගුම්ඛෙත්ථා කතා. අසප්පායරූපදස්සනෙනාති අසප්පායානං ඉට්ඨරූපානං ඔලොකනෙන. ඊත්තන්ති අබ්භන්තරතො තුව්ඡං. විචිත්තන්ති බහිද්ධාපවෙසනෙන සුඤ්ඤං. පච්චිත්තන්ති කොචි ගහට්ඨො තත්ථ නත්ථීති අතිරෙකෙන සුඤ්ඤං. අසප්පායසද්දස්සවනෙපි එසෙව නයො. පඤ්චහි කාමගුණෙහිති ඉත්ථීරූපසද්දගන්ධරසථොට්ඨබ්බෙහි පඤ්චහි කාමකොට්ඨාසෙහි. චුත්තමිපි වෙනං

“රූපා සද්දා රසා ගන්ධා, ථොට්ඨබ්බා ච මනොරමා;
පඤ්ච කාමගුණා ලොකෙ, ඉත්ථීරූපස්මිං දිස්සරෙ”ති. (අ. නි. 5.55);

භජතොති විත්තෙන සෙවනං කරොන්තස්ස. සම්භජතොති සම්මා සෙවන්තස්ස. සෙවතොති උපසඬකමන්තස්ස. නිසෙවතොති නිස්සයං කත්ථා සෙවන්තස්ස. සංසෙවතොති සුට්ඨු සෙවන්තස්ස. පටිසෙවතොති පුනප්පුනං උපසඬකමන්තස්ස.

ගණසාමග්ගීති සමණානං එකීභාවො සමග්ගභාවො. ධම්මසාමග්ගීති සත්තතිංසබ්බොධිපක්ඛියධම්මානං සමුභවාතො. අනභිනිබ්බත්තිසාමග්ගීති අනිබ්බත්තමානානං අනුප්පජ්ජමානානං අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බුතානං අරහන්තානං සමුභො. සමග්ගාති කායෙන අවියොගා. සම්මොදමානාති විත්තෙන සුට්ඨු මොදමානා තුස්සමානා. අවිවදමානාති වාචාය විවාදං අකුරුමානා. බිරොදකීභුතාති බිරෙන සංසට්ඨඋදකසදිසා.

තෙ එකතො පක්ඛන්දන්තීති තෙ බ්බොධිපක්ඛියධම්මා එකං ආරම්මණං පටිසන්ති. පසීදන්තීති තස්මිංයෙව ආරම්මණෙ පසාදමාපජ්ජන්ති. අනුපාදිසෙසායාති උපාදිවිරහිතාය.

නිබ්බානධාතුයාති අමතමහානිබ්බානධාතුයා. උභන්තං වාති එත්ථ උනභාවො උභන්තං, අපරිපුණ්ණභාවොති අත්ථො. පුණ්ණත්තං වාති පරිපුණ්ණභාවො පුණ්ණත්තං, පුණ්ණභාවො වා න පඤ්ඤායති නත්ථීති අත්ථො.

තෙරයිකානන්ති නිරයෙ නිබ්බත්තනකකම්මානං අත්ථිභාවෙන. නිරයං අරහන්තිති තෙරයිකා, තෙසං තෙරයිකානං. නිරයො භවනන්ති නිරයො එව තෙසං වසනට්ඨානං සරං. තිරච්ඡානායොනිකානන්තිආදීසුපි එසෙව නයො. තස්සෙසා සාමග්ගීති තස්ස බිණ්ණසවස්ස එසා නිබ්බානසාමග්ගී. එතං ඡන්තන්ති එතං අනුච්ඡවිකං. පතිරුපන්ති සදිසං පටිභාගං, අසදිසං අප්පටිභාගං න භොති. අනුච්ඡවිකන්ති එතං සමණ්ණාභ්මණානං වා ධම්මානං, මග්ගඵලනිබ්බානසාසනධම්මානං වා අනුච්ඡවිකං. තෙසං ඡවිං ඡායං සුන්දරභාවං අත්වෙති අනුගච්ඡති, අථ ඛො සන්තිකාව තෙහි ධම්මෙහි අනුච්ඡවිකන්තා එව ව අනුලොමං. තෙසඤ්ච අනුලොමෙති, අථ ඛො න විලොමං න පච්චනිකභාවෙ යිතං.

46. ඉදානි ‘‘යො අත්තානං භවතො න දස්සයෙ’’ති එවං බිණ්ණසවො විභාවිතො, තස්ස වණ්ණභණ්ණන්ථං ඉතො පරා තිස්සො ගාථායො ආභ. තත්ථ පයමගාථාය සබ්බත්ථාති ද්වාදසසු ආයතනෙසු. න පියං කුබ්බති නොපි අප්පියන්ති නිද්දෙසෙ පියාති විත්තෙ පිතිකරා. තෙ විභාගතො දස්සෙන්තො ‘‘කතමෙ සත්තා පියා, ඉධ යස්ස තෙ භොන්ති’’ති ආභ. තත්ථ යස්ස තෙති යෙ අස්ස තෙ. භොන්තිති භවන්ති. අත්ථකාමාති වඩ්ඪිකාමා. භිතකාමාති සුඛකාමා. ඵාසුකාමාති සුඛවිභාරකාමා. යොගක්ඛෙමකාමාති චතුහි යොගෙහි ඛෙමං නිබ්භයං කාමා. මමායතීති මාතා. පියායතීති පිතා. භජතීති භාතා. භගිනීති එත්ථාපි එසෙව නයො. පුං තායති රක්ඛතීති පුත්තො. කුලවංසං ධාරෙතීති යිතා. මිත්තා සභායා. අමච්චා භච්චා. ඤාති පිතුපක්ඛිකා. සාලොභිතා මාතිපක්ඛිකා. ඉමෙ සත්තා පියාති ඉමෙ සත්තා පිතිජනකා. චුත්තවිපරියායෙන අප්පියා වෙදිතබ්බො.

47. යදිදං දිට්ඨසුතමුතෙසු වාති එත්ථ පන යදිදං දිට්ඨසුතං, එත්ථ වා මුතෙසු වා ධම්මෙසු; එවං මුති න උපලිම්පතීති එවං සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො.

උදකථෙවොති උදකස්ස ථෙවො. ‘‘උදකත්ථෙවකො’’තිපි පායො. පදුමපත්තෙති පදුමිනිපත්තෙ.

48. ධොතො න හි තෙන මඤ්ඤති, යදිදං දිට්ඨසුතමුතෙසු වාති අත්‍රාපි යදිදං දිට්ඨසුතං, තෙන වත්ථුතා න මඤ්ඤති, මුතෙසු වා ධම්මෙසු න මඤ්ඤතීති එවමෙව සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. න හි සො රජ්ජති, නො විරජ්ජතීති බාලපුපුජ්ජනො විය න රජ්ජති, කල්‍යාණපුපුජ්ජනසෙක්ඛා විය න විරජ්ජති, රාගස්ස බිණ්ණත්තා ‘‘විරත්තො’’ත්වෙව සඬ්ඛං ගච්ඡති. සෙසං පාකට්මෙවාති.

තාය පඤ්ඤාය කායදුච්චරිතන්ති සම්පයුත්තාය පුබ්බභාගායෙව වා පඤ්ඤාය පරිග්ගහෙතබ්බෙ පරිග්ගණන්තො යොගී තිවිධං කායදුච්චරිතං සමුච්ඡෙදවසෙන ධුනාති. අයඤ්ච පුග්ගලො විපන්තධම්මං දෙසනාධම්මෙසු ධුනන්තෙසු තංධම්මසමඬ්ඪිපුග්ගලොපි ධුනාති නාම. තෙ ව ධම්මෙ පඤ්ඤාය අත්තතො පවත්තික්ඛණෙ ධුනිතුමාරද්ධො ධුනාති චුච්චති, යථා භුඤ්ජිතුමාරද්ධො භුත්තොති චුච්චති. ලක්ඛණං පනෙත්ථ සද්දසත්ථතො වෙදිතබ්බං. ධුනන්ති කත්තුසාධනං. ධුතං

පයමමග්ගෙන. ධොතං දුතියමග්ගෙන. සන්ධොතං තතියමග්ගෙන. නිද්ධොතං
චතුත්ථමග්ගෙන.

ධොතො දිට්ඨං න මඤ්ඤතීති අරහා මංසවක්ඛුනා දිට්ඨං දිබ්බවක්ඛුනා දිට්ඨං
රූපායතනං න මඤ්ඤති තීහි මඤ්ඤනාහි, කථං? රූපායතනං සුභසඤ්ඤාය
සුඛසඤ්ඤාය ච පස්සන්තො න තත්ථ ඡන්දරාගං ජනෙති න තං අස්සාදෙති
නාහිනන්දති, එවං දිට්ඨං තණ්හාමඤ්ඤනාය න මඤ්ඤති. “ඉති මෙ රූපං සියා
අනාගතමද්ධාන” න්ති වා පනෙත්ථ නන්දිං න සමන්තානෙති. රූපසම්පදං වා
ආකඬ්ඛමානො දානං න දෙති, සීලං න සමාදියති, උපොසථකම්මං න කරොති.
එවමිති දිට්ඨං තණ්හාමඤ්ඤනාය න මඤ්ඤති, අත්තනො පන පරස්ස ච
රූපසම්පත්තිවිපත්තිං නිස්සාය මානං න ජනෙති. “ඉමිනාහං සෙය්‍යාස්මිති වා,
සදිසොස්මිති වා, හිනොස්මිති වා” ති එවං දිට්ඨං මානමඤ්ඤනාය න මඤ්ඤති.
රූපායතනං පන “නිච්චං ධූවං සස්සත” න්ති න මඤ්ඤති. අත්තානං
“අත්තතිය” න්ති න මඤ්ඤති. මඬගලං “අමඬගල” න්ති න මඤ්ඤති. එවං දිට්ඨං
දිට්ඨිමඤ්ඤනාය න මඤ්ඤති. දිට්ඨස්මිං න මඤ්ඤතීති රූපස්මිං අත්තානං
සමනුපස්සනනයෙන අමඤ්ඤන්තො දිට්ඨස්මිං න මඤ්ඤති. යථා වා ථනෙ ථඤ්ඤං,
එවං රූපස්මිං රාගාදයොති අමඤ්ඤන්තොපි දිට්ඨස්මිං න මඤ්ඤති. තස්මිංයෙව
පනස්ස දිට්ඨිමඤ්ඤනාය අමඤ්ඤිතෙ චත්ථුස්මිං සිනෙහං මානඤ්ච න උප්පාදයතො
තණ්හාමානමඤ්ඤනාපි නත්ථීති වෙදිතබ්බො. එවං දිට්ඨස්මිං න මඤ්ඤති. දිට්ඨතො
න මඤ්ඤතීති එත්ථ පන දිට්ඨතොති නිස්සක්කවචනං. තස්මා සඋපකාරණස්ස
අත්තනො වා පරස්ස වා යථාචුත්තජ්ජහෙදතො දිට්ඨතො උපපත්ති වා නිග්ගමනං වා
දිට්ඨතො වා අඤ්ඤො අත්තාති අමඤ්ඤමානො දිට්ඨතො න මඤ්ඤතීති
වෙදිතබ්බො. අයමස්ස න දිට්ඨිමඤ්ඤනා. තස්මිංයෙව පනස්ස දිට්ඨිමඤ්ඤනාය
අමඤ්ඤිතෙ චත්ථුස්මිං සිනෙහං මානඤ්ච න උප්පාදයතො න
තණ්හාමානමඤ්ඤනාපි වෙදිතබ්බො.

දිට්ඨා මෙති න මඤ්ඤතීති එත්ථ පන “එතං මමා” ති තණ්හාවසෙන
අමමායමානො දිට්ඨං තණ්හාමඤ්ඤනාය න මඤ්ඤති. සුතන්ති මංසසොතෙනපි
සුතං, දිබ්බසොතෙනපි සුතං, සද්දායතනස්සෙතං අධිවචනං. මුතන්ති මුත්වා මුනිත්වා
ච ගහිතං ආභවිච උපගන්ත්වාති අත්ථො. ඉන්ද්‍රියානං ආරම්මණානඤ්ච
අඤ්ඤමඤ්ඤං සංකිලෙසෙ විඤ්ඤාතන්ති චුත්තං හොති.
ගන්ධරසථොට්ඨබ්බායතනානං එතං අධිවචනං. විඤ්ඤාතන්ති මනසා විඤ්ඤාතං,
සෙසානං සත්තානං ආයතනානමෙතං අධිවචනං, ධම්මාරම්මණස්ස වා, ඉධ පන
සක්කායපරියාපන්නමෙව ලබ්භති. විත්ථාරො පනෙත්ථ දිට්ඨවාරෙ චුත්තනයෙන
වෙදිතබ්බො.

ඉදානි භගවතා චුත්තසුත්තවසෙන දස්සෙන්තො “අස්මිති හික්ඛවෙ” තිආදිමාහ.
තත්ථ අස්මිති භවාමි, නිච්චස්සෙතං අධිවචනං. මඤ්ඤිතමෙතන්ති දිට්ඨිකජ්ජනං
එතං. අයමහමස්මිති අයං අහං අස්මි භවාමි.

අඤ්ඤානු සතිපට්ඨානෙහිති යිපෙත්වා චතුසතිපට්ඨානෙ.

සබ්බෙ බාලපුප්ප්ඡනා රජ්ජන්තිති සකලා අන්ධබාලා නානාඡනා ලග්ගන්ති.
සත්ත සෙක්ඛා විරජ්ජන්තිති සොනාපන්නාදයො සත්ත අරියඡනා විරාගං
ආපජ්ජන්ති. අරහා නෙව රජ්ජති නො විරජ්ජන්ති කිලෙසානං පරිනිබ්බාපිතත්තා
උභයමිපි න කරොති. ඛයා රාගස්සාතිආදයො තිවිධාපි නිබ්බානමෙව.

සද්ධම්මජ්ජපජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

ජරාසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. තිස්සමෙත්තෙයාසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

49. සත්තමෙ තිස්සමෙත්තෙයාසුත්තෙ මෙට්ඨනමනුයුත්තස්සාති මෙට්ඨනධම්මං
සමායුත්තස්ස. ඉතීති එවමාහ. ආයස්මාති පියවචනමෙතං. තිස්සොති නාමං තස්ස
ථෙරස්ස. සොපි හි තිස්සොති නාමෙන. මෙත්තෙයොති ගොත්තං,
ගොත්තවසෙනෙව එස පාකටො අහොසි. තස්මා අට්ඨුජ්ජත්තියං (සු. නි. අට්ඨ.
2.821) වුත්තං – “තිස්සමෙත්තෙයා නාම ද්වෙ සභායා”ති. විසාතන්ති උපසාතං.
බුහිති ආචික්ඛ. මාරිසාති පියවචනමෙතං, නිද්දුක්ඛාති වුත්තං හොති. සුත්වාන තව
සාසනන්ති තව වචනං සුත්වා. විවෙකෙ සික්ඛිස්සාමසෙති සභායං ආරබ්භ
ධම්මදෙසනං යාවන්තො භණ්ති, සො පන සික්ඛිතසික්ඛොයෙව.

මෙට්ඨනධම්මො නාමාති ඉදං නිද්දිසිතබ්බස්ස මෙට්ඨනධම්මස්ස උපදෙසපදං.
අසද්ධම්මොති අසතං නිවජනානං ධම්මො. ගාමධම්මොති ගාමවාසීනං
සෙවනධම්මො. වසලධම්මොති වසලානං ධම්මො, කිලෙසවස්සනතො වා සයමෙව
වසලො ධම්මොති වසලධම්මො. දුට්ඨුල්ලොති දුට්ඨො ව කිලෙසෙහි දුට්ඨත්තා,
ටුලො ව අනිපුණභාවතොති දුට්ඨුල්ලො. යස්මා ව තස්ස ධම්මස්ස පරිවාරභූතං
දස්සනමිපි ගහණමිපි ආමසනමිපි චුසනමිපි සට්ඨනමිපි දුට්ඨුල්ලං, තස්මාපි
දුට්ඨුල්ලො සො මෙට්ඨනධම්මො. ඔදකන්තිකොති උදකං අස්ස අන්තෙ සුද්ධත්ථං
ආදියතීති උදකන්තො, උදකන්තොයෙව ඔදකන්තිකො. රහො පටිච්ඡන්තො
ඔකාසෙ කත්තබ්බතාය රහස්සො. විනයෙ පන “දුට්ඨුල්ලං ඔදකන්තිකං
රහස්ස”න්ති (පාරා. 39) පායො. තත්ථ තීසු පදෙසු යො සොති පදං පරිවත්තෙත්වා
යං තන්ති කත්වා යොජෙතබ්බං “යං තං දුට්ඨුල්ලං, සො මෙට්ඨනධම්මො, යං තං
ඔදකන්තිකං සො මෙට්ඨනධම්මො, යං තං රහස්සං, සො මෙට්ඨනධම්මො”ති. ඉධ පන
“යො සො අසද්ධම්මො, සො මෙට්ඨනධම්මො...පෙ.... යො සො රහස්සො, සො
මෙට්ඨනධම්මො”ති එවං යොජනා වෙදිතබ්බා. ද්වයෙන ද්වයෙන
සමාපජ්ජිතබ්බතො ද්වයංද්වයසමාපත්ති. තත්ථ යොජනා – යා සා
ද්වයංද්වයසමාපත්ති, සො මෙට්ඨනධම්මො නාමාති. කිංකාරණා වුවචති
මෙට්ඨනධම්මොති කෙන කාරණෙන කෙන පරියායෙන මෙට්ඨනධම්මොති කථියති.
තං කාරණං දස්සෙත්තො “උභින්නං රත්තාන”න්තිආදිමාහ. තත්ථ උභින්නං

රත්තානන්ති ද්විත්තං ඉත්ථිපුරිසානං රාගෙන රඤ්ජිතානං. සාරත්තානන්ති විසෙසෙන සුට්ඨු රඤ්ජිතානං. අවස්ඝ්නානන්ති කිලෙසෙන තිත්තානං. පරිසුට්ඨිතානන්ති කුසලාචාරං පරියාදිශිත්වා මද්දිත්වා ධිතානං. “මග්ගෙ වොරා පරිසුට්ඨිතා” තිආදිසු විය. පරියාදිත්තවිත්තානන්ති කුසලවිත්තං පරියාදිශිත්වා බෙපෙත්වා ධිතවිත්තානං. උභිත්තං සදිසානන්ති ද්විත්තං කිලෙසෙන සදිසානං. ධම්මොති සභාවො. තං කාරණාති තෙන කාරණෙන. තං උපමාය සාධෙත්තො “උභො කලහකාරකා” තිආදිමාහ. තත්ථ උභො කලහකාරකාති පුබ්බභාගෙ කලහකාරකා ද්වෙ. මෙටුනකාති වුව්චන්තීති සදිසාති වුව්චන්ති. භණ්ඩනකාරකාති තත්ථ තත්ථ ගන්ත්වා භණ්ඩනං කරොන්තා. භස්සකාරකාති වාචාකලහං කරොන්තා. විවාදකාරකාති නානාවචනං කරොන්තා. අධිකරණකාරකාති විනිවිච්ඡයපාපුණනවිසෙසකාරණං කරොන්තා. වාදිනොති වාදපටිවාදිනො. සල්ලාපකාති වාචං කථෙන්නා ඵ්වමෙවන්ති උපමාසංසන්දනං.

යුත්තස්සාති සඤ්ඤත්තස්ස. පයුත්තස්සාති ආදරෙන යුත්තස්ස. ආයුත්තස්සාති විසෙසෙන යුත්තස්ස. සමායුත්තස්සාති ඵකතො යුත්තස්ස. තච්චරිතස්සාති තංවරිතං කරොන්තස්ස. තබ්බහුලස්සාති තංබහුලං කරොන්තස්ස. තග්ගරුකස්සාති තංගරුං කරොන්තස්ස. තන්තිත්තස්සාති තස්මිං නතවිත්තස්ස. තප්පොණස්සාති තස්මිං නතකායස්ස. තප්පබ්භාරස්සාති තස්මිං අභිමුක්කායස්ස. තදධිමුත්තස්සාති තස්මිං අධිහරිතස්ස. තදධිපතෙය්සස්සාති තං අධිපතිං ජෙට්ඨකං කත්වා පවත්තස්ස.

විසාතන්ති නිද්දෙසස්ස උද්දෙසවචනං. විසාතන්ති පිළනං. උපසාතන්ති සමීපං කත්වා පිළනං. පිළනන්ති සට්ඨනං. සට්ඨනන්ති පිළනං. සබ්බං අඤ්ඤමඤ්ඤවෙච්චනං. උපද්දවන්ති භිංසනං. උපසග්ගන්ති තත්ථ තත්ථ උපගන්ත්වා පිළනාකාරං. බුභීති කථෙහි. ආචික්ඛාති විස්සජ්ජෙහි. දෙසෙහීති දස්සෙහි. පඤ්ඤපෙහීති ඤාපෙහි. පට්ඨපෙහීති ධ්වපෙහි. විවරාති පාකටං කරොහි. විහජාති භාජෙහි. උත්තානීකරොහීති තීරං පාපෙහි. පකාසෙහීති පාකටං කරොහි.

තුය්හං වචනන්ති තච වාචං. බ්‍යප්පට්ඨන්ති වචනං. දෙසනන්ති ආචික්ඛනං. අනුසාසනන්ති ඔවාදං. අනුසිට්ඨන්ති අනුසාසනං. සුත්වාති සොතෙන සුත්වා. සුඤ්ඤත්වාති තස්සෙව වෙච්චනං. උග්ගහෙත්වාති සම්මා ගහෙත්වා. උපධාරයිත්වාති අනාසෙත්වා. උපලක්ඛයිත්වාති සල්ලක්ඛෙත්වා.

50. මුස්සතෙ වාපි සාසනන්ති පරියත්තිපට්ඨන්තිතො දුට්ඨමිපි සාසනං නස්සති. වාපිති පදපුරණමත්තං. ඵතං තස්මිං අනරියන්ති තස්මිං පුග්ගලෙ ඵතං අනරියං, යදිදං මිච්ඡාපට්ඨදා. භාරවාධිවචනන්ති ගුණවිසිට්ඨසබ්බසත්තූත්තමගරුගාරවාධිවචනං. තෙනාහු පොරාණා –

“භගවාති වචනං සෙට්ඨං, භගවාති වචනමුත්තමං;
ගරු ගාරවයුත්තො සො, භගවා තෙන වුව්චති” ති. (විසුද්ධි. 1.142);

වතුබිබ්බං වා නාමං ආවත්ථිකං, ලිඬ්භිකං, නෙමිත්තිකං, අධිච්චසමුප්පන්නන්ති.
 අධිච්චසමුප්පන්නං නාම ලොකියවොහාරෙන “යදිච්ඡක”න්ති චුත්තං භොති. තත්ථ
 වච්ඡො, දම්මො, බලීඛද්දොධාති ඵවමාදි ආවත්ථිකං, දණ්ඨි, ඡත්ති, සිබ්බි, කර්ති ඵවමාදි
 ලිඬ්භිකං, තෙවිජ්ඡො, ඡළභිඤ්ඤොති ඵවමාදි නෙමිත්තිකං, සිරිවඩ්ඪකො,
 ධනවඩ්ඪකොති ඵවමාදි වචනත්ථං අනපෙක්ඛිත්වා පචත්තං අධිච්චසමුප්පන්නං. ඉදං
 පන භගවාති නාමං නෙමිත්තිකං, න මහාමායාය, න සුද්ධොදනමහාරාජෙන, න
 අසිනියා ඤාතිසහස්සෙහි කතං, න සක්කසන්තුසිතාදීහි දෙවතාවිසෙසෙහි කතං.
 වක්ඛති ව “භගවාති නෙතං නාමං මාතරා කතං...පෙ.... පටිලාභා සච්ඡිකා
 පඤ්ඤත්ති යදිදං භගවා”ති (මහානි. 84).

“භාග්‍යවා භග්ගවා යුත්තො, භගෙහි ව විහත්තවා;
 භත්තවා චත්තගමනො, භවෙසු භගවා තතො”ති. (විසුද්ධි. 1.144);

තත්ථ –

“වණ්ණාගමො වණ්ණවිපරියායො, ද්වෙ වාපරෙ වණ්ණවිකාරනාසා;
 ධාතුනමත්ථාතිසයෙන යොගො, තද්ච්චතෙ පඤ්චවිධං නිරුත්ති”න්ති. –

ඵවං චුත්තනිරුත්තිලක්ඛණං ගහෙත්වා පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා. තත්ථ
 “නක්ඛත්තරාජාරිව තාරකාන”න්ති ඵත්ථ රකාරාගමො විය අවිජ්ජමානස්ස
 අක්ඛරස්ස ආගමො වණ්ණාගමො නාම. “භිංසනා, භිංසො”ති වත්තබ්බෙ
 “සිභො”ති විය විජ්ජමානක්ඛරානං හෙට්ඨුපරියවසෙන පරිවත්තනං
 වණ්ණවිපරියායො නාම. “නවෙ ඡන්නකෙ දානං දියාති”ති ඵත්ථ අකාරස්ස
 ඵකාරාපජ්ජනතා විය අඤ්ඤක්ඛරස්ස අඤ්ඤක්ඛරාපජ්ජනතා වණ්ණවිකාරො නාම.
 “ජීවනස්ස මුතො ජීවනමුතො”ති වත්තබ්බෙ “ජීමුතො”ති වකාරනකාරානං
 විනාසො විය විජ්ජමානක්ඛරවිනාසො වණ්ණවිනාසො නාම. “ඵරුසාහි වාචාහි
 පක්ඛබ්බමානො ආසජ්ජ මං ත්වං වදසි කුමාරා”ති ඵත්ථ පක්ඛබ්බමානොති පදස්ස
 අභිභවමානොති අත්ථපටිපාදනං විය තත්ථ තත්ථ යථායොගං විසෙසත්ථයොගො
 ධාතුනං අත්ථාතිසයෙන යොගො නාම.

ඵවං නිරුත්තිලක්ඛණං ගහෙත්වා සද්දනායෙන වා පිසොදරාදිනිස්සිතො
 පතිට්ඨානීති පිසොදරාදිපක්ඛෙපලක්ඛණං ගහෙත්වා යස්මා
 ලොකියලොකුත්තරසුඛාහිනිබ්බත්තකං දානසීලාදිපාරජ්ජත්තං භාග්‍යමස්ස අත්ථි,
 තස්මා “භාග්‍යවා”ති වත්තබ්බෙ “භගවා”ති චුච්චතීති ඤාතබ්බං.

යස්මා පන

ලොභදොසමොහවිපරිතමනසිකාරඅහිරිකානොත්තජ්ජකොධුපනාහමක්ඛපළාසඉස්සා-
 සා-

මච්ඡරියමායාසාධෙය්‍යථමහසාරම්භමානානිමානමදපමාදනණ්භාඅවිජ්ජාතිවිධාකුසල
 මූලදුච්චරිත-

සංකිලෙසමලවිසමසඤ්ඤාවිතක්කපපඤ්චවතුබිබ්බවිපරියෙසආසවගන්ථඔසයොගඅ

ගති-

තණ්හුප්පාදුපාදානපඤ්චවෙනොබ්බිලවිනිබන්ධනීවරණාහිනන්දනඡව්වාදමූලතණ්හා
කායසත්තානුසය-

අට්ඨමිච්ඡත්තනවතණ්හාමූලකදසාකුසලකම්මපට්ඨවාසට්ඨිදිට්ඨිගතඅට්ඨසතතණ්හා
විවරිතප්පහෙසබ්බදරට්ඨ- පරිළාභකිලෙසසතසහස්සානි, සඬ්ඛෙපතො වා පඤ්ච
කිලෙසබන්ධඅභිසංඛාරදෙවපුත්තමච්චුමාරෙ අහඤ්ජි, තස්මා භග්ගත්තා එතෙසං
පරිස්සයානං “භග්ගවා”ති වත්තබ්බෙ “භගවා”ති වුච්චති. ආහ වෙන්ට -

“භග්ගරාගො භග්ගදොසො, භග්ගමොහො අනාසවො;
භග්ගාස්ස පාපකා ධම්මා, භගවා තෙන වුච්චති”ති. (පාරා. අට්ඨ. 1.96;
විසුද්ධි. 1.144);

භාග්‍යවත්තතාය වස්ස සතපුඤ්ඤජලක්ඛණවරස්ස රූපකායසම්පත්ති දීපිතා
හොති. භග්ගදොසතාය ධම්මකායසම්පත්ති. තථා ලොකියසරික්ඛකානං
බහුමතභාවො, ගහට්ඨපබ්බජිතෙහි අභිගමනීයතා, අභිගතානඤ්ච නෙසං
කායචිත්තදුක්ඛාපනයනෙ පටිබලභාවො, ආමිසදානධම්මදානෙහි උපකාරිතා,
ලොකියලොකුත්තරස්සුබ්බෙහි ව සඤ්ඤාදානසමත්ථතා දීපිතා හොති.

යස්මා ව ලොකෙ ඉස්සරියධම්මයසසිරිකාමපයත්තෙසු ඡස්ස ධම්මෙසු භගසද්දො
පවත්තති, පරමඤ්චස්ස සකච්ඡිතෙ ඉස්සරියං, අණ්මාලඬ්ඨිමාදිකං වා
ලොකියසම්මතං සබ්බාකාරපරිපූරං අත්ථී, තථා ලොකුත්තරො ධම්මො,
ලොකත්තයඛ්‍යාපකො යථාභුච්චගුණාධිගතො අතිවිය පරිසුද්ධො යසො,
රූපකායදස්සනඛ්‍යාවට්ඡනනයනප්පසාද්දුජනනසමත්ථා සබ්බාකාරපරිපූරා
සබ්බඬ්ඨගපච්චිඬ්ඨගසිරි, යං යං එතෙන ඉච්ඡිතං පත්ථීතං අත්තනිතං පරනිතං වා, තස්ස
තස්ස තට්ථ අභිනිප්ඵන්තත්තා ඉච්ඡිතිච්ඡිතත්ථනිප්ඵත්තිසඤ්ඤිතො කාමො,
සබ්බලොකගරුභාවප්පත්තිහෙතුභූතො සම්මාවායාමසඬ්ඛාතො පයත්තො ව අත්ථී,
තස්මා ඉමෙහි භගෙහි යුත්තත්තාපි භගා අස්ස සන්තීති ඉමිනා අත්ථොන “භගවා”ති
වුච්චති.

යස්මා පන කුසලාදීහි හෙදෙහි සබ්බධම්මෙ,
බන්ධායතනධාතුසච්චඉන්ද්‍රියපට්ච්චසමුප්පාදාදීහි වා කුසලාදිධම්මෙ,
පීළනසඬ්ඛතසත්තාපවිපරිණාමට්ඨයෙන වා දුක්ඛමරියසච්චං,
ආයුහනනිදානසංයොගපලිබොධට්ඨයෙන සමුදයං,
නිස්සරණවිවෙකාසඬ්ඛතඅමතට්ඨයෙන නිරොධං,
නිය්‍යානිකහෙතුදස්සනාධිපතෙය්‍යට්ඨයෙන මග්ගං විහත්තවා, විහජිත්වා විවරිත්වා
දෙසිතවාති වුත්තං හොති, තස්මා “විහත්තවා”ති වත්තබ්බෙ “භගවා”ති වුච්චති.

යස්මා ව එස දිබ්බබ්‍රහ්මඅරියවිහාරෙ කායචිත්තඋපධිවිවෙකෙ
සුඤ්ඤතප්පණ්හිතානිමිත්තවිමොක්ඛෙ අඤ්ඤෙ ව ලොකියලොකුත්තරෙ

උත්තරිමත්ස්සධම්මෙ හජි සෙවි බහුලමකාසි, තස්මා “හත්තවා”ති වත්තබ්බෙ “හගවා”ති වුවිති.

යස්මා පන තිස්සු හවෙසු තණ්හාසඬ්ඛාතං ගමනං අනෙත වත්තං, තස්මා “හවෙසු වත්තගමනො”ති වත්තබ්බෙ හවසද්දතො හකාරං ගමනසද්දතො ගකාරං වත්තසද්දතො වකාරඤ්ච දීඝං කත්වා ආදාය “හගවා”ති වුවිති, යථා ලොකෙ “මෙහනස්ස බස්ස මාලා”ති වත්තබ්බෙ “මෙබලා”ති වුවිති.

පුන අපරමපි පරියායං නිද්දිසන්තො “අපි ව හග්ගරාගොති හගවා”ති ආදිමාහ. තත්ථ හග්ගො රාගො අස්සාති හග්ගරාගො. හග්ගදොසාදිසුපි එසෙව නයො. කණ්ඩකොති විනිවිජ්ඣනට්ඨෙන කිලෙසා එව. හජිති උද්දෙසවසෙන විභාගං කත්වා භාෂෙසි. විහජිති නිද්දෙසවසෙන විවිධා භාෂෙසි. පච්චිති පටිනිද්දෙසවසෙන පකාරෙන විහජි. උග්ගට්ඨකඤ්ඤානං වසෙන හජි. විපඤ්චිතඤ්ඤානං වසෙන විහජි. නෙය්‍යානං වසෙන පච්චිති.

ධම්මරතනන්ති –

“විත්තිකතං මහග්ගඤ්ච, අතුලං දුල්ලහදස්සනං;
අනොමසත්තපරිභොගං, රතනං තෙන වුවිති”ති. (බු. පා. අට්ඨ. 6.3; දී. නි. අට්ඨ. 2.33) –

එවං වණ්ණිතං ධම්මරතනං තිවිධෙන භාෂෙසි. භවානං අන්තකරොති කාමහවාදීනං නවත්තං භවානං පරිච්ඡේදං පරියන්තං පරිවට්ටමං කාරකො. භාවිතකායොති වඩ්ඪිතකායො. තථා ඉතරෙසුපි. හජිති සෙවි. අරඤ්ඤවනපත්ථානීති ගාමස්ස වා නගරස්ස වා ඉන්ද්‍රිඤ්ඤාතො බහි අරඤ්ඤං. වනපත්ථානි මත්ස්සපචාරාතික්කන්තානි වනසණ්ඩානි. පත්තානීති යත්ථ මත්ස්සා න කසන්ති න වපන්ති දුරාති සෙනාසනානි. කෙවි පන “වනපත්තානීති යස්මා යත්ථ බ්‍යග්ගාදයො අත්ථි, තං වනං තෙ පාලයන්ති රක්ඛන්ති, තස්මා තෙහි රක්ඛිතත්තා වනපත්තානී”ති වදන්ති. සෙනාසනානීති සෙති වෙව ආසති ව එත්ථාති සෙනාසනානි. අප්පසද්දානීති වචනසද්දෙන අප්පසද්දානි. අප්පනිග්ගොසානීති ගාමනගරනිග්ගොසසද්දෙන අප්පනිග්ගොසානි. විජනවාතානීති අන්තොසඤ්චරණජනස්ස සරිරවාතෙන විරහිතානි. “විජනවාදානී”තිපි පාඨො, “අන්තොජනවාදෙන විරහිතානී”ති අත්ථො. “විජනපාතානී”තිපි පාඨො, “ජනසඤ්චාරවිරහිතානී”ති අත්ථො. මත්ස්සරාහස්සෙය්‍යකානීති මත්ස්සානං රහස්සකරණට්ඨානානි. පටිසල්ලානසාරුප්පානීති විවෙකානුරූපානි. භාගී වාති “භාගො චිවරාදිකොට්ඨාසො අස්ස අත්ථි”ති භාගී. “පටිලාභවසෙන අත්ථරසාදිභාගො අස්ස අත්ථි”ති භාගී. අත්ථරසස්සාති හෙතුඵලසම්පත්තිසඬ්ඛාතස්ස අත්ථරසස්ස. ධම්මරසස්සාති හෙතුසම්පත්තිසඬ්ඛාතස්ස ධම්මරසස්ස. චුත්තඤ්ඤෙන “හෙතුඵලෙ ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදා, හෙතුම්භි ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා”ති (විහ. 720). විමුක්තිරසස්සාති

එලසම්පත්තිසඬ්ඛාතස්ස විමුත්තිරසස්ස. චුත්තම්පි වෙතං. “කිච්චසම්පත්තිඅත්ථෙතං, රසො නාම පච්චිවතී”ති (පටි. ම. අට්ඨ. 1.1.2 මාතිකාවණ්ණනා; විසුද්ධි. 1.8).

චතුත්තං. ඤානානන්ති පට්ඨමජ්ඣානාදීනං චතුත්තං. ඤානානං. චතුත්තං. අප්පමඤ්ඤානන්ති මෙත්තාදීනං. එරණප්පමාණවිරහිතානං. චතුත්තං. බ්‍රහ්මචිහාරානං. චතුත්තං. අරූපසමාපත්තීනන්ති ආකාසානඤ්චායතනාදීනං. චතුත්තං. අරූපජ්ඣානානං. අට්ඨන්තං. විමොක්ඛානන්ති “රූපී රූපානි පස්සති”තිආදීනා (ධ. ස. 248) නයෙන චුත්තානං. ආරම්මණවිමුත්තානං. අට්ඨන්තං. විමොක්ඛානං. අභිභායතනානන්ති එත්ථ අභිභූතානි ආයතනානි එතෙසං. ඤානානන්ති අභිභායතනානි, ඤානානි. ආයතනානීති අධිට්ඨානට්ඨෙත ආයතනසඬ්ඛාතානි කසිණාරම්මණානි. ඤාණුත්තරිකො හි පුග්ගලො විසදඤාණොති කිං. එත්ථ ආරම්මණෙ සමාපජ්ජිතබ්බං, න මයි විත්තෙකග්ගතාකරණෙ භාරො අත්ථිති තානි ආරම්මණානි අභිභවිත්වා සමාපජ්ජති. සහ නිමිත්තුප්පාදෙනෙවෙත්ථ අප්පනං. නිබ්බත්තෙතීති අත්ථො. එවං උප්පාදිතානි ඤානානි අභිභායතනානීති චුච්චන්ති, තෙසං අට්ඨන්තං. අභිභායතනානං. නචන්තං. අනුපුබ්බචිහාරසමාපත්තීනන්ති පුබ්බං. පුබ්බං. අනු. අනුපුබ්බං, අනුපුබ්බං. විහරිතබ්බතො සමාපජ්ජිතබ්බතො අනුපුබ්බචිහාරසමාපත්ති, අනුපට්ඨාට්ඨා සමාපජ්ජිතබ්බාති අත්ථො, තාසං නචන්තං. අනුපුබ්බචිහාරසමාපත්තීනං. දසන්තං. සඤ්ඤාභාවනානන්ති ගිරිමානන්දසුත්තෙ (අ. නි. 10.60) ආගතානං. අනිච්චසඤ්ඤාදීනං. දසන්තං. සඤ්ඤාභාවනානං. දසන්තං. කසිණසමාපත්තීනන්ති සකලට්ඨෙත කසිණසඬ්ඛාතානං. පථවිකසිණජ්ඣානාදීනං. දසන්තං. ඤානානං. ආනාපානස්සතිසමාධිස්සාති ආනාපානස්සතිසම්පයුත්තසමාධිස්ස. අසුභසමාපත්තියාති අසුභජ්ඣානසමාපත්තියා. දසන්තං. තථාගතබ්බානන්ති දසබ්බානං. දසන්තං. චතුත්තං. වෙසාරජ්ජානන්ති විසාරදභාවානං. චතුත්තං. වෙසාරජ්ජානං. චතුත්තං. පටිසම්භිදානන්ති පටිසම්භිදාඤාණානං. චතුත්තං. ඡන්තං. අභිඤ්ඤාණානන්ති ඉද්ධිවිධාදීනං. ඡන්තං. අභිඤ්ඤාණානං. ඡන්තං. බුද්ධධම්මානන්ති “සබ්බං. කායකම්මං. ඤාණානුපරිවත්තී”තිආදීනා (වුළුති. මොසරාජමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 85; නෙත්ති. 15) නයෙන උපරි ආගතානං. ඡන්තං. බුද්ධධම්මානං.

තත්ථ චිවරාදයො භාග්‍යසම්පත්තිවසෙන චුත්තා. අත්ථරසතිකො පටිච්චෙධවසෙන චුත්තො. අධිසීලතිකො පටිපත්තිවසෙන. ඤානත්තිකො රූපාරූපජ්ඣානවසෙන. විමොක්ඛත්තිකො සමාපත්තිවසෙන. සඤ්ඤාවතුක්කො උපචාරජ්ජනාවසෙන. සතිපට්ඨානාදයො සත්තතිංසබ්බොධිපක්ඛියධම්මවසෙන. තථාගතබ්බානන්තිආදයො ආවෙණිකධම්මවසෙන චුත්තාති වෙදිතබ්බා.

ඉතො පරං. භගවාති නෙතං. නාමන්තිආදි “අත්ථමනුගතා අයං පඤ්ඤත්තී”ති ඤාපනත්ථං. චුත්තං. තත්ථ සමණා පබ්බජ්ජපගතා. බ්‍රාහ්මණා භොවාදිතො සමිතපාපබාහිතපාපා වා. දෙවතා සක්කාදයො බ්‍රහ්මානො ව. විමොක්ඛන්තිකන්ති විමොක්ඛො අරහත්තමග්ගො, විමොක්ඛස්ස අන්තො අරහත්තඵලං, තස්මිං.

විමෝක්ෂන්තෙ භවං විමෝක්ෂන්තිකං නාමං. සබ්බඤ්ඤාභාවො හි අරහත්තමග්ගෙන සිජ්ඣති, අරහත්තඵලාධිගමෙන සිද්ධො භොති. තස්මා සබ්බඤ්ඤාභාවො විමෝක්ෂන්තෙ භවො භොති. තං නෙමිත්තිකම්පි නාමං විමෝක්ෂන්තෙ භවං නාම භොති. තෙන චූත්තං – “විමෝක්ෂන්තිකමෙනං බුද්ධානං භගවත්තාන”න්ති. බොධියා මූලෙ සහ සබ්බඤ්ඤාඤාණස්ස පටිලාභාති මහාබොධිරුක්ඛමූලෙ යථාචූත්තක්ඛණෙ සබ්බඤ්ඤාඤාණස්ස පටිලාභෙන සහ. සච්ඡිකා පඤ්ඤත්තීති අරහත්තඵලසච්ඡිකිරියාය සබ්බධම්මසච්ඡිකිරියාය වා ජාතා පඤ්ඤත්ති. යදිදං භගවාති යා අයං භගවාති පඤ්ඤත්ති.

ද්විති කාරණෙහිති ද්විති කොට්ඨාසෙහි. පරියත්තිසාසනන්ති තෙපිටකං බුද්ධවචනං. පටිපත්තීති පටිපජ්ජති ඵතායාති පටිපත්ති. යං තස්ස පරියාපුටන්ති තෙන පුග්ගලෙන යං පරියාපුටං සජ්ඣායිතං කරණත්ථෙ සාම්චවනං. “පරියාපුටිට”න්තිපි පායො. සුත්තන්ති උභතොවිභවිගනිද්දෙසබන්ධකපරිවාරා, සුත්තනිපාතෙ මඬිගලසුත්ත- (බු. පා. 5.1 ආදයො; සු. නි. 261 ආදයො) රතනසුත්ත- (බු. පා. 6.1 ආදයො) තුවටකසුත්තානි (සු. නි. 921 ආදයො), අඤ්ඤම්පි ච සුත්තනාමකං තථාගතවචනං සුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. ගෙය්‍යන්ති සබ්බම්පි සගාථකං සුත්තං ගෙය්‍යන්ති වෙදිතබ්බං, විසෙසෙන සංයුත්තකෙ සකලොපි සගාථාවග්ගො. වෙය්‍යාකරණන්ති සකලං අභිධම්මපිටකං නිග්ගාථකං සුත්තං, යඤ්ච අඤ්ඤම්පි අට්ඨන්ති අඬිගෙහි අසඬිගෙහිතං බුද්ධවචනං, තං “වෙය්‍යාකරණ”න්ති වෙදිතබ්බං. ගාථාති ධම්මපදං, ථෙරගාථා, ථෙරීගාථා, සුත්තනිපාතෙ නොසුත්තනාමිකා සුද්ධිකගාථා ච “ගාථා”ති වෙදිතබ්බා. උදානන්ති සොමනස්සඤාණමයිකගාථාපටිසංයුත්තා ද්වෙඅසීති සුත්තන්තා “උදාන”න්ති වෙදිතබ්බං. ඉතිචුත්තකන්ති “චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා”තිආදිනායජ්ජවත්තා (ඉතිචු. 1 ආදයො) දසුත්තරසතසුත්තන්තා “ඉතිචුත්තක”න්ති වෙදිතබ්බං. ජාතකන්ති අපණ්ණකජාතකාදීනි (ජා. 1.1.1) පණ්ණසාධිකානි පඤ්චජාතකසතානි “ජාතක”න්ති වෙදිතබ්බං. අබ්භුතධම්මන්ති “චත්තාරොමෙ, භික්ඛවෙ, අච්ඡරියා අබ්භුතධම්මා ආනන්දෙ”තිආදිනායජ්ජවත්තා (දී. නි. 2.209; අ. නි. 4.129) සබ්බෙපි අච්ඡරියඅබ්භුතධම්මපටිසංයුත්තා සුත්තන්තා “අබ්භුතධම්ම”න්ති වෙදිතබ්බං. වෙදල්ලන්ති චූළවෙදල්ල- (ම. නි. 1.460 ආදයො) මහාවෙදල්ල- (ම. නි. 1.449 ආදයො) සම්මාදිට්ඨි- (ම. නි. 1.89 ආදයො) සක්කපඤ්ඤා- (දී. නි. 2.344 ආදයො) සඬ්ඛාරභාජනියමභාපුණ්ණමසුත්තාදයො (ම. නි. 3.85 ආදයො) සබ්බෙපි වෙදඤ්ච තුව්ඨිඤ්ච ලද්ධා ලද්ධා පුච්ඡිතසුත්තන්තා “වෙදල්ල”න්ති වෙදිතබ්බං. ඉදං පරියත්තිසාසනන්ති ඉදං චුත්තජ්ජකාරං තෙපිටකං බුද්ධවචනං. පරියාපුණ්ණිතබ්බට්ඨෙන පරියත්ති, අනුසාසනට්ඨෙන සාසනන්ති කත්වා පරියත්තිසාසනං. තම්පි මුස්සතීති තම්පි පරියත්තිසාසනං නස්සති. සම්මුස්සතීති ආදිතො නස්සති. පරිබාහිරො භොතීති පරම්මුඛො භොති.

කතමං පටිපත්තිසාසනන්ති ලොකුත්තරධම්මතො පුබ්බභාගො තදන්ථං පටිපජ්ජියතීති පටිපත්ති. සාසියන්ති ඵත්ථ වෙනෙය්‍යාති සාසනං. සම්මාපටිපදාතිආදයො චුත්තනායා ඵව.

පාණමි හනනීනි ජීවිතන්ද්‍රියමි සාතෙති. අදින්නමි ආදියනීති
 පරපරිග්ගහිතමි වත්ථුං ගණ්හනි. සන්ධිමි ඡින්නීති සරසන්ධිමි ඡින්නීති.
 නිල්ලොපමි හරනීති ගාමෙ පහරිත්වා මහාවිලොපමි කරොති. එකාගාරිකමි
 කරොතීති පණ්ණාසමත්තෙහිපි සට්ඨිමත්තෙහිපි පරිවාරෙත්වා ජීවග්ගාහං
 ගහෙත්වාපි ධනං ආහරාපෙති. පරිපන්ථෙපි කිට්ඨනීති පන්ථදුහනකම්මං කරොති.
 පරදාරමි ගව්ජනීති පරදාරෙසු වාරිත්තං ආපජ්ජති. මුසාපි හණනීති අත්ථහඤ්ජනකං
 මුසාපි වදති. අනරියධම්මොති අනරියසභාවො.

51. එකො පුබ්බෙ වරිත්වානාති පබ්බජ්ජාසඬාතෙන වා
 ගණාවචස්සග්ගට්ඨෙයන වා පුබ්බෙ ලොකෙ විහරිත්වා. යානං හන්තංව තං ලොකෙ,
 භීනමාහු පුට්ඨජනන්ති තං විබ්හන්තකං පුග්ගලං යථා හත්ථියානාදියානං අදන්නං
 විසමමි ආරොහති, ආරොහනකම්පි හඤ්ජති, පපාතෙපි පපතති, එවං
 කායදුච්චරිතාදිවිසමාරොහනෙන නිරයාදීසු, අත්ථහඤ්ජනෙන ජාතිපපාතාදීසු
 පපතනෙන ව යානං හන්තංව භීනං පුට්ඨජනඤ්ච ආහුති.

පබ්බජ්ජාසඬාතෙන වාති පබ්බජ්ජාකොට්ඨාසෙන වා “පබ්බජිතො
 සමණො”ති ගණනාරොපනෙන වා. ගණාවචස්සග්ගට්ඨෙයන වාති
 ගණසඬගණිකාරාමතං විස්සජ්ජෙත්වා වස්සග්ගට්ඨෙයන වා.

එකො පටික්කමනීති එකකොව ගාමතො නිවත්තති. යො නිසෙවනීති
 නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. අපරෙන සමයෙනාති අඤ්ඤස්මිං කාලෙ අපරභාගෙ.
 බුද්ධන්ති සබ්බඤ්ඤබුද්ධං. ධම්මන්ති ස්වාක්ඛාතතාදිගුණයුත්තං ධම්මං. සඬ්ඝන්ති
 සුප්පටිපන්නතාදිගුණයුත්තං සඬ්ඝං. සික්ඛන්ති අධිසිලාදිසික්ඛිතබ්බං සික්ඛං.
 පච්චක්ඛායාති බුද්ධාදිං පටික්ඛිතිත්වා. භීනායාති භීනත්ථාය ගිහිභාවාය.
 ආවත්තිත්වාති නිවත්තිත්වා. සෙවති එකවාරං සෙවති. නිසෙවති අනෙකවිධෙන
 සෙවති. සංසෙවති අල්ලීයිත්වා සෙවති. පටිසෙවති පුනස්පුනං සෙවති.

හන්තන්ති විබ්හන්තං. අදන්නන්ති දන්තභාවං අනුපනීතං. අකාරිතන්ති
 සුසික්ඛිතකිරියං අසික්ඛාපිතං. අවිනීතන්ති න විනීතං ආචාරසම්පත්තියා අසික්ඛිතං.
 උප්පථං ගණ්හනීති චුත්තජපකාරං යානං අදන්නාතියුත්තං හන්තං විසමමග්ගං
 උපෙති. විසමං බාණුමිපි පාසාණුමිපි අභිරුහනීති විසමං හුත්වා ධීතං බරබාණුමිපි
 තථා පබ්බතපාසාණුමිපි ආරොහති. යානමිපි ආරොහනකම්පි හඤ්ජනීති
 වය්හාදියානං ආරොහන්තස්ස පාපෙන්තස්ස හත්ථපාදාදිමිපි හින්දති. පපාතෙපි
 පපතනීති එකතොව්ජින්නපබ්භාරපපාතෙපි පාතෙති. සො විබ්හන්තකොති සො
 පටික්කන්තකො. හන්තයානපටිභාගොති අනවට්ඨිතයානසදිසො. උප්පථං
 ගණ්හනීති කුසලකම්මපථතො පටික්කමිත්වා අපායපථභූතං උප්පථං මිච්ඡාමග්ගං
 උපෙති. විසමං කායකම්මං අභිරුහනීති සමස්ස පටිපක්ඛං කායදුච්චරිතසඬාතං
 විසමං කායකම්මං ආරොහති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. නිරයෙ අත්තානං හඤ්ජනීති
 නිරස්සාදසඬාතෙ නිරයෙ අත්තභාවං චුණ්ණවිචුණ්ණං කරොති. මනුස්සලොකෙ
 අත්තානං හඤ්ජනීති විවිධකම්මකාරණවසෙන හඤ්ජති. දෙවලොකෙ අත්තානං

හඤ්ජනීති පියවිජ්ජයොගාදිදුක්ඛවසෙන. ඡාතිපපාතම්පි පපතනීති ඡාතිපපාතෙපි පාතෙති. ඡරාපපාතාදීසුපි එසෙව නයො. මනුස්සලොකෙති ඉධ අධිජ්ජෙතලොකමෙව දස්සෙති.

පුටුප්පනාති නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. තත්ථ පුටුප්පනාති –

පුටුනං ඡනනාදීහි, කාරණෙහි පුටුප්පනො;
පුටුප්පනත්තොගධත්තා, පුටුවායං ඡනො ඉති.

සො හි පුටුනං නානජ්ජකාරානං කිලෙසාදීනං ඡනනාදීහිපි කාරණෙහි පුටුප්පනො. තං විභාගතො දස්සෙතුං “පුටු කිලෙසෙ ඡනෙන්ති”තිආදිමාහ. තත්ථ ඛහුනං නානජ්ජකාරානං සක්කායදිට්ඨිනං අවිහතත්තා වා තා ඡනෙන්ති, තාහි ඡනිතාති වා පුටුප්පනා. අවිහතමෙවත්ථං ඡනසද්දො වදති. පුටු සත්ථාරානං මුඛුල්ලොකිකාති එත්ථ පුටු නානාජනා සත්ථුපටිඤ්ඤා එතෙසන්ති පුටුප්පනාති වචනත්ථො. පුටු සබ්බගතීහි අවුට්ඨිතාති එත්ථ ඡනෙතබ්බා ඡනයන්ති එත්ථාති ඡනා, ගතියො. පුටු ඡනා එතෙසන්ති පුටුප්පනා. ඉතො පරෙ ඡායන්ති එතෙහිති ඡනා, අභිසංඛාරාදයො. තෙ එතෙසං විජ්ජන්තීති පුටුප්පනා. අභිසංඛරණාදිඅත්ථො එව වා ඡනසද්දො දට්ඨබ්බො. නානාසන්තාපෙහි සන්තපන්තීති රාගග්ගිආදයො සන්තාපා. තෙ එව වා සබ්බෙපි වා කිලෙසා පරිලාභා. පුටු පඤ්චස්ස කාමගුණෙසුති එත්ථ ඡායතීති ඡනො, රාගො ගෙධොති එවමාදිකො, පුටු ඡනො එතෙසන්ති පුටුප්පනා. පුටු ඡාතා රත්තාති එවං රාගාදිඅත්ථො එව වා ඡනසද්දො දට්ඨබ්බො. පලිබුද්ධාති සම්බද්ධා. ආවුතාති ආවරිතා. නිවුතාති වාරිතා. ඔවුතාති උපරිතො පිහිතා. පිහිතාති හෙට්ඨාභාගෙන පිහිතා. පටිච්ඡන්තාති අපාකටා. පටිකුප්ප්ප්තාති අධොමුඛගතා.

අථ වා පුටුනං වා ගණනපථමතීතානං අරියධම්මපරම්මුඛානං නීවධම්මසමාවාරානං ඡනානං අන්තොගධත්තාපි පුටුප්පනා. පුටු වා අයං විසුංයෙව සංඛං ගතො, විසංසට්ඨො සීලසුතාදිගුණයුත්තෙහි අරියෙහි ඡනොතිපි පුටුප්පනො.

එවං යෙ තෙ –

“දුවෙ පුටුප්පනා වුත්තා, බුද්ධොනාදිවච්චන්ධුනා;
අන්ධො පුටුප්පනො එකො, කල්යාණෙකො පුටුප්පනො”ති. –

ද්වෙව පුටුප්පනා වුත්තා, තෙසු අන්ධපුටුප්පනො වුත්තො හොතීති වෙදිතබ්බො.

52. යසො කිත්ති වාති ලාභසක්කාරො පසංසා ව. පුබ්බෙති පබ්බජිතභාවෙ. භායතෙ වාපි තස්ස සාති තස්ස විබ්භන්තකස්ස සතො සො ව යසො සා ව කිත්ති භායති. එතම්පි දිස්වාති එතම්පි පුබ්බෙ යසකිත්තීනං ලාභං පච්ඡා ව භානිං දිස්වා. සික්කෙථ මෙටුනං විජ්ජනාවෙති තිස්සො සික්කායො සික්කෙථ. කිං කාරණං? මෙටුනං විජ්ජනාවෙ, මෙටුනජ්ජනානත්ථායාති වුත්තං හොති.

කිත්තිවණ්ණගතොති භගවා කිත්තිවණ්ණො, කිත්තිසද්දඤ්චෙව ගුණඤ්ච
උක්ඛිපිත්වා වදන්තො භොතිති අත්ථො. චිත්තං නානාන්තරයෙන කථනං අස්ස අත්ථිති
චිත්තකථි. කල්‍යාණපටිභානොති සුන්දරපඤ්ඤො.

භායතීති නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. පරිභායතීති සමන්තතො භායති. පරිධංසතීති
අධොපථවිං පතති. පරිපතතීති සමන්තතො අපගච්ඡති. අන්තරධායතීති අදස්සනං
යාති. විජ්ජලුජ්ජතීති උච්ඡ්ජ්ජති.

බුද්දකො සීලක්ඛන්ධොති පුල්ලච්චයාදි. මහන්තො සීලක්ඛන්ධොති
පාරාජිකසංඛිසාදිසෙසො.

මෙටුනධම්මස්ස පහානායාති තදඛිගාදිපහානෙන පජහනත්ථාය. වූපසමායාති
මලානං වූපසමනත්ථාය. පටිනිස්සග්ගායාති පක්ඛන්දනපරිච්චාගපටිනිස්සග්ගත්ථාය.
පටිපස්සද්ධියාති පටිපස්සද්ධිසංඛිතස්ස ඵලස්ස අත්ථාය.

53. යො හි මෙටුනං න විජ්ජහති සඛිකජ්ජෙහි...පෙ.... තථාච්චො. තත්ථ
පරෙතොති සමන්තාගතො. පරෙසං නිග්ගොසන්ති උපජ්ඣායාදීනං නින්දාවචනං.
මඬිකු භොතිති දුම්මනො භොති.

කාමසඛිකජ්ජෙනාති කාමපටිසංයුත්තෙන විතක්කෙන. උපරිට්ඨෙපි ඵසෙව
නයො. ඵුට්ඨොති විතක්කෙහි ඵුසිතො. පරෙතොති අපරිහීනො. සමොහීතොති
සම්මා ඔහිතො අත්තො පටිට්ඨො. කපණො වියාති දුග්ගතමනුස්සො විය. මන්දො
වියාති අඤ්ඤාණි විය. මොමුහො වියාති සම්මොහභූතො විය. ඥායතීති චින්තෙති.
පජ්ඣායතීති භුසං චින්තෙති. නිජ්ඣායතීති අනෙකච්චොති චින්තෙති. අපජ්ඣායතීති
තතො අපගන්ත්වා චින්තෙති. උලුකොති උලුකසකුණො. රුක්ඛසාඛායන්ති රුක්ඛෙ
උට්ඨිතසාඛාය, විටපෙ වා. මුසිකං මග්ගමානොති මුසිකං ගවෙසමානො,
“මග්ගමානො”තිපි පඨන්ති. කොත්ථුති සිඬිගාලො. බිළාරොති බබ්බු.
සන්ධිසමලසඛිකට්ඨරෙති ද්විත්තං සරානං අන්තරෙ ව
උදකනිද්ධමනවික්ඛල්ලකච්චරතික්ඛිපනට්ඨානෙ ව ථණ්ඩිලෙ ව. වහවිජ්ජන්තොති
පිට්ඨිගිවමංසවිජ්ජන්තො. ඉතො පරා ගාථා පාකට්ඨසම්බන්ධා ඵව.

54. තාසු සත්ථානීති කායදුච්චරිතාදීනි. තානි හි අත්තතො පරෙසඤ්ච
ෂෙදනට්ඨෙන “සත්ථානී”ති වූච්චන්ති. තෙසු වායං විසෙසෙන තාව ආදිතො
මුසාවචනසත්ථානෙව කරොති, “ඉමිනා කාරණෙනාහං විබ්භන්තො”ති භණන්තො.
තෙනෙවාහ – “ඵස බ්වස්ස මහාගෙධො, මොසවජ්ජං පගාහති”ති. තත්ථ ඵස
බ්වස්සාති ඵස ඛො අස්ස. මහාගෙධොති මහාබන්ධනං. කතමොති චෙ? යදිදං
මොසවජ්ජං පගාහති, ස්වායං මුසාවාදජ්ජෙකොගාහො “මහාගෙධො”ති චෙදිතබ්බො.

තීණි සත්ථානීති තයො ෂෙදකා. කායදුච්චරිතං කායසත්ථං. වච්ඡත්ථාදිසුපි
ඵසෙව නයො. තං විභාගතො දස්සෙතුං “තිවිධං කායදුච්චරිතං කායසත්ථං”න්ති

ආහ. සම්පජානමුසා භාසතීති ජානන්තො තුච්ඡං වාවං භාසති. අභිරතො අහං හන්තෙ අහොසිං පබ්බජ්ජායාති සාසනෙ පබ්බජ්ජාය අනභිරතිවිරහිතො අහං ආසිං. මාතා මෙ පොසෙතබ්බාති මාතා මයා පොසෙතබ්බා. තෙනමහි විබ්භන්තොති හණ්ඨිති තෙන කාරණෙන පටික්කන්තො අස්මිතිපි කථෙති. පිතා මෙ පොසෙතබ්බොතිආදියුපි එසෙව නයො.

එසො තස්ස මහාගෙධොති තස්ස පුග්ගලස්ස එසො මහාබන්ධො. මහාවනන්ති මහන්තං දුට්ඨවනං. ගහනන්ති දුරතික්කමං. කන්තාරොති වොරකන්තාරාදිසදිසො. විසමොති කණ්ටකවිසමො. කුටිලොති වඩ්ඤ්ඤකට්ඨකසදිසො. පඩිකොති පල්ලලසදිසො. පලිපොති කද්දමසදිසො. පලිබොධොති මහාදුක්ඛො. මහාබන්ධනන්ති මහන්තං දුමොවයබන්ධනං. යදිදං සම්පජානමුසාවාදොති යො අයං සම්පජානමුසාවාදො.

සහග්ගතො වාති සභායං යීතො වා. පරිසග්ගතො වාති ගාමපරිසායං යීතො වා. ඤාතිමජ්ඣගතො වාති දායාදානං මජ්ඣෙ යීතො වා. පුග්ගමජ්ඣගතො වාති සෙනීනං මජ්ඣෙ යීතො වා. රාජකුලමජ්ඣගතො වාති රාජකුලස්ස මජ්ඣෙ මහාවිනිච්ඡයෙ යීතො වා. අභිනීතොති පුච්ඡනත්ථාය නීතො. සක්ඛිපුට්ඨොති සක්ඛිං කත්වා පුච්ඡිතො. එහමිහො පුරිසාති ආලපනමෙතං. අත්තහෙතු වා පරහෙතු වාති අත්තතො වා පරස්ස වා හත්ථපාදාදිහෙතු වා ධනහෙතු වා. ආමිසකිඤ්චික්ඛහෙතු වාති එත්ථ ආමිසන්ති ලාභො අධිප්පෙතො. කිඤ්චික්ඛන්ති යං වා තං වා අප්පමත්තකං, අත්තමසො තිත්තිරවට්ටකසප්පිපිණ්ඩනවනිතපිණ්ඩාදිමත්තකස්සපි ලාභස්ස හෙතුති අත්ථො. සම්පජානමුසා භාසතීති ජානන්තොයෙව මුසාවාදං කරොති.

පුත අඤ්ඤං පරියායං දස්සෙන්තො “අපි ව තීභාකාරෙහි මුසාවාදො හොති, පුබ්බෙවස්ස හොති”තිආදිමාහ. තත්ථ තීභාකාරෙහිති සම්පජානමුසාවාදස්ස අඩගභූතෙහි තිහි කාරණෙහි. පුබ්බෙවස්ස හොතිති පුබ්බභාගෙයෙව අස්ස පුග්ගලස්ස එවං හොති “මුසා හණ්ඨස්ස”න්ති. හණ්ඨන්තස්ස හොතිති හණ්ඨානස්ස හොති. හණ්ඨස්ස හොතිති හණ්ඨෙ අස්ස හොති. යං වත්තබ්බං තස්මිං චුත්තෙ හොතිති අත්ථො. අථ වා හණ්ඨස්සාති චුත්තවතො නිට්ඨිතවචනස්ස හොතිති. යො එවං පුබ්බභාගෙපි ජානාති, හණ්ඨන්තොපි ජානාති, පච්ඡාපි ජානාති “මුසා මයා හණ්ඨ”න්ති, සො එවං වදන්තො මුසාවාදකම්මුනා බජ්ඣතීති අයමෙත්ථ අත්ථො දස්සිතො. කිඤ්චාපි දස්සිතො, අථ බො අයමෙත්ථ විසෙසො – පුච්ඡා තාව හොති, “මුසා හණ්ඨස්ස”න්ති පුබ්බභාගො අත්ථි, “මුසා මයා හණ්ඨ”න්ති පච්ඡාභාගො නත්ථි. චුත්තමත්තමෙව හි කොචි පමුස්සති කිං තස්ස මුසාවාදො හොති, න හොතිති? සා එවං අට්ඨකථාසු විස්සජ්ජිතා – පුබ්බභාගෙ “මුසා හණ්ඨස්ස”න්ති ව, හණ්ඨන්තස්ස “මුසා හණ්ඨාමි”ති ව ජානතො පච්ඡාභාගෙ “මුසා මයා හණ්ඨ”න්ති න සක්කා න භවිතුං, සවෙපි න හොති, මුසාවාදොයෙව. පුරිමමෙව හි අඩගද්වයං පමාණං. යස්සාපි පුබ්බභාගෙ “මුසා හණ්ඨස්ස”න්ති ආහොගො නත්ථි, හණ්ඨන්තො පන “මුසා හණ්ඨාමි”ති ජානාති. හණ්ඨෙපි “මුසා මයා හණ්ඨ”න්ති ජානාති. සො

මුසාවාදෙන න කාරෙතබ්බො. පුබ්බභාගො හි පමාණතරො. තස්මිං අසති දවා
හණිතං වා, රවා හණිතං වා භොතිති.

එත්ථ ච තංඤාණතා ච ඤාණසමොධානඤ්ච පරිච්චජිතබ්බං. තංඤාණතා
පරිච්චජිතබ්බාති යෙන චිත්තෙන “මුසා හණිස්ස”න්ති ජානාති, තෙනෙව “මුසා
හණාමි”ති ච, “මුසා මයා හණිත”න්ති ච ජානාතිති එවං එකචිත්තෙනෙව තීසු
බණෙසු ජානාතිති අයං තංඤාණතා පරිච්චජිතබ්බා. න හි සක්කා තෙනෙව චිත්තෙන
තං චිත්තං ජානිතුං, යථා න සක්කා තෙනෙව අසිනා සො අසි ඡිත්තදිතුන්ති. පුරිමං
පුරිමං පන චිත්තං පච්ඡිමස්ස පච්ඡිමස්ස චිත්තස්ස තථා උප්පත්තියා පච්චයො හුත්වා
නිරුප්ඤ්ඤාති. තෙනෙනං වුව්චති –

“පමාණං පුබ්බභාගොව, තස්මිං සති න හෙස්සති;
සෙසද්වයන්ති නත්ථෙත, මිති වාචා තිවඬ්ඨිකා”ති. (පාරා. අට්ඨ. 2.200);

ඤාණසමොධානං පරිච්චජිතබ්බන්ති එතාති තිණි චිත්තාති එකක්ඛණෙ
උප්පජ්ජන්තිති න ගහෙතබ්බාති. ඉදඤ්ඨි චිත්තං නාම –

“අනිරුද්ධමිහි පඨමෙ, න උප්පජ්ජති පච්ඡිමං;
නිරන්තරුප්පජ්ජනතො, එකං විය පකාසති”ති. (පාරා. අට්ඨ. 2.200);

ඉතො පරං පන ය්වායං අජානංයෙව “ජානාමි”තිආදිනා නයෙන සම්පජානමුසා
හණති, යස්මා සො “ඉදං අභුත”න්ති එවංදිට්ඨිකො භොති, තස්ස හි අත්ථෙව අයං
ලද්ධි. තථා “ඉදං අභුත”න්ති එවමස්ස බමති වෙව රුච්චති ච. එවමස්ස සඤ්ඤා,
එවංසභාවමෙව වස්ස චිත්තං “ඉදං අභුත”න්ති. යදා පන මුසා වත්තුකාමො භොති,
තදා තං දිට්ඨිං වා දිට්ඨියා සහ බන්තිං වා දිට්ඨිබන්තිහි සද්ධිං රුචිං වා
දිට්ඨිබන්තිරුචිහි සද්ධිං සඤ්ඤං වා දිට්ඨිබන්තිරුචිසඤ්ඤාහි සද්ධිං භාවං වා
චිනිධාය නික්ඛිපිත්වා පටිච්ඡාදෙන්වා අභුතං කත්වා හණති. තස්මා තෙසම්පිවසෙන
අඬිගහෙදං දස්සෙතුං “අපි ච චතුභාකාරෙහි”තිආදි වුත්තං.

එත්ථ ච චිනිධාය දිට්ඨින්ති බලවධම්මචිනිධානවසෙනෙනං වුත්තං. චිනිධාය
බන්තින්තිආදිති තතො දුබ්බලදුබ්බලානං චිනිධානවසෙන. චිනිධාය සඤ්ඤන්ති ඉදං
පනෙත්ථ සබ්බදුබ්බලධම්මචිනිධානවසෙන. සඤ්ඤාමත්තම්පි නාම අචිනිධාය
සම්පජානමුසා භාසිස්සතිති තෙනං යානං විජ්ජති.

55. මන්දොව පරිකිස්සති පාණවධාදීති කරොන්තො තතොනිදානඤ්ච
දුක්ඛමනුභොන්තො භොගපරියෙසනාරක්ඛණාති ච කරොන්තො මොමුහො විය
පරිකිලිස්සති.

තමෙනං රාජානො ගහෙත්වා විවිධා කම්මකාරණා කාරෙන්නීති න රාජානො
කරොන්ති, රාජාධිනපුරිසා නානාවිධාති කම්මකාරණාති කරොන්ති. කසාහිපි
තාලෙන්ති කසාදණ්ඩකෙහිපි විතජ්ජෙන්ති. වෙත්තෙහීති වෙත්තලතාහි.

අද්ධදණ්ඩකෙහි මුග්ගරෙහි, පහාරසාධනත්ථං වා චතුහත්ථදණ්ඩං ද්වේධා ඡෙත්වා ගතිතදණ්ඩකෙහි. බ්ලඩ්ගථාලිකන්ති කඤ්ජියඋක්ඛලිකකම්මකාරණං. තං කරොන්තා සිසකපාලං උප්පාටෙන්වා තත්තං අයොගුළං සණ්ඨාසෙන ගහෙන්වා තත්ථ පක්ඛිපන්ති, තෙන මත්ථලුඩ්ගං පක්කුට්ඨිත්වා උපරි උත්තරති.

සඩ්ධමුණ්ඩිකන්ති සඩ්ධමුණ්ඩකම්මකාරණං. තං කරොන්තා උත්තරොට්ඨඋහතොකණ්ණචුළිකගලවාටකපරිච්ඡේදෙන වම්මං ඡින්දිත්වා සබ්බකෙසෙ එකතො ගණ්ඨිං කත්වා දණ්ඩකෙන වෙයේත්වා උප්පාටෙන්ති, සහ කෙසෙහි වම්මං උට්ඨහති. තතො සිසකටාහං ථුලසක්ඛරාහි සංසිත්වා ධොවන්තා සඩ්ධවණ්ණං කරොන්ති. රාහුමුඛන්ති රාහුමුඛකම්මකාරණං. තං කරොන්තා සඩ්ධකුතා මුඛං විවරිත්වා අත්තොමුඛෙ දීපං ඡාලෙන්ති, කණ්ණචුළිකාහි වා පටියාය මුඛං නිබාදනෙන ඛනන්ති, ලොහිතං පග්ගරිත්වා මුඛං පුරෙති.

ජොතිමාලිකන්ති සකලසරිරං තෙලපිලොතිකාය වෙයේත්වා ආලිම්පෙන්ති. හත්ථපජ්ජොතිකන්ති හත්ථෙ තෙලපිලොතිකාය වෙයේත්වා දීපං විය පජ්ජාලෙන්ති. එරකවත්තිකන්ති එරකවත්තකම්මකාරණං. තං කරොන්තා හෙට්ඨාගීවතො පටියාය වම්මවට්ටෙ කන්තිත්වා ගොප්ඵකෙ පාතෙන්ති. අථ නං යොත්තෙහි ඛන්ධිත්වා කඩ්ඪන්ති. සො අත්තතො වම්මවට්ටෙ අක්කම්මිත්වා අක්කම්මිත්වා පතති. විරකවාසිකන්ති විරකවාසිකකම්මකාරණං. තං කරොන්තා තථෙව වම්මවට්ටෙ කන්තිත්වා කටියං යපෙන්ති, කටිතො පටියාය කන්තිත්වා ගොප්ඵකෙසු යපෙන්ති, උපරිමෙහි හෙට්ඨිමසරිරං විරකතිවාසනතිවත්ථං විය හොති. එණෙයාකන්ති එණෙයාකකම්මකාරණං. තං කරොන්තා උහොසු කප්පරෙසු ව උහොසු ජණ්ණකෙසු ව අයවලයානි දත්වා අයසුලානි කොට්ටෙන්ති, සො චතුහි අයසුලෙහි භූමියං පතිට්ඨහති. අථ නං පරිවාරෙන්වා අග්ගිං කරොන්ති. “එණෙයාකො ජොතිපරිග්ගහො යථා”ති ආගතට්ඨානෙපි ඉදමෙව චුත්තං. තං සන්ධිතො සන්ධිතො සුලානි අපනෙන්වා චතුහි අට්ඨිකොට්ඨිගෙව යපෙන්ති. එවරූපා කම්මකාරණා නාම නත්ථි.

බලිසමංසිකන්ති උහතොමුඛෙහි බලිසෙහි පහරිත්වා වම්මමංසන්භාරුනි උප්පාටෙන්ති. කහාපණ්ණිකන්ති සකලසරිරං තිණ්හාහි වාසිහි කොට්තො පටියාය කහාපණ්ණමත්තං කහාපණ්ණමත්තං පාතෙන්තා කොට්ටෙන්ති. බාරාපතච්ඡිකන්ති සරිරං තත්ථ තත්ථ ආවුධෙහි පහරිත්වා කොච්ඡෙහි බාරං සංසෙන්ති, වම්මමංසන්භාරුනි පග්ගරිත්වා පසවන්ති, අට්ඨිකසඩ්ධලිකාව තිට්ඨති. පලිසපරිවත්තිකන්ති එකෙන පස්සෙන නිපජ්ජාපෙන්වා කණ්ණච්ඡිද්දෙන අයසුලං කොට්ටෙන්වා පථවියා එකාබද්ධං කරොන්ති. අථ නං පාදෙ ගහෙන්වා ආවිඤ්ජන්ති. පලාලපීඨකන්ති ඡෙකා කාරණිකා ඡවිවම්මං අච්ඡින්දිත්වා නිසදපොතකාහි අට්ඨිනි ඡින්දිත්වා කෙසෙසු ගහෙන්වා උක්ඛිපන්ති, මංසරාසියෙව හොති. අථ නං කෙසෙහෙව පරියොනන්ධිත්වා ගණ්හන්ති, පලාලපීඨං විය කත්වා පලිවෙයේන්ති. සුනබෙහිපිති කතිපයානි දිවසානි ආහාරං අදත්වා ඡාතසුනබෙහි බාදාපෙන්ති. තෙ මුහුත්තෙන අට්ඨිසඩ්ධලිකමෙව කරොන්ති. එවම්පි කිස්සතීති එවම්පි විසාතං.

පාපුණාති. පරිකිස්සනීති සබ්බභාගෙන විසාතං පාපුණාති. පරිකිලිස්සනීති උපතාපං පාපුණාති.

පුත අඤ්ඤං කාරණං දස්සෙන්තො “අප්ථ වා කාමතණ්හාය අභිභූතො”ති ආදිමාහ. තත්ථ කාමතණ්හායාති පඤ්චකාමගුණිකලොභෙන. අභිභූතොති තෙන මද්දිතො. පරියාදින්නවිත්තොති කුසලාචාරං ඛෙපෙන්වා ගතිතවිත්තො. භොගෙ පරියෙසන්තොති ධනං ගවෙසමානො. නාවාය මහාසමුද්දං පක්ඛන්දනීති තරණිසඬ්ඛාතාය නාවාය මහන්තං ලොණසාගරං පවිසති. සීතස්ස පුරක්ඛතොති සීතං පුරතො කත්වා. උණ්හස්ස පුරක්ඛතොති උණ්හං පුරතො කත්වා. ඩංසාති පිඬගලමක්ඛිකා. මකසාති මකසා එව. පිළියමානොති ඩංසාදිසම්ඵස්සෙහි විහෙසියමානො. ධුප්පිපාසාය මියාමානොති ධුද්දාපිපාසාය මරමානො. තිගුම්ඛං ගච්ඡතීති ආදීනි මූලපදං ගච්ඡතීති පරියොසානානි චතුර්විසති පදානි රට්ඨනාමෙන චුත්තානි. මරුකන්තාරං ගච්ඡතීති වාලුකකන්තාරං තාරකසඤ්ඤාය ගච්ඡති. ජණ්ණපට්ඨන්ති ජාණ්හි ගන්තබ්බමග්ගං. අප්පට්ඨන්ති අපෙහි ගන්තබ්බමග්ගං. මෙණ්ඩපට්ඨෙ පිට්ඨෙව නයො.

සඬ්ඛපට්ඨන්ති බාණුකෙ කොට්ටෙන්වා තෙහි උග්ගමිතබ්බං බාණුමග්ගං, තං ගච්ඡන්තො පබ්බතපාදෙ යත්වා අයසිඬ්ඝාටකං යොත්තෙන බන්ධිත්වා උද්ධං බිපිත්වා පබ්බතෙ ලග්ගාපෙත්වා යොත්තෙනාරුග්ග චරිතගෙන ලොහදණ්ඨෙන පබ්බතං විජ්ඣිත්වා බාණුකං කොට්ටෙන්වා තත්ථ යත්වා සිඬ්ඝාටකං ආකඩ්ඪිත්වා පුත උපරි ලග්ගාපෙත්වා තත්ථ යිතො වම්මයොත්තං ඔලම්බෙන්වා තං ආදාය ඔතරිත්වා හෙට්ඨිමබාණුකෙ බන්ධිත්වා වාමහත්ථෙත යොත්තං ගහෙන්වා දක්ඛිණහත්ථෙත මුග්ගරං ආදාය යොත්තං පහරිත්වා බාණුකං නීහරිත්වා පුත අභිරුහති. එතෙනුපායෙන පබ්බතමත්ථකං අභිරුග්ග පරතො ඔතරන්තො පුරිමනායෙනෙව පයමං පබ්බතමත්ථකෙ බාණුකං කොට්ටෙන්වා වම්මපසිබ්බකෙ යොත්තං බන්ධිත්වා බාණුකෙ වෙයෙත්වා සයං අන්තොපසිබ්බකෙ නිසිදිත්වා මක්කටකානං සුත්තවිස්සජ්ජනාකාරෙන යොත්තං විනිවෙයෙත්වා ඔතරති. තෙන චුත්තං – “බාණුකෙ කොට්ටෙන්වා තෙහි උග්ගමිතබ්බං බාණුමග්ගං”න්ති. ඡත්තපට්ඨන්ති වම්මජත්තෙන වාතං ගාභාපෙත්වා සකුණෙහි විය ඔතරිතබ්බං මග්ගං. වංසපට්ඨන්ති වෙණුගුම්ඛජෙදනසත්ථෙත ඡින්නිත්වා රුක්ඛං එරසුනා කොට්ටෙන්වා මග්ගං කරොන්තො වෙළුවනෙ නිස්සෙණිං කත්වා වෙළුගුම්ඛෙ ආරුග්ග වෙළුං ඡින්නිත්වා අපරස්ස වෙළුගුම්ඛස්ස උපරි පාතෙන්වා වෙළුගුම්ඛමත්ථකෙනෙව ගන්තබ්බං මග්ගං සන්ධාය “වංසපට්ඨං ගච්ඡතී”ති චුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

ගවෙසන්තො න වින්දති, අලාභමූලකම්පි දුක්ඛං දොමනස්සං පට්ඨං වෙදෙතීති අවින්දනමූලකම්පි කායිකචෙතසිකං දුක්ඛං පටිලහති.

ලද්ධාති ලභිත්වා. ආරක්ඛමූලකන්ති රක්ඛණමූලකම්පි. කින්නි මෙ භොගෙනි කෙන උපායෙන මම භොගෙ. නෙව රාජානො භරෙය්‍යුං...පෙ.... න අප්පියා දායාදා

හරෙයුනි. ගොපයතොති මඤ්ජුසාදීහි ගොපයන්තස්ස. විජ්ජලජ්ජන්තිති විනස්සන්ති.

56. එතමාදීනවං ඤත්වා, මුනි පුබ්බාපරෙ ඉධාති එතං “යසො කිත්ති ව යා පුබ්බෙ, භායතෙ වාපි තස්ස සා”ති ඉතො පභුති චුත්තෙ පුබ්බාපරෙ ඉධ ඉමස්මිං සාසනෙ පුබ්බතො අපරෙ සමණභාවතො විබ්භන්තකභාවෙ ආදීනවං මුනි ඤත්වා.

දළ්භං කරෙය්‍යාති නිද්දෙසපදස්ස උද්දෙසපදං. ථීරං කරෙය්‍යාති අසිථිලං කරෙය්‍ය. දළ්භං සමාදානො අස්සාති ථීරපටිඤ්ඤො භවෙය්‍ය. අවට්ඨිතසමාදානොති සන්තිට්ඨානපටිඤ්ඤො.

57. එතං අරියානමුත්තමන්ති යදිදං විවෙකවරියා, එතං බුද්ධාදීනං අරියානං උත්තමං. තස්මා විවෙකංයෙව සික්ඛෙට්ඨාති අධිජ්ජායො. න තෙන සෙට්ඨො මඤ්ඤොති තෙන ව විවෙකෙන අත්තානං “සෙට්ඨො අහ”න්ති න මඤ්ඤෙය්‍ය, තෙන මානථද්ධො න භවෙය්‍යාති චුත්තං හොති.

උන්තතින්ති උස්සාපනං. උන්තමන්ති උග්ගන්ත්වා පට්ඨපනං. මානන්ති අහංකාරං. ථාමන්ති බලක්කාරං. ථම්භන්ති ථද්ධකරණං. ථද්ධොති අමද්දවො. පත්ථද්ධොති විසෙසෙන අමද්දවො. පග්ගහිතසිරොති උට්ඨිතසිසො. සාමන්තාති න ආරකා. ආසන්නෙති න දුරෙ. අවිදුරෙති සමීපෙ. උපකට්ඨෙති සන්තිකෙ.

58. ඊත්තස්සාති විචිත්තස්ස, කායදුච්චරිතාදීහි චිරහිතස්ස. ඔසතිණ්ණස්ස පිහයන්ති, කාමෙසු ගධිතා පජාති චත්ථුකාමෙසු ලග්ගා සත්තා තස්ස චතුරොසතිණ්ණස්ස පිහයන්ති ඉණ්ණායිකා විය ආණණ්ණස්සාති අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි.

ඊත්තස්සාති සබ්බකිලෙසෙහි තුව්ඡස්ස. විචිත්තස්සාති සුඤ්ඤස්ස. පච්චිත්තස්සාති එකකස්ස. ඉදානි යෙහි ඊත්තො හොති, තෙ දස්සෙන්නො “කායදුච්චරිතෙන ඊත්තස්සා”තිආදිමාහ. තත්ථ කිලෙසපටිපාටියා මග්ගපටිපාටියාති ද්විධා ඊත්තතා වෙදිතබ්බා. කිලෙසපටිපාටියා තාව රාගො මොහො ථම්මො සාරම්මො මානො මදොති, ඉමෙහි ඡහි කිලෙසෙහි අරහත්තමග්ගෙන ඊත්තො හොති; දොසො කොධො උපනාහො පමාදොති, ඉමෙහි චතුහි කිලෙසෙහි අනාගාමිමග්ගෙන ඊත්තො හොති; අතිමානො මක්ඛො පළාසො ඉස්සා මච්ඡරියං මායා සාධෙය්‍යන්ති, ඉමෙහි සත්තහි සොතාපත්තිමග්ගෙන ඊත්තො හොති.

මග්ගපටිපාටියා පන සොතාපත්තිමග්ගෙන අතිමානො මක්ඛො පළාසො ඉස්සා මච්ඡරියං මායා සාධෙය්‍යන්ති; ඉමෙහි සත්තහි ඊත්තො හොති, අනාගාමිමග්ගෙන දොසො කොධො උපනාහො පමාදොති, ඉමෙහි චතුහි ඊත්තො හොති; අරහත්තමග්ගෙන රාගො මොහො ථම්මො සාරම්මො මානො මදොති, ඉමෙහි ඡහි ඊත්තො හොති. තිණි දුච්චරිතාති සබ්බකිලෙසෙහිතිආදිනා නයෙන අවසෙසාපි යථායොගං යොජෙතබ්බා.

වත්පුකාමෙ පරිඡානිත්වාති තෙහුමකෙ වත්පුකාමෙ ඤාතතීරණපරිඤ්ඤාහි සමාපනවසෙන ඡානිත්වා. කිලෙසකාමෙ පහායාති ඡන්දාදයො කිලෙසකාමෙ පහානපරිඤ්ඤාය ඡහිත්වා. බ්‍යන්තිං කරිත්වාති විගතන්තං විගතකොටිං කරිත්වා.

කාමොසං තිණ්ණස්සාති අනාගාමිමග්ගෙන අවසානසඬ්ඛාතං කාමොසං තරිත්වා ධීතස්ස. භවොසන්ති අරහත්තමග්ගෙන. දිට්ඨොසන්ති සොතාපත්තිමග්ගෙන. අවිජ්ජොසන්ති අරහත්තමග්ගෙන. සබ්බං සංසාරපථන්ති සබ්බබන්ධාතුආයතනපටිපාටිසඬ්ඛාතං පථං අරහත්තමග්ගෙනෙව තරිත්වා ධීතස්ස. සොතාපත්තිමග්ගෙන උත්තිණ්ණස්ස. සකදාගාමිමග්ගෙන නිත්තිණ්ණස්ස. අනාගාමිමග්ගෙන කාමධාතුං අතික්කන්තස්ස. අරහත්තමග්ගෙන සබ්බභවං සමතික්කන්තස්ස. ඵලසමාපත්තිවසෙන චීතිවත්තස්ස. පාරංගතස්සාතිආදීනි නිබ්බානවසෙන චුත්තානි. යථා ඉණ්ණායිකා ආණ්ණායන්ති පවඨ්ඨකඉණ්ණං ආදාය විවරන්තා ආණ්ණායං. පත්ථෙත්තීති පත්ථනං උජ්ජාදෙන්ති. ආබාධිකා ආරොග්‍යන්ති පිත්තාදිරොගාතුරො හෙසජ්ජකිරියාය තංරොගචූපසමනත්ථං ආරොග්‍යං. යථා බන්ධනබද්ධාති නක්ඛන්තදිවසෙ බන්ධනාගාරෙ බද්ධපුරිසා. යථා දාසා භූජිස්සන්ති යස්මා භූජිස්සා පුරිසා යං ඉච්ඡන්ති, තං කරොන්ති, න නං කොචි බලක්කාරෙන තතො නිවත්තෙති, තස්මා දාසා භූජිස්සභාවං පත්ථෙත්තී. යථා කන්තාරද්ධානපක්ඛන්දාති යස්මා බලවත්තො පුරිසා හත්ථභාරං ගහෙන්වා සජ්ජාචුධා සපරිවාරා කන්තාරං පටිපජ්ජන්ති, තෙ වොරා දුරතොව දිස්වා පලායන්ති. තෙ සොත්ථිතා කන්තාරං නිත්ථරිත්වා බෙමන්තං පත්වා හට්ඨතුට්ඨා හොන්ති. තස්මා කන්තාරපක්ඛන්දා බෙමන්තභූමිං පත්ථෙත්තී. දෙසනාපරියොසානො තිස්සො සොතාපත්තිඵලං පත්වා පච්ඡා පබ්බජිත්වා අරහත්තං සච්ඡාකාසී.

සද්ධම්මපජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

තිස්සමෙත්තෙයාසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. පසුරසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

59. අට්ඨමෙ පසුරසුත්තනිද්දෙසෙ පට්ඨගාථාය තාව සඬ්ඛෙපො – ඉමෙ දිට්ඨිගතිකා අත්තනො දිට්ඨිං සන්ධාය “ඉධෙව සුද්ධි”ති වදන්ති. අඤ්ඤෙසු පන ධම්මෙසු විසුද්ධිං නාහු, ඵලං යං අත්තනො සත්ථාරාදිං නිස්සිතා, තත්ථෙව “ඵස වාදො සුභො”ති ඵලං සුභවාදා හුත්වා පුටු සමණබ්‍රාහ්මණා “සස්සතො ලොකො”තිආදීසු පච්චෙකසච්චෙසු නිවිට්ඨා.

සබ්බෙ පරවාදෙ ඛිපන්තීති සබ්බා පරලද්ධියො ඡඩ්ඛෙන්ති. උක්ඛිපන්තීති දුරතො ඛිපන්ති. පරික්ඛිපන්තීති සමන්තතො ඛිපන්ති. සුභවාදාති නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. සොහනවාදාති “ඵතං සුන්දර”න්ති කථෙත්තා. පණ්ඩිතවාදාති “පණ්ඩිතා මය”න්ති ඵලං කථෙත්තා. ථීරවාදාති “නිද්දොසවාදං වදාමා”ති කථෙත්තා. ඤායවාදාති “යුත්තවාදං වදාමා”ති කථෙත්තා. හෙතුවාදාති

“කාරණසහිතං වදාමා”ති කථෙන්නා. ලක්ඛණවාදාති “සල්ලක්ඛෙනබ්බං වදාමා”ති වදන්නා. කාරණවාදාති “උදාහරණයුක්තවාදං වදාමා”ති කථෙන්නා. යානවාදාති “පක්කමිතුං අසක්කුණෙය්‍යවාදං වදාමා”ති වදන්නා.

නිව්ට්ඨාති අන්තොපවිට්ඨා. පතිට්ඨිකාති තත්ථෙව යිතා.

60. එවං නිව්ට්ඨා ව “තෙ වාදකාමා”ති දුතියගාථා. තත්ථ බාලං දහන්ති මිථු අඤ්ඤමඤ්ඤන්ති “අයං බාලො, අයං බාලො”ති එවං ද්වෙපි ජනා අඤ්ඤමඤ්ඤං බාලං දහන්ති, බාලතො පස්සන්ති. වදන්ති තෙ අඤ්ඤසිතා කථොප්පන්නි තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤසත්ථාරාදිනිස්සිතා කලහං වදන්ති. පසංසකාමා කුසලාවදානාති පසංසත්ථිකා උභොපි “මයං කුසලාවදානා පණ්ඩිතවාදා”ති එවං සඤ්ඤිතො භුත්වා.

වාදන්ථිකාති වාදෙන අත්ථිකා. වාදාධිප්පායාති වාදප්ඤ්ඤාසයා. වාදපුරෙක්ඛාරාති වාදමෙව පුරතො කත්වා වරමානා. වාදපරියෙසනං වරන්තාති වාදමෙව ගවෙසනං වරමානා. විග්ගහාති පවිසිත්වා. ඔග්ගහාති ඔතරිත්වා. අප්ඤ්ඤාගාහෙත්වාති නිමුප්පිත්වා. පවිසිත්වාති අන්තොකත්වා.

අනොපවන්තිති නිහිනඔපවති, තෙපවිරහිතාති අත්ථො. සා කථාති එසා වාචා. කථොප්පං වදන්තිති නිත්තෙජං භණන්ති. එවං වදානෙසු ව තෙසු එකො නියමතො එව.

61. යුත්තො කථායන්ති ගාථා. තත්ථ යුත්තො කථායන්ති වාදකථාය උස්සුක්කො. පසංසම්චිජං විනිසාති හොතිති අත්තතො පසංසං ඉච්ඡන්තො “කථං නු බො නිග්ගහෙස්සාමි”තිආදිනා නයෙන පුබ්බෙව වාදා කථංකථී විනිසාති හොති. අපාහතස්මිත්ති පඤ්ඤවිමංසකෙහි “අත්ථාපගතං තෙ භණිතං, බ්‍යාඤ්ජනාපගතං තෙ භණිතං”න්තිආදිනා නයෙන අපහරිතෙ වාදෙ. නින්දාය සො කුප්පතිති එවං අපාහතස්මිඤ්ඤ වාදෙ උප්පන්නාය නින්දාය සො කුප්පති. රන්ධමෙසිති යස්ස රන්ධමෙව ගවෙසන්තො.

ථොමනන්ති වණ්ණහණනං. කිත්තින්ති පාකටකරණං. වණ්ණහාරියන්ති ගුණවඩ්ඪනං. පුබ්බෙව සල්ලාපාති සල්ලාපතො පුරෙතරමෙව. “කථමිදං කථමිදං”න්ති කථංකථා අස්ස අත්ථිති කථංකථී. ජයො නු බො මෙති මම ජයො. කථං නිග්ගහන්ති කෙන පකාරෙන නිග්ගහණනං. පටිකම්මං කරිස්සාමිති මම ලද්ධිං පරිසුද්ධිං කරිස්සාමි. විසෙසන්ති අතිරෙකං. පටිවිසෙසන්ති පුනප්පුනං විසෙසං. ආවෙය්‍යං කරිස්සාමිති පරිවෙදනං කරිස්සාමි. නිබ්බෙදියන්ති මම නිබ්බෙදනං මොචනං නික්ඛන්තං. ඡෙදන්ති වාදණ්දනං. මණ්ඩලන්ති වාදසඩ්ඝානං. පාරිසප්පාති පරිවාරිකා. පාසාරිකාති කාරණිකා. අපහරන්තිති පටිබාහන්ති.

අත්ථාපගතන්ති අත්ථතො අපගතං, අත්ථො නත්ථිති. අත්ථතො අපහරන්තිති අත්ථම්භා පටිබාහන්ති. අත්ථො තෙ දුන්නිතොති තව අත්ථො න සම්මා උපනිතො.

බ්‍යඤ්ජනං තෙ දුරොපිතන්ති තව බ්‍යඤ්ජනං දුප්පතිට්ඨාපිතං. නිග්ගහො තෙ අකතොති තයා නිග්ගහො න කතො. පටිකම්මං තෙ දුක්කටන්ති තයා අත්තනො ලද්ධිපතිට්ඨාපනං දුට්ඨු කතං. විසමකථං දුක්කථිතන්ති න සම්මා කථිතං. දුබ්භණිතන්ති භණන්තෙනපි දුට්ඨු භණිතං. දුල්ලපිතන්ති න සම්මා විස්සජ්ජිතං. දුරුක්තන්ති අඤ්ඤා භණිතං. දුබ්භාසිතන්ති විරූපං භාසිතං.

නින්දායාති ගරභණෙන. ගරභායාති දොසකථනෙන. අකිත්තියාති අගුණකථනෙන. අවණ්ණභාරිකායාති අගුණවඩ්ඪිතෙන.

කුප්පතීති පකතිභාවං ජහෙත්වා චලති. බ්‍යාපජ්ජතීති දොසවසෙන පුතිභාවං ආපජ්ජති. පතිට්ඨියතීති කොධවසෙන ගණභාවං ගච්ඡති. කොපඤ්චාති කුපිතභාවං. දොසඤ්චාති දුසනං. අපච්චයඤ්චාති අතුට්ඨාකාරඤ්ච. පාතුකරොතීති පාකටං කරොති. රන්ධමෙසීති අත්තරගවෙසී. විරන්ධමෙසීති ඡිද්දගවෙසී. අපරද්ධමෙසීති ගුණං අපනෙත්වා දොසමෙව ගවෙසී. බලිතමෙසීති පක්ඛලනගවෙසී. ගලිතමෙසීති පතනගවෙසී. “සට්ඨිතමෙසී”තිපි පායො, තස්ස පිළනගවෙසීති අත්ථො. විවරමෙසීති දොසගවෙසී.

62. න කෙවලඤ්ච යො කුප්පති, අපිච බො පන “යමස්ස වාද”න්ති ගාථා. තත්ථ පරිභීනමාහු, අපාහතන්ති අත්ථබ්‍යඤ්ජනාදිතො අපාහතං පරිභීනං වදන්ති. පරිදෙවතීති තතොනිමිත්තං යො “අඤ්ඤං මයා ආවජ්ජිත”න්තිආදීහි විජ්ජලපති. යොවතීති “තස්ස ජයො”තිආදීහි ආරබ්භ යොවති. “උපච්චගා ම”න්ති අනුත්ථුනාතීති “යො මං වාදෙන වාදං අතික්කන්තො”තිආදිනා නයෙන සුට්ඨුතරං විජ්ජලපති.

පරිභාපිතන්ති න වඩ්ඪිතං. අඤ්ඤං මයා ආවජ්ජිතන්ති අඤ්ඤං කාරණං මයා අවනමිතං. වින්තිතන්ති විමංසිතං. මහාපක්ඛොති මහන්තො ඤාතිපක්ඛො එතස්සාති මහාපක්ඛො. මහාපරියොති මහාපරිවාරිකපරියො. මහාපරිවාරොති මහාදාසදාසිපරිවාරො. පරියා වායං වග්ගාති අයඤ්ච පරියා වග්ගා, න එකා. පුන භඤ්ජිස්සාමීති පුන හින්දිස්සාමි.

63. එතෙ විවාදා සමණෙසුති එත්ථ පන සමණා වූච්චන්ති බාහිරපරිබ්බාජකා. එතෙසු උග්ගාතිනිසාති හොතීති එතෙසු වාදෙසු ජයපරාජයාදිවසෙන විත්තඋග්ගාතිනිසාතං වා පාපුණන්තො උග්ගාති ච නිසාති ච හොති. විරමෙ කථොජ්ජන්ති පජ්ඣෙය්‍ය කලහං. න භඤ්ඤදත්ථත්ථි පසංසලාභාති න හි එත්ථ පසංසලාභතො අඤ්ඤො අත්ථො අත්ථි. උත්තානො වාති න ගම්භීරොති අත්ථො “පඤ්චිමෙ කාමගුණා”තිආදීසු (අ. නි. 6.63) විය.

ගම්භීරො වාති දුප්පවෙසො අප්පතිට්ඨො පටිච්චසමුප්පාදො විය. ගුළ්හො වාති පටිච්ඡන්තො හුත්වා යිතො “අහිරම නන්ද අහං තෙ පාටිභොගො”තිආදීසු (උදා. 22) විය. පටිච්ඡන්තො වාති අපාකටො “මාතරං පිතරං භන්ත්වා”තිආදීසු (ධ. ප.

294; නෙත්ති. 113) විය. නෙය්‍යො වානි නීහරිත්වා කථෙතබ්බො “අසද්ධො අකතඤ්ඤ වා” තිආදීසු (ධ. ප. 97) විය. නීතො වානි පාළියා යීතනියාමෙන කථෙතබ්බො “චත්තාරොමෙ, භික්ඛවෙ, අරියවංසා” තිආදීසු (අ. නි. 4.28) විය. අනවජ්ජො වානි නිද්දොසත්ථො “කුසලා ධම්මා” තිආදීසු (ධ. ස. තිකමාතිකා 1) විය. නික්කිලෙසො වානි කිලෙසවිරහිතො විපස්සනා විය. වොදානො වානි පරිසුද්ධො ලොකුත්තරං විය. පරමත්ථො වානි උත්තමත්ථො උත්තමත්ථභූතො අත්ථො ඛන්ධධාතුආයතනනිබ්බානානි විය.

64. ඡට්ඨගාථායත්ථො – යස්මා ච න හඤ්ඤදත්ථත්ථි පසංසලාභා, තස්මා පරමං ලාභං ලභන්තොපි “සුන්දරො අය” ත්ති තත්ථ දිට්ඨියා පසංසිතො වා පන භොතීති තං වාදං පරිසාය මජ්ඣෙ දීපෙත්වා තතො සො තෙන ජයත්ථෙන තුට්ඨිං වා දන්තවිදංසකං වා ආපජ්ජන්තො හස්සති, මානෙන ච උන්නමති. කිං කාරණං? යස්මා තං ජයත්ථං පජ්ජායා යථාමනො ජාතො.

ථම්හයිත්වානි පුරෙත්වා. බුහයිත්වානි වඩ්ඪෙත්වා. ඉමිස්සා ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානත්ථො.

65. එවං උන්නමතො ච “යා උන්නති” ති ගාථා. තත්ථ මානාතිමානං වදනෙ පනෙසොති එසො පන තං උන්නති. “විසාතභූමී” ති අබුජ්ඣමානො මානඤ්ච අතිමානඤ්ච වදති. එවං ඉමිස්සාපි ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානත්ථො.

66. එවං වාදෙ දොසං දස්සෙත්වා ඉදානි තස්ස වාදං අසම්පට්ඨිත්තො “සුරො” ති ගාථමාහ. තත්ථ රාජබාදායාති රාජබාදනීයෙන, හත්තවෙනනෙනාති චුත්තං භොති. අභිගජ්ජමෙති පටිසුරම්චිත්තී යථා සො පටිසුරං ඉච්ඡන්තො අභිගජ්ජන්තො එති, එවං දිට්ඨිගතිකො දිට්ඨිගතිකන්ති දස්සෙති. යෙනෙව සො තෙන පලෙහීති යෙන සො තුය්හං පටිසුරො, තෙන ගච්ඡ. පුබ්බෙව නත්ථි යදිදං යුධායාති යං පන කිලෙසජාතං යුද්ධාය සියා, තං ඉධ පුබ්බෙව නත්ථි, බොධිමුලෙයෙවස්ස පහීනන්ති දස්සෙති.

සුරොති නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. සුට්ඨු උරො සුරො, විස්සට්ඨඋරො නින්තඋරොති අත්ථො. වීරොති පරක්කමවන්තො. වික්කන්තොති සඬිගාමං පටිසන්තො. අභිරුතිආදයො චුත්තනයා එව. පුට්ඨොති නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. පොසිතොති පුලකතො. ආපාදිතොති උපඩ්ඨබ්බලිතො පටිපාදිතො. වඩ්ඪිතොති තතො තතො භාවිතො.

ගජ්ජන්තොති අබ්‍යන්තසරෙන ගජ්ජන්තො. උග්ගජ්ජන්තොති උක්කුට්ඨිං කරොන්තො. අභිගජ්ජන්තොති සිහනාදං කරොන්තො. එතීති ආගච්ඡති. උපෙතීති තතො සම්පං ගච්ඡති. උපගච්ඡතීති තතො සම්පං ගන්ත්වා න නිවත්තති. පටිසුරන්ති නිබ්භයං. පටිසුරිසන්ති සත්තුපුරිසං. පටිසත්තුන්ති සත්තු හුත්වා අභිමුඛෙ යීතං. පටිමල්ලන්ති පටිසෙධං හුත්වා යුජ්ඣන්තං. ඉච්ඡන්තොති ආකඬ්ඛමානො.

පලෙහිති ගව්ෂ. වජ්‍යාති මා තිට්ඨ. ගව්ජ්‍යාති සමීපං උපසඬකම. අභික්කමාති පරක්කමං කරොහි.

බොධියා මුලෙති මහාබොධිරුක්ඛස්ස සමීපෙ. යෙ පටිසෙනිකරා කිලෙසාති යෙ කිලෙසා පටිපක්ඛකරා. පටිලොමකරාති පටාණිකරා. පටිකණ්ටකකරාති විනිවිජ්ඣනකරා. පටිපක්ඛකරාති සත්තුකරා.

67. ඉතො පරං සෙසගාථා පාකටසම්බන්ධා එව. තත්ථ විවාදයන්තීති විවදන්ති. පටිසෙනිකත්තාති පටිලොමකාරකා. “න ත්වං ඉමං ධම්මවිනයං ආජානාසි” තිආදිනා නයෙන විරුද්ධවචනං විවාදො.

සහිතං මෙති මම වචනං අත්ථසංහිතං. අසහිතං තෙති තව වචනං අනත්ථසංහිතං. අධිවිණිණං තෙ විපරාවත්තන්ති යං තං අධිවිණිණං විරකාලසෙවනවසෙන පගුණං, තං මම වාදං ආගම්ම නිවත්තං. ආරොපිතො තෙ වාදොති තුය්හං උපරි මයා දොසො ආරොපිතො. වර වාදප්පමොක්ඛායාති හත්තපුටං ආදාය තං තං උපසඬකම්ත්වා වාදා පමොක්ඛත්ථාය උත්තරං පරියෙසමානො විවර. නිබ්බේදෙහි වාති අථ වා මයා ආරොපිතදොසො අත්තානං මොවෙහි. සචෙ පහොසිති සචෙ සක්කොසි.

ආවෙධියාය ආවෙධියන්ති ආවෙදෙත්වා නිවත්තනෙන නිවත්තනං. නිබ්බේධියාය නිබ්බේධියන්ති දොසො මොවනෙන මොවනං. ඡෙදෙන ඡෙදන්ති එවමාදි හෙට්ඨා චුත්තනයත්තා යථායොගං යොජෙතබ්බං.

68. විසෙනිකත්වාති කිලෙසසෙනං විනාසෙත්වා. කිං උභෙථාති පටිමල්ලං කිං ලහිස්සසි. පසුරාති තං පරිබ්බාජකං ආලපති. යෙසිධ නත්ථීති යෙසං ඉධ නත්ථී. ඉමායපි ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානත්ථොයෙව.

69. පවිතක්කන්ති “ජයො නු බො මෙ හවිස්සති” තිආදිනි විතක්කෙන්තො. ධොනෙන යුගං සමාගමාති ධුතකිලෙසෙන බුද්ධෙන සද්ධිං යුගග්ගාහං සමාපන්නො. න හි ත්වං සක්ඛසි සම්පයාතවෙති කොත්ථුආදයො විය සිහාදිහි ධොනෙන සහ යුගං ගහෙත්වා එකපදම්පි සම්පයාතුං යුගග්ගාහමෙව වා සම්පාදෙතුං න සක්ඛිස්සසිති.

මනොති නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. විත්තන්ති විත්තනයා විත්තං. “ආරම්මණං මිනමානං ජානාති” ති මනො. මානසන්ති මනො එව. “අත්තලික්ඛවරො පාසො, ය්වායං වරති මානසො” ති (මහාව. 33; සං. නි. 1.151) හි එත්ථ පන සම්පයුත්තකධම්මො මානසොති චුත්තො.

“කථඤ්ඤි හගවා තුය්හං, සාවකො සාසනෙ රතො;
අප්පත්තමානසො සෙක්ඛො, කාලංකයිරා ජනෙසුතා” ති. (සං. නි. 1.159) –

එත්ථ අරහත්තං මානසන්ති චුත්තං. ඉධ පන මනොව මානසං, බ්‍යඤ්ජනවසෙන හෙතං පදං වඩ්ඪීතං.

හදයන්ති චිත්තං. “චිත්තං වා තෙ බ්‍යිස්සාමි, හදයං වා තෙ ඵාලෙස්සාමි” ති (සු. නි. ආලවකසුත්ත; සං. නි. 1.237) එත්ථ උරො හදයන්ති චුත්තං. “හදයා හදයං මඤ්ඤෙ අඤ්ඤාය තච්ඡතී” ති (ම. නි. 1.63) එත්ථ චිත්තං. “වක්කං හදය” න්ති (දී. නි. 2.377; ම. නි. 1.110; බු. පා. 3.ද්වත්තිංසාකාර) එත්ථ හදයවත්ථු. ඉධ පන චිත්තමෙව අබ්භන්තරට්ඨෙත “හදය” න්ති චුත්තං. තමෙව පරිසුද්ධට්ඨෙත පණ්ඩරං, හවඩ්ගං සන්ධායෙතං චුත්තං. යථාහ “පහස්සරමිදං, හික්ඛවෙ, චිත්තං, තඤ්ච ඛො ආගන්තුකෙහි උපක්කිලෙසෙහි උපක්කිලිට්ඨ” න්ති (අ. නි. 1.49). තතො නික්ඛන්තත්තා පන අකුසලමිපි ගඬිගාය නික්ඛන්තා නදී ගඬිගා විය ගොධාවරිතො නික්ඛන්තා ගොධාවරි විය ව “පණ්ඩර” න්ත්වෙව චුත්තං.

මනො මනායතනන්ති ඉධ පන මනොගහණං මනස්සෙව ආයතනභාවදීපනත්ථං. තෙනෙතං දීපෙති “නශ්ඨං දෙවායතනං විය මනස්ස ආයතනත්තා මනායතනං, අථ ඛො මනො ඵව ආයතනං මනායතන” න්ති. තත්ථ නිවාසට්ඨානට්ඨෙත ආකරට්ඨෙත සමොසරණට්ඨානට්ඨෙත සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙත කාරණට්ඨෙත ව ආයතනං වෙදිතබ්බං. තථා හි ලොකෙ “ඉස්සරායතනං වාසුදෙවායතන” න්තිආදීසු නිවාසට්ඨානං ආයතනන්ති චුච්චති. “සුවණ්ණායතනං රජතායතන” න්තිආදීසු ආකරො. සාසනෙ පන “මනොරමෙ ආයතනෙ, සෙවන්ති නං විහඩ්ගමා” තිආදීසු (අ. නි. 5.38) සමොසරණට්ඨානං. “දක්ඛිණාපථො ගුන්තං ආයතන” න්තිආදීසු සඤ්ජාතිදෙසො. “තනු තත්ත්ව සක්ඛිහබ්බතං පාපුණාති සති සතිආයතනෙ” තිආදීසු (අ. නි. 3.102; ම. නි. 3.158) කාරණං. ඉධ පන සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙත සමොසරණට්ඨානට්ඨෙත කාරණට්ඨෙතාති තිධාපි වට්ටති.

ඵස්සාදයො හි ධම්මා එත්ථ සඤ්ජායන්තීති සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙතපි එතං ආයතනං. බහිද්ධා රූපසද්දගන්ධරසථොට්ඨබ්බා ආරම්මණභාවෙනෙත්ථ ඔසරන්තීති සමොසරණට්ඨානට්ඨෙතපි ආයතනං. ඵස්සාදීනං පන සහජාතාදිපච්චයට්ඨෙත කාරණත්තා කාරණට්ඨෙතාපි ආයතනන්ති වෙදිතබ්බං. මනින්ද්‍රියං චුත්තත්ථමෙව.

විජානාතීති විඤ්ඤාණං. විඤ්ඤාණමෙව ඛන්ධො විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො. තස්ස රාසිආදිවසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. “මහාඋදකක්ඛන්ධොත්ථෙව සඩ්ඛං ගච්ඡතී” ති (අ. නි. 4.51) එත්ථ හි රාසට්ඨෙත ඛන්ධො චුත්තො. “සීලක්ඛන්ධො සමාධික්ඛන්ධො” තිආදීසු (දී. නි. 3.355) ගුණට්ඨෙත. “අද්දස ඛො හගවා මහන්තං දාරුක්ඛන්ධ” න්ති (සං. නි. 4.241) එත්ථ පණ්ණත්තිමත්තට්ඨෙත. ඉධ පන රුළුහිතො ඛන්ධො චුත්තො. රාසට්ඨෙත හි විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස එකදෙසො එකං විඤ්ඤාණං. තස්මා යථා රුක්ඛස්ස එකදෙසං ඡින්දන්තො රුක්ඛං ඡින්දතීති චුච්චති, එවමෙව විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස එකදෙසභූතං එකමිපි විඤ්ඤාණං රුළුහිතො විඤ්ඤාණක්ඛන්ධොති චුත්තං.

තප්පා මනෝවිඤ්ඤාණධාතුනි තෙසං එස්සාදීනං ධම්මානං අනුච්ඡවිකා මනෝවිඤ්ඤාණධාතු. ඉමස්මිඤ්ඤි පදෙ එකමෙව චිත්තං මිත්තනට්ඨෙන මනෝ, විජානනට්ඨෙන විඤ්ඤාණං, සභාවට්ඨෙන නිස්සත්තට්ඨෙන වා ධාතුනි තීභි නාමෙහි චුත්තං.

සද්ධිං යුගං සමාගමන්ති එකප්පභාරෙන සද්ධිං. සම්මාගන්ත්වාති පාපුණ්ත්වා. යුගග්ගාහං ගණ්භිත්වාති යුගපට්භාගං ගහෙත්වා. සාකච්ඡෙතුන්ති සද්ධිං කථෙතුං. සල්ලපිතුන්ති අල්ලාපසල්ලාපං කාතුං. සාකච්ඡං සමාපජ්ජිතුන්ති සද්ධිං කථනං පටිපජ්ජිතුං. න පටිබලභාවෙ කාරණං දස්සෙතුං. “තං කිස්සහෙතු, පසුරො පරිබ්බාජකො භිනෝ”ති ආදිමාහ. සො භි භගවා අග්ගො වාති අසද්ධිසදානඅග්ගත්තා අසමානපඤ්ඤත්තා අග්ගො ව. සෙට්ඨො වාති සබ්බගුණෙහි අප්පට්ඨිමට්ඨෙන සෙට්ඨො ව. මොක්ඛො වාති සවාසනෙහි කිලෙසෙහි මුත්තත්තා මොක්ඛො ව. උත්තමො වාති අත්තනො උත්තරිතරවිරහිතත්තා උත්තමො ව. පවරො වාති සබ්බලොකෙන අභිපත්ථනීයත්තා පවරො ව. මත්තෙන මාතඨගෙනාති පහින්තමදෙන හත්ථිනා.

කොත්ථුකොති ජීරණසිඬ්ඨාලො. සීහෙන මීගරඤ්ඤා සද්ධිත්ති කෙසරසීහෙන මීගරාජෙන සහ. තරුණකොති ජාපකො. ධෙත්තූපකොති ධීරපකො. උසහෙනාති මඬිගලසම්මතෙන උසහෙන. වලකකුනා සද්ධිත්ති වලමානකකුනා සද්ධිං. ධඩ්ඤාති කාකො. ගරුලෙන වෙනතෙය්‍යෙන සද්ධිත්ති එත්ථ ගරුලෙනාති ජාතිවසෙන නාමං. වෙනතෙය්‍යනාති ගොත්තවසෙන. වණ්ඩාලොති ඡවචණ්ඩාලො. රඤ්ඤා වක්කවත්තිනාති වාතුද්දීපිකවක්කවත්තිනා. පංසුපිසාවකොති කචවරජඩ්ඨනට්ඨානෙන නිබ්බත්තකො යක්ඛො. ඉන්දෙන දෙවරඤ්ඤා සද්ධිත්ති සක්කෙන දෙවරාජෙන සහ. සො භි භගවා මහාපඤ්ඤාතිආදීනි ඡප්පදානි හෙට්ඨා විත්ථාරිතානි. තත්ථ පඤ්ඤාපහෙදකුසලොති අත්තනො අනන්තවිකප්පෙ පඤ්ඤාහෙදෙ ඡෙකො. පහින්තඤ්ඤාණොති අනන්තප්පහෙදපත්තඤ්ඤාණො. එතෙන පඤ්ඤාපහෙදකුසලත්තෙපි සති තාසං පඤ්ඤානං අනන්තහෙදත්තං දස්සෙති. අධිගතපට්ඨමිහිදොති පටිලද්ධඅග්ගවතුපට්ඨමිහිදඤ්ඤාණො. චතුරෙසාරජ්ජපත්තොති වත්තාරි විසාරදභාවසඬ්ඨාතාති ඤ්ඤාණානි පත්තො. යථාහ

“සම්මාසම්බුද්ධස්ස තෙ පටිජානතො ‘ඉමෙ ධම්මා අනභිසම්බුද්ධා’ති, තත්‍ර වත මං සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා දෙවො වා මාරො වා බ්‍රහ්මා වා කොච්චි වා ලොකස්මිං සහධම්මෙන පටිවොදෙස්සතීති නිමිත්තමෙතං, හික්ඛවෙ, න සමනුපස්සාමි, එතමහං, හික්ඛවෙ, නිමිත්තං අසමනුපස්සන්තො ඛෙමජ්ජන්තො අභයජ්ජන්තො වෙසාරජ්ජපත්තො විහරාමි.

“බිණ්ණසවස්ස තෙ පටිජානතො ‘ඉමෙ ආසවා අපරික්ඛිණා’ති...පෙ.... ‘යෙ ඛො පන තෙ අන්තරායිකා ධම්මා චුත්තා, තෙ පටිසෙවතො නාලං

අන්තරායායා' 'ති...පෙ.... යස්ස බො පන තෙ අත්ථාය ධම්මො දෙසිතො,
 සො න නියානි තක්කරස්ස සම්මා දුක්ඛක්ඛයායානි, තත්ථ වත මං සමණො වා
 බ්‍රාහ්මණො වා දෙවො වා මාරො වා බ්‍රහ්මා වා කොචි වා ලොකස්මි.
 සහධම්මෙන පටිවොදෙස්සතීති නිමිත්තමෙනං, හික්ඛවෙ, න සමනුපස්සාමි,
 එතමහං, හික්ඛවෙ, නිමිත්තං අසමනුපස්සන්තො බෙමජ්ජන්තො
 අභයජ්ජන්තො වෙසාරජ්ජජ්ජන්තො විහරාමි' 'ති (අ. නි. 4.8; ම. නි. 1.150).

දසබලබලධාරීති දස බලානි එතෙසන්ති දසබලා, දසබලානං බලානි
 දසබලබලානි, තානි දසබලබලානි ධාරයතීති දසබලබලධාරී, දසබලඤාණබලධාරීති
 අත්ථො. එතෙහි තීහි වචනෙහි අනන්තජ්ජනෙනානං නෙය්‍යානං පහෙදමුඛමත්තං
 දස්සිතං. සොයෙව පඤ්ඤාපයොගවසෙන අභිමඤ්ඤාසම්මතට්ඨෙත පුරිසාසභො.
 අසන්තාසට්ඨෙත පුරිසසීභො. මහන්තට්ඨෙත පුරිසනාභො. පජානනට්ඨෙත
 පුරිසාජඤ්ඤො. ලොකකිච්චධුරවහනට්ඨෙත පුරිසධොරස්භො.

අථ තෙජාදිකං අනන්තඤාණතො ලද්ධං ගුණවිසෙසං දස්සෙතුකාමො තෙසං
 තෙජාදීනං අනන්තඤාණමූලභාවං දස්සෙන්නො “අනන්තඤාණො”ති වත්වා
 “අනන්තතෙජො”ති ආදිමාහ. තත්ථ අනන්තඤාණොති ගුණනවසෙන ව
 පභාවවසෙන ව අන්තවිරහිතඤාණො. අනන්තතෙජොති වෙනෙය්‍යසන්තානෙ
 මොහතමට්ඨමනෙන අනන්තඤාණතෙජො. අනන්තයසොති පඤ්ඤාගුණෙනෙව
 ලොකත්තයවිත්ථතානන්තකිත්තිසොසො. අධිඨොති පඤ්ඤාධනසමිද්ධියා
 සමිද්ධො. මහද්ධනොති පඤ්ඤාධනවඤ්ඤාතෙජි පභාවමහත්තෙන මහන්තං
 පවත්තපඤ්ඤාධනමස්සාති මහද්ධනො. “මහාධනො”ති වා පායො. ධනවාති
 පසංසිතබ්බපඤ්ඤාධනවත්තා නිව්චයුත්තපඤ්ඤාධනවත්තා අතිසයභාවෙන
 පඤ්ඤාධනවත්තා ධනවා. එතෙසුපි හි තීසු අත්ථෙපු ඉදං වචනං සද්දවිදු ඉච්ඡන්ති.

එවං පඤ්ඤාගුණෙන භගවතො අත්තසම්පත්තිසිද්ධිං දස්සෙත්වා පුන
 පඤ්ඤාගුණෙනෙව ලොකහිතසම්පත්තිසිද්ධිං දස්සෙන්නො “තෙනා”ති ආදිමාහ.
 තත්ථ වෙනෙය්‍යෙ සංසාරසංඛාතභයට්ඨානතො නිබ්බානසංඛාතං බෙමට්ඨානං
 තෙනා. තත්ථ නයනකාලෙ එව සංවරවිනයපභානවිනයවසෙන වෙනෙය්‍යෙ
 විතෙනා. ධම්මදෙසනාකාලෙ එව සංසයවිෂේදනෙන අනුතෙනා. සංසයං ඡින්දිත්වා
 සඤ්ඤාපෙනබ්බං අත්ථං පඤ්ඤාපෙනා. තථා පඤ්ඤාපිතානං නිව්චයකරණෙන
 නිජ්ඣාපෙනා. තථා නිජ්ඣාපිතස්ස අත්ථස්ස පටිපත්තිපයොජනවසෙන
 පෙක්ඛෙනා. තථාපටිපන්නෙ පටිපත්තිබලෙන පසාදෙනා. සො හි භගවාති එත්ථ හි-
 කාරො අනන්තරං චුත්තස්ස අත්ථස්ස කාරණොපදෙසෙ නිපාතො.

අනුප්පන්නස්ස මග්ගස්ස උප්පාදෙනාති සකසන්තානෙ න උප්පන්නපුබ්බස්ස
 ඡඅසාධාරණඤාණහෙතුභූතස්ස අරියමග්ගස්ස බොධිමූලෙ ලොකහිතත්ථං
 සකසන්තානෙ උප්පාදෙනා. අසඤ්ජාතස්ස මග්ගස්ස සඤ්ජනෙනාති
 වෙනෙය්‍යසන්තානෙ අසඤ්ජාතපුබ්බස්ස සාවකපාරමිඤාණහෙතුභූතස්ස
 අරියමග්ගස්ස ධම්මවක්කජ්ජවත්තනතො පභූති යාවජ්ජකාලා වෙනෙය්‍යසන්තානෙ

සඤ්ජනෙනා. සාවකවෙනෙය්‍යානම්පි හි සන්තානෙ භගවතා චුත්තවචනෙනෙව අරියමග්ගස්ස සඤ්ජනනතො භගවා සඤ්ජනෙනා නාම භොති. අනක්ඛාතස්ස මග්ගස්ස අක්ඛාතාති අට්ඨධම්මසමන්තාගතානං බුද්ධභාවාය කථාහිනීභාරානං බොධිසත්තානං බුද්ධභාවාය බ්‍යාකරණං දත්වා අනක්ඛාතපුබ්බස්ස පාරමිතාමග්ගස්ස “බුද්ධො භවිස්සති” ති බ්‍යාකරණමත්තෙනෙව බොධිමුලෙ උප්පජ්ජිතබ්බස්ස අරියමග්ගස්ස අක්ඛාතා. අයං නයො පච්චෙකබොධිසත්තබ්‍යාකරණෙපි ලබ්භතියෙව. මග්ගඤ්ඤුති පච්චෙකක්ඛණාවසෙන අත්තනො උප්පාදිතස්ස අරියමග්ගස්ස ඤාතා. මග්ගවිදුති වෙනෙය්‍යසන්තානෙ ජනෙතබ්බස්ස අරියමග්ගස්ස කුසලො. මග්ගකොවිදොති බොධිසත්තානං අක්ඛාතබ්බමග්ගෙ විචක්ඛණො. අථ වා අභිසම්බොධිපටිපත්ති මග්ගඤ්ඤු, පච්චෙකබොධිපටිපත්ති මග්ගවිදු, සාවකබොධිපටිපත්ති මග්ගකොවිදො. අථ වා –

“එතෙන මග්ගෙන තරිංසු පුබ්බෙ,
තරිස්සන්ති යෙ ව තරන්ති ඔස”න්ති. (සං. නි. 5.409) –

වචනතො යථායොගං අතීතානාගතපච්චුප්පන්තබුද්ධපච්චෙකබුද්ධසාවකානං මග්ගවසෙන ව සුඤ්ඤතානිමිත්තඅප්පණිහිතමග්ගවසෙන ව උග්ගච්ඡිතඤ්ඤවිපඤ්චිතඤ්ඤනෙය්‍යපුග්ගලානං මග්ගවසෙන ව යථාක්කමෙනෙත්ථ යොජනං කරොන්ති. මග්ගානුගා ව පනස්සාති භගවතො ගතමග්ගානුගාමීනො හුත්වා. එත්ථ ව-සද්දො හෙතුඅත්ථෙ නිපාතො, එතෙන ව භගවතා මග්ගුප්පාදනාදිගුණාධිගමාය හෙතු චුත්තො භොති. පන-සද්දො කතත්ථෙ නිපාතො, තෙන භගවතා කතමග්ගකරණං චුත්තං භොති. පච්ඡා සමන්තාගතාති පයමං ගතස්ස භගවතො පච්ඡා සීලාදිගුණෙන සමන්තාගතා. ඉති ථෙරො “අනුප්පන්තස්ස මග්ගස්ස උප්පාදෙනා” තිආදීහි යස්මා සබ්බෙපි භගවතො සීලාදයො ගුණා අරහත්තමග්ගමෙව නිස්සාය ආගතා, තස්මා අරහත්තමග්ගමෙව නිස්සාය ගුණං කථෙසි.

ජානං ජානාතීති ජානිතබ්බං ජානාති, සබ්බඤ්ඤානාය යංකිඤ්චි පඤ්ඤාය ජානිතබ්බං නාම අත්ථි, තං සබ්බං පඤ්චනෙය්‍යපථභූතං පඤ්ඤාය ජානාතීති අත්ථො. පස්සං පස්සතීති පස්සිතබ්බං පස්සති, සබ්බදස්සාවිතාය තංයෙව නෙය්‍යපථං චක්ඛුතා දිට්ඨං විය කරොන්තො පඤ්ඤාවක්ඛුතා පස්සතීති අත්ථො. යථා වා එකච්චො විපරීතං ගණ්හන්තො ජානන්තොපි න ජානාති, පස්සන්තොපි න පස්සති, න එවං භගවා. භගවා පන යථාසභාවං ගණ්හන්තො ජානන්තො ජානාතියෙව, පස්සන්තො පස්සතියෙව. ස්වායං නයන පරිණායකට්ඨෙන චක්ඛුභූතො. විදිතතාදිඅත්ථෙත ඤාණභූතො. අවිපරීතසභාවට්ඨෙන වා පරියත්තිධම්මපවත්තනතො හදයෙන චිත්තෙත්වා වාචාය නිව්ඡාරිතධම්මමයොති වා ධම්මභූතො. සෙට්ඨට්ඨෙන බ්‍රහ්මභූතො. අථ වා චක්ඛු විය භූතොති චක්ඛුභූතො. ඤාණං විය භූතොති ඤාණභූතො. අවිපරීතධම්මො විය භූතොති ධම්මභූතො. බ්‍රහ්මා විය භූතොති බ්‍රහ්මභූතො. ය්වායං ධම්මස්ස වචනතො වත්තනතො වා වත්තා.

නානප්පකාරෙහි වචනතො වත්තනතො වා පවත්තා. අත්ථං නීහරිත්වා දස්සනතො අත්ථස්ස නින්තො. අමතාධිගමාය පටිපත්තිදෙසනතො, අමතප්පකාසනාය වා ධම්මදෙසනාය අමතස්ස අධිගමාපනතො අමතස්ස දාතා. ලොකුත්තරස්ස ධම්මස්ස උප්පාදිතත්තා වෙනෙය්‍යානුරූපෙන යථාසුඛං ලොකුත්තරධම්මස්ස දානෙන ව ධම්මෙසු ඉස්සරොති ධම්මස්සාමී. තථාගතපදං හෙට්ඨා වුත්තත්ථං.

ඉදානි “ජානං ජානාති” තිආදිහි වුත්තගුණං සබ්බඤ්ඤානාය විසෙසෙත්වා දස්සෙතුකාමො සබ්බඤ්ඤානං සාධෙත්තො “නත්ථී” තිආදිමාහ. එවංභූතස්ස හි තස්ස භගවතො පාරමිතාපුඤ්ඤඵලප්පභාවනිප්ඵන්නෙන අරහත්තමග්ගඤාණෙන සබ්බධම්මෙසු සවාසනස්ස සම්මොහස්ස විහතත්තා අසම්මොහතො සබ්බධම්මානං ඤාතත්තා අඤ්ඤාතං නාම නත්ථී. තථෙව ව සබ්බධම්මානං චක්ඛුනා විය ඤාණචක්ඛුනා දිට්ඨත්තා අදිට්ඨං නාම නත්ථී. ඤාණෙන පත්තත්තා අවිදිතං නාම නත්ථී. අසම්මොහසච්ඡිකිරියාය සච්ඡිකතත්තා අසච්ඡිකතං නාම නත්ථී. අසම්මොහපඤ්ඤාය චුට්ඨත්තා පඤ්ඤාය අඵස්සිතං නාම නත්ථී.

පච්චුප්පන්නත්ති පච්චුප්පන්නං කාලං වා ධම්මං වා. උපාදායාති ආදාය, අත්තොකත්වාති අත්ථො. උපාදායවචනෙනෙව කාලවිනිමුත්තං නිබ්බානම්පි ගහිතමෙව හොති. “අතීතා” දිවචනානි ව “නත්ථී” තිආදිවචනෙනෙව සටියන්ති, “සබ්බෙ” තිආදිවචනෙන වා. සබ්බෙ ධම්මාති සබ්බසඬ්ඛතාසඬ්ඛතධම්මපරියාදානං. සබ්බාකාරොනාති සබ්බධම්මෙසු එකෙකස්සෙව ධම්මස්ස අනිච්චාකාරාදිසබ්බාකාරපරියාදානං. ඤාණමුඛෙති ඤාණාහිමුඛෙ. ආපාථං ආගච්ඡන්තීති ඔසරණං උපෙන්නි. ජානිතබ්බන්ති පදං නෙය්‍යන්ති පදස්ස අත්ථවිචරණත්ථං වුත්තං.

අත්තත්ථො වාතිආදිසු වා-සද්දො සමුවචයත්ථො. අත්තත්ථොති අත්තනො අත්ථො. පරත්ථොති පරෙසං තිණ්ණං ලොකානං අත්ථො. උභයත්ථොති අත්තනො ව පරෙසඤ්චාති සක්ඛියෙව උභින්නං අත්ථො. දිට්ඨධම්මිකොති දිට්ඨධම්මෙ නියුත්තො, දිට්ඨධම්මප්පයොජනො වා අත්ථො. සම්පරායෙ නියුත්තො, සම්පරායප්පයොජනො වා සම්පරායිකො. උත්තානොතිආදිසු වොභාරවසෙන වත්තබ්බො සුඛපතිට්ඨත්තා උත්තානො. වොභාරං අතික්කමිත්වා වත්තබ්බො සුඤ්ඤතාපටිසංයුත්තො දුක්ඛපතිට්ඨත්තා ගම්භිරො. ලොකුත්තරො අවචන්තතිරොක්ඛත්තා ගුළුහො. අනිච්චතාදිකො සනාදිහි පටිච්ඡන්තත්තා පටිච්ඡන්තො. අපචුරවොභාරෙන වත්තබ්බො යථාරූතං අග්ගහෙත්වා අධිප්පායස්ස නෙතබ්බතො නෙය්‍යො. පචුරවොභාරෙන වත්තබ්බො වචනමත්තෙනෙව අධිප්පායස්ස නිතත්තා නීතො. සුපරිසුද්ධසීලසමාධිවිපස්සනත්ථො තදඛිගචික්ඛම්භනවසෙන වජ්ජවිරහිතත්තා අනවජ්ජො. කිලෙසසමුවිෂෙදනතො අරියමග්ගත්ථො නක්කිලෙසො. කිලෙසපටිපස්සද්ධත්තා අරියඵලත්ථො වොදානො. සඬ්ඛතාසඬ්ඛතෙසු අග්ගධම්මත්තා නිබ්බානං පරමත්ථො. පරිවත්තතීති බුද්ධඤාණස්ස විසයභාවතො අඛිභූතත්තා අත්තොබුද්ධඤාණෙ ඛ්‍යාපිත්වා වා සමන්තා වා අලඬ්ඛරිත්වා වා විසෙසෙන වා වත්තති.

“සබ්බං කායකම්ම” න්ති ආදීහි භගවතො ඤාණවිසයනං දස්සෙති. ඤාණානුපරිවත්තීති ඤාණං අනුපරිවත්තී, ඤාණවිරහිතං න භොතීති අත්ථො. අප්පටිභ්ගනන්ති නිරාවරණතං දස්සෙති. පුන සබ්බඤ්ඤානං උපමාය සාධෙතුකාමො “යාවතක” න්ති ආදිමාහ. තත්ථ ජානිතබ්බන්ති නෙය්‍යං. නෙය්‍යපරියන්තො නෙය්‍යාවසානමස්ස අත්ථීති නෙය්‍යපරියන්තිකං. අසබ්බඤ්ඤානං පන නෙය්‍යාවසානමෙව නත්ථී. ඤාණපරියන්තිකෙපි එසෙව නෙය්‍යො. පුරිමයමකෙ වුත්තත්ථමෙව ඉමිනා යමකෙන විසෙසෙත්වා දස්සෙති, තතියයමකෙන පටිසෙධවසෙන නියමෙත්වා දස්සෙති. එත්ථ ච නෙය්‍යං ඤාණස්ස පථත්තා නෙය්‍යපථො. අඤ්ඤමඤ්ඤපරියන්තට්ඨායිනොති නෙය්‍යඤ්ච ඤාණඤ්ච බෙපෙත්වා යානතො අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස පරියන්තෙ යානසීලා.

ආවජ්ජනපට්ඨද්ධාති මනොද්වාරාවජ්ජනායත්තා, ආවජ්ජිතානන්තරමෙව ජානාතීති අත්ථො. ආකඬ්ඨපට්ඨද්ධාති රුච්ආයත්තා, ආවජ්ජනානන්තරං ජවනඤාණෙන ජානාතීති අත්ථො. ඉතරානි ද්වෙ පදානි ඉමෙසං ද්විත්තං පදානං යථාක්කමෙන අත්ථජ්ජකාසනත්ථං වුත්තාති. ආසයං ජානාතීති එත්ථ ආසයන්ති නිස්සයන්ති එත්ථාති ආසයො, මිච්ඡාදිට්ඨියා සම්මාදිට්ඨියා කාමාදීහි නෙක්ඛම්මාදීහි වා පරිභාවිතස්ස සන්තානස්සෙනං අධිවචනං. සත්තසන්තානං අනුසෙන්ති අනුපවත්තෙන්ති අනුසයා, ථාමගතානං කාමරාගාදීනං ච එතං අධිවචනං. අනුසයං ජානාතීති අනුසයකථා හෙට්ඨා වුත්තායෙව.

වරිතන්ති පුබ්බෙ කතකුසලාකුසලකම්මං. අධිවුත්තින්ති සම්පති කුසලෙ අකුසලෙ වා චිත්තවොසග්ගො. අප්පරජක්ඛෙති පඤ්ඤාමයෙ අක්ඛිම්හි අප්පං රාගාදිරජො එතෙසන්ති අප්පරජක්ඛා. අප්පං රාගාදිරජො එතෙසන්ති වා අප්පරජක්ඛා, තෙ අප්පරජක්ඛෙ. මහාරජක්ඛෙති ඤාණමයෙ අක්ඛිම්හි මහන්තං රාගාදිරජො එතෙසන්ති මහාරජක්ඛා. මහන්තං රාගාදිරජො එතෙසන්ති වා මහාරජක්ඛා, තෙ මහාරජක්ඛෙ. තික්ඛිත්තිද්වයෙ මුදිත්තිද්වයෙති තික්ඛාති සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි එතෙසන්ති තික්ඛිත්තිද්වයා. මුදුනි සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි එතෙසන්ති මුදිත්තිද්වයා. ස්වාකාරෙ ද්වාකාරෙති සුන්දරා සද්ධාදයො ආකාරා කොට්ඨාසා එතෙසන්ති ස්වාකාරා. කුච්ඡිතා ගරහිතා අසද්ධාදයො ආකාරා කොට්ඨාසා එතෙසන්ති ද්වාකාරා. සුවිඤ්ඤාපයෙ දුට්ඨඤ්ඤාපයෙති යෙ කථිතං කාරණං සල්ලක්ඛෙන්ති සුබ්බෙත සක්කා භොන්ති විඤ්ඤාපෙතං, තෙ සුවිඤ්ඤාපයා. තබ්බිපරිතා දුට්ඨඤ්ඤාපයා. හබ්බාහබ්බෙති හබ්බෙ ච අහබ්බෙ ච. අරියාය ජාතියා භවන්ති ජායන්තිහි හබ්බා. වත්තමානසමීපෙ වත්තමානවචනං. හවිස්සන්ති ජායස්සන්ති වාති හබ්බා, භාජනභූතාති අත්ථො. යෙ අරියමග්ගපට්ඨෙධස්ස අනුවච්ඡිකා උපනිස්සයසම්පන්නා, තෙ හබ්බා. වුත්තපට්ඨක්ඛා අහබ්බා.

සත්තෙ පජානාතීති රූපාදිකෙ ආරම්මණෙ ලග්ගෙ ලග්ගිතෙ සත්තෙ පජානාති. සදෙවකො ලොකොති සහ දෙවෙහි සදෙවකො. සහ මාරොන සමාරකො. සහ බ්‍රහ්මිනා සබ්‍රහ්මකො. සහ සමණ්‍යාග්මණෙහි සස්සමණ්‍යාග්මණි. පජාතත්තා පජා. සහ දෙවමනුස්සෙහි සදෙවමනුස්සා. “පජා” ති සත්තලොකස්ස පරියායවචනමෙතං.

තත්ථ සදෙවකච්චනෙන පඤ්චකාමාවචරදෙවග්ගහණං, සමාරකච්චනෙන
 ඡට්ඨකාමාවචරදෙවග්ගහණං. සබ්බමකච්චනෙන බ්‍රහ්මකායිකාදිබ්‍රහ්මග්ගහණං.
 සස්සමණුබ්‍රාහ්මණීච්චනෙන සාසනස්ස
 පච්චත්ථිකපච්චාමිත්තසමණුබ්‍රාහ්මණග්ගහණං
 සමිතපාපධානිතපාපසමණුබ්‍රාහ්මණග්ගහණංඤ්ච. පජාවචනෙන
 සත්තලොකග්ගහණං. සදෙවමනුස්සච්චනෙන සම්මුතිදෙවඅවසෙසමනුස්සග්ගහණං.
 එවමෙත්ථ තිහි පදෙහි ඔකාසලොකො. ද්විහි පජාවසෙන සත්තලොකො ගහිතොති
 වෙදිතබ්බො.

අපරො නයො – සදෙවකග්ගහණෙන අරුපාවචරලොකො ගහිතො,
 සමාරකග්ගහණෙන ඡකාමාවචරලොකො, සබ්බමකග්ගහණෙන
 රුපාවචරබ්‍රහ්මලොකො, සස්සමණුබ්‍රාහ්මණාදිග්ගහණෙන චතුපරිසවසෙන
 සම්මුතිදෙවෙහි වා සහ මනුස්සලොකො, අවසෙසසබ්බසත්තලොකො වා. අපි
 චෙත්ථ සදෙවකච්චනෙන උක්කට්ඨපරිච්ඡේදනො සබ්බස්සපි ලොකස්ස
 අන්තොඛුද්ධඤ්ඤාණෙ පරිවත්තනභාවං සාධෙති. තතො යෙසං සියා “මාරො
 මහානුභාවො ඡකාමාවචරිස්සරො වසවත්ති, කිං සොපි අන්තොඛුද්ධඤ්ඤාණෙ
 පරිවත්තති”ති. තෙසං විමතිං විධමෙත්තො “සමාරකො”ති ආහ. යෙසං පන සියා
 “බ්‍රහ්මා මහානුභාවො, එකඬගුලියා එකස්මිං චක්කවාළසහස්සෙ ආලොකං ඵරති.
 ද්විහි...පෙ.... දසහි අඬගුලීහි දසසු චක්කවාළසහස්සෙසු ආලොකං ඵරති,
 අනුත්තරඤ්ච ක්කානසමාපත්තිසුඛං පටිසංවෙදෙති, කිං සොපි අන්තොඛුද්ධඤ්ඤාණෙ
 පරිවත්තති”ති. තෙසං විමතිං විධමෙත්තො “සබ්බමකො”ති ආහ. තතො යෙසං
 සියා “පුටු සමණුබ්‍රාහ්මණා සාසනපච්චත්ථිකා, කිං තෙපි අන්තොඛුද්ධඤ්ඤාණෙ
 පරිවත්තත්ති”ති. තෙසං විමතිං විධමෙත්තො “සස්සමණුබ්‍රාහ්මණී පජා”ති ආහ.

එවං උක්කට්ඨානං අන්තොඛුද්ධඤ්ඤාණෙ පරිවත්තනභාවං පකාසෙත්වා අථ
 සම්මුතිදෙවෙ අවසෙසමනුස්සෙ ච උපාදාය උක්කට්ඨපරිච්ඡේදවසෙන
 සෙසසත්තලොකස්ස අන්තොඛුද්ධඤ්ඤාණෙ පරිවත්තනභාවං පකාසෙත්තො
 “සදෙවමනුස්සා”ති ආහ. අයමෙත්ථ අනුසන්ධික්කමො. පොරාණා පනාහු
 “සදෙවකොති දෙවතාහි සද්ධිං අවසෙසලොකො. සමාරකොති මාරෙන සද්ධිං
 අවසෙසලොකො. සබ්බමකොති බ්‍රහ්මෙහි සද්ධිං අවසෙසලොකො. එවං සබ්බෙපි
 තිහවුපගෙ සත්තෙ තිහාකාරෙහි තිසු පදෙසු පක්ඛිපිත්වා පුන ද්විහාකාරෙහි
 පරියාදාතුං ‘සස්සමණුබ්‍රාහ්මණී පජා සදෙවමනුස්සා’ති වුත්තං. එවං පඤ්චහි පදෙහි
 තෙන තෙන ආකාරෙන තෙධාතුකමෙව පරියාදිත්තං හොති”ති.

අන්තමසොති උපරිමත්තෙන. තිමිතිමිඬගලන්ති එත්ථ තිමි නාම එකා මච්ඡජාති,
 තිමිං ගිලිතුං සමත්ථා තතො මහන්තසරීරා තිමිඬගලා නාම එකා මච්ඡජාති,
 තිමිඬගලමිපි ගිලිතුං සමත්ථා පඤ්චයොජනසතිකසරීරා තිමිතිමිඬගලා නාම එකා
 මච්ඡජාති. ඉධ ජාතිග්ගහණෙන එකච්චනං කතන්ති වෙදිතබ්බං. ගරුළං
 වෙනතෙය්‍යන්ති එත්ථ ගරුළොති ජාතිවසෙන නාමං. වෙනතෙය්‍යාති
 ගොත්තවසෙන. පදෙසෙති එකදෙසෙ. සාරිපුත්තසමාති සබ්බඛුද්ධානං

ධම්මසෙනාපතිත්ථෙරෙ ගහෙත්වා චූත්තන්ති වෙදිතබ්බං. සෙසසාවකා හි පඤ්ඤාය ධම්මසෙනාපතිත්ථෙරෙන සමා නාම නත්ථි. යථාහ – “එතදග්ගං, හික්ඛවෙ, මම සාවකානං හික්ඛුනං මහාපඤ්ඤානං යදිදං සාරිපුත්තො”ති (අ. නි. 1.188-189). අට්ඨකථායඤ්ච (විසුද්ධි. 1.171; පටි. ම. අට්ඨ. 2.3.5) චූත්තං –

“ලොකනාථං යථෙත්වාන, යෙ වඤ්ඤෙ සන්ති පාණිනො;
පඤ්ඤාය සාරිපුත්තස්ස, කලං නාග්ගන්ති සොළසි”න්ති.

ඵරිත්වාති බුද්ධඤාණං සබ්බදෙවමනුස්සානම්පි පඤ්ඤං පාපුණිත්වා යානතො තෙසං පඤ්ඤං ඵරිත්වා බ්‍යාපිත්වා තිට්ඨති. අභිභවිත්වාති සබ්බදෙවමනුස්සානම්පි පඤ්ඤං අතික්කම්ත්වා, තෙසං අවිසයභූතම්පි සබ්බං නෙය්‍යං අභිභවිත්වා තිට්ඨතිති අත්ථො.

පටිසම්භිදායං (පටි. ම. 3.5) පන “අතිසංසිත්වා”ති පාඨො, සංසිත්වා තුදිත්වාති අත්ථො. යෙපි තෙතිආදීහි එවං ඵරිත්වා අභිභවිත්වා යානස්ස පච්චක්ඛකාරණං දස්සෙති. තත්ථ පණ්ඩිතාති පණ්ඩිච්චෙන සමන්තාගතා. නිපුණාති සණ්භසුබ්බමුද්ධිතො සුබ්බමෙ අත්ථන්තරෙ පටිච්ඡික්ඛනසමත්ථා. කතපරප්පවාදාති විඤ්ඤාතපරප්පවාදා වෙව පරෙහි සද්ධිං කතවාදපරිවයා ව. වාලවෙධිරූපාති වාලවෙධිධනුග්ගහසදිසා. වො හින්දන්තා මඤ්ඤෙ වරන්ති පඤ්ඤාගතෙන දිට්ඨිගතානීති වාලවෙධි විය වාලං සුබ්බමානිපි පරෙසං දිට්ඨිගමනාති අත්තනො පඤ්ඤාගමනෙන හින්දන්තා විය වරන්තීති අත්ථො. අථ වා “ගුථගතං මුත්තගත”න්තිආදීසු (අ. නි. 9.11) විය පඤ්ඤා එව පඤ්ඤාගතං. දිට්ඨියො එව දිට්ඨිගතානි. පඤ්ඤෙ අභිසංඛරිත්වා අභිසංඛරිත්වාති ද්විපදම්පි තිපදම්පි චතුපදම්පි පුච්ඡං රචයිත්වා තෙසං පඤ්ඤානං අතිබ්‍රහ්මකත්තා සබ්බසංඛගහත්ථං ද්වික්ඛන්තුං චූත්තං. ගුළ්හානි ව පටිච්ඡන්තානි ව අත්ථජානානීති පාඨසෙසො. තෙසං තථා විනයං දිස්වා අත්තනා අභිසංඛිතං පඤ්ඤං පුච්ඡන්තීති එවං භගවතා අධිප්පෙතත්තා පඤ්ඤං පුච්ඡන්ති. අඤ්ඤෙසං පන පුච්ඡාය ඕකාසමෙව අදත්වා භගවා උපසංඛිකමන්තානං ධම්මං දෙසෙති. යථාහ –

“තෙ පඤ්ඤං අභිසංඛරොන්ති ‘ඉමං මයං පඤ්ඤං සමණං ගොතමං
උපසංඛිකම්ත්වා පුච්ඡස්සාම, සචෙ නො සමණො ගොතමො එවං පුට්ඨො එවං
බ්‍යාකරිස්සති, එවමස්ස මයං වාදං ආරොපෙස්සාම, එවං චෙපි නො පුට්ඨො
එවං බ්‍යාකරිස්සති, එවම්පිස්ස මයං වාදං ආරොපෙස්සාමා’ති. තෙ සුණන්ති
‘සමණො ඛලු හො ගොතමො අමුකං නාම ගාමං වා නිගමං වා ඔසටො’ති.
තෙ යෙන සමණො ගොතමො තෙනුපසංඛිකමන්ති. තෙ සමණො ගොතමො
ධම්මියා කථාය සන්දස්සෙති සමාදායෙති සමුත්තෙජෙති සම්පහංසෙති. තෙ
සමණෙන ගොතමෙන ධම්මියා කථාය සන්දස්සිතා සමාදායිතා සමුත්තෙජිතා
සම්පහංසිතා න වෙව සමණං ගොතමං පඤ්ඤං පුච්ඡන්ති, කුතොස්ස වාදං
ආරොපෙස්සන්ති, අඤ්ඤදත්ථු සමණස්සෙව ගොතමස්ස සාවකා
සම්පජ්ජන්ති”ති (ම. නි. 1.289).

කස්මා පඤ්ඤා න පුච්ඡන්තිති වෙ? හගවා කිර පරිසමජ්ඣෙ ධම්මං දෙසෙන්නො පරිසාය අජ්ඣාසයං ඔලොකෙති, තතො පස්සති “ඉමෙ පණ්ඩිතා ගුල්හං රහස්සං පඤ්ඤං ඔවට්ටිකසාරං කත්වා ආගතා”ති. සො තෙහි අපුට්ඨොයෙව “පඤ්ඤපුච්ඡාය එත්තකා දොසා, විස්සජ්ජනෙ එත්තකා, අත්ථෙ, පදෙ, අක්ඛරෙ එත්තකාති; ඉමං පඤ්ඤං පුච්ඡන්තො එවං පුච්ඡෙය්‍යා, විස්සජ්ජෙන්නො එවං විස්සජ්ජෙය්‍යා”ති; ඉති ඔවට්ටිකසාරං කත්වා ආනීතෙ පඤ්ඤා ධම්මකථාය අන්තරෙ පක්ඛිපිත්වා දස්සෙති. තෙ පණ්ඩිතා “සෙය්‍යා වත නො, යෙ මයං ඉමෙ පඤ්ඤා න පුච්ඡමිහා. සචෙපි මයං පුච්ඡෙය්‍යාම, අජ්ජතිට්ඨිතෙ නො කත්වා සමණො ගොතමො බිපෙය්‍යා”ති අත්තමනා හවන්ති.

අපි ව බුද්ධා නාම ධම්මං දෙසෙන්නා පරිසං මෙත්තාය ඵරන්ති. මෙත්තාඵරණෙන දසබලෙසු මහාජනස්ස චිත්තං පසිද්ධති. බුද්ධා නාම රූපග්ගජපත්තා භොන්ති දස්සනසම්පන්නා මධුරස්සරා මුදුජ්චහා සුච්ඡිසිතදන්තාවරණා, අමතෙන හදයං සිඤ්චන්තා විය ධම්මං කථෙන්නි. තත්‍ර නෙසං මෙත්තාඵරණෙන පසන්නචිත්තානං එවං භොති – “එවරූපං අද්වේජ්ඣකථං අමොසකථං නිය්‍යානිකකථං කථෙන්නෙන හගවතා සද්ධිං න සක්ඛිස්සාම පච්චතීකග්ගාහං ගණ්හිතු”න්ති අත්තනො පසන්නභාවෙනෙව පඤ්ඤා න පුච්ඡන්තිති.

කථිතා විස්සජ්ජිතා වාති “එවං තුම්හෙ පුච්ඡං”ති අපුච්ඡිතපඤ්ඤානං උච්චාරණෙන තෙ පඤ්ඤා හගවතා කථිතා එව භොන්ති. යථා ව තෙ විස්සජ්ජෙතබ්බා, තථා විස්සජ්ජිතා එව භොන්ති. නිද්දිට්ඨකාරණාති ඉමිනා කාරණෙන ඉමිනා හෙතුනා එවං භොන්තිති එවං සහෙතුකං කත්වා විස්සජ්ජනෙන හගවතා නිද්දිට්ඨකාරණා එව භොන්ති තෙ පඤ්ඤා. උපක්ඛිත්තකා ව තෙ හගවතො සම්පජ්ජන්තිති ඛත්තියපණ්ඩිතාදයො හගවතො පඤ්ඤාවිස්සජ්ජනෙනෙව හගවතො සම්පෙ ඛිත්තකා පක්ඛිත්තකා සම්පජ්ජන්ති; සාවකා වා සම්පජ්ජන්ති, උපාසකා වාති අත්ථො; සාවකසම්පත්තිං වා පාපුණන්ති, උපාසකසම්පත්තිං වාති චුත්තං භොති. අථාති අනන්තරත්ථෙ, තෙසං උපක්ඛිත්තකසම්පත්තිසමනන්තරමෙවාති අත්ථො. තත්ථාති තස්මිං යානෙ, තස්මිං අධිකාරෙ වා. අතිරොචනීති අතිවිය ජොතති පකාසති. යදිදං පඤ්ඤායාති යායං හගවතො පඤ්ඤා, තාය පඤ්ඤාය හගවා අතිරොචනීති අත්ථො. ඉති-සද්දො කාරණත්ථො, ඉමිනා කාරණෙනාති අත්ථො. සෙසං සබ්බත්ථ පාකට්ඨමෙවාති.

සද්ධම්මජ්ජපජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

පසුරසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. මාගණ්ඩියසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

70. නවමෙ මාගණ්ඩියසුත්තනිද්දෙසෙ පයමගාලාය තාව අප්පාලනිග්‍රොධමුලෙ නානාරූපානි නිමිත්තිත්වා අභිකාමං ආගතං මාරධිතරං දිස්වාන තණ්හං අරතිං රගඤ්ච ඡන්දමත්තම්පි මෙටුනස්මිං නාහොසි, කිමෙවිදං ඉමිස්සා දාරිකාය මුත්තකරිසපුණ්ණං රූපං දිස්වා භවිස්සති, සබ්බථා පාදාපි නං සම්ප්‍රසිතුං න ඉච්ඡෙ, කුතොනෙන සංවසිතුන්ති.

මුත්තපුණ්ණන්ති ආහාරඋතුවසෙන චත්ථිපුටන්තරං පුරෙත්වා යිතමුත්තෙන පුරිතං. කරිසපුණ්ණන්ති පක්කාසයසඬ්ඛාතෙ හෙට්ඨානාහිපිට්ඨිකණ්ටකමුලානං අන්තරෙ උබ්බෙධෙන අට්ඨඬ්ඛලමත්තෙ අන්තාවසානෙ යිතච්චෙන පුණ්ණං. සෙම්භපුණ්ණන්ති උදරපටලෙ යිතඵකපත්තප්පමාණෙන සෙම්භෙන පුරිතං. රුහිරපුණ්ණන්ති යකනස්ස හෙට්ඨාහාගං පුරෙත්වා හදයචක්කපප්පාසානං උපරි ථොකං ථොකං පග්ගරන්තෙන චක්කහදයයකනපප්පාසෙ තෙමයමානෙන යිතෙන ඵකපත්තස්ස පුරණමත්තෙන සන්තිචිතලොහිතසඬ්ඛාතෙන ච කෙසලොමනබ්දන්තානං මංසචිතිමුත්තට්ඨානඤ්චෙව ඵද්ධසුක්ඛවම්මඤ්ච යපෙත්වා ධම්මිජාලානුසාරෙන සබ්බං උපාදිණ්ණකසරීරං ඵරිත්වා යිතසංසරණලොහිතසඬ්ඛාතෙන ච දුට්ඨෙන රුහිරෙන පුණ්ණං.

අට්ඨිසඬ්ඛාතන්ති සකලසරීරෙ හෙට්ඨා අට්ඨිතං උපරිට්ඨිතානි සාධිකානි තිණි අට්ඨිසතානි, තෙහි අට්ඨිහි සට්ඨං. න්හාරූසම්බන්ධන්ති සකලසරීරෙ අට්ඨිති ආබන්ධිත්වා යිතානි නව න්හාරූසතානි, තෙහි න්හාරූහි සම්බන්ධං ආබන්ධං. රුධිරමංසාවලෙපනන්ති සංසරණලොහිතෙන ච සාධිකානි තිණි අට්ඨිසතානි අනුලිම්පෙත්වා යිතෙන නවමංසපෙසිසතෙන ච අනුලිත්තං සරීරං. වම්මචිනද්ධන්ති සකලසරීරං පරියොනන්ධිත්වා පාකට්ඨිකලොමකස්ස උපරි ඡවියා හෙට්ඨා යිතං වම්මං, තෙන වම්මෙන චිනද්ධං පරියොනද්ධං. ‘‘වම්මාවනද්ධ’’න්තිපි පාළි. ඡවියා පට්ච්ඡන්තන්ති අතිසුබ්බමඡවියා පට්ච්ඡන්තං ඡාදෙත්වා යිතං. ඡිද්දාවඡිද්දන්ති අනෙකඡිද්දං. උග්ගරන්තන්ති අක්ඛිමුඛාදිහි උග්ගරන්තං. පග්ගරන්තන්ති අධොභාගෙන පග්ගරන්තං. කම්මසඬ්ඛනිසෙවිතන්ති සුචිමුඛාදිහි නානාපාණකුලසමුහෙහි ආසෙවිතං. නානාකලිමලපරිපූරන්ති අනෙකච්චෙහි අසුචිකොට්ඨාසෙහි පුරිතං.

71. තතො මාගණ්ඩියො ‘‘පබ්බජිතා නාම මානුසකෙ කාමෙ පහාය දිබ්බකාමත්ථාය පබ්බජන්ති, අයඤ්ච දිබ්බෙපි කාමෙ න ඉච්ඡති, ඉදම්පි ඉත්ථීරතනං, කා නු අස්ස දිට්ඨි’’ති පුච්ඡිතුං දුතියං ගාථමාහ. තත්ථ ඵතාදිසං වෙ රතනන්ති දිබ්බිත්ථීරතනං සන්ධාය භණ්ති. නාරිත්ති අත්තනො ධිතරං සන්ධාය. දිට්ඨිගතං සීලවතං නු ඡීවිතන්ති දිට්ඨිඤ්ච සීලඤ්ච වතඤ්ච ඡීවිතඤ්ච. භවුපපත්තිඤ්ච වදෙසි කිදිසන්ති අත්තනො භවුපපත්තිං වා තුවං කිදිසං වදෙසි.

72. ඉතො පරා ද්වෙ ගාථා විස්සප්පනපුච්ඡානසෙන පචත්තත්තා පාකට්ඨිකමත්ථායෙව. තාසු පයමගාලාය සඬ්ඛෙපත්ථො – තස්ස මය්හං මාගණ්ඩිය ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතධම්මෙසු නිච්ඡිනිත්වා ‘‘ඉදමෙව සච්චං, මොසමඤ්ඤ’’න්ති (ම).

නි. 3.27, 301) එවං ඉදං වදාමිති සමුග්ගහීතං න භොති නත්ථි න විජ්ජති, කිං කාරණා? අභඤ්ඤි පස්සන්තො දිට්ඨිසු ආදීනවං කඤ්චි දිට්ඨිං අග්ගහෙත්වා සච්චානි පච්චිනන්තො අජ්ඣන්තං රාගාදීනං සන්තිභාවෙන අජ්ඣන්තසන්තිසංඛ්ඛාතං නිබ්බානමෙව අද්දසන්ති.

ආදීනවන්ති උපද්දවං. සදුක්ඛන්ති කායිකදුක්ඛෙන සදුක්ඛං. සච්චානන්ති වෙතසිකදුක්ඛෙන සහිතං. සඋපායාසන්ති උපායාසසහිතං. සපරිලාභන්ති සදරථං. න නිබ්බදායාති න වට්ටෙ නිබ්බන්දනත්ථාය. න විරාගායාති න වට්ටෙ විරාගත්ථාය. න නිරොධායාති න වට්ටස්ස නිරොධත්ථාය. න උපසමායාති න වට්ටස්ස උපසමත්ථාය. න අභිඤ්ඤායාති න වට්ටස්ස අභිජානනත්ථාය. න සම්බොධායාති න කිලෙසනිද්දාවිගමෙන වට්ටතො සම්බුජ්ඣනත්ථාය. න නිබ්බානායාති න අමනනිබ්බානත්ථාය. එත්ථ පන “නිබ්බදායා”ති විපස්සනා. “විරාගායා”ති මග්ගො. “නිරොධාය උපසමායා”ති නිබ්බානං. “අභිඤ්ඤාය සම්බොධායා”ති මග්ගො. “නිබ්බානායා”ති නිබ්බානමෙව. එවං එකස්මිං යානෙ විපස්සනා, තීසු මග්ගො, තීසු නිබ්බානං චුත්තන්ති එවං වචන්ථානකථා වෙදිතබ්බො. පරියායෙන පන සංඛ්ඛානිපෙතානි මග්ගවෙච්චනානිපි නිබ්බානවෙච්චනානිපි භොන්තියෙව.

අජ්ඣන්තං රාගස්ස සන්තින්ති අජ්ඣන්තරාගස්ස සන්තිභාවෙන නිබ්බුතභාවෙන අජ්ඣන්තසන්තිසංඛ්ඛාතං නිබ්බානං ඔලොකෙසිං. දොසස්ස සන්තින්තිආදීසුපි එසෙව නයො. පච්චිනන්ති නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. විච්චනන්තොති සච්චානි වච්චෙත්තො විභාවෙත්තො. පච්චිනන්තොති තානෙව පච්චෙකං විභාවෙත්තො. කෙච්චි “ගවෙසන්තො”ති වණ්ණයන්ති. අදස්සන්ති ඔලොකෙසිං. අදක්ඛන්ති විනිවිජ්ඣං. අඵස්සින්ති පඤ්ඤාය ඵ්ඨං. පටිවිජ්ඣන්ති ඤාණෙන පච්චක්ඛං අකාසිං.

73. දුතියගාථාය සංඛ්ඛෙපත්ථො – යානිමානි දිට්ඨිගතානි තෙහි තෙහි සත්තෙහි විනිවිජ්ජන්තවා ගහිතත්තා “විනිවිජ්ජා”ති ච අත්තතො පච්චයෙහි අභිසංඛ්ඛතභාවාදීනා නයෙන “පකප්පිතානි”ති ච චුච්චන්ති, තෙ වෙ මුනි දිට්ඨිගතධම්මෙ අග්ගහෙත්වා අජ්ඣන්තසන්තිති යමෙනමත්ථං බුද්ධි, ආචික්ඛ මෙ, කථං නු ධිරෙහි පවෙදිතං තං කථං පකාසිතං ධිරෙහිති වදති.

ඉමිස්සා ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානත්ථො යපෙත්වා පරමත්ථපදං. තත්ථ යං පරමත්ථන්ති යං උත්තමං නිබ්බානං.

74. අඵස්ස භගවා යථා යෙන උපායෙන තං පදං ධිරෙහි පකාසිතං, තං උපායං සපට්ඨකං දස්සෙත්තො “න දිට්ඨියා”ති ගාථමාහ. තත්ථ න දිට්ඨියානිආදීනි දිට්ඨිසුතිඅට්ඨසමාපත්තිඤ්ඤාණාභිරසීලබ්බතානි පටික්ඛිපති. “සුද්ධිමාහා”ති එත්ථ චුත්තං ආහ-සද්දං සංඛ්ඛත්ථ නකාරොන සද්ධිං යොජෙත්වා පුරිමපදත්තයං තෙත්වා “දිට්ඨියා සුද්ධිං නාහ න කථෙමි”ති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. යථා වෙත්ථ, එවං උත්තරපදෙසුපි. තත්ථ ච අදිට්ඨියා නාහාති දසවත්ථුකං සම්මාදිට්ඨිං විනා න කථෙමි.

තථා අස්ප්‍රතියාති නවචිගං සවනං විනා. අඤ්ඤාණාති
 කම්මස්සකතසච්චානුලොමිකඤ්ඤාණං විනා. අසීලතාති පාතිමොක්ඛසංවරං විනා.
 අබ්බතාති ධුතච්චගවතං විනා. නොපි තෙනාති තෙසු එකමෙකෙන
 දිට්ඨිආදිමත්තෙනාපි න කටෙමිති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. එතෙ ව නිස්සජ්ජ
 අනුග්ගහායාති එතෙ ව පුරිමදිට්ඨිආදිගෙදෙ කණ්හපක්ඛිකෙ ධම්මෙ
 සමුග්ගාතකරණෙන නිස්සජ්ජ, පච්ඡිමෙ අදිට්ඨිආදිගෙදෙ සුක්කපක්ඛිකෙපි
 අතම්මයතාපජ්ජනෙන අනුග්ගහාය. සන්තො අනිස්සාය හවං න ජජ්ජෙති ඉමාය
 පටිපත්තියා රාගාදිවූපසමෙන සන්තො චක්ඛාදිසු කඤ්චි ධම්මං අනිස්සාය එකමිපි
 හවං න ජජ්ජෙ, අපිහෙතුං අපත්ථෙතුං සමත්ථො සියා, අයමස්ස අජ්ඣත්තසන්තිති
 අධිජ්ජායො.

සවනමිපි ඉච්ඡිතබ්බන්ති සුත්තාදිවසෙන සුඤ්ඤාමිපි ආකච්චිතබ්බං. සම්භාරා
 ඉමෙ ධම්මාති සම්මාදිට්ඨිආදිකා ඉමෙ ධම්මා උපකාරට්ඨෙයන සම්භාරා භොන්ති.
 කණ්හපක්ඛිකානන්ති අකුසලපක්ඛෙ හවානං. සමුග්ගාතතො පහානං
 ඉච්ඡිතබ්බන්ති සම්මා හනනතො සමුච්ඡෙදතො පහානං ආකච්චිතබ්බං.
 තෙධාතුකෙසු කුසලෙසු ධම්මෙසුති කාමරූපාරූපසඬාතෙසු තෙභූමකෙසු
 කොසල්ලසම්භූතෙසු. අතම්මයතාති නිත්තණ්හභාවො.

75. එවං චුත්තෙ වචනත්ථං අසල්ලක්ඛෙන්තො මාගණ්ඩියො “නො වෙ
 කිරා”ති ගාථමාහ. තත්ථ දිට්ඨාදිති චුත්තනායානෙව. කණ්හපක්ඛිකානියෙව පන
 සන්ධාය උභයත්‍රාපි ආහ. ආහ-සද්දං පන “නො වෙ”ති සද්දෙන යොජෙත්වා නො
 වෙ කිර ආහ නො වෙ කිර කටෙසිති එවං අත්ථො දට්ඨබ්බො. මොමුහන්ති
 අතිමුළ්භං, මොහනං වා. පච්චෙන්තිති ජානන්ති. ඉමස්සාපි ගාථාය නිද්දෙසො
 උත්තානො.

76. අට්ඨස්ස හගවා තං දිට්ඨිං නිස්සාය පුච්ඡං පටික්ඛිපන්තො “දිට්ඨිඤ්ච
 නිස්සායා”ති ගාථමාහ. තස්සත්ථො – ත්වං මාගණ්ඩිය දිට්ඨිං නිස්සාය පුනථපුනං
 පුච්ඡමානො යාති තෙ දිට්ඨිගතාති සමුග්ගහිතාති, තෙස්වෙව සමුග්ගහීතෙසු
 පමොහං ආගතො ත්වං ඉතො ව මයා චුත්තඅජ්ඣත්තසන්තිතො පටිපත්තිතො
 ධම්මදෙසනතො වා අණුමිපි යුත්තසඤ්ඤං න පස්සසි, තෙන කාරණෙන ත්වං ඉමං
 ධම්මං මොමුහතො පස්සසිති.

ලග්ගනං නිස්සාය ලග්ගනන්ති දිට්ඨිලග්ගනං අල්ලිසිත්වා දිට්ඨිලග්ගනං.
 බන්ධනන්ති දිට්ඨිබන්ධනං. පලිබොධන්ති දිට්ඨිපලිබොධං.

අන්ධකාරං පක්ඛන්දොසිති බහලන්ධකාරං පච්චිට්ඨොසි. යුත්තසඤ්ඤන්ති
 සමණධම්මෙ යුත්තසඤ්ඤං. පත්තසඤ්ඤන්ති සමණධම්මෙ පටිලද්ධසඤ්ඤං.
 ලග්ගනසඤ්ඤන්ති සඤ්ජානිතසඤ්ඤං. කාරණසඤ්ඤන්ති හෙතුසඤ්ඤං.
 යානසඤ්ඤන්ති කාරණසඤ්ඤං. න පටිලහසිති න වින්දසි. කුතො ඤාණන්ති
 මග්ගඤ්ඤාණං පන කෙන කාරණෙන ලහිස්සසි. අනිච්චං වාති හුත්වා අභාවට්ඨෙයන

පඤ්චක්ඛන්ධා අනිච්චං. අනිච්චසඤ්ඤානුලොමං වානි “පඤ්චක්ඛන්ධා අනිච්චා” ති
 උප්පන්නා සඤ්ඤා අනිච්චසඤ්ඤා, තාය සඤ්ඤාය අනුලොමං අප්පට්ඨිකුලං
 අනිච්චසඤ්ඤානුලොමං. කිං තං? විපස්සනාඤ්ඤාං. ද්විත්තං විපස්සනාඤ්ඤාණානං
 දුක්ඛානන්තසඤ්ඤානුලොමානම්පි එසෙව නයො.

77. එවං සමුග්ගහිතෙසු පමොහෙන මාගණ්ඨියස්ස විවාදාපත්තිං දස්සෙත්වා
 ඉදානි තෙසු අඤ්ඤෙසු ව ධම්මෙසු විගතජ්ජමොහස්ස අත්තනො නිබ්බිවාදනං
 දස්සෙත්තො “සමො විසෙසී” ති ගාථමාහ. තස්සත්ථො – යො එවං තිධා මානෙන
 වා දිට්ඨියා වා පුග්ගලෙන වා මඤ්ඤති, සො තෙන මානෙන තාය වා දිට්ඨියා තෙන
 වා පුග්ගලෙන විවදෙය්‍ය. යො පන අම්භාදිසො ඉමාසු තීසු විධාසු අවිකම්පමානො,
 සමො විසෙසීති න තස්ස හොති, න ච හීනොති පාඨසෙසො. ඉමිස්සාපි ගාථාය
 නිද්දෙසො උත්තානොව.

78. කිඤ්ච හියෙය්‍යා – “සච්චන්ති සො” ති ගාථා. තස්සත්ථො – සො එවරූපො
 පහිනමානදිට්ඨිකො “මාදිසො ‘බාහිතපාපත්තා’ දිනා නයෙන බ්‍රාහ්මණො, ඉදමෙව
 සච්ච” ත්ති කිං වදෙය්‍ය කිං වත්ථුං භණෙය්‍ය, කෙන වා කාරණෙන භණෙය්‍ය,
 “මය්‍හං සච්චං, තුය්‍හං මුසා” ති වා කෙන මානෙන දිට්ඨියා පුග්ගලෙන වා විවදෙය්‍ය.
 යස්මිං මාදිසෙ ඛිණ්ණසංචෙ “සදිසොභමස්මි” ති පවත්තියා සමං වා, ඉතරද්වයභාවෙන
 පවත්තියා විසමං වා මඤ්ඤිතං නත්ථී, සමානාදීසු කෙන වාදං පටිසංයුජෙය්‍ය
 පටිප්ඵරෙය්‍යාති. ඉමිස්සාපි ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානො.

79. නනු එකංසෙනෙව එවරූපො පුග්ගලො? “ඔකං පභායා” ති ගාථා. තත්ථ
 ඔකං පභායාති රූපධාත්වාදිවිඤ්ඤාණස්සෙය්‍යාකාසං තත්‍ර ඡන්දරාගජ්ජභානෙන
 ඡඬ්ඬෙත්වා. අනිකෙතසාරීති රූපනිමිත්තනිකෙතාදීති තණ්හාවසෙන අසරන්තො.
 ගාමෙ අකුබ්බං මුනි සන්ථවානීති ගාමෙ ගිහිසන්ථවානි අකරොත්තො. කාමෙහි
 රිත්තොති කාමෙසු ඡන්දරාගභාවෙන සබ්බකාමෙහි පුට්භුතො. අපුරක්ඛරානොති
 ආයතිං අත්තභාවං අනහිනිබ්බත්තෙන්තො. කථං න විග්ගය්‍හ ජනෙන කයිරාති
 ජනෙන සද්ධිං විග්ගහිකකථං න කථෙය්‍ය.

භාලිද්දකානීති එවංනාමකො ගහපති. යෙනායස්මා මහාකච්චානො
 තෙත්‍රපසඬ්ඬකම්භි යෙනාති භූමිමත්ථෙ කරණවචනං. තස්මා යත්ථ මහාකච්චානො,
 තත්ථ උපසඬ්ඬකම්භි එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. යෙන වා කාරණෙන
 මහාකච්චානො දෙවමනුස්සෙහි උපසඬ්ඬකම්භිතබ්බො, තෙන කාරණෙන උපසඬ්ඬකම්භි
 එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. කෙන ච කාරණෙන මහාකච්චානො
 උපසඬ්ඬකම්භිතබ්බො? නානජ්ජකාරගුණවිසෙසාධිගමාධිප්පායෙන,
 සාදුඵලපහොගාධිප්පායෙන දිජගණෙහි නිච්චඵලිතමහාරුක්ඛො විය. උපසඬ්ඬකම්භි ච
 ගතොති චුත්තං හොති. උපසඬ්ඬකම්භිත්වාති උපසඬ්ඬකමනපරියොසානදීපනං. අථ වා
 එවං ගතො තතො ආසන්නතරං යානං මහාකච්චානස්ස සමිපසඬ්ඬාතං ගන්ත්වාතිපි
 චුත්තං හොති.

අභිවාදෙන්වාති පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දිත්වා. ඉදානි යෙනත්ථෙත මහාකච්චානස්ස උපට්ඨානං ආගතො, තං පුච්ඡිතුකාමො දසනඛසමොධානසමුප්පලං අඤ්ජලිං සිරසි පතිට්ඨාපෙත්වා එකමන්තං නිසීදි. එකමන්තන්ති භාවනාපුංසකනිද්දෙසො “විසමං වන්දිමසුරියා පරිවත්තන්ති” තිආදීසු (අ. නි. 4.7) විය. තස්මා යථා නිසින්තො එකමන්තං නිසින්තො හොති, එවං නිසීදීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. භූමිමත්ථෙ වා එතං උපයොගවචනං. නිසීදීති නිසජ්ජං කප්පෙසි. පණ්ඩිතා හි දෙවමනුස්සා ගරුට්ඨානියං උපසඬකමිත්වා ආසනකුසලතාය එකමන්තං නිසීදන්ති. අයඤ්ච ගහපති තෙසං අඤ්ඤතරො, තස්මා එකමන්තං නිසීදි.

කථං නිසින්තො ව පන එකමන්තං නිසින්තො හොතීති? ඡ නිසජ්ජදොසෙ වජ්ජෙත්වා. සෙය්‍යාටීදං? අතිදුරං අව්වාසන්තං උපරිවාතං උන්නතජ්ජදෙසං අතිසම්මුඛං අතිපච්ඡාති. අතිදුරෙ නිසින්තො හි සචෙ කථෙතුකාමො හොති, උච්චාසද්දෙන කථෙතබ්බං හොති. අව්වාසන්තෙ නිසින්තො සඬසට්ඨනං කරොති. උපරිවාතෙ නිසින්තො සරීරගන්ධෙන බාධති. උන්නතජ්ජදෙසෙ නිසින්තො අගාරවං පකාසෙති. අතිසම්මුඛා නිසින්තො සචෙ දට්ඨුකාමො හොති, වක්ඛුනා වක්ඛුං ආභව්ව දට්ඨබ්බං හොති. අතිපච්ඡා නිසින්තො සචෙ දට්ඨුකාමො හොති, ගීවං පසාරෙත්වා දට්ඨබ්බං හොති. තස්මා අයමිපි එතෙ ඡ නිසජ්ජදොසෙ වජ්ජෙත්වා නිසීදි. තෙන වුත්තං – “එකමන්තං නිසීදි” ති.

එතදවොචාති එතං අවොච. වුත්තමීදං හන්තෙ කච්චාන භගවතා අට්ඨකචග්ගියෙ මාගණ්ඩියපඤ්ඤෙහි අට්ඨකචග්ගියමිහි මාගණ්ඩියපඤ්ඤො නාම අත්ථි, තස්මිං පඤ්ඤෙහි.

රූපධාතුති රූපක්ඛන්ධො අධිජ්ජෙතො. රූපධාතුරාගච්ඡිඛන්ධන්ති රූපධාතූමිහි රාගෙන චිතිඛද්ධං. විඤ්ඤාණන්ති කම්මවිඤ්ඤාණං. ඔකසාරීති ගෙහසාරි ආලයසාරි. කස්මා පනෙත්ථ “විඤ්ඤාණධාතු ඛො ගහපති” ති න වුත්තන්ති? සම්මොභවිසාතත්ථං. “ඔකො” ති හි අත්ථතො පච්චයො වුව්චති, පුරෙජාතඤ්ච කම්මවිඤ්ඤාණං පච්ඡාජාතස්ස කම්මවිඤ්ඤාණස්සපි විපාකවිඤ්ඤාණස්සපි, විපාකවිඤ්ඤාණඤ්ච විපාකවිඤ්ඤාණස්සපි කම්මවිඤ්ඤාණස්සපි පච්චයො හොති, තස්මා “කතරං නු ඛො ඉධ විඤ්ඤාණ” න්ති සම්මොභො භවෙය්‍යා. තස්ස විසාතත්ථං තං අග්ගහෙත්වා අසම්භින්නාව දෙසනා කතාති. අපිච විපාකආරම්මණවසෙන වතස්සො අභිසඬ්ඛාරවිඤ්ඤාණට්ඨිතියොති වුත්තාති තා දස්සෙතුමිපි ඉධ විඤ්ඤාණං න ගහිතං.

උපසුපාදානාති තණ්හුපයදිට්ඨුපයවසෙන ද්වෙ උපයා, කාමුපාදානාදීති වත්තාරි උපාදානාති ව. චෙතසො අධිට්ඨානාහිනිචෙසානුසයාති අකුසලචිත්තස්ස අධිට්ඨානභූතා චෙව අභිනිචෙසභූතා ව අනුසයභූතා ව. තථාගතස්සාති සම්මාසම්බුද්ධස්ස. සබ්බෙසමිපි හි බිණ්ණාසවානං එතෙ පහීනාව, සත්ථු පන බිණ්ණාසවහාවො ලොකෙ අතිපාකටොති උපරිමකොටියා එවං වුත්තං. විඤ්ඤාණධාතුයාති ඉධ විඤ්ඤාණං කස්මා ගහිතං? කිලෙසජ්ජහානදස්සනත්ථං.

කිලෙසා හි න කෙවලං චතුසුයෙව ඛන්ධෙසු පහිනා පහියන්ති, පඤ්චසුපි පහියන්තියෙවාති කිලෙසප්පහානදස්සනත්ථං ගහිතං. එවං බො ගහපති අනොකසාරී හොතීති එවං කම්මවිඤ්ඤාණෙන ඔකං අසරන්තෙන අනොකසාරී නාම හොති.

රූපනිමිත්තනිකෙතවිසාරවිනිබන්ධාති රූපමෙව කිලෙසානං පච්චයට්ඨෙන නිමිත්තං, ආරම්මණකිරියසඬ්ඛාතෙන නිවාසට්ඨෙන නිකෙතන්ති රූපනිමිත්තනිකෙතං. විසාරො ච විනිබන්ධො ච විසාරවිනිබන්ධා. උභයෙනපි හි කිලෙසානං පත්ථට්ඨාචො ච විනිබන්ධනභාචො ච චුත්තො, රූපනිමිත්තනිකෙතෙ විසාරවිනිබන්ධාති රූපනිමිත්තනිකෙතවිසාරවිනිබන්ධා, තස්මා රූපනිමිත්තනිකෙතම්හි උප්පන්නෙන කිලෙසවිසාරෙන චෙව කිලෙසවිනිබන්ධනෙන වාති අත්ථො. නිකෙතසාරීති චුච්චතීති ආරම්මණකරණවසෙන නිවාසට්ඨානට්ඨෙන නිකෙතසාරීති චුච්චති. පහිනාති තෙ රූපනිමිත්තනිකෙතෙ කිලෙසවිසාරවිනිබන්ධා පහිනා.

කස්මා පනෙත්ථ පඤ්චක්ඛන්ධා ච “ඔකා”ති චුත්තා, ඡ ආරම්මණානි “නිකෙත”න්ති? ඡන්දරාගස්ස බලවද්ධබලතාය. සමානෙපි හි එතෙසං ආලයට්ඨෙන විසයභාවෙ ඔකොති නිප්පරියායෙන සුද්ධං ගෙහමෙව චුච්චති, නිකෙතන්ති “අප්ප අසුකට්ඨානෙ කිලිස්සාමා”ති කතසඬ්ඛෙතානං නිවාසනට්ඨානං උය්‍යානාදි. තත්ථ යථා පුත්තදාරධනධඤ්ඤපුණ්ණගෙහෙ ඡන්දරාගො බලවා හොති, එවං අප්පකම්මකෙසු ඛන්ධෙසු. යථා පන උය්‍යානට්ඨානාදිසු තතො දුබ්බලතරො හොති, එවං බාහිරෙසු ඡසු ආරම්මණෙසුති ඡන්දරාගස්ස බලවද්ධබලතාය එවං දෙසනා කතාති චෙදිතබ්බො.

සුඛිතෙසු සුඛිතොති උපට්ඨාකෙසු ධනධඤ්ඤලාභාදිවසෙන සුඛිතෙසු “ඉදානාහං මනාපං වීචරං මනාපං භොජනං ලහිස්සාමී”ති ගෙහස්සිතසුඛෙන සුඛිතො හොති, තෙහි පත්තසම්පත්තිං අත්තනා අනුභවමානො විය වරති. දුක්ඛිතෙසු දුක්ඛිතොති තෙසං කෙනවිදෙව කාරණෙන දුක්ඛෙ උප්පන්නෙ සයං ද්විගුණෙන දුක්ඛෙන දුක්ඛිතො හොති. කිච්චකරණියෙසුති කිච්චසඬ්ඛාතෙසු කරණියෙසු. වොයොගං ආපජ්ජතීති උපයොගං සයං තෙසං කිච්චානං කත්තබ්බතං ආපජ්ජති.

කාමෙසුති චත්ථුකාමෙසු. එවං බො ගහපති කාමෙහි අරිත්තො හොතීති එවං කිලෙසකාමෙහි අරිත්තො හොති.

අත්තො කාමානං භාවෙන අතුච්ඡො. සුක්කපක්ඛො තෙසං අභාවෙන රිත්තො තුච්ඡොති චෙදිතබ්බො.

පුරක්ඛරානොති වට්ඨං පුරතො කුරුමානො. එවංරූපො සියන්තිආදිසු දීඝරස්සකාලොදානාදිසු රූපෙසු එවංරූපො නාම භවෙය්‍යන්ති පත්ථෙති. සුඛාදිසු වෙදනාසු එවංවෙදනො නාම. නීලසඤ්ඤාදිසු සඤ්ඤාසු එවංසඤ්ඤො නාම.

පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරාදීසු සඬ්ඛාරෙසු එවංසඬ්ඛාරො නාම. චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීසු විඤ්ඤාණෙසු එවංවිඤ්ඤාණො නාම භවෙය්‍යන්ති පත්තේති.

අපුරක්ඛරානොති වට්ටං පුරතො අකුරුමානො. සහිතං මෙ, අසහිතං තෙති තුය්හං වචනං අසහිතං අසිලිට්ඨං, මය්හං සහිතං සිලිට්ඨං මධුරං මධුරපානසද්ධිසං. අධිවිණ්ණං තෙ විපරාවත්තන්ති යං තුය්හං දිසෙන කාලෙන පරිචිතං සුප්පගුණං, තං මම වාදං ආගම්ම සබ්බං බණෙන විපරාවත්තං නිවත්තං. ආරොපිතො තෙ වාදොති තුය්හං දොසො මයා ආරොපිතො. වර වාදප්පමොක්ඛායාති තං තං ආවරියං උපසඬ්ඛම්මිත්වා උත්තරං පරියෙසන්තො ඉමස්ස වාදස්ස මොක්ඛාය වර ආභිණ්ඩ. නිබ්බේධෙහි වා සචෙ පහොසිති අථ සයමෙව පහොසි, ඉධෙව නිබ්බේධෙහීති.

80. සො එවරුපො “යෙහි විචිත්තො”ති ගාථා. තත්ථ යෙහිති යෙහි දිට්ඨිගතාදිහි. විචිත්තො විචරෙය්‍යාති රිත්තො චරෙය්‍ය. න තාති උග්ගය්හ වදෙය්‍ය නාගොති “ආගුං න කරොති”තිආදිනා (චූළති. භද්‍රාචුධමාණවප්‍රච්ඡානිද්දෙස 70; පාරායනානුගීතිනිද්දෙස 102) නයෙන නාගො තාති දිට්ඨිගතාති උග්ගහෙත්වා න චරෙය්‍ය. එලම්බුජන්ති එලසඤ්ඤිතෙ අම්බුමිහි ජාතං කණ්ටකනාළං වාරිජං, පද්මන්ති චුත්තං හොති. යථා ජලෙන පඬිකෙන චනුපලිත්තන්ති තං පද්මං යථා ජලෙන ව පඬිකෙන ව අනුපලිත්තං හොති. එවං මුනි සන්තිවාදො අගිද්ධොති එවං අප්ඤ්ඤාත්තසන්තිවාදො මුනි ගෙධාභාවෙන අගිද්ධො. කාමෙ ව ලොකෙ ව අනුපලිත්තොති දුට්ඨෙපි කාමෙ අපායාදිකෙ ව ලොකෙ ද්විති සිලෙසෙහි අනුපලිත්තො හොති.

ආගුං න කරොතිති අකුසලාදිදොසං න කරොති. න ගච්ඡතිති අගතිවසෙන න ගච්ඡති. නාගච්ඡතිති පහිනකිලෙසෙ න උපෙති. පාපකාති ලාමකා. අකුසලාති අකොසල්ලසම්භූතා. තෙ කිලෙසෙ න පුනෙතීති යෙ කිලෙසා පහිනා, තෙ කිලෙසෙ පුන න එති. න පච්චෙතීති පටි න උපෙති. න පච්චාගච්ඡතිති පුන න නිවත්තති.

බරදණ්ඩොති බරපත්තදණ්ඩො එරුසදණ්ඩො. චත්තගෙධොති විස්සට්ඨගෙධො. චත්තගෙධොති වම්මගෙධො. මුත්තගෙධොති ඡින්නබන්ධනගෙධො. පහිනගෙධොති පජහිතගෙධො. පටිනිස්සට්ඨගෙධොති යථා න පුන විත්තං ආරුහති, එවං පටිවිස්සජ්ජිතගෙධො. උපරි චිතරාගාදීසුපි එසෙව නයො. සබ්බානෙව තාති ගහිතග්ගහණස්ස විස්සට්ඨභාවවෙච්චනාති.

81. කිඤ්ච භියොයා – “න වෙදගු”ති ගාථා. තත්ථ න වෙදගු දිට්ඨියායකොති චතුග්ගවෙදගු මාදිසො දිට්ඨියායකො න හොති, දිට්ඨියා ගච්ඡන්තො වා, තං සාරතො පච්චෙන්නො වා න හොති. තත්ථ වචනත්ථො – යායතීති යායකො. කරණවචනෙන දිට්ඨියා යායතීති දිට්ඨියායකො. උපයොගත්ථෙ සාම්ච්චනෙනපි දිට්ඨියා යායතීති දිට්ඨියායකො. න මුනියා ස මානමෙතීති මුතරුපාදිහෙදාය මුනියාපි සො මානං න එති. න හි තම්මයො සොති තණ්හාදිට්ඨිවසෙන තම්මයො හොති තප්පරායණො, අයං පන න තාදිසො. න කම්මුනා නොපි සුතෙන නෙයොති

පුඤ්ඤාභිසංඛාරාදිනා කම්මුනා වා, සුතසුද්ධිආදිනා සුතෙන වා සො නෙතබ්බො න හොති. අනුපතීනො ස නිවෙසනෙසුති සො ද්විත්තමිපි උපයානං පහිනත්තා සබ්බෙසු තණ්හාදිට්ඨිතිවෙසනෙසු අනුපතීනො.

මුතරූපෙන වාති එත්ථ මුතරූපං නාම ගන්ධරසථොට්ඨබ්බාති. මානං නෙතීති අස්මිමානං න එති. න උපෙතීති සමීපං න එති. න උපගච්ඡතීති උපගන්ත්වා න තිට්ඨති. තම්මයොති තප්පකතො.

82. තස්ස ව එවංවිධස්ස “සඤ්ඤාවිරත්තස්සා”ති ගාථා. තත්ථ සඤ්ඤාවිරත්තස්සාති නෙක්ඛම්මසඤ්ඤාපුබ්බචගමාය භාවනාය පහිනකාමාදිසඤ්ඤස්ස. ඉමිනා පදෙන උභතොභාගවිමුත්තො සමථයානිකො අධිප්පෙතො. පඤ්ඤාවිමුත්තස්සාති විපස්සනාපුබ්බචගමාය භාවනාය සබ්බකිලෙසෙහි විමුත්තස්ස. ඉමිනා සුක්ඛවිපස්සකො අධිප්පෙතො. සඤ්ඤඤව දිට්ඨිඤ්ඤව යෙ අග්ගහෙසුං, තෙ සට්ඨමානා විවරන්ති ලොකෙති යෙ පන කාමසඤ්ඤාදිකං සඤ්ඤං අග්ගහෙසුං, තෙ විසෙසතො ගහට්ඨා කාමාධිකරණං, යෙ ව දිට්ඨිං අග්ගහෙසුං, තෙ විසෙසතො පබ්බජිතා ධම්මාධිකරණං අඤ්ඤමඤ්ඤං සට්ඨෙත්තා විවරන්ති.

යො සමථපුබ්බචගමං අරියමග්ගං භාවෙතීති යො පුග්ගලො සමථපුබ්බචගමං පුරෙවාරිකං කත්වා සහවිපස්සනං අරියමග්ගං භාවෙති, පයමං සමාධිං උප්පාදෙත්වා පච්ඡා සහවිපස්සනං අරියමග්ගං උප්පාදෙතීති අත්ථො. තස්ස ආදිතොති තස්ස පුග්ගලස්ස පයමජ්ඣානාදිතො. උපාදායාති පටිච්ච ආගම්ම. ගන්ථා වික්ඛම්භිතා භොන්තීති ගන්ථා දුරිකතා භවන්ති. අරහත්තෙ පත්තෙති අරහත්තඵලං පත්තෙ. අරහතොති අරහත්තඵලෙ ධීතස්ස. ගන්ථා ව මොහා වාතිආදයො සබ්බෙ කිලෙසා පහිනා භොන්ති.

යො විපස්සනාපුබ්බචගමං අරියමග්ගං භාවෙතීති යො පුග්ගලො විපස්සනං පුබ්බචගමං පුරෙවාරිකං කත්වා අරියමග්ගං භාවෙති, පයමං විපස්සනං උප්පාදෙත්වා පච්ඡා අරියමග්ගසම්පයුත්තං සමාධිං භාවෙතීති අත්ථො. තස්ස ආදිතො උපාදායාති තස්ස පුග්ගලස්ස විපස්සනතො පට්ඨාය විපස්සනං පටිච්ච. මොහා වික්ඛම්භිතා භොන්තීති එත්ථ වික්ඛම්භිතාති දුරං පාපිතා සඤ්ඤාවසෙන. සට්ඨෙත්තීති යෙ කාමසඤ්ඤාදිං ගණ්හන්ති, තෙ සඤ්ඤාවසෙන පිළෙන්නි. සඬ්ඝට්ඨෙත්තීති තතො තතො පිළෙන්නි. ඉදානි සට්ඨෙත්තෙ දස්සෙතුං “රාජානොපි රාජුහි විවදන්ති”තිආදිනා නයෙන විත්ථාරො චුත්තො. අඤ්ඤමඤ්ඤං පාණිහිපි උපක්කමන්තීති එත්ථ අඤ්ඤමඤ්ඤං හත්ථෙහි පහරන්ති. ලෙඩ්චුහිති කපාලබණ්ඩෙහි. දණ්ඩෙහිති අඩ්ඩදණ්ඩකෙහි. සත්ථෙහිති උභතොධාරෙහි සත්ථෙහි.

අභිසංඛාරානං අප්පභීතත්තාති පුඤ්ඤාදිඅභිසංඛාරානං අප්පභීතභාවෙන.
ගතියා සට්ඨෙත්තීති ගන්තබ්බාය පතිට්ඨාභූතාය ගතියා පිළෙත්ති සට්ඨනං
ආපජ්ජන්ති. නිරයාදීසුපි එසෙව නයො. සෙසමෙත්ථ වුත්තනයත්තා උත්තානමෙව.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

මාගණ්ඩියසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. පුරාහෙදසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

83. දසමෙ පුරාහෙදසුත්තනිද්දෙසෙ කථංදස්සීති ඉමස්ස සුත්තස්ස ඉතො
පරෙසඤ්ච පඤ්චන්තං කලභවිවාදවුළබ්බහමභාබ්බහතුවටකඅත්තදණ්ඩසුත්තානං
සම්මාපරිබ්බාජනීයසුත්තවණ්ණනායං (සු. නි. අට්ඨ. 2.362 ආදයො)
වුත්තනයෙනෙව සාමඤ්ඤතො උප්පත්ති වෙදිතබ්බා. විසෙසතො පන යථෙව
තස්මිං මහාසමයෙ රාගචරිතදෙවතානං සප්පායවසෙන ධම්මං දෙසෙතුං
නිම්මිතබුද්ධෙන අත්තානං පුච්ඡාපෙත්වා සම්මාපරිබ්බාජනීයසුත්තත්ත- (සු. නි. 361
ආදයො) මහාසී, එවං තස්මිංයෙව මහාසමයෙ “කිං නු බො පුරා සරිරහෙදා
කත්තබ්බ”න්ති උප්පන්නචිත්තානං දෙවතානං චිත්තං ඤාත්වා තාසං අනුග්ගහත්ථං
අඩ්ඨතෙළසහික්ඛුසතපරිවාරං නිම්මිතබුද්ධං ආකාසෙන ආනෙත්වා තෙන අත්තානං
පුච්ඡාපෙත්වා ඉමං සුත්තමහාසී.

කථං? බුද්ධා නාම මහන්තා එතෙ සත්තවිසෙසා, යං සදෙවකස්ස ලොකස්ස
දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං පත්තං පරියෙසිතං අනුවචරිතං මනසා න කිඤ්චි කත්ථවි
නීලාදිවසෙන විහත්තරුපාරම්මණෙසු විහත්තරුපාරම්මණං වා, හෙරිසද්දාදිවසෙන
විහත්තසද්දාරම්මණාදීසු සද්දාදිආරම්මණං වා අත්ථී, යං එතෙසං ඤාණමුඛෙ
ආපාථං නාගච්ඡති. යථාහ - “යං, හික්ඛවෙ, සදෙවකස්ස ලොකස්ස...පෙ....
සදෙවමනුස්සාය දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං පත්තං පරියෙසිතං අනුවචරිතං මනසා,
තමහං ජානාමි තමහං අබ්භඤ්ඤාසී”න්ති (අ. නි. 4.24). එවං සබ්බත්ථ
අප්පට්ඨනඤාණො හගවා සබ්බාපි තා දෙවතා හබ්බාහබ්බවසෙන ද්වෙ කොට්ඨාසෙ
අකාසී. “කම්මාවරණෙන වා සමන්තාගතා”තිආදිනා (සු. ප. 12) හි නයෙන වුත්තා
සත්තා අහබ්බා නාම. තෙ එකච්ඡාතෙරෙ වසන්තෙපි බුද්ධා න ඔලොකෙත්ති. විපරීතා
පන හබ්බා නාම. තෙ දුරෙ වසන්තෙපි ගන්ත්වා සඬගණ්ණන්ති. තස්මිං
දෙවතාසන්නිපාතෙ යෙ අහබ්බා, තෙ පහාය හබ්බෙ පරිග්ගහෙසී. පරිග්ගහෙත්වා
“එත්තකා එත්ථ රාගචරිතා, එත්තකා දොසාදිවරිතා”ති වරියවසෙන ඡ කොට්ඨාසෙ
අකාසී. අථ නෙසං සප්පායධම්මදෙසනං උපධාරෙත්තො “රාගචරිතානං දෙවතානං
සම්මාපරිබ්බාජනීයසුත්තං (සු. නි. 361 ආදයො) කථෙස්සාමි, දොසචරිතානං
කලභවිවාදසුත්තං (සු. නි. 868 ආදයො), මොහචරිතානං මහාබ්බහසුත්තං (සු. නි.
901 ආදයො), විතක්ඛචරිතානං වුළබ්බහසුත්තං (සු. නි. 884 ආදයො),
සද්ධාවරිතානං තුවටකසුත්තං (සු. නි. 921 ආදයො), බුද්ධිවරිතානං පුරාහෙදසුත්තං
(සු. නි. 854 ආදයො) කථෙස්සාමි”ති දෙසනං වචන්ථාපෙත්වා පුන තං පරිසං

මනසාකාසි “අත්තජ්ඣාසයෙන නු බො ජානෙයා, පරජ්ඣාසයෙන, අට්ඨප්පත්තිකෙන, පුච්ඡාවසෙනා” ති. තතො “පුච්ඡාවසෙන ජානෙයා” ති ඤත්වා “අත්ථි නු බො කොච්ඡ දෙවතානං අජ්ඣාසයං ගහෙත්වා වරියවසෙන පඤ්භං පුච්ඡිතුං සමත්ථො” ති “තෙසු පඤ්චසතෙසු භික්ඛුසු එකොපි න සක්කොති” ති අද්දස. තතො අසිතිමහාසාවකෙ, ද්වෙ අග්ගසාවකෙ ච සමන්තාහරිත්වා “තෙපි න සක්කොන්ති” ති දිස්වා වින්තෙසි – “සවෙ පච්චෙකඛුද්ධො භවෙයා, සක්කුණෙයා නු බො” ති. “සොපි න සක්කුණෙයා” ති ඤත්වා “සක්කසුයාමාදීසු කොච්ඡ සක්කුණෙයා” ති සමන්තාහරි. සවෙ හි තෙසු කොච්ඡ සක්කුණෙයා, තං පුච්ඡාපෙත්වා අත්තනා විස්සජ්ජෙයා. න පන තෙසුපි කොච්ඡ සක්කොති. අට්ඨස්ස එතදහොසි – “මාදිසො ඛුද්ධොයෙව සක්කුණෙයා, අත්ථි පන කත්ථවි අඤ්ඤො ඛුද්ධො” ති අනන්තාසු ලොකධාතුසු අනන්තඤාණං පත්ථරිත්වා ලොකං ඔලොකෙන්තො න අඤ්ඤං ඛුද්ධං අද්දස. අනච්ඡරියඤ්චෙනං, ඉදානි අත්තනා සමං න පස්සෙයා, යො ජාතදිවසෙපි බ්‍රහ්මජාලවණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ. 1.7) චුත්තනයෙන අත්තනා සමං අපස්සන්තො “අග්ගොභමස්මි ලොකස්සා” ති (දී. නි. 2.31) අප්පට්චත්තියං සිහනාදං නදි. එවං අඤ්ඤං අත්තනා සමං අපස්සිත්වා වින්තෙසි “සවෙ අහං පුච්ඡිත්වා අහමෙව විස්සජ්ජෙයාං, එවං තා දෙවතා න සක්ඛිස්සන්ති පටිවිජ්ඣිතුං. අඤ්ඤස්මිං පන ඛුද්ධොයෙව පුච්ඡන්තෙ මයි ච විස්සජ්ජන්තෙ අච්ඡෙරකං භවිස්සති, සක්ඛිස්සන්ති ච දෙවතා පටිවිජ්ඣිතුං, තස්මා නිමිත්තඛුද්ධං මාපෙස්සාමි” ති අභිඤ්ඤාපාදකං ඤානං සමාපජ්ජිත්වා චුට්ඨාය “පත්තච්චරග්ගණං ආලොකිතං විලොකිතං සම්ඤ්ජිතං පසාරිතඤ්ච මම සදිසංයෙව හොතු” ති කාමාවචරවිත්තෙහි පරිකම්මං කත්වා “පාචිනසුගන්ධරපරික්ඛෙපතො උල්ලඬ්ඝයමානං චන්දමණ්ඩලං භින්දිත්වා නික්ඛමන්තො විය ආගච්ඡතු” ති රූපාවචරවිත්තෙන අධිට්ඨාසි. දෙවසඬ්ඝො තං දිස්වා “අඤ්ඤොපි නු බො හො, චන්දො උග්ගතො” ති ආහ. අට්ඨ චන්දං ඔභාය ආසන්නතරෙ ජාතෙ “න චන්දො, සුරියො උග්ගතො” ති. පුන ආසන්නතරෙ ජාතෙ “න සුරියො, දෙවච්චානං එත” ති. පුන ආසන්නතරෙ ජාතෙ “න දෙවච්චානං, දෙවපුත්තො එසො” ති. පුන ආසන්නතරෙ ජාතෙ “න දෙවපුත්තො, මහාබ්‍රහ්මා එසො” ති. පුන ආසන්නතරෙ ජාතෙ “න මහාබ්‍රහ්මා, අපරොපි හො ඛුද්ධො ආගතො” ති ආහ.

තත්ථ පුට්ඨජ්ජනදෙවතා වින්තයිංසු – “එකඛුද්ධස්ස තාව අයං දෙවතාසන්නිපාතො. ද්වින්තං කිවමහන්තො භවිස්සති” ති. අරියදෙවතා වින්තයිංසු – “එකිස්සා ලොකධාතුයා ද්වෙ ඛුද්ධා නාම නත්ථි, අද්ධා භගවා අත්තනා සදිසං අඤ්ඤං එකං ඛුද්ධං නිමිත්ති” ති. අට්ඨස්ස දෙවසඬ්ඝස්ස පස්සන්තස්සෙව නිමිත්තඛුද්ධො ආගන්ත්වා දසබලං අචන්දිත්වාච සම්මුඛට්ඨානෙ සමසමං කත්වා මාපිතෙ ආසනෙ නිසීදි. භගවතො බාත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණානි, නිමිත්තස්සාපි, භගවතො සරිරා ඡබ්බණ්ණරස්මියො නික්ඛමන්ති, නිමිත්තස්සාපි, භගවතො සරිරරස්මියො නිමිත්තසරිරෙ පටිභඤ්ඤන්ති, නිමිත්තස්ස රස්මියො භගවතො කායෙ පටිභඤ්ඤන්ති. තා ද්වින්තමපි ඛුද්ධානං සරිරතො උග්ගම්ම භවග්ගං ආහච්ච තතො

තනො පටිනිවත්තිත්වා දෙවතානං මත්ථකමත්ථකපරියන්තෙන ඔතරිත්වා
 චක්කවාළමුඛවට්ඨියං පතිට්ඨන්තිංසු. සකලචක්කවාළගබ්භං
 සුවණ්ණමයවඬිකගොපානසිවිනද්ධමිව චෙතියසරං විරොචිත්ථං.
 දසසහස්සචක්කවාළදෙවතා ඵකචක්කවාළෙ රාසිභූතා ද්විත්තං බුද්ධානං
 රස්මිඅඛහන්තරං පවිසිත්වා අට්ඨංසු. නිමිමිතො නිසිදන්තොයෙව “කථංදස්සී
 කථංසීලො, උපසන්තොති වුව්චති” තිආදිනා නයෙන අධිපඤ්ඤාදිකං පුච්ඡන්තො
 ගාථමාහ.

තත්ථ පුච්ඡාය තාව සො නිමිමිතො කථංදස්සීති අධිපඤ්ඤං, කථංසීලොති
 අධිසීලං, උපසන්තොති අධිවිත්තං පුච්ඡති. සෙසං පාකට්ඨෙව.

නිමිමිතබුද්ධාදිවිභාවනත්ථං පෙට්කෙ –

“උපෙනි ධම්මං පරිපුච්ඡමානො, කුසලං අත්ථුපසඤ්ඡිතං;
 න ජීවති න නිබ්බූතො න මතො, තං පුග්ගලං කතමං වදන්ති බුද්ධා. (පරි.
 479);

“සංසාරබ්බේණො න ච චන්තරාගො, න වාපි සෙක්ඛො න ච දිට්ඨධම්මො;
 අබ්බිකාසවො අන්තිමදෙහධාරී, තං පුග්ගලං කතමං වදන්ති බුද්ධා.

“න දුක්ඛසච්චෙන සමඬ්ඨිභූතො, න මග්ගසච්චෙන කුතො නිරොධො;
 සමුදයසච්චෙනො සුච්ඡරවිඤ්ඤො, තං පුග්ගලං කතමං වදන්ති බුද්ධා.

“අහෙතුකො නොපි ච රූපනිස්සිතො, අපච්චයො නොපි ච සො
 අසඬ්ඨිතො;

අසඬ්ඨිතාරම්මේණො නොපි ච රූපී, තං පුග්ගලං කතමං වදන්ති බුද්ධා” ති. –
 වුත්තං.

තත්ථ පට්ඨගාථා නිමිමිතබුද්ධං සන්ධාය, දුතියගාථා පච්ඡිමභවිකබොධිසත්තං
 සන්ධාය, තතියගාථා අරහත්තඵලට්ඨං සන්ධාය, චතුත්ථගාථා අරූපෙ
 නිබ්බානපච්චවෙක්ඛණමනොද්වාරපුරෙවාරිකචිත්තසමඬ්ඨිං සන්ධාය වුත්තාති
 ඤාතබ්බා. කිදිසෙන දස්සනෙනාති කිදිසවසෙන දස්සනෙන. කිංසණ්ඨිතෙනාති
 කිංසරික්ඛෙන. කිංපකාරෙනාති කිංවිධෙන. කිංපට්ඨාගෙනාති කිංආකාරෙන.

යං පුච්ඡාමිති යං පුග්ගලං පුච්ඡාමි, තං මය්භං වියාකරොහි. යාවාමිති ආයාවාමි.
 අජ්ඣෙසාමිති ආණාපෙමි. පසාදෙමිති තව සන්තානෙ සොමනස්සං උප්පාදෙමි.
 බුද්ධිති නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. ආචික්ඛාති දෙසෙතබ්බානං “ඉමානි නාමානී” ති
 නාමවසෙන කට්ඨෙහි. දෙසෙහිති දස්සෙහි. පඤ්ඤාපෙහිති ජානාපෙහි.
 ඤාණමුඛවසෙන හි අප්පනං යපෙන්නො “පඤ්ඤාපෙහි” ති වුව්චති. පට්ඨපෙහිති
 පඤ්ඤාපෙහි, පචන්තාපෙහිති අත්ථො. ඤාණමුඛෙ යපෙහිති වා. විවරාති විවට්ඨං.

කරොහි, විවරිත්වා දස්සෙහිති අත්ථො. විහජාති විභාගකිරියාය විභාවෙන්තො දස්සෙහිති අත්ථො. උත්තානීකරොහිති පාකටභාවං කරොහි.

අථ වා ආවික්ඛාති දෙසනාදිනං ඡන්තං පදානං මූලපදං. දෙසනාදිති ඡ පදානි එතස්ස අත්ථස්ස විවරණත්ථං වුත්තානි. තත්ථ දෙසෙහිති උග්ගට්ඨකඤ්ඤානං වසෙන සඨබ්බෙපතො පයමං උද්දෙසවසෙන දෙසෙහි. උග්ගට්ඨකඤ්ඤා හි සඨබ්බෙපෙන වුත්තං පයමං වුත්තඤ්ඤා පටිච්ඡේදානි. පඤ්ඤාපෙහිති විපඤ්චිතඤ්ඤානං වසෙන තෙසං විත්තතොසනෙන බුද්ධිනිසානෙන ව පයමං සංඛිත්තස්ස විත්ථාරතො නිද්දෙසවසෙනෙව පඤ්ඤාපෙහි. පට්ඨපෙහිති තෙසංයෙව නිද්දිට්ඨස්ස නිද්දෙසස්ස පටිනිද්දෙසවසෙන විත්ථාරිතවසෙන යපෙති පට්ඨපෙහි. විවරාති නිද්දිට්ඨස්සපි පුනස්පුනං වචනෙන විවරාහි. විහජාති පුනස්පුනං වුත්තස්සාපි විභාගකරණෙන විහජාහි. උත්තානීකරොහිති විවටස්ස විත්ථාරතරවචනෙන විහත්තස්ස ව නිදස්සතවචනෙන උත්තානිං කරොහි. අයං දෙසනා නෙය්‍යානම්පි පටිච්චේදාය භොතිති.

84. විස්සජ්ජනෙ පන භගවා සරූපෙන අධිපඤ්ඤාදිති අවිස්සජ්ජෙන්වාච අධිපඤ්ඤාදිජ්ජනාවෙන යෙසං කිලෙසානං උපසමා “උපසන්නො”ති වුච්චති, නානාදෙවතානං ආසයානුලොමෙන තෙසං උපසමමෙව දීපෙන්තො “විතතණ්හො”ති ආදිකා ගාථායො අභාසි. තත්ථ ආදිතො අට්ඨන්තං ගාථානං “තං බුම් උපසන්නො”ති ඉමාය ගාථාය සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො, තතො පරාසං “ස වෙ සන්නොති වුච්චති”ති ඉමිනා සබ්බපච්ඡිමෙන පදෙන.

අනුපදවණ්ණනානායො – විතතණ්හො පුරාභෙදාති යො සරීරභෙදා පුබ්බමෙව පහිතතණ්හො. පුබ්බමන්තමනිස්සිතොති අතීතද්ධාදිභෙදං පුබ්බඅන්තං අනිස්සිතො. වෙමජ්ඣෙකු නුපසඨබ්බෙය්‍යාති පච්චුප්පන්නෙපි අද්ධනි “රත්තො”ති ආදිනා නයෙන න උපසඨබ්බාතබ්බො. තස්ස නත්ථි පුරක්ඛන්ති තස්ස අරභතො ද්වින්නං පුරෙක්ඛාරානං අභාවා අනාගතෙ අද්ධනි පුරක්ඛන්තමපි නත්ථි, තං බුම් උපසන්නොති එවමෙත්ථ යොජනා වෙදිතබ්බො. එස නයො සබ්බත්ථ.

පුරා කායස්ස භෙදාති කරජකායස්ස භෙදතො පුබ්බෙයෙව. අත්තභාවස්සාති සකලත්තභාවස්ස. කලෙවරස්ස නික්ඛෙපාති කලෙවරස්ස නික්ඛෙපතො සරීරස්ස යපනතො. ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡේදාති දුට්ඨස්ස ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡේදතො පුබ්බමෙව.

පුබ්බන්තො වුච්චති අතීතො අද්ධාති පුබ්බසඨබ්බාතො අන්තො කොට්ඨාසො “අතීතො අද්ධාති, අතික්කන්තො කාලො”ති කථියති. අතීතං අද්ධානං ආරබ්භාති අතීතකාලං පටිච්ච තණ්හා පහිනා.

අපරම්පි හද්දෙකරත්තපරියායං (ම. නි. 3.272 ආදයො) දස්සෙන්තො “අථ වා”ති ආදිමාහ. තත්ථ එවංරූපො අභොසින්නි කාලොපි සමානො

ඉන්ද්‍රීලමණිවණ්ණො අහොසින්ති එවං මනුස්සරූපවසෙනෙව එවංරූපො අහොසිං. කුසලසුඛසොමනස්සවෙදනාවසෙනෙව එවංවෙදනො. තං සම්පයුත්තානංයෙව සඤ්ඤාදීනං වසෙන එවංසඤ්ඤො. එවංසඬ්ඛාරො. එවංවිඤ්ඤාණො අහොසිං අතීතමද්ධානන්ති තත්ථ නන්දිං න සමන්තානෙනීති තෙසු රූපාදීසු තණ්හං වා තණ්හාසම්පයුත්තදිට්ඨිං වා නානුපවත්තයති. අපරෙන පරියායෙන මහාකච්චානහද්දෙකරත්තපරියායං දස්සෙන්තො “අථ වා ඉති මෙ වක්ඛු අහොසි”තිආදිමාහ. තත්ථ වක්ඛුති වක්ඛුපසාදො. රූපාති වතුසමුට්ඨානිකරූපා. ඉමිනා නයෙන සෙසායතනානිපි වෙදිතබ්බාති. විඤ්ඤාණන්ති නිස්සයවිඤ්ඤාණං. න තදභිනන්දතීති තං වක්ඛුඤ්ඤෙව රූපඤ්ඤෙව තණ්හාදිට්ඨිවසෙන නාභිනන්දති. ඉති මෙ මනො අහොසි ඉති ධම්මාති එත්ථ පන මනොති භවඬගචිත්තං. ධම්මාති තෙභූමකධම්මාරම්මණං. භසිතලපිතකිලිතානීති දන්තවිදංසකභසිතඤ්ඤෙව වාචාලපිතඤ්ඤෙව කායකිලාදිකිලිතඤ්ඤෙව භසිතලපිතකිලිතාති. න තදස්සාදෙතීති තාති භසිතාදීති නාභිනන්දති. න තං නිකාමෙතීති කන්තං න කරොති. න ච තෙන චිත්තිං ආපජ්ජතීති තෙන ච තුට්ඨිං න පාපුණාති.

තං තං පච්චයං පටිච්ච උප්පන්නොති පච්චුප්පන්නො. රත්තොති නුපසඬ්ඛෙය්‍යොති රාගෙන රත්තොති ගණනං න උපනෙතබ්බො. උපරිපි එසෙව නයො. එවරූපො සියන්තිආදීසු පණිතමනුස්සරූපාදිවසෙනෙව තණ්හාදිට්ඨිපවත්තනසඬ්ඛාතා නන්දි සමන්තානායනා වෙදිතබ්බා. න පණිදහතීති පත්ථනාවසෙන න යපෙති. අප්පණිධානපච්චයාති න පත්ථනායපනකාරණෙන.

85. අසන්තාසීති තෙන තෙන අලාභතො අසන්තසන්තො. අවිකත්ථීති සීලාදීහි අවිකත්ථනසීලො. අකුක්කුවොති භත්ථකුක්කුවවාදිවිරහිතො. මන්තභාණීති මන්තාය පරිග්ගහෙත්වා වාචං භාසිතා. අනුද්ධතොති උද්ධච්චවිරහිතො. ස වෙ වාචායතොති සො වාචාය යතො සංයතො චතුදොසවිරහිතං වාචං භාසිතා හොති.

අක්කොධනොති යඤ්චි බො චුත්තන්ති “න කොධනො අකොධනො කොධවිරහිතො”ති යං කථිතං, තං පයමං තාව කොධං කථෙතුකාමො “අපිච කොධො තාව චත්තබ්බො”ති ආහ. කොධො තාව චත්තබ්බොති පයමං කොධො කථෙතබ්බො. දසභාකාරෙහි කොධො ජායතීති දසහි කාරණෙහි කොධො උප්පජ්ජති. අනත්ථං මෙ අවරීති අවඬ්ඨිං මෙ අකාසි, ඉමිනා උපායෙන සබ්බපදෙසු අත්ථො වෙදිතබ්බො. අට්ඨානෙ වා පන කොධො ජායතීති අකාරණෙ කොධො උප්පජ්ජති. එකච්චො හි “දෙවො අතිවස්සතී”ති කුප්පති, “න වස්සතී”ති කුප්පති, “සුරියො තප්පතී”ති කුප්පති, “න තප්පතී”ති කුප්පති, වාතෙ වායන්තෙපි කුප්පති, අවායන්තෙපි කුප්පති, සම්මජ්ජිතුං අසක්කොන්තො බොධිපණ්ණානං කුප්පති, වීචරං පාරුපිතුං අසක්කොන්තො වාතස්ස කුප්පති, උපක්ඛලිත්වා බාණුකස්ස කුප්පති. ඉදං සන්ධාය චුත්තං – “අට්ඨානෙ වා පන කොධො ජායතී”ති. තත්ථ හෙට්ඨා නවසු යානෙසු සත්තෙ ආරබ්භ උප්පන්නත්තා කම්මපථහෙදො හොති.

අට්ඨානසානො පන සඞ්ඛාරෙසු උප්පන්නො කම්මපථහෙදං න කරොති. චිත්තං ආසානෙන්තො උප්පන්නොති චිත්තස්ස ආසානො. තතො බලවතරො පටිසානො. පටිහඤ්ඤනවසෙන පටිසං. පටිවිරුජ්ඣතීති පටිවිරොධො. කුප්පනවසෙන කොපො. පකොපො සම්පකොපොති උපසග්ගවසෙන පදං වඩ්ඪිතං. දුස්සනවසෙන දොසො. පදොසො සම්පදොසොති උපසග්ගවසෙන පදං වඩ්ඪිතං. චිත්තස්ස ඛ්‍යාපත්තීති චිත්තස්ස විපන්නතා විපරිවත්තනාකාරො. මනං පදුසයමානො උප්පජ්ජති මනොපදොසො. කුජ්ඣනවසෙන කොධො. කුජ්ඣනාකාරො කුජ්ඣනා. කුජ්ඣිතස්ස භාවො කුජ්ඣිතත්තං. දුස්සතීති දොසො. දුස්සනාති දුස්සනාකාරො. දුස්සිතත්තන්ති දුස්සිතභාවො. පකතිභාවවිජහනට්ඨෙන ඛ්‍යාපජ්ජනං ඛ්‍යාපත්ති. ඛ්‍යාපජ්ජනාති ඛ්‍යාපජ්ජනාකාරො. විරුජ්ඣතීති විරොධො. පුනස්පුනං විරුජ්ඣතීති පටිවිරොධො. විරුද්ධාකාරපටිවිරුද්ධාකාරවසෙන වා ඉදං වුත්තං. චණ්ඩිකො වුවචති චණ්ඩො, ථද්ධපුග්ගලො, තස්ස භාවො චණ්ඩික්කං. න එතෙන සුරොපිතං වචනං හොති, දුරුත්තං අපරිපුණ්ණමෙව හොතීති අසුරොපො. කුද්ධකාලෙ හි පරිපුණ්ණවචනං නාම නත්ථි, සවෙපි කස්සවි හොති, තං අප්පමාණං. අපරෙ පන “අස්සුජනනට්ඨෙන අස්සුරොපනතො අස්සුරොපො”ති වදන්ති, තං අකාරණං සොමනස්සස්සාපි අස්සුජනනතො. හෙට්ඨාවුත්තඅත්තමනතාපටිපක්ඛතො න අත්තමනතාති අනත්තමනතා. සා පන යස්මා චිත්තස්සෙව, න සත්තස්ස, තස්මා “චිත්තස්සා”ති වුත්තං.

අධිමත්තපරිත්තතා වෙදිතබ්බාති අධිමත්තභාවො පරිත්තභාවො ව, බලවභාවො මන්දභාවොති අත්ථො. කඤ්චි කාලෙති එකදා. “කඤ්චි කාල”තිපි පාඨො. චිත්තාච්ලකරණමත්තො හොතීති චිත්තස්ස ආච්ලකරණජ්ජමාණො, චිත්තකිලිට්ඨකරණජ්ජමාණොති අත්ථො. “චිත්තාලසකරණමත්තො”තිපි පාඨො, තං න සුන්දරං. තස්ස චිත්තකිලමට්ඨකරණමත්තොති අත්ථො. න ච තාව මුඛකුලානචිකුලානො හොතීති මුඛස්ස සඞ්කොචනවිසඞ්කොචනො න ච තාව හොති. න ච තාව හනුසඤ්චොපනො හොතීති ද්විත්තං හනුනං අපරාපරං වලනො න ච තාව හොති. න ච තාව ඵරුසවාචං නිච්ජාරණො හොතීති පරෙසං මම්මච්ඡෙදකං ඵරුසවාචං මුඛතො නිහරණෙන බහි නික්ඛමනො න ච තාව හොති. න ච තාව දිසාවිදිසානුවිලොකනො හොතීති පරස්ස අබ්භුක්කිරණත්ථං දණ්ඩාදිඅත්ථාය දිසඤ්ච අනුදිසඤ්ච පුනස්පුනං විලොකනො න ච තාව හොති.

න ච තාව දණ්ඩසත්ථපරාමසනො හොතීති ආසානනත්ථං දණ්ඩඤ්ච එකතොධාරාදිසත්ථඤ්ච ආදියනො න ච තාව හොති. න ච තාව දණ්ඩසත්ථඅබ්භුක්කිරණො හොතීති වුත්තජ්ජකාරං දණ්ඩසත්ථං උක්ඛිපිත්වා පහරණො න ච තාව හොති. න ච තාව දණ්ඩසත්ථඅභිනිපාතනො හොතීති එතං දුට්ඨං පරස්ස පහරණත්ථං න ච තාව බිපනො හොති. න ච තාව ඡින්නවිච්ඡින්නකරණො හොතීති දණ්ඩසත්ථාදිබිපනෙන පරසරිරං ද්විධාකරණො ව විවිධාකාරෙන වණකරණො ව න තාව හොති. “ඡිද්දවිච්ඡිද්දකරණො”තිපි පාඨො. න ච තාව සම්භඤ්ජනපලිභඤ්ජනො හොතීති සරිරං භඤ්ජිත්වා චුණ්ණවිචුණ්ණකරණො න ච තාව හොති. න ච තාව අභිගමභිගඅපකඞ්ඨනො

හොකීති අඬගපව්වඬගං සම්පග්ගහෙත්වා අපනෙත්වා කඬසිනො න ව තාව හොති.
 න ව තාව ජීවිතා වොරොපනො හොකීති ජීවිතින්ද්‍රියතො වොරොපනො න ව තාව
 හොති. න ව තාව සබ්බවාගපරිච්චාගාය සංශ්ඨිතො හොකීති සබ්බං පරස්ස ජීවිතං
 නාසෙත්වා අත්තනො ජීවිතනාසනත්ථාය සංශ්ඨිතො න ව තාව හොති. ඉදං චුත්තං
 හොති – යදා අඤ්ඤං ජීවිතා වොරොපෙත්වා අත්තනං ජීවිතා වොරොපනත්ථාය
 ඨිතො, තදා සබ්බවාගපරිච්චාගා නාම හොති. චුත්තඤ්ඤෙතං භගවතා –

“කොධං ඡෙත්වා සුඛං සෙති, කොධං ඡෙත්වා න සොචති;
 කොධස්ස විසමුලස්ස, මධුරග්ගස්ස බ්‍රාහ්මණ;
 වධං අරියා පසංසන්ති, තඤ්භි ඡෙත්වා න සොචති” ති. (සං. නි. 1.187,
 267);

යතොති යදා. පරපුග්ගලං ඝාටෙත්වාති පරපුග්ගලං නාසෙත්වා. අත්තනං
 ඝාටෙති අත්තනං මාරෙති. පරමුස්සදගතොති අතිබලවහාවං ගතො.
 පරමවෙපුල්ලප්පත්තොති අතිවිපුලභාවං පත්තො. කොධස්ස පහීනත්තාති
 අනාගාමීග්ගෙන චුත්තප්පකාරස්ස කොධස්ස පහීනභාවෙන. කොධවත්ථුස්ස
 පරිඤ්ඤාතත්තාති කොධස්ස පතිට්ඨාභූතස්ස කාරණභූතස්ස
 පියාපියඅට්ඨානසඬ්ඛාතස්ස වත්ථුස්ස ඤාතතීරණපරිඤ්ඤාහි ඛ්‍යාපෙත්වා
 ඤාතභාවෙන. කොධහෙතුස්ස උපච්ඡින්නත්තාති කොධස්ස ජනකහෙතූනො
 දොමනස්සසහගතචිත්තූප්පාදස්ස උච්ඡින්නභාවෙන.

තාසීති භායනසීලො හොති. උත්තාසීති අතිභායනසීලො. පරිත්තාසීති
 සමන්තතො භායනසීලො. භායතීති භයං උප්පජ්ජති. සන්තාසං ආපජ්ජතීති
 විරූපභාවං පාපුණාති. කත්ථී හොතීති අත්තනො වණ්ණහණනසීලො හොති.
 විකත්ථීති විවිධා නානප්පකාරතො වණ්ණහණනසීලො. ජාතියා වාති
 ඛත්තියභාවාදිජාතිසම්පත්තියා වා. ගොත්තෙන වාති ගොතමගොත්තාදිනා
 උක්කට්ඨගොත්තෙන වා. කොලපුත්තියෙන වාති මහාකුලභාවෙන වා.
 වණ්ණපොක්ඛරතාය වාති වණ්ණසම්පන්නසරීරතාය වා. සරීරඤ්භි
 “පොක්ඛර” න්ති වුවචති, තස්ස වණ්ණසම්පත්තියා අභිරූපභාවෙනාති අත්ථො.
 ධනෙන වාතිආදීති උත්තානත්ථානෙව.

කුක්කුච්චන්ති නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. තත්ථ කුක්කුච්චන්ති කුච්ඡිතං කතං
 කුකතං, තස්ස භාවො කුක්කුච්චං. තං පච්ඡානුතාපලක්ඛණං,
 කතාකතානුසොචනරසං, විප්පට්ඨාරපච්චුපට්ඨානං, කතාකතපදට්ඨානං, දාසඛ්‍යං
 විය දට්ඨබ්බං. හත්ථකුක්කුච්චමිපිති හත්ථෙහි කුච්ඡිතං කතං කුකතං, තස්ස භාවො
 හත්ථකුක්කුච්චං. පාදකුක්කුච්චාදීසූපි එසෙව නයො.

අකප්පියෙ කප්පියසඤ්ඤිතාති අච්ඡමංසං සුකරමංසන්ති බාදති, දීපිමංසං
 මිගමංසන්ති බාදති, අකප්පියභොජනං කප්පියභොජනන්ති භුඤ්ජති, විකාලෙ
 කාලසඤ්ඤිතාය භුඤ්ජති, අකප්පියපානකං කප්පියපානකන්ති පිචති. අයං

අකප්පියයෙ කප්පියසඤ්ඤිතා. කප්පියයෙ අකප්පියසඤ්ඤිතානි සුකරමංසං
 අව්චමංසන්ති බාදති, මිගමංසං දීපිමංසන්ති බාදති, කප්පියභොජනං
 අකප්පියභොජනන්ති භුඤ්ජති, කාලෙ විකාලසඤ්ඤිතාය භුඤ්ජති, කප්පියපානකං
 අකප්පියපානකන්ති පිවති. අයං කප්පියයෙ අකප්පියසඤ්ඤිතා. අවජ්ජෙ
 වජ්ජසඤ්ඤිතානි නිද්දොසෙ දොසසඤ්ඤිතා. වජ්ජෙ අවජ්ජසඤ්ඤිතානි සදොසෙ
 නිද්දොසසඤ්ඤිතා. කුක්කුච්චායනානි කුක්කුච්චායනාකාරො.
 කුක්කුච්චායනත්තන්ති කුක්කුච්චායනභාවො. වෙනසො විජ්ජට්ඨාරොති විත්තස්ස
 විරූපො පට්ඨරණභාවො. මනොවිලෙඛොති විත්තස්ස විලෙඛො.

කතත්තා ව අකතත්තා වානි කායදූව්වරිතාදීනං කතභාවෙන ව කායසුචරිතාදීනං
 අකතභාවෙන ව. කතං මෙ කායදූව්වරිතන්ති මයා කායෙන කිලෙසපුත්තිකත්තා දූට්ඨ
 වරිතං කායෙන කතං. අකතං මෙ කායසුචරිතන්ති මයා කායෙන සුට්ඨ වරිතං න
 කතං. වච්චවරිතවච්චසුචරිතාදීසුපි එසෙව නයො නිරොධපරියොසානෙසු.

විත්තස්සානි න සත්තස්ස න පොසස්ස. උද්ධච්චන්ති උද්ධතාකාරො.
 අවුපසමොති න වුපසමො. වෙනො වික්ඛිපතීති වෙනසො වික්ඛෙපො, හන්තත්තං
 විත්තස්සානි විත්තස්ස හන්තභාවො හන්තයානහන්තගොණාදීනං විය. ඉමිනා
 එකාරම්මණස්මිංයෙව විජ්ජන්දනං කථිතං. උද්ධච්චඤ්ඤි එකාරම්මණෙ විජ්ජන්දති,
 විවිකිච්ඡා නානාරම්මණෙති. ඉදං වුච්චති උද්ධච්චන්ති අයං උද්ධතභාවො කථියති.

මුසාවාදං පභායාති එත්ථ මුසාති විසංවාදනපුරෙක්ඛාරස්ස අත්ථභඤ්ජකො
 වච්චයොගො කායපයොගො වා. විසංවාදනාධිජ්ජායෙන පනස්ස
 පරවිසංවාදකකායවච්චයොගසමුට්ඨාපිකා වෙනනා මුසාවාදො.

අපරො නයො – මුසාති අභූතං අතච්ඡං වත්ථු. වාදොති තස්ස භූතතො තච්ඡතො
 විඤ්ඤාපනං. ලක්ඛණතො පන අතථං වත්ථුං තථතො පරං විඤ්ඤාපෙතුකාමස්ස
 තථාච්ඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපිකා වෙනනා මුසාවාදො, තං මුසාවාදං. පභායාති ඉමං
 මුසාවාදවෙනනාසඬ්ඛාතං දුස්සිලාසං පජ්ඣන්වා. පට්ඨරතොති පහිනකාලතො පට්ඨාය
 තතො දුස්සිලාසතො ඔරතො විරතොව. නත්ථි තස්ස චිතික්කමිස්සාමිති
 වක්ඛුසොතවිඤ්ඤෙය්‍යා ධම්මා, පගෙව කායවිඤ්ඤෙය්‍යානි ඉමිනා නයෙන
 අඤ්ඤෙසුපි එවරූපෙසු පදෙසු අත්ථො වෙදිතඛිඛො.

සච්චං වදතීති සච්චවාදී. සච්චෙන සච්චං සන්දහති සට්ඨතීති සච්චසන්ධො, න
 අන්තරන්තරා මුසා වදතීති අත්ථො. යො හි පුරිසො කදාචි මුසා වදති, කදාචි සච්චං,
 තස්ස මුසාවාදෙන අන්තරිතත්තා සච්චං සච්චෙන න සට්ඨතී, තස්මා සො න
 සච්චසන්ධො, අයං පන න තාදිසො, ජීවිතහෙතුපි මුසා අවත්වා සච්චෙන සච්චං
 සන්දහතියෙවාති සච්චසන්ධො.

ථෙතොති ථීරො, ථීරකථොති අත්ථො. එකො හි පුග්ගලො හලිද්දිරාගො විය,
 ථුසරාසිමිහි නිබ්බානාණු විය, අස්සපිට්ඨෙ යපිතකුම්භණ්ඩමිව ව න ථීරකථො භොති,

එකො පාසාණලෙබා විය, ඉන්දබ්ලා විය ව ටීරකපො හොති, අසිනා සීසං ඡින්දන්තෙපි ද්වෙ කලා න කපෙති, අයං වුවිවති ථෙතො.

පච්චයිකොති පත්තියායිතබ්බකො, සද්ධායිතබ්බකොති අත්ථො. එකච්චො හි පුග්ගලො න පච්චයිකො හොති, “ඉදං කෙන වුත්තං, අසුකෙනා”ති වුත්තෙ “මා තස්ස වචනං සද්දහං”ති වත්තබ්බතං ආපජ්ජති. එකො පච්චයිකො හොති, “ඉදං කෙන වුත්තං, අසුකෙනා”ති වුත්තෙ “යදි තෙන වුත්තං, ඉදමෙව පමාණං, ඉදානි උපපරික්ඛිතබ්බං නත්ථි, එවමෙව ඉද්”න්ති වත්තබ්බතං ආපජ්ජති, අයං වුවිවති පච්චයිකො.

අවිසංවාදකො ලොකස්සාති තාය සච්චවාදිතාය ලොකං න විසංවාදෙතීති අත්ථො.

පිසුණං වාවං පහායාතිආදීසු යාය වාවාය යස්ස තං වාවං භාසති, තස්ස හදයෙ අත්තනො පියභාවං පරස්ස ව සුඤ්ඤභාවං කරොති, සා පිසුණා වාවා. යාය පන අත්තානම්පි පරම්පි ඵරුසං කරොති, යා වාවා සයම්පි ඵරුසා, නෙව කණ්ණසුබා න හදයඬිගමා, අයං ඵරුසා වාවා. යෙන සම්ඵං පලපති නිරත්ථකං, සො සම්ඵජ්ජලාපො. යා තෙසං මූලභූතා චෙතනාපි පිසුණවාදිනාමමෙව ලහති, සා එව ව ඉධ අධිජ්ජෙතා.

ඉමෙසං භෙදායාති යෙසං ඉතො වුත්තානං සන්තිකෙ සුතං, තෙසං භෙදාය. භින්නානං වා සන්ධාතාති ද්වින්තං මිත්තානං වා සමානුපජ්ඣායකාදීනං වා කෙනවිදෙව කාරණෙන භින්නානං එකමෙකං උපසඬකමිත්වා “තුම්භාකං ඊදිසෙ කුලෙ ජාතානං එවං බහුස්සුතානං ඉදං න යුත්ත”න්තිආදීනි වත්වා සන්ධානං කත්තා අනුකත්තා.

අනුප්පදාතාති සන්ධානානුප්පදාතා. ද්වෙ ජනෙ සමග්ගෙ දිස්වා “තුම්භාකං එවරුපෙ කුලෙ ජාතානං එවරුපෙහි ගුණෙහි සමන්තාගතානං අනුවච්චිකමෙත”න්තිආදීනි වත්වා දළ්භිකම්මං කත්තාති අත්ථො. සමග්ගො ආරාමො අස්සාති සමග්ගාරාමො, යත්ථ සමග්ගා නත්ථි, තත්ථ වසිතුම්පි න ඉච්ඡතීති අත්ථො. “සමග්ගාරාමො”තිපි පාළි, අයමෙවෙත්ථ අත්ථො. සමග්ගරතොති සමග්ගෙසු රතො, තෙ පහාය අඤ්ඤත්‍ර ගන්තුම්පි න ඉච්ඡතීති අත්ථො. සමග්ගෙ දිස්වාපි සුත්වාපි නන්දතීති සමග්ගනන්දී. සමග්ගකරණං වාවං භාසිතාති යා වාවා සත්තෙ සමග්ගෙයෙව කරොති, තං සාමග්ගිගුණපරිදීපිකමෙව වාවං භාසති, න ඉතරන්ති.

පරස්ස මම්මච්ඡෙදකකායවච්ඡයොගසමුට්ඨාපිකා එකන්තඵරුසචෙතනා ඵරුසා වාවා, නෙලාති එලං වුවිවති දොසො, නස්සා එලන්ති නෙලා, නිද්දොසාති අත්ථො “නෙලඬිගො සෙනපච්ඡාදො”ති එත්ථ (උදා. 65; පෙටකො. 25) වුත්තනෙලං විය. කණ්ණසුබාති බාඤ්ජනමධුරතාය කණ්ණානං සුබා, සුවිච්ඡිකතං විය කණ්ණසුලං.

න ජනෙති. අත්ථමධුරතාය සකලසරීරෙ කොපං අජනෙත්වා පෙමං ජනෙතීති පෙමනීයා. හදයං ගවිජති අපට්ඨඤ්ඤමානා සුබ්බෙත චිත්තං පටිසතීති හදයඛිගමා. ගුණපරිපුණ්ණතාය පුරෙ හවාති පොරී, පුරෙ සංවඛිඪනාරී විය සුකුමාරාතිපි පොරී, පුරස්ස එසාතිපි පොරී, නගරවාසිනං කථාති අත්ථො. නගරවාසිනො හි යුත්තකථා හොන්ති, පිතිමත්තං පිතාති හාතිමත්තං හාතාති වදන්ති. එවරුපි කථා බහුනො ජනස්ස කන්තා හොතීති බහුජනකන්තා. කන්තභාවෙනෙව බහුනො ජනස්ස මනාපා චිත්තවුඛිඪීකරාති බහුජනමනාපා.

අනත්ථවිඤ්ඤාපිකා කායවච්ඡයොගසමුට්ඨාපිකා අකුසලවෙනනා සම්ඵප්පලාපො. කාලෙන වදන්ති කාලවාදී, වත්තබ්බයුත්තකාලං සල්ලක්ඛෙත්වා වදන්ති අත්ථො. භූතං තථං තච්ඡං සභාවමෙව වදන්ති භූතවාදී. දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකත්ථසන්තිස්සිතමෙව කත්වා වදන්ති අත්ථවාදී. නවලොකුත්තරධම්මසන්තිස්සිතං කත්වා වදන්ති ධම්මවාදී. සංවරවිනයපභානවිනයසන්තිස්සිතං කත්වා වදන්ති විනයවාදී.

නිධානං වුව්චති යපනොකාසො, නිධානමස්ස අත්ථීති නිධානවතී, හදයෙ නිධානබ්බයුත්තකං වාවං භාසිතාති අත්ථො. කාලෙනාති එවරුපිං භාසමානොපි ව “අහං නිධානවතිං වාවං භාසිස්සාමි” ති න අකාලෙන භාසති, යුත්තකාලං පන අපෙක්ඛිත්වාච භාසතීති අත්ථො. සාපදෙසන්ති සඋපමං, සකාරණන්ති අත්ථො. පරියන්තවතින්ති පරිච්ඡෙදං දස්සෙත්වා යථාස්සා පරිච්ඡෙදො පඤ්ඤායති, එවං භාසතීති අත්ථො. අත්ථසංහිතන්ති අනෙකෙහිපි නයෙහි විභජන්තෙන පරියාදාතුං අසක්කුණෙය්‍යතාය අත්ථසම්පන්නං භාසති. යං වා සො අත්ථවාදී අත්ථං වදති, තෙන අත්ථෙන සහිතත්තා අත්ථසංහිතං වාවං භාසති, න අඤ්ඤං නික්ඛිපිත්වා අඤ්ඤං භාසතීති චුත්තං හොති. චතුද්දොසාපගතං වාවං භාසතීති මුසාවාදාදීහි චතුහි දොසෙහි අපගතං වාවං භාසති. ද්වන්තිංසාය තිරච්ඡානකථායාති ද්වන්තිංසාය සග්ගමොක්ඛානං තිරච්ඡානභූතාය කථාය.

දස කථාවත්ථුනීති අප්පිච්ඡතාදීති දස විවට්ටනිස්සිතාය කථාය වත්ථුභූතාති කාරණාති. අප්පිච්ඡකථන්ති එත්ථ අප්පිච්ඡොති ඉච්ඡාවිරහිතො අනිච්ඡො නිත්තණ්හො. එත්ථ හි බ්‍යඤ්ජනං සාවසෙසං විය, අත්ථො පන නිරවසෙසො. න හි බීණාසවස්ස අණුමත්තාපි ඉච්ඡා නාම අත්ථී.

අපිට්ඨෙත්ථ අත්ථිච්ඡතා පාපිච්ඡතා මහිච්ඡතා අප්පිච්ඡතාති අයං හෙදො වෙදිතබ්බො – තත්ථ සකලාගෙ අතිත්තස්ස පරලාභපත්ථනා අත්ථිච්ඡතා නාම, තාය සමන්තාගතස්ස එකභාජනෙ පක්කපුට්ඨෙපි අත්තනො පත්තෙ පතිතෙ න සුපක්කො විය බුද්දකො විය ව බායති, ස්වෙව පන පරස්ස පත්තෙ පක්ඛිත්තො සුපක්කො විය මහන්තො විය ව බායති. අසන්තගුණසම්භාවනතා පන පටිග්ගහණෙ ව අමත්තඤ්ඤතා පාපිච්ඡතා නාම, සා “ඉධෙකච්චො අසද්ධො සමානො සද්ධොති මං ජනො ජානාතු” තිආදිනා (විහ. 851) නයෙන අත්‍රෙව ආගතායෙව. තාය ව සමන්තාගතො පුග්ගලො කොභඤ්ඤෙ පතිට්ඨාති. සන්තගුණසම්භාවනතා පන

පටිග්ගහණෙ ව අමත්තඤ්ඤා මහිව්ඡතා නාම, සාපි “ඉධෙකච්චො සද්ධො සමානො සද්ධොති මං ඡනො ඡානාතු”ති (විහ. 851) ඉමිනා නයෙන ආගතායෙව. තාය සමන්තාගතො පුග්ගලො දුස්සන්තප්පයො හොති, විජාතමාතාපිස්ස චිත්තං ගහෙතුං න සක්කොති. තෙනෙනං වුවචති –

“අග්ගික්ඛන්ධො සමුද්දො ව, මහිව්ඡො වාපි පුග්ගලො;
සකට්ඨන පච්චයෙ දෙතු, තයොපෙනෙ අතප්පයා”ති. (ම. නි. අට්ඨ. 1.252;
අ. නි. අට්ඨ. 1.1.63; උදා. අට්ඨ. 31);

සන්තගුණනිගුහනතා පන පටිග්ගහණෙ ව මත්තඤ්ඤා අප්පිව්ඡතා නාම, තාය සමන්තාගතො පුග්ගලො අත්තනි විජ්ජමානමිපි ගුණං පටිච්ඡාදෙතුකාමතාය සද්ධො සමානො “සද්ධොති මං ඡනො ඡානාතු”ති න ඉච්ඡති. සීලවා... පටිච්ඡන්තො... බහුස්සුතො... ආරද්ධවීරියො... සමාධිසම්පන්නො... පඤ්ඤවා... බිණාසවො සමානො “බිණාසවොති මං ඡනො ඡානාතු”ති න ඉච්ඡති සෙය්‍යාථාපි මජ්ඣන්තිකත්ථෙරො. එවං අප්පිව්ඡො ව පන හික්ඛු අනුප්පන්නං ලාභං උප්පාදෙති, උප්පන්නං ථාවරං කරොති, දායකානං චිත්තං ආරාධෙති, යථා යථා හි සො අත්තනො අප්පිව්ඡතාය අප්පං ගණ්හාති, තථා තථා තස්ස චත්තෙ පසන්නා මනුස්සා බහු දෙන්ති.

අපරොපි චතුබ්බිධො අප්පිව්ඡො පච්චයඅප්පිව්ඡො ධුතඨගඅප්පිව්ඡො පරියත්තිඅප්පිව්ඡො අධිගමඅප්පිව්ඡොති. තත්ථ චතුසු පච්චයෙසු අප්පිව්ඡො පච්චයඅප්පිව්ඡො. සො දායකස්ස වසං ඡානාති, දෙය්‍යධම්මස්ස වසං ඡානාති, අත්තනො ථාමං ඡානාති. යදි හි දෙය්‍යධම්මො බහු හොති, දායකො අප්පං දාතුකාමො, දායකස්ස වසෙන අප්පං ගණ්හාති. දෙය්‍යධම්මො අප්පො, දායකො බහුං දාතුකාමො, දෙය්‍යධම්මස්ස වසෙන අප්පං ගණ්හාති. දෙය්‍යධම්මොපි බහු, දායකොපි බහුං දාතුකාමො, අත්තනො ථාමං ඤත්වා පමාණෙනෙව ගණ්හාති.

ධුතඨගසමාදානස්ස අත්තනි අත්ථිභාවං න ඡානාපෙතුකාමො ධුතඨගඅප්පිව්ඡො නාම. යො පන බහුස්සුතභාවං න ඡානාපෙතුකාමො, අයං පරියත්තිඅප්පිව්ඡො නාම. යො පන සොතාපන්නාදීසු අඤ්ඤතරො හුත්වා සොතාපන්නාදිභාවං ඡානාපෙතුං න ඉච්ඡති, අයං අධිගමඅප්පිව්ඡො නාම. බිණාසවො පන අත්තිව්ඡතං පාපිව්ඡතං මහිව්ඡතං පහාය සබ්බෙසො ඉච්ඡාපටිපක්ඛන්‍යාය අලොභසඬ්ඛාතාය පරිසුද්ධාය අප්පිව්ඡතාය සමන්තාගතත්තා අප්පිව්ඡො නාම. “ආවුසො, අත්තිව්ඡතා පාපිව්ඡතා මහිව්ඡතාති, ඉමෙ ධම්මා පහාතබ්බාති, තෙසු ආදීනවං දස්සෙත්වා එවරුපං අප්පිව්ඡතං සමාදාය චත්තිතබ්බ”න්ති වදන්තො අප්පිව්ඡකථං කට්ඨති නාම.

සන්තුට්ඨිකථන්තිආදීසු විසෙසත්ථමෙව දීපයිස්සාම, යොජනා පන චුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බා. සන්තුට්ඨිකථන්ති ඉතරීතරපච්චයසන්නොසං නිස්සිතං කථං. සො පනෙස සන්නොසො ද්වාදසවිධො හොති. සෙය්‍යථිදං – වීචරෙ

යථාලාභසන්නොසො, යථාබලසන්නොසො, යථාසාරුප්පසන්නොසොති තිවිධො.
එවං පිණ්ඩපාතාදිසුපි.

තස්සායං පහෙදවණ්ණනා - ඉධ භික්ඛු චීවරං ලහති සුන්දරං වා අසුන්දරං වා.
සො තෙනෙව යාපෙති, අඤ්ඤං න පත්ථෙති, ලහන්නොපි න ගණ්හාති. අයමස්ස
චීවරෙ යථාලාභසන්නොසො. අථ පන යො පකතිදුබ්බලො වා හොති,
ආබාධජරාභිභූතො වා, ගරුචීවරං පාරුපන්නො කිලමති. සො සභාගෙන භික්ඛුනා
සද්ධිං තං පරිවත්තෙන්වා ලහුකෙන යාපෙන්නොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස
චීවරෙ යථාබලසන්නොසො. අපරො පණීතපච්චයලාභී හොති. සො
පත්තුණ්ණචීවරාදීනං අඤ්ඤතරං මහග්ගචීවරං, බහුනි වා පන චීවරානි ලහිත්වා
“ඉදං ථෙරානං චිරපබ්බජිතානං, ඉදං බහුස්සුතානං අනුරූපං, ඉදං ගිලානානං, ඉදං
අප්පලාභීනං හොතු”ති දත්වා තෙසං පුරාණචීවරං වා සඬිකාරකූටාදිනො වා
නන්තකානි උච්චිතිත්වා තෙහි සඬිසාටිං කත්වා ධාරෙන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති.
අයමස්ස චීවරෙ යථාසාරුප්පසන්නොසො.

ඉධ පන භික්ඛු පිණ්ඩපාතං ලහති ලුඬං වා පණීතං වා, සො තෙනෙව යාපෙති,
අඤ්ඤං න පත්ථෙති, ලහන්නොපි න ගණ්හාති. අයමස්ස පිණ්ඩපාතෙ
යථාලාභසන්නොසො. යො පන අත්තනො පකතිචිරුද්ධං වා බ්‍යාධිචිරුද්ධං වා
පිණ්ඩපාතං ලහති, යෙනස්ස පරිභූත්තෙන අඵාසු හොති, සො තං සභාගස්ස
භික්ඛුනො දත්වා තස්ස හත්ථනො සප්පායභොජනං භුඤ්ජිත්වා සමණධම්මං
කරොන්නොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස පිණ්ඩපාතෙ යථාබලසන්නොසො.
අපරො බහුං පණීතං පිණ්ඩපාතං ලහති, සො තං චීවරං විය
ථෙරචිරපබ්බජිතබහුස්සුතඅප්පලාභීගිලානානං දත්වා තෙසං වා සෙසකං පිණ්ඩාය වා
වරිත්වා මිස්සකාහාරං භුඤ්ජන්නොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස පිණ්ඩපාතෙ
යථාසාරුප්පසන්නොසො.

ඉධ පන භික්ඛු සෙනාසනං ලහති මනාපං වා අමනාපං වා, සො තෙන නෙව
සොමනස්සං න දොමනස්සං උප්පාදෙති, අත්තමසො තිණසන්ථාරකෙනාපි
යථාලද්ධෙනෙව තුස්සති. අයමස්ස සෙනාසනෙ යථාලාභසන්නොසො. යො පන
අත්තනො පකතිචිරුද්ධං වා බ්‍යාධිචිරුද්ධං වා සෙනාසනං ලහති, යත්ථස්ස වසනො
අඵාසු හොති, සො තං සභාගස්ස භික්ඛුනො දත්වා තස්ස සන්තකෙ
සප්පායසෙනාසනෙ වසන්නොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස සෙනාසනෙ
යථාබලසන්නොසො.

අපරො මහාපුඤ්ඤො ලෙණමණ්ඩපකූටාගාරාදීනි බහුනි පණීතසෙනාසනානි
ලහති, සො තං චීවරං විය ථෙරචිරපබ්බජිතබහුස්සුතඅප්පලාභීගිලානානං දත්වා යත්ථ
කත්ථචි වසන්නොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස සෙනාසනෙ
යථාසාරුප්පසන්නොසො. යොපි “උත්තමසෙනාසනං නාම පමාදට්ඨානං, තත්ථ
නිසින්තස්ස ථිනමිද්ධං ඔක්කමති, නිද්දාභිභූතස්ස පුත පටිබුජ්ඣනො පාපචිතක්කා
පාතුභවන්ති”ති පටිසඤ්චික්ඛිත්වා තාදිසං සෙනාසනං පත්තමිපි න සම්පට්ඨිජති,

සො තං පටික්ඛිපිත්වා අබ්භොකාසරුක්ඛමුලාදීසු වසන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති.
අයමස්ස සෙනාසනෙ යථාසාරුප්පසන්තොසො.

ඉධ පන භික්ඛු භෙසජ්ජං ලභති ලුඛං වා පණිතං වා, සො යං ලභති, තෙනෙව
තුස්සති, අඤ්ඤං න පත්ථෙති, ලභන්තොපි න ගණ්භාති. අයමස්ස ගිලානපච්චයෙ
යථාලාභසන්තොසො. යො පන තෙලෙන අත්ථිකො ථාණිතං ලභති, සො තං
සභාගස්ස භික්ඛුනො දත්වා තස්ස හත්ථතො තෙලං ගහෙත්වා අඤ්ඤදෙව වා
පරියෙසිත්වා භෙසජ්ජං කරොන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස
ගිලානපච්චයෙ යථාබලසන්තොසො.

අපරො මහාපුඤ්ඤො ඛහුං තෙලමධුථාණිතාදිපණිතභෙසජ්ජං ලභති, සො තං
වීවරං විය ථෙරවිරපබ්බජ්ජිතඛහුස්සුතඅප්පලාභීගිලානානං දත්වා තෙසං ආහතෙන
යෙන කෙනවි යාපෙත්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති. යො පන එකස්මිං භාජනෙ
චතුමධුරං යපෙත්වා එකස්මිං මුත්තහරීතකං ‘‘ගණ්භ, හන්තෙ, යදිච්ඡසී’’ති
චුච්චමානො ‘‘සවස්ස තෙසු අඤ්ඤතරෙතපි රොගො වූපසම්මති, අප් මුත්තහරීතකං
නාම බුද්ධාදීහි වණ්ණිත’’න්ති චතුමධුරං පටික්ඛිපිත්වා මුත්තහරීතකෙන භෙසජ්ජං
කරොන්තො පරමසන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස ගිලානපච්චයෙ
යථාසාරුප්පසන්තොසො. ඉමෙසං පන පච්චෙකපච්චයෙසු තිණ්ණං තිණ්ණං
සන්තොසානං යථාසාරුප්පසන්තොසොව අග්ගො. අරභා එකෙකස්මිං පච්චයෙ
ඉමෙහි තීහිපි සන්තුට්ඨොව.

පච්චෙකකථන්ති පච්චෙකනිස්සිතං කථං. තයො හි විචෙකා කායවිචෙකො
චිත්තවිචෙකො උපධිවිචෙකොති. තත්ථ එකො ගච්ඡති, එකො තිට්ඨති, එකො
නිසීදති, එකො සෙය්‍යං කප්පෙති, එකො ගාමං පිණ්ඩාය පවිසති, එකො පටික්කමති,
එකො අභික්කමති, එකො වඩ්ඤාමං අධිට්ඨාති, එකො වරති, එකො විහරතීති අයං
කායවිචෙකො නාම. අට්ඨ සමාපත්තියො පන චිත්තවිචෙකො නාම. නිබ්බානං
උපධිවිචෙකො නාම.

චුත්තම්භි භෙතං – ‘‘කායවිචෙකො ච විචෙකට්ඨකායානං නෙක්ඛම්මාභිරතානං.
චිත්තවිචෙකො ච පරිසුද්ධචිත්තානං පරමචොදානප්පත්තානං. උපධිවිචෙකො ච
නිරුපධිතං පුග්ගලානං විසඬ්ඛාරගතාන’’න්ති (මහානි. 57).

අසංසග්ගකථන්ති එත්ථ පන සවනසංසග්ගො දස්සනසංසග්ගො
සමුල්ලපනසංසග්ගො සම්භොගසංසග්ගො කායසංසග්ගොති පඤ්චවිධො
සංසග්ගො. තෙසු ඉධ භික්ඛු සුණාති ‘‘අමුකස්මිං ගාමෙ වා නිගමෙ වා ඉත්ථි වා
කුමාරී වා අභිරුපා දස්සනීයා පාසාදිකා පරමාය වණ්ණපොක්ඛරතාය
සමන්තාගතා’’ති, සො තං සුත්වා සංසීදති විසීදති, න සක්කොති බ්‍රහ්මචරියං
සන්ධාරෙතුං, සික්ඛාදුබ්බලයං අනාවිකත්වා භීතායාවත්තති. එවං පරෙහි
කට්ඨයමානරුපාදිසම්පත්තිං අත්තනා වා හසිතලපිතගීතසද්දං සුණන්තස්ස
සොතවිඤ්ඤාණවිථිවසෙන උප්පන්තො රාගො සවනසංසග්ගො නාම.

“ඉඬ හික්බු න හෙව බො සුණාති, අපි ව බො සාමං පස්සති ඉත්ථිං වා කුමාරිං වා අභිරුපං දස්සනීයං පාසාදිකං පරමාය වණ්ණපොක්ඛරතාය සමන්තාගතං, සො තං දිස්වා සංසීදති විසීදති, න සක්කොති බ්‍රහ්මවරියං සන්ධාරෙතුං, සික්ඛාදුබ්බලාං අනාවිකත්වා භිනායාවත්තති. එවං විසභාගරුපං ඔලොකෙන්තස්ස පන චක්ඛුවිඤ්ඤාණවිථිවසෙන උප්පන්නරාගො දස්සනසංසග්ගො නාම.

අඤ්ඤමඤ්ඤං අල්ලාපසල්ලාපවසෙන උප්පන්නරාගො පන සමුල්ලපනසංසග්ගො නාම. හික්බුතො හික්බුතියා සන්තකං හික්බුතියා වා හික්බුස්ස සන්තකං ගහෙත්වා පරිභොගකරණවසෙන උප්පන්නරාගො සම්භොගසංසග්ගො නාම. හත්ථග්ගාහාදිවසෙන උප්පන්නරාගො පන කායසංසග්ගො නාම. අරහා ඉමෙහි පඤ්චහි සංසග්ගෙහි චතුහිපි පරිසාහි සද්ධිං අසංසට්ඨො, ගාහමුත්තකො චෙව සංසග්ගමුත්තකො ව. අසංසග්ගස්ස වණ්ණං භණන්තො අසංසග්ගකථං කථෙති නාම.

වීරියාරම්භකථන්ති එත්ථ යො පග්ගහිතවීරියො පරිපුණ්ණකායිකචෙතසිකවීරියො හොති, ගමනෙ උප්පන්නං කිලෙසං යානං පාපුණ්ණං න දෙති, යානෙ උප්පන්නං කිලෙසං නිසජ්ජං, නිසජ්ජාය උප්පන්නං කිලෙසං සයනං පාපුණ්ණං න දෙති, දණ්ඨෙත කණ්භසජ්ජං උප්පිළෙත්වා ගණ්භන්තො විය අමිත්තං ගීවාය අක්කමන්තො විය ව විවරති, තාදිසස්ස ආරද්ධවීරියස්ස වණ්ණං භණන්තො වීරියාරම්භකථං කථෙති නාම.

සීලකථන්තිආදිසු සීලන්ති චතුපාරිසුද්ධිසීලං. සමාධිති විපස්සනාපාදකා අට්ඨ සමාපත්තියො. පඤ්ඤාති ලොකියලොකුත්තරඤ්ඤාණං. විමුත්තීති අරහත්තඵලවිමුත්තී. විමුත්තීඤ්ඤාණදස්සනන්ති එකුනවිසතිවිධං පච්චචෙක්ඛණඤ්ඤාණං. සීලාදීනං ගුණං පකාසෙන්තො සීලාදිකථං කථෙති නාම.

සතිපට්ඨානකථන්තිආදීනි සඤ්චාලමනිච්ච සො මුතීතිපරියොසානානි පුබ්බෙ චුත්තානුසාරෙන චෙදිතබ්බානි.

86. නිරාසත්තීති නිත්තණ්හො. විවෙකදස්සි එස්සෙසුති පච්චුප්පන්නෙසු චක්ඛුසම්ඵස්සාදිසු අත්තාදිභාවවිවෙකං පස්සති. දිට්ඨිසු ව න නීයතීති ද්වාසට්ඨියා දිට්ඨිසු කායවි දිට්ඨියා න නීයති.

විපරිණතං වා චත්ථුං න සොචතීති පකතිභාවං ජහිත්වා නට්ඨෙ කිස්මිඤ්චි චත්ථුස්මිං න සොකං ආපජ්ජති. විපරිණතස්මිං වාති විනස්සමානෙ චත්ථුමිහි.

චක්ඛුසම්ඵස්සොති චක්ඛුං චත්ථුං කත්වා චක්ඛුවිඤ්ඤාණසහජාතො ඵස්සො චක්ඛුසම්ඵස්සො. සෙසෙසුපි ඵසෙව නයො. එත්ථ ව පුරිමා චක්ඛුපසාදාදිචත්ථුකාව, මනොසම්ඵස්සො හදයචත්ථුකොපි අචත්ථුකොපි සබ්බො චතුභුමකො ඵස්සො. අධිවචනසම්ඵස්සොති පරියායෙන එතස්ස නාමං හොතියෙව. තයො හි අරුපිනො ඛන්ධා සයං පිට්ඨිවට්ටකා හුත්වා අත්තනො සහජාතසම්ඵස්සස්ස

අධිවචනසම්ඵස්සොති නාමං කරොන්ති. පටිසසම්ඵස්සොති නිප්පරියායෙන පන පටිසසම්ඵස්සො නාම පඤ්චද්වාරිකඵස්සො. අධිවචනසම්ඵස්සො නාම මනොද්වාරිකඵස්සො. සුඛවෙදනීයො ඵස්සොති සුඛවෙදනාය හිතො උප්පාදකො ඵස්සො. ඉතරද්වයෙපි ඵසෙව නයො. කුසලො ඵස්සොති එකච්ඡතිකුසලචිත්තසහජාතො ඵස්සො. අකුසලොති ද්වාදසඅකුසලසහජාතො ඵස්සො. අඛ්‍යාකතොති ඡප්පඤ්ඤාසඅඛ්‍යාකතසහජාතො ඵස්සො. කාමාවචරොති චතුපඤ්ඤාසකාමාවචරසහජාතො ඵස්සො. රූපාවචරොති කුසලාදිපඤ්චදසරූපාවචරසම්පයුත්තො. අරූපාවචරොති කුසලාඛ්‍යාකතවසෙන ද්වාදසඅරූපාවචරසම්පයුත්තො.

සුඤ්ඤතොති අනත්තානුපස්සනාවසෙන විපස්සන්තස්ස උප්පන්නො මග්ගො සුඤ්ඤතො, තෙන සහජාතො ඵස්සො සුඤ්ඤතො ඵස්සො. ඉතරද්වයෙපි ඵසෙව නයො. අනිමිත්තොති එත්ථ අනිච්චානුපස්සනාවසෙන විපස්සන්තස්ස උප්පන්නො මග්ගො අනිමිත්තො. අප්පණ්ණිතොති දුක්ඛානුපස්සනාවසෙන විපස්සන්තස්ස උප්පන්නො මග්ගො අප්පණ්ණිතො. ලොකියොති ලොකො වුවචති ලුප්ඡනපලුප්ඡනට්ඨෙන වට්ටො, තස්මිං පරියාපන්නභාවෙන ලොකෙ නියුත්තොති ලොකියො, තෙභූමකො ධම්මො. ලොකුත්තරොති ලොකතො උත්තරො උත්තිණ්ණොති ලොකුත්තරො, ලොකෙ අපරියාපන්නභාවෙනපි ලොකුත්තරො. අත්තෙන වාති අත්තභාවෙන වා. අත්තනියෙන වාති අත්තායත්තෙන වා.

87. පතිලිනොති රාගාදීනං පහීනත්තා තතො අපගතො. අකුහකොති අවිමහාපකො තිහි කුහනවත්ථුහි. අපිහාලුති අපිහනසීලො, පත්ථනාතණ්භාය රහිතොති චුත්තං හොති. අමච්ඡරීති පඤ්චමච්ඡෙරචිරහිතො. අප්පගඛිහොති කායපාගඛිහියාදිචිරහිතො. අප්පෙගුච්ඡොති සම්පන්නසීලාදිතාය අප්පෙගුච්ඡනීයො අසෙවනකො මනාපො. පෙසුණෙයො ව නො යුතොති ද්විහි ආකාරෙහි උපසංහරිතඛිබ්බෙ පිසුණකම්මෙ අයුත්තො.

රාගස්ස පහීනත්තාති අරහත්තමග්ගෙන රාගකිලෙසස්ස පහීනභාවෙන. අස්මිමානො පහීනො හොතිති අස්මිති උන්නතිමානො සමුච්ඡෙදවසෙන පහීනො හොති.

තිණ් කුහනවත්ථුහිති තිණ් විමහාපනකාරණාති. පච්චයපටිසෙවනසඬ්ඛාතං කුහනවත්ථුතිආදීසු විවරාදීහි නිමන්තිතස්ස තදත්ථිකස්සෙව සතො පාපිච්ඡතං නිස්සාය පටික්ඛිපනෙන තෙ ව ගහපතිකෙ අත්තනි සුප්පතිට්ඨිතපසාදෙ ඤත්වා පුන තෙසං “අහො අයොහා අප්පිච්ඡො, න කිඤ්චි පටිග්ගණ්හිතුං ඉච්ඡති, සුලද්ධං වත නො අස්ස, සචෙ අප්පමත්තකම්පි කිඤ්චි පටිග්ගණ්හෙයා” ති නානාවිධෙහි උපායෙහි පණිතාති විවරාදීහි උපනෙන්නානං තදනුග්ගහකාමතංයෙව අචිකත්වා පටිග්ගහණෙන ව තතො පභුති අපි සකටභාරෙහි උපනාමනහෙතුභූතං විමහාපනං පච්චයපටිසෙවනසඬ්ඛාතං කුහනවත්ථුති වෙදිතඛිබ්බං. පාපිච්ඡස්සෙව පන සතො සම්භාවනාධිප්පායෙන කතෙන ඉරියාපථෙන විමහාපනං ඉරියාපථසඬ්ඛාතං

කුහනවත්ථුනි වෙදිතබ්බං. පාපිච්ඡස්සෙව පන සතො
උත්තරිමනුස්සධම්මාධිගමපරිදීපනවාචාය තථා තථා විම්භාපනං
සාමන්තප්ප්පනසඬබ්බං කුහනවත්ථුනි වෙදිතබ්බං.

කතමං පච්චයපටිසෙවනසඬබ්බන්ති එත්ථ පච්චයපටිසෙවනන්ති එවං
සඬබ්බං පච්චයපටිසෙවනසඬබ්බං. නිමන්තෙන්ති ඉධ ගහපතිකා “භික්ඛං
ගණ්හං” ති භික්ඛු නිමන්තෙන්ති. අයමෙව වා පාඨො. “නිමන්තෙති” ති වා
“වදන්ති” ති වා කෙච් පදන්ති. තාදිසෙ නිමන්තාපෙන්ති. නිමන්තෙන්ති පාඨස්ස
සම්භවො දට්ඨබ්බො. චීවරං පච්චක්ඛාති චීවරං පටික්ඛිපති. එතං සාරුප්පං, යං
සමණොති යං චීවරධාරණං සමණො කරොති, එතං සාරුප්පං අනුච්ඡවිකං.
පාපණිකා වා නන්තකානීති ආපණද්වාරෙ පතිකානි අන්තවිරහිතානි පිලොතිකානි.
උච්චිතිත්වාති සංකඩ්ඪිත්වා. උඤ්ජාවරියායාති භික්ඛාවරණෙන.
පිණ්ඩියාලොපෙනාති පිණ්ඩං කත්වා ලද්ධආලොපෙන. පුනිමුත්තෙන වාති
ගොමුත්තෙන වා. ඔසධං කරෙය්‍යාති හෙසජ්ජකිච්චං කරෙය්‍ය. තදුපාදායාති තතො
පටියාය. ධුතවාදොති ධුතගුණවාදී. භියො හියො නිමන්තෙන්ති උපරුපරි
නිමන්තෙන්ති. සම්මුඛිභාවාති සම්මුඛිභාවෙන, විජ්ජමානතායාති අත්ථො. පසවතීති
පටිලහති. සද්ධාය සම්මුඛිභාවෙන සක්කා කාතුන්ති “සද්ධාය
සම්මුඛිභාවා” ති ආදිමාහ. දෙය්‍යධම්මා සුලභා දක්ඛිණෙය්‍යා ව, සද්ධා පන දුල්ලභා.
පුට්ඨජනස්ස හි සද්ධා අථාචරා, පදවාලෙ පදවාලෙ නානා හොති. තෙනෙවස්ස
මහාමොග්ගල්ලානසදිසොපි අග්ගසාවකො පාටිභොගො භවිතුං අසක්කොන්තො
ආහ “ද්වින්තං බො තෙසං ආවුසො ධම්මානං පාටිභොගො භොගානඤ්ච ජීවිතස්ස
ව, සද්ධාය පන ත්වං පාටිභොගො” ති.

එවං තුම්හෙ පුඤ්ඤෙන පරිබාහිරා භවිස්සථාති එත්ථ පුඤ්ඤෙනාති
නිස්සක්කත්ථෙ කරණවචනං. පුඤ්ඤතො පරිහීනා පරමමුඛා භවිස්සථ. භාකුටිකාති
මුඛානං පධානපුරිමට්ඨිතභාවදස්සනෙන භාකුටිකරණං, මුඛසඬකොවොති වුත්තං
හොති. භාකුටිකරණං සීලමස්සාති භාකුටිකො, භාකුටිකස්ස භාවො භාකුටියං.
කුහනාති විම්භාපනා. කුහස්ස ආයනා කුභායනා. කුහිතස්ස භාවො කුහිතත්තං.

පාපිච්ඡොති අසන්තගුණදීපනකාමො. ඉච්ඡාපකතොති ඉච්ඡාය අපකතො,
උපද්දතොති අත්ථො. සම්භාවනාධිප්පායොති බහුමානජ්ඣාසයො. ගමනං
සණ්ඨපෙනීති අභික්කමාදිගමනං අභිසඬබ්බරොති, පාසාදිකභාවං කරොතිති වුත්තං
හොති. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො. පණ්ඩාය ගච්ඡතීති පත්ථනං යපෙත්වා ගච්ඡති.
සෙසෙසුපි එසෙව නයො. සමාහිතො විය ගච්ඡතීති උපචාරජ්ජත්තො විය ගච්ඡති.
සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

ආපාඨකජ්ඣායීව හොතීති සම්මුඛා ආගතානං මනුස්සානං ඥානං
සමාපජ්ජන්තො විය සන්තභාවං දස්සෙති. ඉරියාපඨස්සාති චතුර්වරියාපඨස්ස.
ආයපනාති ආදිට්ඨපනා, ආදරෙන වා යපනා. යපනාති යපනාකාරො. සණ්ඨපනාති
අභිසඬබ්බරණං, පාසාදිකභාවකරණන්ති වුත්තං හොති. අරියධම්මසන්තිස්සිතන්ති

ලොකුත්තරධම්මපටිබද්ධං. කුඤ්චිකන්ති අවාපුරණං. මිත්තාති සිනෙහවන්තො.
සන්දිට්ඨාති දිට්ඨමත්තා. සම්භත්තාති දළ්භමිත්තා. උද්දණ්ඨෙති එකො
පතිස්සයවිසෙසො.

කොරජිකකොරජිකොති සඬකොවසඬකොවකො, අතිසඬකොවකොති වුත්තං
හොති. “කොරවකකොරවකො” ති වා පායො. භාකුටිකභාකුටිකොති අතිවිය
මුඛසඬකොවනසීලො. කුභකකුභකොති අතිවිය විම්භාපකො. ලපකලපකොති
අතිවිය සල්ලාපකො. මුඛසම්භාවිකොති අත්තනො මුඛවසෙන අඤ්ඤෙහි සහ
සම්භාවිකො, අප්පිතවිත්තොති එකෙ. සන්තානන්ති කිලෙසසන්තතාය සන්තානං.
සමාපත්තිනන්ති සමාපජ්ජිතබ්බානං. ගම්භීරන්ති නින්තපතිට්ඨානං. ගුල්භන්ති
දස්සෙතුං දුක්ඛං. නිපුණන්ති සුබ්බමං. පටිච්ඡන්තන්ති පදත්ථෙන
දුප්පටිච්ඡිකාධිප්පායං. ලොකුත්තරන්ති ධම්මදීපකං. සුඤ්ඤතාපටිසඤ්ඤාත්තන්ති
නිබ්බානපටිසඤ්ඤාත්තං. අථ වා ලොකුත්තරසුඤ්ඤතාපටිසඤ්ඤාත්තන්ති
ලොකුත්තරධම්මභූතනිබ්බානපටිසඤ්ඤාත්තං.

කායිකං පාගබ්භියන්ති කායෙ භවං කායිකං. වාවසිකවෙනසිකෙසුපි එසෙව
නායො. අචිත්තීකාරකතොති බහුමානකිරියරහිතො. අනුපාභනානං
වඬිකමත්තානන්ති උපාහනවිරහිතානං වඬිකමත්තානං සමීපෙ, අනාදරෙ වා
සාමීවචනං. සඋපාහනොති උපාහනාරුල්භො හුත්වා වඬිකමති. නීවෙ වඬිකමෙ
වඬිකමත්තානන්ති අකතපරිවෛද්‍යාය භූමියා වඬිකමත්තෙ පරිවෛද්‍යං කත්වා වාලුකං
ආකිරිත්වා ආලම්බනං යොජෙත්වා කතවඬිකමෙ නීවෙපි වඬිකමෙ වඬිකමත්තෙ.
උච්චෙ වඬිකමෙ වඬිකමතිති ඉට්ඨකවයනසම්පන්නෙ වෙදිකාපරික්ඛිත්තෙ උච්චෙ
වඬිකමෙ වඬිකමති. සවෙ පාකාරපරික්ඛිත්තො හොති ද්වාරකොට්ඨකයුත්තො,
පබ්බතන්තරවනන්තරභූමන්තරස්ස වා සුප්පටිච්ඡන්තො, තාදිසෙ වඬිකමෙ
වඬිකමිතුං වට්ටති, අප්පටිච්ඡන්තෙපි උපචාරං මුඤ්චිත්වා වට්ටති. සට්ඨයන්තොපි
තිට්ඨතිති අතිසමීපෙ තිට්ඨති. පුරතොපි තිට්ඨතිති පුරත්ථිමතොපි තිට්ඨති. ඨිතකොපි
භණ්ණතිති බාණුකො විය අනොනමිත්වා භණ්ණති. බාහාවික්ඛෙපකොති බාහුං බිපිත්වා
බිපිත්වා භණ්ණති.

අනුපබ්ජ්ජාති සබ්බෙසං නිසින්නට්ඨානං පටිසිත්වා. නවෙපි භික්ඛු ආසනෙන
පටිබාහතිති අත්තනො පත්තාසනෙ අතිසිද්ධිත්වා පුරෙ වා පච්ඡා වා පටිසන්තො
ආසනෙන පටිබාහති නාම.

අනාපුච්ඡමිපි කට්ඨං පක්ඛිපතිති අනාපුච්ඡිත්වා අනපලොකෙත්වා අග්ගිමිහි
දාරුං බිපති. ද්වාරං පිදහතිති ජන්තාසරෙ පිදහති.

ඔතරතිති උදකතිත්ථං පටිසති. ත්භායතිති සරීරං සිනෙහෙති. උත්තරතිති
උදකතිත්ථතො තීරං උග්ගච්ඡති.

වොක්කම්මාපිති අතික්කමිත්වාපි. ඔවරකානීති ගබ්භෙ පතිට්ඨිතසයනසරානි.

ගුළුහානීනි පටිච්ඡන්තානි. පටිච්ඡන්තානීනි අඤ්ඤානි පටිච්ඡාදිතානි.

අනප්ඤ්ඤානි වානි ථෙරෙහි “ධම්මං භණ්ණාහි”ති අනාණත්තො අනායාපිතො ව.

පාපධම්මොති ලාමකධම්මො. අසුච්ඡිකසරසමාවාරොති අඤ්ඤානි “අයං දුස්සිලො”ති සඤ්ඤානි සරිතබ්බො ආවාරො සංයොගො එතස්සාති අසුච්ඡිකසරසමාවාරො. සඤ්ඤානි සකාරං සංයොගං කත්වාපි පටිච්ඡන්තකම්මන්තොති පටිච්ඡාදිතකායවිකම්මන්තො. අස්සමණොති න සමණො. සමණපටිඤ්ඤානි “අහං සමණො”ති පටිච්ඡන්තො. අබ්බමචාරීති සෙට්ඨවරියා විරහිතො. බ්බමචාරිපටිඤ්ඤානි චුත්තපටිපක්ඛො. අත්තොපුත්තිති අබ්හන්තරෙ කුසලධම්මවිරහිතත්තා අත්තොපුත්තිභාවමාපන්තො. අවස්සුතොති රාගෙන තිත්තො. කසම්බුජාතොති සඤ්ඤානි සකාරසමාවාරො. ආවාරගොවරසම්පන්නොති එත්ථ භික්ඛු සගාරවො සප්පතිස්සො හිරොත්තප්පසම්පන්නො සුනිවත්ථො සුපාරුතො පාසාදිකෙන අභික්ඛන්තෙන පටික්ඛන්තෙන ආලොකිතෙන විලොකිතෙන සම්ඤ්ඤිතෙන පසාරිතෙන ඔක්ඛිත්තවක්ඛු ඉරියාපථසම්පන්නො ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරො භොජනෙ මත්තඤ්ඤා ජාගරියමනුයුත්තො සතිසම්පජ්ඤානි සමන්තාගතො අප්පිච්ඡො සන්තුට්ඨො ආරද්ධවිරියො ආභිසමාවාරිකෙසු සක්කච්චකාරී ගරුචිත්තිකාරබ්බලො විහරති, අයං චුච්චති ආවාරො. එවං තාව ආවාරො වෙදිතබ්බො.

ගොවරො පන තිව්ධො උපනිස්සයගොවරො ආරක්ඛගොවරො උපනිබන්ධගොවරොති. තත්ථ කතමො උපනිස්සයගොවරො? දසකථාවත්ථුගුණසමන්තාගතො කල්‍යාණමිත්තො, යං නිස්සය අස්සුතං සුණාති, සුතං පරියොදාපෙති, කඬ්ඛං විතරති, දිට්ඨිං උජුං කරොති, චිත්තං පසාදෙති; යස්ස වා පන අනුසික්ඛමානො සද්ධාය වඩ්ඪති, සීලෙන, සුතෙන, වාගෙන, පඤ්ඤාය වඩ්ඪති. අයං චුච්චති උපනිස්සයගොවරො.

කතමො ආරක්ඛගොවරො? ඉධ භික්ඛු අත්තරසරං පටිට්ඨො වීථිං පටිපන්නො ඔක්ඛිත්තවක්ඛු යුගමත්තදස්සාවි සුසංචුතො ගච්ඡති, න භත්ථිං ඔලොකෙන්තො, න අස්සං, න රථං, න පත්තිං, න ඉත්ථිං, න පුරිසං ඔලොකෙන්තො, න උද්ධං උල්ලොකෙන්තො, න අධො ඔලොකෙන්තො, න දිසාවිදිසං පෙක්ඛමානො ගච්ඡති. අයං චුච්චති ආරක්ඛගොවරො.

කතමො උපනිබන්ධගොවරො? චත්තාරො සතිපට්ඨානා යත්ථ චිත්තං උපනිබන්ධති. චුත්තඤ්ඤෙතං භගවතා – “කො ව, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො ගොවරො සකො පෙත්තිකො විසයො? යදිදං චත්තාරො සතිපට්ඨානා”ති (සං. නි. 5.372), අයං චුච්චති උපනිබන්ධගොවරොති. ඉති ඉමිනා ව ආවාරෙන ඉමිනා ව ගොවරෙන උපෙතො...පෙ.... සමන්තාගතො. තෙනපි චුච්චති ආවාරගොවරසම්පන්නොති.

අනුමත්තෙසු වජ්ජෙසු භයදස්සාවිති අනුප්පමාණෙසු අසඤ්චිච්ච ආපන්නසෙබ්බසලචිත්තප්පාදාදිභෙදෙසු වජ්ජෙසු භයදස්සනසීලො. සමාදාය

සික්කති සික්කාපදෙසුති යංකිඤ්චි සික්කාපදෙසු සික්කිතබ්බං, තං සබ්බං සම්මා ආදාය සික්කති. එත්ථ ච “පාතිමොක්ඛසංවරසංවුත්තො”ති එත්තාවතා ච පුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනාය පාතිමොක්ඛසංවරසීලං දස්සිතං. “ආචාරගොවරසම්පන්නො”තිආදි පන සබ්බං යථාපටිපන්නස්ස තං සීලං සම්පජ්ජති, තං පටිපත්තිං දස්සෙතුං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

88. සාතියෙසු අනස්සාවීති සාතවත්ථුසු කාමගුණෙසු තණ්හාසන්ථව්විරහිතො. සණ්හොති සණ්හෙහි කායකම්මාදීහි සමන්තාගතො. පටිභානවාති පරියත්තිපරිපුච්ඡාධිගමපටිභානෙන සමන්තාගතො. න සද්ධොති සාමං අධිගතධම්මං න කස්සචි සද්දහති. න විරජ්ජතීති බයා රාගස්ස විරත්තත්තා ඉදානි න විරජ්ජති.

යෙසං එසාති යෙසං පුග්ගලානං සාතවත්ථුසු කාමගුණෙසු ඉච්ඡා තණ්හා. අප්පහීනාති සන්ථව්වසම්පයුත්තා තණ්හා අරහත්තමග්ගෙන අප්පහීනා. තෙසං චක්ඛුතො රූපතණ්හා සවතීති එතෙසං චක්ඛුද්වාරතො පවත්තජවනවීරීසම්පයුත්තා රූපාරම්මණා තණ්හා උප්පජ්ජති. ආසවතීති ඔකාසතො යාව භවග්ගා ධම්මතො යාව ගොත්‍රභූ සවති. සන්දතීති නදීසොතං විය අධොමුඛං සන්දති. පවත්තතීති පුනප්පුනං උප්පත්තිවසෙන පවත්තති. සෙසද්වාලෙසුපි එසෙව නයො. සුක්කපක්ඛෙ වුත්තවිපරියායෙන තණ්හා අරහත්තමග්ගෙන සුප්පහීනා. තෙසං චක්ඛුතො රූපතණ්හා න සවති.

සණ්හෙන කායකම්මෙන සමන්තාගතොති අඵරුසෙන මුදුනා කායකම්මෙන සමඤ්චිභූතො එකිභූතො. වච්ඤාමාදීසුපි එසෙව නයො. සණ්හෙහි සතිපට්ඨානෙහිතිආදියු සතිපට්ඨානාදයො ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා. පරියාපුණනඅත්ථාදිපරිපුච්ඡාලොකියලොකුත්තරධම්මාධිගමවසෙන සල්ලක්ඛණවිභාවනවචත්ථානකරණසමත්ථා තිස්සො පටිභානප්පහෙදසඤ්ඤානා පඤ්ඤා යස්ස අත්ථි, සො පටිභානවා. තස්ස පරියත්තිං නිස්සාය පටිභායතීති තස්ස පුග්ගලස්ස පරියාපුණනං අල්ලීයිත්වා ඤාණං ජායති ඤාණං අභිමුඛං හොති. චත්තාරො සතිපට්ඨානාති සත්තතිංස බොධිපක්ඛියධම්මා ලොකියලොකුත්තරමිස්සකවසෙන වුත්තා. මග්ගඵලානි නිබ්බත්තිතලොකුත්තරවසෙන. චතස්සො පටිසම්භිදායො ඡ ච අභිඤ්ඤායො විමොක්ඛන්තිකවසෙන වුත්තාති ඤාතබ්බා.

තත්ථ චතස්සො පටිසම්භිදායොති චත්තාරො ඤාණප්පහෙදාති අත්ථො. ඉද්ධිවිධාදිආසවක්ඛයපරියොසානානි අධිකානි ඡ ඤාණානි. තස්සාති පරස්ස, අත්ථො පටිභායතීති සම්බන්ධො. අත්ථොති සඤ්ඤාපතො හෙතුඵලං. තඤ්ඤි යස්මා හෙතුඅනුසාරෙන අරියති අධිගමීයති පාපුණීයති, තස්මා අත්ථොති වුවචති. පහෙදතො පන යංකිඤ්චි පච්චයුප්පන්නං නිබ්බානං භාසිතත්ථො විපාකො කිරියාති ඉමෙ පඤ්ඤා ධම්මා අත්ථොති වෙදිතබ්බා, තං අත්ථං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස සො අත්ථො පහෙදතො ඤාතො පාකට්ඨො හොති. ධම්මොති සඤ්ඤාපතො පච්චයො. සො හි යස්මා තං තං විදහති පවත්තෙති වෙච පාපෙති ච, තස්මා ධම්මොති වුවචති.

පහෙදතො පන යො කොවි ඵලනිබ්බත්තකො හෙතු අරියමග්ගො භාසිතං කුසලං
අකුසලන්ති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා ධම්මොති වෙදිතබ්බා, තං ධම්මං.
පච්චවෙක්ඛන්තස්ස සො ධම්මො පහෙදතො ඤාතො පාකටො හොති, තස්මිං
අත්ථෙ ච ධම්මෙ ච යා සභාවනිරුත්ති අබ්‍යභිචාරී වොභාරො, තස්ස අභිලාපෙ
භාසනෙ උදිරණෙ තං ලපිතං භාසිතං උදිරිතං සභාවනිරුත්තිසද්දං ආරම්මණං කත්වා
පච්චවෙක්ඛන්තස්ස සා නිරුත්ති ඤාතා පාකටා හොති.

එත්ථ අත්ථෙ ඤාතෙ අත්ථො පටිභායතීති ඉදානි තස්ස සද්දං ආහරිත්වා
චුත්තජ්‍යෙහෙදෙ අත්ථෙ පාකටිභූතෙ චුත්තජ්‍යෙහෙදො අත්ථො තස්ස පුග්ගලස්ස
පටිභායති ඤාණාභිමුඛො හොති. ධම්මෙ ඤාතෙ ධම්මො පටිභායතීති
චුත්තජ්‍යෙහෙදෙ ධම්මෙ පාකටිභූතෙ චුත්තජ්‍යෙහෙදො ධම්මො පටිභායති. නිරුත්තියා
ඤාතාය නිරුත්ති පටිභායතීති චුත්තජ්‍යෙහෙදාය නිරුත්තියා පාකටාය චුත්තජ්‍යෙහෙදා
නිරුත්ති පටිභායති. ඉමෙසු තීසු ඤාණෙසු ඤාණන්ති අත්ථධම්මනිරුත්තිසු ඉමෙසු
තීසු සබ්බත්ථකඤාණමාරම්මණං කත්වා පච්චවෙක්ඛන්තස්ස තෙසු තීසු ඤාණෙසු
පහෙදගතං ඤාණං, යථාචුත්තෙසු චා තෙසු තීසු ඤාණෙසු ගොචරකිච්චාදිවසෙන
චිත්ථාරගතං ඤාණං පටිභානපටිසම්භිදා. ඉමාය පටිභානපටිසම්භිදායාති ඉමාය
චුත්තජ්‍යකාරාය යථාචුත්තචිත්ථාරපඤ්ඤාය උපෙතො හොති. සො චුච්චති
පටිභානවාති නිගමෙත්තො ආහ. යස්ස පරියත්ති නත්ථීති පරියත්ති නාම
බුද්ධච්චනං. තඤ්ඤි උග්ගණ්හන්තස්ස පටිසම්භිදා විසදා හොත්ති. යස්ස පුග්ගලස්ස
එවරූපා පරියත්ති නත්ථී. පරිපුච්ඡා නත්ථීති පරිපුච්ඡා නාම පාළිඅට්ඨකථාදීසු
ගණ්ඨිපදඅත්ථපදවිනිච්ඡයකථා. උග්ගහිතපාළිආදීසු හි අත්ථං කථෙන්නස්ස
පටිසම්භිදා විසදා හොත්ති. අධිගමො නත්ථීති අධිගමො නාම අරහත්තජ්‍යන්ති.
අරහත්තඤ්ඤි පත්තස්ස පටිසම්භිදා විසදා හොත්ති. යස්ස චුත්තජ්‍යකාරා තිව්ධා
සම්පත්ති නත්ථී. කිං තස්ස පටිභායස්සතීති කෙන කාරණෙන තස්ස පුග්ගලස්ස
පහෙදගතං ඤාණං උපට්ඨහිස්සති.

සාමන්ති සයමෙව. සයං අභිඤ්ඤාතන්ති සයමෙව තෙන ඤාණෙන අවගම්තං.
අත්තපච්චක්ඛං ධම්මන්ති අත්තනා පටිච්ඡික්ඛිතං පච්චවෙක්ඛිතං ධම්මං. න කස්සචි
සද්දහතීති අත්තපච්චක්ඛිතාය පරෙසං න සද්දහති, සද්ධාය න ගච්ඡති.
අච්ඡ්ඡාපච්චයා සඬබ්බාරාතිආදිකං ද්වාදසපදිකපච්චයාකාරදස්සනවසෙන චුත්තං.
අච්ඡ්ඡානිරොධාතිආදයො සංසාරනිවත්තිං සන්ධාය චුත්තා. ඉදං දුක්ඛන්තිආදි
සච්චදස්සනවසෙන. ඉමෙ ආසවාතිආදයො අපරෙන පරියායෙන කිලෙසවසෙන
පච්චයදස්සනවසෙන. ඉමෙ ධම්මා අභිඤ්ඤෙඤායාතිආදයො
අභිඤ්ඤෙඤායාපරිඤ්ඤායාපහාතබ්බහාවෙනබ්බසච්ඡිකාතබ්බධම්මානං
දස්සනවසෙන. ඡන්තං එස්සායතනානන්තිආදයො එස්සායතනානං උප්පත්තිඤ්ච
අත්ථධම්මඤ්ච අස්සාදඤ්ච උපද්දවඤ්ච නිස්සරණඤ්ච දස්සනවසෙන. පඤ්චන්තං
උපාදානක්ඛන්ධානං පඤ්චවිසතිවිධෙන උදයඤ්ච වයඤ්ච, තෙසු ඡන්දරාගවසෙන
අස්සාදඤ්ච, තෙසං විපරිණාමං ආදීනවඤ්ච, නිස්සරණසඬබ්බානං නිබ්බානඤ්ච.
චතුන්තං මහාභූතානං අච්ඡ්ඡාදිසමුදයඤ්ච, අච්ඡ්ඡාදිනිරොධෙ අත්ථධම්මඤ්ච
එවමාදිදස්සනවසෙන චුත්තා. එතෙ ධම්මා තත්ථ තත්ථ චුත්තනයෙන වෙදිතබ්බා.

අමතොගධන්ති නත්ථි එතස්ස මරණසංඛාරං මතන්ති අමතං.
 කිලෙසවිසප්පිකත්තං අගදන්තිපි අමතං. තස්මිං නින්තරාය අමතොගධං.
 අමතපරායනන්ති චුත්තප්පකාරං අමතං පරං අයනං ගති පතිට්ඨා අස්සාති
 අමතපරායනං. අමතපරියොසානන්ති තං අමතං සංසාරස්ස නිට්ඨාභූතන්තා
 පරියොසානමස්සාති අමතපරියොසානං.

89. ලාභකමායා න සික්ඛන්ති ලාභපත්ථනාය සුත්තන්තාදීනි න සික්ඛති.
 අවිරුද්ධො ච තණ්හාය, රසෙසු නානුගිජ්ඣන්ති විරොධාභාවෙන ච අවිරුද්ධො
 භුත්වා තණ්හාය මූලරසාදීසු ගෙධං නාපජ්ජති.

කෙන නු බොති ලාභපත්ථනාය කාරණවිත්තෙන පිහස්ස පරියෙසනෙ නිපාතො.
 ලාභාහිනිබ්බත්තියාති චතුත්තං පච්චයානං විසෙසෙන උප්පත්තියා. ලාභං
 පරිපාවෙන්තොති පච්චයෙ පරිපාවයන්තො.

අත්තදමත්ථායාති විපස්සනාසම්පයුත්තාය පඤ්ඤාය අත්තනො දමනත්ථාය.
 අත්තසමත්ථායාති සමාධිසම්පයුත්තාය පඤ්ඤාය අත්තනො සමාධානත්ථාය.
 අත්තපරිනිබ්බාපනත්ථායාති දුට්ඨොනාපි ඤාණෙන අත්තනො
 අනුපාදාපරිනිබ්බානත්ථාය. චුත්තඤ්ඤෙන “අනුපාදාපරිනිබ්බානත්ථං බො ආවුසො
 භගවති බ්‍රහ්මවරියං චුස්සති” ති (ම. නි. 1.259). අප්පිච්ඡඤ්ඤෙව නිස්සායාති එත්ථ
 පච්චයඅප්පිච්ඡො අධිගමඅප්පිච්ඡො පරියත්තිඅප්පිච්ඡො ධුතඬගඅප්පිච්ඡොති
 චත්තාරො අප්පිච්ඡා, තෙසං නානත්ථං හෙට්ඨා විත්ථාරිතං එව, තං අප්පිච්ඡං
 අල්ලිසිත්වා. සන්තුට්ඨිඤ්ඤෙව චතුසු පච්චයෙසු ච තිවිධං සන්තොසං
 අල්ලිසිත්වා, එතෙසං විභාගො හෙට්ඨා විත්ථාරිතොයෙව. සල්ලෙඛඤ්ඤෙව
 කිලෙසලෙඛනං. ඉදමත්ථිඤ්ඤෙව ඉමෙහි කුසලධම්මෙහි අත්ථි ඉදමත්ථි, තස්ස
 භාවො ඉදමත්ථිතා, තං ඉදමත්ථිතංයෙව නිස්සාය අල්ලිසිත්වා.

රසොති නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. මූලරසොති යංකිඤ්චි මූලං පට්ච්ච
 නිබ්බත්තරසො. බන්ධරසාදීසුපි එසෙව නයො. අම්බිලන්ති තක්කම්බිලාදි. මධුරන්ති
 එකන්තනො ගොසප්පිආදි. මධු පන කසාවයුත්තං විරනික්ඛිත්තං කසාවං හොති,
 එාණිතං බාරියුත්තං විරනික්ඛිත්තං බාරියං හොති. සප්පි පන විරනික්ඛිත්තං
 වණ්ණගන්ධෙ ජහන්තම්පි රසං න ජහන්ති තදෙව එකන්තමධුරං. තිත්තකන්ති
 නිම්බපණ්ණාදි. කටුකන්ති සිඬගිවෙරමරිවාදි. ලොණිකන්ති සාමුද්දිකලොණාදි.
 බාරිකන්ති වාතිඬගණකළිරාදි. ලම්බිකන්ති බදරාමලකකපිට්ඨසාලවාදි. කසාවන්ති
 හරිතකාදි. ඉමෙ සබ්බෙපි රසා චත්ථුවසෙන චුත්තා. තංතංචත්ථුකො පනෙත්ථ රසො
 ච අම්බිලාදීනි නාමෙහි චුත්තොති වෙදිතබ්බො. සාදුති ඉට්ඨරසො. අසාදුති
 අනිට්ඨරසො. ඉමිනා පදද්වයෙන සබ්බොපි රසො පරියාදිත්තො. සීතන්ති
 සීතරසො. උණ්හන්ති උණ්හරසො. එවමයං මූලරසාදීනා හෙදෙන හින්තොපි රසො
 ලක්ඛණාදිහි අහින්තොයෙව. සබ්බොපි හෙස ජිව්හාපටිහනනලක්ඛණො,
 ජිව්හාවිඤ්ඤාණස්ස විසයභාවරසො, තස්සෙව ගොවරපච්චුපට්ඨානො. තෙ
 ජිව්හග්ගෙන රසග්ගානීති එතෙ සමණබ්‍රාහ්මණා පසාදජිව්හග්ගෙන උත්තමරසානි.

පරියෙසන්නාති ගවෙසමානා. ආභිෂේඛන්තීති තත්ථ තත්ථ විවරන්ති. තෙ අම්බිලං ලහිත්වා අනම්බිලං පරියෙසන්නීති තක්කාදිඅම්බිලං ලද්ධා අනම්බිලං ගවෙසන්ති. එවං සබ්බං පරිවත්තෙත්වා පරිවත්තෙත්වා යොජිතං.

පටිසඬ්ඛා යොනියො ආහාරං ආහාරෙතීති පටිසඬ්ඛානපඤ්ඤාය ජානිත්වා උපායෙන ආහාරං ආහාරෙති. ඉදානි උපායං දස්සෙතුං “නෙව දවායා” තිආදි වුත්තං.

තත්ථ නෙව දවායාති දවත්ථාය න ආහාරෙති. තත්ථ නටලඬ්ඝකාදයො දවත්ථාය ආහාරෙත්ති නාම. යඤ්භි භොජනං භුත්තස්ස නච්චගීතකබ්බසිලොකසඬ්ඛානො දවො අතිරෙකතරෙන පටිභාති, තං භොජනං අධම්මෙන විසමෙන පරියෙසිත්වා තෙ ආහාරෙත්ති. අයං පන භික්ඛු න එවමාහාරෙති.

න මදායාති මානමදපුරිසමදානං වඩ්ඪනත්ථාය න ආහාරෙති. තත්ථ රාජරාජමහාමත්තා මදත්ථාය ආහාරෙත්ති නාම. තෙ හි අත්තනො මානමදපුරිසමදානං වඩ්ඪනත්ථාය පිණ්ඩරසභොජනාදීනි පණිතභොජනානි භුඤ්ජන්ති. අයං පන භික්ඛු එවං නාහාරෙති.

න මණ්ඩනායාති සරීරමණ්ඩනත්ථාය න ආහාරෙති. තත්ථ රුපුපජීවිතියො මාතුගාමා අන්තෙපුරිකාදයො ව සප්පිථාණිකාදීනි පිවන්ති, සිනිද්ධමුදුමද්දවභොජනං ආහාරෙත්ති. එවං නො අඬ්ගලට්ඨි සුසණ්ඨිතා හවිස්සති, සරීරෙ ඡවිවණ්ණො පසන්නො හවිස්සතීති. අයං පන භික්ඛු එවං න ආහාරෙති.

න විභූසනායාති සරීරෙ මංසවිභූසනත්ථාය න ආහාරෙති. තත්ථ නිබ්බුද්ධමල්ලමුට්ඨිකමල්ලවෙට්ඨකාදයො සුසිනිද්ධෙහි මච්ඡමංසාදීනි සරීරං පිණ්ණන්ති “එවං නො මංසං උස්සදං හවිස්සති පහාරසහනත්ථායා” ති. අයං පන භික්ඛු එවං සරීරෙ මංසවිභූසනත්ථාය න ආහාරෙති.

යාවදෙවාති ආහාරාහරණපයොජනස්ස පරිච්ඡෙදනියමදස්සනං. ඉමස්ස කායස්ස ධීතියාති ඉමස්ස චතුමහාභූතිකස්ස කරජකායස්ස යපනත්ථාය ආහාරෙති, ඉදමස්ස ආහාරාහරණෙ පයොජනන්ති අත්ථො. යාපනායාති ජීවිතින්ද්‍රියයාපනත්ථාය ආහාරෙති. විහිංසුපරතියාති විහිංසා නාම අභුත්තපච්චයා උප්පජ්ජනකබුද්දා, තස්සා උපරතියා වූපසමනත්ථාය ආහාරෙති. බ්‍රහ්මවරියානුග්ගහායාති බ්‍රහ්මවරියං නාම තිස්සො සික්ඛා සකලසාසනං, තස්ස අනුග්ගණ්හත්ථාය ආහාරෙති.

ඉතීති උපායනිදස්සනං, ඉමිනා උපායෙනාති අත්ථො. පුරාණඤ්ච වෙදනං පටිහඬ්ඛාමීති පුරාණවෙදනං නාම අභුත්තපච්චයා උප්පජ්ජනකවෙදනා, තං පටිහනිස්සාමීති ආහාරෙති. නවඤ්ච වෙදනං න උප්පාදෙස්සාමීති නවවෙදනා නාම අතිභුත්තපච්චයෙන උප්පජ්ජනකවෙදනා, න තං උප්පාදෙස්සාමීති ආහාරෙති. අථ වා නවවෙදනා නාම භුත්තපච්චයා න උප්පජ්ජනකවෙදනා, තස්සා අනුප්පන්නාය අනුප්පජ්ජනත්ථමෙව ආහාරෙති.

යාත්‍රා ව මෙ හවිස්සතීති යාපනා ව මෙ හවිස්සතී. අනවජ්ජතා වාති එත්ථ අත්ථි සාවජ්ජං, අත්ථි අනවජ්ජං. තත්ථ අධම්මිකපරියෙසනා අධම්මිකපටිග්ගහණං අධම්මෙන පරිභොගොති ඉදං සාවජ්ජං නාම. ධම්මෙන පන පරියෙසිත්වා ධම්මෙන පටිග්ගහෙත්වා පච්චවෙක්ඛිත්වා පරිභුඤ්ජනං අනවජ්ජං නාම. එකච්චො අනවජ්ජෙයෙව සාවජ්ජං කරොති, “ලද්ධං මෙ”ති කත්වා පමාණාතික්කන්තං භුඤ්ජති, තං ජීරාපෙත්‍වං අසක්කොන්තො උද්ධංවිරෙවනඅධොවිරෙවනාදීහි කිලමති, සකලවිහාරෙ හික්ඛු තස්ස සරීරපටිජග්ගනභෙසජ්ජපරියෙසනාදීසු උස්සුක්කං ආපජ්ජන්ති, “කිං ඉද”න්ති චුත්තෙ “අසුකස්ස නාම උදරං උද්ධුමාන”න්තිආදිං වදන්ති. “එස නිච්චකාලම්පි එවං පකතිකොයෙව, අත්තනො කුච්ඡිජ්ජමාණං නාම න ජානාති”ති නින්දන්ති ගරහන්ති. අයං අනවජ්ජෙයෙව සාවජ්ජං කරොති නාම. එවං අකත්වා “අනවජ්ජතා ව මෙ හවිස්සතී”ති ආභාරෙති.

එාසුචිහාරො වාති එත්ථාපි අත්ථි එාසුචිහාරො, අත්ථි න එාසුචිහාරො. තත්ථ ආහරහත්ථකො අලංසාටකො තත්‍රවට්ටකො කාකමාසකො භුත්තවම්මකොති ඉමෙසං පඤ්චන්තං බ්‍රාහ්මණානං භොජනං න එාසුචිහාරො නාම. එතෙසු හි ආහරහත්ථකො නාම බහුං භුඤ්ජිත්වා අත්තනො ධම්මතාය උට්ඨාතුං අසක්කොන්තො “ආහර හත්ථ”න්ති වදති. අලංසාටකො නාම අච්චුද්ධුමානකුච්ඡිතාය උට්ඨිතොපි සාටකං නිවාසෙතුං න සක්කොති. තත්‍රවට්ටකො නාම උට්ඨාතුං අසක්කොන්තො තත්‍රෙව පරිවට්ටති. කාකමාසකො නාම යථා කාකෙහි ආමසිතුං සක්කොති, එවං යාව මුඛද්වාරා ආභාරෙති. භුත්තවම්මකො නාම මුඛෙන සන්ධාරෙතුං අසක්කොන්තො තත්ථෙව වමති. එවං අකත්වා “එාසුචිහාරො ව මෙ හවිස්සතී”ති ආභාරෙති. එාසුචිහාරො නාම චතුහි පඤ්චහි ආලොපෙති උභ්‍යුදරතා. එත්තකඤ්චි භුඤ්ජිත්වා පාතීයං පිවතො වත්තාරො ඉරියාපථා සුඛෙන පවත්තන්ති. තස්මා ධම්මසෙනාපති එවමාහ –

“වත්තාරො පඤ්ච ආලොපෙ, අභුත්වා උදකං පිවෙ;
අලං එාසුචිහාරාය, පහිත්තස්ස හික්ඛුනො”ති. (ථෙරගා. 983; මි. ප. 6.5.10);

ඉමස්මිං පන යානෙ අභිගාති සමොධානෙතඛිබාති. නෙව දවායාති හි එකං අභිගං, න මදායාති එකං, න මණ්ඩනායාති එකං, න විභූසනායාති එකං, යාවදෙව ඉමස්ස කායස්ස ධීතියා යාපනායාති එකං, විහිංසුපරතියා බ්‍රහ්මවරියානුග්ගහායාති එකං, ඉති පුරාණඤ්ච වෙදනං පටිහඬිබාමි නවඤ්ච වෙදනං න උජ්ජාදෙස්සාමිති එකං, යාත්‍රා ව මෙ හවිස්සතීති එකං අභිගං, අනවජ්ජතා ව එාසුචිහාරො වාති අයමෙත්ථ භොජනාතිසංසො.

මහාසිවත්ථෙරො පනාහ – “හෙට්ඨා වත්තාරි අභිගාති පටික්ඛෙපො නාම, උපරි පන අට්ඨඬිගාති සමොධානෙතඛිබාති”ති. තත්ථ යාවදෙව ඉමස්ස කායස්ස ධීතියාති එකං අභිගං, යාපනායාති එකං, විහිංසුපරතියාති එකං, බ්‍රහ්මවරියානුග්ගහායාති එකං, ඉති පුරාණඤ්ච වෙදනං පටිහඬිබාමිති එකං, නවඤ්ච වෙදනං න උජ්ජාදෙස්සාමිති

එක, යාත්‍රා ව මෙ හවිස්සකීනි එක, අනවජ්ජනා වානි එක, එසුචිහාරො පන හොජනානිසංසොති. එවං අට්ඨඨගසමන්තාගතං ආහාරං ආහාරෙති.

90. උපෙක්ඛකොති ඡළඬගුපෙක්ඛාය සමන්තාගතො. සතොති කායානුපස්සනාදිසතියුත්තො.

උපෙක්ඛකොති ඡළඬගුපෙක්ඛාය සමන්තාගතොති එත්ථ ඡළඬගුපෙක්ඛාධම්මො නාම කොති? ඤාණාදයො. “ඤාණ”න්ති චුත්තෙ කිරියතො චත්තාරි ඤාණසම්පයුත්තානි ලබ්භන්ති, “සතතචිහාරො”ති චුත්තෙ අට්ඨ මහාවිත්තානි ලබ්භන්ති, “රජ්ජනදුස්සනං නත්ථී”ති චුත්තෙ දස විත්තානි ලබ්භන්ති. සොමනස්සං ආසෙවනවසෙන ලබ්භති. චක්ඛුනා රූපං දිස්වාති කාරණවසෙන චක්ඛුති ලද්ධවොහාරෙන රූපදස්සනසමත්ථෙන චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වා. පොරාණා පනාහු – චක්ඛු රූපං න පස්සති අවිත්තකත්තා, විත්තම්පි න පස්සති අචක්ඛකත්තා. ද්වාරාරම්මණසංඝට්ඨනෙන පන පසාදවත්ථුකෙන විත්තෙන පස්සති. ඊදිසෙසු පන යානෙසු “ධනුනා විජ්ඣති”තිආදියු විය සසම්භාරකථා නාම හොති. තස්මා චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වාති අයමෙවෙත්ථ අත්ථො.

නෙව සුමනො හොතීති ලොභුජ්ජපත්තිවසෙන ඡන්දරාගුජ්ජපත්තිවසෙන සොමනස්සො න හොති. න දුම්මනොති පටිසුජ්ජපත්තිවසෙන දුට්ඨචිත්තො න හොති. උපෙක්ඛකොති උපපත්තිතො ඉක්ඛකො හොති, අපක්ඛපතිතො හුත්වා ඉරියාපථං පවත්තෙති. සතො සම්පජානොති සතිමා ඤාණසම්පන්නො. මනාපං නාභිගිජ්ඣකීති මනවඩ්ඪනකං ඉට්ඨාරම්මණං නාභිගිජ්ඣකී න පත්ථෙති. නාභිහංසකීති න තුස්සති. න රාගං ජනෙතීති තත්ථ තත්ථ රඤ්ජනං න උජ්ජාදෙති. තස්ස ධීතොව කායො හොතීති තස්ස ධීණාසවස්ස චක්ඛාදිකායො කම්පාරහිතත්තා ධීතො නිව්චලො හොති. අමනාපන්ති අනිට්ඨාරම්මණං. න මඬකු හොතීති දොමනස්සිතො න හොති. අජ්ජතිට්ඨිතචිත්තොති කොධවසෙන ධීතමනො න හොති. අලීනමනසොති අලීනචිත්තො. අඛ්‍යාපන්තවෙතසොති ඛ්‍යාපාදරහිතචිත්තො.

රජ්ජනියෙ න රජ්ජනීති රජ්ජනියස්මිං චත්ථුස්මිං න රාගං උජ්ජාදෙති. දුස්සනියෙ න දුස්සනීති දොසුජ්ජාදෙ චත්ථුස්මිං න දොසං උජ්ජාදෙති. මොහනියෙ න මුශ්භතීති මොහනියස්මිං චත්ථුස්මිං න මොහං උජ්ජාදෙති. කොපනියෙ න කුප්පනීති කොධනියස්මිං චත්ථුස්මිං න චලති. මදනියෙ න මජ්ජනීති මදනියස්මිං චත්ථුස්මිං න සංසිද්ධති. කිලෙසනියෙ න කිලිස්සනීති උපතපනියස්මිං චත්ථුස්මිං න උපතප්පති. දිට්ඨෙය් දිට්ඨමත්තොති රූපාරම්මණෙ චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන දිට්ඨෙය් දිට්ඨමත්තො. සුතෙ සුතමත්තොති සද්දායතනෙ සොතවිඤ්ඤාණෙන සුතෙ සුතමත්තො. මුතෙ මුතමත්තොති සානජිවිහාකායවිඤ්ඤාණෙන පාපුණිත්වා ගහිතෙ ගහිතමත්තො. විඤ්ඤාතෙ විඤ්ඤාතමත්තොති මනොවිඤ්ඤාණෙන ඤාතෙ ඤාතමත්තො. දිට්ඨෙය් න ලිම්පතීති චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන දිට්ඨෙය් රූපාරම්මණෙ තණ්හාදිට්ඨිලෙපෙන න ලිම්පති. දිට්ඨෙය් අනුපයොති රූපාරම්මණෙ නිත්තණ්හො හොති. අනපායොති අපදුට්ඨචිත්තො.

සංවිජ්ජනීති ලබ්භති. පස්සනීති ඔලොකෙති. ඡන්දරාගොති සිනෙහො.
රූපාරාමන්ති රූපං ආරාමං අස්සාති රූපාරාමං. රූපෙ රතන්ති රූපරතං. රූපෙ
සන්තුට්ඨීති රූපසම්මුදිතං.

දන්තං නයන්ති සමිතින්ති උය්‍යානකිළාමණ්ඩලාදීසු මහාජනමජ්ඣං ගච්ඡන්තා
දන්තමෙව ගොණුජාතිං වා අස්සජාතිං වා යානෙ යොජෙත්වා නයන්ති. රාජාති
තථාරූපානෙව යානාති ගච්ඡන්තො රාජාපි දන්තමෙව අභිරුහති. මනුස්සෙසුති
මනුස්සෙසුපි චතුභි අරියමග්ගෙහි දන්තො නිබ්බිසෙවනොව සෙට්ඨො.
යොතිවාක්‍යන්ති යො ඵවරූපං අතික්කමවචනං පුනස්පුනං වුවිවමානමිපි තිතික්ඛති
න පටිජ්චන්දති න විහඤ්ඤති, ඵවරූපො දන්තො සෙට්ඨොති අත්ථො.

අස්සතරාති වළුවාය ගද්‍රහෙන ජාතා. ආජානීයාති යං අස්සදම්මසාරථී කාරණං
කාරෙති, තස්ස බිජ්ජං ජානනසමත්ථා. සින්ධවාති සින්ධවරට්ඨෙ ජාතා අස්සා.
මහානාගාති කුඤ්ජරසඬ්ඛාතා මහාහත්ථිනො. අත්තදන්තොති එතෙ අස්සතරා වා
ආජානීයා වා සින්ධවා වා කුඤ්ජරා වා වරා දන්තා, න අදන්තා. යො පන
චතුමග්ගසඬ්ඛාතෙන අත්තදන්තෙන දන්තතාය අත්තදන්තො නිබ්බිසෙවනො, අයං
තතොපි වරං, සබ්බෙහිපි එතෙහි උත්තරිතරොති අත්ථො.

න හි එතෙහි යානෙහීති යාති එතාති හත්ථියානාදියානාති, න හි එතෙහි යානෙහි
කොචි පුග්ගලො සුපිනන්තෙනපි අගතපුබ්බත්තා “අගත”න්ති සඬ්ඛාතං
නිබ්බානදිසං, තං යානං ගච්ඡෙය්‍ය. යථා පුබ්බිහාගෙ ඉන්ද්‍රියදමෙන දන්තෙන
අපරභාගෙ අරියමග්ගභාවනාය සුදන්තෙන දන්තො නිබ්බිසෙවනො සප්පඤ්ඤා
පුග්ගලො තං අගතපුබ්බං දිසං ගච්ඡති, දන්තභූමිං පාපුණාති. තස්මා අත්තදමනමෙව
වරන්ති අත්ථො.

විධාසු න විකම්පන්තීති සෙය්‍යස්ස සෙය්‍යාහමස්මීතිආදීසු මානවිධාසු න
චලන්ති නජ්ජවෙධන්ති. විජ්ජමුත්තා පුනබ්භවාති පුනබ්භවපටිසන්ධියා පුනස්පුනං
උජ්ජන්තිතො සුට්ඨු මුත්තා මුඤ්චිත්වා යීතා. දන්තභූමිමනුජ්ජන්තාති එකන්තදමනං
අරහත්තඵලභූමිං පාපුණිත්වා යීතා. තෙ ලොකෙ විජ්ජාවිනොති තෙ අරහන්තො
සත්තලොකෙ විජිතවිජයා විජිතවන්තො නාම හොන්ති.

යස්මා ච භාවිතින්ද්‍රියො නිබ්භයො නිබ්බිකාරො දන්තො හොති, තස්මා තමත්ථං
දස්සෙන්තො “යස්සින්ද්‍රියානී”ති ගාථමාහ. තස්සත්ථො – යස්ස චක්ඛාදීති
ජළින්ද්‍රියානි ගොචරභාවනාය අනිච්චාදිතිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා වාසනාභාවනාය
සතිසම්පජ්ඤාගන්ධං ගාභාපෙත්වා භාවිතානි, තානි ච බො
අජ්ඣත්තගොචරභාවනාය, ඵවං පන බහිද්ධා ච සබ්බලොකෙති යත්ථ යත්ථ
ඉන්ද්‍රියානං වෙකල්ලතා වෙකල්ලතො වා සම්භවො, තත්ථ නාහිජ්ඣාදිවසෙන
භාවිතානීති ඵවං නිබ්බිජ්ඣා ඤත්වා පටිවිජ්ඣිත්වා ඉමං පරඤ්ච ලොකං
සකසන්තතිබන්ධලොකං පරසන්තතිබන්ධලොකඤ්ච දන්තමරණං මරිතුකාමො

කාලං කඩබ්බති, ජීවිතක්ඛයකාලං ආගමෙති පතිමානෙනි, න භායති මරණස්ස. යථාහ

—

“මරණෙ මෙ භයං නත්ථි, නිකන්ති නත්ථි ජීවිතෙ”. (ථෙරගා. 20);

“නාහිකඩ්ඛාමි මරණං, නාහිකඩ්ඛාමි ජීවිතං;
කාලඤ්ච පතිමානෙමි, නිබ්බිසං භතකො යථා”ති. (ථෙරගා. 606, 654,
1002; මි. ප. 2.2.4 ථොකං විසදිසං);

භාවිතො ස දන්තොති එවං භාවිතින්ද්‍රියො සො දන්තො.

91. නිස්සයතාති තණ්හාදිට්ඨිනිස්සයා. ඤත්වා ධම්මන්ති අනිච්චාදිහි ආකාරෙහි
ධම්මං ජානිත්වා. අනිස්සිතොති එවං තෙහි නිස්සයෙහි අනිස්සිතො. තෙන අඤ්ඤානු
ධම්මඤ්ඤාණා නත්ථි නිස්සයානං අභාවොති දීපෙති. භවාය විභවාය වාති සස්සතාය
උච්ඡේදාය වා. ඉමිස්සා ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානො.

92. තං බුමි උපසන්තොති තං එවරූපං එකෙකගාථාය චුත්තං උපසන්තොති
කපෙමි. අතරි සො විසත්තිකන්ති සො ඉමං විසතාදිභාවෙන විසත්තිකාසඬ්ඛාතං
මහාතණ්හං අතරි.

අත්තනො දිට්ඨියා රාගො අභිජ්ඣාකායගන්ථොති සයං ගහිතදිට්ඨියා
රඤ්ජනසඬ්ඛාතො රාගො අභිජ්ඣාකායගන්ථො. පරවාදෙසු ආසාතො
අප්පච්චයොති පරෙසං වාදපට්ඨාදෙසු කොපො ච අතුට්ඨාකාරො ච ඛ්‍යාපාදො
කායගන්ථො. අත්තනො සීලං වා චතං වාති සයං ගහිතමෙට්ඨනවිරතිසඬ්ඛාතං සීලං
වා ගොචතාදිචතං වා. සීලබ්බතං වාති තදුභයං වා. පරාමාසොති ඉමිනා
සුද්ධීතිආදිවසෙන පරතො ආමසති. අත්තනො දිට්ඨි ඉදංසච්චාහිනිවෙසො
කායගන්ථොති සයං ගහිතදිට්ඨිං “ඉදමෙව සච්චං මොසමඤ්ඤ”න්ති (උදා. 54; ම.
නි. 3.27, 301) අයොනිසො අහිනිවෙසො ඉදංසච්චාහිනිවෙසො කායගන්ථො.
ගන්ථා තස්ස න විජ්ජන්තිති තස්ස ඛිණාසවස්ස ද්වෙ දිට්ඨිගන්ථා
සොතාපත්තිමග්ගෙන න සන්ති. ඛ්‍යාපාදො කායගන්ථො අනාගාමිමග්ගෙන.
අභිජ්ඣාකායගන්ථො අරහත්තමග්ගෙන.

93. ඉදානි තමෙව උපසන්තං පසංසන්තො ආහ “න තස්ස පුත්තා”ති එවමාදි.
තත්ථ පුත්තා අනුජාදයො චත්තාරො. එත්ථ ච පුත්තපරිග්ගහාදයො පුත්තාදිනාමෙන
චුත්තාති වෙදිතබ්බා. තෙ හිස්ස න විජ්ජන්ති, තෙසං වා අභාවෙන පුත්තාදයො න
විජ්ජන්තිති. අත්තාති “අත්තා අත්ථි”ති ගහිතා සස්සතදිට්ඨිං නත්ථි. නිරත්තාති
“උච්ඡිජ්ජති”ති ගහිතා උච්ඡේදදිට්ඨි.

නත්ථිති ගහෙතබ්බං නත්ථි. මුඤ්චිතබ්බං නත්ථිති මොචෙතබ්බං නත්ථි. යස්ස
නත්ථි ගහිතන්ති යස්ස පුග්ගලස්ස තණ්හාදිට්ඨිවසෙන ගහිතං න විජ්ජති. තස්ස
නත්ථි මුඤ්චිතබ්බන්ති තස්ස පුග්ගලස්ස මුඤ්චිතබ්බං න විජ්ජති.

ගාහමුඤ්චනසමතික්කන්තොති ගහණඤ්ච මොචනඤ්ච චිතිවත්තො.
වුද්ධිපරිහානිචිතිවත්තොති වුඩ්ඪිඤ්ච හානිඤ්ච අතික්කන්තො.

94. යෙන නං වජ්ජං පුටුප්පනා, අපො සමණබ්‍රාහ්මණාති යෙන නං රාගාදිනා
වජ්ජෙන පුටුප්පනා සබ්බෙපි දෙවමනුස්සා ඉතොව බහිද්ධා සමණබ්‍රාහ්මණා ව
රත්තොති වා දුට්ඨොති වා වදෙය්‍යං. තං තස්ස අපුරක්ඛන්ති තං රාගාදිවජ්ජං තස්ස
අරහතො අපුරක්ඛන්. තස්මා වාදෙසු නෙජනීති තංකාරණා නින්දාවවනෙසු න
කම්පති.

නෙජනීති නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. න ඉඤ්ජනීති වලනං න කරොති. න වලනීති
න තත්ථ නමති. න වෙධනීති කම්පෙතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තාය න එන්දති.
නජ්ජවෙධනීති න කම්පති. න සම්පවෙධනීති න පරිවත්තති.

95. න උස්සෙසු වදතෙති විසිට්ඨෙසු අත්තානං අන්තොකත්වා ‘අහං
විසිට්ඨො’ති අතිමානවසෙන න වදති. එස නයො ඉතරෙසු ද්විසු. කප්පං නෙති
අකප්පියොති සො එවරුපො දුට්ඨමිපි කප්පං න එති. කස්මා? යස්මා අකප්පියො,
පහිනකප්පොති චුත්තං හොති. ඉමිස්සාපි ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානොව.

96. සකන්ති මය්හන්ති පරිග්ගහිතං. අසතා ව න සොචනීති අවිජ්ජමානාදිනා
අසතා ව න සොචති. ධම්මෙසු ව න ගච්ඡනීති සබ්බධම්මෙසු ඡන්දාදිවසෙන න
ගච්ඡති. ස වෙ සන්තොති වුවචනීති සො එවරුපො නරුත්තමො ‘සන්තො’ති
වුවචති. ඉමිස්සාපි ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානොව. අරහත්තනිකුටෙන දෙසනං
නිට්ඨාපෙසි. දෙසනාපරියොසානෙ කොට්ඨසතසහස්සදෙවතානං අරහත්තජ්ජන්ති
අහොසි, සොතාපන්නාදීනං ගණනා නත්ථිති.

සද්ධම්මජ්ජපජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

පුරාහෙදසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. කලහවිවාදසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

97. එකාදසමෙ කලහවිවාදසුත්තනිද්දෙසෙ කුතොපහුතා කලහා විවාදාති
කලහො ව තස්ස පුබ්බහාගො විවාදො වාති ඉමෙ කුතො ජාතා. පරිදෙවසොකා
සහමච්ඡරා වාති පරිදෙවසොකා ව සහමච්ඡරා ව කුතො පහුතා. මානාතිමානා
සහපෙසුණා වාති මානා ව අතිමානා ව පෙසුණා ව කුතො පහුතා. තෙති තෙ සබ්බෙපි
අට්ඨ කිලෙසධම්මා. තදිඬ්ඝ බ්‍යුහිති තං මයා පුච්ඡිතමත්ථං බුහි, යාවාමි තං අහන්ති.
යාවනත්ථො හි ඉඬ්ඝාති නිපාතො.

එකෙන ආකාරෙන්නාති එකෙන කාරණෙන. අපරෙන ආකාරෙන්නාති අපරෙන
කාරණෙන. ආගාරිකා දණ්ඩපසුතාති ගහපනිතො විහෙසමානා. පබ්බජිතා ආපත්තිං
ආපජ්ජන්තාති අනගාරිකා සත්තසු ආපත්තික්ඛන්ධෙසු අඤ්ඤතරං ආපජ්ජමානා.

කුතොපහුතාති කුතොභූතා. කුතොජාතාති කුතො පටිලද්ධභාවා.
 කුතොසඤ්ජාතාති උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪිතං. කුතොනිබ්බන්තාති කුතො
 නිබ්බන්තලක්ඛණං පත්තා. උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪෙත්වා “කුතොඅභිනිබ්බන්තා”ති
 වුත්තං. කුතොපාතුභූතාති කුතොපාකට්ඨුතා. කිං නිදානාතිආදීසු අත්තනො ඵලං
 නිදෙතීති නිදානං. එතස්මා ඵලං සමුදෙතීති සමුදයො. එතස්මා ඵලං ජායතීති ජාති.
 එතස්මා ඵලං පහවතීති පහවො. මූලං පුච්ඡතීති කලහස්ස කාරණං පුච්ඡති.
 කාරණඤ්ඤි පතිට්ඨට්ඨෙත මූලං. අත්තනො ඵලනිජ්ඣාදනත්ථං භිනොති පවත්තතීති
 හෙතු. “හන්ද නං ගණ්හවා”ති දස්සෙන්තං විය අත්තනො ඵලං නිදෙතීති නිදානං.
 එතස්මා ඵලං සම්භවතීති සම්භවො. පහවති ඵලං එතස්මාති පහවො. සමුට්ඨාති එත්ථ
 ඵලං, එතෙන වා සමුට්ඨාතීති සමුට්ඨානං. අත්තනො ඵලං ආහරතීති ආහාරො.
 අපටික්ඛිපිතබ්බට්ඨෙත අත්තනො ඵලං ආරමෙතීති ආරම්මණං. එතං පටිච්ච
 අපටික්ඛිපිත්වා ඵලං එති පවත්තතීති පච්චයො. එතස්මා ඵලං සමුදෙතීති සමුදයොති
 එවමෙතෙසං පදානං වචනත්ථො වෙදිතබ්බො. තං සන්ධාය “කලහස්ස ව විවාදස්ස
 ව මූලං පුච්ඡති”තිආදිනා නයෙන දෙසනා වුත්තා.

98. පියජ්ජහුතාති පියවත්ථුතො ජාතා. මච්ඡරයුත්තා කලහා විවාදාති ඉමිනා
 කලහවිවාදාදීනං න කෙවලං පියවත්ථුමෙව, මච්ඡරියමිපි පච්චයං දස්සෙති.
 කලහවිවාදසීසෙන චෙත්ථ සබ්බෙපි තෙ ධම්මා වුත්තාති වෙදිතබ්බො. යථා ව එතෙසං
 මච්ඡරියං, තථා පෙසුණානඤ්ච විවාදං. තෙනාහ “විවාදජාතෙසු ව පෙසුණාති”ති.
 ඉමිස්සා ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානත්ථොයෙව.

99. පියා සු ලොකස්මිං කුතොනිදානා, යෙ වාපි ලොභා විවරන්ති ලොකෙති
 “පියජ්ජහුතා කලහා”ති යෙ එත්ථ වුත්තා, තෙ පියා ලොකස්මිං කුතොනිදානා, න
 කෙවලඤ්ච පියා, යෙ වාපි බත්තියාදයො ලොකෙ විවරන්ති ලොහහෙතු
 ලොහෙනාභිභූතා විවරන්ති, තෙසං සො ලොභො ව කුතොනිදානොති ද්වෙ අත්ථෙ
 එකාය පුච්ඡාය පුච්ඡති. කුතොනිදානාති චෙත්ථ කිංනිදානා කිංහෙතුකාති
 පච්චත්තවචනස්ස තොආදෙසො වෙදිතබ්බො, සමාසෙ වස්ස ලොපාභාවො. අථ වා
 නිදානාති ජාතා, උජ්ජන්තාති අත්ථො. තස්මා කුතො ජාතා කුතො උජ්ජන්තාති
 වුත්තං හොති. ආසා ව නිට්ඨා වාති ආසා ව තස්සා ආසාය සමිද්ධි ව. යෙ සම්පරායාය
 නරස්ස හොන්තීති යෙ නරස්ස සම්පරායාය හොන්ති, පරායනා හොන්තීති වුත්තං
 හොති. එකා එවායමිපි පුච්ඡා.

දීපා හොන්තීති පතිට්ඨා හවන්ති. සරණා හොන්තීති දුක්ඛනාසනා හොන්ති.
 නිට්ඨාපරායනා හොන්තීති සමිද්ධිපරායනා හොන්ති.

100. ඡන්දානිදානාතීති කාමච්ඡන්දාදිඡන්දානිදානාති. යෙ වාපි ලොභා
 විවරන්ති යෙ වාපි බත්තියාදයො ලොභා විවරන්ති, තෙසං ලොභොපි
 ඡන්දානිදානොති ද්වෙපි අත්ථෙ එකතො විස්සජ්ජෙති. ඉතොනිදානාති ඡන්දානිදානා
 එවාති වුත්තං හොති. “ඉතොනිදානා”ති භි ඡන්දං සන්ධායාහ. ඡන්දානිදානා භි
 ලොභාදයො. “ඉතොනිදානා”ති සද්දසිද්ධි චෙත්ථ “කුතොනිදානා”ති එත්ථ

වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බා. ආසාය සමිද්ධි වුවවති නිට්ඨාති
අප්පිකාසයනිබ්බත්තිපට්ඨානො කපීයති.

101. විනිවිජයාති තණ්හාදිට්ඨිවිනිවිජයා. යෙ වාපි ධම්මා සමණෙන වුත්තාති යෙ
ව අඤ්ඤෙපි කොධාදිහි සම්පයුත්තා, තථාරූපා වා අකුසලා ධම්මා බුද්ධසමණෙන
වුත්තා, තෙ කුතොපහුතාති.

අඤ්ඤාජාතිකාති අඤ්ඤසභාවා. අඤ්ඤවිහිතකාති අඤ්ඤනාකාරොන ධීතා.
සම්තපාපෙනාති නිබ්බාපිතපාපෙන. බාහිතපාපධම්මෙනාති පහීනලාමකධම්මෙන.
හිත්තකිලෙසමුලෙනාති කිලෙසමුලාති හිත්දිත්වා ධීතෙන. සබ්බාකුසලමුලබන්ධනා
පමුත්තෙනාති ද්වාදසඅකුසලබන්ධනං මොචෙත්වා ධීතෙන. වුත්තාති කපීතා.
පවුත්තාති පකාරොන කපීතා.

102. තමුපනිස්සාය පහොති ඡන්දොති තං සුබදුක්ඛවෙදනං
තදුභයවත්ථුසඬ්ඛාතං සාතාසාතං උපනිස්සාය සංයොගවියොගපත්ථනාවසෙන
ඡන්දො පහොති. එත්තාවතා “ඡන්දො නු ලොකස්මිං කුතොනිදානො”ති අයං
පඤ්ඤො විස්සජ්ජිතො හොති. රූපෙසු දිස්වා විභවං භවඤ්ඤාති රූපෙසු වයඤ්ඤාති
උප්පාදඤ්ඤාති දිස්වා. විනිවිජයං කුබ්බති ඡන්තු ලොකෙති අපායාදිකෙ ලොකෙ අයං
ඡන්තු හොගාධිගමත්ථං තණ්හාවිනිවිජයං “අත්තා මෙ උප්පන්නො”තිආදිනා
නයෙන දිට්ඨිවිනිවිජයඤ්ඤාති කුරුතෙ. එත්තාවතා “විනිවිජයා වාපි කුතොපහුතා”ති
අයං පඤ්ඤො විස්සජ්ජිතො හොති.

සාතාසාතං නිස්සායාති මධුරඤ්ඤාති අමධුරඤ්ඤාති උපනිස්සයං කත්වා.
ඉට්ඨානිට්ඨන්ති ඉට්ඨාරම්මණඤ්ඤාති අනිට්ඨාරම්මණඤ්ඤාති.

සුරාමෙරයමජ්ජප්පමාදට්ඨානානුයොගන්ති එත්ථ සුරාති පිට්ඨසුරා සුවසුරා
ඔදනසුරා කිණ්ණපක්ඛිත්තා සම්භාරසංයුත්තාති පඤ්ඤාති සුරා. මෙරයන්ති පුප්ඵාසවො
ඵලාසවො මධ්වාසවො ගුලාසවො සම්භාරසංයුත්තොති පඤ්ඤාති ආසවා. තං සබ්බමිපි
මදකරණවසෙන මජ්ජං. පමාදට්ඨානන්ති පමාදකාරණං, යාය වෙතනය තං මජ්ජං
පිච්ඡි, තස්සෙතං අධිවචනං. අනුයොගන්ති තං
සුරාමෙරයමජ්ජප්පමාදට්ඨානානුයොගං අනුආයොගං පුනප්පුනං කරණං. යස්මා ච
පන තං අනුයුත්තස්ස මෙ උප්පන්නා වෙච හොගා පරිභායන්ති, අනුප්පන්නා ච
නුප්පජ්ජන්ති, තස්මා “මෙ හොගා පරික්ඛයං ඛිණ්ණචං ගච්ඡන්ති”ති ජානාති. එවං
සබ්බත්ථං. විකාලවිසිබාවරියානුයොගන්ති අවෙලාය විසිබාසු වරියානුයුත්තං.
සමජ්ජාහිවරණන්ති නච්චාදිදස්සනවසෙන සමජ්ජාහිගමනං. ආලසානුයොගන්ති
කායාලසියනය යුත්තප්පයුත්තං. අපායමුබාති න සෙවතීති හොගානං
විනාසද්වාරාති න සෙවති.

කසියා වාති කසිකම්මෙන වා. වණ්ඤ්ජාය වාති ධම්මිකවණ්ඤ්ජකම්මෙන වා.
ගොරක්ඛෙන වාති ගොපාලකම්මෙන වා. ඉස්සත්ථෙන වාති ධනුසිප්පෙන වා.

රාජපොර්සෙන වානි රාජසෙවකකම්මෙන වා. සිප්පඤ්ඤතරෙන වානි
 කුම්භකාරාදිසිප්පානං අඤ්ඤතරෙන වා. පටිපජ්ජනීති පයොගං කරොති. වක්ඛුස්මිං
 උප්පන්නෙ ජානාතීති සසම්භාරවක්ඛුස්මිං උප්පන්නෙ ජානාති. “අත්තා මෙ
 උප්පන්නො”ති දිට්ඨිං ගණ්හාති. වක්ඛුස්මිං අන්තරහිතෙති තස්මිං විනට්ඨො. අත්තා
 මෙ අන්තරහිතොති “මම අත්තා විනට්ඨො”ති දිට්ඨිං ගණ්හාති. විගතො මෙ
 අත්තාති චිතික්කන්තො මම අත්තා. සොතස්මිත්තිආදීසුපි එසෙව නයො.

103. එතෙපි ධම්මා ද්වයමෙව සන්තෙති එතෙ කොධාදයො ධම්මා
 සාතාසාතද්වයෙ සන්තෙ එව හොන්ති උප්පජ්ජන්ති. එත්තාවතා තතියපඤ්භොපි
 විස්සජ්ජිතො හොති. ඉදානි යො එවං විස්සජ්ජිතෙසු එතෙසු පඤ්භෙසු කථංකථී
 හවෙය්‍ය, තස්ස කථංකථාපහානුපායං දස්සෙන්නො ආහ “කථංකථී ඤාණපථාය
 සික්ඛෙ”ති, ඤාණදස්සනඤාණාධිගමනත්ථං තිස්සො සික්ඛා සික්ඛෙය්‍යාති වුත්තං
 හොති. කිංකාරණා? ඤත්වා පවුත්තා සමණෙන ධම්මා. බුද්ධසමණෙන හි ඤත්වා
 ධම්මා වුත්තා, නත්ථී තස්ස ධම්මෙසු අඤ්ඤාණං, අත්තනො පන ඤාණානුභාවෙන
 තෙ අජානන්තො න ජානෙය්‍ය, න දෙසනාදොසෙන. තස්මා කථංකථී ඤාණපථාය
 සික්ඛෙ, ඤත්වා පවුත්තා සමණෙන ධම්මාති.

පක්ඛෙපබන්ධනෙන වා බද්ධොති නාගරිකබන්ධෙන බද්ධො.
 පරික්ඛෙපබන්ධනෙන වානි වතිපරික්ඛෙපබන්ධනෙන වා. ගාමබන්ධනනාතිආදීසු
 තස්මා තස්මා යානතො නික්ඛමිතුං අලහන්තො ගාමබන්ධනාදිහි බද්ධො නාම
 හොති. තස්ස බන්ධනස්ස මොක්ඛත්ථායාති එතස්ස වුත්තප්පකාරස්ස බන්ධනස්ස
 මොචනත්ථං.

ඤාණම්පි ඤාණපථොති පුරෙ උප්පන්නං ඤාණං අපරාපරුප්පන්නස්ස
 ඤාණම්පි ඤාණස්ස සඤ්චරණමග්ගොති ඤාණම්පි ඤාණපථො. ඤාණස්ස
 ආරම්මණම්පි ඤාණපථොති ඤාණස්ස පච්චයොපි තං ආලම්බිත්වා උප්පජ්ජන්නො
 ඤාණපථො. ඤාණසහභුතොපි ධම්මා ඤාණපථොති ඤාණෙන සහුප්පන්නා
 අවසෙසා චිත්තවෙතසිකා ධම්මාපි ඤාණපථො. ඉදානි උපමාය සාධෙන්නො “යථා
 අරියමග්ගො අරියපථො”තිආදිමාහ.

කථංකථී පුග්ගලොති විචිකිච්ඡාවන්තො පුග්ගලො. සකඬ්ඛොති සද්දෙව්‍ය්‍යකො.
 සච්චෙඛොති චිත්තරාජිවන්තො. සද්දෙව්‍ය්‍යකොති කඬ්ඛාවන්තො. සච්චිකිච්ඡොති
 සන්දෙහවන්තො. ඤාණාධිගමායාති ඤාණපටිලාභත්ථාය. ඤාණචුසනායාති
 ඤාණපටිච්ඡිකුන්ත්ථාය. අථ වා ඤාණචිත්තන්ත්ථාය. ඤාණසච්ඡිකිරියායාති
 ඤාණස්ස පච්චක්ඛකරණත්ථාය. සනිදානාහන්ති අහං සනිදානං සපච්චයං කත්වා
 ධම්මදෙසනං කරොමි. සප්පාටිභාරියන්ති නිය්‍යානිකං කත්වා. නො
 අප්පාටිභාරියන්ති අනිය්‍යානිකං අකත්වා ධම්මදෙසනං කරොමි.

104. සාතං අසාතඤ්ච කුතොනිදානාති එත්ථ සාතාසාතන්ති සුබ්බුක්ඛවෙදනා
 එව අධිප්පෙතා. න හවන්ති හෙතෙති න හවන්ති එතෙ. විභවං හවඤ්චාපි

යමෙකමත්ථං, එතං මෙ පබ්බතී යතොනිදානන්ති සාතාසාතානං විභවං භවඤ්ච එතම්පි යං අත්ථං. ලිඬගබ්‍යත්තයො එත්ථ කතො. ඉදං පන චුත්තං හොති – සාතාසාතානං විභවො භවො වාති යො එස අත්ථො, එතං මෙ පබ්බතී යතොනිදානන්ති. එත්ථ ච සාතාසාතානං විභවභවවත්ථුකා විභවභවදිට්ඨියො එව විභවභවාති අත්ථතො වෙදිතබ්බො. තථා හි ඉමස්ස පඤ්ඤස්ස විස්සජ්ජනපක්කො ‘භවදිට්ඨිපි එස්සනිදානා, විභවදිට්ඨිපි එස්සනිදානා’ ති උපරි නිද්දෙසෙ (මහානි. 105) වක්ඛති. ඉමාය ගාථාය නිද්දෙසෙ වත්තබ්බං නත්ථි.

105. ඉතොනිදානන්ති එස්සනිදානං. ඉමායපි වත්තබ්බං නත්ථි.

106. කිස්මිං විභූතෙ න චුසන්ති එස්සාති කිස්මිං චිතිවත්තෙ චක්ඛුසම්ඵස්සාදයො පඤ්ච එස්සා න චුසන්ති. ඉමායපි වත්තබ්බං නත්ථි.

107. නාමඤ්ච රූපඤ්ච පටිච්චාති සම්පයුත්තකනාමඤ්ච වත්ථාරම්මණරූපඤ්ච පටිච්ච. රූපෙ විභූතෙ න චුසන්ති එස්සාති රූපෙ චිතිවත්තෙ පඤ්ච එස්සා න චුසන්ති.

තිණ්ණං සඬගති එස්සොති චක්ඛුරූපවිඤ්ඤාණානං තිණ්ණන්තං සඬගතියා එස්සො ජායති. චක්ඛු ච රූපා ච රූපස්මිත්ති පසාදචක්ඛුඤ්ච රූපාරම්මණාති ච රූපභාගෙ රූපකොට්ඨාසෙ කත්වා. චක්ඛුසම්ඵස්සං යපෙත්වාති තිණ්ණං සඬගතියා උප්පන්නඑස්සං මුඤ්චිත්වා. සම්පයුත්තකා ධම්මා නාමස්මිත්ති අවසෙසා වෙදනාදයො එස්සෙන සහජාතා ධම්මා නාමභාගෙ. සොතඤ්ච පටිච්චාතිආදීසුපි එසෙව නයො.

චතුභාකාරෙහි රූපං විභූතං හොතීති චතුහි කාරණෙහි රූපං චිතිවත්තං හොති. ඤාතවිභූතෙනාති පාකටං කත්වා චිතිවත්තෙන. තීරණවිභූතෙනාති අනිච්චාදිතො තීරයිත්වා චිතිවත්තෙන. පභානවිභූතෙනාති ඡන්දරාගපභානතො චිතිවත්තෙන. සමතික්කමවිභූතෙනාති චතුන්තං අරූපසමාපත්තීනං පටිලාභවසෙන චිතිවත්තෙන.

108. කථං සමෙතස්සාති කථං පටිපන්නස්ස. විහොති රූපන්ති රූපං විභවති, න භවෙය්‍ය වා. සුඛං දුඛඤ්චාති ඉට්ඨානිට්ඨරූපමෙව පුච්ඡති.

ජානෙය්‍යාමාති ජානිස්සාම. ආජානෙය්‍යාමාති විසෙසෙන ජානිස්සාම. විජානෙය්‍යාමාති අනෙකවිධෙන ජානිස්සාම. පටිවිජානෙය්‍යාමාති සම්මා ජානිස්සාම. පටිවිජ්ඣෙය්‍යාමාති විත්තෙන බුජ්ඣස්සාම.

109. න සඤ්ඤසඤ්ඤීති යථා සමෙතස්ස විහොති රූපං, සො පකතිසඤ්ඤාය සඤ්ඤීපි න හොති. න විසඤ්ඤසඤ්ඤීති විසඤ්ඤායපි විරූපාය සඤ්ඤාය විසඤ්ඤී න හොති උම්මත්තකො වා බිත්තවිත්තො වා. නොපි අසඤ්ඤීති සඤ්ඤාවිරහිතොපි න හොති නිරොධසමාපන්නො වා අසඤ්ඤසන්නො වා. න විභූතසඤ්ඤීති ‘සබ්බසො රූපසඤ්ඤාන’ න්තිආදිනා (විභ. 508) නයෙන සමතික්කන්තසඤ්ඤීපි න හොති අරූපජ්ඣානලාභී. එවං සමෙතස්ස විහොති රූපන්ති එතස්මි.

සඤ්ඤසඤ්ඤිතාදිභාවෙ අට්ඨත්වා යදෙනං වුත්තං “සො එවං සමාහිතෙ විත්තෙ...පෙ.... ආකාසානඤ්ඤායතනසමාපත්තිපටිලාභත්ථාය විත්තං අභිනීභරති” ති, එවං සමෙතස්ස අරුපමග්ගසමඛිගිනො විහොති රූපං. සඤ්ඤානිදානා හි පපඤ්චසඛිබාති එවං පටිපන්නස්සාපි ව යා සඤ්ඤා, තංනිදානා තණ්හාදිට්ඨිපපඤ්චාස්ස අප්පහිනාව හොන්තිති දස්සෙති.

අසඤ්ඤිනො වුවුවත්ති නිරොධසමාපන්නාති සඤ්ඤාවෙදනා නිරොධෙන්වා නිරොධසමාපන්නා සඤ්ඤාභාවෙන අසඤ්ඤිනොති කථියන්ති. අසඤ්ඤසත්තාති සබ්බෙන සබ්බං සඤ්ඤාභාවෙන අසඤ්ඤභවෙ නිබ්බත්තා.

සො එවං සමාහිතෙ විත්තෙති තත්ථ සොති සො හික්ඛු. එවන්ති චතුත්ථජ්ඣානක්කමනිදස්සනමෙතං, ඉමිනා කමෙන චතුත්ථජ්ඣානං පටිලභිත්වාති වුත්තං හොති. සමාහිතෙති ඉමිනා චතුත්ථජ්ඣානසමාධිනා සමාහිතෙ. පරිසුද්ධෙතිආදීසු පන උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිභාවෙන පරිසුද්ධෙ. පරිසුද්ධත්තායෙව පරියොදානෙ, පහස්සරෙති වුත්තං හොති. සුඛාදීනං පච්චයානං සාතෙන විහතරාගාදිඅඛගණත්තා අනඛගණෙ. අනඛගණත්තා එව ච විගතූපක්කිලෙසෙ. අඛගණෙන හි විත්තං උපක්කිලිස්සති. සුභාවිතත්තා මුදුභුතෙ, වසිභාවප්පත්තෙති වුත්තං හොති. වසෙ වත්තමානඤ්ඤි විත්තං මුදුති වුවුවති. මුදුත්තායෙව ච කම්මනියෙ, කම්මක්ඛමෙ කම්මයොග්ගෙති වුත්තං හොති. මුදු හි විත්තං කම්මනියං හොති සුද්ධන්තම්ච සුවණ්ණං. තදුභයම්පි ච සුභාවිතත්තායෙව. යථාහ “නාහං, හික්ඛවෙ, අඤ්ඤං එකධම්මම්පි සමනුපස්සාමි, යං එවං භාවිතං කම්මනියං හොති යථයිදං, හික්ඛවෙ, විත්ත”න්ති (අ. නි. 1.22).

එතෙසු හි පරිසුද්ධභාවාදීසු ධීතත්තා ධීතෙ. ධීතත්තායෙව ආනෙඤ්ජප්පත්තෙ අවලෙ නිරිඤ්ජනෙති වුත්තං හොති. මුදුකම්මඤ්ඤභාවෙන වා අත්තනො වසෙ ධීතත්තා ධීතෙ. සද්ධාදිහි පරිග්ගහිතත්තා ආනෙඤ්ජප්පත්තෙ. සද්ධාපරිග්ගහිතඤ්ඤි විත්තං අස්සද්ධියෙන න ඉඤ්ජති, විරියපරිග්ගහිතං කොසජ්ජෙන න ඉඤ්ජති, සතිපරිග්ගහිතං පමාදෙන න ඉඤ්ජති, සමාධිපරිග්ගහිතං උද්ධච්චෙන න ඉඤ්ජති, පඤ්ඤාපරිග්ගහිතං අවිජ්ජාය න ඉඤ්ජති, ඔභාසගතං කිලෙසන්ධකාරෙන න ඉඤ්ජති. ඉමෙහි ඡහි ධම්මෙහි පරිග්ගහිතුං ආනෙඤ්ජප්පත්තං හොති. එවං අට්ඨඛිගසමන්තාගතං විත්තං අභිනීභාරක්ඛමං හොති ආකාසානඤ්ඤායතනසමාපත්තිපටිලාභත්ථාය.

අපරො නයො – චතුත්ථජ්ඣානසමාධිනා සමාහිතෙ. නිවරණදුර්භාවෙන පරිසුද්ධෙ. විතක්කාදිසමතික්කමෙන පරියොදානෙ. ඥානපටිලාභපච්චනිකානං පාපකානං ඉච්ඡාවචරානඤ්ඤව අභාවෙන අනඛගණෙ. ඉච්ඡාවචරානන්ති ඉච්ඡාය අච්චරානං, ඉච්ඡාවසෙන ඔතිණ්ණානං පවත්තානං නානප්පකාරානං කොපඅප්පච්චයානන්ති අත්ථො. අභිජ්ඣාදීනං විත්තූපක්කිලෙසානං විගමෙන විගතූපක්කිලෙසෙ. උභයම්පි වෙනං අඛගණසුත්තවත්ථසුත්තානුසාරෙනෙව (ම. නි. 1.57 ආදයො, 70 ආදයො) වෙදිතබ්බං. වසිප්පත්තියා මුදුභුතෙ.

ඉද්ධිපාදභාවුපගමනෙන කම්මනියෙ. භාවනාපාරිපුරියා පණිතභාවුපගමෙන ධීනෙ ආනෙඤ්ජප්පත්තෙ, යථා ආනෙඤ්ජභාවං ආනෙඤ්ජප්පත්තං හොති, එවං ධීනෙති අත්ථො. එවම්පි අට්ඨභිගසමන්තාගමෙන චිත්තං අභිනීභාරක්ඛමං හොති ආකාසානඤ්චායතනසමාපත්තිපටිලාභත්ථාය පාදකං පදට්ඨානභූතං.

ආරුප්පමග්ගසමඬගීති අරුපසමාපත්තියා ගමනමග්ගෙන අපරිභීනො. පපඤ්චායෙව පපඤ්චසඬබ්බාති තණ්හාදිපපඤ්චායෙව පපඤ්චසඬබ්බා.

110. එත්තාවතග්ගං නු වදන්ති හෙකෙ, යක්ඛස්ස සුද්ධිං ඉධ පණ්ඩිතාසෙ. උදාහු අඤ්ඤම්පි වදන්ති එත්තොති එත්තාවතා නු ඉධ පණ්ඩිතා සමණුචාග්මණා අග්ගං සුද්ධිං සත්තස්ස වදන්ති, උදාහු අඤ්ඤම්පි එත්තො අරුපසමාපත්තිතො අධිකඤ්ච වදන්තිති පුච්ඡති.

එත්තො අරුපසමාපත්තිතොති එතස්මා අරුපසමාපත්තිතො.

111. එත්තාවතග්ගම්පි වදන්ති හෙකෙති එකෙ සස්සතවාදා සමණුචාග්මණා පණ්ඩිතමානිතො එත්තාවතාපි අග්ගං සුද්ධිං වදන්ති. තෙසං පනෙකෙ සමයං වදන්තිති තෙසඤ්ඤෙව එකෙ උච්ඡෙදවාදා සමයං උච්ඡෙදං වදන්ති. අනුපාදිසෙසෙ කුසලාවදානාති අනුපාදිසෙසෙ කුසලවාදා සමානා.

භවතජ්ජිකාති භවතො භීතා. විභවං අභිනන්දන්තිති උච්ඡෙදං පටිච්ච තුස්සන්ති. තෙ සත්තස්ස සමන්ති තෙ උච්ඡෙදවාදිතො පුග්ගලස්ස සමං අනුප්පත්තිං වදන්ති. උපසමන්ති අතීව සමං. වූපසමන්ති සන්තං. නිරොධන්ති අනුප්පාදං. පටිපස්සද්ධිත්ති අපුනුප්පත්තිං.

112. එතෙ ව ඤත්වා උපනිස්සිකාති එතෙ ව දිට්ඨිගතිකෙ සස්සතුවච්ඡෙදදිට්ඨියො නිස්සිකාති ඤත්වා. ඤත්වා මුතී නිස්සයෙ සො විමංසිති නිස්සයෙ ව ඤත්වා සො විමංසි පණ්ඩිතො බුද්ධමුති. ඤත්වා විමුක්තොති දුක්ඛානිච්චාදිතො ධම්මෙ ඤත්වා විමුක්තො. භවාභවාය න සමෙකීති පුනප්පුනං උපපත්තියා න සමාගච්ඡති. අපරාමසන්ති අපරාමසන්තො. පරාමාසං නාපජ්ජන්තොති අත්ථො.

සද්ධම්මජ්ජපජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

කලහවිවාදසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. වුළබ්බහසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

ද්වාදසමෙ වුළබ්බහසුත්තනිද්දෙසෙ සකංසකංදිට්ඨිපරිබ්බසානාති ඉදම්පි තස්මිංයෙව මහාසමයෙ “සබ්බෙපිමෙ දිට්ඨිගතිකා ‘සාධුරුපාමහා’ති භණන්ති, කිං නු බො සාධුරුපාව ඉමෙ අත්තතො එව දිට්ඨියා පතිට්ඨන්ති, උදාහු අඤ්ඤම්පි

දිට්ඨිං ගණ්හන්ති” ති උප්පන්නචිත්තානං එකච්චානං දෙවතානං තමත්ථං පකාසෙනුං පුරිමනසෙනෙව නිමිත්තබුද්ධෙන අත්තානං පුච්ඡාපෙත්වා වුත්තං.

113. තත්ථ ආදිතො ද්වෙපි ගාථා පුච්ඡාගාථායෙව. තාසු සකං සකං දිට්ඨිපරිබ්බසානාති අත්තතො අත්තතො දිට්ඨියා වසමානා. විග්ගේහ නානා කුසලා වදන්ති තං දිට්ඨිං බලවග්ගාහං ගහෙත්වා “තත්ථ කුසලාමිහා” ති පටිජානමානා පුපු පුපු වදන්ති, එකං න වදන්ති. යො එවං ජානාති ස වෙදි ධම්මං, ඉදං පටික්කොසමකෙවලී සොති තඤ්ච දිට්ඨිං සන්ධාය යො එවං ජානාති, සො ධම්මං වෙදියි. ඉදං පන පටික්කොසන්තො භීතො හොතීති ව වදන්ති.

නානා වදන්තිති නානාකාරණං භණන්ති. විවිධං වදන්තිති නානාවිධං භණන්ති. අඤ්ඤාඤ්ඤං වදන්තිති එකං අවත්වා අඤ්ඤං අඤ්ඤං ගහෙත්වා වදන්ති. අකෙවලී සොති යො අකුසලො අයං. අසමත්තොති න පරිපූරො. අපරිපුණ්ණොති න සම්පුණ්ණො.

114. බාලොති භීතො. අක්කුසලොති අවිද්වා.

115. ඉදානි තිස්සො විස්සජ්ජනගාථා හොන්තිති. තා පුරිමඤ්ඤාන වුත්තමත්ථං පච්ඡිමඤ්ඤාන පටිබ්බුහිත්වා යීතා. තෙන බ්බුහෙන උත්තරසුත්තතො ව අප්පකත්තා ඉදං සුත්තං “වුළබ්බුහ” න්ති නාමං ලභි. තත්ථ පඨමගාථායං තාව පරස්ස වෙ ධම්මන්ති පරස්ස දිට්ඨිං. සබ්බෙවිමෙ බාලාති එවං සන්තෙ සබ්බෙව ඉමෙ බාලා හොන්තිති අධිප්පායො. කිංකාරණා? සබ්බෙවිමෙ දිට්ඨිපරිබ්බසානාති.

116. සන්දිට්ඨියා වෙව න විවදානා, සංසුද්ධපඤ්ඤා කුසලා මුතීමාති සකාය දිට්ඨියා අනවිවදානා අවොදානා සංකිලිට්ඨාව සමානා සංසුද්ධපඤ්ඤා ව කුසලා ව මුතීමන්තො ව තෙ හොන්ති වෙ. අථ වා “සන්දිට්ඨියා වෙ වදානා” ති පායො, තස්සත්ථො – සකාය පන දිට්ඨියා වොදානා සංසුද්ධපඤ්ඤා කුසලා මුතීමන්තො හොන්ති වෙ, න තෙසං කොචිති එවං සන්තෙ තෙසං එකොපි නිභීතපඤ්ඤො න හොති, කිංකාරණා? දිට්ඨි භී තෙසමිපි තථා සමත්තා, යථා ඉතරෙසන්ති.

117. න වාහමෙතන්ති ගාථාය සඬබ්බෙපත්ථො – යං තෙ මිපු ද්වෙ ද්වෙ ජනා අඤ්ඤමඤ්ඤං “බාලො” ති ආහු, අහං එතං තථියන්ති තච්ඡන්ති නෙව බුමි. කිංකාරණා? යස්මා සබ්බෙව තෙ සකං සකං දිට්ඨිං “ඉදමෙව සච්චං මොසමඤ්ඤ” න්ති අකංසු, තෙන ව කාරණෙන පරං “බාලො” ති දහන්ති. එත්ථ ව තථියං, තට්ඨන්ති (සු. නි. අට්ඨ. 2.889) ද්වෙපි පායා.

තච්ඡන්ති අතුච්ඡං. තථන්ති අවිපරිතං, භූතන්ති සන්තං. යාථාවන්ති සංවිජ්ජමානං. අවිපරිතන්ති න විසඬකෙතං.

118. යමාහුති පුච්ඡාගාථාය “යං දිට්ඨිසච්චං තථිය” න්ති එකෙ ආහු.

119. එකඤ්භි සච්චන්ති විස්සජ්ජනගාථාය එකං සච්චං නිරොධො මග්ගො වා. යස්මිං පජා නො විචදෙ පජානන්ති යම්භි සච්චෙ පජානන්තො පජා නො විචදෙය්‍යුං. සයං ධුනන්තිති අත්තනා වදන්ති.

120. කස්මා නුති පුච්ඡාගාථාය පවාදියාසෙති වාදිනො. උදාහු තෙ තක්කමනුස්සරන්තිති තෙ වාදිනො උදාහු අත්තනො තක්කමත්තං අනුගච්ඡන්ති.

තක්කපරියාහතන්ති චිතක්කෙන සමන්තනො ආහතං. වීමංසානුවරිතන්ති අත්තනො උපට්ඨිතපඤ්ඤාය විවරිතං. සයංපටිභානන්ති අත්තනො පටිභානං.

121. න හෙවාති විස්සජ්ජනගාථාය අඤ්ඤත්‍ර සඤ්ඤාය නිව්වානීති යපෙත්වා සඤ්ඤාමත්තෙන නිව්චන්ති ගහිතග්ගහණානි. තක්කඤ්ච දිට්ඨිසු පකප්පයිත්වාති අත්තනො නිව්චසඬිකප්පමත්තං දිට්ඨිසු ජනෙත්වා.

යස්මා පන දිට්ඨිසු චිතක්කං ජනෙත්තා දිට්ඨියො සඤ්ජනෙත්ති, තස්මා චුත්තං “දිට්ඨිගතානි ජනෙත්ති සඤ්ජනෙත්ති” තිආදි. ජනෙත්තිති උපරුපරි දිට්ඨිං උප්පාදෙත්තා ජනෙත්ති. සඤ්ජනෙත්තිතිආදීනි උපසග්ගවසෙන පදං වඩ්ඪෙත්වා චුත්තානි. මය්හං සච්චන්ති මම වචනං තච්ඡං.

122. ඉදානි එවං නානාසච්චෙසු අසන්තෙසු තක්කමත්තං අනුස්සරන්තානං දිට්ඨිගතිකානං විප්පට්පත්තිං දස්සෙතුං. “දිට්ඨෙය්‍ය සුතෙ” තිආදිකා ගාථායො අභාසි. තත්ථ දිට්ඨෙති දිට්ඨං, දිට්ඨසුද්ධිත්ති අධිප්පායො. එස නයො සුතාදීසු. එතෙ ච නිස්සාය විමානදස්සිති එතෙ දිට්ඨිධම්මෙ නිස්සයිත්වා සුද්ධිභාවසඬිබානං විමානං අසම්මානං පස්සන්තොපි. විනිච්ඡයෙ යත්වා පහස්සමානො, බාලො පරො අක්කුසලොති වාහානි එවං විමානදස්සිපි තස්මිං දිට්ඨිවිනිච්ඡයෙ යත්වා තුට්ඨිජානො භාසජානො හුත්වා පරො “භීනො ච අවිද්වා වා” ති එවං වදන්තියෙව.

න සම්මානෙතීතිපි විමානදස්සිති න බහුමානං කරොතීති එවම්පි විමානදස්සි න බහුමානදස්සි. දොමනස්සං ජනෙතීති පයමං දිට්ඨිනිස්සයං අල්ලියිත්වා දොමනස්සං පත්වා පච්ඡා දිට්ඨිවිනිච්ඡයෙ ධීතකාලෙ සොමනස්සං උප්පාදෙතීති අත්ථො.

විනිච්ඡයදිට්ඨියා යත්වාති සන්තිට්ඨානං කත්වා ගහිතදිට්ඨියා යත්වා.

123. එවං සන්තෙ යෙනෙවාති ගාථා. තත්ථ සයමත්තනාති සයමෙව අත්තානං. විමානෙතීති ගරහති. තදෙව පාචාති තදෙව වචනං දිට්ඨිං වදති, තං වා පුග්ගලං.

124. අභිසාරදිට්ඨියාති ගාථායත්ථො – සො එවං තාය ලක්ඛණාතිසාරිනියා අභිසාරදිට්ඨියා සමත්තො පරිපුණ්ණො උද්ධුමානො, තෙන ච දිට්ඨිමානෙන මත්තො “පරිපුණ්ණො අහං කෙවලි” ති එවං පරිපුණ්ණමානී. සයමෙව අත්තානං මනසා “අහං පණ්ඩිතො” ති අභිසිඤ්චති. කිංකාරණා? දිට්ඨි භි සා තස්ස තථා සමත්තාති.

සබ්බා තා දිට්ඨියො ලක්ඛණාතික්කන්තාති තා සබ්බා ද්වාසට්ඨිදිට්ඨියො
ලක්ඛණං අතීතා අතිසරත්තීති අතික්කන්තා. අනොමොති අනුනො.

125. පරස්ස චෙති ගාථාය සම්බන්ධො අත්ථො ච – කිඤ්ච භියො? යො සො
විනිච්ඡයෙ යත්වා පහස්සමානො “බාලො පරො අක්කුසලො”ති වාහ, තස්ස පරස්ස
චෙ හි වචසා සො තෙන වුච්චමානො නිභීනො හොති, තුමො සභා හොති
නිභීනපඤ්ඤො, සොපි තෙනෙව සහ නිභීනපඤ්ඤො හොති. සොපි හි තං
“බාලො”ති වදති. අථ තස්ස වචනං අප්පමාණං, සො පන සයමෙව වෙදගු ව ධීරො
ච හොති. එවං සන්තෙ න කොචි බාලො සමණෙසු අත්ථී. සබ්බෙපි හි තෙ අත්තනො
ඉච්ඡාය පණ්ඩිතා.

වාචායාති කථනෙන. වචනෙනාති භාසිතෙන. නින්දිතකාරණාති ගරහහෙතුනා.
ගරහිතකාරණාති අවඤ්ඤාතහෙතුනා. උපවදිතකාරණාති උපවාදහෙතුනා.

126. අඤ්ඤං ඉතොති ගාථාය සම්බන්ධො අත්ථො ච – “අථ චෙ සයං වෙදගු
හොති ධීරො. න කොචි බාලො සමණෙසු අත්ථී”ති එවඤ්ඤි චුත්තෙපි සියා කස්සචි
“කස්මා”ති. තත්ථ වුච්චතෙ – යස්මා අඤ්ඤං ඉතො යාහිවදන්ති ධම්මං, අපරද්ධා
සුද්ධිමකෙවලී තෙ. එවම්පි තිත්ථා පුට්ඨසො වදන්ති, යෙ ඉතො අඤ්ඤං දිට්ඨිං
අභිවදන්ති, තෙ අපරද්ධා විරද්ධා සුද්ධිමග්ගං, අකෙවලීනො ච තෙති එවං
පුට්ඨතිත්ථියා යස්මා වදන්තිති චුත්තං හොති. කස්මා පනෙවං වදන්තිති චෙ?
සන්දිට්ඨිරාගෙන හි තෙහිරත්තා, යස්මා සකෙන දිට්ඨිරාගෙන තෙ අහිරත්තාති
චුත්තං හොති.

තෙ සුද්ධිමග්ගන්ති තෙ අඤ්ඤතිත්ථියා අකිලිට්ඨමග්ගං. විසුද්ධිමග්ගන්ති
නිද්දොසමග්ගං. පරිසුද්ධිමග්ගන්ති සුක්කමග්ගං. වොදාතමග්ගන්ති පණ්ඩරමග්ගං.
පරියොදාතමග්ගන්ති පභාවන්තමග්ගං. විරද්ධාති චුත්තවිධිනා මග්ගෙන
විරජ්ඣිත්වා ධීතා. අපරද්ධාති අපරජ්ඣිත්වා ධීතා. බලිතාති පරිහීනා. ගලිතාති
තතො භට්ඨා. අඤ්ඤායාති අඤ්ඤාණෙන. අපරද්ධාති පරාජයමාපන්නා. අථ වා
“ඤායාපරද්ධා”තිපි පායො. ඤායෙන මග්ගෙන විරද්ධාති අත්ථො.

127. එවං අහිරත්තා ච – ඉධෙව සුද්ධිත්ති ගාථා. තත්ථ සකායනෙති
සකමග්ගෙ. දළ්භං වදානාති දළ්භවාදා.

ථීරවාදාති සන්තිට්ඨානවාදා. බලිකවාදාති බලවන්තවාදා. අවට්ඨිතවාදාති
පතිට්ඨහිත්වා කථිතවාදා.

128. යෙ එවඤ්ච දළ්භවාදා, තෙසු යො කොචි තිත්ථියො සකායනෙ වාපි දළ්භං
වදානො කමෙත්ථ බාලොති පරං දහෙය්‍ය, සඬ්ඛෙපතො තත්ථ
සස්සතුච්ඡෙදසඬ්ඛාතෙ විත්ථාරතො නත්ථිකඉස්සරකාරකනියතිආදිහෙදෙ සකෙ
අයනෙ “ඉදමෙව සච්ච”න්ති දළ්භං වදානො කං පරං එත්ථ දිට්ඨිගතෙ “බාලො”ති

සහ ධම්මෙන පස්සෙය්‍ය, නනු සබ්බොපි තස්ස මනෙන පණ්ඩිතො එව සුප්පට්ඨන්තො එව ව. එවං සන්තෙ සයමෙව සො මෙධගමාවහෙය්‍ය, පරං වදං බාලමසුද්ධිධම්මං. සොපි පරං “බාලො ව අසුද්ධිධම්මො ව අය”න්ති වදන්තො අත්තනාව කලහං ආවහෙය්‍ය. කස්මා? යස්මා සබ්බොපි තස්ස මනෙන පණ්ඩිතොයෙව සුප්පට්ඨන්තොයෙව ව.

129. එවං සබ්බොපි විනිවිජයෙ යත්වා සයං පමාය, උද්ධං ස ලොකස්මි. විවාදමෙතීති දිට්ඨියා යත්වා සයඤ්ච සත්ථාරාදිං මිනිත්වා සො හියොවා විවාදමෙතීති. එවං පන විනිවිජයෙසු ආදීනවං ඤත්වා අරියමග්ගෙන හිත්වාන සබ්බානි විනිවිජයානි, න මෙධගං කුබ්බති ජන්තු ලොකෙති අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි.

සයං පමායාති අත්තනා මිනිත්වා. පමිනිත්වාති පමාණං කත්වා. “පවිනෙත්වා”තිපි පායො, තං න සුන්දරං. උද්ධං වාදෙන සද්ධිත්ති අත්තනො උපරි කට්ඨන්තෙන සහ. දෙසනාපරියොසානෙ පුරාහෙදසුත්තෙ (මහානි. 83) චුත්තසදිසො එව අභිසමයො අහොසීති.

සද්ධම්මජ්ජපජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

චූළබ්‍යුහසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

13. මහාබ්‍යුහසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

130. තෙරසමෙ මහාබ්‍යුහසුත්තනිද්දෙසෙ යෙ කෙවිමෙ දිට්ඨිපරිබ්බසානාති ඉදම්පි “කිං නු බො ඉමෙ දිට්ඨිපරිබ්බසානා විඤ්ඤානං සන්තිකා නින්දමෙව ලහන්ති, උදාහු පසංසම්පි”ති උප්පන්නවිත්තානං එකච්චානං දෙවතානං තමත්ථං ආවිකාතුං පුරිමනයෙනෙව නිම්මිතබුද්ධෙන අත්තානං පුච්ඡාපෙත්වා චුත්තං. තත්ථ අත්වානයන්තීති අනු ආනයන්ති පුනප්පුනං ආහරන්ති.

නින්දමෙව අත්චෙන්තීති ගරහමෙව උපගච්ඡන්ති.

131. ඉදානි යස්මා තෙ “ඉදමෙව සච්ච”න්ති වදන්තාපි දිට්ඨිගතිකවාදිනො කදාපි කත්ථවි පසංසම්පි ලහන්ති, යං එතං පසංසාසඬ්ඛාතං වාදඵලං, තං අප්පං, රාගාදීනං සමාය සමත්ථං න හොති, කො පන වාදො දුතියෙ නින්දාඵලෙ, තස්මා එතමත්ථං දස්සෙන්නො ඉමං තාව විස්සජ්ජනගාථං ආහ “අප්පඤ්ඡි එතං න අලං සමාය, දුට්ඨෙ විවාදස්ස ඵලානි බුම්”ති. තත්ථ දුට්ඨෙ විවාදස්ස ඵලානීති නින්දා ව පසංසා ව ජයපරාජයාදීනි වා තංසභාගානි. එතම්පි දිස්වාති “නින්දා අනිට්ඨා එව, පසංසා නාලං සමායා”ති එතම්පි විවාදඵලෙ ආදීනවං දිස්වා. බෙමාහිපස්සං අවිවාදභූමීන්ති අවිවාදභූමිං නිබ්බානං බෙමන්ති පස්සමානො.

අප්පකන්ති මන්දං. පරිත්තකන්ති ටොකං. ඔමකන්ති හෙට්ඨිමකං. ලාමකන්ති පාපකං. සමායාති රාගාදීනං සමනත්ථාය. උපසමායාති උපරුපරි සමනත්ථාය. වූපසමායාති සන්තිසීදාපනත්ථාය. නිබ්බානායාති අමතමහානිබ්බානත්ථාය. පටිනිස්සග්ගායාති මග්ගෙන කිලෙසානං නිස්සජ්ජනත්ථාය. පටිපස්සද්ධියාති එලෙන පටිපස්සද්ධානං අනුප්පජ්ජනත්ථාය නාලං.

132. එවඤ්ඤි අවිවාදමානො – යා කාවිමාති ගාථා. තත්ථ සම්මුතියොති දිට්ඨියො. පුටුප්පාති පුටුප්පනසම්භවා. සො උපයං කිමෙය්‍යාති සො උපගන්තබ්බට්ඨෙත උපයං රුපාදීසු එකමිපි ධම්මං කිං උපෙය්‍යා, කෙන වා කාරණෙන උපෙය්‍යා. දිට්ඨෙ සුතෙ ඛන්තිමකුබ්බමානොති දිට්ඨසුතසුද්ධියු පෙමං අකරොත්තො.

පුටුප්පනෙහි ජනිතාති පුටුප්පනෙහි උප්පාදිතා. සම්මුතියොති දිට්ඨියො. පුටු නානාපනෙහි ජනිතා වාති අනෙකවිධෙහි දිට්ඨිගතිකෙහි උප්පාදිතා වා. නෙතීති න එති. න උපෙතීති සම්පං න එති. න උපගව්ජනීති නිවත්තති. නාහිනිවිසතීති පවිසිත්වා නප්පතිට්ඨති.

133. ඉතො බාහිරා පන – සීලුත්තමාති ගාථා තස්සත්ථො – සීලංයෙව “උත්තම”න්ති මඤ්ඤමානා සීලුත්තමාති එකෙ භොත්තො සංයමමත්තෙන සුද්ධිං වදන්ති, හත්ථිවතාදිඤ්ච වතං සමාදාය උපට්ඨිතාසෙ. ඉධෙව දිට්ඨියං අස්ස සත්ථුතො සුද්ධිං භවුපනිතා භවජ්ඣොසිතා සමානා වදන්ති, අපි ව තෙ කුසලාවදානා “කුසලා මය”න්ති එවංවාදා.

134. එවං සීලුත්තමෙසු ව තෙසු තථා පටිපන්නො යො කොචි – සචෙ වුතොති ගාථා. තස්සත්ථො – සචෙ තතො සීලවතතො පරච්චිජ්න්දනෙන වා අනභිසම්භුණන්තො වා වුතො භොති, සො තං සීලබ්බතකම්මං පුඤ්ඤාභිසම්බාරාදිකම්මං වා විරාධයිත්වා වෙධතී. න කෙවලඤ්ච වෙධති, අපි ව ඛො තං සීලබ්බතසුද්ධිං පජ්ජපතී ව විජ්ජලපතී ව පත්ථයතී ව. කිමිව? සත්ථාව භීතො පවසං සරම්භා, සරම්භා පවසන්තො සත්ථතො භීතො යථා තං සරං වා සත්ථං වා පත්ථයතීති.

පරච්චිජ්න්දනාය වාති පරෙන වාරියමානො වා. අනභිසම්භුණන්තො වාති තං පටිපත්තිං අසම්පාදෙන්තො වා.

අඤ්ඤාය අපරද්ධොති නිබ්බානෙන පරිභීතො මග්ගතො වා. තං වා සත්ථං අනුබන්ධතීති තං වා සත්ථං සබ්බත්ථ පච්ඡතො ගච්ඡති.

135. එවං පන සීලුත්තමානං පච්චෙධනකාරණං අරියසාවකො සීලබ්බතං වාපි පභාය සබ්බන්ති ගාථා. තත්ථ සාවජ්ජානවජ්ජන්ති සබ්බාකුසලං ලොකියකුසලඤ්ච. එතං සුද්ධිං අසුද්ධිත්ති අපත්ථයානොති පඤ්චකාමගුණාදිහෙදං සුද්ධිං.

අකුසලාදිහෙදං අසුද්ධිඤ්ච අපත්ථයමානො. විරතො චරෙති සුද්ධියා අසුද්ධියා ච විරතො චරෙය්‍යා. සන්ති මනුග්ගහායාති දිට්ඨිං අග්ගහෙත්වා.

කණ්ඨං කණ්ඨවිපාකන්ති අකුසලකම්මං අකුසලවිපාකදායකං. සුක්කං සුක්කවිපාකන්ති ලොකියකුසලං අත්තනා සදිසං සුක්කවිපාකදායකං.

නියාමාවක්කන්තින්ති මග්ගපට්ඨනං. සෙක්ඛාති සත්ත සෙක්ඛා. අග්ගධම්මන්ති උත්තමධම්මං, අරහත්තඵලං.

136. ඵචං ඉතො බාහිරකෙ සීලුත්තමෙ සංයමෙන විසුද්ධිවාදෙ තෙසඤ්ච විපාකං සීලබ්බතපභායිනො අරහතො ච පටිපත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි අඤ්ඤථාපි සුද්ධිවාදෙ බාහිරකෙ දස්සෙත්තො “තමුපනිස්සායා”ති ගාථමාහ. තස්සත්ථො – සන්තඤ්ඤෙපි සමණබ්‍රාහ්මණා, තෙ ජිගුච්ඡිතං අමරන්තපං වා දිට්ඨසුද්ධිආදීසු වා අඤ්ඤතරඤ්ඤතරං උපනිස්සායඅකිරියදිට්ඨියා වා උද්ධංසරා හුත්වා භවාභවෙසු අවිතතණ්ඨා සුද්ධි’මනුත්ථුනන්ති වදන්ති කථෙත්තිති.

තපොජිගුච්ඡවාදාති කායපිලනාදිතපෙන පාපහිරියනවාදා. තපොජිගුච්ඡසාරාති තෙනෙව තපෙන හිරියනසාරවත්තො. උද්ධංසරාවාදාති සංසාරෙන සුද්ධිං කථයන්තා.

137. ඵචං තෙසං අවිතතණ්ඨානං සුද්ධිං අනුත්ථුනන්තානං යොපි සුද්ධිප්පත්තමෙව අත්තානං මඤ්ඤෙය්‍යා, තස්සාපි අවිතතණ්ඨන්තා භවාභවෙසු තං වත්ථුං පත්ථයමානස්ස හි ජප්පිතානි පුනප්පුනං හොන්තියෙවාති අධිප්පායො. තණ්ඨා හි ආසෙවිතා තණ්ඨං වඩ්ඪයතෙව, න කෙවලඤ්ච ජප්පිතානි, පචෙධිතං වාපි පකප්පිතෙසු, තණ්ඨාදිට්ඨිහි වස්ස පකප්පිතෙසු වත්ථුසු පචෙධිතම්පි හොතිති චුත්තං හොති. භවාභවෙසු පන විතතණ්ඨන්තා ආයතිං චුතුපපාතො ඉධ යස්ස නත්ථී, ස කෙන චෙධෙය්‍ය කුහිං ච ජප්පෙති අයමෙතිස්සා ගාථාය සම්බන්ධො.

ආගමනන්ති පුන ආගමනං. ගමනන්ති ඉතො අඤ්ඤත්ථ ගමනං. ගමනාගමනන්ති ඉතො ගන්ත්වා පුන නිවත්තනං. කාලන්ති මරණං. ගතීති ගමනවසෙන ගතියා ගන්තබ්බං.

138. යමාහු ධම්මන්ති පුච්ඡාගාථා.

139. ඉදානි යස්මා ඵකොපි ඵත්ථ වාදො සච්චො නත්ථී, කෙවලං දිට්ඨිමත්තකෙන හි තෙ වදන්ති, තස්මා තමත්ථං දස්සෙත්තො “සකං හී”ති ඉමං තාව විස්සජ්ජනගාථමාහ. තත්ථ සම්මුතින්ති දිට්ඨිං. අනොමන්ති අනුනං.

140. ඵචමෙතෙසු සකං ධම්මං පරිපුණ්ණං බුචන්තෙසු අඤ්ඤස්ස ධම්මං පන භීතන්ති වදන්තෙසු යස්ස කස්සචි – පරස්ස චෙ වම්භයිතෙන භීතොති ගාථා. තස්සත්ථො – යදි පරස්ස නින්දිතකාරණා භීතො භවෙය්‍යා, න කොචි ධම්මෙසු

විසෙසි අග්ගො භවෙය්‍යා. කිංකාරණා? පුටු හි අඤ්ඤස්ස වදන්ති ධම්මං නිහිනතො සබ්බෙව තෙ සම්මි දළ්භං වදානාසකධම්මෙ දළ්භවාදා එව.

වම්භසිතකාරණාති ධංසිතකාරණා. ගරහිතකාරණාති ලාමකකතකාරණා. උපවදිතකාරණාති අක්කොසිතකාරණා. සකායනන්ති සකමග්ගං.

141. කිඤ්ච හියොයා – සද්ධම්මපුජාති ගාථා. තස්සත්ථො – තෙ ව තිත්ථියා යථා පසංසන්ති සකායනානි, සද්ධම්මපුජාපි නෙසං තථෙව චත්තති. තෙ හි අතිවිය සත්ථාරාදිනි සත්තරොන්ති. තත්ථ යදි තෙ පමාණා සියුං, එවං සත්තෙ සබ්බෙව වාදා තථියා භවෙය්‍යුං. කිංකාරණා? සුද්ධි හි නෙසං පච්චත්තමෙව. න සා අඤ්ඤත්ථ සිජ්ඣති, නාපි පරමත්ථතො. අත්තති දිට්ඨිගාහමත්තමෙව හි තං තෙසං පරපච්චයනෙය්‍යවුද්ධිනං. පච්චත්තමෙවාති පාටෙක්කමෙව.

142. යො පන විපරිතතො බාහිතපාපත්තා බ්‍රාහ්මණො, තස්ස න බ්‍රාහ්මණස්ස පරනෙය්‍යමත්ථිති ගාථා. තස්සත්ථො – බ්‍රාහ්මණස්ස හි “සබ්බෙ සඬ්ඛාරා අනිච්චා” තිආදිනා නයෙන සුදිට්ඨත්තා පරෙන නෙතබ්බං ඤාණං නත්ථි. දිට්ඨිධම්මෙසු “ඉදමෙව සච්ච”න්ති නිව්ඡිනිත්වා සුමග්ගහීතම්පි නත්ථි. තංකාරණා සො දිට්ඨිකලහානි අතික්කන්තො, න හි සො සෙට්ඨතො පස්සති ධම්මමඤ්ඤං අඤ්ඤත්‍ර සතිපට්ඨානාදිහි.

න පරනෙය්‍යාති පරෙන නෙතබ්බො ජානාපෙතබ්බො න හොති. න පරපත්තියො න පරපච්චයොති පරෙසං පච්චෙතබ්බො න හොති. න පරපට්ඨිකමග්ගාති පරෙසං පට්ඨිකමග්ගො න හොති.

143. ජානාමිති ගාථාය සම්බන්ධො අත්ථො ව – එවං තාව පරමත්ථබ්‍රාහ්මණො න හි සෙට්ඨතො පස්සති ධම්මමඤ්ඤං, අඤ්ඤෙ පන තිත්ථියා පරචිත්තඤාණාදිහි ජානන්තාපි පස්සන්තාපි “ජානාමි පස්සාමි තථෙව එත”න්ති එවං වදන්තාපි ව දිට්ඨියා සුද්ධිං පච්චෙන්නි. කස්මා? යස්මා තෙසු එකොපි අදක්ඛි වෙ අද්දස වෙපි තෙන පරචිත්තඤාණාදිනා යථාභූතමත්ථං, කිඤ්චි තුමස්ස තෙන තස්ස තෙන දස්සනෙන කිං කතං, කිං දුක්ඛපරිඤ්ඤා සාධිතා, උදාහු සමුදයජ්ජහානාදිනං අඤ්ඤතරං, යතො සබ්බථාපි අතික්කම්ත්වා අරියමග්ගං තෙ තිත්ථියා අඤ්ඤෙනෙව වදන්ති සුද්ධිං, අතික්කම්ත්වා වා තෙ තිත්ථියෙ වුද්ධාදයො අඤ්ඤෙනෙව වදන්ති සුද්ධින්නි.

144. පස්සං නරොති ගාථාය සම්බන්ධො අත්ථො ව – කිඤ්ච හියොයා? ය්වායං පරචිත්තඤාණාදිහි අද්දක්ඛි, සො පස්සං නරො දක්ඛති නාමරූපං, න තතො පරං, දිස්වාන වා ඤස්සති තානිමෙව නාමරූපානි නිච්චතො සුඛතො වා, න අඤ්ඤථා; සො එවං පස්සන්තො කාමං බහුං පස්සතු අජ්ජකං වා නාමරූපං නිච්චතො සුඛතො ව අථස්ස ඵවරූපෙන දස්සනෙන න හි තෙන සුද්ධිං කුසලා වදන්ති.

145. නිවිස්සවාදීනි ගාලාය සම්බන්ධො අත්ථො ව – තෙන ව දස්සනෙන සුද්ධියා අසතියාපි යො “ජානාමි පස්සාමි තථෙව එත”න්ති එවං නිවිස්සවාදී, එතං වා දස්සනං පටිච්ච දිට්ඨියා සුද්ධිං පච්චෙන්තො “ඉදමෙව සච්ච”න්ති එවං නිවිස්සවාදී, සො සුඛබ්බතයො න හොති තං තථා පකප්පිතං අභිසංඛතං දිට්ඨිං පුරක්ඛරානො. සො හි යං සත්ථාරාදිං නිස්සිතො, තත්ථෙව සුභං වදානො සුද්ධිං වදො, “පරිසුද්ධිවාදො පරිසුද්ධිදස්සනො වා අහ”න්ති අත්තානං මඤ්ඤමානො තත්ථ තථද්දසා සො, තත්ථ සකාය දිට්ඨියා අවිපරිතමෙව සො අද්දස. යථා සා දිට්ඨි පවත්තති, තථෙව තං අද්දස, න අඤ්ඤථා පස්සිතුං ඉච්ඡතීති අධිප්පායො.

නිවිස්සවාදීනි පතිට්ඨහිත්වා කථෙන්නො. දුඛබ්බතයොති විනෙතුං දුක්ඛො. දුප්පඤ්ඤාපයොති ඤාපෙතුං චිත්තෙන ලබ්භාපෙතුං දුක්ඛො. දුන්තිජ්ඣාපයොති චිත්තෙන විමංසිත්වා ගහණත්ථං පුනස්පුනං නිජ්ඣාපයිතුං දුක්ඛො. දුප්පෙක්ඛාපයොති ඉක්ඛාපයිතුං දුක්ඛො. දුප්පසාදයොති චිත්තෙ පසාදං උප්පාදෙතුං දුක්ඛො.

අප්පස්සිති ඤාණෙන පටිච්චෙධං පාපුණි. පටිච්ඡික්කිති චිත්තෙන අවබොධං පාපුණි.

146. එවං පකප්පිතං දිට්ඨිං පුරක්ඛරානෙසු තිත්ථියෙසු – න බ්‍රාහ්මණො කප්පමුපෙති සංඛාති ගාලා. තත්ථ සංඛාති සංඛාය, ජානිත්වාති අත්ථො. නපි ඤාණබන්ධුති සමාපත්තිඤාණාදිනා අකතතණ්හාදිට්ඨිබන්ධු. තත්ථ විග්ගහො – නාපි අස්ස ඤාණෙන කතො බන්ධු අත්ථිති නපි ඤාණබන්ධු. සම්මුතියොති දිට්ඨිසම්මුතියො. පුට්ඨජාති පුට්ඨජනසම්භවා. උග්ගහණන්ති මඤ්ඤෙති උග්ගහණන්ති අඤ්ඤෙ, අඤ්ඤෙ තා සම්මුතියො උග්ගණ්හන්තීති වුත්තං හොති.

උපෙක්ඛතීති උපපත්තිතො අපක්ඛපතිතො හුත්වා පස්සති.

147. කිඤ්ච භියො – විස්සජ්ජ ගන්ථානීති ගාලා. තත්ථ අනුග්ගහොති උග්ගහණවිරහිතො, සොපි නාස්ස උග්ගහොති අනුග්ගහො. න වා උග්ගණ්හාතීති අනුග්ගහො.

ගන්ථෙ වොස්සජ්ජිත්වාති අභිජ්ඣාදිකෙ ගන්ථෙ වජිත්වා. විස්සජ්ජාති පුන අනාදියනවසෙන ජහිත්වා. ගධිකෙති සට්ඨෙ. ගන්ථිකෙති සුත්තෙන සංඛගහිතෙ විය ගන්ථිකෙ. බන්ධෙති සුට්ඨු බන්ධෙ. විබන්ධෙති විවිධා බන්ධෙ. පලිබ්බද්ධෙති සමන්තතො බන්ධනෙන බන්ධෙ. බන්ධනෙති කිලෙසබන්ධනෙ. ථොට්ඨිත්වාති පථොට්ඨත්වා. සච්චං විස්සජ්ජං කරොන්තීති විසංඛරිත්වා අපරිභොගං කරොන්තී. විකොපෙන්තීති වුණ්ණවිවුණ්ණං කරොන්තී.

148. කිඤ්ච භියො – සො එවරුපො – පුඛ්ඛාසවෙති ගාලා. තත්ථ පුඛ්ඛාසවෙති අතිතරුපාදිති ආරබ්භ උප්පජ්ජනධම්මකිලෙසෙ. නවෙති පච්චුප්පන්තරුපාදිති

ආරඹන උප්පජ්ජනධම්මෙ. න ඡන්දගුති ඡන්දාදිවසෙන න ගච්ඡති. අනත්තගරහීති කතාකතවසෙන අත්තානං අගරහන්තො.

149. එවං අනත්තගරහී ව – ස සබ්බධම්මෙසුති ගාථා. තත්ථ සබ්බධම්මෙසුති ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිධම්මෙසු “යං කිඤ්චි දිට්ඨං වා”ති එවංපභෙදෙසු. පන්තභාරොති පතිතභාරො. න කප්පෙතීති න කප්පියො, දුට්ඨමිපි කප්පං න කරොතීති අත්ථො. නුපරතොති පුපුජ්ජනකලායාණකසෙක්ඛා විය උපරතිසමඬ්ඨිපි තො හොති. න පත්ථියොති නිත්තණ්හො. තණ්හා හි පත්ථයතීති පත්ථියා, නාස්ස පත්ථියාති න පත්ථියො. ඉතො පරඤ්ච හෙට්ඨා ව තත්ථ තත්ථ චුත්තනයත්තා උත්තානත්ථමෙව. එවං අරහත්තනිකූටෙනෙව දෙසනං නිට්ඨාපෙසි, දෙසනාපරියොසානෙ පුරාහෙදසුත්තෙ (මහානි. 83) චුත්තසදියො එව අභිසමයො අහොසීති.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

මහාබ්‍යුහසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

14. තුවටකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

150. චුද්දසමෙ තුවටකසුත්තනිද්දෙසෙ පුච්ඡාමි තත්ති ඉදම්පි තස්මිංයෙව මහාසමයෙ “කා නු ඛො අරහත්තප්පත්තියා පටිපත්ති”ති උප්පන්නචිත්තානං එකච්චානං දෙවතානං තමත්ථං පකාසෙතුං පුරිමනයෙනෙව නිම්මිතබුද්ධෙන අත්තානං පුච්ඡාපෙත්වා චුත්තං.

තත්ථ ආදිපුච්ඡාගාථාය තාව පුච්ඡාමිති එත්ථ අදිට්ඨජොතනාදිවසෙන පුච්ඡා විහජිතා. ආදිච්චබන්ධුති ආදිච්චස්ස ගොත්තබන්ධු. විවෙකං සන්තිපදඤ්චාති විවෙකඤ්ච සන්තිපදඤ්ච. කථං දිස්වාති කෙන කාරණෙන දිස්වා, කථං පචත්තදස්සනො හුත්වාති චුත්තං හොති.

තිස්සො පුච්ඡාති ගණනපරිච්ඡෙදො. අදිට්ඨජොතනාති යං න දිට්ඨං න පටිච්චිද්ධං, තස්ස පාකටකරණත්ථාය පුච්ඡා. දිට්ඨසංසන්දනාති යං ඤාණචක්ඛුනා දිට්ඨං, තස්ස සටනත්ථාය. විමතිච්ඡෙදනාති යා කඬ්ඛා, තස්සාච්ඡෙදනත්ථං. පකතියා ලක්ඛණං අඤ්ඤාතන්ති ධම්මානං තථලක්ඛණං පකතියා න ඤාතං. අදිට්ඨන්ති න දිට්ඨං. “න නිට්ඨ”න්තිපි පායො. අතුලිතන්ති තුලාය තුලිතං විය න තුලිතං. අතීරිතන්ති තීරණාය න තීරිතං. අවිභූතන්ති න පාකටං. අවිභාවිතන්ති පඤ්ඤාය න වඩ්ඪිතං. තස්ස ඤාණායාති තස්ස ධම්මස්ස ලක්ඛණජානනත්ථාය. දස්සනායාති දස්සනත්ථාය. තුලනායාති තුලනත්ථාය. තීරණායාති තීරණත්ථාය. විභාවනායාති විභාගකරණත්ථාය. අඤ්ඤෙහි පණ්ඩිතෙහීති අඤ්ඤෙහි බුද්ධිසම්පන්නෙහි. සංසයපක්ඛන්දොති සන්දෙහං පටිට්ඨො.

මනුස්සප්‍රච්ඡාති මනුස්සානං ප්‍රච්ඡා. අමනුස්සප්‍රච්ඡාති නාගසුපණ්ණාදීනං ප්‍රච්ඡා. ගහට්ඨාති අවසෙසගහට්ඨා. පබ්බජිතාති ලිඬිගවසෙන චුත්තා. නාගාති සුඵස්සාදයො නාගා. සුපණ්ණාති සුපණ්ණසංයුත්තවසෙන (සං. නි. 3.392 ආදයො). යක්ඛාති යක්ඛසංයුත්තවසෙන (සං. නි. 10.235 ආදයො) ව වෙදිතබ්බා. අසුරාති පහාරාදාදයො. ගන්ධබ්බාති පඤ්චසිඛගන්ධබ්බපුත්තාදයො. මහාරාජානොති චත්තාරො මහාරාජානො. අභීනිත්ථියන්ති සණ්ඨානවසෙන අවිකලිත්ථියං. සො නිම්මිතොති සො භගවතා නිම්මිතො බුද්ධො.

වොදානත්ථප්‍රච්ඡාති විසෙසධම්මප්‍රච්ඡා. අනිත්තප්‍රච්ඡාති අනිත්තෙ ධම්මෙ ආරබ්භ ප්‍රච්ඡා. අනාගතාදිසුපි එසෙව නයො. කුසලප්‍රච්ඡාති අනවජ්ජධම්මප්‍රච්ඡා. අකුසලප්‍රච්ඡාති සාවජ්ජධම්මප්‍රච්ඡා. අබ්‍යාකතප්‍රච්ඡාති තද්‍රභයවිපරිතධම්මප්‍රච්ඡා.

අජ්ඣෙසාමි තන්ති තං ආණාපෙමි. කට්ඨස්ස මෙති මය්හං කපෙහි. ගොත්තඤ්ඤාතකොති ගොත්තෙන ඤාතකො. ගොත්තබ්බන්ධුති ගොත්තජ්ඣන්තිකො. එකෙනාකාරොනාති එකෙන කොට්ඨාසෙන.

සන්තිපදන්ති සන්තිසඬ්ඛාතං නිබ්බානපදං. යෙ ධම්මා සන්තාධිගමායාති යෙ සතිපට්ඨානාදයො ධම්මා නිබ්බානපට්ඨාහත්ථාය. සන්තිචූසනායාති ඤාණඵස්සෙන නිබ්බානචූසනත්ථාය. සච්ඡිකිරියායාති පච්චක්ඛකරණත්ථාය. මහන්තං සීලක්ඛන්ධන්ති මහන්තං සීලරාසිං. සමාධික්ඛන්ධාදිසුපි එසෙව නයො. සීලක්ඛන්ධාදයො ලොකියලොකුත්තරා, විමුත්තිඤ්ඤාණදස්සනං ලොකියමෙව.

තමොකායස්ස පදාලනන්ති අවිජ්ජාරාසිස්ස විද්ධංසනං. විපල්ලාසස්ස හෙදනන්ති චතුර්ඛිධිවිපල්ලාසස්ස හෙදනං. තණ්හාසල්ලස්ස අබ්බුහනන්ති තණ්හාකණ්ටකස්ස ලුඤ්චනං. අභිසඬ්ඛාරස්ස චූපසමන්ති පුඤ්ඤාදිඅභිසඬ්ඛාරස්ස නිබ්බාපනං. භාරස්ස නික්ඛෙපනන්ති පඤ්චක්ඛන්ධභාරස්ස ධ්වනං. සංසාරවට්ටස්ස උපච්ඡේදනන්ති සංසාරපචත්තස්ස ඡේදනං. සන්තාපස්ස නිබ්බාපනන්ති කිලෙසසන්තාපස්ස නිබ්බුති. පරිලාභස්ස පටිපස්සද්ධිත්ති කිලෙසදරථස්ස සන්තිසීදනං. දෙවදෙවොති දෙව්‍යානං අතිදෙවො.

151. අථ භගවා යස්මා යථා පස්සන්තො කිලෙසෙ උපරුන්ධති, තථා දිස්වා තථා පචත්තදස්සන්තො භුත්වා පරිනිබ්බාති, තස්මා තමත්ථං ආවිකරොන්තො නානප්පකාරෙන තං දෙවපරිසං කිලෙසප්පහානෙ නියොජෙන්නො “මූලං පපඤ්චසඬ්ඛායා”ති ආරභිත්වා පඤ්ච ගාථා අභාසි.

තත්ථ ආදිගාථාය තාව සඬ්ඛෙපත්ථො – පපඤ්චසඬ්ඛාති පපඤ්චාති සඬ්ඛාතත්තා පපඤ්චා එව පපඤ්චසඬ්ඛා. තස්සා අවිජ්ජාදයො කිලෙසා මූලං, තං පපඤ්චසඬ්ඛාය මූලං අස්මීති පචත්තමානඤ්ච සබ්බං මන්තාය උපරුන්ධෙ. යා කාවී අජ්ඣන්තං තණ්හා උප්පජ්ජෙය්‍යං. තාසං විනයාය පහානාය සදා සතො සික්ඛෙ උපට්ඨිතස්සති භුත්වා සික්ඛෙය්‍යාති.

අප්පකුත්තසමුට්ඨානා වානි චිත්තෙ උප්පන්නා වා. පුරෙහත්තන්ති දිවාහත්තතො පුරෙකාලං. අවිචන්තසංයොගත්තං උපයොගවචනං, අත්ථතො පන භූමිමමෙව පුරෙහත්තෙති, එස නයො පච්ඡාහත්තාදීසු. පච්ඡාහත්තන්ති දිවාහත්තතො පච්ඡාකාලං. පුරිමං යාමන්ති රත්තියා පයමකොට්ඨාසං. මජ්ඣමං යාමන්ති රත්තියා දුතියකොට්ඨාසං. පච්ඡමං යාමන්ති රත්තියා තතියකොට්ඨාසං. කාලෙති කාලපක්ඛෙ. පුණ්ණෙති සුක්කපක්ඛෙ. වස්සෙති වත්තාරො වස්සානමාසෙ. හෙමන්තෙති වත්තාරො හෙමන්තමාසෙ. ගිම්හෙති වත්තාරො ගිම්හානමාසෙ. පුරිමෙ වයොඛන්ධෙති පයමෙ වයොකොට්ඨාසෙ, පයමවයෙති අත්ථො. තීසු ව වයෙසු වස්සසතායුකස්ස පුරිසස්ස එකෙකස්මිං වයෙ චතුමාසාධිකානි තෙත්තිංස වස්සානි හොන්ති.

152. එවං පයමගාථාය තාව තීහි සික්ඛාහි යුත්තං දෙසනං අරහත්තනිකුටෙන දෙසෙත්වා පුන මානප්පභානවසෙන දෙසෙතුං “යං කිඤ්චී”ති ගාථමාහ. තත්ථ යං කිඤ්චී ධම්මමහිපඤ්ඤා අප්පකුත්තන්ති යං කිඤ්චී උච්චාකුලීනතාදිකං අත්තතො ගුණං ඡානෙය්‍ය. අථ වාපි ඛනිද්ධාති අථ වා ඛනිද්ධාපි ආවරිඤ්ඤාපජ්ඣායානං වා ගුණං ඡානෙය්‍ය. න තෙන ථාමං කුබ්බෙථාති තෙන ගුණෙන මානං න කරෙය්‍ය.

සතානන්ති සන්තගුණවත්තානං. සන්තානන්ති නිබ්බුතසන්තානං. න චුත්තාති න කථිතා. නප්පචුත්තාති න විස්සජ්ජිතා.

153. ඉදානිස්ස අකරණවිධිං දස්සෙන්නො “සෙය්‍යො න තෙනා”ති ගාථමාහ. තස්සත්ථො – තෙන ව මානෙන “සෙය්‍යොහ”න්ති වා “නීවොහ”න්ති වා “සරික්ඛොහ”න්ති වාපි න මඤ්ඤෙය්‍ය. තෙහි ව උච්චාකුලීනතාදීහි ගුණෙහි ථූට්ඨො අනෙකරූපෙහි “අහං උච්චා කුලා පබ්බජිතො”තිආදිනා නයෙන අත්තානං විකප්පෙන්නො න තිට්ඨෙය්‍යාති.

154. එවං මානප්පභානවසෙනපි දෙසෙත්වා ඉදානි සබ්බකිලෙසුපසමවසෙන දෙසෙතුං “අප්පකුත්තමෙවා”ති ගාථමාහ. තත්ථ අප්පකුත්තමෙවුපසමෙති අත්තති එව රාගාදිසබ්බකිලෙසෙ උපසමෙය්‍ය. න අඤ්ඤතො හික්ඛු සන්තිමෙසෙය්‍යාති යපෙත්වා ව සතිපට්ඨානාදීනි අඤ්ඤෙන උපායෙන සන්තිං න පරියෙසෙය්‍ය. කුතො නිරත්තා වානි නිරත්තා කුතොයෙව.

න එසෙය්‍යාති සීලබ්බතාදීහි න මග්ගෙය්‍ය. න ගවෙසෙය්‍යාති න ඕලොකෙය්‍ය. න පරියෙසෙය්‍යාති පුනප්පුනං න ඉක්ඛෙය්‍ය.

155. ඉදානි අප්පකුත්තං උපසන්නස්ස බීණාසවස්ස තාදිභාවං දස්සෙන්නො “මජ්ඣෙ යථා”ති ගාථමාහ. තස්සත්ථො – යථා මහාසමුද්දස්ස උපරිහෙට්ඨිමහාගානං චෙමජ්ඣසඤ්ඤාතෙ චතුරොප්පනසහස්සජ්ජමාණෙ මජ්ඣෙ පබ්බතන්තරෙ ධීතස්ස වා මජ්ඣෙ සමුද්දස්ස උභි නො ඡායති, ධීතොව යො හොති

අවිකම්පමානො, එවං අනෙජො බිණාසවො ලාභාදිසු යීතො අස්ස අවිකම්පමානො,
සො තාදිසො රාගාදිඋස්සදං භික්ඛු න කරෙය්‍ය කුහිඤ්චිති.

උබ්බෙධෙනාති හෙට්ඨාභාගෙන. ගම්භීරොති උදකපිට්ඨිතො පට්ඨාය
චතුරාසීතියොජනසහස්සාති ගම්භීරො. “උබ්බෙධො” තිපි පාඨො, තං න සුන්දරං.
හෙට්ඨාති අන්තොඋදකං. උපරීති උද්ධංඋදකං. මජ්ඣෙති වෙමජ්ඣෙ. න කම්පතීති
ධීතට්ඨානතො න චලති. න විකම්පතීති ඉතො ටීතො ච න චලති. න චලතීති
නිච්චලං හොති. න වෙධතීති න එන්දති. නජ්ජවෙධතීති න පරිචත්තති. න
සම්පවෙධතීති න පරිබ්භමති. අනෙරිතොති න එරිතො. අසට්ටිතොති අක්කොහො.
අචලිතොති න කම්පිතො. අලුළිතොති න කලලිභූතො. තත්‍ර ඌථ නො ජායතීති
තස්මිං යානෙ ටීචි න උප්පජ්ජති.

සත්තන්තං පබ්බතානං අන්තරිකාසුති යුගන්ධරාදීනං සත්තන්තං පබ්බතානං
අන්තරන්තරා. සීදන්තරාති අන්තමසො සිම්බලීතුලමිපි තෙසු පතිතපතිතං සීදතීති
සීදා, පබ්බතන්තරෙ ජාතත්තා අන්තරා. “අන්තරසීදා” තිපි පාඨො.

156. ඉදානි එවං අරහත්තනිකුටෙන දෙසිතං ධම්මදෙසනං අබ්භානුමොදෙන්තො
තස්ස ච අරහත්තස්ස ආදිපට්පදං පුච්ඡන්තො නිම්මිතවුද්ධො “අකිත්තයී” ති
ගාථමාහ. තත්ථ අකිත්තයීති ආචික්ඛි. විචට්චක්ඛුති විචට්චෙහි අනාවරණෙහි පඤ්චහි
චක්ඛුහි සමන්තාගතො. සක්ඛිධම්මන්ති සකායත්තං සයං අභිඤ්ඤානං
අත්තපච්චක්ඛධම්මං. පරිස්සයවිනයන්ති පරිස්සයවිනයනං. පටිපදං වදෙහීති ඉදානි
පටිපත්තිං වදෙහි. හද්දන්තෙති හද්දං තච අත්ථුති භගවත්තං ආලපන්තො ආහ. අථ
වා හද්දං සුන්දරං තච පටිපදං වදෙහීතිපි චුත්තං හොති. පාතිමොක්ඛං අථ වාපි
සමාධිත්ති තමෙව පටිපදං භින්නදිත්වා පුච්ඡති. පටිපදන්ති එතෙන වා මග්ගං පුච්ඡති.
ඉතරෙහි සීලං සමාධිඤ්ච පුච්ඡති.

මංසචක්ඛුනාපීති සසම්භාරිකමංසචක්ඛුනාපි. දිබ්බචක්ඛුනාපීති දිබ්බසදිසත්තා
දිබ්බං. දෙවානඤ්ඤි සුවරිතකම්මනිබ්බත්තං පිත්තසෙම්භරුහිරාදීහි අපලිබුද්ධං
උපක්කිලෙසවිනිමුත්තතාය දුරෙපි ආරම්මණසම්පට්ච්ඡනසමත්ථං දිබ්බං පසාදචක්ඛු
හොති. ඉදඤ්චාපි වීරියභාවනාබලනිබ්බත්තං ඤාණචක්ඛු තාදිසමෙවාති
දිබ්බසදිසත්තා දිබ්බං. දිබ්බවිහාරවසෙන පටිලද්ධත්තා, අත්තනා ච
දිබ්බවිහාරසන්තිස්සිතත්තාපි දිබ්බං. ආලොකපරිග්ගහෙන මහාජුතිකත්තාපි දිබ්බං.
තිරොකුට්ටාදිගතරූපදස්සනෙන මහාගතිකත්තාපි දිබ්බං. තං සබ්බං
සද්දසත්ථානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. දස්සනට්ඨෙන චක්ඛු, චක්ඛුකිච්චකරණෙන
චක්ඛුමිචාතිපි චක්ඛු, දිබ්බඤ්ච තං චක්ඛු වාති දිබ්බචක්ඛු. තෙන දිබ්බචක්ඛුනාපි
විචට්චක්ඛු. ඉදානි පඤ්චවිධං චක්ඛුං විත්ථාරෙන කථෙතුං “කථං භගවා
මංසචක්ඛුනාපි විචට්චක්ඛු” තිආදිමාහ. මංසචක්ඛුමිහි භගවතො පඤ්චවණ්ණා
සංවිජ්ජන්තීති එත්ථ සසම්භාරාදිකචක්ඛුමිහි බුද්ධස්ස භගවතො පඤ්ච කොට්ඨාසා
පච්චෙකං පච්චෙකං උපලබ්භන්ති.

නීලො ව වණ්ණොති උමාපුප්ඵවණ්ණො. පීතකො ව වණ්ණොති
 කණ්කාරපුප්ඵවණ්ණො. ලොහිතකො ව වණ්ණොති ඉන්ද්‍රගොපකවණ්ණො.
 කණ්හො ව වණ්ණොති අක්ඤ්ජනවණ්ණො. ඔදාතො ව වණ්ණොති
 ඔසධිතාරකවණ්ණො. යත්ථ ව අක්ඛිලොමානි පතිට්ඨිතානීති යස්මිං යානෙ
 අක්ඛිලොමානි පතිට්ඨන්වා උට්ඨිතානි. තං නීලං හොති සුනීලන්ති එත්ථ නීලන්ති
 සබ්බසඬ්ඛගාහකවසෙන චුත්තං. සුනීලන්ති අන්තරවිරහිතං සුට්ඨු නීලං. පාසාදිකන්ති
 පසාදජනකං. දස්සනෙය්‍යන්ති දස්සනීයං. උමාපුප්ඵසමානන්ති දකසිතලපුප්ඵසදිසං.
 තස්ස පරතොති තස්ස සමන්තා බාහිරපස්සෙ. පීතකන්ති සබ්බසඬ්ඛගාහකං.
 සුපීතකන්ති අන්තරවිරහිතං සුට්ඨු පීතකං. උභයතො ව අක්ඛිකුටානීති ද්වෙ ව
 අක්ඛිකොට්ඨො. ලොහිතකානීති සබ්බසඬ්ඛගාහකවසෙන චුත්තං. සුලොහිතකානීති
 අපක්ඤ්ඤායමානවිවරානි සුට්ඨු ලොහිතකානි. මජ්ඣෙ කණ්හන්ති අක්ඛිතං
 මජ්ඣමට්ඨානං අක්ඤ්ජනසදිසං කණ්හං. සුකණ්හන්ති අන්තරවිරහිතං සුට්ඨු කණ්හං.
 අලුබන්ති පාසාදිකං. සිනිද්ධන්ති පණ්ණං. භද්දාරිට්ඨකසමානන්ති
 අපනිතතවභද්දාරිට්ඨකඵලසදිසං. “අද්දාරිට්ඨකසමාන” න්තිපි පාළි, තස්සා
 තිත්තකාකසදිසන්ති අත්ථො. ඔදාතන්ති සබ්බසඬ්ඛගාහකවසෙන චුත්තං. සුඔදාතන්ති
 අන්තරවිරහිතං රජතමණ්ඩලසදිසං සුට්ඨු ඔදාතං. සෙතං පණ්ඩරන්ති ද්විහිපි
 අතිඔදාතං දස්සෙති. පාකතිකො මංසවක්ඛුනාති පකතිමංසවක්ඛුනා.
 අත්තභාවපරියාපන්නෙනාති අත්තභාවසන්නිස්සිතෙන.
 පුරිමසුවරිතකම්මාහිනිබ්බත්තෙනාති පුරිමෙසු තත්ථ තත්ථුප්පන්නෙසු අත්තභාවෙසු
 කායසුවරිතාදිකම්මුනා උප්පාදිතෙන. සමන්තා යොජනං පස්සතීති සමන්තතො
 චතුරාචුතප්පමාණෙ යොජනෙ තිරොකුට්ටාදිගතං රූපං ආවරණවිරහිතං
 පකතිමංසවක්ඛුනා දක්ඛති.

දිවා වෙව රත්තිඤ්ඤාති දිවසභාගෙ ව රත්තිභාගෙ ව. චතුරඬ්ඛසමන්තාගතොති
 චතුහි අඬ්ඛගෙහි සමන්තාගතො පරිපුණ්ණඅන්ධකාරො ආලොකවිරහිතො. සුරියො
 වා අත්ථඬ්ඛගතොති සුරභාවං ජනයන්තො උට්ඨිතො සුරියො විගතො. කාළපක්ඛො
 ව උපොසථොති කාළපක්ඛෙ චතුද්දසිඋපොසථදිවසො ව. තිබ්බො ව
 වනසණ්ඨොති ගහතො ව රුක්ඛරාසි. මහා ව කාළමෙසො අබ්භුට්ඨිතොති
 මහන්තො කාළමෙසො අබ්භපට්ඨො ව උට්ඨිතො හොති. කුට්ඨො වාති
 ඉට්ඨකාවයො වා. කවාටං වාති ද්වාරවාතපානාදිකවාටං වා. පාකාරො වාති
 මත්තිකාදිපාකාරො වා. පබ්බතො වාති පංසුපබ්බතාදිපබ්බතො වා. ගච්ඡං වාති
 තරුණගච්ඡාදිගච්ඡං වා. ලතා වාති කරවින්දාදි ලතා වා. ආවරණං රූපානං
 දස්සනායාති රූපාරම්මණානං දස්සනත්ථාය පටිසෙධං නත්ථි. එකඤ්ඤෙ තිලඵලං
 නිමිත්තං කත්ථාති සථෙ එකං තිලඛිජං සඤ්ඤාණං කත්ථා. තිලවාහෙ
 පක්ඛිපෙය්‍යාති ද්වෙ සකටෙ තිලරාසිමිහි බිපෙය්‍ය. කෙච්ඡ පන “වාහො නාම
 කුම්භාතිරෙකද්වෙසකට්” න්ති වදන්ති. තඤ්ඤෙව තිලඵලං උද්ධරෙය්‍යාති
 තංනිමිත්තකතං තිලඛිජංයෙව උද්ධරින්වා ගණ්හෙය්‍ය.

දිබ්බෙන චක්ඛුනාති ඉදං චුත්තත්ථමෙව. විසුද්ධොනාති චුතුපපාතදස්සනෙන දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතුත්තා විසුද්ධොන. යො හි චුතිමත්තමෙව පස්සති න උපපාතං, සො උච්ඡේදදිට්ඨිං ගණ්හාති. යො උපපාතමෙව පස්සති න චුතිං, සො නවසත්තපාතුභාවසස්සතදිට්ඨිං ගණ්හාති. යො පන තදුභයං පස්සති, සො යස්මා දුට්ඨමපි තං දිට්ඨිගතං අතිවත්තති, තස්මාස්ස තං දස්සනං දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතු හොති, උභයඤ්චෙන ඛුද්ධපුත්තා පස්සන්ති. තෙන චුත්තං – “චුතුපපාතදස්සනෙන දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතුත්තා විසුද්ධං” ති. මනුස්සපචාරං අතික්කමිත්වා රූපදස්සනෙන අතික්කන්තමානුසකං, මානුසකං වා මංසවක්ඛුං අතික්කන්තත්තා අතික්කන්තමානුසකන්ති වෙදිතබ්බං.

තෙන දිබ්බෙන චක්ඛුනා විසුද්ධොන අතික්කන්තමානුසකෙන සත්තෙ පස්සතිති මනුස්සමංසවක්ඛුනා විය සත්තෙ ඔලොකෙති. වචමානෙ උපපජ්ජමානෙති එත්ථ චුතික්කණෙ උපපත්තික්කණෙ වා දිබ්බචක්ඛුනා දට්ඨුං න සක්කා. යෙ පන ආසන්නචුතිකා ඉදානි වචස්සන්ති, තෙ වචමානා. යෙ ව ගහිතපටිසන්ධිකා සම්පතිතිබ්බත්තාව, තෙ උපපජ්ජමානාති අධිජ්ජෙනා. තෙ එවරූපෙ වචමානෙ උපපජ්ජමානෙ ව පස්සතිති දස්සෙති. භීතෙති මොහනිස්සන්දයුත්තත්තා භීතෙ. තබ්බිපරිතෙ පණිතෙ. සුවණ්ණෙති අදොසනිස්සන්දයුත්තත්තා ඉට්ඨකන්තමනාපවණ්ණයුත්තෙ. තබ්බිපරිතෙ දුබ්බණ්ණෙ, අභිරූපෙ විරූපෙති අත්ථො. සුගතෙති සුගතිගතෙ, අලොහනිස්සන්දයුත්තත්තා වා අධිසෙ මහද්ධනෙ. දුග්ගතෙති දුග්ගතිගතෙ, ලොහනිස්සන්දයුත්තත්තා වා දලිද්දෙ අජ්ජන්තපානෙ. යථාකම්මුපගෙති යං යං කම්මං උපවිතං, තෙන තෙන උපගතෙ. තත්ථ පුරිමෙහි “වචමානෙ” තිආදීහි දිබ්බචක්ඛුකිච්චං චුත්තං. ඉමිනා පන පදෙන යථාකම්මුපගඤාණකිච්චං.

තස්ස ව ඤාණස්ස අයමුප්පත්තික්කමො – ඉධ භික්ඛු භෙට්ඨානිරයාහිමුඛං ආලොකං වඩ්ඪෙත්වා නෙරයිකෙ සත්තෙ පස්සති මහාදුක්ඛං අනුභවමානෙ, තං දස්සනං දිබ්බචක්ඛුකිච්චමෙව. සො එවං මනසි කරොති “කිං නු ඛො කම්මං කත්වා ඉමෙ සත්තා එතං දුක්ඛං අනුභවන්ති” ති, අට්ඨස්ස “ඉදං නාම කත්වා” ති තං කම්මාරම්මණං ඤාණං උප්පජ්ජති. තථා උපරිදෙවලොකාහිමුඛං ආලොකං වඩ්ඪෙත්වා නන්දනවන මිස්සකවන චාරුසකවනාදීසු සත්තෙ පස්සති මහාසම්පත්තිං අනුභවමානෙ. තමපි දස්සනං දිබ්බචක්ඛුකිච්චමෙව. සො එවං මනසි කරොති “කිං නු ඛො කම්මං කත්වා ඉමෙ සත්තා එතං සම්පත්තිං අනුභවන්ති” ති. අට්ඨස්ස “ඉදං නාම කත්වා” ති තං කම්මාරම්මණං ඤාණමුප්පජ්ජති. ඉදං යථාකම්මුපගඤාණං නාම. ඉමස්ස විසුං පරිකම්මං නාම නත්ථි. යථා ව ඉමස්ස, එවං අනාගතංසඤාණස්සාපි. දිබ්බචක්ඛුපාදකානෙව හි ඉමානි දිබ්බචක්ඛුනා සභෙව ඉජ්ඣන්ති.

ඉමෙ වත භොත්තොතිආදීසු ඉමෙති දිබ්බචක්ඛුනා දිට්ඨානං නිදස්සනවචනං. වතාති අනුසොවනත්ථෙ නිපාතො. භොත්තොති භවත්තො. දුට්ඨු වරිතං, දුට්ඨු වා

වරින් කිලෙසපුතිකත්තාති දුච්චරිතං; කායෙන දුච්චරිතං, කායතො වා උප්පන්නං දුච්චරිතන්ති කායදුච්චරිතං. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො. සමන්තාගතාති සමඛිගිභුතා.

අරියානං උපවාදකාති බුද්ධපච්චෙකබුද්ධබුද්ධසාවකානං අරියානං අන්තමසො ගිහිසොතාපන්නානම්පි අනත්ථකාමා හුත්වා අන්තිමචත්ථුනා වා ගුණපරිධංසනෙන වා උපවාදකා, අක්කොසකා ගරහකාති වුත්තං හොති. තත්ථ “නත්ථි ඉමෙසං සමණධම්මො, අස්සමණා එතෙ”ති වදන්තො අන්තිමචත්ථුනා උපවදති. “නත්ථි ඉමෙසං ඤානං වා විමොක්ඛො වා මග්ගො වා ඵලං වා”තිආදීනි වදන්තො ගුණපරිධංසනෙන උපවදතීති වෙදිතඛිබ්බො. සො ච ඤානං වා උපවදෙය්‍ය අඤානං වා, උභයථාපි අරියුපවාදොව හොති; අනිභාරියං කම්මං, අනන්තරියකම්මසදිසං, සග්ගාවරණං මග්ගාවරණඤ්ච, සතෙකච්ඡං පන හොති. තස්මා යො අරියං උපවදති, තෙන ගන්ත්වා සචෙ අත්තනා වුඬ්ඪතරො හොති, උක්කුටිකං නිසීදිත්වා “අහං ආයස්මන්තං ඉදඤ්චිදඤ්ච අවචං, තං මෙ බමාහී”ති බමාපෙනඛිබ්බො. සචෙ පන නවකතරො හොති, වන්දිත්වා උක්කුටිකං නිසීදිත්වා අඤ්ජලිං පග්ගහෙත්වා “අහං, හන්තෙ, තුම්හෙ ඉදඤ්චිදඤ්ච අවචං, තං මෙ බමං”ති බමාපෙනඛිබ්බො. සචෙ සො නක්ඛමති, දිසාපක්කන්තො වා හොති, සයං වා ගන්ත්වා සද්ධිවිභාරිකෙ වා පෙසෙත්වා බමාපෙනඛිබ්බො. සචෙ නාපි ගන්තුං න පෙසෙතුං සක්කා හොති, යෙ තස්මිං විහාරෙ භික්ඛු වසන්ති, තෙසං සන්තිකං ගන්ත්වා සචෙ නවකතරා හොන්ති, උක්කුටිකං නිසීදිත්වා සචෙ වුඬ්ඪතරා, වුඬ්ඪෙ වුත්තනායෙනෙව පටිපජ්ජිත්වා “අහං, හන්තෙ, අසුකං නාම ආයස්මන්තං ඉදඤ්චිදඤ්ච අවචං, තං බමතු මෙ සො ආයස්මා”ති වත්වා බමාපෙනඛිබ්බො. සම්මුඛා අබමන්තෙපි එතදෙව කාතඛිබ්බං. සචෙ එකචාරිකභික්ඛු හොති, නෙව තස්ස වසනට්ඨානං න ගතට්ඨානං පඤ්ඤායති, එකස්ස පණ්ඩිතස්ස භික්ඛුනො සන්තිකං ගන්ත්වා “අහං, හන්තෙ, අසුකං නාම ආයස්මන්තං ඉදඤ්චිදඤ්ච අවචං, තං මෙ අනුස්සරතො අනුස්සරතො විජ්ජට්ඨාරො හොති, කිං කරොමී”ති වත්තඛිබ්බං. සො වක්ඛති “තුම්හෙ මා වින්තයිත්ථ, ථෙරො තුම්හාකං බමති, විත්තං වුපසමෙමා”ති. තෙනපි අරියස්ස ගතදිසාහිමුඛෙන අඤ්ජලිං පග්ගහෙත්වා “බමං”ති වත්තඛිබ්බං. යදි සො පරිනිබ්බුතො හොති, පරිනිබ්බුතමඤ්චට්ඨානං ගන්ත්වා යාව සිවථිකං ගන්ත්වාපි බමාපෙනඛිබ්බො. එවං කතෙ නෙව සග්ගාවරණං න මග්ගාවරණං හොති, පාකතිකමෙව හොතීති.

මිච්ඡාදිට්ඨිකාති විපරිතදස්සනා. මිච්ඡාදිට්ඨිකම්මසමාදානාති මිච්ඡාදිට්ඨිවසෙන සමාදින්නනානාවිධකම්මා, යෙ ච මිච්ඡාදිට්ඨිමුලකෙසු කායකම්මාදීසු අඤ්ඤෙපි සමාදපෙත්ති. එත්ථ ච වච්චුච්චරිතග්ගහණෙනෙව අරියුපවාදෙ, මනොදුච්චරිතග්ගහණෙන ච මිච්ඡාදිට්ඨියා සඬගහිතායපි ඉමෙසං ද්වින්නං පුනචචනං මහාසාවජ්ජභාවදස්සනත්ථන්ති වෙදිතඛිබ්බං. මහාසාවජ්ජො හි අරියුපවාදො ආනන්තරියසදිසො. වුත්තම්පි චෙතං —

“සෙය්‍යථාපි, සාරිපුත්ත, භික්ඛු සීලසම්පන්නො සමාධිසම්පන්නො පඤ්ඤාසම්පන්නො දිට්ඨෙව ධම්මෙ අඤ්ඤං ආරාධෙය්‍ය, එවංසම්පදමිදං,

සාරිපුත්ත, වදාමි. තං වාචං අප්පභාය තං චිත්තං අප්පභාය තං දිට්ඨිං
අප්පට්ඨිනිස්සජ්ජිත්වා යථාහතං නික්ඛිත්තො එවං නිරයො”ති (ම. නි. 1.149).

මිච්ඡාදිට්ඨිතො ව මහාසාවජ්ජතරං නාම අඤ්ඤං නත්ථි. යථාහ –

“නාහං, භික්ඛවෙ, අඤ්ඤං එකධම්මමිපි සමනුපස්සාමි, යං
එවං මහාසාවජ්ජං යථාදිදං, භික්ඛවෙ, මිච්ඡාදිට්ඨි. මිච්ඡාදිට්ඨිපරමානි භික්ඛවෙ,
මහාසාවජ්ජානී”ති (අ. නි. 1.310).

කායස්ස හෙදානි උපාදිත්තක්ඛන්ධපරිච්චාගා. පරං මරණානි
තදනන්තරාහිනිබ්බත්තක්ඛන්ධග්ගහණෙ. අථ වා කායස්ස හෙදානි
ජීවිතින්ද්‍රියස්සුපච්ඡෙදා. පරං මරණානි චුතිචිත්තතො උද්ධං. අපායන්ති එවමාදි
සබ්බං නිරයවෙච්චනමෙව. නිරයො හි සග්ගමොක්ඛහෙතුභූතා පුඤ්ඤසම්මතා අයා
අපෙතත්තා, සුඛානං වා ආයස්ස අභාවා අපායො. දුක්ඛස්ස ගති පටිසරණන්ති
දුග්ගති, දොසබ්බුලතාය වා දුට්ඨෙත කම්මුතා නිබ්බත්තා ගතීති දුග්ගති. විවසා
නිපතන්ති තත්ථ දුක්ඛකට්ඨාරිතොති විනිපාතො, විනස්සන්තා වා එත්ථ නිපතන්ති
සම්භිජ්ජමානභිගපච්චිඨගාතිපි විනිපාතො. නත්ථි එත්ථ අස්සාදසඤ්ඤිතො අයොති
නිරයො.

අථ වා අපායග්ගහණෙන තිරච්ඡානයොනිං දීපෙති, තිරච්ඡානයොනි හි අපායො
සුගතිතො අපෙතත්තා. න දුග්ගති, මහෙසක්ඛානං නාගරාජාදීනං සම්භවතො.
දුග්ගතිග්ගහණෙන පෙත්තිවිසයං දීපෙති, සො හි අපායො වෙච දුග්ගති ව සුඛතො
අපෙතත්තා දුක්ඛස්ස ව ගතිභූතත්තා, න තු විනිපාතො, අසුරකායසදිසං
අවිනිපතිතත්තා. විනිපාතග්ගහණෙන අසුරකායං දීපෙති. සො හි යථාචුත්තෙන
අත්ථෙත අපායො වෙච දුග්ගති ව සබ්බසම්ප්ප්පයෙහි ව විනිපතිතත්තා විනිපාතොති
චුච්චති. නිරයග්ගහණෙන අවිච්ඡාදිඅනෙකප්පකාරං නිරයමෙව දීපෙති.
උපපන්නානි උපගතා, තත්ථ අභිනිබ්බත්තානි අධිප්පායො. චුත්තවිපරියායෙන
සුක්කපක්ඛො වෙදිතබ්බො. අයං පන විසෙසො – තත්ථ සුගතිග්ගහණෙන
මනුස්සගතිපි සඬග්ගති. සග්ගග්ගහණෙන දෙවගතියෙව. තත්ථ සුන්දරා ගතීති
සුගති. රූපාදිහි විසයෙහි සුට්ඨ අග්ගොති සග්ගො. සො සබ්බොපි
ලුප්පනපලුප්පතට්ඨෙත ලොකොති අයං චචනත්ථො. ඉති දිබ්බෙන චක්ඛුනාතිආදි
සබ්බං නිගමනච්චනං.

එවං දිබ්බෙන චක්ඛුනා පස්සතීති අයමෙත්ථ සඬබ්බෙපත්ථො – දිබ්බචක්ඛුඤාණං
පරිත්තපච්චුප්පන්නඅජ්ඣත්තබ්බිද්ධාරම්මණවසෙන චතුසු ආරම්මණෙසු පවත්තති.
යථාකම්මුපගඤාණං පරිත්තමහග්ගතානිතඅජ්ඣත්තබ්බිද්ධාරම්මණවසෙන පඤ්චසු
ආරම්මණෙසු පවත්තති. අනාගතංසඤාණං
පරිත්තමහග්ගතඅප්පමාණමග්ගඅනාගතඅජ්ඣත්තබ්බිද්ධානචත්තබ්බාරම්මණවසෙන
න අට්ඨසු ආරම්මණෙසු පවත්තතීති.

ආකඩබලානො ව හගවාති හගවා ඉච්ඡමානො. එකමිපි ලොකධාතුං පස්සෙය්‍යාති එකං චක්කවාලං ඔලොකෙය්‍ය. සහස්සිමිපි චූළනිකන්ති එත්ථ යාවතා චන්දිමසුරියා පරිහරන්ති, දිසා භාන්ති විරොචමානා, තාව සහස්සධා ලොකො, එසා සහස්සිචූළනිකා නාම. චූළනිකන්ති බුද්දකං. ද්විසහස්සිමිපි මජ්ඣිමිකං ලොකධාතුන්ති එත්ථ සහස්සචක්කවාලානං සහස්සභාගෙන ගණේවා දසසතසහස්සචක්කවාලපරිමාණා ද්විසහස්සි මජ්ඣිමිකා ලොකධාතු නාම. එත්තකෙන බුද්ධානං ජාතික්ඛේත්තං නාම දස්සිතං. බොධිසත්තානඤ්ඤි පච්ඡිමභවෙ දෙවලොකතො චචිත්වා මාතුකුච්ඡියං පටිසන්ධිග්ගහණදිවසෙ ව මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛමනදිවසෙ ව මහාභිනික්ඛමනදිවසෙ ව සම්බොධිධම්මචක්කපචත්තනආයුසඛිබාරොස්සජ්ජනපරිනිබ්බානදිවසෙසු ව එත්තකං යානං කම්පති.

තිසහස්සිමිපි. මහාසහස්සිමිපි ලොකධාතුන්ති සහස්සිතො පටියාය තතියාති තිසහස්සි, පටිමසහස්සිං සහස්සධා කත්වා ගණිතං මජ්ඣිමිකං සහස්සධා කත්වා ගණිතත්තා මහන්තෙහි සහස්සෙහි ගණිතාති මහාසහස්සි. එත්තාවතා කොට්ඨසතසහස්සචක්කවාලපරිමාණො ලොකො දස්සිතො හොති. ගණකපුත්තතිස්සත්ථෙරො පන එවමාහ – ‘න හි තිසහස්සිමහාසහස්සිලොකධාතුයා එතං පරිමාණං. ඉද්දඤ්ඤි ආචරියානං සජ්ඣායමූලකං වාචාය පරිභීනට්ඨානං, දසකොට්ඨසතසහස්සචක්කවාලපරිමාණං පන යානං තිසහස්සිමහාසහස්සිලොකධාතු නාමා’ ති. එත්තාවතා හි හගවතො ආණාක්ඛේත්තං නාම දස්සිතං. එතස්මිඤ්ඤි අන්තරෙ ආටානාටියපරිත්ත- (දී. නි. 3.275 ආදයො) ඉසිගිලිපරිත්ත- (ම. නි. 3.133 ආදයො) ධජග්ගපරිත්ත- (සං. නි. 1.249) බොජ්ඣංගපරිත්තඛන්ධපරිත්ත- (අ. නි. 4.67) මොරපරිත්ත- (ජා. 1.2.17-18) මෙත්තපරිත්ත- (බු. පා. 9.1 ආදයො; සු. නි. 143 ආදයො) රතනපරිත්තානං (බු. පා. 6.1 ආදයො; සු. නි. 224 ආදයො) ආණා ඵරති.

යාවතකං වා පන ආකඩබලෙය්‍යාති යත්තකං වා ඉච්ඡෙය්‍ය. ඉමිනා විසයක්ඛේත්තං දස්සිතං. බුද්ධානඤ්ඤි විසයක්ඛේත්තස්ස පමාණපරිච්ඡෙදො නාම නත්ථි, නත්ථිකභාවෙ චස්ස ඉමං උපමං ආහරන්ති – කොට්ඨසතසහස්සචක්කවාලමිති යාව බ්‍රහ්මලොකා සාසපෙහි පුරෙත්වා සවෙ කොචි පුරත්ථිමාය දිසාය එකචක්කවාලෙ එකං සාසපං පක්ඛිපන්තො ආගච්ඡෙය්‍ය, සබ්බෙපි තෙ සාසපා පරික්ඛයං ගච්ඡෙය්‍යුං. න ත්වෙව පුරත්ථිමාය දිසාය චක්කවාලානි. දක්ඛිණාදිසුපි එසෙව නයො. තත්ථ බුද්ධානං අවිසයො නාම නත්ථි. තාවතකං පස්සෙය්‍යාති තත්තකං ඔලොකෙය්‍ය. එවං පරිසුද්ධං හගවතො දිබ්බචක්ඛුති දිබ්බචක්ඛුකථං නිට්ඨාපෙසි.

කථං හගවා පඤ්ඤාවක්ඛුනාපි විචචවක්ඛුති කෙනජ්ජකාරෙන පඤ්ඤාවක්ඛුනා අපිහිතවක්ඛු? මහාපඤ්ඤො පුට්ඨපඤ්ඤොතිආදිකං තත්ථ අභිරොචති යදිදං පඤ්ඤායාති පරියොසානං හෙට්ඨා චුත්තත්ථමෙව.

බුද්ධවක්ඛුනාති ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තඤාණෙන ව ආසයානුසයඤාණෙන ව. ඉමෙසං ද්විත්තං ඤාණානං බුද්ධවක්ඛුති නාමං, සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණස්ස සමන්තවක්ඛුති, තිණ්ණං මග්ගඤාණානං ධම්මවක්ඛුති. ලොකං වොලොකෙන්තො අද්දස සත්තෙති සත්තෙ අද්දක්ඛි. අප්පරජක්ඛෙතිආදීසු යෙසං චුත්තනායෙනෙව පඤ්ඤාවක්ඛුම්භි රාගාදිරජං අප්පං, තෙ අප්පරජක්ඛා. යෙසං තං මහන්තං, තෙ මහාරජක්ඛා. යෙසං සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි තික්ඛානි, තෙ තික්ඛිත්තදියා. යෙසං තානි මුද්දානි, තෙ මුදිත්තදියා. යෙසං තෙයෙව සද්ධාදයො ආකාරා සුන්දරා, තෙ ස්වාකාරා. යෙ කථිතකාරණං සල්ලක්ඛෙන්ති, සුඛෙන සක්කා භොග්ති විඤ්ඤාපෙත්තුං තෙ සුවිඤ්ඤාපයා. යෙ පරලොකඤ්චෙව වජ්ජඤ්ච භයතො පස්සන්ති, තෙ පරලොකවජ්ජභයදස්සාවිතො නාම.

උප්පලිතියන්ති උප්පලවතෙ. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො. අත්තොනිමුග්ගපොසිනීති යානි අත්තොනිමුග්ගානෙව පොසියන්ති. උදකං අවචුග්ගම්ම නිට්ඨන්තීති උදකං අතික්කම්ථා නිට්ඨන්ති. තත්ථ යානි යානි අවචුග්ගම්ම යීතානි, තානි තානි සුරියරස්මිසම්ඵස්සං ආගමයමානානි යීතානි අප්ප පුප්ඵනකානි. යානි සමොදකං යීතානි, තානි ස්වෙ පුප්ඵනකානි. යානි උදකා අනුග්ගතානි අත්තොනිමුග්ගපොසිනි, තානි තතියදිවසෙව පුප්ඵනකානි. උදකා පන අනුග්ගතානි අඤ්ඤානිපි සරොගඋප්පලානි නාම අත්ථි, යානි නෙව පුප්ඵස්සන්ති, මච්ඡකච්ඡපභක්ඛානෙව භවිස්සන්ති, තානි පාළිං නාරුල්භානි, ආහරිත්වා පන දීපෙතබ්බානීති දීපිතානි.

යථෙව හි තානි චතුබ්බිධපුප්ඵානි, එවමෙව උග්ගච්ඡිකඤ්ඤා විපඤ්චිතඤ්ඤා නෙයොසා පදපරමානි චත්තාරො පුග්ගලා. යස්ස පුග්ගලස්ස උදාහට්ඨෙලාය ධම්මාභිසමයො භොති, අයං චුච්චති පුග්ගලො උග්ගච්ඡිකඤ්ඤා. යස්ස පුග්ගලස්ස සංඛිත්තෙන භාසිතස්ස විත්ථාරෙන අත්ථෙ විහජියමානෙ ධම්මාභිසමයො භොති, අයං චුච්චති පුග්ගලො විපඤ්චිතඤ්ඤා. යස්ස පුග්ගලස්ස උද්දෙසතො පරිපුච්ඡතො යොනියො මනසිකරොතො කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවතො භජතො පරිරූපාසතො ධම්මාභිසමයො භොති, අයං චුච්චති පුග්ගලො නෙයොසා. යස්ස පුග්ගලස්ස බහුමිපි සුභතො බහුමිපි භණතො බහුමිපි ධාරයතො බහුමිපි වාචතො න තාය ජාතියා ධම්මාභිසමයො භොති, අයං චුච්චති පුග්ගලො පදපරමො. තත්ථ භගවා උප්පලවනාදිසදිසං දසසහස්සිලොකධාතුං ඔලොකෙන්තො අප්ප පුප්ඵනකානි උග්ගච්ඡිකඤ්ඤා, ස්වෙ පුප්ඵනකානි විපඤ්චිතඤ්ඤානි එවං සබ්බාකාරතො ව අද්දස. තත්ථ තිණ්ණං පුග්ගලානං ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ භගවතො ධම්මදෙසනා අත්ථං සාධෙති, පදපරමානං අනාගතත්ථාය වාසනා භොති.

රාගවරිතොතිආදීසු රජ්ජනවසෙන ආරම්මණෙ වරණං එතස්ස අත්ථිති රාගවරිතො. දුස්සන්තවසෙන ආරම්මණෙ වරණං එතස්ස අත්ථිති දොසවරිතො. මුශ්භන්තවසෙන ආරම්මණෙ වරණං එතස්ස අත්ථිති මොහවරිතො. විතක්කන්තවසෙන උභන්තවසෙන ආරම්මණෙ වරණං එතස්ස අත්ථිති විතක්කවරිතො. ඔකප්පන්තවසෙන ආරම්මණෙ වරණං එතස්ස අත්ථිති සද්ධාවරිතො.

ඤාණමෙව වරණං, ඤාණෙන වා වරණං, ඤාණස්ස වා වරණං, ඤාණතො වා වරණං එතස්ස අත්ථිති ඤාණවරිතො. රාගවරිතස්සාති රාගස්සදස්ස රාගබ්බුලස්ස. පරතොපි එසෙව නයො.

අසුභකථං කථෙතීති උද්ධුමානකාදිදසවිධං අසුභපටිසංයුත්තකථං ආචික්ඛති. වුත්තඤ්ඤෙනං - “අසුභා භාවෙනඛිබ්බා රාගස්ස පභානායා”ති (අ. නි. 9.1). මෙත්තාභාවනං ආචික්ඛතීති මෙත්තාභාවනං චිත්තසිනෙහනං කථෙති. වුත්තඤ්ඤෙනං - “මෙත්තා භාවෙනඛිබ්බා ඛ්‍යාපාදස්ස පභානායා”ති. උද්දෙසෙති සජ්ඣායනො. පරිපුච්ඡායාති අට්ඨකථාය. කාලෙන ධම්මස්සවනෙති යුත්තප්පත්තකාලෙ උත්තරි පරියත්තිධම්මස්සවනො. ධම්මසාකච්ඡායාති අඤ්ඤෙහි සද්ධිං සාකච්ඡාය. ගරුසංවාසෙති ගරුතං පශිරුපාසනො. නිවෙසෙතීති ආවරියානං සන්තිකො පතිට්ඨාපෙති. ආනාපානස්සතිං ආචික්ඛතීති ආනාපානස්සතිසම්පයුත්තකම්මට්ඨානං කථෙති. වුත්තඤ්ඤෙනං - “ආනාපානස්සති භාවෙනඛිබ්බා චිත්තකුපච්ඡෙදායා”ති (අ. නි. 9.1). පසාදනීයං නිමිත්තං ආචික්ඛතීති වුළුවෙදල්ල- (ම. නි. 1.460 ආදයො) මහාවෙදල්ලා- (ම. නි. 1.449 ආදයො) දිපසාදජනකං සුත්තං කථෙති. බුද්ධසුඛොධිත්ති බුද්ධස්ස භගවතො බුද්ධත්තපටිවෙධං. ධම්මසුඛමිත්තන්ති නවවිධලොකුත්තරධම්මස්ස ස්වාක්ඛාතනං. සඬ්ඝසුප්පටිපත්තින්ති අට්ඨවිධඅරියසඬ්ඝස්ස සුප්පටිපත්තතාදිසුට්ඨපටිපත්තිං. සීලානි ච අත්තනොති අත්තනො සන්තකසීලානි ච. ආචික්ඛති විපස්සනානිමිත්තන්ති උදයඛිබ්බයාදිපටිසංයුත්තං කථෙති. අනිච්චාකාරන්ති හුත්වා අභාවාකාරං. දුක්ඛාකාරන්ති උදයඛිබ්බයපටිපිළනාකාරං. අනත්තාකාරන්ති අවසවත්තනාකාරං.

සෙලෙ යථා පබ්බතමුද්ධනිට්ඨිතොති සෙලමයෙ එකග්ගෙන පබ්බතමුද්ධනි ඨිතොව, න හි තත්ථ ඨිතස්ස දස්සනත්ථං අභිමුඛෙ ගීවුක්ඛිපනපසාරණාදිකිච්චං අත්ථි. තප්පමන්ති තප්පටිභාගං සෙලපබ්බතූපමිං. අයං පනෙත්ථ සඬ්ඛෙපත්ථො - යථා සෙලපබ්බතමුද්ධන්ති ඨිතොව චක්ඛුනා පුරිසො සමන්තතො ජනනං පස්සෙය්‍ය. සුමෙධ සුන්දරපඤ්ඤ සබ්බඤ්ඤාඤාඤාඤාඤානො සමන්තචක්ඛු භගවා ධම්මමයං පඤ්ඤාමයං පාසාදමාරුශ්භ සයං අපෙනසොකො සොකාවතිණ්ණං ජාතිජරාභිභූතඤ්ච ජනනං අවෙක්ඛස්සු උපධාරයතු උපපරික්ඛතු.

අයං පනෙත්ථ අධිප්පායො - යථා හි පබ්බතපාදසාමන්තා මහන්තං ඛෙත්තං කත්වා තත්ථ කෙදාරපාළිසු කුටියො කත්වා රත්තිං අග්ගිං ජාලෙය්‍ය, චතුරඬ්ඛසමන්තාගතඤ්ච අන්ධකාරං අස්ස, අථ තස්ස පබ්බතස්ස මත්ථකෙ යත්වා චක්ඛුමතො පුරිසස්ස භූමිං ඔලොකයතො නෙව ඛෙත්තං න කෙදාරපාළිසො න කුටියො න තත්ථ සයිතමනුස්සා පඤ්ඤායෙය්‍යං, කුටිකාසු පන අග්ගිජාලමත්තමෙව පඤ්ඤායෙය්‍ය. එවං ධම්මපාසාදං ආරුශ්භ සත්තකායං ඔලොකයතො තථාගතස්ස යෙ තෙ අකතකල්‍යාණා සත්තා, තෙ එකච්චාරෙ දක්ඛිණජාණුපස්සෙ නිසින්නාපි බුද්ධචක්ඛුස්ස ආපාථං නාගච්ඡන්ති, රත්තිං ඛිත්තසරා විය භොන්ති. යෙ පන

කතකල්‍යාණා වෙනෙයාපුගලා, තෙ එවස්ස දුරෙපි ධීනා ආපාථං ගච්ඡන්ති, තෙ එව අග්ගි විය හිමවන්තපබ්බතො විය ව. චුත්තම්පි වෙතං -

“දුරෙ සන්තො පකාසෙන්ති, හිමවන්තොව පබ්බතො;
අසන්තෙත්ථ න දිස්සන්ති, රත්තිං බිත්තා යථා සරා”ති. (ධ. ප. 304;
නෙත්ති. 11);

සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණන්ති එත්ථ පඤ්චනෙයාපථප්පහෙදං සබ්බං අඤ්ඤාසීති සබ්බඤ්ඤා. සඤ්ඤාසඤ්ඤාදිහෙදා සබ්බධම්මා හි සඤ්ඤාපරා විකාරො ලක්ඛණං නිබ්බානං පඤ්ඤාත්තීති පඤ්චෙව නෙයාපථා භොන්ති. සබ්බඤ්ඤාස්ස භාවො සබ්බඤ්ඤානා, සබ්බඤ්ඤානා එව ඤාණං “සබ්බඤ්ඤානාඤාණං”න්ති වත්තබ්බෙ “සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණං”න්ති චුත්තං. සබ්බඤ්ඤාති ව කමසබ්බඤ්ඤා සකිංසබ්බඤ්ඤා සත්තසබ්බඤ්ඤා සත්තිසබ්බඤ්ඤා ඤාතසබ්බඤ්ඤාති පඤ්චවිධා සබ්බඤ්ඤානො සිද්ධං. තෙසු කමෙන සබ්බජානනකාලාසම්භවතො කමසබ්බඤ්ඤානා න භොති, සකිං සබ්බාරම්මණග්ගහණාභාවතො සකිංසබ්බඤ්ඤානා න භොති, චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරම්මණවිත්තසම්භවතො භවඤ්ඤාතිත්තවිරොධතො යුත්තිඅභාවතො ව සත්තසබ්බඤ්ඤානා න භොති, පරිසෙසතො සබ්බජානනසමත්ථතාය සත්තිසබ්බඤ්ඤානා වා සියා, විදිතසබ්බධම්මත්තා ඤාතසබ්බඤ්ඤානා වා, සත්තිසබ්බඤ්ඤානො සබ්බජානනත්තං නත්තීති තම්පි න යුජ්ජති, “න තස්ස අදිට්ඨමිධත්ථි කිඤ්චි...පෙ.... සමන්තවක්ඛු”ති චුත්තත්තා ඤාතසබ්බඤ්ඤානා එව යුජ්ජති. එවඤ්ඤා සති කිච්චතො අසම්මොහතො කාරණසිද්ධිතො ආවජ්ජනපට්ඨෙද්ධතො සබ්බඤ්ඤානමෙව භොතීති. තෙන ඤාණෙනාති තෙන සබ්බජානනඤාණෙන.

පුන අපරෙත පරියායෙන සබ්බඤ්ඤාභාවසාධනත්ථං “න තස්සා”ති ගාථමාහ. තත්ථ න තස්ස අදිට්ඨමිධත්ථි කිඤ්චිති තස්ස තථාගතස්ස ඉධ ඉමස්මිං තෙධාතුකෙ ලොකෙ ඉමස්මිං පච්චුප්පන්තකාලෙ වා පඤ්ඤාචක්ඛුනා අදිට්ඨං නාම කිඤ්චි අප්පමත්තකම්පි න අත්ථි න සංවිජ්ජති. අත්ථිති ඉදං වත්තමානකාලිකං ආබ්‍යාතපදං, ඉමිනා පච්චුප්පන්තකාලිකස්ස සබ්බධම්මස්ස ඤාතභාවං දස්සෙති. ගාථාබන්ධසුබන්ධං පනෙත්ථ ද-කාරො පයුත්තො. අපො අවිඤ්ඤාතන්ති එත්ථ අපොති වචනොපාදානෙ නිපාතො. අවිඤ්ඤාතන්ති අතීතකාලිකං අවිඤ්ඤාතං නාම කිඤ්චි ධම්මජාතං නාභොසීති පාඨසෙසො. අබ්‍යාසභූතස්ස අත්ථි-සද්දස්ස ගහණෙ පාඨසෙසං විනාපි යුජ්ජතියෙව. ඉමිනා අතීතකාලිකස්ස සබ්බධම්මස්ස ඤාතභාවං දස්සෙති. අජානිතබ්බන්ති අනාගතකාලිකං අජානිතබ්බං නාම ධම්මජාතං න භවිස්සති නත්තීති. ඉමිනා අනාගතකාලිකස්ස සබ්බධම්මස්ස ඤාතභාවං දස්සෙති. ජානනකිරියාවිසෙසමත්තමෙව වා එත්ථ අ-කාරො. සබ්බං අභිඤ්ඤාසි යදත්ථි නෙයාන්ති එත්ථ යං තෙකාලිකං වා කාලවිනිමුත්තං වා නෙයාං ජානිතබ්බං කිඤ්චි ධම්මජාතං අත්ථි, තං සබ්බං තථාගතො අභිඤ්ඤාසි අධිකෙන සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණෙන ජානි පටිවිජ්ඣා, එත්ථ අත්ථි-සද්දෙන තෙකාලිකස්ස කාලවිමුත්තස්ස ව ගහණා අත්ථි-සද්දො අබ්‍යාසභූතොයෙව දිට්ඨබ්බො. තථාගතො

තෙන සමන්තවක්ඛුති කාලවසෙන ඔකාසවසෙන ච නිප්පදෙසත්තා සමන්තා සබ්බතො පචත්තං ඤාණවක්ඛු අස්සාති සමන්තවක්ඛු, තෙන යථාචුත්තෙන කාරණෙන තථාගතො සමන්තවක්ඛු සබ්බඤ්ඤාති චුත්තං හොති. ඉමිස්සා ගාථාය පුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනාය සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණං සාධිතං.

න ඉතිහිතිහන්ති “එවං කිර ආසි, එවං කිර ආසි” ති න හොති. න ඉතිකිරායාති “එවං කිර එත” ති න හොති. න පරම්පරායාති පරම්පරකථායාපි න හොති. න පිටකසම්පදායාති අම්භාකං පිටකතන්තියා සද්ධිං සමෙතීති න හොති. න තක්කහෙතුති තක්කග්ගාහෙනපි න හොති. න ආකාරපරිචිතක්කෙනාති “සුන්දරමිදං කාරණ” ති එවං කාරණපරිචිතක්කෙනපි න හොති. න දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තියාති අම්භාකං නිජ්ඣායිත්වා ඛමිත්වා ගහිතදිට්ඨියා සද්ධිං සමෙතීතිපි න හොති.

අථ වාපි සමාධිත්ති එත්ථ සමාධිත්ති කුසලචිත්තෙකග්ගතා සමාධි. කෙනට්ඨෙන සමාධිති? සමාධානට්ඨෙන. කිමිදං සමාධානං නාම? එකාරම්මණෙ චිත්තචෙතසිකානං සමං සම්මා ච ආධානං, යපනන්ති චුත්තං හොති. තස්මා යස්ස ධම්මස්ස ආනුභාවෙන එකාරම්මණෙ චිත්තචෙතසිකා සමං සම්මා ච අවික්ඛිප්පමානා අවිප්පකිණ්ණා ච හුත්වා තිට්ඨන්ති, ඉදං සමාධානන්ති වෙදිතබ්බං. තස්ස බො පන සමාධිස්ස –

“ලක්ඛණං තු අවික්ඛෙපො, වික්ඛෙපද්ධංසනං රසො;
අකම්පනමුපට්ඨානං, පදට්ඨානං සුඛං පන”. (පටි. ම. අට්ඨ. 1.1.3);

සමාධි අනාවිලඤ්ඤාවෙන ආරම්මණෙ තිට්ඨන්ති යිති. පරතො පදද්වයං උපසග්ගවසෙන වඩිසීතං. අපි ච සම්පයුත්තධම්මෙ ආරම්මණමිති සම්පිණ්ඩෙන්වා තිට්ඨන්ති සණ්ඨිති. ආරම්මණං ඔගාහෙන්වා අනුපවිසිත්වා තිට්ඨන්ති අවට්ඨිති. කුසලපක්ඛස්මිඤ්ඤි චත්තාරොව ධම්මා ආරම්මණං ඔගාහන්ති සද්ධා සති සමාධි පඤ්ඤාති. තෙනෙව සද්ධා “ඔකප්පනා” ති චුත්තා, සති “අපිලාපනනා” ති, සමාධි “අවට්ඨිති” ති, පඤ්ඤා “පරියොගාහනා” ති. අකුසලපක්ඛෙ පන තයො ධම්මා ආරම්මණං ඔගාහන්ති තණ්හා දිට්ඨි අවිජ්ජාති. තෙනෙවෙන “ඔසා” ති චුත්තා. චිත්තෙකග්ගතා පනෙත්ථ න බලවතී හොති. යථා හි රජුට්ඨානට්ඨානෙ උදකෙන සිඤ්චිත්වා සම්මට්ඨෙ ථොකමෙව කාලං රජො සන්තිසිද්ධි, සුක්ඛන්තෙ සුක්ඛන්තෙ පුන පකතිභාවෙනෙව චුට්ඨාති, එවමෙව අකුසලපක්ඛෙ චිත්තෙකග්ගතා න බලවතී හොති.

උද්ධච්චිචිකිච්ඡාවසෙන පචත්තස්ස විසාහාරස්ස පටිපක්ඛතො අවිසාහාරො. උද්ධච්චිචිකිච්ඡාවසෙනෙව ගච්ඡන්තං චිත්තං චික්ඛිපති නාම. අයං පන තථාච්ඤා චික්ඛෙපො න හොතීති අවික්ඛෙපො. උද්ධච්චිචිකිච්ඡාවසෙනෙව චිත්තං විසාහං නාම හොති, ඉතො චිතො ච හරීයති, අයං පන එවං අවිසාහට්ඨානසස්ස භාවොති අවිසාහට්ඨානසතා. සමථොති තිවිධො සමථො චිත්තසමථො අධිකරණසමථො සබ්බසඬ්ඛාරසමථොති. තත්ථ අට්ඨසු සමාපත්තීසු චිත්තෙකග්ගතා චිත්තසමථො

නාම. තඤ්ඤි ආගම්ම චිත්තවලනං චිත්තවිජ්ජන්දිතං සම්මති වූපසම්මති, තස්මා සො “චිත්තසමථො”ති වූවිති. සම්මුඛාවිනයාදිසත්තවිධො සමථො අධිකරණසමථො නාම. තඤ්ඤි ආගම්ම තානි තානි අධිකරණානි සම්මන්ති වූපසම්මන්ති, තස්මා සො “අධිකරණසමථො”ති වූවිති. යස්මා පන සබ්බෙ සඨ්ඛාරා නිබ්බානං ආගම්ම සම්මන්ති වූපසම්මන්ති වූපසම්මන්ති, තස්මා තං “සබ්බසඨ්ඛාරසමථො”ති වූවිති. ඉමස්මිං අත්ථෙ චිත්තසමථො අධිජ්ජෙතො. සමාධිලක්ඛණෙ ඉන්ද්‍රියං කාරෙතීති සමාධිත්ථියං. උද්ධච්චෙ න කම්පතීති සමාධිබලං. සම්මාසමාධීති යාථාවසමාධි නියානිකසමාධි.

157. අට්ඨස්ස භගවා යස්මා ඉන්ද්‍රියසංවරො සීලස්ස රක්ඛා, යස්මා වා ඉමිනානුක්කමෙන දෙසියමානා අයං දෙසනා තාසං දෙවතානං සජ්ජායා, තස්මා ඉන්ද්‍රියසංවරතො පභුති පටිපදං දස්සෙන්නො “චක්ඛුහි”තිආදි ආරද්ධො. තත්ථ චක්ඛුහි නෙව ලොලස්සාති අදිට්ඨදක්ඛිතබ්බාදිවසෙන චක්ඛුහි ලොලො නෙව අස්ස. ගාමකථාය ආවරයෙ සොතන්ති තිරච්ඡානකථාය සොතං ආවරෙය්‍ය.

චක්ඛුලොලියෙනාති චක්ඛුද්ධාරෙ උජ්ජන්තලොලවසෙන චක්ඛුලොලියෙන. අදිට්ඨං දක්ඛිතබ්බන්ති අදිට්ඨපුබ්බං රූපාරම්මණං පස්සිතුං යුත්තං. දිට්ඨං සමතික්කම්මිතබ්බන්ති දිට්ඨපුබ්බරූපාරම්මණං අතික්කම්මිතුං යුත්තං. ආරාමෙන ආරාමන්ති පුජ්චාරාමාදිආරාමෙන ඵලාරාමාදිං වා පුජ්චාරාමාදිං වා. දීඝවාරිකන්ති දීඝවරණං. අනවට්ඨිතවාරිකන්ති අසන්තිට්ඨානවරණං. අනුයුත්තො හොති රූපදස්සනායාති රූපාරම්මණදස්සනත්ථාය පුනස්පුනං යුත්තො හොති.

අන්තරසරං පච්චයොති උම්මාරබ්භන්තරං පච්චයො. වීථිං පටිපන්නොති අන්තරවීථිං ඔතිණ්ණො. සරමුඛානි ඔලොකෙන්නොති සරද්ධාරානි අවලොකෙන්නො. උද්ධං උල්ලොකෙන්නොති උපරිදිසං උද්ධංමුඛො හුත්වා විලොකෙන්නො.

චක්ඛුනා රූපං දිස්වාති කාරණවසෙන චක්ඛුති ලද්ධවොභාරෙන රූපදස්සනසමත්ථෙන චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වා. පොරාණා පනාහු – “චක්ඛු රූපං න පස්සති අචිත්තකත්තා, චිත්තං න පස්සති අචක්ඛුකත්තා. ද්ධාරාරම්මණසඨ්ඨිට්ඨෙ පන පසාදවත්ථුකෙන චිත්තෙන පස්සති. ඊදිසී පනෙසා ‘ධනුනා විජ්ඣති’තිආදීසු විය සසම්භාරකථා නාම හොති. තස්මා චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වාති අයමෙත්ථ අත්ථො”ති. නිමිත්තග්ගාහීති ඉත්ථිපුරිසනිමිත්තං වා සුභනිමිත්තාදිකං වා කිලෙසවත්ථුභූතං නිමිත්තං ඡන්දරාගවසෙන ගණ්හාති, දිට්ඨමත්තෙයෙව න සණ්ඨාති. අනුබ්‍යක්ඛ්‍යන්තග්ගාහීති කිලෙසානං අනුඅනුබ්‍යක්ඛ්‍යන්තො පාකට්ඨාවකරණතො අනුබ්‍යක්ඛ්‍යන්ති ලද්ධවොභාරං හත්ථපාදසිතභසිතකථිතආලොකිතවිලොකිතාදිභෙදං ආකාරං ගණ්හාති. යත්වාධිකරණමෙනන්තිආදිමිහි යංකාරණා යස්ස චක්ඛුන්ද්‍රියසංවරස්ස හෙතු ඵතං පුග්ගලං සතිකවාටෙන චක්ඛුන්ද්‍රියං අසංවුතං අපිහිතචක්ඛුද්ධාරං හුත්වා විහරන්තං එතෙ අභිජ්ඣාදයො ධම්මා අත්වාස්සවෙය්‍යං අනුජ්ජබන්ධෙය්‍යං.

අප්පෙකාමිථරයා. තස්ස සංවරාය න පටිපජ්ජති තස්ස චක්ඛන්ද්‍රියස්ස සතිකවාටෙන පිදහනත්ථාය න පටිපජ්ජති. එවංභූතොයෙව ච න රක්ඛති චක්ඛන්ද්‍රියං. න චක්ඛන්ද්‍රියෙ සංවරං ආපජ්ජතිති පුච්චති. තත්ථ කිඤ්චාපි චක්ඛන්ද්‍රියෙ සංවරො වා අසංවරො වා නත්ථී. න හි චක්ඛපසාදං නිස්සාය සති වා මුට්ඨස්සච්චං වා උප්පජ්ජති. අපිච යදා රූපාරම්මණං චක්ඛස්ස ආපාථං ආගච්ඡති, තදා භවඬගෙ ද්වික්ඛත්තුං උප්පජ්ජත්වා නිරුද්ධෙ කිරියාමනොධාතු ආවජ්ජනකිච්චං සාධයමානා උප්පජ්ජත්වා නිරුජ්ඣති, තතො චක්ඛවිඤ්ඤාණං දස්සනකිච්චං, තතො මනොධාතු සම්පට්ච්ඡනකිච්චං, තතො විපාකාහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතු සන්තීරණකිච්චං, තතො කිරියාහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතු වොට්ඨබ්බනකිච්චං සාධයමානා උප්පජ්ජත්වා නිරුජ්ඣති, තදනන්තරං ජවනං ජවති.

තත්‍රාපි තෙව භවඬගසමයෙ න ආවජ්ජනාදීනං අඤ්ඤතරසමයෙ සංවරො වා අසංවරො වා අත්ථී. ජවනක්ඛණෙ පන සචෙ දුස්සිලාං වා මුට්ඨස්සච්චං වා අඤ්ඤාණං වා අක්ඛන්ති වා කොසජ්ජං වා උප්පජ්ජති, අසංවරො හොති. එවං හොන්තො පන සො “චක්ඛන්ද්‍රියෙ අසංවරො”ති පුච්චති. කස්මා? යස්මා තස්මිං අසංවරෙ සති ද්වාරම්පි අගුත්තං හොති, භවඬගම්පි ආවජ්ජනාදීනිපි වීථිචිත්තානි. යථා කිං? යථා නගරෙ චතුස්ස ද්වාරෙස්ස අසංවුතෙස්ස කිඤ්චාපි අන්තොසරද්වාරකොට්ඨකගබ්භාදයො සංවුතා, තථාපි අන්තොනගරෙ සබ්බං භණ්ඩං අරක්ඛිතං අගොපිතමෙව හොති. නගරද්වාරෙන හි පවිසිත්වා වොරා යදිච්ඡන්ති තං කරෙය්‍යං, එවමෙව ජවනෙ දුස්සිලාදිස්ස උප්පන්තෙස්ස තස්මිං අසංවරෙ සති ද්වාරම්පි අගුත්තං හොති භවඬගම්පි ආවජ්ජනාදීනිපි වීථිචිත්තානි.

සද්ධාදෙය්‍යානීති කම්මඤ්ච ඵලඤ්ච ඉධලොකඤ්ච පරලොකඤ්ච සද්දහිත්වා දින්නානි. “අයං මෙ ඤාතීති වා, මිත්තොති වා, ඉදං වා පටිකරිස්සති, ඉදං වානෙන කතපුබ්බ”න්ති වා එවං න දින්නානීති අත්ථො. එවං දින්නානි හි න සද්ධාදෙය්‍යානි නාම හොන්ති. භොජනානීති ව දෙසනාසිසමත්තමෙතං, අත්ථතො පන සද්ධාදෙය්‍යානි භොජනානි භුඤ්ජිත්වා චීවරානි පාරුපිත්වා සෙනාසනානි සෙවමානා ගිලානපච්චයහෙසජ්ජං පරිභුඤ්ජමානානි සබ්බමෙතං චුත්තමෙව හොති.

සෙය්‍යථිදන්ති නිපාතො. තස්සත්ථො, කතමො හොති. නච්චං නාම යංකිඤ්චි නච්චං, තං මග්ගං ගච්ඡන්තෙනාපි ගීවං පසාරෙත්වා දට්ඨං න වට්ටති. ගීතන්ති යංකිඤ්චි ගීතං. වාදිතන්ති යංකිඤ්චි වාදිතං. පෙක්ඛන්ති නටසමජ්ජං. අක්ඛානන්ති භාරතරාමායනාදිකං. යස්මිං යානෙ කටීයති, තත්ථ ගන්තුම්පි න වට්ටති. පාණිස්සරන්ති කංසතාලං, “පාණිතාල”න්තිපි වදන්ති. වෙනාලන්ති සනතාලං, “මන්තෙන මතසරීරුට්ඨාපන”න්තිපි එකෙ. කුම්භපුණන්ති චතුරස්සඅම්බණකතාලං, “කුම්භසද්ද”න්තිපි එකෙ. සොහනකන්ති නටානං අබ්භොක්කිරණං; සොහනකරං වා, පටිභානචිත්තන්ති චුත්තං හොති. වණ්ඩාලන්ති අයොගුළකිලා, “වණ්ඩාලානං සාණධොවනකිලා”තිපි වදන්ති. වංසන්ති වෙණුං උස්සාපෙත්වා කීලනං.

ධොවනන්ති අට්ඨධොවනං, එකච්චෙසු කිර ජනපදෙසු කාලඬකතෙ ඤාතකෙ
න කොපෙන්ති, නිබ්බන්ධා යපෙන්ති. අථ තෙසං පුත්තිභූතං කායං ඤත්වා නිහරිත්වා
අට්ඨති ධොවිත්වා ගන්ධෙහි මක්ඛෙන්වා යපෙන්ති. තෙ නක්ඛත්තකාලෙ එකස්මිං
යානෙ අට්ඨති යපෙන්වා එකස්මිං යානෙ සුරාදීනි යපෙන්වා රොදන්තා පරිදෙවන්තා
සුරං පිවන්ති. චුත්තම්පි වෙතං “අත්ථි භික්ඛවෙ දක්ඛිණෙසු ජනපදෙසු ධොවනං
නාම, තත්ථ හොති අන්තම්පි පානම්පි ඛජ්ජම්පි හොජ්ජම්පි ලෙයාම්පි පෙයාම්පි
නච්චම්පි ගීතම්පි වාදිතම්පි. අත්ථෙකං භික්ඛවෙ ධොවනං, තෙතං නත්ථීති වදාමි”ති
(අ. නි. 10.107). එකච්චෙ පන “ඉන්ද්‍රජාලෙන අට්ඨධොවනං ධොවන”න්ති වදන්ති.
හත්ථියුද්ධාදියු භික්ඛුනො නෙව හත්ථිආදීහි සද්ධිං යුජ්ඣන්තං, න තෙ යුජ්ඣාපෙතං,
න යුජ්ඣන්තෙ දට්ඨං වට්ටති. නිබ්බුද්ධන්ති මල්ලයුද්ධං. උය්‍යාධිකන්ති යත්ථ
සම්පහාරො දියාති. බලගන්ති බලගණනට්ඨානං. සෙනාබ්‍යුහන්ති
සෙනානිවෙසො, සකටබ්‍යුහාදිවසෙන සෙනාය නිවෙසනං. අනිකදස්සනන්ති
“තයො හත්ථි පච්ඡිමං හත්ථානික”න්තිආදිනා (පාචි. 324) නයෙන චුත්තස්ස
අනිකස්ස දස්සනං.

න නිමිත්තග්ගාහී හොතිති ඡන්දරාගවසෙන චුත්තස්සකාරං නිමිත්තං න
ගණ්හාති. එවං සෙසපදානිපි චුත්තපට්ඨකයෙන වෙදිතබ්බාති. යථා ච හෙට්ඨා
ජවනෙ දුස්සිලාදියු උජ්ජන්තෙසු තස්මිං අසංවරෙ සති ද්වාරම්පි අගුත්තං හොති,
හවඬගම්පි ආවජ්ජනාදීනිපි වීථිචිත්තානිති චුත්තං, එවම්ධ තස්මිං සීලාදියු
උජ්ජන්තෙසු ද්වාරම්පි ගුත්තං හොති, හවඬගම්පි ආවජ්ජනාදීනිපි වීථිචිත්තානි. යථා
කිං? යථා නගරද්වාරෙසු සංවුතෙසු කිඤ්චාපි අන්තොසරාදයො අසංවුතා හොන්ති,
තථාපි අන්තොනගරෙ සබ්බං හණ්ඩං සුරක්ඛිතං සුගොපිතමෙව හොති,
නගරද්වාරෙසු පිහිතෙසු වොරානං පවෙසො නත්ථි. එවමෙව ජවනෙ සීලාදියු
උජ්ජන්තෙසු ද්වාරම්පි ගුත්තං හොති, හවඬගම්පි ආවජ්ජනාදීනිපි වීථිචිත්තානි.
තස්මා ජවනක්ඛණෙ උජ්ජජ්ජමානොපි “චක්ඛන්ද්‍රියෙ සංවරො”ති චුත්තො. ඉතො
පරං හෙට්ඨා ච උපරි ච චුත්තපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

විසුකදස්සනානි පටාණීදස්සනතො. ගාමකථානි ගාමවාසීනං කථා. බාත්තිංසානි
ද්වත්තිංස. අනිය්‍යානිකත්තා සග්ගමොක්ඛමග්ගානං තිරච්ඡානභූතා කථානි
තිරච්ඡානකථා. තත්ථ රාජානං ආරබ්භ “මහාසම්මතො මන්ධාතා ධම්මාසොකො
එවං මහානුභාවො”තිආදිනා නයෙන පවත්තා කථා රාජකථා. එස නයො
වොරකථාදියු. තෙසු “අසුකො රාජා අභිරුපො දස්සනීයො”තිආදිනා නයෙන
ගෙහස්සිතකථාව තිරච්ඡානකථා හොති. “සොපි නාම එවං මහානුභාවො බයං
ගතො”ති එවං පවත්තා පන කම්මට්ඨානභාවෙ තිට්ඨති. වොරෙසුපි “මූලදෙවො
එවං මහානුභාවො, මෙසමාලො එවං මහානුභාවො”ති තෙසං කම්මං පටිච්ච “අහො
සුරා”ති ගෙහස්සිතකථාව තිරච්ඡානකථා. යුද්ධෙපි භාරතයුද්ධාදියු “අසුකෙන
අසුකො එවං මාරිතො එවං විද්ධො”ති කාමස්සාදවසෙනෙව කථා තිරච්ඡානකථා.
“තෙපි නාම බයං ගතා”ති එවං පවත්තා පන සබ්බත්ථ කම්මට්ඨානමෙව හොති.

අපි ව අන්තර්දීප්ප “එවං වණ්ණවත්තං ගන්ධවත්තං රසවත්තං එස්සසම්පන්නං බාදිම්භ භුඤ්ජිම්භ පිටිම්භ පරිභුඤ්ජිම්භා” ති කාමස්සාදවසෙන කථෙතුං න වට්ටති, සාත්ථකං පන කත්වා “පුබ්බෙ එවං වණ්ණාදිසම්පන්නං අන්තං පානං වත්ථං සයනං මාලං ගන්ධං සීලවත්තානං අදම්භ, චෙතියපූජං අකරිම්භා” ති කථෙතුං වට්ටති. ඤාතිකථාදීප්ප පන “අම්භාකං ඤාතකා සුරා සමත්ථා” ති වා, “පුබ්බෙ මයං එවං විචිත්‍රෙහි යානෙහි විවරිම්භා” ති වා අස්සාදවසෙන වත්තුං න වට්ටති, සාත්ථකං පන කත්වා “තෙපි නො ඤාතකා බයං ගතා” ති වා, “පුබ්බෙ මයං එවරූපා උපාහනා සඬ්ඝස්ස අදම්භා” ති වා කථෙතුං වට්ටති. ගාමකථාපි සුනිවිට්ඨදුන්නිවිට්ඨසුභික්ඛදුබ්භික්ඛාදිවසෙන “අසුකගාමවාසිනො සුරා සමත්ථා” ති වා එවං අස්සාදවසෙන වත්තුං න වට්ටති, සාත්ථකං පන කත්වා “සද්ධා පසන්නා” ති වා, “බයවයං ගතා” ති වා වත්තුං වට්ටති.

නිගමනගරජනපදකථාසූපි එසෙව නයො. ඉත්ථිකථාපි වණ්ණසණ්ඨානාදීනි පටිච්ච අස්සාදවසෙන න වට්ටති, “සද්ධා පසන්නා, බයවයං ගතා” ති එවමෙව වට්ටති. සුරකථාපි “නන්දිමිත්තො නාම යොධො සුරො අහොසි” ති අස්සාදවසෙන න වට්ටති. “සද්ධො අහොසි, බයවයං ගතො” ති එවමෙව වට්ටති. විසිබාකථාපි “අසුකා විසිබා සුනිවිට්ඨා දුන්නිවිට්ඨා සුරා සමත්ථා” ති අස්සාදවසෙන න වට්ටති. “සද්ධා පසන්නා, බයවයං ගතා” ඉච්චෙව වට්ටති.

කුම්භට්ඨානකථාති උදකට්ඨානකථා, “උදකතිත්ථකථා” තිපි වුවවති, කුම්භදාසිකථා වා. සාපි “පාසාදිකා, නච්චිතුං ගායිතුං ඡෙකා” ති අස්සාදවසෙන න වට්ටති, “සද්ධා පසන්නා” තිආදිනා නයෙන වට්ටති. පුබ්බපෙතකථාති අතීතඤාතිකථා. තත්ථ වත්තමානඤාතිකථාසදිසොව විනිච්ඡයො.

නානත්තකථාති පුරිමපච්ඡිමකථාහි විමුත්තා අවසෙසා නානාසභාවා නිරත්ථකකථා. ලොකක්ඛායිකාති “අයං ලොකො කෙන නිම්මිතො? අසුකෙන නාම නිම්මිතො. කාකො සෙනො අට්ඨිනං සෙනත්තා, බලාකා රත්තා ලොහිතස්ස රත්තත්තා” ති එවමාදිකා ලොකායතවිතණ්ඩසල්ලාපකථා.

සමුද්දක්ඛායිකා නාම කස්මා සමුද්දො සාගරො? සාගරදෙවෙන ඛත්තා සාගරො, “බතො මෙ” ති හත්ථමුද්දාය සයං නිවෙදිතත්තා සමුද්දොති එවමාදිකා නිරත්ථකා සමුද්දක්ඛානකථා. භවොති වුද්ධි. අභවොති භානි. ඉති භවො ඉති අභවොති යං වා තං වා නිරත්ථකකාරණං වත්වා පවත්තිතකථා ඉතිභවාභවකථා.

ආවරෙය්‍යාති ආවරණං කරෙය්‍ය. නිවාරෙය්‍යාති ආරම්මණතො වාරෙය්‍ය. සංවරෙය්‍යාති සම්මා නිස්සෙසං කත්වා වාරෙය්‍ය. රක්ඛෙය්‍යාති රක්ඛං කරෙය්‍ය. ගොපෙය්‍යාති සංගොපෙය්‍ය. පිදහෙය්‍යාති පිදහනං කරෙය්‍ය. පච්ඡින්දෙය්‍යාති සොනං ඡින්දෙය්‍ය.

තෙන තෙන න තුස්සන්තීති තෙන තෙන අම්බිලාදිනා රසෙන න සන්තොසං
ආපජ්ජන්ති. අපරාපරං පරියෙසන්තීති උපරුපරි ගවෙසන්ති.

158. එස්සෙනාති රොගඑස්සෙන. භවඤ්ච නාභිජජ්ජෙය්‍යාති තස්ස එස්සස්ස
විනොදනත්ථාය කාමභවාදිභවඤ්ච න පත්ථෙය්‍ය. හෙරවෙසු ච න සම්පවෙධෙය්‍යාති
තස්ස එස්සස්ස පච්චයභුතෙසු සිහඛ්‍යග්ගාදීසු හෙරවෙසු ච න සම්පවෙධෙය්‍ය,
අවසෙසෙසු වා සානින්ද්‍රියමනින්ද්‍රියවිසයෙසු න සම්පවෙධෙය්‍ය. එවං පරිපුරො
ඉන්ද්‍රියසංවරො ච චුත්තො හොති. පුරිමෙහි වා ඉන්ද්‍රියසංවරං දස්සෙත්වා ඉමිනා
“අරඤ්ඤෙ වසනා හෙරවං දිස්වා වා සුත්වා වා නප්පවෙධිතබ්බ”න්ති දස්සෙති.

එකෙනාකාරෙනාති එකෙන කාරණෙන. භයම්පි හෙරවම්පි තඤ්ඤෙවාති
භයන්ති ච හෙරවන්ති ච බුද්දකම්පි මහන්තම්පි උත්තාසනිමිත්තමෙව. තමෙවත්ථං
දස්සෙතුං “චුත්තං හෙන”න්තිආදිමාහ. භයන්ති තප්පච්චයා උප්පන්නහයං.
භයානකන්ති ආකාරනිද්දෙසො. ඡම්භිතත්තන්ති භයවසෙන ගත්තවලනං.
ලොමහංසොති ලොමානං හංසනං උද්ධග්ගහාවො. ඉමිනා පදද්වයෙන කිච්චතො
හයං දස්සෙත්වා පුන “වෙනසො උබ්බෙගො උත්‍රාසො”ති සභාවතො දස්සෙති.
උබ්බෙග්ගොති හීරුකො, උත්‍රාසොති විත්තක්කොහො. ජාතිභයන්ති ජාතිං පටිච්ච
උප්පන්නහයං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. රාජතො උප්පන්නහයං රාජහයං.
සෙසෙසුපි එසෙව නයො. අත්තානුවාදභයන්ති පාපකම්මිනො අත්තානං
අනුවදන්තස්ස උප්පජ්ජනකහයං. පරානුවාදභයන්ති පරස්ස අනුවාදතො
උප්පජ්ජනකහයං.

දණ්ඩභයන්ති ආගාරිකස්ස රඤ්ඤා පවත්තිතදණ්ඩං, අනාගාරිකස්ස විනයදණ්ඩං
පටිච්ච උප්පජ්ජනකහයං. දුග්ගතිභයන්ති චත්තාරො අපායෙ පටිච්ච
උප්පජ්ජනකහයං. ඌම්භයන්ති මහාසමුද්දෙ උදකං ඔරොහන්තස්ස පවත්තහයං.
මහාසමුද්දෙ කිර මහින්දවිචි නාම සට්ඨි යොජනාති උග්ගච්ඡති, තරඬගවිචි නාම
පණ්ණාස යොජනාති, රොහණවිචි නාම චත්තාලිස යොජනාති උග්ගච්ඡති. එවරුපා
ඌම්යො පටිච්ච පවත්තං ඌම්භයං. කුම්භීලතො පවත්තං හයං කුම්භීලහයං.
උදකාවට්ටතො හයං ආවට්ටහයං. සුසුකා වුච්චති චණ්ඩමච්ඡො, තතො හයං
සුසුකාහයං. ආජීවිකභයන්ති ජීවිතචුත්තිතො හයං ආජීවිකහයං. අසිලොකභයන්ති
ගරහතො හයං.

159. ලද්ධා න සන්තිධිං කසිරාති එතෙසං අන්තාදීනං යංකිඤ්චි ධම්මෙන
ලභිත්වා “අරඤ්ඤෙ ච සෙනාසනෙ වසනා දුල්ලභ”න්ති විත්තෙත්වා සන්තිධිං න
කරෙය්‍ය.

ඔදනොති සාලි වීහි යවො ගොඬුමො කඬුගු වරකො කුදුසකොති සත්තන්තං
ධඤ්ඤානං ධඤ්ඤානුලොමානඤ්ච තණ්ඩුලෙහි නිබ්බත්තො. කුම්මාසොති යවෙහි
නිබ්බත්තො. සත්තුති සාලිආදීහි කතසත්තු. මච්ඡො දකසම්භවො. මංසං
පාකට්මෙව. අම්බපානන්ති ආමෙහි වා පක්කෙහි වා අම්බෙහි කතපානං. තත්ථ

ආමෙහි කරොන්තෙන අම්බතරුණානි හින්දිත්වා උදකෙ පක්ඛිපිත්වා ආතපෙ ආදිවිචපාකෙන පචිත්වා පරිස්සාවෙන්වා තදහු පටිග්ගහිතෙහි මධුසක්කරකප්පුරාදීහි යොජෙත්වා කාතබ්බං. ජම්බුපානන්ති ජම්බුඵලෙහි කතපානං. වොචපානන්ති අට්ඨකෙහි කදලිඵලෙහි කතපානං. මොචපානන්ති අනට්ඨකෙහි කදලිඵලෙහි කතපානං. මධුකපානන්ති මධුකානං ජාතිරසෙන කතපානං. තං පන උදකසම්භින්තං වට්ටති, සුද්ධං න වට්ටති. මුද්දිකපානන්ති මුද්දිකා උදකෙ මද්දිත්වා අම්බපානං විය කතපානං. සාලුකපානන්ති රත්තුප්පලනීලුප්පලාදීනං සාලුකෙ මද්දිත්වා කතපානං. ථාරුසකපානන්ති ථාරුසකෙහි අම්බපානං විය කතපානං. කොසම්බපානන්ති කොසම්බඵලෙහි කතපානං. කොලපානන්ති කොලඵලෙහි කතපානං. බදරපානන්ති මහාකොලඵලෙහි අම්බපානං විය කතපානං. ඉමානි එකාදස පානානි, තානිපි ආදිවිචපාකානි වට්ටන්ති.

සතපානන්ති සප්පිපානං. තෙලපානන්ති තිලතෙලාදීනං පානං. පයොපානන්ති ධීරපානං. යාගුපානන්ති සීතලාදියාගුපානං. රසපානන්ති සාකාදිරසපානං. පිට්ඨබ්ඡ්ජකන්ති සත්තන්තං තාව ධඤ්ඤානං ධඤ්ඤානුලෝමානං අපරණ්ණානඤ්ච පිට්ඨං පනසපිට්ඨං ලබුප්පිට්ඨං අම්බාටකපිට්ඨං සාලපිට්ඨං ධීරවල්ලිපිට්ඨඤ්චාති එවමාදීනං පිට්ඨෙහි කතං පිට්ඨබ්ඡ්ජකං. පුච්චබ්ඡ්ජකම්පි එතෙහියෙව කතං. මූලබ්ඡ්ජකන්ති මූලකමූලං බාරකමූලං වුවුමූලන්ති එවමාදි. තචබ්ඡ්ජකන්ති උච්ඡුතවාදයො. පත්තබ්ඡ්ජකන්ති නිම්බපණ්ණකුට්ඨපණ්ණපටොලපණ්ණසුලසපණ්ණාදයො. පුප්ඵබ්ඡ්ජකන්ති මූලකපුප්ඵබාරකපුප්ඵසෙතවරණසිග්ගුලප්පලපදුමකාදයො. ඵලබ්ඡ්ජකන්ති පනසලබුප්තාලනාලිකෙරඅම්බාටකතින්තිණිකමාතුලුඬිගකපිට්ඨඵලඅලාබුකුම්භණ්ඩ පුස්ස- ඵලතිම්බරුසකතිලවාතිඬිගණුවොචමොචමධුකාදීනං ඵලානං බ්ඡ්ජකං.

න කුහනායාති න විම්භාපනාය. න ලපනායාති පච්චයත්ථං න ලපනාය. විහාරං ආගතෙ මනුස්සෙ දිස්වා “කිමත්ථාය හොන්තො ආගතා”ති හික්ඛු නිමන්තෙතුන්ති. “යදි එවං ගච්ඡථ, අහං පච්ඡන්තො ගහෙත්වා ආගච්ඡාමි”ති එවං න ලපනාය. අථ වා අත්තානං උපනෙත්වා “අහං තිස්සො, මයි රාජා පසන්තො, මයි අසුකො රාජා අසුකො ච රාජමහාමත්තො පසන්තො”ති එවං න ලපනාය. න නෙමිත්තිකතායාති යෙන කෙනචි පරෙසං පච්චයදානසඤ්ඤාජනකෙන කායචිකම්මෙන න නෙමිත්තිකතාය. න නිජ්ජෙසිකතායාති යා පරෙසං අක්කොසනාදිකිරියා යස්මා වෙච්ඡෙසිකා විය අබ්භඬිගං පරස්ස ගුණං නිජ්ජෙසෙති නිපුඤ්ජති, යස්මා වා ගන්ධජාතං නිපිසිත්වා ගන්ධමග්ගනා විය පරගුණෙ නිපිසිත්වා විචුණ්ණෙත්වා එසා ලාභමග්ගනා හොති, තස්මා “නිජ්ජෙසිකතා”ති වුවිචති. න එවරුපාය නිජ්ජෙසිකතාය. න ලාභෙන ලාභං නිජ්ජිසනතායාති එත්ථ නිජ්ජිසනතාති මග්ගනා, අඤ්ඤන්තො ලද්ධඤ්ඤි අඤ්ඤත්ථ හරණවසෙන ලාභෙන ලාභමග්ගනා නාම හොති. න එවරුපාය ලාභෙන ලාභමග්ගනාය.

න දාරුදානෙනාති න පච්චයහෙතුකෙන දාරුදානෙන විහාරෙ උට්ඨිතඤ්ඤි අරඤ්ඤන්තො වා ආහරිත්වා රක්ඛිතගොපිතදාරුං “එවං මෙ පච්චයං දස්සන්ති”ති

උපට්ඨාකානං දාතුං න වට්ටති. එවඤ්ඤි ජීවිකං කප්පෙන්නො අනෙසනාය මිච්ඡාජීවෙන ජීවති, සො දිට්ඨෙව ධම්මෙ ගරහං පාපුණාති, සම්පරායෙ ව අපායපරිපූරකො හොති. අත්තනො පුග්ගලිකං දාරුං කුසලඬ්ඛනථාය දදන්තො කුලදුසකදුක්කටං ආපජ්ජති, පරපුග්ගලිකං ථෙය්‍යාවිත්තෙන දදන්තො භණ්ඩග්ගසෙන කාරෙතබ්බො. සඬ්ඝිකෙපි එසෙව නයො. සථෙ පන තං ඉස්සරතාය දෙති, ගරුභණ්ඩවිස්සජ්ජනං ආපජ්ජති. කතරං පන දාරු ගරුභණ්ඩං හොති, කතරං න හොතීති? යං තාව අරොපිමං සයංජාතං, තං සඬ්ඝෙන පරිවිජින්නට්ඨානෙයෙව ගරුභණ්ඩං, තතො පරං න ගරුභණ්ඩං. රොපිමට්ඨානෙ ව සබ්බෙන සබ්බං ගරුභණ්ඩං, පමාණතො සුවිදණ්ඩකප්පමාණං ගරුභණ්ඩං.

න වෙළදානෙතාතිආදීසුපි න වෙළදානෙතාති න පච්චයහෙතුකෙන වෙළදානෙතාතිආදි සබ්බං න දාරුදානෙතාති එත්ථ චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. වෙළ පන පමාණතො තෙලනාලිප්පමාණො ගරුභණ්ඩං, න තතො හෙට්ඨා. මනුස්සා විහාරං ගන්ත්වා වෙළං යාවන්ති, භික්ඛු “සඬ්ඝිකො”ති දාතුං න විසහන්ති, මනුස්සා පුනස්පුනං යාවන්ති වා තප්පෙත්ති වා, තදා භික්ඛුහි “දණ්ඩකම්මං කත්වා ගණ්හවා”ති වත්තුං වට්ටති, වෙළදානං නාම න හොති. සථෙ තෙ දණ්ඩකම්මත්ථාය වාසිඵරසුආදීනි වා බාදනීයං වා භොජනීයං වා දෙත්ති, ගහෙතුං න වට්ටති.

විනයට්ඨකථායං පන “දඩ්ඪගෙහා මනුස්සා ගණ්හිත්වා ගච්ඡන්තා න වාරෙතබ්බා”ති චුත්තං. සථෙ සඬ්ඝස්ස වෙළගුම්බෙ වෙළදුසිකා උප්පජ්ජති, තං අකොට්ටාපෙත්තානං වෙළ නස්සති. “කිං කාතබ්බ”න්ති භික්ඛාවාරෙ මනුස්සානං ආවික්ඛිතබ්බං. සථෙ කොට්ටෙතුං න ඉච්ඡන්ති, “සමං භාගං ලභිස්සවා”ති වත්තබ්බා. න ඉච්ඡන්තියෙව, “ද්වෙ කොට්ඨාසෙ ලභිස්සවා”ති වත්තබ්බා. එවම්පි අනිච්ඡන්තෙසු නට්ඨෙන අත්ථො නත්ථි, “තුම්භාකං බණ්ණෙ සති දණ්ඩකම්මං කරිස්සථ, කොට්ටෙත්වා ගණ්හවා”ති වත්තබ්බා, වෙළදානං නාම න හොති. වෙළගුම්බෙ අග්ගිම්හි උට්ඨිතෙපි උදකෙන වුස්භමානවෙළුසුපි එසෙව නයො.

පත්තදානෙ ගරුභණ්ඩතාය අයං විනිච්ඡයො – පත්තම්පි හි යත්ථ වික්කායති, ගන්ධකාරාදයො ගන්ධපලිවෙද්ධනාදීනං අත්ථාය ගණ්හන්ති, තාදිසෙ දුල්ලෙභට්ඨානෙයෙව ගරුභණ්ඩං හොති. එස තාව කිංසුකපත්තකණ්ණපිලන්ධනතාලපත්තාදීසු විනිච්ඡයො. තාලපණ්ණම්පි ඉමස්මිංයෙව ධානෙ කට්ඨෙතබ්බං – තාලපණ්ණම්පි හි සයංජාතෙ තාලවනෙ සඬ්ඝෙන පරිවිජින්නට්ඨානෙයෙව ගරුභණ්ඩං, න තතො පරං, රොපිමතාලෙසු සබ්බම්පි ගරුභණ්ඩං, තස්ස පමාණං හෙට්ඨිමකොට්ඨා අට්ඨඬ්ඛලප්පමාණොපි රිත්තපොත්ථකො. තිණම්පි එත්ථෙව පක්ඛිපිත්වා කට්ඨෙතබ්බං. යත්ථ පන තිණං නත්ථි, තත්ථ තාලනාලිකෙරපණ්ණාදීහිපි ඡාදෙත්ති. තස්මා තානිපි තිණෙනෙව සඬ්ගහිතාති. ඉති මුඤ්ජපලාලාදීසු යංකිඤ්චි මුට්ඨිප්පමාණං තිණං. නාලිකෙරපණ්ණාදීසු ව එකපණ්ණම්පි සඬ්ඝස්ස දින්නං වා තත්ථ ජාතං වා බහිආරාමෙ සඬ්ඝස්ස තිණවත්ථුම්හි ජාතතිණං වා රක්ඛිතගොපිතං වා ගරුභණ්ඩං.

හොති. තං පන සඨසකම්මෙ ව චෙතියකම්මෙ ව කතෙ අතිරෙකං පුග්ගලිකකම්මෙ දාතුං වට්ටති. හෙට්ඨා චුත්තදාරුවෙළුසුපි එසෙව නයො.

පුප්ඵදානෙ “එත්තකෙසු රුක්ඛෙසු පුප්ඵානි විස්සජ්ජිත්වා යාගුහත්තත්ථාය උපනෙත්තු, එත්තකෙසු සෙනාසනපටිසඬ්ඛරණෙ උපනෙත්තු” ති එවං නියමිතට්ඨානෙයෙව පුප්ඵානි ගරුහණ්ඩානි හොත්ති. යදි සාමණෙරා පුප්ඵානි ඔව්නිත්වා රාසිං කරොත්ති, පඤ්චඩ්ගසමන්තාගතො පුප්ඵභාජකො භික්ඛු භික්ඛුසඨසං ගණෙත්වා කොට්ඨාසෙ කරොති. සො සම්පත්තපරිසාය සඨසං අනාපුච්ඡිත්වා දාතුං ලභති. අසම්මතෙන පන ආපුච්ඡිත්වා දාතබ්බං. භික්ඛුනො පන කස්ස පුප්ඵානි දාතුං ලබ්හති, කස්ස න ලබ්හති? මාතෘපිතුනං ගෙහං හරිත්වාපි ගෙහනො පක්කොසාපෙත්වාපි “වත්ථුපුප්ඵං කරොථා” ති දාතුං ලබ්හති, පිළුන්ධනත්ථාය න ලබ්හති. සෙසඤ්ඤානං පන හරිත්වා න දාතබ්බං, පක්කොසාපෙත්වා පුප්ඵනත්ථාය දාතබ්බං. සෙසජනස්ස පුප්ඵනට්ඨානං සම්පත්තස්ස අපච්චාසිසන්තෙන දාතබ්බං, පුප්ඵදානං නාම න හොති.

විහාරෙ බහුනි පුප්ඵානි පුප්ඵන්ති, භික්ඛුනා පිණ්ඩාය වරන්තෙන මනුස්සෙ දිස්වා “විහාරෙ බහුනි පුප්ඵානි පුප්ඵො” ති වත්තබ්බං, වචනමත්තෙ දොසො නත්ථි, “මනුස්සා බාදනියභොජනියං ආදාය ආගමිස්සන්ති” ති විත්තෙන පන න වත්තබ්බං. සචෙ වදති, බාදනියභොජනියං න පරිභුඤ්ජිතබ්බං. මනුස්සා අත්තනො ධම්මතාය “විහාරෙ පුප්ඵානි අත්ථි” ති පුච්ඡිත්වා “අසුකදිවසෙ විහාරං ආගමිස්සාම, සාමණෙරානං පුප්ඵානි ඔව්නිතුං මා දෙථා” ති වදන්ති. භික්ඛු සාමණෙරානං කථෙතුං පමුට්ඨො, සාමණෙරෙහි පුප්ඵානි ඔව්නානි, මනුස්සා භික්ඛු උපසඬ්ඛමිත්වා මයං තුම්භාකං අසුකදිවසෙ එවං ආරොචයිමිහ “සාමණෙරානං පුප්ඵානි ඔව්නිතුං මා දෙථා” ති, කස්මා න වාරයිත්ථාති? “සති මෙ පමුට්ඨා, පුප්ඵානි ඔව්නිතමත්තානෙව, න තාව පුජා කතා” ති වත්තබ්බං, “ගණ්ඨප ජුප්ඵො” ති න වත්තබ්බං. සචෙ වදති, ආමිසං න පරිභුඤ්ජිතබ්බං. අපරො භික්ඛු සාමණෙරානං ආචික්ඛති “අසුකගාමවාසීනො ‘පුප්ඵානි මා ඔව්නිත්ථා’ ති ආහංසු” ති මනුස්සාපි ආමිසං ආහරිත්වා දානං දත්වා වදන්ති “අම්භාකං මනුස්සා න බහුකා, සාමණෙරෙ අම්භෙහි සහ පුප්ඵානි ඔව්නිතුං ආණාපෙථා” ති. “සාමණෙරෙහි භික්ඛා ලද්ධා. යෙ භික්ඛාවාරං න ගච්ඡන්ති, තෙ සයමෙව ජානිස්සන්ති උපාසකා” ති වත්තබ්බං. එත්තකං නයං ලභිත්වා සාමණෙරෙ පුත්තෙ වා භාතිකෙ වා කත්වා පුප්ඵානි ඔව්නාපෙතුං දොසො නත්ථි, පුප්ඵදානං නාම න හොති.

එලදානෙ එලමිපි පුප්ඵං විය නියමිතමෙව ගරුහණ්ඩං හොති. විහාරෙ බහුකස්මිං එලාඵලෙ සති අභාසුකමනුස්සා ආගන්ත්වා යාවන්ති, භික්ඛු “සඬ්ඛික”න්ති දාතුං න උස්සහන්ති, මනුස්සා විජ්ජිපාරිතො අක්කොසන්ති පරිභාසන්ති, තත්ථ කිං කාතබ්බන්ති? එලෙහි වා රුක්ඛෙහි වා පරිවිජින්නිත්වා කථිකා කාතබ්බා “අසුකෙ ව රුක්ඛෙ අසුකෙ ව රුක්ඛෙ එත්තකානි එලානි ගණ්ඨන්තා, එත්තකෙසු වා රුක්ඛෙසු එලානි ගණ්ඨන්තා න වාරෙතබ්බා” ති. චොරා වා ඉස්සරා වා බලක්කාරෙන

ගණ්භන්තා න වාරෙතබ්බා. කුද්ධා හි තෙ සකලවිහාරම්පි නාසෙය්‍යං, ආදීනවො පන කපේතබ්බොති.

සිනානදානෙ සිනානවුණ්ණානි කොට්ටිතානි න ගරුභණ්ඩානි, අකොට්ටිතො රුක්ඛෙ ධීතොව රුක්ඛතවො ගරුභණ්ඩං, වුණ්ණං පන අගිලානස්ස රජනනිපක්කං වට්ටති. ගිලානස්ස යංකිඤ්චි වුණ්ණං දාතුං වට්ටතියෙව.

න වුණ්ණදානෙනාති වුත්තනයෙන සිරිසවුණ්ණාදීනං දානෙන.
මත්තිකාදානෙමත්තිකා හි යත්ථ දුල්ලහා හොති, තත්ථෙව ගරුභණ්ඩං. සාපි හෙට්ඨිමකොටියා තිංසපලගුලපිණ්ඩප්පමාණාව, තතො හෙට්ඨා න ගරුභණ්ඩන්ති.

දන්තකට්ඨදානෙ දන්තකට්ඨං අවිජ්ජන්තකමෙව ගරුභණ්ඩං. යෙසං සාමණෙරානං සඬ්ඝතො දන්තකට්ඨවාරො පාපුණාති, තෙ අත්තනො ආවරියුපජ්ඣායානං පාටියෙක්කං දාතුං න ලහන්ති. යෙහි පන ‘එත්තකානි දන්තකට්ඨානි ආහරිතබ්බානී’ති පරිච්ඡින්නදිත්වා වාරා ගහිතා, තෙ අතිරෙකානි ආවරියුපජ්ඣායානං දාතුං ලහන්ති. එකෙන හික්ඛුනා දන්තකට්ඨමාලකතො බහුනි දන්තකට්ඨානි න ගහෙතබ්බානි, දෙවසිකං එකෙකමෙව ගහෙතබ්බං. පාටියෙක්කං වසන්තෙනාපි හික්ඛුසඬ්ඝං ගණයිත්වා යත්තකානි අත්තනො පාපුණන්ති, තත්තකානෙව ගහෙත්වා ගන්තබ්බං. අත්තරා ආගන්තුකෙසු වා ආගතෙසු දිසං වා පක්කමන්තෙසු ආහරිත්වා ගහිතට්ඨානෙයෙව යපෙතබ්බානි. න මුබ්බෙදකදානෙනාති න මුබ්බොවනඋදකදානෙන.

න වාටුකමයතායාතිආදීසු වාටුකමයතා වුවච්ඡි අත්තානං දාසං විය නිවට්ඨානෙ යපෙත්වා පරස්ස බලිතවචනම්පි සණ්ඨපෙත්වා පියකාමතාය පග්ගස්භවචනං. න මුග්ගසුප්පයතායාති න මුග්ගසුපසමානතාය. මුග්ගසුපසමානතාති සච්චාලිකෙන ජීවිකං කප්පනතාය එතං අධිවචනං. යථා හි මුග්ගසුපෙ පච්චන්තෙ බහු මුග්ගා පාකං ගච්ඡන්ති ථොකා න ගච්ඡන්ති, එවමෙව සච්චාලිකෙන ජීවිකකප්පකෙ පුග්ගලෙ බහු අලිකං හොති, අප්පකං සච්චං. යථා වා මුග්ගසුපස්ස අපච්ඡන්තට්ඨානං නාම නත්ථි, එවමෙව සච්චාලිකවුත්තිනො පුග්ගලස්ස අප්පතිට්ඨානං නාම නත්ථි. සිඬ්ඝාටකං විය ඉච්ඡිතිච්ඡිතට්ඨානස්ස පතිට්ඨාති. තෙනස්ස සා මුසාවාදිතා ‘මුග්ගසුප්පතා’ති වුත්තා. න පාරිභට්ඨතායාති න පරිභට්ඨකමමහාවෙන. පරිභට්ඨස්ස හි කම්මං පාරිභට්ඨං, තස්ස භාවො පාරිභට්ඨතා, අලඬ්ඝකාරකරණාදීහි දාරකකිලාපනස්සෙතං අධිවචනං. න පීයමද්දිකතායාති න සහසා සරං පච්ඡිත්වා පීයකෙ නිසිදනකතාය.

න වත්ථුච්ඡිජායාතිආදීසු වත්ථුච්ඡිජා නාම ගාමනිගමනගරාදීනං සුනිච්චිට්ඨදුන්නිච්චිට්ඨජානනසත්ථං. තිරච්ඡානච්ඡිජා නාම අනිය්‍යානිකත්තා සග්ගමොක්ඛමග්ගානං තිරච්ඡානභූතා අඬ්ගසත්ථනිමිත්තාදිකා අවසෙසච්ඡිජා. අඬ්ගච්ඡිජා නාම ඉත්ථිපුරිසානං සුභගදුබ්භගලක්ඛණජානනං. නක්ඛත්තච්ඡිජා නාම නක්ඛත්තානං යොගජානනසත්ථං.

න දුකගමනෙනාති න දුකෙය්‍යං කත්වා ගමනෙන. න පහිණගමනෙනාති න ගිහීනං සාසනං ගහෙත්වා සරා සරං පහිතස්ස ගමනෙන. න ජඩ්ඝපෙසනියෙනාති ගාමන්තරදෙසන්තරාදීසු තෙසං තෙසං ගිහීනං සාසනපටිසාසනං හරණෙන. ඉදඤ්භි ජඩ්ඝපෙසනියං නාම අත්තනො මාතාපිතුනං, යෙ වාස්ස මාතාපිතරො උපට්ඨහන්ති, තෙසං සාසනං ගහෙත්වා කත්ථවි ගමනවසෙන වට්ටති. චෙතියස්ස වා සඩ්ඝස්ස වා අත්තනො වා කම්මං කරොන්තානං වඩ්ඪකීනම්පි සාසනං හරිතුං වට්ටති. මනුස්සා “දානං දස්සාම, පූජං කරිස්සාම, භික්ඛුසඩ්ඝස්ස ආචික්ඛවා” ති ව වදන්ති; “අසුකත්ථෙරස්ස නාම දෙවා” ති පිණ්ඩපාතං වා හෙසජ්ජං වා චීවරං වා දෙන්ති, “විහාරෙ පූජං කරොවා” ති මාලාගන්ධවිලෙපනාදීනි වා ධජපටාකාදීනි වා නිය්‍යාතෙන්ති. සබ්බං හරිතුං වට්ටති, ජඩ්ඝපෙසනියං නාම න හොති. සෙසසාසනං ගහෙත්වා ගච්ඡන්තස්ස පදවාරෙ පදවාරෙ දොසො.

න චෙජ්ජකම්මෙනාති න චෙජ්ජෙන හුත්වා කායතිකිච්ඡනාදිහෙසජ්ජකරණෙන. හෙසජ්ජං පන පඤ්චන්තං සහධම්මිකානං කාතබ්බං භික්ඛුස්ස භික්ඛුනියා සික්ඛමානාය සාමණෙරස්ස සාමණෙරියා. සමසීලසද්ධාපඤ්ඤානඤ්භි එතෙසං තීසු සික්ඛාසු යුත්තානං හෙසජ්ජං අකාතුං න ලබ්භති. මාතාපිතුනං තදුපට්ඨාකානං අත්තනො වෙය්‍යාවච්චකරස්ස පණ්ඩුපලාසස්සාති එතෙසං පඤ්චන්තම්පි කාතුං වට්ටති. ජෙට්ඨහාතු, කනිට්ඨහාතු, ජෙට්ඨහගිනියා, කනිට්ඨහගිනියා, වුළුමාතුයා, මහාමාතුයා, වුළුපිතුනො, මහාපිතුනො, පිතුච්ඡාය, මාතුච්ඡායාති එතෙසං පන දසන්තම්පි කරොන්තෙන තෙසංයෙව සන්තකං හෙසජ්ජං ගහෙත්වා කෙවලං යොජෙත්වා දාතබ්බං. සචෙ නජ්ජහොති, අත්තනො සන්තකං තාවකාලිකං දාතබ්බං. එතෙසං පුත්තපරම්පරා යාව සන්තමා කුලපරිවට්ටා, තාව චත්තාරො පච්චයෙ ආහරාපෙන්නස්ස අකතවිඤ්ඤත්ති වා, හෙසජ්ජං කරොන්තස්ස චෙජ්ජකම්මං වා, කුලදුසකාපත්ති වා න හොති.

න පිණ්ඩපටිපිණ්ඩකෙනාති එත්ථ පිණ්ඩපාතො කස්ස දාතබ්බො, කස්ස න දාතබ්බො? මාතාපිතුනං තදුපට්ඨාකානං වෙය්‍යාවච්චකරස්ස පණ්ඩුපලාසස්ස සම්පත්තස්ස දාමරිකචොරස්ස ඉස්සරස්සාපි දාතබ්බො. එතෙසං දත්වා පච්ඡා ලද්ධම්පි පිණ්ඩපටිපිණ්ඩං නාම න හොති. න දානානුජ්ජදානෙනාති අත්තනො දින්තකානං න පුන දානෙන. ධම්මෙනාති ධම්මෙන උජ්ජන්තං. සමෙනාති කායසුචරිතාදිනා. ලද්ධාති කායෙන ලද්ධා. ලභිත්වාති විත්තෙන පාපුණිත්වා. අධිගන්ත්වාති සම්පාපුණිත්වා. වින්දිත්වාති ඤාණෙන වින්දිත්වා. පටිලභිත්වාති පුනජ්ජුනං ලභිත්වා.

අන්තසන්නිධිත්ති එත්ථ දුට්ඨා අන්තකථා විනයවසෙන ව සල්ලෙඛවසෙන ව. විනයවසෙන තාව යංකිඤ්චි අන්තං අජ්ජ පටිග්ගහිතං අපරජ්ජු සන්නිධිකාරකං හොති, තස්ස පරිභොගෙ පාචිත්තියං. අත්තනා ලද්ධං පන සාමණෙරානං දත්වා තෙහි ලද්ධං යපාපෙත්වා දුතියදිවසෙ භුඤ්ජිතුං වට්ටති, සල්ලෙඛො පන න හොති.

පානසන්නිධිමිනිපි එසෙව නයො. එත්ථ පානං නාම අම්බපානාදීනි අට්ඨ පානානි, යානි චෙ තෙසං අනුලොමානි.

වත්ථසන්නිධිත්තිආදිමිනි අනධිට්ඨිතාවිකජ්ජිතං සන්නිධි ව හොති සල්ලෙඛඤ්ච කොපෙති. අයං පරියාය කථාව, නිජ්ජරියායතො පන තිච්චරසන්තුට්ඨෙන භවිතබ්බං, චතුත්ථං ලභිත්වා අඤ්ඤස්ස දාතබ්බං. සචෙ යස්ස කස්සචි දාතුං න සක්කොති, යස්ස පන දාතුකාමො හොති, සො උද්දෙසත්ථාය වා පරිපුච්ඡත්ථාය වා ගතො, ආගතමත්තෙ දාතබ්බං, අදාතුං න වට්ටති. චීවරෙ පන අජ්ජහොත්තෙ සතියා පච්චාසාය අනුඤ්ඤාතකාලං යපෙතුං වට්ටති. සුචිසුත්තච්චරකාරකානං අලාභෙන තතො පරමිපි විනයකම්මං කත්වා යපෙතුං වට්ටති. “ඉමස්මිං ජිණ්ණෙ පුන ඊදිසං කුතො ලභිස්සාමි” ති පන යපෙතුං න වට්ටති, සන්නිධි ව හොති, සල්ලෙඛඤ්ච විකොපෙති.

යානසන්නිධිමිනි යානං නාම වය්භං රථො සකටං සන්දමානිකා සිවිකා පාටඬිකිති නෙතං පබ්බජිතස්ස යානං. උපාහනා පන පබ්බජිතස්ස යානංයෙව. එකභික්ඛුස්ස හි එකො අරඤ්ඤත්ථාය, එකා ධොතපාදකත්ථායානි උක්කංසතො ද්වෙ උපාහනසඬ්ඨා වට්ටන්ති, තතියං ලභිත්වා අඤ්ඤස්ස දාතබ්බො, “ඉමස්මිං ජිණ්ණෙ අඤ්ඤං කුතො ලභිස්සාමි” ති හි යපෙතුං න වට්ටති, සන්නිධි ව හොති, සල්ලෙඛඤ්ච විකොපෙති.

සයනසන්නිධිමිනි සයනන්ති මඤ්චො. එකස්ස භික්ඛුනො එකො ගබ්භෙ එකො දිවාට්ඨානෙති උක්කංසතො ද්වෙ මඤ්චා වට්ටන්ති, තතො උත්තරි ලභිත්වා අඤ්ඤස්ස භික්ඛුනො වා ගණස්ස වා දාතබ්බො, අදාතුං න වට්ටති, සන්නිධි චෙව හොති, සල්ලෙඛඤ්ච කොපෙති.

ගන්ධසන්නිධිමිනි භික්ඛුනො කණ්ඩුකච්ඡුජ්චදොසාදිආබාධෙ සති ගන්ධො වට්ටති. තෙන ගන්ධෙන තස්මිං රොගෙ වූපසන්තෙ අඤ්ඤෙසං වා ආබාධිකානං දාතබ්බො. ද්වාරෙ පඤ්චඬ්ගුලසරඬුපනාදීසු වා උපනෙතබ්බො. “පුන රොගෙ සති භවිස්සති” ති යපෙතුං න වට්ටති, ගන්ධසන්නිධි ව හොති, සල්ලෙඛඤ්ච කොපෙති.

ආමිසන්නි අන්තාදිවුත්තාවසෙසංව දට්ඨබ්බං. සෙය්‍යථිදං – ඉධෙකච්චො භික්ඛු “තථාරූපෙ කාලෙ උපකාරාය භවිස්සන්ති” ති තිලතණ්ඩුලමුග්ගමාසනාලිකෙරලොණමච්ඡමංසවල්ලුරසජ්ජිතෙලගුළු- භාජනාදීනි ආහරාපෙත්වා යපෙති. සො වස්සකාලෙ කාලස්සෙව සාමණෙරෙහි යාගුං පවාපෙත්වා භුඤ්ජිත්වා “සාමණෙර උදකකද්දමෙ දුක්ඛං ගාමං පවිසිතුං, ගච්ඡ අසුකකුලං ගන්ත්වා මය්භං විහාරෙ නිසින්තභාවං ආරොචෙහි, අසුකකුලතො දධිආදීනි ආහරා” ති පෙසෙති. භික්ඛුහි “කිං, හන්තෙ, ගාමං පවිසා” ති වුත්තෙපි “දුජ්ජවෙසො ආවුසො ඉදානි ගාමො” ති වදති. තෙ “හොතු, හන්තෙ, අච්ඡට තුම්භෙ, මයං භික්ඛං පරියෙසිත්වා ආහරිස්සාමා” ති ගච්ඡන්ති. අථ සාමණෙරොපි දධිආදීනි ආහරිත්වා හත්තඤ්ච ඛ්‍යාඤ්ජනඤ්ච සම්පාදෙත්වා උපනෙති, තං

භුඤ්ජන්තස්සෙව උපට්ඨාකා හත්තං පභිණ්ණන්ති, තතොපි මනාපං මනාපං භුඤ්ජති.
 අථ භික්ඛු පිණ්ඩපාතං ගහෙත්වා ආගච්ඡන්ති, තතොපි මනාපං මනාපං ගීවායාමකං
 භුඤ්ජතියෙව. එවං චතුමාසමිපි වීතිනාමෙති. අයං වුව්චති භික්ඛු
 “මුණ්ඩකුටුම්භිකජීවිකං ජීවති, න සමණජීවික”න්ති. එවරූපො ආමිසසන්නිධි නාම
 හොති.

භික්ඛුනො පන වසනට්ඨානෙ එකා තණ්ඩුලනාලි එකො ගුළපිණ්ඩො
 චතුභාගමත්තං සජ්ජිති එත්තකං නිධෙතුං වට්ටති අකාලෙ සම්පත්තවොරානං
 අත්ථාය. තෙ හි එත්තකමිපි ආමිසපට්ඨසන්ථාරං අලහන්තා ජීවිතාපි වොරොපෙය්‍යුං,
 තස්මා සවෙපි එත්තකං නත්ථි, ආහරාපෙත්වාපි යපෙතුං වට්ටති. අථාසුකකාලෙ ච
 යදෙත්ථ කජ්ජියං, තං අත්තනාපි පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටති. කජ්ජියකුටියං පන ඛහුං
 යපෙත්තස්සාපි සන්නිධි නාම නත්ථි.

160. කුසාසි න පාදලොලස්සාති කුසානාහිරතො ච න ච පාදලොලො අස්ස.
 වීරමෙ කුක්කුච්චා නජ්ජමජ්ජෙය්‍යාති හත්ථකුක්කුච්චාදිකුක්කුච්චං විනොදෙය්‍ය,
 සක්කච්චකාරිතාය චෙත්ථ නජ්ජමජ්ජෙය්‍ය.

එකත්තමනුයුත්තොති එකිභාවං අනුයුත්තො. පරමත්ථගරුකොති
 උත්තමත්ථගරුකො. “සකත්ථගරුකො”ති වා පාඨො.

පටිසල්ලානාරාමොති ආරමණං ආරාමො, තතො තතො ආරම්මණතො
 පටිසංහරිත්වා එකිභාවෙ පටිසල්ලානෙ ආරාමො යස්ස සො පටිසල්ලානාරාමො.
 අස්සාති භවෙය්‍ය. තස්මිං රතොති පටිසල්ලානරතො. එතෙහි සීලෙසු පරිපූරකාරිතං
 දස්සෙති. තං කිස්ස හෙතු? සීලවිපන්නස්ස එකග්ගතාපි න සම්පජ්ජති. අජ්ඣත්තං
 චෙතොසමථමනුයුත්තොති අත්තනො විත්තසමථෙ යුත්තො. එත්ථ හි
 අජ්ඣත්තන්ති වා අත්තනොති වා එතං එකත්ථං, ඛ්‍යඤ්ජනමෙව නානං. භූමිමත්ථෙ
 පනෙතං උපයොගවචනං. අනුති ඉමිනා උපසග්ගෙන යොගෙ සිද්ධං.

අනිරාකතජ්ඣානොති ඛහි අනිහතජ්ඣානො අවිනාසිතජ්ඣානො වා.
 නිහරණවිනාසත්ථඤ්ඤි ඉදං නිරාකරණං නාම. “ථම්හං නිරංකත්වා
 නිවාතචුත්ති”තිආදීසු (සු. නි. 328) වස්ස පයොගො දට්ඨබ්බො. විපස්සනාය
 සමන්තාගතොති සත්තවිධාය අනුපස්සනාය යුත්තො. සත්තවිධා අනුපස්සනා නාම
 අනිච්චානුපස්සනා දුක්ඛානුපස්සනා අනත්තානුපස්සනා නිබ්බදානුපස්සනා
 විරාගානුපස්සනා නිරොධානුපස්සනා පටිනිස්සග්ගානුපස්සනාති. තා විසුද්ධිමග්ගෙ
 (විසුද්ධි. 2.741 ආදයො, 849 ආදයො) විත්ථාරිතා. ඛ්‍යුහෙතා සුඤ්ඤාගාරානන්ති
 වඩ්ඪෙතා සුඤ්ඤාගාරානං. එත්ථ ච සමථවිපස්සනාවසෙන කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා
 රත්තින්දිවං සුඤ්ඤාගාරං පටිසිත්වා නිසිද්ධානො භික්ඛු “චූහෙතා
 සුඤ්ඤාගාරාන”න්ති චෙදිතබ්බො. එකභූමකාදිහෙදෙ පාසාදෙ කුරුමානොපි
 සුඤ්ඤාගාරානං චූහෙතාති දට්ඨබ්බො.

සක්කව්වකාරීතිආදීසු දානාදීනං කුසලධම්මානං භාවනාය පුග්ගලස්ස වා දෙය්‍යධම්මස්ස වා සක්කව්වකාරීතාවසෙන සක්කව්වකාරී. අස්සාති භවෙය්‍යා. සත්තභාවො සාතච්චං, සාතච්චකාරීතාවසෙන සාතච්චකාරී. නිරන්තරකාරීතාය අට්ඨිතකාරී. යථා නාම කකණ්ටකො ථොකං ගන්ත්වා ථොකං තිට්ඨති, න නිරන්තරං ගච්ඡති, එවමෙව යො පුග්ගලො එකදිවසං දානං දත්වා පූජං වා කත්වා ධම්මං වා සුත්වා සමණධම්මං වා කත්වා පුන විරස්සං කරොති, තං න නිරන්තරං පවත්තෙති. සො ‘අසාතච්චකාරී, යීතකාරී’ති වුච්චති. යො පන එවං න භොති, සො අට්ඨිතකාරී. අනොලීනවුත්තිකොති නිරන්තරකරණසඬ්ඛාතස්ස විජ්ජාරස්ස අත්ථිතාය න ඔලීනවුත්තිකො. අනික්ඛිත්තච්ඡන්දොති කුසලකිරියාය විරියච්ඡන්දස්ස අනික්ඛිත්තභාවෙන අනික්ඛිත්තච්ඡන්දො. අනික්ඛිත්තධුරොති විරියධුරස්ස අනොරොපකො, අනොසක්කිතමානසොති අත්ථො.

අප්පට්ඨානීති අනිවත්තනං. අධිට්ඨානන්ති කුසලකරණෙ පතිට්ඨාභාවො. අනුයොගොති අනුයුක්ඛිතං. අප්පමාදොති සතියා අවිජ්ජවාසො.

161. තන්දිං මායං හස්සං බ්බිඛන්ති ආලසියඤ්ච මායඤ්ච හස්සඤ්ච කායිකං වාචසිකං බ්බිඛඤ්ච. සච්ඡුසන්ති සද්ධිං විභූසාය.

රත්තින්දිවං ඡකොට්ඨාසං කරිත්වාති පුරිමයාමමජ්ඣිමයාමපච්ඡිමයාමවසෙන රත්තිං තයො තථා දිවාති ඡබ්බිධං කොට්ඨාසං කත්වා. පඤ්චකොට්ඨාසං පටිඡන්තෙය්‍යාති රත්තිං මජ්ඣිමයාමං විස්සජ්ජෙත්වා අවසෙසපඤ්චකොට්ඨාසෙසු න නිද්දං ඔක්කමෙය්‍ය. එකකොට්ඨාසං නිපජ්ජෙය්‍යාති එකං මජ්ඣිමයාමකොට්ඨාසං සතො සම්පජානො නිපජ්ජිත්වා නිද්දං ඔක්කමෙය්‍ය.

ඉධ භික්ඛු දිවසම්පි පුබ්බණ්හෙ මජ්ඣන්හෙ සායන්හෙති තයොපි දිවසකොට්ඨාසා ගතිතා. වඬිකමෙන නිසජ්ජායාති සකලං දිවසං ඉමිනා ඉරියාපට්ඨවයෙනෙව විහරන්තො චිත්තස්ස ආවරණතො ආවරණියෙහි ධම්මෙහි පඤ්චහි නිවරණෙහි සබ්බාකුසලධම්මෙහි වා. විත්තං පරිසොධෙය්‍යාති තෙහි ධම්මෙහි විත්තං විසොධෙය්‍ය. යානං පනෙත්ථ කිඤ්චාපි න ගතිතං, වඬිකමනිසජ්ජාසන්තිස්සිතං පන කත්වා ගහෙතබ්බමෙව. පයමං යාමන්ති සකලස්මිම්පි පයමයාමෙ.

සෙය්‍යන්ති එත්ථ කාමභොගීසෙය්‍යා පෙතසෙය්‍යා සීහසෙය්‍යා තථාගතසෙය්‍යාති වතස්සො සෙය්‍යා. තත්ථ ‘‘යෙභුයොන, භික්ඛවෙ, කාමභොගී වාමෙන පස්සෙන සෙන්නී’’ති (අ. නි. 1.4246) අයං කාමභොගීසෙය්‍යා. තෙසු හි යෙභුයොන දක්ඛිණපස්සෙන සයානො නාම නත්ථි. ‘‘යෙභුයොන, භික්ඛවෙ, පෙනා උත්තානා සෙන්නී’’ති (අ. නි. 4.246) අයං පෙතසෙය්‍යා. අප්පමංසලොහිතත්තා හි අට්ඨිසඬ්ඝාටසට්ඨිතා එකෙන පස්සෙන සයිතුං න සක්කොන්ති, උත්තානාව සෙන්නී. ‘‘සීහො, භික්ඛවෙ, මිගරාජා දක්ඛිණෙන පස්සෙන සෙය්‍යං කප්පෙති...පෙ.... අත්තමනො භොති’’ති (අ. නි. 4.246) අයං සීහසෙය්‍යා. තෙජ්ජස්සදත්තා හි සීහො

මීගරාජා දේවෙ පුරිමපාදෙ එකස්මිං පච්ඡිමපාදෙ එකස්මිං යානෙ යපෙත්වා නඬගුට්ඨං අන්තරසත්ථිමිහි පක්ඛිපිත්වා පුරිමපාදපච්ඡිමපාදනඬගුට්ඨානං ධීතොකාසං සල්ලක්ඛෙත්වා ද්විත්තං පුරිමපාදානං මත්ථකෙ සීසං යපෙත්වා සයති. දිවසමපි සයිත්වා පඬුජ්ඣමානො න උත්රස්තො පඬුජ්ඣති, සීසං පන උක්ඛිපිත්වා පුරිමපාදාදීනං ධීතොකාසං සල්ලක්ඛෙති. සචෙ කිඤ්චි යානං විජහිත්වා ධීතං හොති, “නයිදං තුශ්භං ජාතියා, න සුරභාවස්ස අනුරූප” න්ති අනත්තමනො හුත්වා තත්ථෙව සයති, න ගොවරාය පක්කමති. අවිජහිත්වා ධීතෙ පන “තුශ්භං ජාතියා ච සුරභාවස්ස ච අනුරූපමිද” න්ති හට්ඨතුවො උට්ඨාය සීහවිජමිහිතං විජමිහිත්වා කෙසරභාරං විධුනිත්වා තික්ඛත්තුං සීහනාදං නදිත්වා ගොවරාය පක්කමති. චතුත්ථජ්ඣානසෙය්‍යා පන තථාගතසෙය්‍යාති වුව්චති. තාසු ඉධ සීහසෙය්‍යා ආගතා. අයඤ්චි තෙජ්ජස්සදඉරියාපථත්තා උත්තමසෙය්‍යා නාම.

පාදෙ පාදන්ති දක්ඛිණපාදෙ වාමපාදං. අව්වාධායාති අතිආධාය ඊසකං අතික්කම්ම යපෙත්වා. ගොජ්ථකෙන හි ගොජ්ථකෙ, ජාණුනා වා ජාණුමිහි සඬ්ඝට්ටියමානෙ අභිණ්භං වෙදනා උජ්ජප්පති, විත්තං එකග්ගං න හොති, සෙය්‍යා අභාසු හොති. යථා පන න සඬ්ඝට්ටෙති, එවං අතික්කම්ම යපිතෙ වෙදනා නුජ්ජප්පති, විත්තං එකග්ගං හොති, සෙය්‍යා භාසු හොති. තෙන වුත්තං – “පාදෙ පාදං අව්වාධායා” ති. සතො සම්පජානොති සතියා චෙව සම්පජානපඤ්ඤාය ච සමන්තාගතො හුත්වා. ඉමිනා සුපරිග්ගාහකං සතිසම්පජඤ්ඤං කථිතං. උට්ඨානසඤ්ඤං මනසිකරිත්වාති “අසුකවෙලාය නාම උට්ඨහිස්සාමි” ති එවං උට්ඨානවෙලාපරිච්ඡෙදකං උට්ඨානසඤ්ඤං විත්තෙ යපෙත්වා. එවං කත්වා නිපන්තො හි යථාපරිච්ඡින්නකාලෙයෙව උට්ඨාති.

වීරියන්ද්‍රියන්ද්‍රෙයෙ වෙතසිකොති ඉදං වීරියස්ස නියමනො වෙතසිකභාවදීපනත්ථං වුත්තං, ඉදඤ්චි වීරියං “යදපි, හික්ඛවෙ, කායිකං වීරියං, තදපි වීරියසම්බොජ්ඣකඬගො, යදපි වෙතසිකං වීරියං, තදපි වීරියසම්බොජ්ඣකඬගොති. ඉතිහිදං උද්දෙසං ගච්ඡති” ති එවමාදීසු සුත්තෙසු (සං. නි. 5.233) වඬකමාදීනි කරොන්තස්ස උජ්ජප්පනතාය කායිකන්ති වුව්චමානමපි කායවිඤ්ඤාණං විය කායිකං නාම නත්ථි, වෙතසිකමෙව පනෙතන්ති දීපෙතුං “වෙතසිකො” ති වුත්තං. වීරියාරම්භොති වීරියසඬ්ඛාතො ආරම්භො. අයඤ්චි ආරම්භසද්දො කම්මෙ ආපත්තියං කිරියායං වීරියෙ හිංසායං විකොපනෙති අනෙකෙසු අත්ථෙසු ආගතො.

“යං කිඤ්චි දුක්ඛං සම්භොති, සඬ්ඛං ආරම්භපච්චයා; ආරම්භානං නිරොධෙන, නත්ථි දුක්ඛස්ස සම්භවො” ති. (සු. නි. 749) –

එත්ථ හි කම්මං ආරම්භොති ආගතං. “ආරම්භති ච විජ්ජට්ඨාරි ච හොති” ති (අ. නි. 5.142; සු. ප. 191) එත්ථ ආපත්ති. “මහායඤ්ඤා මහාරම්භා, න තෙ හොන්ති මහජ්ඣලා” ති (අ. නි. 4.39; සං. නි. 1.120) එත්ථ යුජ්ජස්සාපනාදිකිරියා. “ආරම්භථ නික්කමථ, යුඤ්ජථ බුද්ධසාසනෙ” ති (සං. නි. 1.185; කථා. 333; නෙත්ති. 29;

පෙටකො. 38; මි. ප. 5.1.4) එත්ථ වීරියං. “සමණං ගොතමං උද්දිස්ස පාණං ආරම්භන්ති”ති (ම. නි. 2.51) එත්ථ නිංසා. “බීජගාමභූතගාමසමාරම්භා පටිවිරතො හොති”ති (දී. නි. 1.10; ම. නි. 1.293) එත්ථ ඡෙදනභඤ්ජනාදිකං විකොපනං. ඉධ පන වීරියමෙව අධිප්පෙතං. තෙනාහ “වීරියාරම්භොති වීරියසඬ්ඛාතො ආරම්භො”ති. වීරියඤ්ඤි ආරම්භනවසෙන ආරම්භොති වූවිති. ඉදමස්ස සභාවපදං. කොසජ්ජතො නික්ඛමනවසෙන නික්කමො. පරං පරං යානං අක්කමනවසෙන පරක්කමො. උග්ගන්ත්වා යමනවසෙන උය්‍යාමො. වායමනවසෙන වායාමො. උස්සහනවසෙන උස්සාහො. අධිමත්තුස්සහනවසෙන උස්සොළ්භී. ටීරභාවට්ඨෙයන ටාමො. චිත්තචෙතසිකානං ධාරණවසෙන අවිච්ඡේදතො වා පචත්තනවසෙන කුසලසන්තානං ධාරෙතීති ධිති.

අපරො නයො – නික්කමො චෙසො කාමානං පනුදනාය. පරක්කමො චෙසො ඛන්ධනච්ඡේදාය. උය්‍යාමො චෙසො ඔසස්ස නිත්ථරණාය. වායාමො චෙසො පාරං ගමනට්ඨෙයන. උස්සාහො චෙසො පුබ්බඬ්ඛගමට්ඨෙයන. උස්සොළ්භී චෙසො අධිමත්තට්ඨෙයන. ටාමො චෙසො පලිසුග්ගසාටනනාය. ධිති චෙසො අට්ඨිතකාරිනායාති.

“කාමං තථො ව න්භාරු ව, අට්ඨි ව අවසිස්සතු”ති (අ. නි. 2.5) එවං පචත්තිකාලෙ අසිටීලපරක්කමවසෙන අසිටීලපරක්කමතා, ටීරපරක්කමො දළ්භපරක්කමොති අත්ථො. යස්මා පනෙතං වීරියං කුසලකම්මකරණට්ඨානෙ ඡන්දං න නික්ඛිපති, ධූරං න නික්ඛිපති, න ඔතාරෙති න විස්සජ්ජෙති, අනොසක්කිතමානසනං ආවහති, තස්මා “අනික්ඛිත්තච්ඡන්දතා අනික්ඛිත්තධූරතා”ති වුත්තං. යථා පන තජ්ජාතිකෙ උදකසම්භින්නට්ඨානෙ ධූරවාහගොණං “ගණ්ඨභටා”ති වදන්ති, සො ජාණුනා භූමිං උජ්ජිලෙත්වාපි ධූරං වහති, භූමියං පතිතුං න දෙති, එවමෙව වීරියං කුසලකම්මකරණට්ඨානෙ ධූරං න නික්ඛිපති පග්ගණ්ඨාති, තස්මා “ධූරසම්පග්ගාහො”ති වුත්තං. පග්ගහලක්ඛණෙ ඉන්ද්‍රිඨං කාරෙතීති වීරියින්ද්‍රියං. කොසජ්ජෙ න කම්පතීති වීරියබලං. යාථාවනියානිකකුසලවායාමතාය සම්මාවායාමො.

තන්දීති ජාතිආලසියං. තන්දියනාති තන්දියනාකාරො. තන්දීමනකතාති තන්දියා අභිභූතචිත්තතා. අලසස්ස භාවො ආලසාං, ආලසායනාකාරො ආලසායනා. ආලසායයිතස්ස භාවො ආලසායයිතත්තං. ඉති සබ්බෙහි ඉමෙහි පදෙහි කිලෙසවසෙන කායාලසියං කථිතං.

වඤ්චනිකා වරියාති වඤ්චනිකා කිරියා. මා මං ජඤ්ඤාති වාවං භාසතීති ජානංයෙව පණ්ණත්තිං විනික්කමන්තො භික්ඛු භාරියං කරොති, අම්භාකං පන විනික්කමට්ඨානං නාම නත්ථිති උපසන්නො විය භාසති. කායෙන පරක්කමතීති “මයා කතං ඉදං පාපකම්මං මා කෙවි ජානිංසු”ති කායෙන චත්තං කරොති. විජ්ජමානදොසපට්ඨිජාදනතො චක්ඛුමොහනමායා වියාති මායා, මායාවිතො භාවො මායාවිතා. කත්වා පාපං පුන පට්ඨිජාදනතො අති අස්සරති එතාය සත්තොති

අවිච්ඡාරා. කායවාචාකිරියාහි අඤ්ඤා දස්සනතො වඤ්ඤානිති වඤ්ඤානා. එතාය සත්තා නිකරොන්තිති නිකති, මිච්ඡා කරොන්තිති අත්ථො. “නාහං එවං කරොමි”ති පාපානං නික්ඛිපනතො නිකිරණා. “නාහං එවං කරොමි”ති පරිවජ්ජනතො පරිහරණා. කායාදීහි සංවරණතො ගූහනා. සබ්බතො භාගෙන ගූහනා පරිගූහනා. තිණපණ්ණෙහි විය ගූථං කායවච්ඡිකම්මෙහි පාපං ඡාදියතීති ඡාදනා. සබ්බතො භාගෙන ඡාදනා පරිච්ඡාදනා. න උත්තානං කත්වා දස්සෙතීති අනුත්තානීකම්මං. න පාකටං කත්වා දස්සෙතීති අනාවිකම්මං. සුට්ඨ ඡාදනා වොච්ඡාදනා. කතපාපපට්ච්ඡාදනවසෙන පුනපි පාපස්ස කරණතො පාපකිරියා. අයං වුව්චතීති අයං කතපට්ච්ඡාදනලක්ඛණා මායා නාම වුව්චති. යාය සමන්තාගතො පුග්ගලො භස්මාපට්ච්ඡන්තො විය අභිගාරො, උදකපට්ච්ඡන්තො විය බාණු, පිලොතිකාය පලිවෙය්නං විය ව සත්ථං හොති. අතිවෙලං දන්තවිදංසකං භසතීති පමාණාතික්කන්තං දන්තං විවරිත්වා පරෙසං දස්සෙත්වා භාසං සොමනස්සං උප්පාදෙත්වා භසති.

කායිකා ව බ්බිඛාති කායෙන පවත්තා කිලා. එසෙව නයො වාචසිකායපි. හත්ථිහිපි කිලන්තිති හත්ථිහි කිලිතත්ථාය පුරතො ධාවනආධාවනපිට්ඨනිසිදනාදිකිට්ඨාය කිලන්ති. එසෙව නයො අස්සරථෙසුපි. අට්ඨපදෙපි කිලන්තිති එකෙකාය පන්තියා අට්ඨ අට්ඨ පදානි අස්සාති අට්ඨපදං, තස්මිං අට්ඨපදෙ. දසපදෙපි එසෙව නයො. ආකාසෙපිති අට්ඨපදදසපදෙසු විය ආකාසෙයෙව කිලන්ති. පරිහරපථෙපිති භූමියං නානාපථමණ්ඩලං කත්වා තත්ථ පරිහරිතබ්බපථං පරිහරන්තා කිලන්ති. සන්තිකායපි කිලන්තිති සන්තිකකිලාය කිලන්ති, එකජ්ඣං යපිතා සාරියො වා පාසාණසක්ඛරායො වා අවාලෙන්තා නබ්බෙනෙව අපනෙන්ති ව උපනෙන්ති ව. සවෙ තත්ථ කාවි වලති, පරාජයො හොතිති.

බලිකායාති පුතඵලකෙ පාසකකිලාය කිලන්ති. සට්ඨකායාති සට්ඨකා වුව්චති දීසදණ්ඩකෙන රස්සදණ්ඩකං පහරණකිලා, තාය කිලන්ති. සලාකහත්ථෙන්නාති ලාබාය වා මඤ්ජට්ඨියා වා පිට්ඨොදකෙන වා සලාකහත්ථං තෙමෙත්වා “කිං හොතු”ති භූමියං වා හිත්තියං වා තං පහරිත්වා හත්ථිඅස්සාදිරූපානි දස්සෙන්තා කිලන්ති. අක්ඛෙනාති ගුලෙන. පඬකචීරෙනාති පඬකචීරං වුව්චති පණ්ණනාළිකා, තං ධමන්තා කිලන්ති. වඬකකෙනාති ගාමදාරකානං කිලනකෙන බුද්දකනඬගලෙන. මොක්ඛවිකායාති සම්පරිවත්තකකිලාය, ආකාසෙ වා දණ්ඩං ගහෙන්වා භූමියං වා සිසං යපෙත්වා හෙට්ඨපරියභාවෙන පරිවත්තන්තා කිලන්තිති වුත්තං හොති. විඬගුලකෙනාති විඬගුලකං වුව්චති තාලපණ්ණාදිහි කතං වාතජ්ජහාරෙන පරිබ්භමනවක්කං, තෙන කිලන්ති. පත්තාළ්භකෙනාති පත්තාළ්භකං වුව්චති පණ්ණනාළි, තාය වාලිකාදීනි මිනන්තා කිලන්ති. රථකෙනාති බුද්දකරථෙන. ධනුකෙනාති බුද්දකධනුනා. අක්ඛරිකායාති අක්ඛරිකා වුව්චති ආකාසෙ වා පිට්ඨියං වා අක්ඛරජානනකිලා, තාය කිලන්ති. මනෙසිකායාති මනෙසිකා වුව්චති මනසා වින්තිතජානනකිලා, තාය කිලන්ති. යථාවජ්ජෙනාති යථාවජ්ජං වුව්චති කාණකුණ්ඛුජ්ජාදිතං යං යං වජ්ජං, තං තං පයොජෙත්වා දස්සනකිලා, තාය කිලන්ති.

මුඛහේරිකන්නි මුඛසද්දෙන හේරි විය වාදනං. මුඛාලම්බරන්නි
 මුඛානුලිත්තහේරිසද්දකරණං. මුඛචිණ්ඨිමකන්නි මුඛෙන පහතහේරිසද්දකරණං.
 මුඛවලිමකන්නි ඔට්ඨමංසං ජිම්භං කත්වා සද්දකරණං. “මුඛතලික” න්තිපි පාඨො,
 මුඛං පරිවත්තෙත්වා ධමනං. මුඛහේරුළකන්නි මුඛෙන හේරිවාදනං. නාටකන්නි
 අභිනයං දස්සෙත්වා උග්ගණ්භාපනං. “නට්ටක” න්තිපි පාඨො. ලාපන්නි
 උක්කුට්ඨිතකරණං. ගීතන්නි ගායනං. දවකම්මන්නි භස්සකීළාකරණං. අයං වාචසිකා
 බ්බිධානි අයං කීළා වාචාය ජාතා වච්ඡ්වාරෙ උප්පන්නා.

කෙසා ව මස්සු වාතිආදීසු කෙසානං කත්තරිකාය යානාතිරිත්තානි අකත්වා
 කත්තරිකාය ඡෙදනං මස්සුනං දායිකං යපෙත්වා කප්පාසනඤ්ච
 එකතොවණ්ඨිකාදිමාලා ව මූලගන්ධාදිගන්ධා ව ඡවිකරණවිලෙපනා ව. ගීවාදීසු
 පිළන්ධනආභරණා ව සීසෙ පටිමුඤ්චනපසාධනපිළන්ධනා ව
 සරීරනිවාසනවිචිත්‍රවත්ථා ව සංවෙල්ලියබන්ධනපසාධනඤ්ච. “පරාසන” න්තිපි
 පාඨො. සීසවෙයනපටසඬිබාතවෙයනඤ්ච.

උච්ඡාදනාදීසු මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛන්තදාරකානං සරීරගන්ධො
 ද්වාදසමත්තවස්සකාලෙ නස්සති, තෙසං සරීරගන්ධහරණත්ථාය ගන්ධවුණ්ණාදීහි
 උච්ඡාදෙන්ති, එවරුපං උච්ඡාදනං න වට්ටති. පුඤ්ඤවත්තෙ පන දාරකෙ ඌරුසු
 නිපජ්ජාපෙත්වා තෙලෙන මක්ඛෙන්වා හත්ථපාදඌරුනාහිආදීනං
 සණ්ඨානසම්පාදනත්ථං පරිමද්දෙන්ති, එවරුපං පරිමද්දනං න වට්ටති.

න්භාපනන්නි තෙසංයෙව දාරකානං ගන්ධාදීහි න්භාපනං. සම්බාහනන්නි
 මහාමල්ලානං විය හත්ථපාදෙ මුග්ගරාදීහි පහරිත්වා බාහුවඩ්ඪනං. ආදාසන්නි
 යංකිඤ්ච ආදාසං පරිහරිතුං න වට්ටති. අඤ්ජනං අලඬිකාරඤ්ජනමෙව. මාලානි
 බද්ධමාලා වා අබද්ධමාලා වා. විලෙපනන්නි යංකිඤ්ච ඡවිරාගකරණං. මුඛවුණ්ණකං
 මුඛලෙපනන්නි මුඛෙ කාළපිළකාදීනං හරණත්ථාය මත්තිකාකක්කං දෙන්ති. තෙන
 ලොහිතෙ වලිතෙ සාසපකක්කං දෙන්ති, තෙන දොසෙ බාදිතෙ තිලකක්කං දෙන්ති,
 තෙන ලොහිතෙ සන්නිසින්නෙ හලිද්දිකක්කං දෙන්ති, තෙන ඡවිවණ්ණෙ ආරුල්භෙ
 මුඛවුණ්ණකෙන මුඛං වුණ්ණෙන්ති, තං සබ්බං න වට්ටති.

හත්ථබන්ධාදීසු හත්ථෙව විචිත්‍රසඬිබකපාලාදීනි බන්ධිත්වා විවරන්නි, තං වා
 අඤ්ඤං වා සබ්බමිපි හත්ථාහරණං න වට්ටති. අපරෙ සිබං බන්ධිත්වා විවරන්නි,
 සුවණ්ණචීරකමුත්තාවලිආදීහි ව තං පරික්ඛිපන්නි, තං සබ්බං න වට්ටති. අපරෙ
 චතුහත්ථදණ්ඩං වා අඤ්ඤං වා පන අලඬිකතදණ්ඩකං ගහෙත්වා විවරන්නි, තථා
 ඉත්ථිපුරිසරුපාදිවිචිත්තං හෙසජ්ජනාලිකං සුපරික්ඛිත්තං වාමපස්සෙ ඔලග්ගෙන්ති,
 අපරෙ අනෙකචිත්‍රකොසං අතිතිබ්බිණං අසිං, පඤ්චවණ්ණසුත්තසිබ්බිතං
 මකරදන්තකාදිවිචිත්තං ඡත්තං, සුවණ්ණරජතාදිවිචිත්‍රා මොරපිඤ්ජාදිපරික්ඛිත්තා
 උපාහනා, කෙච් රතනමත්තායාමං චතුරඬිගුලවිත්ථනං කෙසන්තපරිච්ඡෙදං
 දස්සෙත්වා මෙසමුඛෙ විජ්ජුලතං විය නලාටෙ උණ්භිසපට්ටං බන්ධිත්වා වූළාමණිං
 ධාරෙන්ති, වාමරවාලබ්ඡනිං ධාරෙන්ති, තං සබ්බං න වට්ටති.

ඉමස්ස වා පුත්තිකායස්සාති ඉමස්ස වාතුමහාභූතමයස්ස කුණපසරීරස්ස.
කෙළනාති කීළාපනා. පරිකෙළනාති සබ්බතො භාගෙන කීළාපනා. ගෙධිතතාති
අභිකච්චිතතා. ගෙධිතත්තන්ති ගිද්ධභාවො අභිකච්චිතභාවො. වපලතාති
අලඬිකාරකරණං. වාපලාන්ති වපලභාවං.

සවිභූසන්තිආදීසු විභූසාය සහ සවිභූසං. ඡවිරාගකරණසඬ්ඛාතෙන පරිවාරෙන
සහ සපරිවාරං. පරිභණ්ඩෙන සහ සපරිභණ්ඩං. පරික්ඛාරෙන සහ සපරික්ඛාරං.

162. ආට්ඨබ්බණන්ති ආට්ඨබ්බණිකමන්තප්පයොගං. සුපිනන්ති සුපිනසත්ථං.
ලක්ඛණන්ති මණිලක්ඛණාදිං. නො විදහෙති නප්පයොජෙය්‍ය. විරුතඤ්චාති
මිගාදීනං වට්ටෙන්වා වස්සිතං.

ආට්ඨබ්බණිකාති පරුපසාතමන්තජානනකා. ආට්ඨබ්බණං පයොජෙන්තිති
ආට්ඨබ්බණිකා කිර සත්තාහං අලොණකං භුඤ්ජිත්වා දබ්බෙ අත්ථරිත්වා පට්ඨියං
සයමානා තපං වරිත්වා සත්තමෙ දිවසෙ සුසානභූමිං සජ්ජෙන්වා සත්තමෙ පදෙ
යත්වා හත්ථං වට්ටෙන්වා වට්ටෙන්වා මුඛෙන විජ්ජං පරිජජ්ජන්ති, අථ තෙසං කම්මං
සම්ප්ප්ඤ්ඤති. එවරුපං සන්ධාය “ආට්ඨබ්බණං පයොජෙන්ති”ති ආහ. තත්ථ
පයොජෙන්තිති යුත්තප්පයුත්තා භොන්ති. නගරෙ වා රුද්ධෙති නගරෙ සමන්තතො
රුන්ධිත්වා ආවරිත්වා ගහිතෙ. සඬ්ඛාමෙ වා පච්චුපට්ඨිතෙති රණෙ උපගන්ත්වා
ධීතෙ. පච්චත්ථිකෙසු පච්චාමිත්තෙසුති පටාණිභූතෙසු වෙරීසු. ඊතිං උප්පාදෙන්තිති
සරීරවලනං කම්පනං, තස්ස උප්පාදනං කරොන්ති. උපද්දවන්ති කායපිළනං
කරොන්ති. රොගන්ති ඛ්‍යාධිං. පජ්ජරකන්ති ජරං. සුලන්ති උද්ධුමාතකං. විසුචිකන්ති
විජ්ඣානං. පක්ඛන්දිකන්ති ලොභිතපක්ඛන්දිකං. කරොන්තිති උප්පාදෙන්ති.

සුපිනපායකාති සුපිනඛ්‍යාකරණකා. ආදිසන්තිති ඛ්‍යාකරොන්ති. යො
පුබ්බණ්හසමයං සුපිනං පස්සතිතිආදීසු අවිචන්තසංයොගෙ උපයොගවචනං,
පුබ්බණ්හසමයෙති අත්ථො. එවං විපාකො භොතීති ඉට්ඨානිට්ඨවසෙන එවරුපො
විපාකො භොති. අවකුජ්ජ නිපන්තොති අධොමුඛො හුත්වා නිපන්තො පස්සති. එවං
සුපිනපායකා සුපිනං ආදිසන්ති.

තඤ්ච පන සුපිනං පස්සන්තො චතුහි කාරණෙහි පස්සති ධාතුක්ඛොභතො වා
අනුභූතපුබ්බතො වා දෙවතොපසංභාරතො වා පුබ්බනිමිත්තතො වාති. තත්ථ
පින්තාදීනං ඛොභකරණපච්චයයොගෙන බුහිතධාතුකො ධාතුක්ඛොභතො සුපිනං
පස්සති, පස්සන්තො ච නානාවිධං සුපිනං පස්සති. අනුභූතපුබ්බතො පස්සන්තො
පුබ්බෙ අනුභූතපුබ්බං ආරම්මණං පස්සති. දෙවතොපසංභාරතො පස්සන්තො
දෙවතානං ආනුභාවෙන ආරම්මණාහි පස්සති. පුබ්බනිමිත්තතො පස්සන්තො
පුඤ්ඤාපුඤ්ඤවසෙන උප්පජ්ජතුකාමස්ස අත්ථස්ස වා අනත්ථස්ස වා
පුබ්බනිමිත්තභූතං සුපිනං පස්සති. තත්ථ යං ධාතුක්ඛොභතො අනුභූතපුබ්බතො ච
සුපිනං පස්සති, න තං සච්චං භොති. යං දෙවතොපසංභාරතො පස්සති, තං සච්චං වා
භොති අලිකං වා. කුද්ධා හි දෙවතා උපායෙන විනාසෙතුකාමා විපරිතම්පි කත්වා

දස්සෙන්නි. යං පන පුබ්බනිමිත්තතො පස්සති, තං එකන්තසච්චමෙව හොති.
එතෙසං චතුත්තං මූලකාරණානං සංසග්ගහෙදතොපි සුපිනහෙදො හොතියෙව.
තඤ්ච පනෙතං චතුබ්බිධං සුපිනං සෙක්ඛපුපුජ්ජනාව පස්සන්ති
අප්පහිනවිපල්ලාසත්තා. අසෙක්ඛා න පස්සන්ති පහිනවිපල්ලාසත්තා.

කිං පනෙතං පස්සන්තො සුත්තො පස්සති, උදාහු පටිබුද්ධො, උදාහු නෙව
සුත්තො න පටිබුද්ධොති? කිඤ්චෙත්ථ – යදි තාව සුත්තො පස්සති,
අභිධම්මවිරොධො ආපජ්ජති. භවඤ්චිත්තෙන හි සුපති, තං
රූපනිමිත්තාදිආරම්මණං රාගාදිසම්පයුත්තං වා න හොති, සුපිනං පස්සන්තස්ස ච
ඊදිසානි චිත්තානි උප්පජ්ජන්ති. අථ පටිබුද්ධො පස්සති, විනයවිරොධො ආපජ්ජති.
යඤ්චි පටිබුද්ධො පස්සති, තං සබ්බොභාරිකචිත්තෙන පස්සති,
සබ්බොභාරිකචිත්තෙන ච කතෙ චිතික්කමෙ අනාපත්ති නාම නත්ථි, සුපිනං
පස්සන්තෙන පන කතෙ චිතික්කමෙ එකන්තං අනාපත්ති එව. අථ නෙව සුත්තො න
පටිබුද්ධො පස්සති, කො නාම පස්සති. එවඤ්ච සති සුපිනස්ස අභාවොව ආපජ්ජති,
න අභාවො. කස්මා? යස්මා කපිනිද්දාපරෙතො පස්සති. චුත්තඤ්ඤෙනං –
“මජ්ඣිමනිකායෙ, මහාරාජ, කපිනිද්දාපරෙතො සුපිනං පස්සති” ති (මි. ප. 5.3.5).

කපිනිද්දාපරෙතොති මක්කට්ඨිද්දාය යුත්තො. යථා හි මක්කට්ඨස්ස නිද්දා
ලභ්‍යපරිචත්තා හොති, එවං යා නිද්දා පුනස්සුතං කුසලාදිචිත්තවොක්ඛණ්ණත්තා
ලභ්‍යවිපරිචත්තා. යස්සා පවත්තියං පුනස්සුතං භවඤ්චතො උත්තරණං හොති, තාය
යුත්තො සුපිනං පස්සති. තෙනායං සුපිනො කුසලොපි හොති අකුසලොපි
අබ්‍යාකතොපි. තත්ථ සුපිනන්තෙ චෙතියවන්දනධම්මස්සවනධම්මදෙසනාදීනි
කරොන්තස්ස කුසලො, පාණාතිපාතාදීනි කරොන්තස්ස අකුසලො, ද්විහි අන්තෙහි
මුත්තො ආවජ්ජනනදාරම්මණක්ඛණෙ අබ්‍යාකතොති වෙදිතබ්බො. ස්වායං
දුබ්බලවත්ථුකත්තා චෙතනාය පටිසන්ධිං ආකඩ්ඪිතුං අසමත්ථො, පවත්තෙ පන
අඤ්ඤෙහි කුසලාකුසලෙහි උපත්ථම්භිතො විපාකං දෙති.

මණිලක්ඛණාදීසු එවරූපො මණි පසත්ථො, එවරූපො අපසත්ථො, සාමිනො
ආරොග්‍යඉස්සරියාදීනං හෙතු හොති, න හොතීති එවං චණ්ණසණ්ඨානාදිවසෙන
මණිආදීනං ලක්ඛණං ආදිසන්නීති අත්ථො. තත්ථ ආවුධලක්ඛණන්ති යපෙත්වා
අසිආදීනි අවසෙසං ආවුධං. ඉත්ථිලක්ඛණාදීනිපි යම්භි කුලෙ ඉත්ථිපුරිසාදයො
වසන්ති, තස්ස වුද්ධිහානිවසෙනෙව වෙදිතබ්බානි. අප්පලක්ඛණාදීසු පන
“එවරූපානං අජාදීනං මංසං බාදිතබ්බං, එවරූපානං න බාදිතබ්බං”න්ති අයම්පි
විසෙසො වෙදිතබ්බො.

අපි චෙත්ථ ගොධාය ලක්ඛණෙ චිත්තකම්මපිළන්ධනාදීසුපි “එවරූපාය
ගොධාය සති ඉදං නාම හොති” ති අයම්පි විසෙසො වෙදිතබ්බො.
කණ්ණිකාලක්ඛණං පිළන්ධනකණ්ණිකායපි ගෙහකණ්ණිකායපි වසෙන
වෙදිතබ්බං. කච්ඡපලක්ඛණම්පි ගොධලක්ඛණසදිසමෙව. මිගලක්ඛණං

සබ්බසංඝාතං සබ්බවතුප්පදානං ලක්ඛණවසෙන වුත්තං. එවං ලක්ඛණපායකා ලක්ඛණං ආදිසන්නීති එවං ලක්ඛණසත්ථවාචකා ලක්ඛණං ආදිසන්නී කථෙන්නී.

නක්ඛත්තානීති කත්තිකාදීනි අට්ඨවිසති නක්ඛත්තානි. ඉමිනා නක්ඛත්තෙන සරප්පවෙසො කාතබ්බොති ගෙහප්පවෙසමඬගලං කාතබ්බං. මකුටං බන්ධිතබ්බන්ති පසාධනමඬගලං කාතබ්බං. වාරෙය්‍යන්ති “ඉමස්ස දාරකස්ස අසුකකුලතො අසුකනක්ඛත්තෙන දාරිකං ආනෙථා”ති ආවාහකරණඤ්ච “ඉමං දාරිකං අසුකස්ස නාම දාරකස්ස අසුකනක්ඛත්තෙන දෙථ, එවං එතෙසං වුඩ්ඪි භවිස්සති”ති විවාහකරණඤ්ච වත්ථා වාරෙය්‍යසංඛිතං ආවාහවිවාහමඬගලං කාතබ්බන්ති ආදිසන්නී. බීජනීභාරොති බීජානං වජ්ජන්ථාය බහි නීහරණං. “නීහරො”තිපි පාළි. මීගවාක්කන්ති ඉදං සබ්බසංඝාතනාමං, සබ්බසංඝාවතුප්පදානං රුක්ඛාණුවසෙනෙව වුත්තං. මීගවාක්කපායකාති සකුන්තවතුප්පදානං සද්දබ්‍යාකරණකා. මීගවාක්කං ආදිසන්නීති තෙසං සද්දං සුත්ථා බ්‍යාකරොන්ති. රුක්ඛන්ති සද්දං. “රුද්”න්ති වා පාළි. වස්සිතන්ති වාවං. ගබ්භකරණීයාති විනස්සමානස්ස ගබ්භස්ස පුත අවිනාසාය ඔසධදානෙන ගබ්භසංශ්ඨානකාරකා. ගබ්භො හි වාතෙන පාණකෙහි කම්මුනා වාති තීහි කාරණෙහි විනස්සති. තත්ථ වාතෙන විනස්සන්තෙ වාතවිනාසනං සීතලං භෙසජ්ජං දෙති. පාණකෙහි විනස්සන්තෙ පාණකානං පටිකම්මං කරොති. කම්මුනා විනස්සන්තෙ පන බුද්ධාපි පටිබාහිතුං න සක්කොන්ති. තස්මා න තං ඉධ ගහිතං. සාලාකීයන්ති සලාකවෙජ්ජකම්මං. සල්ලකත්තීයන්ති සල්ලකත්තවෙජ්ජකම්මං. කායනිකිච්ඡන්ති මූලභෙසජ්ජාදීනි යොජෙත්ථා කායනිකිච්ඡවෙජ්ජකම්මං. භූතීයන්ති භූතවෙජ්ජකම්මං. කොමාරභවිවන්ති කොමාරකවෙජ්ජකම්මං. කුභාති විමිභාපකා. ථද්ධාති දාරුක්ඛන්ධං විය ථද්ධසරිරා. ලපාති පච්චයපටිබද්ධවචනකා. සිඬගිති මණ්ඩනපකතිකා. උන්නළාති උග්ගතමානනළා. අසමාහිතාති උපචාරප්පනාසමාධිවිරහිතා.

න ගණ්භෙය්‍යාතිආදීසු උද්දෙසග්ගහණවසෙන න ගණ්භෙය්‍ය. සජ්ඣායවසෙන න උග්ගණ්භෙය්‍ය. චිත්තෙ යපනවසෙන න ධාරෙය්‍ය. සමීපං කත්ථා යපනවසෙන න උපධාරෙය්‍ය. උපපරික්ඛාවසෙන න උපලක්ඛෙය්‍ය. අඤ්ඤෙසං වාවනවසෙන නප්පයොජෙය්‍ය.

163. පෙසුණීයන්ති පෙසුඤ්ඤං. සෙසනිද්දෙසො ව වුත්තත්ථොයෙව.

164. කයවික්කයෙති පඤ්චහි සහධම්මිකෙහි සද්ධිං වඤ්චනවසෙන වා උදයපත්ථනාවසෙන වා න තිට්ඨෙය්‍ය. උපවාදං භික්ඛු න කරෙය්‍යාති උපවාදකරෙ කිලෙසෙ අනිබ්බත්තෙන්තො අත්තනි පරෙහි සමණබ්‍රාහ්මණෙහි උපවාදං න ජනෙය්‍ය. ගාමෙ ව නාහිසජ්ජෙය්‍යාති ගාමෙ ව ගිහිසංසග්ගාදීහි නාහිසජ්ජෙය්‍ය. ලාභකම්‍යා ජනං න ලපයෙය්‍යාති ලාභකාමකාය ජනං න ලපයෙය්‍ය.

යෙ කයවික්කයා විනයෙ පටික්ඛිත්තාති යෙ දානපටිග්ගහණවසෙන කයවික්කයසික්ඛාපදෙ (පාරා. 593 ආදයො) න වට්ටනීති පටික්ඛිත්තා, ඉධාධිජ්ජෙතං කයවික්කයං දස්සෙතුං “පඤ්චන්තං සද්ධිං පත්තං වා වීවරං වා”ති ආදිමාහ. තත්ථ පඤ්චන්තං සද්ධිත්ති පඤ්චනි සහධම්මිකෙහි සහ. පඤ්ච සහධම්මිකා නාම හික්ඛුහික්ඛුනීසික්ඛමානසාමණෙරසාමණෙරියො. වඤ්චනියං වාති පටිරූපකං දස්සෙත්වා වඤ්චනියං වා. උදයං වා පත්ථයන්තොති වුඩ්ඪිං පත්ථෙත්තො වා. පරිවත්තෙතීති පරිවත්තනං කරොති.

ඉද්ධිමන්තොති ඉජ්ඣනපභාවවන්තො. දිබ්බවක්ඛුකාති දිබ්බසදිසඤ්ඤාණවක්ඛුකා. අථ වා දිබ්බවිහාරසන්නිස්සයෙන උද්ධඤ්ඤාණවක්ඛුකා. පරචිත්තවිදුනොති අත්තනො චිත්තෙන පරෙසං චිත්තජානනකා. තෙ දුරතොපි පස්සන්තීති එකයොජනතොපි යොජනසතතොපි යොජනසහස්සතොපි යොජනසතසහස්සතොපි වක්කවාළතොපි ද්වෙතීණවත්තාරිපඤ්චදසවීසතිවත්තාලිසසහස්සතොපි තතො අතිරෙකතොපි වක්කවාළතො පස්සන්ති දක්ඛන්ති. ආසන්නාපි න දිස්සන්තීති සම්පෙ යීතාපි නිසින්නාපි න පඤ්ඤායන්ති. චෙතසාපි චිත්තං පජානන්තීති අත්තනො චිත්තෙනාපි පරෙසං චිත්තං පජානන්ති. දෙවතාපි බො සන්ති ඉද්ධිමන්තිනියොති දෙවතාපි එවං සංවිජ්ජන්ති ඉජ්ඣනපභාවවත්තිනියො. පරචිත්තවිදුනියොති පරෙසං චිත්තං ජානන්තියො. ඕළාරිකෙහි වා කිලෙසෙහිති කායදුච්චරිතාදිකෙහි වා උපතාපෙහි. මජ්ඣිමෙහි වාති කාමචිතක්කාදිකෙහි වා. සුඛුමෙහි වාති ඤාතිචිතක්කාදිකෙහි වා. කායදුච්චරිතාදියො කම්මපථවසෙන, කාමචිතක්කාදියො වට්ටමුලකකිලෙසවසෙන වෙදිතබ්බා.

ඤාතිචිතක්කාදීසු “මය්හං ඤාතයො සුඛජීවිනො සම්පත්තියුත්තා”ති එවං පඤ්චකාමගුණසන්නිස්සිතෙන ගෙහසන්නිස්සිතපෙමෙන ඤාතකෙ ආරබ්භ උප්පන්නචිතක්කො ඤාතිචිතක්කො. “මය්හං ඤාතයො බයං ගතා වයං ගතා සද්ධා පසන්නා”ති එවං පවත්තො පන ඤාතිචිතක්කො නාම න හොති.

“අම්භාකං ජනපදො සුභික්ඛො සම්පන්නසස්සො”ති තුට්ඨමානසස්ස ගෙහස්සිතපෙමවසෙන උප්පන්නචිතක්කො ජනපදචිතක්කො. “අම්භාකං ජනපදෙ මනුස්සා සද්ධා පසන්නා බයං ගතා වයං ගතා”ති එවං පවත්තො පන ජනපදචිතක්කො නාම න හොති.

අමරත්තාය චිතක්කො, අමරො වා චිතක්කොති අමරචිතක්කො. තත්ථ උක්කුට්ඨප්පයානාදීහි දුක්ඛෙ නිජ්ඣණ්ණෙ සම්පරායෙ අත්තා සුඛී හොති. අමරොති දුක්කරකාරිකං කරොන්තස්ස තාය දුක්කරකාරිකාය පටිසංයුත්තො චිතක්කො අමරත්තාය චිතක්කො නාම. දිට්ඨිගතිකො පන “සස්සතං වදෙසී”ති ආදීනි පුට්ඨො “එවන්තිපි මෙ නො, තථාතිපි මෙ නො, අඤ්ඤථාතිපි මෙ නො, නොතිපි මෙ නො, නො නොතිපි මෙ නො”ති වික්ඛෙපං ආපජ්ජති, තස්ස සො දිට්ඨිගතපටිසංයුත්තො චිතක්කො, යථා අමරො නාම මච්ඡො උදකෙ ගහෙත්වා මාරෙතුං න සක්කා, ඉතො

විතො ව ධාවති ගාහං න ගච්ඡති, එවමෙව එකස්මිං පක්ඛෙ අසංශ්ඨහනතො න මරතීති අමරො නාම හොති, තං දුට්ඨමිපි එකතො කත්වා “අමරචිතක්කො”ති වුත්තං.

පරානුද්දයනාපටිසඤ්ඤාත්තොති අනුද්දයනාපටිරූපකෙන ගෙහස්සිතපෙමෙන පටිසංයුත්තො. උපට්ඨාකෙසු නන්දකෙසු සොචන්තෙසු ව තෙහි සද්ධිං දිගුණං නන්දති දිගුණං සොචති, තෙසු සුඛිතෙසු දිගුණං සුඛිතො හොති, දුක්ඛිතෙසු දිගුණං දුක්ඛිතො හොති. උප්පන්නෙසු කිච්චකරණියෙසු අත්තනා වොයොගං ආපජ්ජති. තානි තානි කිච්චානි සාධෙන්නො පඤ්ඤත්තිං චිතික්කමති, සල්ලෙඛං කොපෙති. යො තස්මිං සංසට්ඨවිහාරෙ තස්මිං වා වොයොගාපජ්ජනෙ ගෙහස්සිතො චිතක්කො, අයං පරානුද්දයනාපටිසඤ්ඤාත්තො චිතක්කො නාම.

ලාභසක්කාරසිලොකපටිසඤ්ඤාත්තොති විචරාදිලාභෙන වෙච සක්කාරෙන ව කිත්තිසද්දෙන ව සද්ධිං ආරම්මණකරණවසෙන පටිසඤ්ඤාත්තො. අනවඤ්ඤත්තිපටිසඤ්ඤාත්තොති “අහො වත මං පරෙ න අවජානෙය්‍යං, න සොධෙත්වා විසොධෙත්වා කට්ඨෙය්‍ය”න්ති එවං අනවඤ්ඤාතභාවපත්ථනාය සද්ධිං උප්පජ්ජනකචිතක්කො. සො තස්මිං “මා මං පරෙ අවජානිංසු”ති උප්පන්නෙ චිතක්කෙ පඤ්චකාමගුණසංඛ්‍යාතගෙහනිස්සිතො හුත්වා උප්පන්නචිතක්කො අනවඤ්ඤත්තිපටිසඤ්ඤාත්තො චිතක්කො.

තත්‍ර තත්‍ර සජ්ජතීති තෙසු තෙසු ආරම්මණෙසු ලග්ගති. තත්‍ර තත්‍ර ගණ්භාතීති වුත්තජ්ජකාරං ආරම්මණං පටිසති. ඛජ්ඣතීති තෙහි තෙහි ආරම්මණෙහි සද්ධිං ඛජ්ඣති එකිභවති. අනයංඛසන්නති තත්ථ තත්ථ අවධිසීං විනාසං. ආපජ්ජතීති පාපුණාති.

ආමිසවක්ඛුකස්සාති විචරාදිආමිසලොලස්ස. ලොකධම්මගරුකස්සාති ලොකුත්තරධම්මං මුඤ්චිත්වා රූපාදිලොකධම්මමෙව ගරුං කත්වා වරන්තස්ස. ආලපනාති විහාරං ආගතමනුස්සෙ දිස්වා “කිමත්ථාය හොන්නො ආගතා, කිං භික්ඛු නිමන්තෙතුං, යදි එවං ගච්ඡථ, අහං පච්ඡතො භික්ඛු ගහෙත්වා ආගච්ඡාමි”ති එවං ආදිතොව ලපනා. අථ වා අත්තනං උපනෙත්වා “අහං තිස්සො, මයි රාජා පසන්නො, මයි අසුකො ව අසුකො ව රාජමහාමත්තො පසන්නො”ති එවං අත්තුපනායිකා ලපනාති ආලපනා. ලපනාති පුට්ඨස්ස සතො වුත්තජ්ජකාරමෙව ලපනං.

සල්ලපනාති ගහපතිකානං උක්කණ්ඨනෙ භීතස්ස ඔකාසං දත්වා සුට්ඨු ලපනා. උල්ලපනාති “මහාකුටුම්භිකො මහානාටිකො මහාදානපතී”ති එවං උද්ධං කත්වා ලපනා. සමුල්ලපනාති සබ්බතො භාගෙන උද්ධං කත්වා ලපනා. උන්නහනාති “උපාසකා පුබ්බෙ ඊදිසෙ කාලෙ නවදානං දෙථ, ඉදානි කිං න දෙථා”ති එවං යාව “දස්සාම හන්තෙ, ඔකාසං න ලභාමා”තිආදීනි වදන්ති, තාව උද්ධං උද්ධං නහනා, වෙය්‍යානාති වුත්තං හොති. අථ වා උච්ඡුහන්ථං දිස්වා “කුතො ආහතං උපාසකා”ති

ප්‍රවීණතාවය. උචිතවේදනාව හත්තෙති. කිං තත්ථ උචිත මධුරන්ති. බාදිත්වා හත්තෙ ජානිතබ්බන්ති. න උපාසකා “භික්ඛුස්ස උචිතං දෙවා” ති වත්තුං වට්ටනීති යා එවරුපා නිබ්බේදෙන්තස්සපි නිවේදනකකථා, සා උන්නහනා. සබ්බතො භාගෙන පුනස්පුනං උන්නහනා සමුන්නහනා. උක්කාවනාති “එතං කුලං මංයෙව ජානාති, සවෙ එත්ථ දෙය්‍යධම්මො උප්පජ්ජති, මය්‍හංයෙව දෙති” ති එවං උක්ඛිපිත්වා කාවනා උක්කාවනා, උද්දීපනාති වුත්තං හොති. සබ්බතො භාගෙන පන පුනස්පුනං උක්කාවනා සමුක්කාවනා. අනුප්පියභාණිකාති පච්චයවසෙන පුනස්පුනං පියවචනභණ්ණා. සණ්භවාචනාති මුදුවචනතා. සබ්බලවාචනාති මන්දපමාණයුක්තවචනතා සිථිලවචනතා වා. සිථිලවාචනාති අල්ලියවචනතා. අඵරුසවාචනාති මධුරවචනතා.

පුරාණං මාතෘපෙත්තිකන්ති පුරෙ උප්පන්නං මාතෘපිතූනං සත්තකං. අන්තරහිතන්ති පටිච්ඡන්තං තිරොභූතං. ඤායාමීති පාකටො හොමි. අසුකස්ස කුලපකොති අසුකස්ස අමච්චස්ස කුලපයිරුපාසකො. අසුකායාති අසුකාය උපාසිකාය. මං උප්ඤ්ඤිත්වාති මං විස්සජ්ජිත්වා.

165. පයුත්තන්ති විවරාදීහි සම්පයුත්තං, තදත්ථං වා පයොජිතං. ඉමිස්සා ගාථාය නිද්දෙසො සබ්බො හෙට්ඨා වුත්තනායොව.

166. මොසවජ්ජෙ න නියොපාති මුසාවාදෙ න නියොප. ජීවිතෙනාති ජීවිකාය.

සයොති අසන්තගුණදීපනතො න සම්මා භාසිතා. සබ්බතො භාගෙන සයො පරිසයො. යං තත්ථාති යං තස්මිං පුග්ගලෙ. සයන්ති අසන්තගුණදීපනං කෙරාටියං. සයනාති සයාකාරො. සායෙය්‍යන්ති සයභාවො. කක්කරතාති පදුමනාලස්ස විය අපරාමසනක්ඛමො ඵරුසභාවො. කක්කරියන්තිපි තස්සෙව වෙච්චනං. පරික්ඛත්තතා පාරික්ඛත්තියන්ති පද්ද්වයෙන නිබ්භිත්වා යපිතං විය දල්භකෙරාටියං වුත්තං. කෙච් පන “කක්කරතාති සම්භාවයිත්වා වචනං. කක්කරියන්ති සම්භාවයිත්වා වචනභාවො. පරික්ඛත්තතාති අලඬිකරණාකාරො. පාරික්ඛත්තියන්ති අලඬිකරණභාවො” ති අත්ථං වණ්ණයන්ති. ඉදං වුව්චතීති ඉදං අත්තනො අවිජ්ජමානගුණප්පකාසනලක්ඛණං සායෙය්‍යං නාම වුව්චති. යෙන සමන්තාගතස්ස පුග්ගලස්ස කුච්ඡිං වා පිට්ඨිං වා ජානිතුං න සක්කා.

“වාමෙන සුකරො හොති, දක්ඛිණෙන අජාමිගො;
සරෙන නෙලකො හොති, විසාණෙන ජරග්ගවො” ති. (දී. නි. අට්ඨ. 2.296;
විහ. අට්ඨ. 894) –

එවං වුත්තයක්ඛසුකරසදිසො හොති. අතිමඤ්ඤතීති අතික්කමිත්වා මඤ්ඤති.

කිං පනායං බහුලාජීවොති අයං පන පුග්ගලො කො නාම බහුලාජීවකො. සබ්බං සංභක්ඛෙතීති ලද්ධං සබ්බං බාදති. අප්පසුඤ්ඤොති මන්දපුඤ්ඤො.

අප්පෙසක්ඛොති පරිවාරවිරහිතො. පඤ්ඤාසම්පන්නොති සම්පන්නපඤ්ඤො
පරිපුණ්ණපඤ්ඤො. පඤ්භං විස්සජ්ජෙති පඤ්භං කථෙති ඛ්‍යාතරොති.

167. සුත්වා රුසිතො ඛහුං වාවං, සමණානං වා පුට්ඨජනානන්ති රුසිතො
සට්ටිතො පරෙහි තෙසං සමණානං වා ඛත්තියාදිභෙදානං වා අඤ්ඤෙසං පුට්ඨජනානං
ඛහුමිපි අනිට්ඨං වාවං සුත්වා. න පටිවජ්ජාති න පටිවදෙය්‍ය. කිං කාරණා? න හී
සන්නො පටිසෙනිං කරොන්ති.

කක්ඛලෙනාති දාරුණෙන. සන්නොති නිබ්බුතකිලෙසා. පටිසෙනින්ති
පටිසත්තුං. පටිමල්ලන්ති පටියොධං. පටිකණ්ටකන්ති පටිවෙරිං. පටිපක්ඛන්ති
කිලෙසපටිපක්ඛං, කිලෙසවසෙන සඨගං න කරොන්තිති අත්ථො.

168. එතඤ්ච ධම්මමඤ්ඤායාති සබ්බමෙනං යථාචුත්තං ධම්මං ඤත්වා.
විචින්නති විචින්නො. සන්තීති නිබ්බුතිං ඤත්වාති නිබ්බුතිං රාගාදීනං සන්තීති
ඤත්වා.

සමඤ්චාති කායසුචරිතාදිං. විසමඤ්චාති කායදුච්චරිතාදිං. පටඤ්චාති
දසකුසලකම්මපථං. විපටඤ්චාති දසඅකුසලකම්මපථං. සාවජ්ජඤ්චාති අකුසලඤ්ච.
අනවජ්ජඤ්චාති කුසලඤ්ච. භීතපණ්ණිකණ්ණසුක්කවිඤ්ඤාගරහිතවිඤ්ඤාපසත්ථන්ති
ඉදම්පි කුසලාකුසලමෙව. තත්ථ කායසුචරිතාදි සමකරණතො සමං. කායදුච්චරිතාදි
විසමකරණතො විසමං. දසකුසලකම්මපථා සුගතිගමනපථත්තා පථං.
දසඅකුසලකම්මපථා සුගතිගමනපටිපක්ඛත්තා අපායගමනපථත්තා විපථං. අකුසලං
සදොසත්තා සාවජ්ජං. කුසලං නිද්දොසත්තා අනවජ්ජං. තථා මොහෙන වා
දොසමොහෙන වා ලොභමොහෙන වා සම්පයුත්තත්තා භීතං.
අලොභඅදොසඅමොහසම්පයුත්තත්තා පණ්ණිකං. කණ්ණවිපාකත්තා කණ්ණං.
සුක්කවිපාකත්තා සුක්කං. බුද්ධාදීහි විඤ්ඤාහි ගරහිතත්තා විඤ්ඤාගරහිතං. තෙහි ඵල
ථොමිතත්තා විඤ්ඤාපසත්ථන්ති ඤාතබ්බං.

169. කිං කාරණා නප්පමජ්ජෙය්‍ය ඉති වෙ – අහිභු හී සොති ගාථා. තත්ථ අහිභුති
රූපාදීනං අහිභවිතා. අනහිභුතොති තෙහි අනහිභුතො. සක්ඛිධම්මමනීතිහමද්දසිති
පච්චක්ඛමෙව අනීතිහං ධම්මං අද්දක්ඛි. සදා නමස්ස’මනුසික්ඛෙති සදා
නමස්සන්නො තිස්සො සික්ඛායො සික්ඛෙය්‍ය.

කෙහිවි කිලෙසෙහිති කෙහිවි රාගාදිඋපතාපකරෙහි කිලෙසෙහි. අහිභොසි නෙති
තෙ කිලෙසෙ අහිභවි. සෙසං සබ්බත්ථ පාකට්ඨමෙව.

කෙවලං පන එත්ථ ‘‘චක්ඛුහි නෙව ලොලො’’තිආදීහි ඉන්ද්‍රියසංවරො,
‘‘අන්තානමථො පානාන’’න්තිආදීහි සන්තිධිපටික්ඛෙපමුඛෙන
පච්චයපටිසෙවනසීලං, මෙටුනමොසවජ්ජපෙසුණියාදීහි පාතිමොක්ඛසංවරසීලං,
‘‘ආථබ්බණං සුපිනං ලක්ඛණ’’න්තිආදීහි ආජීවපාරිසුද්ධිසීලං, ‘‘කුමාසි න

පාදලොලස්සා’’ති ඉමිනා සමාධි, ‘‘විවිනං භික්ඛු’’ති ඉමිනා පඤ්ඤා, ‘‘සදා සතො සික්ඛෙ’’ති ඉමිනා පුත සඬ්ඛෙපතො තිස්සොපි සික්ඛා, ‘‘අථ ආසනෙසු සයනෙසු, අප්පසද්දෙසු භික්ඛු විහරෙය්‍ය, නිද්දං න ඛුලීකරෙය්‍යා’’ති ආදීභි සීලසමාධිපඤ්ඤානං උපකාරානුපකාරසඬ්ඛණ්‍යනවිනොදනානි චුත්තානීති. එවං භගවා නිම්මිතස්ස පරිපුණ්ණපටිපදං චත්වා අරහත්තනිකුටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි, දෙසනාපරියොසානෙ පුරාහෙදසුත්තෙ (මහානි. 83 ආදයො) චුත්තසදිසොයෙවාහිසමයො අහොසීති.

සද්ධම්මජ්ජපජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

තුච්චකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

15. අත්තදණ්ඩසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

170. පන්තරසමෙ අත්තදණ්ඩසුත්තනිද්දෙසෙ අත්තදණ්ඩා භයං ජාතන්ති පටිමගාථාය අත්ථො – යං ලොකස්ස දිට්ඨධම්මිකං වා සම්පරායිකං වා භයං ජාතං, තං සබ්බං අත්තදණ්ඩා භයං ජාතං අත්තතො දුච්චරිතකාරණා ජාතං, එවං සන්තෙපි ජනං පස්සථ මෙධගං, ඉමං සාකියාදිජනං පස්සථ අඤ්ඤමඤ්ඤං මෙධගං භිංසකං බාධකන්ති. එවං තං පටිවිරුද්ධං විජ්ජිතජනං ජනං පරිභාසිත්වා අත්තතො සම්මා පටිපත්තිදස්සනෙන තස්ස සංවෙගං ජනෙතුං ආහ ‘‘සංවෙගං කිත්තයිස්සාමි, යථා සංවිජ්ඣං මයා’’ති. පුබ්බෙ බොධිසත්තෙනෙව සතාති අධිජ්ජායො.

තයොති ගණනපරිච්ඡෙදො. දණ්ඩාති දුච්චරිතා. කායදණ්ඩොති කායදුච්චරිතං. වච්ඳණ්ඩාදිසුපි එසෙව නයො. තිව්ධං කායදුච්චරිතන්ති පාණාතිපාතාදිකායතො පචත්තං දුට්ඨං චරිතං, කිලෙසපුතිකත්තා වා දුට්ඨ චරිතන්ති ලද්ධනාමං තිව්ධං දුච්චරිතං කායදුච්චරිතං. චතුබ්බිධන්ති මුසාවාදාදිචතුබ්බිධං. තිව්ධන්ති අභිජ්ඣාදිතිව්ධං. දිට්ඨධම්මිකන්ති දිට්ඨෙව ධම්මෙ ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ පටිසංවෙදනීයං. සම්පරායිකන්ති අනාගතෙ අත්තභාවෙ පටිසංවෙදනීයං. ආගුචාරීති පාපකාරී අපරාධකාරී. තමෙනං රාජා පරිභාසතීති පාපකාරිං රාජා පරිභාසති, භයං උජ්ජාදෙති. දුක්ඛං දොමනස්සං පටිසංවෙදෙතීති කායිකං දුක්ඛං චෙතසිකං දොමනස්සං වින්දති. එතං භයං දුක්ඛං දොමනස්සන්ති එවරූපං භයඤ්ච දුක්ඛඤ්ච දොමනස්සඤ්ච. කුතො තස්සාති තස්ස චොරස්ස කුතො උජ්ජන්තං. අත්තදණ්ඩතො ජාතන්ති අත්තනා කතදුච්චරිතතො උජ්ජන්තං.

අත්තමයොති හෙට්ඨිමතො. සච්චනීයමිපි කරොති ‘‘න තෙ ලබ්භා ඉතො පක්කම්තු’’න්ති ඉතො ඉමමිභා ගාමාදිනා ගන්තුං න ලබ්භා. න සක්කා බහි නික්ඛම්තුන්ති පලිබොධං සඬ්ඛං කරොති. ධනජානිපච්චයාපීති ධනපරිභානිකාරණාපි. රාජා තස්ස විවිධා කම්මකාරණා කාරාපෙති. කසාහිපි තාලෙතීති කසාදණ්ඩකෙහි පොථෙති. චෙත්තෙහිපි තාලෙතීති සකණ්ටකචෙත්තලතාහි පොථෙති. අභිසද්දණ්ඩකෙහිති ආදයො හෙට්ඨා

වුත්තනායායෙව. සුනබෙහිපි බාදාපෙතීති කතිපයානි දිවසානි ආහාරෙ අදත්වා ඡාතසුනබෙහි බාදාපෙති. තෙ මුහුත්තෙන අට්ඨිකසඬ්ඛලිකමෙව කරොති. සුලෙ උත්තාසෙතීති සුලං ආරොපෙති. රාජා ඉමෙසං චතුත්තං දණ්ඩානං ඉස්සරොති ඉමාසං චතුත්තං ආණානං කාතුං රාජා සමත්ථො.

සකෙන කම්මෙනාති සයංකතෙන කම්මෙන. තමෙනං නිරයපාලාති එත්ථ එකච්චෙ ථෙරා “නිරයපාලා නාම නත්ථී, යත්තරූපං විය කම්මමෙව කාරණං කාරෙති” ති වදන්ති. තෙසං තං “අත්ථී නිරයෙසු නිරයපාලාති, ආමන්තා. අත්ථී ච කාරණිකා” තිආදිනා නයෙන අභිධම්මෙ (කථා. 866 ආදයො) පටිසෙධිතමෙව. යථා හි මනුස්සලොකෙ කම්මකාරණකාරකා අත්ථී, එවමෙව නිරයෙසු නිරයපාලා අත්ථීති. තත්තං අයොබ්ලන්ති තිගාවුතං අත්තභාවං සම්පජ්ජලිතාය ලොහපථවියා උත්තානකං නිපජ්ජාපෙත්වා දක්ඛිණභත්ථෙ තාලජ්ජමාණං අයසුලං පච්චෙසෙන්නි, තථා වාමභත්ථාදියු. යථා ච උත්තානකං නිපජ්ජාපෙත්වා එවං උරෙනපි වාමපස්සෙනපි දක්ඛිණපස්සෙනපි නිපජ්ජාපෙත්වා තං කම්මකාරණං කරොත්තියෙව.

සංවෙසෙත්වාති ජලිතාය ලොහපථවියා තිගාවුතං අත්තභාවං නිපජ්ජාපෙත්වා. කුඨාරීහීති මහතීහි ගෙහවිජාදනස්ස එකපක්ඛමත්තාහි කුඨාරීහි තච්ඡෙන්නි, ලොහිතං නදී හුත්වා සන්දති, ලොහපථවිතො ජාලා උට්ඨන්තිවා තච්ඡිතට්ඨානං ගණ්භාති, මහාදුක්ඛං උජ්ජජ්ජති, තච්ඡන්තා පන සුත්තාහතං කරිත්වා දාරු විය අට්ඨංසම්පි ඡළංසම්පි කරොත්ති. වාසීහීති මහාසුජ්ජපමාණාහි වාසීහි. රථෙ යොජෙත්වාති සද්ධිං යුගයොත්තඋපක්ඛරචක්කකුඛ්ඛරපාජනෙහි සබ්බතො පජ්ජලිතෙ රථෙ යොජෙත්වා. මහත්තන්ති මහාකුටාගාරජ්ජමාණං. ආරොපෙත්තීති සම්පජ්ජලිතෙහි අයමුග්ගරෙහි පොථෙන්නා ආරොපෙත්ති. සකිම්පි උද්ධන්ති සුපක්කුත්ථිතාය උක්ඛලියා පක්ඛිත්තතණ්ඩුලං විය උද්ධං අධො තිරියඤ්ච ගච්ඡති. මහානිරයෙන අවිච්චිමහානිරයම්හි.

චතුක්කණ්ණොති චතුරස්සමඤ්ජුසාසදියො. විහත්තොති චතුද්වාරවසෙන විහත්තො. භාගසො මිතොති ද්වාරවිථිතං වසෙන භාගෙ යපෙත්වා යපෙත්වා විහත්තො. පරියන්තොති පරික්ඛිත්තො. අයසාති උපරි නවයොජනිකෙන අයපත්තෙන ඡාදිතො. සමන්තා යොජනසතං එරිත්වා තිට්ඨතීති එවං එරිත්වා තිට්ඨති, යථා සමන්තා යොජනසතෙ යත්වා ඔලොකෙන්තස්ස අක්ඛීති යමකගොළකා විය නික්ඛමන්ති. කදරියාතපනාති සබ්බෙහි තෙ උස්සදෙහි සද්ධිං අට්ඨ මහානිරයා කදරියා නිච්චං තපන්තීති කදරියාතපනා. බලවදුක්ඛතාය ඝොරා. කජ්ජට්ඨිකානං අච්චිතං අත්ථිතාය අච්චිමන්තො. ආසාදෙතුං සට්ඨෙතුං දුක්කරතාය දුරාසදා. දිට්ඨමත්තා වා සුතමත්තා වා ලොමානි හංසෙන්නීති ලොමහංසනරූපා. භීසනතාය භීස්මා. භයජනනතාය පටිභයා. සුබාහාවෙන දුබා.

පුරත්ථිමාය භික්ඛියාතිආදිගාථානං එවං අවිච්චිනිරයොති පරියන්තං කත්වා අයං සඬ්ඛෙපත්ථො – අග්ගිජාලානං වා පන සත්තානං වා තෙසං දුක්ඛස්ස වා වීචි

අන්තරං නත්ථි එත්ථාති අවිච්චි. තත්‍ර හි පුරත්ථිමාදිහි හිත්තිහි ජාලාරාසි උට්ඨහිත්වා පාපකම්මිනො පුග්ගලෙ ඤාපෙත්තො පච්ඡිමාදිසු හිත්තිසු පටිහඤ්ඤති පහරති, තා ච හිත්තියො විනිවිජ්ඣිත්වා පරතො යොජනසතං ගණ්හාති, හෙට්ඨා උට්ඨිකා උපරි පටිහඤ්ඤති, උපරි උට්ඨිකා හෙට්ඨා පටිහඤ්ඤති. එවං තාවෙන්ථ ජාලානං වීචි නාම නත්ථි. තස්ස පන අත්තො යොජනසතට්ඨානං ඛිරවල්ලිපිට්ඨස්ස පූරිතනාළි විය සත්තෙහි නිරන්තරං පූරිතං චතුහි ඉරියාපටෙහි පච්චන්තානං සත්තානං පමාණං නත්ථි, න ච අඤ්ඤමඤ්ඤං ඛ්‍යාබ්‍යාධෙත්ති, සකසකට්ඨානෙයෙව පච්චන්ති. එවමෙන්ථ සත්තානං වීචි නාම නත්ථි. යථා පන ජිව්හග්ගෙ ඡ මධුබිත්ථුනි සත්තමස්ස තම්බලොහබිත්ථුනො අනුදහනබලවතාය අබ්බොහාරිකානි භොන්ති, තථා තත්ථ අනුදහනබලවතාය සෙසා ඡ අකුසලවිපාකුපෙක්ඛා අබ්බොහාරිකා භොන්ති, දුක්ඛමෙව නිරන්තරං පඤ්ඤායති. එවමෙන්ථ දුක්ඛස්ස වීචි නාම නත්ථි. නිරස්සාදට්ඨෙන නිරයො.

තත්ථ සත්තා මහාලුද්දාති තස්මිං නිබ්බත්තා සත්තා මහන්තා ලුද්දා. මහාකිබ්බිසකාරිනොති මහන්තදාරුණකම්මකාරිනො. අච්චන්තපාපකම්මන්තාති එකංසෙන පාපකම්මිනො. පච්චන්ති න ච මියාරෙති ඡන්තං ජාලානමන්තරෙ පච්චන්ති, න ච මියාන්ති. ජාතවෙදසමො කායොති තෙසං සරීරං අග්ගිසදිසං. තෙසං නිරයවාසිනන්ති තෙසං පාපකම්මානං නිරයවාසිනං. පස්ස කම්මානං දළ්භත්තන්ති පාපකම්මානං ථීරභාවං ඔලොකෙහි. න භස්මා භොති නපි මසීති ඡාරිකාපි න භොති අධිගාරොපි. පුරත්ථිමෙතාති යදා තං ද්වාරං අපාරුතං භොති, අථ තදභිමුඛා ධාවන්ති, තෙසං තත්ථ ඡවිආදිති ඤායන්ති. ද්වාරසමීපං පත්තානඤ්ච තෙසං තං පිටියති, පච්ඡිමං අපාරුතං විය බායති. එස නයො සබ්බන්ථ. අභිනික්ඛමිතාසා තෙති නිරයා නික්ඛමිතුං ආසා එතෙසන්ති නික්ඛමිතාසා. මොක්ඛගවෙසිනොති මුඤ්චනුපායං එසන්තා ගවෙසන්තාපි. න තෙ තතො නික්ඛමිතුං, ලහන්ති කම්මපච්චයාති තෙ සත්තා නිරයතො නික්ඛමනද්වාරං පාපකම්මපච්චයා නාධිගච්ඡන්ති. තෙසඤ්ච පාපකම්මන්තං, අවිපක්කං කතං බහුන්ති තෙසඤ්ච සත්තානං ලාමකං දාරුණකම්මං අවිපාකං බහුවිධං නානස්පකාරං අදින්නවිපාකං කතං උපචිතං අත්ථි.

සංවෙගන්ති විනිලනං. උබ්බෙගන්ති ධීතට්ඨානතො ගමනං. උත්‍රාසන්ති උබ්බෙජනං අසන්නිට්ඨානං. භයන්ති විත්තුත්‍රාසනං. පිළනන්ති සට්ඨනං. සට්ඨනන්ති පිළාකරණං. උපද්දවන්ති ඊති. උපසග්ගන්ති රුන්ධනං.

171. ඉදානි යථානෙන සංවිජිතං, තං පකාරං දස්සෙත්තො “එන්දමාන”න්තිආදිමාහ. තත්ථ එන්දමානන්ති තණ්හාදිට්ඨිහි කම්පමානං. අප්පොදකෙති අප්පෙ උදකෙ. අඤ්ඤමඤ්ඤෙහි බ්‍යාරුද්ධෙ දිස්වාති නානාසත්තෙ ච අඤ්ඤමඤ්ඤෙහි සද්ධිං විරුද්ධෙ දිස්වා. මං භයමාවිසීති මං භයං පටිට්ඨං.

කිලෙසඑන්දනාය එන්දමානන්ති රාගාදිකිලෙසවලනාය වලමානං. පයොගොති කායවච්චිමනොපයොගො.

විරුද්ධාති විරෝධමාපන්නා. පටිවිරුද්ධාති පටිමුඛං හුත්වා විරෝධමාපන්නා, සුට්ඨු විරුද්ධා වා. ආහතාති කොධෙන ආහතා පහතා. පච්චාහතාති පටිමල්ලා හුත්වා ආහතා. ආසාතිතාති සට්ඨිතා. පච්චාසාතිතාති විසෙසෙන සට්ඨිතා. පාණිනිපි උපක්කමන්තිති හත්ථෙහිපි පහරන්ති.

172. සමන්තමසාරො ලොකොති නිරයං ආදිං කත්වා සමන්තතො ලොකො අසාරො නිව්චසාරාදිරහිතො. දිසා සබ්බා සමෙරිතාති සබ්බා දිසා අනිව්චතාය කම්පිතා. ඉච්ඡං භවනමත්තනොති අත්තනො තාණං ඉච්ඡන්තො. නාද්දසාසිං අනොසිතන්ති කිඤ්චි යානං ජරාදිහි අනප්ඤ්ඤාච්චිං නාද්දක්ඛන්ති.

අසාරොති න සාරො, සාරවිරහිතො වා. නිස්සාරොති සබ්බෙන සබ්බං සාරවිරහිතො. සාරාපගතොති සාරතො අපගතො. නිව්චසාරසාරෙන වාති සත්තසාරසබ්බාතෙන සාරෙන වා. උපරිපද්ද්වයෙපි එසෙව නයො. යෙ පුරත්ථිමාය දිසාය සබ්බාරාති යෙ පුරත්ථිමාය දිසාය පච්චයෙහි සඬ්ගම්ම සමාගම්ම කතා සබ්බාරා. තෙපි ඵරිතාති තෙපි සබ්බාරා කම්පිතා. සමෙරිතාති සම්මා කම්පිතා. චලිතාති චලනං ගතා. සට්ඨිතාති උදයබ්බයෙන පිළිතා. අනිව්චතායාති හුත්වා අභාවතාය. ජාතියා අනුගතාති නිබ්බන්තියා අනුපවිට්ඨා. ජරාය අනුසට්ඨාති පරිපක්කතාය අනුපත්ථං. ඛ්‍යාධිතා අභිභූතාති වාතුච්ඡමෙන උප්පන්නඛ්‍යාධිතා අප්ඤ්ඤාත්ථං. මරණෙන අබ්භාහතාති මච්චුනා අභිආහතා පහතා. අතාණාති රක්ඛවිරහිතා. අලෙණාති ලෙණවිරහිතා. අසරණාති නත්ථි එතෙසං සරණන්ති අසරණා. අසරණිභූතාති සයං සරණකිව්චං න කරොන්තිති අසරණිභූතා.

අත්තනො භවනන්ති නිද්දෙසපදස්ස උද්දෙසපදං. තාණන්ති පාලනං. ලෙණන්ති ලෙණට්ඨානං. සරණන්ති දුක්ඛනාසනං. ගතින්ති පතිට්ඨං. පරායනන්ති පරං අයනං. අප්ඤ්ඤාසිතංයෙව අද්දසන්ති ජරාදිහි මද්දිතංයෙව අද්දක්ඛිං. සබ්බං යොබ්බඤ්ඤන්ති යොබ්බනභාවො යොබ්බඤ්ඤං, සචෙතනානං සබ්බං යොබ්බඤ්ඤං. ජරාය ඔසිතන්ති පරිපාකාය ජරාය අවසිතං මද්දිතං. එවං සබ්බත්ථං.

173. ඔසානෙ ත්වෙව ඛ්‍යාරුද්ධෙ, දිස්වා මෙ අරති අහුති යොබ්බඤ්ඤාදීනං ඔසානෙයෙව අන්තගමකෙ එව විනාසකෙ එව ජරාදිහි ඛ්‍යාරුද්ධෙ ආහතචිත්තෙ සත්තෙ දිස්වා අරති මෙ අහොසි. අට්ඨන්ථ සල්ලන්ති අථ එතෙසු සත්තෙසු රාගාදිසල්ලං. හදයස්සිතන්ති විත්තනිස්සිතං.

යොබ්බඤ්ඤං ජරා ඔසාපෙතිති ජරා අත්ථඬ්ගමෙති විනාසෙති. එවං සබ්බත්ථං.

174. “කථං ආනුභාවං සල්ල”න්ති වෙ? යෙන සල්ලෙන ඔතිණ්ණොති ගාථා. තත්ථ දිසා සබ්බා විධාවතීති සබ්බා දුච්චරිතදිසාපි පුරත්ථිමාදිදිසාපි විදිසාපි ධාවති. තමෙව සල්ලමබ්බුය්හ, න ධාවති න සීදතිති තමෙව සල්ලං උද්ධරිත්වා තා ච දිසා න ධාවති, චතුරොසෙ ච න සීදති.

අඤ්ඤාණන්තිආදීසු ඤාණදස්සනපටිපක්ඛතො අඤ්ඤාණං අදස්සනං. අභිමුඛො
 හුත්වා ධම්මෙන න සමෙති න සමාගච්ඡතිති අනභිසමයො. අනුරූපතො ධම්මෙ
 බුජ්ඣතිති අනුබොධො. තප්පටිපක්ඛතාය අනනුබොධො. අනිච්චාදීහි සද්ධිං
 යොජෙත්වා න බුජ්ඣතිති අසම්බොධො. අසන්තං අසමඤ්ච බුජ්ඣතිතිපි
 අසම්බොධො. චතුසච්චධම්මං න පටිවිජ්ඣතිති අප්පට්ඨෙධො. රූපාදීසු එකධම්මමිපි
 අනිච්චාදිසාමඤ්ඤතො න සඬගණ්හාතීති අසඬගාහණා. තමෙව ධම්මං න
 පරියොගාහතීති අපරියොගාහණා. න සමං පෙක්ඛතීති අසමපෙක්ඛනා. ධම්මානං
 සභාවං පති න අපෙක්ඛතීති අපච්චවෙක්ඛණා.

කුසලාකුසලකම්මෙසු විපරිතවුත්තියා සභාවගහණාභාවෙන වා එකමිපි කම්මං
 එතස්ස පච්චක්ඛං නත්ථි, සයං වා කස්සපි ධම්මස්ස පච්චක්ඛකරණං නාම න
 හොතීති අපච්චක්ඛකම්මං. යං එතස්මිං අනුප්පජ්ජමානෙ විත්තසන්තානං මෙජ්ඣං
 හවෙය්‍ය සුචි වොදානං, තං දුට්ඨං මෙජ්ඣං ඉමිනාති දුම්මෙජ්ඣං. බාලානං භාවො
 බාලාං. මුය්හතීති මොහො. බලවතරො මොහො පමොහො. සමන්තතො මුය්හතීති
 සම්මොහො. විජ්ජාය පටිපක්ඛභාවතො න විජ්ජාති අවිජ්ජා. ඔසයොගත්ථො
 වුත්තොයෙව. ටාමගතට්ඨෙන අනුසෙතීති අනුසයො. විත්තං පරිසුට්ඨාති අභිභවතීති
 පරිසුට්ඨානං. භිතග්ගහණාභාවෙන භිතාහිමුඛං ගත්තුං න සක්කොති අඤ්ඤදත්ථු
 ලඬගතියෙවාති ලඬගී, බඤ්ජතීති අත්ථො. දුරුග්ඝාටනට්ඨෙන වා ලඬගී. යථා හි
 මහාපලිසසඬබ්බාතා ලඬගී දුරුග්ඝාටා හොති, එවමයමිපි ලඬගී වියාති ලඬගී. සෙසං
 උත්තානත්ථමෙව.

යා එවරූපා කඬබාති එත්ථ කඬබනවසෙන කඬබා. කඬබං ආනයතීති
 කඬබායනා. පුරිමකඬබා හි උත්තරකඬබං ආනයති නාම. ආකාරවසෙන වා එතං
 වුත්තං. කඬබාසමඬගිවිත්තං කඬබාය ආයිතත්තා කඬබායිතං නාම. තස්ස භාවො
 කඬබායිතත්තං. විමතීති විගතා මති විමති. විචිකිච්ඡාති විගතා චිකිච්ඡා විචිකිච්ඡා,
 සභාවං වා විචිනන්තො කිච්ඡති කිලමති එතායාති විචිකිච්ඡා. සා සංසයලක්ඛණා,
 කම්පනරසා, අනිච්ඡයපච්චුපට්ඨානා, අනෙකංසග්ගාහපච්චුපට්ඨානා වා,
 අයොනියොමනසිකාරපදට්ඨානා, පටිපත්තියා අන්තරායකරාති දට්ඨබ්බා.

කම්පනට්ඨෙන ද්විධා එළයතීති ද්වෙළ්භකං. පටිපත්තීනිවාරණෙන ද්විධාපථො
 වියාති ද්වෙධාපථො. “නිච්චං වා ඉදං අනිච්චං වා” තිආදිපවත්තියා එකස්මිං ආකාරෙ
 සණ්ඨාතුං අසමත්ථතාය සමන්තතො සෙතීති සංසයො. එකංසං ගහෙතුං
 අසමත්ථතාය න එකංසග්ගාහොති අනෙකංසග්ගාහො. නිච්ඡෙතුං අසක්කොන්තී
 ආරම්මණතො ඔසක්කතීති ආසජ්ජනා. ඔගාහිතුං අසක්කොන්තී පරිසමන්තතො
 සජ්ජතීති පරිසජ්ජනා. පරියොගාහිතුං අසමත්ථතාය අපරියොගාහණා. නිච්ඡයවසෙන
 ආරම්මණෙන පවත්තිතුං අසමත්ථතාය ජම්භිතත්තං විත්තස්ස, ථද්ධභාවොති අත්ථො.
 විචිකිච්ඡා හි උප්පජ්ජිත්වා විත්තං ථද්ධං කරොති, යස්මා පන සා උප්පජ්ජමානා
 ආරම්මණං ගහෙත්වා මනං විලිඛන්තී විය, තස්මා මනොවිලෙඛොති වුත්තා.

විද්වෙතියා සල්ලෙන ලද්දේ පහරෙනි. පුටියෙහි සට්ටිනො. පරෙතොති පිළිනො. ධාවතීති පුරතො ගච්ඡති. විධාවතීති අනෙකවිධෙන ගච්ඡති. සන්ධාවතීති වෙගෙන ධාවති. සංසරතීති ඉතො විතො ව වරති.

අවෙලකොති නිව්වොලො, නග්ගොති අත්ථො. මුත්තාචාරොති විසට්ඨාචාරො, උච්චාරකම්මාදීසු ලොකියකුලපුත්තාචාරෙන විරහිතො ධීතකොච උච්චාරං කරොති, පස්සාවං කරොති, බාදති භුඤ්ජති. හත්ථාපලෙඛනොති හත්ථෙ පිණ්ඩම්හි ධීතෙ ජීවිහාය හත්ථං අපලිඛති, උච්චාරං වා කත්ථා හත්ථම්හියෙව දණ්ඩකසඤ්ඤී හුත්ථා හත්ථෙන අපලිඛති. තෙ කිර දණ්ඩකං “සත්තො”ති පඤ්ඤාපෙත්ති. හික්ඛාගහණත්ථං “එහි හදන්තෙ”ති වුත්තො න එතීති න එහිහදන්තිකො. තෙන හි “තිට්ඨ හදන්තෙ”ති වුත්තොපි න තිට්ඨතීති න තිට්ඨහදන්තිකො. තද්දහයම්පි කිර සො “එතස්ස වචනං කතං හවිස්සතී”ති න කරොති.

අභිභටන්ති පුරෙතරං ගහෙත්ථා ආහටං හික්ඛං. උද්දිස්සකතන්ති “ඉදං තුම්හෙ උද්දිස්ස කත”න්ති එවං ආරොචිතං හික්ඛං. න නිමන්තනන්ති “අසුකං නාම කුලං වා වීථිං වා ගාමං වා පවිසෙය්‍යාපා”ති එවං නිමන්තිතහික්ඛම්පි න සාදියති න ගණ්හාති. න කුම්භිමුඛාති කුම්භිතො උද්ධරිත්ථා දියාමානං හික්ඛං න ගණ්හාති. න කළොපිමුඛාති කළොපිති උක්ඛලි වා පච්ඡි වා, තතොපි න ගණ්හාති. කස්මා? කුම්භිකළොපියො මං නිස්සාය කට්ඨජුනා පහාරං ලහන්තීති. න එළකමන්තරන්ති උම්මාරං අන්තරං කරිත්ථා දියාමානං න ගණ්හාති. කස්මා? අයං මං නිස්සාය අන්තරකරණං ලහන්තීති. දණ්ඩමුසලෙසුපි එසෙව නයො.

න ද්විත්තන්ති ද්විසු භුඤ්ජමානෙසු එකස්මිං උට්ඨාය දෙන්තෙ න ගණ්හාති. කස්මා? කඛලන්තරායො හොතීති. න ගබ්භිනියාතිආදීසු පන “ගබ්භිනියා කුච්ඡියං දාරකො කිලමති”ති, පායන්තියා දාරකස්ස බීරන්තරායො හොතී”ති, “පුරිසන්තරගතාය රතිඅන්තරායො හොතී”ති න ගණ්හාති. න සංකිත්තීසුති සංකිත්තෙන්ථා කතහත්තෙසු. දුබ්භික්ඛසමයෙ කිර අවෙලකසාවකා අවෙලකානමත්ථාය තතො තතො තණ්ඩුලාදීනි සමාදාපෙන්ථා හත්තං පවන්ති, උක්ඛට්ඨො අවෙලකො තතොපි න පටිග්ගණ්හාති. න යත්ථ සාති යත්ථ සුනබො “පිණ්ඩං ලභිස්සාමි”ති උපට්ඨිතො හොති, තත්ථ තස්ස අදන්ථා ආහටං න ගණ්හාති. කස්මා? එතස්ස පිණ්ඩන්තරායො හොතීති. සණ්ඩසණ්ඩවාරිනීති සමුහසමුහවාරිනී. සවෙ හි අවෙලකං දිස්වා “ඉමස්ස හික්ඛං දස්සාමා”ති මනුස්සා හත්තගෙහං පවිසන්ති, තෙසු ව පවිසන්තෙසු කළොපිමුඛාදීසු නිලිනා මක්ඛිකා උප්පතිත්ථා සණ්ඩසණ්ඩා වරන්ති. තතො ආහටං හික්ඛං න ගණ්හාති. කස්මා? මං නිස්සාය මක්ඛිකානං ගොචරන්තරායො ජාතොති. පුසොදකන්ති සබ්බසස්සසම්භාරෙහි කතං සොචිරකං. එත්ථ ව සුරාපානමෙව සාවජ්ජං, අයං පන සබ්බෙසුපි සාවජ්ජසඤ්ඤී.

එකාගාරිකොති යො එකස්මිංයෙව ගෙහෙ හික්ඛං ලභිත්ථා නිවත්තති. එකාලොපිකොති යො එකෙනෙව ආලොපෙන යාපෙති. ද්වාගාරිකාදීසුපි එසෙව නයො. එකිස්සාපි දත්තියාති එකාය දත්තියා. දත්ති නාම එකා බුද්දකපාති හොති,

යත්ථ අග්ගහික්ඛං පක්ඛිපිත්වා යපෙන්නි. එකාහිකන්නි එකදිවසන්තරිකං.
අධිසමාසිකන්නි අධිසමාසන්තරිකං. පරියායහත්තභොජනන්ති වාරහත්තභොජනං,
එකාහවාරෙන ද්විභවාරෙන සත්තාහවාරෙන අධිසමාසවාරෙනාති එවං දිවසවාරෙන
ආහතං හත්තභොජනං.

සාකහක්ඛොතිආදීනි වුත්තත්ථානෙව. උඛිභට්ඨකොති උද්ධං ධීතකො.
උක්කුට්ඨප්පධානමනුයුත්තොති උක්කුට්ඨකං විරියං අනුයුත්තො. ගච්ඡන්තොපි
උක්කුට්ඨකොව හුත්වා උප්පතිත්වා උප්පතිත්වා ගච්ඡති. කණ්ටකාපස්සයිකොති
අයකණ්ටකෙ වා පකතිකණ්ටකෙ වා භූමියං කොට්ටෙන්වා තත්ථ වම්මං අත්ථරිත්වා
යානවඬිකමාදීනි කරොති. සෙය්‍යන්ති සයන්තොපි තත්ථෙව සෙය්‍යං කප්පෙති.
එලකසෙය්‍යන්ති රුක්ඛඑලකෙ සෙය්‍යං. ථණ්ඩිලසෙය්‍යන්ති ථණ්ඩිලෙ උච්චෙ
භූමිට්ඨානෙ සෙය්‍යං. එකපස්සයිකොති එකපස්සෙනෙව සයති. රජොජල්ලධරොති
සරිරං තෙලෙන මක්ඛෙන්වා රජුට්ඨානට්ඨානෙ තිට්ඨති, අථස්ස සරිරෙ රජොජල්ලං
ලග්ගති, තං ධාරෙති. යථාසන්ථතිකොති ලද්ධං ආසනං අකොපෙත්වා යදෙව ලහති,
තත්ථෙව නිසිදනසිලො. වෙකට්ඨකොති විකට්ඨාදනසිලො, විකට්ඨන්ති ගූථං වුව්චති.
අපානකොති පටික්ඛිත්තසිතුදකපානො. සායං තතියං අස්සාති සායතනියකං. පානො
මජ්ඣන්තිකෙ සායන්ති දිවසස්ස තික්ඛන්තුං “පාපං පවාහෙස්සාමි”ති
උදකොරොහනානුයොගං අනුයුත්තො විහරති.

තෙ සල්ලෙ අභිසඬ්ඛරොතීති තෙ රාගාදිසත්තසල්ලෙ අභිනිබ්බත්තෙති.
අභිසඬ්ඛරොන්තොති අභිනිබ්බත්තෙන්තො. සල්ලාභිසඬ්ඛාරවසෙනාති
සල්ලාභිනිබ්බත්තාපනකාරණා. පුරත්ථිමං දිසං ධාවතීති පුරිමං දිසං ගච්ඡති. තෙ
සල්ලාභිසඬ්ඛාරා අප්පහීනාති එතෙ රාගාදිසල්ලා පයොගා නප්පහීනා.
සල්ලාභිසඬ්ඛාරානං අප්පහීනත්තාති සල්ලපයොගානං අප්පහීනභාවෙන. ගතියා
ධාවතීති ගතියං ධාවති. ගතියා ගතින්ති ගතීතො ගතිං.

න සිද්ධීති න නිමුජ්ජති. න සංසිද්ධීති න සමන්තතො මුජ්ජති. න ඔසිද්ධීති න
ඔසක්කති. න අවසිද්ධීති න පච්චොසක්කති. න අවගච්ඡතීති න හෙට්ඨා ගච්ඡති.

175. එවං මහානුභාවෙන සල්ලෙන ඔතිණ්ණෙසු ව සත්තෙසු – තත්ථ
සික්ඛානුගීයන්ති, යාති ලොකෙ ගධිතානීති ගාථා. තස්සත්ථො – යෙ ලොකෙ පඤ්ච
කාමගුණා පටිලාභාය ගිජ්ඣන්තීති තත්ථා “ගධිතානී”ති වුව්චන්ති,
විරකාලසෙවිතත්තා වා “ගධිතානී”ති වුව්චන්ති. තත්ථ තං නිමිත්තං
හත්ථිසික්ඛාදිකා අනෙකා සික්ඛා කථීයන්ති, උග්ගස්හන්ති වා. පස්සථ යාව
සමත්ථො වායං ලොකො, යතො පණ්ඩිතො කුලපුත්තො තෙසු වා ගධිතෙසු තාසු වා
සික්ඛාසු අධිමුත්තො න සියා, අඤ්ඤදත්ථු අනිච්චාදිදස්සනෙන නිබ්බිජ්ඣ සබ්බසො
කාමෙ. අත්තතො නිබ්බානමෙව සික්ඛෙන්ති.

පටිච්ඡික්ඛිත්වාති ඤාණෙන නික්ඛමෙන්වා වා නිබ්බිජ්ඣත්වා වා.

176. ඉදානි යථා නිබ්බානාය සික්ඛිතබ්බං, තං දස්සෙන්නො “සච්චො සියා”තිආදිමාහ. තත්ථ සච්චොති වාචාසච්චෙන ඤාණසච්චෙන මග්ගසච්චෙන ව සමන්තාගතො. රික්තපෙසුණොති පභීතපෙසුණො. වෙච්චිජන්ති මච්ඡරියං.

177. නිද්දං තන්දිං සහෙ ථීනන්ති පච්චාසිකඤ්ච කායාලසියඤ්ච විත්තාලසියඤ්චාති ඉමෙ තයො ධම්මෙ අභිභවෙය්‍ය. නිබ්බානමානසොති නිබ්බානනින්තවිත්තො.

කායස්ස අකල්‍යානාති ඛන්ධත්තයසඛ්ඛාතස්ස නාමකායස්ස ගිලානභාවො. ගිලානො හි අකල්ලකොති වුව්වති. විනයෙපි (පාරා. 151) වුත්තං – “නාහං, හන්තෙ, අකල්ලකො”ති. අකම්මඤ්ඤතාති කායගෙලඤ්ඤසඛ්ඛාතො අකම්මඤ්ඤතාකාරො. මෙසො විය ආකාසං කායං ඔනස්හතීති ඕනාහො. සබ්බතො භාගෙන ඕනාහො පරියොනාහො. අඛින්නරෙ සමොරුන්ධතීති අන්තොසමොරොධො. මෙධතීති මීද්ධං, අකම්මඤ්ඤභාවෙන විහිංසතීති අත්ථො. සුපන්ති තෙනාති සුප්පං. අක්ඛිද්දාදීනං පච්චභාවං කරොතීති පච්චාසිකා. සුප්පනා සුප්පිතත්තන්ති ආකාරභාවනිද්දෙසා. ඔලියනාති ඔලියනාකාරො. දුතියං උපසග්ගවසෙන වඩ්ඪිතං. ලීනන්ති අවිජ්ජාරිකතාය පටිකුටිකං. ඉතරෙ ද්වෙ ආකාරභාවනිද්දෙසා. ථීනන්ති සප්පිපිණ්ඩො විය අවිජ්ජාරිකතාය සනභාවෙන යීතං. ථීයනාති ආකාරනිද්දෙසො. ථීයිතස්ස භාවො ථීයිතත්තං, අවිජ්ජාරවසෙන ථද්ධතාති අත්ථො.

සබ්බසඛ්ඛාරධාතුයාති නිබ්බානනින්තමානසො සබ්බතෙභුමිකසඛ්ඛාතධාතුයා. විත්තං පටිච්චාපෙත්වාති විත්තං නිවත්තාපෙත්වා. එතං සන්තන්ති එතං නිබ්බානං. කිලෙසසන්තතාය සන්තං. අතප්පකට්ඨෙන පණ්ණිතං.

න පණ්ඩිතා උපධිසුඛස්ස හෙතුති දබ්බජාතිකා කාමසුඛස්ස කාරණා දානානි න දෙන්ති. කාමඤ්ච තෙ උපධිපරික්ඛයායාති එකංසෙන තෙ පණ්ඩිතා කාමක්ඛයාය කාමක්ඛෙපනත්ථං දානානි දෙන්ති. අපුනඛිභවායාති නිබ්බානත්ථාය. ඤානානි භාවෙන්තීති පට්ඨමජ්ඣානාදීනි වඩ්ඪෙස්සන්ති. පුනඛිභවායාති පුනඛිභවකාරණා. තෙ පණ්ඩිතා නිබ්බානං අභිමුඛං හුත්වා දානං දෙන්ති.

178. සාහසාති රත්තස්ස රාගවරිතාදිහෙදා සාහසාකාරණා. නිද්දෙසො උත්තානත්ථොයෙව.

179. පුරාණං නාභිනන්දෙය්‍යාති අතීතං රූපාදිං නාභිනන්දෙය්‍ය. නවෙති පච්චුප්පන්නෙ. භීයමානෙති විනස්සමානෙ. ආකාසං න සිතො සියාති තණ්හානිස්සිතො න භවෙය්‍ය. තණ්හා හි රූපාදීනං ආකාසනතො “ආකාසො”ති වුව්වති.

වෙමානෙති අභවමානෙ. විගච්ඡමානෙති අපගච්ඡමානෙ.

“ආකාසනී”නි “ආකස්සනී”නි ව දුට්ඨො පායො.

180. කිං කාරණා ආකාසං න සිතො සියාති වෙ? ගෙධං බුමිති ගාථා. තස්සත්ථො – අහස්සෙහි ඉමං ආකාසසංඛාරං තණ්හං රූපාදීසු ගිජ්ඣන්තො ගෙධං බුමි “ගෙධො”නි වදාමි. කිස්සෙහි භියො – අවහනනට්ඨෙන “ඔසො”නි ව ආජවනට්ඨෙන “ආජව”නිති ව “ඉදං මය්හං, ඉදං මය්හ”නිති ජප්පකාරණතො “ජප්පන”නිති ව දුම්මුස්සවනට්ඨෙන “ආරම්මණ”නිති ව කම්පකරණට්ඨෙන “කම්පන”නිති ව බුමි, එසාව ලොකස්ස පලිබොධට්ඨෙන දුරතික්කමනීයට්ඨෙන ව “කාමපඨකො දුරච්චයො”නි.

ආජවනිති ආපට්ඨන්ධිතො ජවති ධාවතිති ආජවං, වට්ටමුලකාය පුනඛහවෙ පට්ඨන්ධිදානතණ්හායෙනං අධිවචනං. ජප්පනනිති පත්ථනා, තණ්හායෙනං අධිවචනං. ආරම්මණමිති වුවචති තණ්හාති රූපාදීසු ආරම්මණෙසු උප්පන්නතණ්හා මුච්චිතුං අසක්කුණෙයාට්ඨෙන ආරම්මණාති කමීයති. කාමපඨකොති ඔසිදනට්ඨෙන කලලං. කද්දමොති සංඛිගට්ඨෙන කද්දමො. තාපනට්ඨෙන කිලෙසො. නියාසං විය ලග්ගාපනට්ඨෙන පලිපො. රුන්ධිත්වා ධාරණට්ඨෙන පලිරොධො. එවමෙනං ගෙධාදිපරියායං ආකාසං අනිස්සිතො.

181. සච්චා අවොක්කමන්ති ගාථා. තස්සත්ථො – පුබ්බෙ චුත්තා තිට්ඨාපි සච්චා අවොක්කමං මොනෙයාපත්තියා මුනීති සංඛිං ගතො නිබ්බානථලෙ තිට්ඨති බ්‍රාහ්මණො, ස වෙච්චරූපො සංඛිං ආයතනාති නිස්සජ්ජිත්වා “සන්තො”නි වුවචති. නිද්දෙසෙ වත්තංඛිං නත්ථි.

182. කිස්සෙහි භියො – ස වෙ විද්වාති ගාථා. තත්ථ ඤාත්වා ධම්මන්ති අනිච්චාදිනෙයෙන සංඛිංතධම්මං අස්සදාය. සම්මා සො ලොකෙ ඉරියානොති අසම්මාඉරියනකරානං කිලෙසානං පහානා සම්මා සො ලොකෙ ඉරියමානො.

183. එවං අපිහෙන්නො ව – යොධ කාමෙති ගාථා. තත්ථ සංඛිගන්ති සත්තවිධං සංඛිං යො අච්චතරි. නාජ්ඣෙකිති න අභිජ්ඣායති.

184. තස්මා තුම්හෙසුපි යො ච්චරූපො හොතුං ඉච්ඡති, තං වදාමි – යං පුබ්බෙති ගාථා. තත්ථ යං පුබ්බෙති අතීතෙ සංඛාරෙ ආරභිහ උප්පජ්ජනධම්මං කිලෙසජානං අතීතං කම්මස්සෙව. පච්ඡා තෙ මාහු කිස්සෙවනන්ති අනාගතෙපි සංඛාරෙ ආරභිහ උප්පජ්ජනධම්මං රාගාදිකිස්සෙවනං මා අහු. මජ්ඣෙ වෙ නො ගහෙස්සසීති පච්චුප්පන්නරූපාදිධම්මෙපි න ගහෙස්සසි වෙ. එවං උපසන්නො චරිස්සසි.

අබ්ඡං කරොහීති මග්ගඤාණෙන න බ්ඡං කරොහි. රාගකිස්සෙවනන්ති රාගචන්දනං. දොසකිස්සෙවනාදීසුපි එසෙව නයො.

185. එවං අරහත්තප්පත්තිං දස්සෙත්වා ඉදාති අරහතො ථුතීවසෙන ඉතො පරා ගාථායො අහාසි. තත්ථ සංඛිංසොති ගාථාය මමාසිතන්ති මමත්තකරණං. “මම

ඉද්'න්ති ගහිතං වා වත්ථු. අසතා ව න සොවතීති අවිජ්ජමානකාරණා
අසන්තකාරණා න සොවති. න ජීයතීති ජාතිං නාධිගච්ඡති.

අහු වත මෙති මය්හං අහොසි වත. තං වත මෙ නත්ථීති යං අතීතෙ අහොසි, තං
මය්හං ඉදානි න සන්ති. සියා වත මෙති යං මය්හං භවිස්සති, තං වතාහං න ලහාමීති
ඉදානි අහං එකංසෙන න පාපුණාමි.

186. කිඤ්ච භියොයා – යස්ස නත්ථීති ගාථා. තත්ථ කිඤ්චනන්ති කිඤ්චි
රූපාදිධම්මජාතං.

අභිසඬ්ඛතන්ති කම්මෙන සඬ්ඛරතං. අභිසඤ්චෙනයිතන්ති චිත්තෙන රාසිකතං.
අවිජ්ජාය ත්වෙවාති අවිජ්ජාය තු එව. අසෙසවීරාගනිරොධාති වීරාගසඬ්ඛාතෙන
මග්ගෙන නිරවසෙසනිරොධා.

සුඤ්ඤතො ලොකං අවෙක්ඛස්සුති අවසවත්තිසල්ලක්ඛණවසෙන වා
තුච්ඡසඬ්ඛාරසමනුපස්සනවසෙන වාති ද්විභාකාරෙහි සුඤ්ඤතො ලොකං පස්ස.
අත්තානුදිට්ඨිං උභව්වාති සක්කායදිට්ඨිං උද්ධරිත්වා. එවං මච්චුතරො සියාති එවං
මරණස්ස තරණො භවෙය්‍ය. එවං ලොකං අවෙක්ඛන්තන්ති එවං ඛන්ධලොකං
පස්සන්තං. මච්චුරාජා න පස්සතීති මරණරාජා න ඔලොකෙති න දක්ඛති.

නාඤ්ඤං පත්ථයතෙ කිඤ්චීති අඤ්ඤං අප්පමත්තකම්පි න පත්ථයති න පිහයති.
අඤ්ඤත්‍ර අප්පට්ඨසන්ධියාති නිබ්බානං යපෙත්වා. “අඤ්ඤත්‍රප්පට්ඨසන්ධියා”ති එකපදං
කත්වාපි පයන්ති.

187. කිඤ්ච භියොයා – අනිට්ඨරීති ගාථා. තත්ථ අනිට්ඨරීති අනිස්සුකී.
“අනිට්ඨරී”තිපි කෙච්චි පයන්ති. සබ්බධි සමොති සබ්බත්ථ සමො, උපෙක්ඛකොති
අධිජ්ජායො. කිං චුත්තං හොති? යො සො “නත්ථී මෙ”ති න සොවති, තමහං
අවිකම්පිතං පුග්ගලං පුට්ඨො සමානො අනිට්ඨරී අනනුගිද්ධො, අනෙජො සබ්බධි
සමොති ඉමං තස්මිං පුග්ගලෙ චතුබ්බිධං ආනිසංසං බ්‍රුමීති.

නිට්ඨරියොති ඉස්සුකී. නිට්ඨරහාවො නිට්ඨරියං, තං නිස්සාය එත්තකම්පි
නත්ථීති ඛෙළපාතන්ති අත්ථො. නිට්ඨරියකම්මන්ති නිට්ඨරියකරණං. ගහට්ඨො වා
හි ගහට්ඨං භික්ඛු වා භික්ඛුං නිස්සාය වසන්තො අප්පමත්තකෙනෙව කුජ්ඣිත්වා තං
නිස්සාය එත්තකම්පි නත්ථීති ඛෙළං පාතෙත්වා පාදෙන මද්දන්තො විය නිට්ඨරියං
නාම කරොති. තස්ස තං කම්මං “නිට්ඨරියකම්ම”න්ති වුව්වති. ඉස්සාති
සභාවනිද්දෙසො. තතො පරා ද්වෙ ආකාරභාවනිද්දෙසා. ඉතරත්තයං පරියායවචනං.
ලක්ඛණාදිතො පනෙසා පරසම්පත්තිතං උසුයනලක්ඛණා ඉස්සා; තත්ථ ව
අනභිරතිරසා; තතො විමුඛභාවපච්චුපට්ඨානා; පරසම්පත්තිපදට්ඨානා.

ලාභෙපි න ඉඤ්ජතීති පච්චයලාභෙ න වලති. අලාභෙපිති පච්චයානං අලාභෙපි.

188. කිඤ්ච භියොං - අනෙජස්සාති ගාථා. තත්ථ නිසඬ්ඛනීති පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරාදීසු යො කොචි සඬ්ඛාරො. සො භි යස්මා නිසඬ්ඛරියති, නිසඬ්ඛරොති වා, තස්මා “නිසඬ්ඛනී”ති වුච්චති. වියාරම්භාති විවිධා පුඤ්ඤාභිසඬ්ඛාරාදිකා ආරම්භා. ඛෙමං පස්සති සබ්බධීති සබ්බත්ථ අභයමෙව පස්සති.

ආරම්භාති කම්මානං පට්ඨාරම්භා. වියාරම්භාති උපරුපරි විවිධආරම්භනවසෙන විරියාරම්භා. තීසු භවෙසු පටිසන්ධිජනකකම්මානං එතං අධිවචනං. තස්මා වියාරම්භා ආරතො.

189. එවං පස්සන්තො න සමෙසුති ගාථා. තත්ථ න වදන්තෙති “සදිසොභමස්මී”ති ආදිනා මානවසෙන සමෙසුපි අත්තානං න වදති ඔමෙසුපි උස්සෙසුපි. නාදෙනි න නිරස්සනීති රූපාදීසු කඤ්චි ධම්මං න ගණ්භාති න නිස්සජ්ජති. සෙසං සබ්බත්ථ තත්ථ තත්ථ වුත්තනයත්තා පාකට්ඨමෙව. එවං අරහත්තනිකුට්ඨෙනෙව දෙසනං නිට්ඨාපෙසීති.

සද්ධම්මජ්ජපජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

අත්තදණ්ඩසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

16. සාරිපුත්තසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

190. සොළසමෙ න මෙ දිට්ඨොති සාරිපුත්තසුත්තනිද්දෙසො. තත්ථ ඉතො පුබ්බෙනි ඉතො සඬ්ඛකස්සනගරෙ ඔතරණතො පුබ්බෙ. වග්ගුවදොති සුන්දරවදො. තුසිතා ගණ්මාගතොති තුසිතකායා වචිත්වා මාතුකුච්ඡිං ආගතත්තා තුසිතා ආගතො. ගණාචරියත්තා ගණී. සන්තුට්ඨට්ඨොන වා තුසිතසඬ්ඛාතා දෙවලොකා ගණිං ආගතො, තුසිතානං වා අරහත්තානං ගණිං ආගතොති.

ඉමීනා වක්ඛනාති ඉමීනා අත්තභාවපරියාපන්තෙන පකතිමංසවක්ඛනා. ඉමීනා අත්තභාවෙනාති ඉමීනා පච්ඡිමෙන අත්තභාවෙන. තාවතිංසභවනොති තාවතිංසදෙවලොකෙ. පාරිච්ජත්තකමුලෙති කොචිළාරරුක්ඛස්ස හෙට්ඨා. පණ්ඩුකම්බලසිලායන්ති රත්තකම්බලසදිසපාසාණපිට්ඨො. වස්සං වුට්ඨොති වුට්ඨවස්සො. දෙවගණපරිවුතොති දෙවසඬ්ඛසෙන පරිවාරිතො. ඔතිණ්ණොති අවතිණ්ණො. ඉමං දස්සනං පුබ්බෙනි අඤ්ඤත්ථ ඉමම්භා දස්සනා පුබ්බෙ. න දිට්ඨොති අඤ්ඤදා න දිට්ඨපුබ්බො.

ඛත්තියස්ස වාති ඛත්තියස්ස වදන්තස්ස න සුතො. බ්‍රාහ්මණාදීසුපි එසෙව නයො.

මධුරවදොති ආදීසු බ්‍යාඤ්ජනසම්පන්නං මධුරං වදනීති මධුරවදො. පෙමජනකං පෙමාරහං වදනීති පෙමනීයවදො. හදයඬ්ගමචිත්තෙ යපනගොග්‍යං වදනීති හදයඬ්ගමවදො. කරවිකසකුණසද්දො විය මධුරසොසො අස්සාති

කරවිකරුතමඤ්ජුසොසො. විස්සටියො වාති අපලිබුද්ධො තත්ථ තත්ථ
 අපක්ඛලනො. විඤ්ඤෙය්‍යො වාති සුවිජානෙය්‍යො ව. මඤ්ජු වාති මධුරො ව.
 සවතීයො වාති කණ්ණසුබ්බො ව. බිත්දු වාති සනො ව. අවිසාරී වාති න පත්ථටො ව.
 ගම්භීරො වාති න උත්තානො ව. නින්නාදි වාති සොසවන්තො ව. අස්සාති අස්ස
 සත්ථුනො. බහිද්ධා පරිසායාති පරිසනො බහි. න නිච්ඡරතීති න නික්ඛමති.
 කිංකාරණා? එවරුපො මධුරසද්දො නික්කාරණා මා විනස්සතුති. බ්‍රහ්මස්සරොති
 අඤ්ඤෙ ඡින්නස්සරාපි හින්නස්සරාපි කාකස්සරාපි හොන්ති, අයං පන
 මහාබ්‍රහ්මුනො සරසදිසෙන සරෙන සමන්තාගතො. මහාබ්‍රහ්මුනො හි
 පිත්තසෙම්භෙහි අපලිබුද්ධත්තා සරො විසුද්ධො හොති, භගවතාපි කතකම්මං වත්ථුං
 සොධෙති, වත්ථුනො සුද්ධත්තා නාහිතො පටියාය සමුට්ඨහන්තො සරො විසුද්ධො
 අට්ඨඨගසමන්තාගතාව සමුට්ඨාති. කරවිකො විය භණ්ණිති කරවිකභාණී,
 මත්තකරවිකරුතමඤ්ජුසොසොති අත්ථො.

තාරෙතීති අබ්බමන්තටියානං අතික්කාමෙති. උත්තාරෙතීති බ්‍රහ්මන්තභූමිං
 උපනෙන්නො තාරෙති. නින්තාරෙතීති අබ්බමන්තටියානතො නික්ඛාමෙන්නො
 තාරෙති. පතාරෙතීති පරිග්ගහෙත්වා තාරෙති, හත්ථෙන පරිග්ගහෙත්වා විය
 තාරෙතීති අත්ථො. සබ්බම්පෙතං තාරණුත්තාරණාදිබ්බමන්තටියානෙ යපනමෙවාති
 ආහ – “බ්‍රහ්මන්තභූමිං සම්පාපෙතී”ති. සත්තෙති වෙනෙය්‍යසත්තෙ. මහාගහනතාය
 මහානත්ථතාය දුන්නිත්තරියතාය ව ජාතියෙව කන්තාරො ජාතිකන්තාරො, තං
 ජාතිකන්තාරං.

ගණස්ස සුස්සුසතීති ගණො අස්ස වචනං සුස්සුසති සුණාති උපලක්ඛෙති. සොතං
 ඔදහනීති සොතුකාමතාය සොතං අවදහති පතිටියාපෙති. අඤ්ඤා චිත්තං
 උපට්ඨපෙතීති ඤාතුකාමං චිත්තං පණ්දහති. ගණං අකුසලා වුට්ඨාපෙත්වාති
 ජනසමුහං අකොසල්ලසම්භූතා අකුසලා උට්ඨාපෙත්වා. කුසලෙ පතිටියාපෙතීති
 කොසල්ලසම්භූතෙ කුසලෙ යපෙති. සඬ්ඝිති රාසිවසෙන සඬ්ඝො අස්ස අත්ථිති
 සඬ්ඝි. පරිසවසෙන ගණො අස්ස අත්ථිති ගණී. ගණස්ස ආවරියොති ගණාවරියො.

191. දුතියගාථාය සදෙවකස්ස ලොකස්ස, යථා දිස්සතීති සදෙවකස්ස ලොකස්ස
 විය මනුස්සානම්පි දිස්සති. යථා වා දිස්සතීති තච්ඡතො අවිපරිතතො දිස්සති.
 චක්ඛුමාති උත්තමචක්ඛුමා. එකොති පබ්බජ්ජාසඬ්ඛාතාදිහි එකො. රතීන්ති
 නෙක්ඛම්මරතිආදිං.

පතිරූපකොති සුවණ්ණපතිරූපකො කුණ්ඩලො. මත්තිකාකුණ්ඩලොවාති
 මත්තිකාය කතකුණ්ඩලො විය. ලොහඬ්ඨමාසොව සුවණ්ණජන්තොති සුවණ්ණෙන
 පටිච්ඡන්තො ලොහමාසකො විය. පරිවාරජන්තාති පරිවාරෙන ඡාදිතා. අන්තො
 අසුද්ධාති අබ්භන්තරතො රාගාදිහි අපරිසුද්ධා. බහි සොහමානාති චීවරාදිහි
 බාහිරතො සුන්දරා.

අකප්පිතඉරියාපථා වාති අසප්පිතඉරියාපථා. පණ්ඩිතපන්තාති
පරිපුණ්ණපත්ථනා.

විසුද්ධසද්දොති පරිසුද්ධකිත්තිසද්දො, යථාභූතථුතිසොසොති අත්ථො.
ගතකිත්තිසද්දසිලොකොති කිත්තිසද්දඤ්ච සිලොකඤ්ච ගහෙත්වා වරණසිලො.
කත්ථ විසුද්ධසද්දොති චෙ? “නාගභවතො ච සුපණ්ණභවතො චා”තිආදිනා නයෙන
විත්ථාරෙත්වා චුත්තට්ඨානො. තතො ච භියොයාති තතො චුත්තප්පකාරතො ච
චෙනෙයාවසෙන අතිරෙකතරොපි දිස්සති.

සබ්බං රාගතමන්ති සකලං රාගන්ධකාරං. දොසතමාදීසුපි එසෙව නයො.
අන්ධකරණන්ති පඤ්ඤාලොකනිවාරණකරණං. අවක්ඛකරණන්ති
පඤ්ඤාවක්ඛනො අකරණං. අඤ්ඤාණකරණන්ති ඤාණෙන අජානනකරණං.
පඤ්ඤානිරොධිකන්ති පඤ්ඤානායනනාසකං. විසාතපක්ඛිකන්ති පිළාකොට්ඨාසිකං.
අනිබ්බානසංවත්තනිකන්ති අපච්චයඅමනනිබ්බානත්ථාය න සංවත්තනිකං.

සබ්බං තං තෙන බොධිඤාණෙන බුද්ධිති තං සකලං තෙන
චතුමග්ගඤාණවසෙන බුද්ධි. පට්ඨමග්ගවසෙන ජාති අනුබුද්ධි. දුතියමග්ගවසෙන
පුත අඤ්ඤාසි පටිච්ඡිකි. තතියමග්ගවසෙන පටිච්චෙධං පාපුණි සම්බුද්ධි.
චතුත්ථමග්ගවසෙන නිස්සෙසපටිච්චෙධෙන සම්මාබුද්ධි. අධිගච්ඡි එස්සෙසි
සච්ඡාකාසීති එතං තයං එලවසෙන යොජෙතබ්බං. පට්ඨදුතියවසෙන පටිලභි.
තතියවසෙන ඤාණඑස්සෙන ඵුසි. චතුත්ථවසෙන පච්චක්ඛං අකාසි. අථ චා
එකෙකඵලස්ස තයොපි ලබ්භන්ති එව.

නෙක්ඛම්මරතින්ති පබ්බජ්ජාදිති නිස්සාය උප්පන්නරති. විචෙකරතින්ති
කායවිචෙකාදිම්භි උප්පන්නරති. උපසමරතින්ති කිලෙසවූපසමෙ රති.
සම්බොධිරතින්ති මග්ගං පච්චචෙක්ඛන්තස්ස උප්පන්නරති.

192. තතියගාථාය බහුනම්ඨ බද්ධානන්ති ඉධ බහුනං බත්තියාදීනං සිස්සානං.
සිස්සා හි ආචරියපටිබද්ධචුත්තිත්තා “බද්ධා”ති වූච්චන්ති. අත්ථි පඤ්ඤෙන
ආගමන්ති අත්ථිකො පඤ්ඤෙන ආගතොම්භි, අත්ථිකානං චා පඤ්ඤෙන ආගමනං,
පඤ්ඤෙන අත්ථි ආගමනං වාති.

බුද්ධොති පදස්ස අභාවෙපි තං බුද්ධන්ති පදෙ යො සො බුද්ධො, තං
නිද්දිසිතුකාමෙන “බුද්ධො”ති චුත්තං. සයම්භූති උපදෙසං විනා සයමෙව භූතො.
අනාචරියකොති සයම්භූපදස්ස අත්ථවිචරණං. යො හි ආචරියං විනා සච්චාති
පටිච්ඡිකිති, සො සයම්භූ නාම හොතිති. පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසුතිආදි
අනාචරියකභාවස්ස අත්ථප්පකාසනං. අනනුස්සුතෙසුති ආචරියතො අනනුස්සුතෙසු.
සාමන්ති සයමෙව. අභිසම්බුද්ධිති භූසං සම්මා පටිච්ඡිකි. තත්ථ ච සබ්බඤ්ඤානං
පාපුණිති තෙසු ච සච්චෙසු සබ්බඤ්ඤාභාවං පාපුණි. යථා සච්චාති පටිච්ඡිකිත්තා
සබ්බඤ්ඤානො හොන්ති, තථා සච්චානං පටිච්චිද්ධන්තා එවං චුත්තං. “සබ්බඤ්ඤානං

පත්තෝ'' තිපි පාඨො. බලෙසු ව වසීභාවන්ති දසසු ව තථාගතබලෙසු ඉස්සරභාවං පාපුණි. යො සො එවං භූතො, සො බුද්ධොති වුත්තං හොති. තත්ථ සබ්බධම්මෙසු අප්පට්භතඤාණනිමිත්තානුත්තරවිමොක්ඛාධිගමපරිභාවිතබන්ධසන්තානං උපාදාය පණ්ණත්තිකො, සබ්බඤ්ඤාපදට්ඨානං වා සච්චාභිසම්බොධිමුපාදාය පණ්ණත්තිකො සත්තවිසෙසො බුද්ධො. එත්තාවතා අත්ථතො බුද්ධච්චාභාවතා කතා හොති.

ඉදානි බ්‍යඤ්ජනතො විභාවෙන්තො “බුද්ධොති කෙනට්ඨෙන බුද්ධො”ති ආදිමාහ. තත්ථ යථා ලොකෙ අවගන්තා “අවගතො”ති වුව්චති, එවං බුද්ධාසාසනාසම්මානාසා වාතා “පණ්ණසාසා”ති වුව්චන්ති, එවං බොධෙනා පජායාති බුද්ධො. සබ්බඤ්ඤාතාය බුද්ධොති සබ්බධම්මබුද්ධාසමත්ථාය බුද්ධියා බුද්ධොති වුත්තං හොති. සබ්බදස්සාවිතාය බුද්ධොති සබ්බධම්මානං ඤාණවක්ඛුනා දිට්ඨන්තා බුද්ධොති වුත්තං හොති. අනඤ්ඤානෙය්‍යතාය බුද්ධොති අඤ්ඤාන අබොධනීයතො සයමෙව බුද්ධන්තා බුද්ධොති වුත්තං හොති. විසවිතාය බුද්ධොති නානාගුණවිකසනතො පදුමථිව විකසනට්ඨෙන බුද්ධොති වුත්තං හොති. බිණ්ණසවසඬ්ඛාතෙන බුද්ධොති ආදිහි ඡහි පරියායෙහි විත්තසඬ්ඛොවකරධම්මප්පහානෙන නිද්දාය විබුද්ධො පුරිසො විය සබ්බකිලෙසනිද්දාය විබුද්ධන්තා බුද්ධොති වුත්තං හොති. සඬ්ඛා සඬ්ඛාතන්ති අත්ථතො එකත්තා සඬ්ඛාතෙනාති වචනස්ස කොට්ඨාසෙනාති අත්ථො. තණ්හාලෙපදිට්ඨිලෙපාභාවෙන නිරුපලෙපසඬ්ඛාතෙන සවාසනානං සබ්බකිලෙසානං පහීනන්තා එකත්තවචනෙන විසෙසෙත්වා වුත්තං. එකත්තනික්කිලෙසොති රාගදොසමොභාවසෙසෙහි සබ්බකිලෙසෙහි නික්කිලෙසො.

එකායනමග්ගං ගතොති බුද්ධොති ගමනත්ථානං ධාතුනං බුද්ධාසනත්ථත්තා බුද්ධාසනත්ථාපි ධාතුයො ගමනත්ථා හොත්තෙව, තස්මා එකායනමග්ගං ගතත්තා බුද්ධොති වුත්තං හොති. එකායනමග්ගො වෙන්ථ –

“මග්ගො පත්ථො පථො පජ්ජො, අඤ්ජසං වටුමායනං;
නාචා උත්තරසෙතු ව, කුල්ලො ව හිසි සඬ්ඛමො”ති. (වුළුති.
පාරායනත්ථුතිගාථානිද්දෙස 101) –

මග්ගස්ස බහුසු නාමෙසු අයනනාමෙන වුත්තමග්ගනාමෙන වුත්තො. තස්මා එකමග්ගභූතො මග්ගො, න ද්වෙධාපථභූතොති අත්ථො. අථ වා එකෙන අයිතබ්බො මග්ගොති එකායනමග්ගො. එකෙනාති ගණසඬ්ඛගණිකං පහාය පවිචිත්තෙන. අයිතබ්බොති පටිපජ්ජිතබ්බො, අයන්ති වා එතෙනාති අයනො, සංසාරතො නිබ්බානං ගච්ඡන්තිති අත්ථො. එකෙසං අයනොති එකායනො. එකෙසන්ති සෙට්ඨානං. සබ්බසත්තසෙට්ඨා ව සම්මාසම්බුද්ධා, තස්මා එකෙසං මග්ගභූතො සම්මාසම්බුද්ධානං අයනභූතො මග්ගොති වුත්තං හොති. අයන්ති වා අයනො, ගච්ඡති පචත්තන්තිති අත්ථො. එකස්මිං අයනො මග්ගොති එකායනමග්ගො. එකස්මිංයෙව

බුද්ධසාසනෙ පවත්නමානො මග්ගො, න අඤ්ඤත්ථානි වුත්තං හොති. අපි ච එකං අයතීති එකායනො. පුබ්බභාගෙ නානාමුඛභාවනානායප්පවත්තොපි අපරභාගෙ එකං නිබ්බානමෙව ගච්ඡතීති වුත්තං හොති, තස්මා එකායනමග්ගොති එකනිබ්බානගමනමග්ගොති අත්ථො.

එකො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධොති න පරෙහි බුද්ධත්තා බුද්ධො, කිත්තු සයමෙව අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධත්තා බුද්ධොති වුත්තං හොති. අබුද්ධිචිහතත්තා බුද්ධිපට්ලාහත්තා බුද්ධොති බුද්ධි බුද්ධං බොධොති පරියායවචනමෙතං. තත්ථ යථා “නීලරත්තගුණයොගා නීලො පටො, රත්තො පටො”ති වුවිචති, එවං බුද්ධගුණයොගා “බුද්ධො”ති ඤාපෙතුං වුත්තං.

තතො පරං බුද්ධොති නෙතං නාමන්තිආදි “අත්ථමනුගතා අයං පඤ්ඤත්ති”ති ඤාපනත්ථං වුත්තං. තත්ථ මිත්තා සභායා. අමච්චා භච්චා. ඤාතී පිතුපක්ඛිකා. සාලොහිතා මාතුපක්ඛිකා. සමණා පබ්බජ්ජපගතා. බ්‍රාහ්මණා හොවාදිතො, සමිතපාපබාහිතපාපා වා. දෙවතා සක්කාදයො බ්‍රහ්මානො ව. විමොක්ඛන්තිකන්ති විමොක්ඛො අරහත්තමග්ගො, විමොක්ඛස්ස අන්තො අරහත්තඵලං, තස්මිං විමොක්ඛන්තෙ භවං විමොක්ඛන්තිකං නාමං. සබ්බඤ්ඤභාවො හි අරහත්තමග්ගෙන සිජ්ඣති, අරහත්තඵලොදයෙ සිද්ධං හොති. තස්මා සබ්බඤ්ඤභාවො විමොක්ඛන්තෙ භවො හොති. තං නෙමිත්තිකම්පි නාමං විමොක්ඛන්තෙ භවං නාම හොති. තෙන වුත්තං – “විමොක්ඛන්තිකමෙතං බුද්ධානං භගවත්තාන”න්ති. බොධියා මූලෙ සභ සබ්බඤ්ඤනඤ්ඤාණස්ස පට්ලාහාති මහාබොධිරුක්ඛමූලෙ යථාවුත්තක්ඛණෙ සබ්බඤ්ඤනඤ්ඤාණස්ස පට්ලාහෙන සභ. සච්ඡිකා පඤ්ඤත්තීති අරහත්තඵලසච්ඡිකිරියාය සබ්බධම්මසච්ඡිකිරියාය වා ජාතා පඤ්ඤත්ති. යදිදං බුද්ධොති පඤ්ඤත්ති. අයං ඛ්‍යාඤ්ජනතො බුද්ධවිභාවනා. ඉතො පරං වහස්සෙතං භාරන්ති පරියොසානං තත්ථ තත්ථ වුත්තනායත්තා යථාපාළිමෙව නියායාති.

193. චතුත්ථගාථාය විජිගුව්ඡතොති ජාතිආදීහි අට්ඨියතො. ඊත්තමාසනන්ති විචිත්තං මඤ්චපීඨං. පබ්බතානං ගුහාසු වාති පබ්බතගුහාසු වා ඊත්තමාසනං භජතොති සම්බන්ධිතබ්බං.

ජාතියා විජිගුව්ඡතොති ජාතිං විජිගුව්ඡතො. ජරාය. ඛ්‍යාධිනාතිආදීසුපි එසෙව නයො. භජතොති එවමාදීසු භජතොති භජන්තස්ස. සෙවතොති සෙවන්තස්ස. නිසෙවතොති සම්මා සෙවන්තස්ස. සංසෙවතොති පුනප්පුනං සෙවන්තස්ස. පටිසෙවතොති උපගන්ත්වා සෙවන්තස්ස. පබ්බතපබ්භාරාති පබ්බතකුව්ඡියො.

194. පඤ්චමගාථාය උච්චාවචෙසුති භීතපණිතෙසු. සයනෙසුති විහාරාදීසු සෙනාසනෙසු. කීවන්තො තත්ථ හෙරවාති කිත්තකා තත්ථ භයකාරණා. “කුවන්තො”තිපි පාඨො, කුජන්තොති වස්ස අත්ථො.

කුවන්නොති සද්දායන්නො. කුපන්නොති අබ්‍යන්තසද්දං කරොන්නො.
 නදන්නොති උක්කුට්ඨිං කරොන්නො. සද්දං කරොන්නොති වාවං භාසන්නො. කතීති
 පුච්ඡා. කිත්තකාති පමාණපුච්ඡා. කීවතකාති පරිච්ඡෙදපුච්ඡා. කීවබ්‍රහ්මකාති
 පමාණපරිච්ඡෙදපුච්ඡා. තෙ භෙරවාති එතෙ භයජනනුපද්දවා භයාරම්මණා.
 කීවබ්‍රහ්මකාති පුච්ඡිතෙ ආරම්මණෙ දස්සෙතුං “සීභා බ්‍යග්ඝා දීපී”තිආදීහි
 විස්සජ්ජෙති.

195. ඡට්ඨගාථාය කති පරිස්සයාති කිත්තකා උපද්දවා. අගතං දිසන්ති
 නිබ්බානං. තඤ්ඤි අගතපුබ්බත්තා අගතං, නිද්දිසිතබ්බතො දිසා වාති. තෙන චුත්තං –
 “අගතං දිස”න්ති. අමතං දිස”න්තිපි පාඨො. අභිසම්භවෙති අභිසම්භවෙය්‍ය.
 පන්තම්භීති පරියන්තෙ.

අගතපුබ්බා සා දිසාති යා දිසා සුපිනන්නෙනපි න ගතපුබ්බා. න සා දිසා
 ගතපුබ්බාති එසා දිසා චුත්තනයෙන න ගතපුබ්බා. ඉමීනා දීසෙන අද්ධුනාති අනෙන
 දීසකාලෙන.

සමතිත්තිකන්ති අන්තොමුඛවට්ටිලෙඛං පාපෙත්වා සමහරිතං. අනවසෙකන්ති
 අනවසිඤ්චනකං අපරිසිඤ්චනකං කත්වා. තෙලපත්තන්ති පක්ඛිත්තතෙලං
 තෙලපත්තං. පරිහරෙය්‍යාති හරෙය්‍ය ආදාය ගච්ඡෙය්‍ය. එවං සචිත්තමනුරක්ඛෙති තං
 තෙලහරිතං පත්තං විය අත්තනො චිත්තං කායගතාය සතියා ගොචරෙ වෙච්ච
 සම්පයුත්තසතියා වාති උභින්නං අත්තරෙ පක්ඛිපිත්වා යථා මුහුත්තම්පි බහිද්ධා
 ගොචරෙ න වික්ඛිපති, තථා පණ්ඩිතො යොගාවචරො රක්ඛෙය්‍ය ගොපයෙය්‍ය.
 කිංකාරණා? එතස්ස හි –

“දුන්නිග්ගහස්ස ලහුනො, යත්ථකාමනිපාතිනො;
 චිත්තස්ස දමටො සාධු, චිත්තං දන්තං සුබාවහං”. (ධ. ප. 35);

තස්මා –

“සුදුද්දසං සුනිපුණං, යත්ථකාමනිපාතිනං;
 චිත්තං රක්ඛෙථ මෙධාවී, චිත්තං ගුත්තං සුබාවහං”. (ධ. ප. 36);

ඉදඤ්ඤි –

“දුරඬිගමං එකවරං, අසරීරං ගුහාසයං;
 යෙ චිත්තං සංයමෙස්සන්ති, මොක්ඛන්ති මාරබන්ධනා”. (ධ. ප. 37);

ඉතරස්ස පන –

“අනවට්ඨිතචිත්තස්ස, සද්ධම්මං අවිජානනො;
 පරිජලවපසාදස්ස, පඤ්ඤා න පරිපුරති”. (ධ. ප. 38);

ඊරකම්මට්ඨානසභායස්ස පන –

“අනවස්සුතචිත්තස්ස, අනන්වාහතචෙතසො;
පුඤ්ඤපාපපහිනස්ස, නත්ථි ජාගරතො භයං”. (ධ. ප. 39);

තස්මා එතං –

“එන්දනං වපලං චිත්තං, දුරක්ඛං දුන්නිවාරයං;
උජුං කරොති මෙධාවී, උසුකාරොව තෙජනං”. (ධ. ප. 33);

එවං උජුං කරොන්නො සචිත්තමනුරක්ඛෙ.

පත්ථයානො දිසං අගතපුබ්බන්ති ඉමස්මිං කායගතාසතිකම්මට්ඨානෙ කම්මං
ආරහිත්වා අනමතග්ගෙ සංසාරෙ අගතපුබ්බං දිසං පත්ථෙන්නො චුත්තනයෙන සකං
චිත්තං රක්ඛෙය්‍යාති අත්ථො. කා පනෙසා දිසා නාම –

“මාතෘපිතා දිසා පුබ්බා, ආචරියා දක්ඛිණා දිසා;
පුත්තදාරා දිසා පච්ඡා, මිත්තාමච්චා ව උත්තරා.

“දාසකම්මකරා හෙට්ඨා, උද්ධං සමණබ්‍රාහ්මණා;
එතා දිසා නමස්සෙය්‍යා, අලමන්නො කුලෙ ගිහී”ති. (දී. නි. 3.273) –

එත්ථ තාව මාතෘපිතාදයො “දිසා”ති චුත්තා.

“දිසා චතස්සො විදිසා චතස්සො, උද්ධං අධො දස දිසා ඉමායො;
කතමං දිසං තිට්ඨති නාගරාජා, යමද්දසා සුපිනෙ ඡබ්බිසාණ”න්ති. (ජා.
1.16.104) –

එත්ථ පුරත්ථිමාදිහෙදා දිසාව “දිසා”ති චුත්තා.

“අගාරිනො අන්තදපානවත්ථදා, අවහායිකා තම්පි දිසං වදන්ති;
එසා දිසා පරමා සෙනකෙතු, යං පත්වා දුක්ඛී සුඛිනො භවන්ති”ති . (ජා.
1.6.9) –

එත්ථ නිබ්බානං “දිස”න්ති චුත්තං. ඉධාපි තදෙව අධිප්පෙතං. තණ්හක්ඛයං
විරාගන්තිආදීහි දිස්සති අපදිස්සති තස්මා “දිසා”ති චුච්චති. අනමතග්ගෙ පන
සංසාරෙ කෙතචි බාලපුටුප්පනෙන සුපිනෙනපි අගතපුබ්බතාය “අගතපුබ්බා දිසා
නාමා”ති චුච්චති. තං පත්ථයන්නෙන කායගතාසතියා යොගො කරණියොති.
වජ්‍ජනාතිආදීසු එත්ථ මග්ගුප්පාදතො සමීපං වජ්‍ජනො. ධීතික්ඛණෙ ගච්ඡතො.
එලොදයතො අතික්කමතො.

අන්තෙති අන්තමිහි යිනෙ. පන්තෙති වනගහනගමිහිරෙ යිනෙ. පරියන්තෙති දුරභාවෙන පරියන්තෙ යිනෙ. සෙලන්තෙති පබ්බතානං අන්තෙ. වනන්තෙති වනසටානං අන්තෙ. නදන්තෙති නදීනං අන්තෙ. උදකන්තෙති උදකානං පරියන්තෙ. යත්ථ න කසියති න වපියතීති යස්මිං කසනඤ්ච වපනඤ්ච න කරියති. ජනන්තං අතික්කමිත්වා යිනෙ. මනුස්සානං අනුපවාසෙති කසනවපනවසෙන මනුස්සෙහි අනුපවර්තබ්බෙ සෙනාසනෙ.

196. සත්තමගාථාය කාසාස්ස බ්‍යප්පථයො අස්සුති කිදිසානි තස්ස වචනානි අස්සු.

මුසාවාදං පභායාති එත්ථ මුසාති විසංවාදනපුරෙක්ඛාරස්ස අත්ථභඤ්ජනකො වචිපයොගො කායපයොගො වා. විසංවාදනාධිප්පායෙන පනස්ස පරවිසංවාදකකායවචිපයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා මුසාවාදො. අපරො නයො – මුසාති අභූතං අතච්ඡං වත්ථු, වාදොති තස්ස භූතතො තච්ඡතො විඤ්ඤාපනං. ලක්ඛණතො පන අතථං වත්ථුං තථතො පරං විඤ්ඤාපෙතුකාමස්ස තථාචිඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපිකා චෙතනා මුසාවාදො. සො යමත්ථං භඤ්ජති, තස්ස අප්පතාය අප්පසාවජ්ජො, මහන්තතාය මහාසාවජ්ජො. අපි ව ගහට්ඨානං අත්තතො සන්තකං අදාතුකාමතාය ‘නත්ථි’ තිආදිනායප්පවත්තො අප්පසාවජ්ජො, සක්ඛිනා හුත්වා අත්ථභඤ්ජනත්ථං චුත්තො මහාසාවජ්ජො. පබ්බජිතානං අප්පකම්පි තෙලං වා සප්පිං වා ලහිත්වා භසාධිප්පායෙන ‘අප්ප ගාමෙ තෙලං නදී මඤ්ඤෙ සන්දති’ ති පුරණකථානායෙන පවත්තො අප්පසාවජ්ජො, අදිට්ඨංයෙව පන දිට්ඨන්තිආදිනා නායෙන වදන්තානං මහාසාවජ්ජො.

තස්ස වත්තාරො සම්භාරා භොන්ති – අතථං වත්ථු විසංවාදනචිත්තං තජ්ජො වායාමො පරස්ස තදත්ථච්ඡානනන්ති. එකො පයොගො සාහත්ථිකොව. සො ව කායෙන වා කායපට්ඨද්ධෙන වා වාචාය වා පරවිසංවාදකකිරියාකරණෙ දට්ඨබ්බො. තාය චෙ කිරියාය පරො තමත්ථං ජානාති, අයං කිරියසමුට්ඨාපිකා චෙතනාක්ඛණෙයෙව මුසාවාදකම්මුනා බජ්ඣති.

සච්චං වදතීති සච්චවාදී. සච්චෙන සච්චං සන්දහති සට්ඨන්ති සච්චසන්ධො, න අන්තරන්තරා මුසා වදතීති අත්ථො. යො හි පුරිසො කදාචි මුසා වදති, කදාචි සච්චං, තස්ස මුසාවාදෙන අන්තරිකතාය සච්චං සච්චෙන න සට්ඨති, තස්මා න සො සච්චසන්ධො. අයං පන න තාදිසො, ජීවිතහෙතුපි මුසා අවත්වා සච්චෙන සච්චං සන්දහතියෙවාති සච්චසන්ධො.

ථෙතොති ථීරො, ථීරකථොති අත්ථො. එකො පුග්ගලො හලිද්දිරාගො විය ථුසරාසිමිහි නිබ්බානාණු විය අස්සපිට්ඨෙ යපිතකුම්භණ්ඩමිව ව න ථීරකථො භොති. එකො පාසාණලෙඛා විය ඉන්දබ්බිලො විය ව ථීරකථො භොති, අසිනා සීසං ඡන්දන්තෙපි ද්වෙකථා න කථෙති. අයං වුච්චති ථෙතො.

පව්වයිකොති පත්තියායිතබ්බො, සද්ධායිතබ්බකොති අත්ථො. එකච්චො හි පුග්ගලො න පව්වයිකො හොති, “ඉදං කෙන චුත්තං, අසුකෙනා” ති චුත්තෙ “මා තස්ස වචනං සද්දහං” ති වත්තබ්බතං ආපජ්ජති. එකො පව්වයිකො හොති, “ඉදං කෙන චුත්තං, අසුකෙනා” ති චුත්තෙ “යදි තෙන චුත්තං, ඉදමෙව පමාණං, ඉදානි උපපරික්ඛිතබ්බං නත්ථී, එවමෙව ඉද” ති වත්තබ්බතං ආපජ්ජති, අයං චුච්චති පව්වයිකො. අවිසංවාදකො ලොකස්සාති තාය සච්චවාදිතාය ලොකං න විසංවාදෙතීති අත්ථො.

පිසුණං වාචං පභායාතිආදීසු යාය වාචාය යස්ස තං වාචං භාසති, තස්ස හදයෙ අත්තනො පියභාවං පරස්ස ව සුඤ්ඤභාවං කරොති, සා පිසුණවාචා. යාය පන අත්තානම්පි පරම්පි ඵරුසං කරොති, යා වාචා සයම්පි ඵරුසා, නෙව කණ්ණසුඛා න හදයඤ්ඤා, අයං ඵරුසවාචා. යෙන සම්ඵං පලපති නිරත්ථකං, සො සම්ඵජ්ජලාපො. තෙසං මූලභූතාපි චෙතනා පිසුණවාචාදිනාමමෙව ලහති, සා එව ඉධ අධිජ්ජෙතාති.

තත්ථ සංකිලිට්ඨචිත්තස්ස පරෙසං වා හෙදාය අත්තනො පියකම්මායාය වා කායච්චිපයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා පිසුණවාචා. සා යස්ස හෙදං කරොති, තස්ස අප්පගුණතාය අප්පසාවජ්ජා, මහාගුණතාය මහාසාවජ්ජා.

තස්සා චත්තාරො සම්භාරා හොන්ති – භිත්තිතබ්බො පරො, “ඉති ඉමෙ නානා භවස්සන්ති විනා භවස්සන්ති” ති හෙදපුරෙක්ඛාරතා වා, “ඉති අහං පියො භවස්සාමි විස්සාසිකො” ති පියකම්මායා වා, තජ්ජො වායාමො, තස්ස තදත්ථච්ඡානනන්ති.

ඉමෙසං හෙදායාති යෙසං ඉතොති චුත්තානං සන්තිකෙ සුතං, තෙසං හෙදාය. භිත්තානං වා සන්ධාතාති ද්විත්තං මිත්තානං වා සමානුපජ්ඣායකාදීනං වා කෙනච්චෙව කාරණෙන භිත්තානං එකමෙකං උපසඤ්ඤාමිත්වා “තුම්භාකං ඊදිසෙ කුලෙ ජාතානං එවං ඛුස්සුතානං ඉදං න යුත්ත” තිආදීනි වත්වා සන්ධානං කත්තා. අනුප්පදාතාති සන්ධානානුප්පදාතා, ද්වෙ ජනෙ සමග්ගෙ දිස්වා “තුම්භාකං එවරුපෙ කුලෙ ජාතානං එවරුපෙහි ගුණෙහි සමන්තාගතානං අනුච්ඡවිකමෙක” තිආදීනි වත්වා දළ්භිකම්මං කත්තාති අත්ථො.

සමග්ගො ආරාමො අස්සාති සමග්ගාරාමො, යත්ථ සමග්ගා නත්ථී, තත්ථ වසිතුම්පි න ඉච්ඡතීති අත්ථො. “සමග්ගාරාමො” තිපි පාළි, අයමෙවත්ථො. සමග්ගරතොති සමග්ගෙසු රතො, තෙ පභාය අඤ්ඤත්ත ගන්තුම්පි න ඉච්ඡතීති අත්ථො. සමග්ගෙ දිස්වාපි සුත්වාපි නන්දතීති සමග්ගනන්දී. සමග්ගකරණං වාචං භාසිතාති යා වාචා සත්තෙ සමග්ගෙයෙව කරොති, තං සාමග්ගිගුණපරිදීපකමෙව වාචං භාසති, න ඉතරන්ති.

පරස්ස මම්මච්ඡෙදකකායච්චිපයොගසමුට්ඨාපිකා එකන්තඵරුසචෙතනා ඵරුසවාචා. මම්මච්ඡෙදකොපි පයොගො චිත්තසණ්ඨතාය ඵරුසවාචා න හොති. මාතාපිතරො හි කදාචි පුත්තකෙ එවම්පි වදන්ති “වොරා වො ඛණ්ඩාඛණ්ඩිකං

කරොන්තු’’ති, උප්පලපත්තම්පි ව නෙසං උපරි පතන්තං න ඉච්ඡන්ති.
 ආවරියුපජ්ඣායා ව කදාචි නිස්සිතකෙ එවං වදන්ති “කිං ඉමෙ අභිරිකා
 අනොත්තප්පිනො වරන්ති, නිද්ධමථ නෙ”ති. අථ ව නෙසං ආගමාධිගමසම්පත්තිං
 ඉච්ඡන්ති. යථා ව චිත්තසංභතාය ඵරුසවාචා න හොති, එවං වචනසංභතාය
 අඵරුසවාචාපි න හොති. න හි මාරාපෙතුකාමස්ස “ඉමං සුඛං සයාපෙථා”ති වචනං
 අඵරුසවාචා හොති, චිත්තඵරුසතාය පනෙසා ඵරුසවාචාව, සා යං සන්ධාය
 පවත්තිතා. තස්ස අප්පගුණතාය අප්පසාවජ්ජා, මහාගුණතාය මහාසාවජ්ජා. තස්සා
 තයො සම්භාරා – අක්කොසිතබ්බො පරො කුපිතචිත්තං අක්කොසනාති.

නෙලාති ඵලං වුව්වති දොසො, නාස්සා ඵලන්ති නෙලා, නිද්දොසාති අත්ථො.
 “නෙලඬිගො සෙනපච්ඡාදො”ති (උදා. 65; පෙටකො. 25) එත්ථ චුත්තනෙලං විය.
 කණ්ණසුඛාති බ්‍යඤ්ජනමධුරතාය කණ්ණානං සුඛා, සුවිච්ඡිකුතං විය කණ්ණසුලං
 න ජනෙති. අත්ථමධුරතාය සකලසරීරෙ කොපං අජනෙත්වා පෙමං ජනෙතීති
 පෙමනියා. හදයං ගච්ඡති අපට්ඨඤ්ඤාමානා සුඛෙන චිත්තං පවිසතීති හදයඬිගමා.
 ගුණපරිපුණ්ණතාය පුරෙ හවාති පොරී. පුරෙ සංවද්ධනාරී විය සුකුමාරාතිපි පොරී.
 පුරස්ස එසාතිපි පොරී, නගරවාසීනං කථාති අත්ථො. නගරවාසීනො හි යුත්තකථා
 හොන්ති, පිතිමත්තං පිතාති හාතිමත්තං හාතාති වදන්ති. ඵවරුපි කථා බහුනො
 ජනස්ස කන්තා හොතීති බහුජනකන්තා. කන්තභාවෙනෙව බහුනො ජනස්ස මනාපා
 චිත්තවුඩ්ඪිකරාති බහුජනමනාපා.

අනත්ථවිඤ්ඤාපිකා කායවච්ඡයොගසමුට්ඨාපිකා අකුසලවෙනනා
 සම්ඵජ්ජලාපො. සො ආසෙවනමන්දතාය අප්පසාවජ්ජො, ආසෙවනමහන්තතාය
 මහාසාවජ්ජො. තස්ස ද්වෙ සම්භාරා – භාරතයුද්ධසීතාහරණාදිනිරත්ථකකථා
 පුරෙක්ඛාරතා, තථාරුපිකථාකථනඤ්ච.

කාලෙන වදන්ති කාලවාදී, චත්තබ්බයුත්තකාලං සල්ලක්ඛෙත්වා වදන්ති
 අත්ථො. භූතං තච්ඡං සභාවමෙව වදන්ති භූතවාදී.
 දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකත්ථසන්තිස්සිතමෙව කත්වා වදන්ති අත්ථවාදී.
 නවලොකුත්තරධම්මසන්තිස්සිතං කත්වා වදන්ති ධම්මවාදී.
 සංවරචනයපහානචනයසන්තිස්සිතං කත්වා වදන්ති චිනයවාදී. නිධානං වුව්වති
 ධ්වනොකාසො, නිධානමස්සා අත්ථිති නිධානවතී, හදයෙ නිධාතබ්බයුත්තං වාවං
 භාසිතාති අත්ථො. කාලෙනාති ඵවරුපිං භාසමානොපි ව “අහං නිධානවතීං වාවං
 භාසිස්සාමී”ති න අකාලෙන භාසති, යුත්තකාලං පන අපෙක්ඛිත්ථාව භාසතීති
 අත්ථො. සාපදෙසන්ති සඋපමං, සකාරණන්ති අත්ථො. පරියන්තවතින්ති පරිච්ඡේදං
 දස්සෙත්වා යථාස්සා පරිච්ඡේදො පඤ්ඤායති, එවං භාසතීති අත්ථො.
 අත්ථසංහිතන්ති අනෙකෙහි නයෙහි විහජන්තෙන පරියාදාතුං අසක්කුණෙය්‍යතාය
 අත්ථසම්පන්නං. යං වා සො අත්ථවාදී අත්ථං වදති, තෙන අත්ථෙත සහිතන්තා
 අත්ථසංහිතං වාවං භාසති, න අඤ්ඤං නික්ඛිපිත්වා අඤ්ඤං භාසතීති චුත්තං හොති.

චතුර්ථ වර්ෂාවර්තෙහි “මුසාවාදං පභාසා” තිආදිනා නයෙන චුත්තෙහි චතුර්ථ වාචාහි යුත්තෙහි සුට්ඨ වර්තෙහි. සමන්තාගතොති අපරිභිනො. චතුදොසාපගතං වාචං භාසතීති අප්පියාදීහි චතුර්ථ දොසෙහි අපගතං පරිභිනං වාචං භාසතී.

අත්ථී අගොචරොති කිඤ්චාපි ථෙරො සමණාචාරං සමණගොචරං කථෙතුකාමො “අත්ථී අගොචරො, අත්ථී ගොචරො” ති පදං උද්ධරි, යථා පන මග්ගකුසලො පුරිසො මග්ගං ආචික්ඛන්තො “වාමං මුඤ්ච, දක්ඛිණං ගණ්භා” ති පයමං මුඤ්චිතබ්බං සහයමග්ගං උප්පට්ඨමග්ගං ආචික්ඛති, පච්ඡා ගහෙතබ්බං බෙමමග්ගං උපුමග්ගං, එවමෙව මග්ගකුසලපුරිසසදිසො ධම්මසෙනාපති පයමං පහාතබ්බං බුද්ධපටිකුට්ඨං අගොචරං ආචික්ඛන්තො පච්ඡා ගොචරං ආචික්ඛිතුකාමො “කතමො අගොචරො” තිආදිමාහ. පුරිසෙන හි ආචික්ඛිතමග්ගො සම්පජ්ජෙය්‍ය වා න වා, තථාගතෙන ආචික්ඛිතමග්ගො අපණ්ණකො ඉන්ද්‍රවිස්සට්ඨං වජිරං විය අවිරජ්ඣනකො නිබ්බානනගරංයෙව සමොසරති. තෙන චුත්තං – “පුරිසො මග්ගකුසලොති බො තිස්ස තථාගතස්සෙනං අධිවචනං අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්සා” ති (සං. නි. 3.84).

යස්මා වා සසීසං න්භානෙන පභිනසෙදමලජල්ලිකස්ස පුරිසස්ස මාලාගන්ධවිලෙපනාදිභූසනවිධානං විය පභිනපාපධම්මස්ස කල්‍යාණධම්මසමායොගො සම්පන්නරූපො හොති, තස්මා සෙදමලජල්ලිකං විය පහාතබ්බං පයමං අගොචරං ආචික්ඛන්තො පභිනසෙදමලජල්ලිකස්ස මාලාගන්ධවිලෙපනාදිභූසනවිධානං විය පච්ඡා ගොචරං ආචික්ඛිතුකාමොපි “කතමො අගොචරො” තිආදිමාහ.

තත්ථ ගොචරොති පිණ්ඩපාතාදීනං අත්ථාය උපසඬකමිතුං යුත්තට්ඨානං. අයුත්තට්ඨානං අගොචරො. වෙසියා ගොචරො අස්සාති වෙසියාගොචරො, මිත්තසන්ථව්වසෙන උපසඬකමිතබ්බට්ඨානන්ති අත්ථො. තත්ථ වෙසියා නාම රූප්පජීවිතියො යෙන කෙනවිදෙව සුලභජ්ඣාචාරතා මිත්තසන්ථවසිනෙහවසෙන උපසඬකමන්තො වෙසියාගොචරො නාම හොති. තස්මා එවං උපසඬකමිතුං න වට්ටති. කිංකාරණා? ආරක්ඛවිපත්තිතො. එවං උපසඬකමන්තස්ස හි විරරක්ඛිතගොපිතොපි සමණධම්මො කතිපාහෙනෙව නස්සති. සවෙපි න නස්සති, ගරහං ලහති. දක්ඛිණාවසෙන පන උපසඬකමන්තෙන සතිං උපට්ඨපෙත්වා උපසඬකමිතබ්බං.

විධවා වුවචන්ති මතපතිකා වා පවුට්ඨපතිකා වා. පුල්ලකුමාරියොති මහල්ලිකා අනිබ්බද්ධකුමාරියො. පණ්ඩකාති ලොකාමිසනිස්සිතකථාබ්‍රලා උස්සන්තකිලෙසා අවුපසන්තපරිලාභා නපුංසකා. තෙසං සබ්බෙසමිපි උපසඬකමනෙ ආදීනවො චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. භික්ඛුනිසුපි එසෙව නයො. අපි ච භික්ඛු නාම උස්සන්තබ්‍රහ්මවරියා හොන්ති, තථා භික්ඛුනියො. තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං සන්ථව්වසෙන කතිපාහෙනෙව රක්ඛිතගොපිතසමණධම්මං නාසෙන්නි.

ගිලානපුච්ඡකෙන පන ගන්තුං වට්ඨති. භික්ඛුනා පුජ්ථානි ලභිත්වා පුජනත්ථායපි ඔවාදදානත්ථායපි ගන්තුං වට්ඨති යෙව.

පානාගාරන්ති සුරාපානසරං, තං බ්‍රහ්මවරියන්තරායකරෙහි සුරාසොණ්ඩෙහි අවිචිත්තං හොති. තත්ථ තෙහි සද්ධිං සහසොණ්ඩවසෙන උපසඬකම්තුං න වට්ඨති, බ්‍රහ්මවරියන්තරායො හොති. සංසට්ඨො විහරති රාජුභිතිආදීසු රාජානොති අභිසිත්තා වා හොන්තු අනභිසිත්තා වා, යෙ රජ්ජමනුසාසන්ති. රාජමහාමත්තාති රාජුනං ඉස්සරියසදිසාය මහතියා ඉස්සරියමත්තාය සමන්තාගතා. තිත්ථියාති විපරිතදස්සනා බාහිරපරිබ්බාජකා. තිත්ථියසාවකාති හත්තිවසෙන තෙසං පච්චයදායකා, එතෙහි සද්ධිං සංසග්ගජානො හොතීති අත්ථො.

අනනුලොමිකෙන සංසග්ගෙනාති අනනුලොමිකසංසග්ගො නාම තිස්සන්තං සික්ඛානං අනනුලොමො පච්චනීකසංසග්ගො. යෙන බ්‍රහ්මවරියන්තරායං පඤ්ඤත්තිච්චික්කමං සල්ලෙඛපරිහානිඤ්ච පාපුණාති. සෙය්‍යථිදං? රාජරාජමහාමත්තෙහි සද්ධිං සහසොකිතා සහනන්දිතා සමසුඛදුක්ඛතා උප්පන්නෙසු කිච්චකරණීයෙසු අත්තනා යොගං ආපජ්ජනතා තිත්ථියතිත්ථියසාවකෙහි සද්ධිං එකච්ඡන්දරුචිසමාවාරතා එකච්ඡන්දරුචිසමාවාරභාවාවහො වා සිනෙහබ්බුමානසන්ථවො. තත්ථ රාජරාජමහාමත්තෙහි සද්ධිං සංසග්ගො බ්‍රහ්මවරියන්තරායකරො, ඉතරෙහි තිත්ථියසාවකෙහි තෙසං ලද්ධිග්ගහණං. තෙසං පන වාදං භින්දිත්වා අත්තනො ලද්ධිං ගණ්භාපෙතුං සමත්ථෙන උපසඬකම්තුං වට්ඨති.

ඉදානි අපරෙතපි පරියායෙන අගොචරං දස්සෙතුං “යානි වා පන තානි කුලානී”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ අස්සද්ධානීති බුද්ධාදීසු සද්ධාවිරහිතානි. තානි “බුද්ධො සබ්බඤ්ඤ, ධම්මො නිය්‍යානිකො, සඬ්ඝො සුප්පට්ඨපන්නො”ති න සද්දහන්ති. අප්පසන්නානීති චිත්තං පසන්නං අනාවලං කාතුං න සක්කොන්ති. අක්කොසකපරිහාසකානීති අක්කොසකානි වෙව පරිහාසකානි ව. “වොරොසි, බාලොසි, මුල්ලොසි, ඔට්ඨොසි, ගොණොසි, ගද්දොසි, ආපායිකොසි, තෙරයිකොසි, තිරව්ජානගතොසි, නත්ථි තුය්හං සුගති, දුග්ගතියෙව තුය්හං පාටිකඬ්ඛා”ති එවං දසහි අක්කොසවත්ථුහි අක්කොසන්ති. “හොතු, ඉදානි තං පහරිස්සාම, බන්ධිස්සාම, වධිස්සාමා”ති එවං භයදස්සනෙන පරිහාසන්ති වානි අත්ථො.

අනත්ථකාමානීති අත්ථං න ඉච්ඡන්ති, අනත්ථමෙව ඉච්ඡන්ති. අභිතකාමානීති අභිතමෙව ඉච්ඡන්ති, භිතං න ඉච්ඡන්ති. අභාසුකාමානීති භාසුකං න ඉච්ඡන්ති, අභාසුකමෙව ඉච්ඡන්ති. අයොගක්ඛෙමකාමානීති චතුහි යොගෙහි ඛෙමං නිබ්භයං න ඉච්ඡන්ති, සහයමෙව ඉච්ඡන්ති. භික්ඛුනන්ති එත්ථ සාමණෙරාපි සඬ්ගහං ගච්ඡන්ති. භික්ඛුනීනන්ති එත්ථ සික්ඛමානාසාමණෙරියොපි. සබ්බෙසම්පි භි භගවන්තං උද්දිස්ස පබ්බජිතානඤ්චෙව සරණගතානඤ්ච චතුන්තම්පි පරිසානං තානි අනත්ථකාමානියෙව. තථාරූපානි කුලානීති එවරූපානි බත්තියකුලාදීනි කුලානි. සෙවනීති නිස්සාය ජීවති. භජනීති උපසඬකමති. පයිරූපාසනීති පුනස්පුනං

උපසඬකමති. අයං වුච්චතීති අයං වෙසියාදිගොවරස්ස වෙසියාදිකො
රාජාදිසංසට්ඨස්ස රාජාදිකො අස්සද්ධකුලාදිසෙවකස්ස අස්සද්ධකුලාදිකො වාති
තිස්සකාරොපි අයුත්තගොවරො “අගොවරො”ති වෙදිතබ්බො.

තස්ස ඉමිනාපි පරියායෙන අගොවරතා වෙදිතබ්බො – වෙසියාදිකො තාව
පඤ්චකාමගුණනිස්සයතො අගොවරො වෙදිතබ්බො. යථාහ – “කො ව, භික්ඛවෙ,
භික්ඛුනො අගොවරො පරවිසයො, යදිදං පඤ්ච කාමගුණා”ති. රාජාදිකො
ඤානානුයොගස්ස අනුපනිස්සයතො ලාභසක්කාරාසනිවක්කනිස්ථාදනතො
දිට්ඨිවිපත්තිහෙතුතො ව, අස්සද්ධකුලාදිකො සද්ධාභානිචිත්තපදොසාවහනතො
අගොවරො.

අන්තරසරප්පවෙසාදිකො ව චක්ඛුනා රූපං දිස්වා නිමිත්තග්ගාභාදිකො ව
සද්ධාදෙය්‍යානි භොජනානි භුඤ්ජිත්වා විසුකදස්සනානුයොගො ව පඤ්ච කාමගුණා
වාති චතුබ්බිධොපි පන කිලෙසුප්පත්තිවසෙන අගොවරොති වෙදිතබ්බො.

මා භික්ඛවෙ අගොවරෙ වරථාති වරිතුං අයුත්තට්ඨානෙ මා වරථ. පරවිසයෙති
සත්තුච්චසයෙ. අගොවරෙ භික්ඛවෙ වරතන්ති අයුත්තට්ඨානෙ වරන්තානං.
“වර”න්තිපි පායො. ලච්ඡතීති ලභිස්සති පස්සිස්සති. මාරොති දෙවපුත්තමාරොපි
මච්චුමාරොපි. ඔතාරන්ති රන්ධං ඡිද්දං විවරං.

ගොවරනිද්දෙසෙ න වෙසියාගොවරො භොතීතිආදීනි වුත්තපට්පක්ඛවසෙන
වෙදිතබ්බාති. අයං පන විසෙසො – චත්තාරො සතිපට්ඨානා ගොවරොති වරිතුං
යුත්තට්ඨානවසෙන චතුසතිපට්ඨානා ගොවරො. සකෙති අත්තනො සන්තකෙ.
පෙත්තිකෙ විසයෙති පිතිතො ආගතවිසයෙ.

ආරද්ධවීරියස්සාති සම්මාඋපට්ඨිතචතුසම්මප්පධානවීරියවන්තස්ස.
ථාමගතස්සාති බලප්පත්තස්ස. දළ්භපරක්කමස්සාති ථීරවීරියස්ස. යස්සත්ථාය
පෙසිතොති යෙන අරහත්තත්ථාය අත්තභාවො පරිච්චත්තො. අත්තත්ථෙ වාති
අත්තනො අත්ථෙ අරහත්තථලෙ ව. ඤායෙ වාති අරියෙ අට්ඨඬිගිකෙ මග්ගෙ ව.
ලක්ඛණෙ වාති අනිච්චාදිලක්ඛණපට්ඨෙවෙධෙ ව. කාරණෙ වාති හෙතුමිහි ව.
යානායානෙ වාති යානෙ ව අට්ඨානෙ ව, කාරණාකාරණෙ වාති අත්ථො. ඉදානි
විත්ථාරෙත්වා දස්සෙතුං “සබ්බෙ සඬබ්බාරා අනිච්චා”තිආදිමාහ.

197. අට්ඨමගාථාය එකොදි නිපකොති එකග්ගවිත්තො පණ්ඩිතො.

ජාතරූපස්ස ඔළාරිකම්පි මලං ධමනීති සුවණ්ණස්ස ථූලං ජල්ලං
අග්ගිසංයොගෙන නිහරති. සන්ධමනීති සම්මා නිහරති. නිද්ධමනීති
අපුනහවප්පත්තිකං කත්වා නිහරති. “ඤාපෙතී”ති කෙටි වදන්ති. මජ්ඣිමකම්පිති
තතො සුඛුමතරම්පි. සුඛුමකම්පිති අතිසුඛුමතරම්පි. එවමෙවාති ඔපම්මසම්පට්පාදනං.
අත්තනො ඔළාරිකෙපි කිලෙසෙ ධමනීති කායදුච්චරිතාදිකෙ ථූලකිලෙසෙ
වීරියාතපෙන නිහරති. මජ්ඣිමකෙපි කිලෙසෙති කාමචිතක්කාදිකෙ

ඔළාරිකසුබ්බමානං මජ්ඣිමකෙසි. සුබ්බමකෙසීති ඤාතිවිතක්කාදිකෙ අතිසංභකෙසි කිලෙසෙ. සම්මාදිට්ඨියා මිච්ඡාදිට්ඨිං ධමනීති සහ විපස්සනාය මග්ගසම්පයුත්තාය සම්මාදිට්ඨියා විපරිතසංඛාතං මිච්ඡාදිට්ඨිං නිහරති. සම්මාසංඛිකප්පාදිසුපි එසෙව නයො.

198. එවං ආයස්මතා සාරිපුත්තෙන තීහි ගාථාහි භගවන්තං ථොමෙත්වා පඤ්චහි ගාථාහි පඤ්චසත්තානං සිස්සානමත්ථාය ව සෙනාසනගොවරසීලවතාදීනි පුච්ඡිතො තමත්ථං පකාසෙතුං “විජිගුච්ඡමානස්සා”ති ආදිනා නයෙන විස්සජ්ජනමාරද්ධං. තත්ථ පඨමගාථාය තාවත්ථො – ජාතිආදීහි ජිගුච්ඡමානස්ස රිත්තාසනං සයනං සෙවනො වෙ සම්බොධිකාමස්ස සාරිපුත්ත හික්ඛුනො යදිදං ඵාසු යො ඵාසු විහාරො යථානුධම්මං යො ව අනුධම්මො, තං තෙ පවක්ඛාමී යථා පජානං යථා පජානන්තො වදෙය්‍ය, එවං වදාමීති. යං ඵාසු විහාරන්ති යං සුඛවිහාරං. අසප්පායරූපදස්සනෙනාති ඉත්ථීරූපාදිසමණාසප්පායරූපදස්සනෙන. තං බොධිං බුද්ධිකාමස්සාති තං චතුමග්ගඤ්ඤාණසංඛාතං බොධිං බුද්ධිකාමස්ස. ඉච්ඡන්තස්ස. අනුබුද්ධිකාමස්සාති අනුරූපාය පටිපත්තියා බුද්ධිකාමස්ස. පටිච්ඡිකාමස්සාති අභිමුඛෙ කත්වා නිබ්බිජ්ඣකාමස්ස. සම්බුද්ධිකාමස්සාති පහීනකිලෙසෙ අපච්චාගමනවසෙන සම්මා බුද්ධිකාමස්ස. ඉච්ඡන්තස්ස. අධිගන්තුකාමස්සාති පාපුණ්ණකාමස්ස. සච්ඡිකාමස්සාති පටිලාභසච්ඡිකිරියාය පත්තුකාමස්ස. අථ වා බුද්ධිකාමස්සාති සොතාපත්තිමග්ගඤ්ඤාණං ඤාතුකාමස්ස. අනුබුද්ධිකාමස්සාති සකදාගාමිමග්ගඤ්ඤාණං පුන ඤාතුකාමස්ස. පටිච්ඡිකාමස්සාති අනාගාමිමග්ගඤ්ඤාණං පටිවෙධවසෙන ඤාතුකාමස්ස. සම්බුද්ධිකාමස්සාති අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණං සම්මා ඤාතුකාමස්ස. අධිගන්තුකාමස්සාති චතුබ්බිධම්පි අධිගන්තුකාමස්ස. එස්සිකාමස්සාති ඤාණචුසනාය චුසිකාමස්ස. සච්ඡිකාමස්සාති පච්චවෙක්ඛණාය පච්චක්ඛං කත්තුකාමස්ස.

චතුත්තං මග්ගානං පුබ්බභාගෙ විපස්සනාති චතුත්තං අරියමග්ගානං පුරිමකොට්ඨාසෙ උප්පන්නඋදයබ්බයාදිවිපස්සනාඤ්ඤාණානි.

199. දුතියගාථාය සපරියන්තවාරිති සීලාදිසු චතුසු පරියන්තෙසු වරමානො. ඩංසාධිපාතානන්ති පිඨගලමක්ඛිකානඤ්ච සෙසමක්ඛිකානඤ්ච. තෙ හි තතො තතො අධිපතිත්වා බාදන්ති, තස්මා “අධිපාතා”ති වුච්චන්ති. මනුස්සඵස්සානන්ති වොරාදිඵස්සානං.

චත්තාරො පරියන්තාති චත්තාරො මරියාදා පරිච්ඡේදා. අන්තොපූතිභාවං පච්චවෙක්ඛමානොති අබ්භන්තරෙ කුච්ඡිතභාවං සීලවිරහිතභාවං ඔලොකයමානො. අන්තො සීලසංවරපරියන්තෙ වරතීති සීලසංවරපරිච්ඡේදබ්භන්තරෙ වරති විවරති. මරියාදං න හින්දතීති සීලමරියාදං සීලපරිච්ඡේදං න කොපෙති.

ආදිත්තපරියායං පච්චවෙක්ඛමානොති ආදිත්තදෙසනං (මහාව. 54; සං. නි. 3.61; 4.28) ඔලොකෙත්තො. අක්ඛබ්භඤ්ජනවණපටිච්ඡාදනපුත්තමංසුපමං

පච්චවෙක්ඛමානොති සාකට්ඨස්ස අක්ඛබ්බඤ්ජනඋපමඤ්ච, කුට්ඨඛ්‍යාධිනො
 වණානං පටිච්ඡාදනතෙලපිලොතිකඋපමඤ්ච, කන්තාරපටිපන්නානං
 ජායම්පතිකානං පුත්තමංසබ්බාදනඋපමඤ්ච (සං. නි. 2.63; මි. ප. 6.1.2)
 ඔලොකෙන්තො. හද්දෙකරත්තවිහාරං පච්චවෙක්ඛමානොති –

“අතීතං නාන්වාගමෙය්‍ය, නප්පට්ඨකඨ්ඨෙ අනාගතං;
 තං වෙ ‘හද්දෙකරත්තො’ති, සන්නො ආවික්ඛතෙ මුනී”ති. (ම. නි. 3.280;
 නෙත්ති. 103) –

එවං චුත්තං හද්දෙකරත්තවිහාරං ඔලොකෙන්තො. තා උප්පතිත්වා උප්පතිත්වා
 බාදන්තීති නිප්පතිත්වා නිප්පතිත්වා බාදන්ති.

200. තතියගාථාය පරධම්මිකා නාම සත්තසහධම්මිකවජ්ජා සබ්බෙපි තෙ
 බාහිරකා. කුසලානුච්ඡිති කුසලධම්මෙ අන්වෙසමානො.

සත්ත සහධම්මිකෙ යපෙත්වාති
 භික්ඛුභික්ඛුනීසික්ඛමානාසාමණෙරසාමණෙරීඋපාසකඋපාසිකායො වජ්ජෙත්වා.
 අථාපරානිපි අත්ථි අභිසම්භොතබ්බානීති අපරානිපි මද්දිතබ්බානි අත්ථි සංවිජ්ජන්ති.

201. චතුත්ථගාථාය ආතඨකඵස්සෙනාති රොගඵස්සෙන. සීතං අපුණ්හන්ති
 සීතඤ්ච උණ්හඤ්ච. සො තෙහි පුට්ඨො බහුධාති සො තෙහි ආතඨකාදිහි අනෙකෙහි
 ආකාරෙහි පුට්ඨො සමානො. අනොකොති අභිසම්බාරවිඤ්ඤාණාදීනං
 අනොකාසභුතො. අබ්හන්තරධාතුපකොපවසෙන වාති සරීරබ්හන්තරෙ
 ආපොධාතුක්ඛොභවසෙන වා අඤ්ඤාධාතුක්ඛොභවසෙන වා. උණ්හන්ති
 සරීරබ්හන්තරෙ තෙජොධාතුක්ඛොභවසෙන උණ්හං භවති.
 අභිසම්බාරසහගතවිඤ්ඤාණස්සාති කුසලාකුසලචෙතනාසම්පයුත්තවිත්තස්ස.
 ඔකාසං න කරොතීති අවකාසං පතිට්ඨං න කරොති. අවත්ථිතසමාදානොති
 ඔතරිත්වා ගාහකො.

202. එවං “භික්ඛුනො විජිගුව්ජතො”තිආදිහි තිහි ගාථාහි පුට්ඨමත්ථං
 විස්සජ්ජෙත්වා ඉදානි “කායාස්ස බ්‍යප්පට්ඨො”තිආදිනා නයෙන පුට්ඨං
 විස්සජ්ජෙත්තො “ථෙය්‍යං න කාරො”තිආදිමාහ. තත්ථ ඵස්සෙති පුසෙය්‍ය.
 යදාව්ලත්තං මනසො විජ්ඤ්ඤාති යං විත්තස්ස ආව්ලත්තං විජානෙය්‍ය, තං සබ්බං
 “කණ්හස්ස පක්ඛො”ති විනොදයෙය්‍ය.

අදින්නාදානං පභායාති එත්ථ අදින්නස්ස ආදානං අදින්නාදානං, පරසංහරණං,
 ථෙය්‍යං වොරිකාති චුත්තං හොති. තත්ථ අදින්නන්ති පරපරිග්ගහිතං, යත්ථ පරො
 යථාකාමකාරිතං ආපජ්ජන්තො අදුණ්ඩාරහො අනුපවජ්ජො ව හොති; තස්මිං
 පරපරිග්ගහිතෙ පරපරිග්ගහිතසඤ්ඤිතො තදාදායකඋපක්කමසමුට්ඨාපිකා
 ථෙය්‍යචෙතනා අදින්නාදානං. තං හිනෙ පරස්ස සන්නකෙ අප්පසාවජ්ජං, පණිතෙ

මහාසාවජ්ජං. කස්මා? චත්ථපණ්ණිකාය. චත්ථසමත්තෙ සති ගුණාධිකානං සන්තකෙ චත්ථස්මිං මහාසාවජ්ජං, තං තං ගුණාධිකං උපාදාය තතො තතො භීතගුණස්ස සන්තකෙ චත්ථස්මිං අප්පසාවජ්ජං.

තස්ස පඤ්ච සම්භාරා භොන්ති - පරපරිග්ගහිතං, පරපරිග්ගහිතසඤ්ඤිතා, ථෙය්‍යචිත්තං, උපක්කමො, තෙන හරණන්ති. පහායාති ඉමං අදින්නාදානවෙනනාසඬ්ඛාතං දුස්සීලායං පජහිත්වා. පටිච්චිකොති පහිනකාලතො පටිඨාය තතො දුස්සීලායතො ඔරතො විරතොව. දින්නමෙව ආදියතීති දින්නාදාසී. විත්තෙනපි දින්නමෙව පටිකඬ්ඛතීති දින්නපාටිකඬ්ඛී. ථෙතෙතීති ථෙතො, න ථෙතෙන අථෙතෙන. අථෙතත්තායෙව සුචිභුතෙන. අත්තනාති අත්තභාවෙන, අථෙතං සුචිභුතං අත්තභාවං කත්වා විහරතීති චුත්තං භොති. ඉතො පරං චුත්තනයමෙව.

මෙත්තායනවසෙන මෙත්ති. මෙත්තාකාරො මෙත්තායනා. මෙත්තාය අයිතස්ස මෙත්තාසමඬ්ඛිතො චිත්තස්ස භාවො මෙත්තායිතත්තං. අනුදයාති අනුදයා, රක්ඛතීති අත්ථො. අනුදයාකාරො අනුදයනා. අනුදයිතස්ස භාවො අනුදයිතත්තං. හිතස්ස එසනවසෙන හිතෙසිකා. අනුකම්පනවසෙන අනුකම්පා. සබ්බෙහිපි ඉමෙහි පදෙහි උපචාරජ්ජනාප්පත්තාව මෙත්තා චුත්තා. විපුලෙනාති එත්ථ ඵරණවසෙන විපුලතා දට්ඨබ්බා. භූමිවසෙන පන තං මහග්ගතං. පගුණවසෙන අප්පමාණං. සත්තාරම්මණවසෙන ච අප්පමාණං. ඛ්‍යාපාදපච්චත්ථිකප්පභානෙන අවෙරං. දොමනස්සප්පභානතො අඛ්‍යාපජ්ජං, නිද්දුක්ඛන්ති චුත්තං භොති.

ආච්චිකාති අප්පසන්නං. ලුලිකන්ති කලලං. ඵරිකන්ති අසන්නිට්ඨානං. සට්ඨිකන්ති ආරම්මණෙන සට්ඨනමාපාදිතං. චලිකන්ති කම්පමානං. භන්තන්ති විබ්භන්තං. අවුපසන්නන්ති අනිබ්බුතං.

යො සො මාරොති එවමාදීසු මහාජනං අනත්ථෙ නියොජෙත්වා මාරෙතීති මාරො. කණ්ඨකම්මත්තා කණ්ඨො. කාමාවචරිස්සරත්තා අධිපති. මරණං පාපනතො අන්තගු. මුඤ්චිතුං අප්පදානට්ඨෙන නමුචි. මාරස්ස බලිසන්ති මාරබලිසං. වට්ඨසන්නිස්සිතට්ඨෙන මාරස්ස ආමිසන්ති මාරාමිසං. වසවත්තනට්ඨෙන මාරස්ස විසයොති මාරවිසයො. ගොචරට්ඨෙන මාරස්ස නිවාසොති මාරනිවාසො. කාමචාරං චරට්ඨෙන මාරස්ස ගොචරොති මාරගොචරො. දුප්පමුඤ්චනට්ඨෙන මාරස්ස ඛන්ධනන්ති මාරඛන්ධනං. දුක්ඛුද්දයොති දුක්ඛඛන්ධනො.

203. මූලමිපි තෙසං පලිබඤ්ඤ කිට්ඨෙති තෙසං කොධාතිමානානං යං අවිජ්ජාදිකං මූලං, තමිපි පලිබණ්ණත්වා තිට්ඨෙය්‍ය. අද්ධා භවන්තො අභිසම්භවෙය්‍යාති එතං පියාපියං අභිභවන්තො එකංසෙනෙව අභිභවෙය්‍ය, න තත්ථ සිථිලං පරක්කමෙය්‍යාති අධිප්පායො.

අවිජ්ජා මූලන්තිආදයො අවිජ්ජා කොධස්ස උපනිස්සයසහජාතාදිවසෙන මූලං
හොති. අනුපායමනසිකාරො ච අස්මිමානො ච ඉමෙ ද්වෙ උපනිස්සයවසෙනෙව.
අහිරිකඅනොත්තජපඋද්ධව්වා ඉමෙ තයො උපනිස්සයසහජාතාදිවසෙන මූලානි
හොන්ති, තථා අතිමානස්සාපි.

204. පඤ්ඤං පුරක්ඛන්වාති පඤ්ඤං පුබ්බභිගමං කත්වා. කල්‍යාණපීතීති
කල්‍යාණපීතියා සමන්තාගතො. චතුරො සහෙථ පරිදෙවධම්මෙති අනන්තරගාථාය
වුච්චමානෙ පරිදෙවනීයධම්මෙ සහෙය්‍ය.

විවයබ්‍රහ්මලොති පරිච්ඡිංසනබ්‍රහ්මලො. පවිවයබ්‍රහ්මලොති විසෙසෙන
ච්ඡිංසනබ්‍රහ්මලො. පෙක්ඛායනබ්‍රහ්මලොති ඉක්ඛණ්‍යබ්‍රහ්මලො. සමෙක්ඛායනබ්‍රහ්මලොති
එසනබ්‍රහ්මලො. විභූතවිහාරීති පාකටං කත්වා ඤාතවිහාරී.

අභික්කන්තෙ පටික්කන්තෙති එත්ථ තාව අභික්කන්තං වුච්චති ගමනං.
පටික්කන්තං නිවත්තනං. තද්වහමිපි චතුසු ඉරියාපටෙසු ලබ්භති. ගමනෙ තාව
පුරතො කායං අභිහරන්තො අභික්කමති නාම. පටිනිවත්තෙන්තො පටික්කමති
නාම. යානෙපි ධීතකොච කායං පුරතො ඔනමෙන්තො අභික්කමති නාම. පච්ඡතො
අපනාමෙන්තො පටික්කමති නාම. නිසජ්ජායපි නිසින්තකොච ආසනස්ස
පුරිමඅඬගාහිමුඛො සංසරන්තො අභික්කමති නාම. පච්ඡිමඅඬගජ්ජදෙසං පච්ඡා
සංසරන්තො පටික්කමති නාම. නිසජ්ජායපි එසෙව නයො.

සම්පජානකාරී හොතීති සම්පජඤ්ඤෙන සබ්බකිච්චකාරී, සම්පජඤ්ඤමෙව වා
කාරී හොති. සො හි අභික්කන්තාදිසු සම්පජඤ්ඤං කරොතෙව, න කත්ථපි
සම්පජඤ්ඤවිරහිතො හොති. ආලොකිතෙ විලොකිතෙති එත්ථ පන ආලොකිතං
නාම පුරතො පෙක්ඛනං. විලොකිතං නාම අනුදිසාපෙක්ඛනං. අඤ්ඤානිපි හෙට්ඨා
උපරි පච්ඡතො පෙක්ඛනවසෙන ඔලොකිතඋල්ලොකිතඅපලොකිතානි නාම
හොන්ති. තානි ඉධ න ගහිතානි. සාරුජ්ජවසෙන පන ඉමානෙව ද්වෙ ගහිතානි,
ඉමිතා වා මුඛෙන සබ්බානි ගහිතානෙවාති.

සම්ඤ්ජිතෙ පසාරිතෙති පබ්බානං සම්ඤ්ජනපසාරණං.
සඬ්ඝාටිපත්තචීවරධාරණෙති එත්ථ සඬ්ඝාටිචීවරානං නිවාසනපාරුපනවසෙන,
පත්තස්ස භික්ඛාපටිග්ගහණාදිවසෙන පරිභොගො ධාරණං නාම. අසිතාදිසු අසිතෙති
පිණ්ඩපාතහොජනෙ. පීතෙති යාගුආදිපානෙ. බාසිතෙති පිට්ඨබජ්ජකාදිබාදනෙ.
සාසිතෙති මධුඵාණිතාදිසායනෙ. උච්චාරපස්සාවකම්මෙති උච්චාරස්ස ච පස්සාවස්ස
ච කරණං. ගතාදිසු ගතෙති ගමනෙ. ධීතෙති යානෙ. නිසින්තෙති නිසජ්ජාය.

සුත්තෙති සයනෙ. ජාගරිතෙති ජාගරණං. භාසිතෙති කථනෙ. තත්ථ
උපාදාරුපස්ස සද්දායතනස්ස අජ්ජවත්තෙ සති භාසිතා නාම න හොති, තස්මිං
පවත්තන්තෙ හොතීති පරිග්ගාහකො භික්ඛු භාසිතෙ සම්පජානකාරී නාම හොති.
විමුක්තායතනසිසෙන ධම්මං දෙසෙන්තොපි බාත්තිංසතිරච්ඡානකථං පහාය
දසකථාවත්ථුනිස්සිතං කථං කටෙන්නොපි භාසිතෙ සම්පජානකාරී නාම.

තුණ්හීභාවෙනි අකථනෙ. තත්ථ උපාදාරූපස්ස සද්දායතනස්ස පවත්තියං
 තුණ්හීභාවො නාම නත්ථී, අප්පවත්තියං හොතීති පරිග්ගාහකො භික්ඛු තුණ්හීභාවෙ
 සම්පජානකාරී නාම හොති. අට්ඨතිංසආරම්මණෙසු චිත්තරූපියං කම්මට්ඨානං
 ගහෙත්වා නිසින්තොපි දුතියජ්ඣානං සමාපන්නොපි තුණ්හීභාවෙ සම්පජානකාරී
 නාම. එත්ථ ච එකො ඉරියාපථො ද්වීසු යානෙසු ආගතො. සො හෙට්ඨා
 අභික්කන්තෙ පටික්කන්තෙති එත්ථ භික්ඛාචාරගාමං ගච්ඡතො ආගච්ඡතො ච
 අද්ධානගමනවසෙන කථිතො. ගතෙ යීතෙති එත්ථ විහාරෙ
 චුණ්ණිකපාදුද්ධාරවසෙන කථිතොති වෙදිතබ්බො. බුද්ධානුස්සතිවසෙනාතිආදයො
 හෙට්ඨා තත්ථ තත්ථ පකාසිතා එව.

අරතීති රතිපටික්ඛෙපො. අරතීතාති අරමනාකාරො. අනභිරතීති අනභිරතභාවො.
 අනභිරමනාති අනභිරමනාකාරො. උක්කණ්ඨිතාති උක්කණ්ඨනාකාරො.
 පරිතස්සිතාති උක්කණ්ඨනවසෙනෙව පරිතස්සනා.

205. කිං සු අසිස්සන්ති කිං භුඤ්ජිස්සාමි. කුච වා අසිස්සන්ති කුභිං වා අසිස්සාමි.
 දුක්ඛං වත සෙත්ථ කුචජ්ජ සෙස්සන්ති ඉමං රත්තිං දුක්ඛං සයිං, අජ්ජ ආගමනරත්තිං
 කත්ථ සයිස්සං. එතෙ විතක්කෙති එතෙ පිණ්ඩපාතනිස්සිතෙ ද්වෙ,
 සෙනාසනනිස්සිතෙ ද්වෙති වත්තාරො විතක්කෙ. අනිකෙතචාරීති අපලිබ්බොධචාරී
 නිත්තණ්හචාරී.

එලකෙ වාති වඩ්ඤාදිඑලකපියෙ ව. ආගාමීරත්තින්ති ආගමනීරත්තියං.
 ආදෙවනෙය්‍යෙති විසෙසෙන දෙවනියෙය. පරිදෙවනෙය්‍යෙති සමන්තතො
 දෙවනියෙය.

206. කාලෙති පිණ්ඩපාතකාලෙ පිණ්ඩපාතසඬ්ඛාතං අන්තං වා, වීචරකාලෙ
 වීචරසඬ්ඛාතං වසනං වා ලද්ධා ධම්මෙන සමෙතාති අධිප්පායො. මත්තං ස
 ජඤ්ඤාති පරිග්ගහෙ ව පරිභොගෙ ව සො පමාණං ජානෙය්‍ය. ඉධාති සාසනෙ,
 නිපාතමත්තමෙව වා එතං. තොසනත්ථන්ති සන්තොසත්ථං, එතදත්ථං මත්තං
 ජානෙය්‍යාති චුත්තං හොති. සො තෙසු ගුත්තොති සො භික්ඛු තෙසු පච්චයෙසු
 ගුත්තො. යතචාරීති සඤ්ඤතවිහාරො, රක්ඛිතඉරියාපථො
 රක්ඛිතකායවච්චිමනොද්චාරො වාති චුත්තං හොති. “යතිචාරී” තිපි පාඨො,
 එසොයෙවත්ථො. රුසිතොති රොසිතො. සට්ඨිතොති චුත්තං හොති.

ද්වීහි කාරණෙහි මත්තං ජානෙය්‍යාති ද්වීහි භාගෙහි පමාණං ජානෙය්‍ය.
 පටිග්ගහණතො වාති පරෙහි දියාමානග්ගහණකාලතො වා. පරිභොගතො වාති
 පරිභුඤ්ජනකාලතො වා. ථොකෙපි දියාමානෙති අප්පකෙපි දියාමානෙ.
 කුලානුදයායාති කුලානං අනුදයතාය. කුලානුරක්ඛායාති කුලානං අනුරක්ඛණත්ථාය.
 පටිග්ගණ්හාතීති ථොකම්පි ගණ්හාති. බහුකෙපි දියාමානෙති අනප්පකෙපි
 දියාමානෙ. කායපරිහාරිකං වීචරං පටිග්ගණ්හාතීති එත්ථ කායං පරිහරති
 පොසෙතීති කායපරිහාරිකං. කුච්ඡිපරිහාරිකන්ති කුච්ඡිං පරිහරති පොසෙතීති

කුවිජ්පරිහාරිකං. ඉතරිතරපච්චයසන්තොසෙන සමන්තාගතස්ස භික්ඛුනො අට්ඨ පරික්ඛාරා වට්ටන්ති තිණි වීවරානි පත්තො දන්තකට්ඨවිජේදනවාසි එකා සුචි කායබන්ධනං පරිස්සාවනන්ති. චුත්තම්පි චෙතං -

“තිව්වරඤ්ච පත්තො ව, වාසි සුචි ව බන්ධනං;
පරිස්සාවනෙන අට්ඨෙතෙ, යුත්තයොගස්ස භික්ඛුනො”ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.215; ම. නි. අට්ඨ. 1.294; 2.349; අ. නි. අට්ඨ. 2.4.198);

තෙ සබ්බෙ කායපරිහාරිකාපි හොන්ති කුවිජ්පරිහාරිකාපි. කථං? තිව්වරං තාව නිවාසෙත්වා ව පාරුපිත්වා ව විවරණකාලෙ කායං පරිහරති පොසෙතිති කායපරිහාරිකං හොති. විවරකණ්ණෙන උදකං පරිස්සාවෙත්වා පිටතකාලෙ බාදිතබ්බඵලාඵලග්ගණකාලෙ ව කුවිජ් පරිහරති පොසෙතිති කුවිජ්පරිහාරිකං හොති.

පත්තොපි තෙන උදකං උද්ධරිත්වා න්හානකාලෙ කුට්පරිහණ්ඩකරණකාලෙ ව කායපරිහාරිකො හොති. ආහාරං ගහෙත්වා භුඤ්ජනකාලෙ කුවිජ්පරිහාරිකො. වාසිපි තාය දන්තකට්ඨවිජේදනකාලෙ මඤ්චපියානං අඬගපාදවිවරකුට්ඨණ්ඩකසජ්ජනකාලෙ ව කායපරිහාරිකා හොති. උච්ඡුච්චේදනනාළිකෙරාදිතච්ඡනකාලෙ කුවිජ්පරිහාරිකා. සුචි විවරසිබ්බනකාලෙ කායපරිහාරිකා හොති. පූචං වා ඵලං වා විජ්ඣත්වා බාදනකාලෙ කුවිජ්පරිහාරිකා. කායබන්ධනං බන්ධිත්වා විවරණකාලෙ කායපරිහාරිකං. උච්ඡුආදීනි බන්ධිත්වා ගහණකාලෙ කුවිජ්පරිහාරිකං. පරිස්සාවනං තෙන උදකං පරිස්සාවෙත්වා න්හානකාලෙ සෙනාසනපරිහණ්ඩකරණකාලෙ ව කායපරිහාරිකං, පානීයපාණකපරිස්සාවනකාලෙ තෙනෙව තිලතණ්ඩුලපුටුකාදීනි ගහෙත්වා බාදනකාලෙ ව කුවිජ්පරිහාරිකං.

පට්ඨංඛායොනියොති උපායෙන පටෙන පට්ඨංඛාය ඤාත්වා, පච්චෙක්ඛිත්වාති අත්ථො. එත්ථ ව “සීතස්ස පටිඝාතායා”තිආදිනා නයෙන චුත්තපච්චෙක්ඛිණ්ණමෙව යොනියො පට්ඨංඛාති චෙදිතබ්බං. තත්ථ විවරන්ති අන්තරවාසකාදීසු යංකිඤ්චි. පටිසෙවතීති පරිභුඤ්ජති නිවාසෙති වා පාරුපති වා. යාවදෙවාති පයොජනාවධිපරිච්ඡේදනියමවචනං. එත්තකමෙව හි යොගිතො විවරපටිසෙවනෙ පයොජනං, යදිදං සීතස්ස පටිඝාතායාතිආදි, න ඉතො හියොයා. සීතස්සාති අජ්ඣත්තධාතුක්ඛොභවසෙන වා බහිද්ධා උතුපරිණාමනවසෙන වා උප්පන්නස්ස යස්ස කස්සපි සීතස්ස.

පටිඝාතායාති පටිහනනත්ථං. යථා සරිරෙ ආබාධං න උප්පාදෙති, එවං තස්ස විනොදනත්ථං. සීතබ්හාහතෙ හි සරිරෙ වික්ඛිත්තවිත්තො යොනියො පදහිතුං න සක්කොති. තස්මා සීතස්ස පටිඝාතායා විවරං සෙවිතබ්බන්ති හගවා අනුඤ්ඤාසි. එස නයො සබ්බත්ථ. කෙවලඤ්ඤෙත්ථ උණ්හස්සාති අග්ගිසන්තාපස්ස, තස්ස වනදාහාදීසු සම්භවො චෙදිතබ්බො. ඩංසමකසවාතාතපසරීපසම්ඵස්සානන්ති එත්ථ පන ඩංසාති ඩංසනමක්ඛිකා. “අන්ධමක්ඛිකා”තිපි චුච්චන්ති. මකසාති මකසා එව.

වාතානි සරජඅරජාදිහෙදා. ආකපොති සුරියාතපො. සරීසපාති යෙ කෙවි සරන්තා ගවිජන්ති දීඝජාතිකා සජ්ජාදයො, තෙසං දට්ඨසම්ඵස්සො ච චුට්ඨසම්ඵස්සො වාති දුච්ඨො සම්ඵස්සො; සොපි චීවරං පාරුපිත්වා නිසින්තං න බාධති. තස්මා තාදිසෙසු යානෙසු තෙසං පටිඝාතත්ථාය පටිසෙවති. යාවදෙවාති පුන ඵතස්ස වචනං නියතපයොජනාවධිපරිච්ඡෙදදස්සනත්ථං. හිරිකොපිනපටිච්ඡාදනත්ථන්ති නියතපයොජනං, ඉතරානි කදාවි හොන්ති. තත්ථ හිරිකොපිනන්ති තං තං සම්බාධට්ඨානං. යස්මිං යස්මිඤ්ඤි අඬගෙ විවරියමානෙ හිරි කුජ්ජති විනස්සති, තං තං හිරිං කොපනතො හිරිකොපිනන්ති වුවචති. තස්ස ච හිරිකොපිනස්ස පටිච්ඡාදනත්ථන්ති හිරිකොපිනපටිච්ඡාදනත්ථං. “හිරිකොපිනං පටිච්ඡාදනත්ථ”න්තිපි පායො.

පිණ්ඩපාතන්ති යංකිඤ්චි ආහාරං. යො හි කොචි ආහාරො හික්ඛුනො පිණ්ඩොලොන පත්තෙ පතිත්තා “පිණ්ඩපාතො”ති වුවචති. පිණ්ඩානං වා පාතො පිණ්ඩපාතො, තත්ථ තත්ථ ලද්ධානං හික්ඛානං සන්නිපාතො, සමුහොති වුත්තං හොති. සෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව.

සෙනාසනන්ති සයනඤ්ච ආසනඤ්ච. යත්ථ යත්ථ හි සෙති විහාරෙ වා අඬසයොගාදිමිහි වා, තං සෙනං. යත්ථ යත්ථ ආසති නිසීදති, තං ආසනං, තං එකතො කත්වා “සෙනාසන”න්ති වුවචති. උතුපරිස්සයවිනොදනපටිසල්ලානාරාමත්ථන්ති පරිසහනට්ඨෙන උතුයෙව උතුපරිස්සයො. උතුපරිස්සයස්ස විනොදනත්ථඤ්ච පටිසල්ලානාරාමත්ථඤ්ච. යො සරීරාබාධවිත්තවික්ඛෙපකරො අසජ්ජායො උතු සෙනාසනපටිසෙවනෙන විනොදෙනබ්බො හොති, තස්ස විනොදනත්ථං එකීභාවසුඛත්ථඤ්චාති වුත්තං හොති. කාමඤ්ච සීතපටිඝාතාදිනා උතුපරිස්සයවිනොදනං වුත්තමෙව. යථා පන චීවරපටිසෙවනෙ “හිරිකොපිනපටිච්ඡාදනං නියතපයොජනං, ඉතරානි කදාවි කදාවි භවන්ති”ති වුත්තං, එවමිධාපි නියතඋතුපරිස්සයවිනොදනං සන්ධාය ඉදං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. අථ වා අයං වුත්තජ්ජකාරො උතු උතුයෙව. පරිස්සයො පන දුච්ඨො පාකට්ඨපරිස්සයො ච පටිච්ජන්තපරිස්සයො ච. තත්ථ පාකට්ඨපරිස්සයො සීහබ්බාග්ඝාදයො, පටිච්ජන්තපරිස්සයො රාගදොසාදයො. තෙ යත්ථ අපරිගුත්තියා ච අසජ්ජායරූපදස්සනාදිනා ච ආබාධං න කරොන්ති, තං සෙනාසනං එවං ජානිත්වා පච්චචෙක්ඛිත්වා පටිසෙවන්තො හික්ඛු පටිසඬ්ඛා යොනියො සෙනාසනං උතුපරිස්සයවිනොදනත්ථං පටිසෙවතිති වෙදිතබ්බො.

ගිලානපච්චයහෙසජ්ජපරික්ඛාරන්ති එත්ථ රොගස්ස පටිඅයනට්ඨෙන පච්චයො, පච්චනිකගමනට්ඨෙනාති අත්ථො. යස්ස කස්සචි සජ්ජායස්සෙතං අධිවචනං. හිසක්කස්ස කම්මං තෙන අනුඤ්ඤාතත්තාති හෙසජ්ජං. ගිලානපච්චයොව හෙසජ්ජං ගිලානපච්චයහෙසජ්ජං, යං කිඤ්චි ගිලානස්ස සජ්ජායං හිසක්කකම්මං තෙලමධුඵාණිතාදීති වුත්තං හොති. පරික්ඛාරොති පන “සත්තහි නගරපරික්ඛාරෙහි සුපරික්ඛත්තං හොති”තිආදීසු (අ. නි. 7.67) පරිවාරො වුවචති. “රථො සීලපරික්ඛාරො, ඤානක්ඛො චක්කචිරියො”තිආදීසු (සං. නි. 5.4) අලඬකාරො.

“යෙ ව බො ඉමෙ පබ්බජිතෙන ජීවිතපරික්ඛාරා සමුදානෙනබ්බා” තිආදීසු (ම. නි. 1.191-192) සම්භාරො. ඉධ පන සම්භාරොපි පරිවාරොපි වට්ටති. තඤ්ච ගිලානපච්චයහෙසජ්ජං ජීවිතස්ස පරිවාරොපි හොති, ජීවිතනාසකාබාධුප්පත්තියා අන්තරං අදත්වා රක්ඛණතො සම්භාරොපි. යථාචරං පවත්තති, එවමස්ස කාරණභාවතො; තස්මා “පරික්ඛාරො” ති වුච්චති. එවං ගිලානපච්චයහෙසජ්ජඤ්ච තං පරික්ඛාරො වාති ගිලානපච්චයහෙසජ්ජපරික්ඛාරො, තං ගිලානපච්චයහෙසජ්ජපරික්ඛාරං. ගිලානස්ස යං කිඤ්චි සප්පායං භිසක්කානුඤ්ඤානං තෙලමධුපාණිතාදිජීවිතපරික්ඛාරන්ති වුත්තං හොති.

උප්පන්නානන්ති ජාතානං භූතානං නිබ්බත්තානං. වෙය්‍යාබාධිකානන්ති එත්ථ බ්‍යාබාධොති ධාතුක්ඛොහො තංසමුට්ඨානා ව කුට්ඨගණ්ඨපිළකාදයො, බ්‍යාබාධතො උප්පන්නන්තා වෙය්‍යාබාධිකා. වෙදනානන්ති දුක්ඛවෙදනා, අකුසලච්ඡාකවෙදනා, තාසං වෙය්‍යාබාධිකානං වෙදනානං. අබ්‍යාබජ්ඣපරමතායාති නිද්දුක්ඛපරමතාය. යාව තං දුක්ඛං සබ්බං පහීනං හොති, තාවාති අත්ථො.

සන්තුට්ඨො හොතීති පච්චයසන්තොසෙන සන්තුට්ඨො හොති. ඉතරිතරෙන චීවරෙනාති පුලසුබ්බමලුඛපණිතරීරජිණ්ණානං යෙන කෙනචි. අථ බො යථාලද්ධාදීනං ඉතරිතරෙන යෙන කෙනචි සන්තුට්ඨො හොතීති අත්ථො. චීවරස්මිඤ්භි තයො සන්තොසා යථාලාභසන්තොසො යථාබලසන්තොසො යථාසාරුප්පසන්තොසොති. පිණ්ඩපාතාදීසුපි එසෙව නයො.

වණ්ණවාදීති එකො සන්තුට්ඨො හොති, සන්තොසස්ස වණ්ණං න කථෙති, එකො න සන්තුට්ඨො හොති, සන්තොසස්ස වණ්ණං කථෙති, එකො නෙව සන්තුට්ඨො හොති, න සන්තොසස්ස වණ්ණං කථෙති, එකො සන්තුට්ඨො ව හොති, සන්තොසස්ස වණ්ණං කථෙති, තං දස්සෙතුං “ඉතරිතරචීවරසන්තුට්ඨියා ව වණ්ණවාදී” ති වුත්තං. අනෙසනන්ති දුතෙය්‍යපහීනගමනානුයොගජ්ජහෙදං නානජ්ජකාරං අනෙසනං. අප්පතිරුපන්ති අයුත්තං. අලද්ධා වාති අලභිත්වා. යථා එකච්චො “කථං නු බො චීවරං ලභිස්සාමී” ති පුඤ්ඤවත්තෙහි භික්ඛුහි සද්ධිං එකතො හුත්වා කොභඤ්ඤං කරොන්තො උත්තස්සති පරිත්තස්සති, සන්තුට්ඨො භික්ඛු එවං අලද්ධා ව චීවරං න පරිත්තස්සති. ලද්ධා වාති ධම්මෙන සමෙන ලභිත්වා. අගධිතොති විගතලොභවත්තො. අමුච්ඡිතොති අධිමත්තතණ්භාය මුච්ඡං අනාපන්තො. අනජ්ඣාපන්තොති තණ්භාය අනොත්ථටො අපරියොනද්ධො. ආදීනවදස්සාවීති අනෙසනාපත්තියඤ්ච ගධිතපරිභොගෙ ව ආදීනවං පස්සමානො. නිස්සරණපඤ්ඤොති “යාවදෙව සීතස්ස පටිසාතායා” ති (ම. නි. 1.23) වුත්තං නිස්සරණං එව පජානන්තො. ඉතරිතරචීවරසන්තුට්ඨියාති යෙන කෙනචි චීවරෙන සන්තුට්ඨියා. නෙවත්තානුක්කංසෙතීති “අහං පංසුකුලිකො, මයා උපසම්පදමාලෙයෙව පංසුකුලිකඤ්ඤං ගහිතං, කො මයා සදිසො අත්ථී” ති අත්තුක්කංසනං න කරොති. න පරං වම්භෙතීති “ඉමෙ පනඤ්ඤෙ භික්ඛු න පංසුකුලිකා” ති වා “පංසුකුලිකමත්තමපි එතෙසං නත්ථී” ති වා එවං පරං න වම්භෙති.

යො හි තත්ථ දක්ඛොති යො තස්මිං විවරසන්තොසෙ චණ්ණවාදී, තාසු වා දක්ඛො ඡෙකො ඛාත්තො. අනලසොති සාතච්චකිරියාය ආලසියවිරහිතො. සම්පජානො පටිස්සතොති සම්පජානපඤ්ඤාය වෙච සතියා ව යුත්තො. පොරාණෙති න අධුනුප්පත්තිකෙ. අග්ගඤ්ඤෙති “අග්ගො”ති ජාතිතබ්බෙ. අරියවංසෙ ධීතොති අරියානං වංසෙ පතිට්ඨිතො. අරියවංසොති ව යථා හි ඛත්තියවංසො බ්‍රාහ්මණවංසො වෙස්සවංසො සුද්දවංසො සමණවංසො කුලවංසො රාජවංසො, එවං අයම්පි අට්ඨමො අරියවංසො අරියතන්ති අරියපවෙණි නාම හොති. සො ඛො පනායං අරියවංසො ඉමෙසං වංසානං මූලගන්ධාදීනං කාළානුසාරිගන්ධාදයො විය අග්ගමක්ඛායති. කෙ පන තෙ අරියා යෙසං එසො වංසොති? අරියා වුවචන්ති බුද්ධා ව පච්චෙකබුද්ධා ව තථාගතසාවකා ව, එතෙසං අරියානං වංසොති අරියවංසො. ඉතො පුබ්බෙ හි සතසහස්සකප්පාදිකානං චතුත්තං අසඬ්ඛොයායානං මත්ථකෙ තණ්හඬිකරො මෙඬිකෙරො සරණඬිකරො දීපඬිකරොති චත්තාරො බුද්ධා උප්පන්නා, තෙ අරියා, තෙසං අරියානං වංසොති අරියවංසො. තෙසං බුද්ධානං පරිනිබ්බානතො අපරභාගෙ එකං අසඬ්ඛියෙය්‍යං අතික්කමිත්වා කොණ්ඩඤ්ඤො නාම බුද්ධො උප්පන්නො...පෙ.... ඉමස්මිං කප්පෙ කකුසන්ධො කොණාගමනො කස්සපො අම්භාකං භගවා ගොතමොති චත්තාරො බුද්ධා උප්පන්නා, තෙසං අරියානං වංසොති අරියවංසො. අපි ව අතීතානාගතපච්චුප්පන්නානං සබ්බබුද්ධපච්චෙකබුද්ධසාවකානං අරියානං වංසොති අරියවංසො, තස්මිං අරියවංසෙ පතිට්ඨිතො.

ඉතරිතරෙන පිණ්ඩපාතෙතාති යෙන කෙනච්ච පිණ්ඩපාතෙන. සෙනාසනාදීසුපි එසෙව නයො. ආයතනෙසුති චක්ඛාදීසු ආයතනෙසු.

යතොති සඤ්ඤතො. යත්තොති යත්තවා. පටියත්තොති අතිවිය යත්තවා. ගුත්තොති රක්ඛිතො. ගොපිතොති මඤ්ජුසාය විය පට්ඨපිතො. රක්ඛිතොති පටිසාමිතො. සංවුතොති ද්වාරසංවරණෙන පිහිතො. බුංසිතොති ගරහිතො. වම්භිතොති අපසාදිතො. සට්ඨිතොති සට්ඨනමාපාදිතො. ගරහිතොති අවමඤ්ඤිතො. උපවදිතොති අක්කොසිතො.

ඵරුසෙනාති මම්මච්චෙදනවචනෙන. කක්ඛලෙනාති දාරුණෙන. නප්පට්චජ්ජාති පටිප්ඵරිත්වා න කථෙය්‍ය.

207. ඤානානුයුත්තොති අනුප්පන්නුප්පාදනෙන උප්පන්නසෙවනෙන ව ඤානෙන අනුයුත්තො. උපෙක්ඛමාරබ්භ සමාහිතත්තොති චතුත්ථජ්ඣානුපෙක්ඛං උප්පාදෙත්වා සමාහිතවිත්තො. තක්කාසයං කුක්කුච්චඤ්චුපවිජ්න්දෙති කාමචිතක්කාදිචිතක්කඤ්ච කාමසඤ්ඤාදිකං චිතක්කස්ස ආසයඤ්ච භත්ථකුක්කුච්චාදිකුක්කුච්චඤ්ච උපවිජ්න්දෙය්‍ය.

අනුප්පන්නස්ස වා පයමස්ස ඤානස්ස උප්පාදායාති තස්මිං අත්තභාවෙ අනුප්පන්නස්ස වා උප්පජ්ජිත්වා පරිහිතස්ස වා පයමජ්ඣානස්ස උප්පාදනත්ථං.

අත්තනො සන්තානෙ පටිලාහත්ථං. උප්පන්නං වා පයමං ඤානං ආසෙවතීති ආදීසු එත්ථ ආදරෙන සෙවති පගුණං කරොති භාවෙති වඩ්ඨෙති බහුලීකරොති පුනප්පුනං කරොති.

උපෙක්ඛාති චතුත්ථජ්ඣානෙ උප්පන්නා තත්ත්වමජ්ඣාත්තුපෙක්ඛා. උපෙක්ඛාති සභාවපදං. උපෙක්ඛනාති උපපත්තිතො ඉක්ඛනාකාරො. අප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනාති අධිකා හුත්වා ඉක්ඛනා. චිත්තසමතාති චිත්තස්ස සමතා චිත්තස්ස උභයාතිරිත්තතං වජ්ජෙත්වා සමභාවො. චිත්තප්පස්සද්ධතාති චිත්තස්ස අප්පගබ්භතා, අථද්ධභාවොති අත්ථො. මජ්ඣන්තතා චිත්තස්සාති න සත්තස්ස න පොසස්ස, චිත්තස්ස මජ්ඣන්තභාවොති අත්ථො. චතුත්ථෙ ඤානෙ උපෙක්ඛං ආරබ්භාති චතුත්ථස්මිං. ඤානස්මිං උප්පන්නං තත්ත්වමජ්ඣාත්තුපෙක්ඛං පටිච්ච. එකග්ගචිත්තොති එකාරම්මණෙ පවත්තචිත්තො. අවික්ඛිත්තචිත්තොති උද්ධච්චවිරහිතො න වික්ඛිත්තචිත්තො.

නව විතක්කා චුත්තනසා එව. කාමවිතක්කානං කාමසඤ්ඤාසයොති කාමවිතක්කං විතක්කෙන්තස්ස උප්පන්නා කාමසඤ්ඤා තෙසං විතක්කානං ආසයො වසනොකාසොති කාමසඤ්ඤාසයො. බ්‍යාපාදවිතක්කාදීසුපි එසෙව නයො.

208. චූදිතො වච්ඡි සතිමාහිනන්දෙනි උපජ්ඣායාදීහි වාචාහි වොදිතො සමානො සතිමා හුත්වා තං වොදනං අහිනන්දෙය්‍ය. වාවං පමුඤ්ඤෙව කුසලන්ති ඤාණසමුට්ඨිතං වාවං පමුඤ්ඤෙය්‍ය. නාතිවෙලන්ති අතිවෙලං පන වාවං කාලවෙලඤ්ඤෙව සීලවෙලඤ්ඤෙව අතික්කන්තං නප්පමුඤ්ඤෙය්‍ය. ජනවාදධම්මායාති ජනපරිවාදකථාය. න වෙනයෙය්‍යාති වෙනනං න උප්පාදෙය්‍ය.

ඉදං තෙ අප්පත්තන්ති ඉදං තව න පත්තං. අසාරුප්පන්ති තව පයොගං අසාරුප්පං. අසීලට්ඨන්ති තව පයොගං න සීලෙ පතිට්ඨන්ති අසීලට්ඨං, සීලෙ ඨිතස්ස පයොගං න භොතීති චුත්තං භොති. කෙචි “අසීලිට්ඨ”න්ති පයන්ති, අමට්ඨවචනන්ති අත්ථං වණ්ණෙයන්ති.

නිධිනන්ති තත්ථ තත්ථ නිදහිත්වා යපිතානං හිරඤ්ඤසුචණ්ණාදිපුරානං නිධිකුම්භිනං. පවත්තාරන්ති කිච්ඡජීවිකෙ දුග්ගතමනුස්සෙ අනුකම්පං කත්වා “එහි සුබෙන තෙ ජීවනුපායං දස්සෙස්සාමි”ති නිධිට්ඨානං නෙත්වා හත්ථං පසාරෙත්වා “ඉමං ගහෙත්වා සුබං ජීවා”ති ආචික්ඛිතාරං විය. වජ්ජදස්සිනන්ති ද්වෙ වජ්ජදස්සිනො “ඉමිනා නං අසාරුප්පෙන වා බලිතෙන වා සඬ්ඝමජ්ඣෙ නිග්ගණ්ඨස්සාමි”ති රත්ඨගවෙසකො ව අඤ්ඤාතං ඤාපනත්ථාය ඤාතං අනුග්ගණ්ඨත්ථාය සීලාදිනා වස්ස චුද්ධිකාමතාය තං තං වජ්ජං ඔලොකනෙන උල්ලපනසභාවසණ්ඨිතො ව. අයං ඉධ අධිප්පෙතො. යථා හි දුග්ගතමනුස්සො “ඉමං ගණ්භාහි”ති තජ්ජෙත්වා පොට්ඨෙත්වාපි නිධිං දස්සෙත්තෙ කොපං න කරොති, පමුදිතොව භොති, එවමෙව එවරුපෙ පුග්ගලෙ අසාරුප්පං වා බලිතං වා දිස්වා ආචික්ඛන්තෙ කොපො න කාතබ්බො, තුට්ඨෙත්තෙව හවිතබ්බං. “හන්තෙ මහන්තං

නිග්ඝාතිතො සයති. කොකිලායෙව අනුජොති කාකියා පටිජග්ගිතො කොකිලාය
අබ්භන්තරෙ ජාතො කොකිලපොතකො විය.

209. අපාරජන්ති අප ඉදානි ඉතො පරමිපි. පඤ්ච රජානීති රූපරාගාදීනි පඤ්ච
රජානි. යෙසං සතීමා විනයාය සික්ඛෙති යෙසං උපට්ඨිතස්සති හුත්වාච විනයනත්ථං
තිස්සො සික්ඛා සික්ඛෙය්‍යා. එවං සික්ඛන්තො හි රූපෙසු...පෙ.... එස්සෙසු සහෙට්
රාගං, න අඤ්ඤෙති.

රූපරජොති රූපාරම්මණං පටිච්ච උප්පන්නො රාගාදිරජො. සද්දරජාදීසුපි එසෙව
නෙයො.

210. තතො සො තෙසං විනයාය සික්ඛන්තො අනුක්කමෙන – එතෙසු
ධම්මෙසුති ගාථා. තත්ථ එතෙසුති රූපාදීසු. කාලෙන සො සමිමා ධම්මං
පරිච්චංසමානොති සො භික්ඛු ය්වායං ‘උද්ධතෙ චිත්තෙ සමට්ඨස්ස
කාලො’ති ආදිනා (සං. නි. 5.234) නයෙන කාලො චුත්තො, තෙන කාලෙන සබ්බං
සඬ්ඛතධම්මං අනිච්චාදිනෙයෙන පරිච්චංසමානො. එකොදිභූතො විහනෙ තමං සොති
සො එකග්ගචිත්තො සබ්බං මොහාදිතමං විහනෙය්‍යා, නත්ථි එත්ථ සංසයො.

උද්ධතෙ චිත්තෙති විරිසින්ද්‍රියවසෙන චිත්තෙ අවුපසන්නෙ. බලවචිරියඤ්ඤි
මන්දසමාධිං විරියස්ස උද්ධච්චපක්ඛත්තා උද්ධච්චං අභිභවති. එවං උද්ධතෙ චිත්තෙ.
සමට්ඨස්ස කාලොති සමාධිස්ස භාවනාය කාලො. සමාහිතෙ චිත්තෙති
උපචාරජ්ජනාහි චිත්තෙ සමාහිතෙ. බලවසමාධි හි මන්දවිරියං සමාධිස්ස
කොසජ්ජපක්ඛත්තා කොසජ්ජං අභිභවති. සමාධි විරියෙන සඤ්ඤාපිතො
කොසජ්ජෙ පතිතුං න ලහති. විරියං සමාධිනා සඤ්ඤාපිතං උද්ධච්චෙ පතිතුං න
ලහති. තස්මා තදුහයං සමං කාතබ්බං. උභයසමතාය හි අප්පනා හොති. විපස්සනාය
කාලොති එවං සමාහිතෙ අනිච්චාදිවසෙන විවිධාය පස්සනාය කාලො,
සමාධිකම්මිකස්ස බලවතීපි සද්ධා වට්ටති. එවං සද්දහන්තො ඔකජ්ජෙන්තො
අප්පනං පාපුණාති. සමාධිපඤ්ඤාසු පන සමාධිකම්මිකස්ස බලවතී එකග්ගතා
වට්ටති. එවඤ්ඤි සො අප්පනං පාපුණාති. විපස්සනාකම්මිකස්ස පන පඤ්ඤා බලවතී
වට්ටති. එවඤ්ඤි සො ලක්ඛණජපටිච්චෙධං පාපුණාති. උභින්නං පන සමත්තෙපි
අප්පනා හොති එව.

කාලෙ පග්ගණ්හති චිත්තන්ති යස්මිං සමයෙ අතිසිථිලවිරියතාදීහි ලීනං චිත්තං
හොති, තස්මිං සමයෙ ධම්මච්චයවිරියපීතිසම්බොජ්ඣකඛිගසමුට්ඨාපනෙන තං චිත්තං
පග්ගණ්හාති. නිග්ගණ්හතීති යස්මිං සමයෙ අච්චාරද්ධවිරියතාදීහි උද්ධතං චිත්තං
හොති, තස්මිං සමයෙ පස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගසමුට්ඨාපනෙන තං
චිත්තං නිග්ගණ්හාති. සම්පහංසති කාලෙනාති යස්මිං සමයෙ චිත්තං
පඤ්ඤාපයොගමන්දතාය වා උපසමසුඛානං විගමෙන වා නිරස්සාදං හොති, තස්මිං
සමයෙ අට්ඨසංවෙගචත්ථුපච්චවෙක්ඛණෙන සංවෙපෙති. අට්ඨ සංවෙගචත්ථුනි
නාම – ජාතිජරාඛ්‍යාධිමරණානි චත්තාරි, අපායදුක්ඛං පඤ්චමං, අතීතෙ වට්ටමුලකං

දුක්ඛං අනාගතෙ වට්ටමුලකං දුක්ඛං, පච්චුප්පන්නෙ ආභාරපරියෙට්ඨිමුලකං දුක්ඛන්ති. රතනත්තයගුණානුස්සරණෙනාස්ස පසාදං ජනෙති. අයං වුවිච්ඡි “සම්පහංසති කාලෙනා” ති. කාලෙ චිත්තං සමාදහෙති යස්මිං සමයෙ සද්ධාපඤ්ඤානං සමාධිවිරියානඤ්ච සමභාවො, තස්මිං කාලෙ චිත්තං සමාදහෙය්‍යා.

අප්ප්ඤ්ඤාපෙක්ඛති කාලෙනාති යස්මිං සමයෙ සම්මා පටිපත්තිං ආගම්ම අලීනං අනුද්ධනං අනිරස්සාදං ආරම්මණෙ සමප්පවත්තං සමථවීථිපටිපන්නං චිත්තං හොති, තදාස්ස පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු න ඛ්‍යාපාරං ආපජ්ජති සාරථී විය සමප්පවත්තෙසු අස්සෙසු. අයං වුවිච්ඡි “අප්ප්ඤ්ඤාපෙක්ඛති කාලෙනා” ති. සො යොගී කාලකොච්ඡෙති එසො චුත්තප්පකාරො කම්මට්ඨානයොගෙ නියුත්තො පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනසමාදහනඅප්ප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනකාලෙසු ඡෙකො ඛ්‍යත්තො. කිම්හි කාලම්භිතිආදිනා පග්ගහාදිකාලං පුච්ඡති.

ඉදානි පග්ගහාදිකාලං විස්සජ්ජෙන්නො “ලීනෙ චිත්තම්භි” තිආදිමාහ. අතිසීලවීරියතාදීහි චිත්තෙ ලීනභාවං ගතෙ ධම්මවිචයවීරියපීතිසම්බොජ්ඣකඛිගසමුට්ඨාපනෙන පග්ගහො. උද්ධතස්මිං විනිග්ගහොති අව්චාරද්ධවීරියතාදීහි උද්ධතෙ චිත්තෙ පස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣකඛිගසමුට්ඨාපනෙන නිග්ගහො. නිරස්සාදගතං චිත්තං, සම්පහංසෙය්‍යා තාවදෙනි පඤ්ඤාපයොගමන්දතාය වා උපසම්පුබ්බානං විගමෙන වා අස්සාදවිරහිතං ගතං අට්ඨසංවෙගවත්ථුපච්චවෙක්ඛණෙන වා රතනත්තයගුණානුස්සරණෙන වා තස්මිං බණෙ චිත්තං සම්පහංසෙය්‍යා.

සම්පහට්ඨං යදා චිත්තන්ති යස්මිං කාලෙ චුත්තනයෙනෙව සම්පහංසිතං චිත්තං හොති. අලීනං භවති නුද්ධතන්ති වීරියසමාධිහි සඤ්ඤාජිතත්තා ලීනද්ධවච්චවිරහිතඤ්ච හොති. සමථනිමිත්තස්සාති සමථො ච නිමිත්තඤ්ච සමථනිමිත්තං, තස්ස සමථනිමිත්තස්ස. සො කාලොති යො සො ලීනද්ධවච්චවිරහිතකාලො චුත්තො, සො කාලො. අප්ප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනං රමයෙ මනොති ක්කානසම්පයුත්තං චිත්තං කසිණාදිගොචරජ්ඣාත්තෙ තොසෙය්‍යා අභිරමාපෙය්‍යා.

එතෙන මෙවුපායෙනාති එතෙන චුත්තඋපායෙන එව. ම-කාරො පදසන්ධිවසෙන චුත්තො. අප්ප්ඤ්ඤාපෙක්ඛෙය්‍යා තාවදෙනි යදා උපචාරජ්ජනාහි තං චිත්තං සමාහිතං, තදා “සමාහිතං චිත්ත” න්ති ජානිත්වා පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු ඛ්‍යාපාරං අකත්වා තස්මිං බණෙ අප්ප්ඤ්ඤාපෙක්ඛනමෙව කරෙය්‍යා.

ඉදානි “කිම්හි කාලම්භි පග්ගහො” ති පුට්ඨගාථං නිගමෙන්නො “එවං කාලවිදු ධීරො” තිආදිමාහ. කාලෙන කාලං චිත්තස්ස, නිමිත්තමුපලක්ඛයෙති කාලානුකාලං සමාධිසම්පයුත්තචිත්තස්ස ආරම්මණං සල්ලක්ඛෙය්‍යා, උපපරික්ඛෙය්‍යාති අත්ථො. සෙසං සබ්බත්ථ පාකට්ඨමෙව. එවං අරහත්තනිකුටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසීති.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

සාරිපුත්තසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා නිව්ඨිතා.

අට්ඨකච්ඡවණ්ණනා නිව්ඨිතා.

සද්ධම්මප්පජ්ජොතිකා නාම මහානිද්දෙස-අට්ඨකථා නිව්ඨිතා.